

**T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
ANKARA**

**ARŐIV BELGELERİYLE ERMENİ FAALİYETLERİ
1914-1918**

CİLT IV

**ARMENIAN ACTIVITIES IN THE ARCHIVE DOCUMENTS
1914-1918**

VOLUME IV

Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yayınları

**ANKARA
GENELKURMAY BASIMEVİ
2006**

Kapak Resmi:

Ermeni terör örgütlerince öldürülen Türkler.
(15 Temmuz 1915 – Diyarbakır - Lice)

Turks murdered by the Armenian terror organizations.
(July 15, 1915 – Diyarbakır - Lice)

İNCELEME KURULU / INSPECTION COMMITTEE

Prof.Dr. Hikmet ÖZDEMİR
Doç.Dr Yusuf SARINAY
Dr.J.Öğ.Alb. Hidayet VAHAPOĞLU
Dr. İlknur ALTINTAŞ
Dr.Öğ.Yb. Zekeriya TÜRKMEN

YAYIN KURULU / PUBLICATION COMMITTEE

Yayına Hazırlayan / Editor

Dr. Öğ. Alb. Ahmet TETİK

İngilizce Çeviri ve Sayfa Düzeni / English Translation and Page Design

Uzm. Yusuf Serdar DEMİRTAŞ

Belge Araştırma ve Çeviri / Document Research and Transcription

Uzm. Sema KİPER
Uzm. Ayşe SEVEN
Uzm. Melike CEYHAN
Uzm. Çiğdem ÇAĞLAR
Uzm. Mehmet KORKMAZ

Düzeltili / Redaction

Uzm. Mahmut Yüksel CANBAZ
Uzm. İbrahim KILIÇ

Belge Ayırım / Document Classification

Uzm. Nuri BAYRAK

Belge Onarım / Document Restoration

Türkan YILMAZ

Belge Çekim / Document Scanning

Uzm. Mesut GÜVENBAŞ
Erhan KANDEMİR

Veri Hazırlama / Data Processing

Nuray ÇALIŞKAN

SUNUŞ

Toplumların geçmiş dönemlerinde yaşadıkları ancak tarihin sayfalarından okunabilmektedir. Tarihin kaydettiği bu bilgilere de belgeler vasıtasıyla ulaşılmaktadır. Belgeler bir anlamda, yaşananların yazılı fotoğraflarıdır.

Gnkur. ATASE ve Dent. Başkanlığınca yayınlanan, 1914-1918 yılları arasında yaşanan Ermeni sorununa ilişkin belgeler de dönemin gerçeğini göz önüne koyması bakımından önem taşımaktadır. Olayların bizzat içindeki kişilerin kendi imzalarıyla kayıt altına alınan bilgiler, bugüne kadar arka planda kalan olaylara ışık tutmaktadır.

1915 ortalarına gelmeden önce Ermeni örgütlerinin yasadışı faaliyetlerinin ulaştığı seviyeyi göstermesi açısından, bu belgelerin sosyo-politik değerlendirmelerinin yapılması, sorunun gerçek sebeplerinin ortaya konmasında yararlı olacaktır. Sorunun lke güvenliğine yönelik tehdit boyutlarının sadece belirli bir bölgeyi değil, ülke genelini ilgilendirdiği belgelerde apaçık görülmektedir.

II nci Meşrutiyet'ten sonraki özgürlük ortamının ayrılıkçı örgütler tarafından nasıl istismar edildiğine dair belgelerin de ayrıca üzerinde durulması gerekmektedir. Burada söz konusu olan, Devletin bekasına, birlik ve beraberliğine yönelik tehdittir. Bu tehditin önlenmesinde öncelikli olarak yasal tedbirlerin alınmasına çalışıldığı da tarih bir gerçektir.

Gnkur. ATASE ve Dent. Başkanlığı, tarih belgeleri yayımlarken soruna ilişkin objektif bilimsel değerlendirilmelerin yapılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Eyüp KAPTAN
Korgeneral
ATASE ve Dent. Başkanı

PRESENTATION

The experiences men lived in the past can only be read in the leaves of history. The information history recorded is reached through the documents. In a sense, documents are the written-pictures of the experiences.

The documents, published by the Turkish General Staff ATASE ve Dent. Directorate, pertaining to the Armenian experiences lived between the years 1914-1918 are of vital importance in attaining of the real truth of the period. The information obtained from the records that are signed by the very people who were directly involved in the events shed light on the events that remained in the background to our day.

It is believed that socio-political evaluation of the documents revealing the extent the illegal activities of the Armenian organizations reached before the mid-1915 shall be useful in putting forward the real causes of the issue. The documents clearly reveal that the threat directed at the state's security does not only concern a specific region but the country as a whole.

It is also of vital importance to study the documents pertaining to the separatist organizations' exploitation of the freedom environment established by the declaration of the IInd Constitutional Monarchy. The real concern here is the threat directed at the continuity, unity, and the solidarity of the State. The simultaneous taking of the necessary legal measures to prevent the undesirable events is a historical fact.

In publishing the historical documents the Turkish General Staff ATASE ve Dent. Directorate aims at contributing to the objective academic studies to be carried out on the issue.

Eyüp KAPTAN
Lieutenant General
Chief of ATASE ve Dent. Directorate

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Birinci Bölüm / Part One 3

Belgelerin Günümüz Türkçesi ve İngilizce Tercümeleri
Turkish and English Translations of the Documents

İkinci Bölüm / Part Two 353

Belgelerin Tıpkıbasımları ve Çevrim Yazıları
Facsimiles of the Documents and Transcriptions

ÜLKE GÜVENLİĞİNE YÖNELİK TEHDİT

“Ermenilerin Meşrutiyet’ten önceki durumunu söz konusu etmeyeceğim. Meşrutiyet’te Ermeniler silah bıraktılar. Meşrutiyet, en fazla Ermenilere yaradı. Çünkü ekonomik olarak ilerleme sağladılar. Meşrutiyet’ten sonra Ermenilerin durumu biraz kötüleşti. Onlar, Meşrutiyet’in ilanında silah bırakmanın yanlış olduğunu anladılar... Rumlar İstanbul’u ister. İstanbul kimin? Ermenilerindir. O halde onlarla nasıl anlaşabilirim? Burada Rumlar Ermenileri kandırdılar. Neden? Ekonomik güç için. İstanbul’un önde gelenleri Ermenilerdir; çünkü ilim, ticaret, ziraat ve iktisat onlarda vardır. Rumlarla nasıl yaşayabilirim? Geçim savaşında Türk, benim tasmamı alamaz; çünkü ticaret bendedir...”

Yukarıdaki satırlar Hınçak örgütünün ileri gelenlerinden birisinin ifade tutanağında yer alıyor (s. 41-42). Bir örgüt yöneticisinin bizzat ortaya koyduğu bu tablo oldukça açık. Meşrutiyet’ten sonraki ortamdan Ermenilerin ekonomik anlamda güçlenirken, silahları bırakmış olmanın pişmanlığını yaşadıklarını söylemekten çekinmemektedir. Bu satırlar aynı zamanda Türklerin ülkenin ekonomik hayatındaki etkisizliğini göstermesi yönünden de çarpıcıdır.

1914 Ekiminde gerçekleştirilmesi tasarlanan eylemin sanıklarının son ifadeleri ilginç açıklamalarla doludur. Bizzat kendi imzalarıyla kayda geçirilen ifadeler, Birinci Dünya Harbi öncesinde Ermeni örgütlerinin yasadışı faaliyetlerinin incelenmesinde önemli açılımlar sağlayacaktır. Dönemin sosyo-politik tablosunun ortaya çıkarılmasında, bu belgeler önem taşımaktadır.

Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütünün 21 Ağustos 1914 tarihli bildirgesinde, yaklaşan dünya savaşında hazırlıklı olunması istenir ve şunlar söylenir: “Dünyayı sarsan bu karışıklıktan Türkiye’nin hakim olduğu yerlerin de etkilenmemesi imkânsızdır. Olağanüstü bir ihtimalle, gayet yakın bir zamanda, bunların kesin etkilerini göreceğiz... Her birimiz ulusal emellerimizin inancı ve güveniyle, hayatın yeni yeni taleplerinin gerektirdiği kuvvetle işe hazır olarak sarsılmaz bir ümitle, Türkiye’nin talihsiz ve çalışkan ahalisinin alın yazısını omuzlarımızda taşıyarak yürüyelim...” (s. 68.)

Taşnaksütyun, Hınçakyan ve Ramgavar örgütlerinin “Partiler Arası Ulusal Ermeni Kurtuluş Örgütü” adı altında Mısır’da kurdukları üst örgüte ilişkin olarak yer alan ifadeler, uluslararası bir faaliyeti de ortaya çıkarmaktadır. “Bu bahsettiğim adamlar Mısır’da kurulan Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütündendir. Her yerde şubesi vardır. Paris’te, Cenevre’de, New York’ta, Bükreş’te, İstanbul’da şubeleri olduğunu biliyorum... Genel merkezi Kahire’dedir... Örgütün kuruluş amacı, gerek Hınçak ve gerekse Taşnaksütyun, Ramgavar, Veragazmiyal Hınçak (Hınçak örgütünden

sonradan ayrılarak kurulan ikinci örgüt) partilerini birleştirmek ve bunların aynı fikirde olmalarını sağlamak, ayrıca bu örgütlerin dışındaki Ermenileri bir noktada toplamak için onları da bu partiye sokmaktı.” (s. 99-100)

Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütünün ana tüzüğü ve diğer kongre kararları, ifadelerde devamlı atıflarda bulunulması ve yönlendirici mahiyetleri itibarıyla bu ciltte yer almıştır.

Ermeni terör eylemlerinin Osmanlı sınırları dahilindeki hemen her noktada görülmesine örnek olarak, Adapazarı ve İzmit'teki faaliyetlerle ilgili ifadeler de savaş ortamındaki bir ülkenin karşılaştığı güvenlik tehdidini ortaya koymaktadır. Dönemin devlet yöneticilerinin tehcir uygulaması kararını almadan önce, ülkenin karşı karşıya kaldığı ayrılıkçı Ermeni hareketlerinin boyutlarını göstermesi bakımından da bu belgelerin değerlendirilmesi zorunludur. Tehcir kararının alınmasında, ayrılıkçı Ermeni hareketlerinin artışını değerlendirmeden sağlıklı bir sonuca varılamayacağı aşikârdır.

Ahmet TETİK
Dr. Öğ. Alb.
Arşiv Şube Müdürü

THREATENING the SECURITY of the STATE

“I will not deal with the situation the Armenians were in before the Constitutional Monarchy. Armenians left their weapons upon the declaration of the Constitutional Monarchy. The Constitutional Monarchy served to the benefit of the Armenians; because, they achieved an economic progress. After the declaration of the Constitutional Monarchy they understood that it was wrong to put the weapons aside... The Romaics want Istanbul. Whom does Istanbul belong to? It belongs to the Armenians. Then, how can I reach an agreement with them? Romaics also oppressed the Armenians here. Why? For economic reasons. The prominent people of Istanbul are all Armenians; because, they have the say in science, commerce, agriculture, and in economics. How can I live with the Romaics? A Turk cannot take my leash, because commerce is in our hands...”

Above lines are recorded in the testimony of one of the leading figures of the Hntchagian organization (p. 212-213). The picture presented by an executive member of the organization is clear. Armenians do not dither from declaring that they repent from putting their weapons aside although they achieved economic progress after the declaration of the Constitutional Monarchy. These lines are also strikingly important in showing the inefficiency of the Turkish population in the economic life of the country.

The last testimonies of the convicts who were accused for the plot to be realized in October 1914 are full of interesting declarations. The testimonies recorded and signed by the convicts will provide new openings for the understanding of the illegal activities of the Armenian organizations before the First World War. These documents have special importance in revealing the socio-political panorama of the period.

The report drawn by the Social Democrat Hntchagian Organization, dated August 21, 1914, warns for the approaching world war and pronounces, “It is inevitable that this chaotic atmosphere presiding over the world will also affect the people living in Turkish dominated lands. In a near future, with a great probability, we will be experiencing the outcomes of this chaotic atmosphere on Turkiye, on the peoples who have been sharing a common fate with Turkiye, and especially on the Armenian people who have lived through difficulties and catastrophes... We shall proceed shoulder to shoulder, by considering the basics of the events, in undertaking the responsibility of the unfortunate and industrious people of Turkey, each with the aim of realizing our longings, without showing any sign of intimidation, and being ever ready for challenges, with the power we drove from the requirements of the new necessities,” (pp. 240-241)

The testimonies pertaining to the establishment of a superior organization in Egypt, "Inter-party Armenian National Freedom Organization," reveal the existence of an international activity. "Those people I have mentioned are affiliated to the Inter-party National Freedom Organization established in Egypt. I know that they have branches in Paris, Geneva, New York, Bucharest, and in Istanbul... Its general headquarters is in Egypt... In fact the main aim in the establishment of this organization was to unite the Hntchagian, Daschnakzoutioun, Ramgavar, Veragazmial Hntchaq (it was the second branch established after its separation from the Hntchagian Organization) parties; thus bringing them to the same understanding and to unite the Armenian peoples that were out their scope within this party," (pp. 274-275).

Due to the frequent references to the main regulations of the Social Democrat Hntchagian Organization, and to the decisions taken at the congresses, the regulations and the decisions taken are included in this volume of the series as to their importance in directing the public.

The testimonies pertaining to the activities realized in Adapazarı, and İzmit – examples of the Armenian terrorist activities that were observed in every corner of the Ottoman State – reveal the extent of the security threat a country confronts in time of war. Comprehensive evaluation of the documents is also necessary in revealing the threat stemming from the dimensions the separatist Armenian activities reached, and in witnessing the developments leading the state administrators to take and implement the decisions for relocations. It is evident that no consistent conclusions will be reached on the decisions for relocations without a thorough consideration of the evaluation of the increasing separatist Armenian activities.

Ahmet TETİK, Ph.D.
Ins. Col.
Archives Director

BİRİNCİ BÖLÜM

PART ONE

İstanbul Divan-ı Harb-i Örfisine Ait Tutanaktır									
11 Mayıs 1915									
Evrak No:	Başkan	Üye						Savcı	Zabıt Kâtibi
831	Nafiz Bey	Salih Bey	Hurşit Bey	Abdi Bey	Hüsnü Bey	Dursun Bey	Hasan Bey	Reşit Bey	

Savcı:

Sabah Gülyan ve Verastad adlı kişiler mahkemeye çağrılmış olmalarına rağmen gelmedikleri için giyaben yargılanmalarına devam edilmesi talep olunur.

Gereği düşünüldü.

Sanık: Karamaz Serkisyan oğlu Mateos.

Kafkasyalıyım, Rus uyruğundanım. Hınçakyan Partisine mensubum. Hürriyetin ilanından (1908) beri buradayım. Parti işlerine bakan delegeydim, günlük ücret alırdım. Kongrelere katılmadım. Diyarbakır, Harput, Van, Halep ve Erzurum'da delege olarak bulundum. Buralarda kongre yapıldı, ancak ben katılmadım. İstanbul'da yapılan kongreye katılmışım. Bu kongrede 50 – 60 kişi vardı. Yeni programda yazılı olan kararlar verildi. Sosyal demokrat temele dayalı olan bu son program yasal ve Hükûmet tarafından kabul edilmiş bir programdır¹. Başka program yoktur. Türkçe'ye ve Fransızca'ya çevrilmiştir.

Sosyal Demokrat Hınçakyan uluslararası bir şeydir. Başka milletlere mensup kişiler bazen olur, bazen olmazdı. İsteyenleri biz kabul ederiz. Teşkilatı Ermenilere dayanır. Çünkü dil ön planda tutulur, onun için uluslararası değildir. Teşkilatı millîdir. Tamamıyla sosyal bir programdır. Ermeni ile Kürt bir yerde beraber otursun birbirini anlayamazlar. Birlik sağlanamadığı için Sosyal Demokrat Hınçakyanın Meşrutiyetten sonraki toplantılarına katılmadık. Meşrutiyet zamanında bir defa katıldık. Sanırım Meşrutiyetten sonra, Sosyal Demokrat Hınçakyanın genel bir son kongresi oldu. Brüksel'de katıldım. Cemiyetimizin bir merkezi vardır, o da İstanbul'dur. Köstence ve Paris'te şubesi var. Paris'te de gazete çıkarıyor. Bu gazeteyi Parti yönetiyor. Paris'teki şubenin başkanı geçen yıl Sabah Gülyan'dı. Ben ve Verastad bir yıl önce Paris'teydik. Paris'te iki buçuk ay kaldım.

Paris'ten Mısır'a geçtim. Oradan önce Romanya'ya sonra da İstanbul'a geldim. Mısır'da 15 gün kaldım. Ermenilerle görüştim. Beni Hınçakyan Partisine tayin ettiler. Hınçaklar arasında karışıklık vardı. İkiye

¹ Bu program, 8 Şubat 1910 tarihinde onaylanmıştır. Tarık Zafer Tunaya; *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C.1, İletişim Yay., İstanbul, 1998, s. 600

ayrılmışlardı. Bunun için üyeliği kabul etmiyordum. İki partiye ayrılmalarının sebebi şahıslar ayrılmıştı, düşünceler değiştirilmişti. İstanbul'da hepsi birbirine karışmış, parti ikiye bölünmüştü. Bir taraf birini, diğer taraf birini istiyordu. Sabah Gülyan ile Verastad'ı buradakilerle barıştıracaktım. Buradakiler Murat Boyacıyan ile Haçinli Nerses Zakaryan'dı. Bunlar da Hükûmet tarafından onaylanmış üyelerdi. Bunların araları bozuldu. Köstence'de birkaç gün kaldım, kimseyle görüşmedim. Sabah Gülyan Paris'teydi. Hastalanınca Köstence'ye gittim, sonra İstanbul'a geldim. Hastalığım birkaç gün daha devam etti. Bir gün çarşıya giderken yakaladılar. Bana, "Seni merkezden istiyorlar." dediler, gittim. Ben buradayken Sabah Gülyan ve Verastad'a mektup yazmadım. Vahan Boyacıyan ve arkadaşlarımla görüştüm. Doktor Benene ile de hal hatır sormak amacıyla görüştüm. Kimseyle haberleşmedim ve mektuplaşmadım. Buradan şahsım, işlerim ve Hınçaklarla ilgili bir çok mektup yazdım. Para istemiş olsam söylerim ancak para istemek amacıyla mektup yazdığımı hatırlamıyorum. Benim param var. Agop Hazaryan'a ne parası vermişim? Agop Hazaryan'a 10 lirayı ben vermedim.

Diğer sanık: Muratyan oğlu Agop Hazaryan.

38 yaşındayım. Bulgaristan'ın Varna kasabasındayım. İstanbul'a iş için 20 günlüğüne gelmiştim. Beyoğlu'nda yakaladılar. Kardeşlerim para gönderecek ben de alış veriş yapacaktım. Kardeşim Safar, Varna'da bakkaldır. Burada kimseyle görüşüp konuşmadığım halde beni yakaladılar. Tarlabası'nda adresini hatırlamadığım bir yerdeydim.

Diğer sanık: Kapril Keşişyan oğlu Minas.

Giresunlu, 31 yaşında, ırgatım. Giresun Hınçak Şubesinin başkanı değilim. Odessa'dan geldim, beni yakaladılar. Odessa'da Agop Hazaryan'ı gördüm "Boşta gezme. İstanbul'a gel! Benim kahvehanede çalışırsın." dedi. Ben geldikten sonra, o geldi. Kaldığım Asya Oteli'nde kendisiyle görüştük. Kahvehane konusunu açtım. "Bugün yarın kiralayacağım." diyerek, beni bir buçuk ay oyaladı. Yanımda Simbat Vartanyan vardı, birlikte geziyorduk.

Diğer sanık: Vartan oğlu Simbat.

25 yaşında, Bitlisli, terziyim. Yakalanmadan birbuçuk ay önce Odessa'dan tek başıma gelmiştim. Odessa'da Agop Zakaryan'ı gördüm. Buraya çalışmak için geldim. Sonra memlekete dönecektim. Burada kaldığım birbuçuk aylık sürede çok gezdim, ama iş bulamadım. Hemşehrilerimle görüşüp dolaştım. Agop Zakaryan ile ara sıra Beyoğlu Balıkpazarı'nda bir kahvehanede görüşürdük. Bir iki defa Agop ve Kapril ile Taksim taraflarında dolaştık. Agop Zakaryan'ı Odessa'dan tanıyorum. Dükkanı vardı. Yemek yediğim lokantaya gelirdi, oradan tanıyorum. Buraya çalışmak için geldim, başka bir amaçla gelmedim.

Diğer sanık: Minas oğlu Vahan Boyacıyan.

Bana Rupen de derler. Rupen, Meşrutiyetten önce kullandığım ismidir. O vakitler komiteciler iki isim kullanırlardı. Çemişgezekli komisyoncuym. Meşrutiyetten beri burada bulunuyorum. Karamaz, Aram Açıkbaşyan, Doktor Benene ve Minas Efendileri tanıyorum. Karamaz'la Rusya'da tanıştık, kendisini 22 senedir tanırım.

Diğer sanık: Benene Toros Torosyan oğlu Bedros. Doktor Benene de derler.

33 yaşında, Harputlu, doktorum. Tarlabası'nda 34 numarada iç hastalıkları doktoruyum. İsmi geçen şahıslardan bazılarını tanıyorum ancak bunlarla fazla görüşmüşlüğü yoktur. Bu şahıslarla özel toplantılar da yapmadım. Bu partiye gireli fazla olmadı. Amerikan Protestan Okulunda olduğumdan partiye girmem yasaktı. Sosyalist partilere ilgi duyuyordum. Ermenilerin böyle bir partisi olduğunu bilmiyordum. Amerika'ya gittikten sonra programını gördüm.

Meşrutiyetten sonra buraya geldim ve dört senedir bu partiye üyeyim. Bunlarla birlikte çalışmak istediğim zaman, içlerinde bazı noktalar gördüm. Üye tayin edildiğimde anladım ve çıktım. Materyalizm ile ideal noktalarında ayrıldık. Noraşharet (Yeni Dünya) adlı bir gazete çıkarıyorduk. Bu gazetenin ilerlemesi için bir ay kadar çalıştım ancak gazetede içerden bazı uygunsuz durumlar olmaya başladı, sonuçta gazete kapandı. Sahipleri makineleri aldılar. Sosyalizmi konu alan bazı dergiler yayınlamak istedim ama olmadı. Arkadaşlarım Murat kod adlı Hamparsum Boyacıyan ve Zakaryan bana katılmadıkları için ben de istifa ettim. "Ben sizinle çalışmam. Siz yanlış yoldasınız. Halkı aydınlatmıyoruz. Ben aranızdan ayrılıyorum." diye yazdım. Partiden ayrılmadım çünkü gerekçesini yazılı olarak bildirmemi istediler. Ben de "Söyleyeceklerimi kongrede söyleyeceğim" dedim. Ancak daha sonra yakalandım. Çıktıktan sonra her hangi bir yere katılmadım.

Sabah Gülyan da burada üyeydi. Kadıköy ve Van şubeleri, genel kongreye gitmemi münasip gördüler. Sabah Gülyan başyazardı. O, bir şey yazmazsa, kimse okumazdı. Bafra'ya şube açmak üzere beni gönderdiler. Yirmi gün sonra Sabah Gülyan da geldi. "Niye geldin?" dedim. "Seçimlere gideceğim." dedi. "Biz, seni başyazar tayin ettik. Nasıl gidersin?" dedim ve darıldım. Ardından buraya geldim. Baktım ki her şey bozulmuş. Darılmamın asıl sebebi budur. En büyük sebep ise, o zamanlar hastaydım tifoya yakalanmıştım. Hastalığım kongrenin ilan edileceği zamana rastlamıştı. Dışarıda (ülke dışında) genel kongre yapılmıştı. Balkan Savaşı sebebiyle kimse gelmemişti. Kongreye, seçilmiş olanlar gidecekti. "Sabah Gülyan bu işte oldukça, ben gitmeyeceğim." dedim. Bogos Bogosyan, Ohannes ve Vahak vardı. Ohannes Kayseri'den, Vahak Harput tarafından ve Bogos, Bafra'dandı. Kim gitti, kim gitmedi bilmiyorum. Benim gitmem halinde çoğunluğun

sağlanacağı ve kongrenin gerçekleşeceği yönünde mektup ve telgraf aldım. O sırada hasta olduğum için gidemeyeceğimi bildirdim. Kongrenin yapıldığını sonradan duydum ancak bazı yerlere göre çoğunluk sağlanamadığından kongre yapılmamıştı. Kongre gerçekleştirilmiş olsaydı Rupen ile birlikte beni, buraya üye yapacaklardı, ancak olmadı.

Diğer sanık: Hamparsum oğlu Armenak.

Nazilliliyim. 30 yaşındayım. Ticaretle uğraşıyorum. Parti ile hiçbir ilgim yoktur. Zeytinyağı ve incir tüccarıyım.

Diğer sanık: İstefan Muratyan oğlu Abraham.

İzmirliyim, ayakkabıcıyım. Hürriyetin ilanından bu yana buradayım. Önceden İzmir'deydim. Balkan Savaşından üç ay önce İskenderiye'ye² gitmiştim. 30 yaşındayım. Askerlik yapmıyorum. Hınçaklarla ilgim yoktur.

Diğer sanık: Karabet Açıkbashyan oğlu Aram.

Arapgirliyim, emlakçıyım. Altımermer Atlamataş Sokağı 51 numaradayım. 57 yaşındayım. Bekârım ve Hınçağım. Başka bir ilgim yoktur. Burada ve Paris'te üyelikte bulundum. 1910'da burada üyeydim. 1907 – 1910 arasında Paris'te üyeydim. Amerika'daki Rupen ve Sabah Gülyan da o zaman üyeydi. İlk program 25 sene önce yapıldı. 19 sene o program yürürlükte kaldı, 1910'da yeni program yapılmış ve Hükûmet tarafından onaylanmıştır. Önceki programın kaldırılmış olduğundan sanırım bahsetmiyorum.

Karamaz:

Programda bahsetmez, kongrede bahseder. Kongrede önceki program feshedilir ve yeni program arkadaşlara gönderilir. Yazılar burada olsaydı gösterirdim.

Aram:

Yazılar Paris'tedir. Yazılıp yazılmadığını hatırlamıyorum.

Doktor Benene:

Tüzük, program değişilmez. Genelge ile öncekinin feshedildiği bildiriliyor.

Diğer sanık: Abraham oğlu Hrant Kegavyan.

Arapgirliyim, 22 yaşında, öğrenciyim. Haydarpaşa'da Tıp Fakültesi üçüncü sınıf öğrencilerindenim. Siyasî bir tercihim yoktur.

Diğer sanık: Arakel oğlu Karakin Bogosyan.

Şebinkarahisarlıyım, 33 yaşında, terziyim. Saraçhane'de çadır dikiyorum. Siyasetle ilgim yok, partiye mensup değilim.

---

² 1517'de Mısır'la birlikte Osmanlı egemenliği altına giren kent 1798'de Napoleon komutasındaki Fransız kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. İskenderiye 1801'de geri alınmış ve Birinci Dünya Savaşı sonunda da Osmanlı egemenliğinden çıkmıştır.

Diğer sanık: Mikail Bogosyan oğlu Bogos.

Eğiniyim. Bafra'da oturuyorum, kuyumcuyum, 54 yaşındayım. İki yıldır Hınçak Partisinin Bafra Şubesinde üyeyim. Şubeyi kurduk, o kadar. Kayda değer özel bir siyasî çalışma olmadı. Delege olarak Köstence'ye gittim. Çoğunluk sağlanamadığı için kongre gerçekleşmedi. Romanya'dan dört, Bulgaristan'dan iki kişi geldi. Varna'dan Sahak geldi. Bizim memleketten sadece ben gittim. Türkiye'den üç kişi katıldık; ben, Sivaslı Vahak Nalbantyan ve Adapazarı'ndan Patukyan. Merkez üyelerinden Sabah Gülyan ve Verastad da gelmişti. Toplam 11 kişiydi. Paris merkezi üyelerinden Sabah Gülyan ve Verastad tarafından delegelerin katılımını sağlamak için çok sayıda mektup yazılıp, telgraf çekildi ancak kimse gelmedi. Cevap bile vermediler. Yaklaşık yirmi gün kadar Köstence'de kaldım.

Diğer sanık: Hazar Basmacıyan oğlu Agop.

Kilis'te Singer Dikiş Makinesi Şirketinin satış temsilciliğini yapıyorum. Hınçak Partisinin Kilis Şubesinde üyeyim.

Elimizde parti tüzüğü ve 1910'da yayınlanan program var, başka bir şey yoktur. Kilis'teki teşkilat, Meşrutiyetten sonra kurulmuştur. Kilis'te 1910 tarihli Türkçe ve Ermenice program var. Burada 40 – 50 kişi kadar parti mensubu vardı. Aramızda Arap ve Türk yoktu. Onlar gelmeyince nasıl alalım? Kulübümüz yoktur.

Doktor Benene:

Hiç birinde Ermeni yazmaz.

Diğer sanık: Vahan oğlu Tomas.

Kilisliyim, 34 yaşındayım. Ermeni okulunda öğretmenim. Hınçakların Kilis Şubesinde üyeyim. Meşrutiyetten sonra üye oldum. Kongrede bulunmadım. Köstence Kongresi için delege istediklerini hatırlıyorum.

Agop:

Delege istediler fakat göndermedik. Şubemiz fakir olduğundan, cevap bile vermedik.

Diğer sanık: İpyanos Manunyan oğlu Yermiya.

Kayseriliyim. 21 senedir burada İstanbul'da yaşıyorum. Komisyoncu değil, kunduracıyım. Hınçaklarla bir ilgim yoktur.

Diğer sanık: Ohannes İresyan oğlu Mıgırdıç.

Harputluyum. 36 yaşındayım. Kantarcı ve bakkalım. Hınçakların Harput Şubesinde üyeydim. Burada, arkadaşlarım Kiragos Melkonyan ve Agop Bedrosyan'la birlikte üç kişiydik. Delegemiz Kirkor Nalbantyan kongreye katılmak üzere Köstence'ye gitti. İstanbul Konferansı'na ve Köstence'deki kongreye katılması için onu görevlendirdik. Köstence'den

dönüşünde, “Kongre yapıldı. İstanbul merkezini kaldırdık.” dedi. Biz, kabul etmedik. Sonra bu konuda genel bir emir geldi. O da kabul ettiğimizi yazdı. Biz de kabul etmedik. Şimdi Harput’ta şube yoktur. Dağıldı. Kulübü kapattık, eşyasını sattık.

Diğer sanık: Hrabet Aramyan oğlu Hemayak.

25 senedir Hınçağım. Meşrutiyetin ilanından sonra buraya geldim. Kongrede yönetim kurulu üyeliğine atandım. Teşkilat program değişiklikleri Aram Açıkbaşyan ve benim imzaladığım genelgeyle bütün şubelere duyuruldu. Yasal olmayan partiden yasal bir partiye geçmiş olduğundan, bu konular genelgeyle uzun uzadıya anlatılmıştır.

Parti yasal hale geldikten sonra³, birincisi 1912’de ikincisi 1914 Temmuzunda olmak üzere iki kez resmen partiden atıldım. Ancak buna aldırmadım ve partinin aldığı kararları protesto ettim ancak parti bana bir şey demedi. Ben yine de Hınçağım. Meşrutiyetin ilanından önce içeri ve dışarı yoktu. Meşrutiyetten sonra parti ayrıldı. 1908’de Meşrutiyetin ilanından üç dört ay sonra İstanbul’da genel kongre toplandı, program değiştirildi, teşkilatta değişime gidildi. Osmanlı ülkesindeki Hınçaklar, Paris’teki merkezden ayrıldılar. Osmanlı Hınçakları Merkezi adlı bir merkez kurdular. Aram Açıkbaşyan ve ben, bu merkeze üye tayin edildik, Sabah Gülyan ve Karamaz ise ayrıldılar. Osmanlı ülkesinde yabancı memleketlerdeki merkezler hep Sosyal Demokrat Hınçaklarıdır. Biri Osmanlı ülkesine ait, diğeri dış ülkelere ait olmak üzere iki program var. Program başka, teşkilat başka. Program iki tane, tüzük birdi. Tüzük de iki oldu ama bir olması gerekirdi. Yalnız Osmanlı’da yasal olması gerektiğinden, gerek program ve gerekse tüzük bakımından ayrıldı. Yasadışılıktan yasallığa geçecek programımız vardır. Osmanlı ülkesindeki şubeler yabancı bir şubeden kimseyi kabul edemez. Rusyalı Karamaz hiçbir merkez ve şubemizde görevli değildir. Ben yönetim kurulundayken, Karamaz bizim sorumluluğumuzda üye olmamıştır.

Hakları vardır. Altıncı son kongre iki programdı. Teşkilat tarafından Osmanlı ülkesinde her sene bir kongre toplanacak, üç senede bir bütün Hınçakların katılacağı büyük kongre İstanbul’da yapılacaktır. Son kongrede, programda bir değişiklik lüzumu görülseydi gerekli değişiklik yapılırdı. Tüzük tamamıyla ayrıdır. Türkiye’ye ait olan tüzüğe, genel kongre karışmadı, karışmaz ve karışamaz. Köstence’deki kongreyi tanımıyorum, Köstence’de kongre olmamıştır. Hınçakçı reforma tamamıyla aykırı bir partidir. İstanbul’dan başka bir yerde genel kongre adı altında toplanacak kongre kanunsuzdur. Altıncı kongre kararları gereğince, genel kongre İstanbul’da toplanırsa geçerlidir. Başka yerde toplanırsa geçersizdir ve Hınçaklara ait değildir. Sorumluluk da kabul

³ Hınçak Partisi, 1910 tarihinde yasallık kazanmıştır. *Türkiye’de Siyasal Partiler*; s. 600

edilmez. Programımız dernekler kanununa göre hazırlanmışsa onu Hükümet düşünsün. Dört seneden beri sürekli protesto etmiş olmama rağmen yine de Hınçak olduğumu söylüyorum. O unvanı kimse benden alamaz. Ben yasalara uydum ve uymaya da devam edeceğim. Gazetelerimde, dergilerimde özellikle de Ziraat Dergisi'nde bile düşüncelerimi yayınladım. Bir Hınçakçı, çiftçilerin de savunucusudur. Osmanlı ülkesinde bulunan bütün ciddî Hınçaklar böyle düşünürler. Partinin kendisi bunu ispatlayabiliyor.

Diğer sanık: Karabet Vanikyan oğlu Kegam.

Vanlıyım, 25 yaşındayım. Avukatlık yapardım. Harp Okulu 9 ncu Bölükte yedek subay adayıyım. Askerlik hizmetine başlamadan önce partiye mensuptum. Noraşharet gazetesinde çalıştım. Buraya bir iki makale yazmıştım.

Diğer sanık: Ohannes oğlu Yervant Topuzyan.

22 yaşındayım. Bahçecikliyim. Bahçecik'te Ermeni Okulunda öğretmendirim. Partiye üyeyim. Kongreye gitmedim. İki üç yıldan beri, parti programını kendime ve düşüncelerime uygun buldum ve partiye girdim. Dışarıyla bir ilişkim yok. Dış merkezden mektup almadım.

Diğer sanık: İstepan oğlu Ohannes.

26 yaşındayım. Kayseriliyim. Kayseri Haykyan Okulunda öğretmendirim. Kayseri'de üyeydim. Köstence'deki kongreye ve İstanbul'daki konferansa beni gönderdiler. Buraya geldim fakat Köstence'ye gitmedim, çünkü okulun açılmasına az kalmıştı. Güven mektubu vermişlerdi. Noraşharet gazetesinin kapanmasına ön ayak olanların sorumlu tutulmasını söylemişlerdi. Dışarıdan ve içeriden her hangi bir şey kesinlikle söz konusu olmamıştır. Kongreden sonra ayrılmış olduklarına dair İstanbul'dan genelge geldi. Köstence'deki kongrenin, şubelerin çoğunun katılmamasından dolayı geçersiz olduğu genelgeyle bildirildi. Kongre kararlarını, merkez yönetim kurulu ve şube kabul ederse eder, etmezse istifa eder.

Doktor Benene:

Partinin geçmişi hakkında bilgim yoktu ancak partiye girdikten sonra, bütün belgeleri okudum. Önceden bütün Hınçakçıları ve şubeleri yönetmek için tek bir merkez kurulmuş, bir program ve tüzük yapılmış. Genel tüzük ve program değişmiş, bütün Hınçaklar ve her ülke için ayrı ayrı programlar yapıp bağımsız hale getirilmişti. Genel tüzük yasalıdır. Programı değişmiş olan eski merkezin bütün Hınçaklara başkanlık etmesi kararı, altıncı kongrede alınmıştı. Bundan sonra da genel kongre olmadı. Sadece iki kongre İstanbul'da yapıldı.

Yedinci genel kongre yapılacaktı. Sabah Gülyan ve Verastad henüz ayrılmamışlardı ve buranın üyesiydiler. Köstence Kongresi'nden

haberimiz yoktu. Sonuçta zaten şubemiz isterse kabul eder, isterse kabul etmezdi. Herkes, yasal olduğu düşüncesiyle bu kongreye gidebilirdi. Yasadışıktan yasallığa Meşrutiyetten sonra geçildi. Osmanlı Meşrutiyeti her tarafı etkiledi çünkü herkes Türkiye'deki Ermeniler için çalışıyordu. Program ve tüzüğümüz Hükûmet tarafından onaylıdır. Asıl temel sosyal demokratlıktır. İşçi haklarını korumak gereklidir. Bizde ocak, onbaşı, takım teşkilatı yoktur. Önceden varmış. İstibdat döneminde partimiz gizliymiş. Bu ülkeye Meşrutiyeti getirmek için çalışan bir ihtilal partisiydi. Ben Beyoğlu Şubesine üye oldum, orada konferans veriyorduk. Sanatçıları teşvik ve yüceltmek için uğraştık. Hükûmet arama yaparsa sadece kütüphane olduğunu ve silah bulunmadığını görecektir.

Diğer sanık: Kirkor oğlu Karnik.

Şebinkarahisarlıyım. Tophane'de kurukahveciyim. Beyoğlu Şubesinin kirasına kefil oldum. O zaman kunduracıydım. Geçen sene Yervant'a mektup yazmıştım. Vefa'da Âtîf Efendi Kütüphanesinde çalışan bir beye borcum vardı ve bu durumu her tarafa yaymıştı. Başka yere de borcum vardı. Bu sırada hastalandım. Yervant Kegam ve diğer bir esnaf arkadaşım arasında bir hırsızlık olayı oldu. Benden bir oda istedi. Ücreti fazlaydı, "Orada ucuzdur." dedi. Ben "O, tutsun." dedim. Tutmadı, unuttu. Ona yazdım, ancak "Yakalanırsam yapacağımı bilirim." diye yazmadım.

Davacı: Yegeyan oğlu Arşavir Sahakyan.

Yozgatlıyım. Siyasî Büro görevlisiyim. Bana suikast düzenlendi ve olay açığa çıktı. 28 Ocakta gece saat 24:00 sıralarında atılan iki kurşunla Tarlabası Macar'da yaralandım. Bir kurşun bacağıma isabet etti, diğeri paltomu deldi. Birkaç konyak içtim, kayınbiraderim Nişan ile birlikte karanlık sokaktan eve geliyorduk. Tomacyan bana suikast yapılacağını söyledi. Aram Açıkbaşyan kayınbiraderimi çağırmış. Ben Hınçaklara mensuptum. Arşavir başka yerde evlenmiş. Aramyas, gazetesinde, güya ben Ermeni milletin çıkarlarına aykırı olarak resmî makamlara bazı ihbar ve açıklamalarda bulunmuşum diye, beni hain ilan etti. Sabah Gülyan'la kavga etmiştik. Sadık Bey'i öldürecekmişim diye, resmî makamlara ihbar ettiler ve beni evimde yakalattılar. Soruşturma sonucunda suçsuzluğum anlaşıldı ve serbest bırakıldılar. Ben de bir Ermeni gazetesiyle kendimi temize çıkardım ve "Niçin gazeteleriniz yazmaz?" dedim.

Sabah Gülyan'la kavga etmemizin sebebi, Mısır'da Ermenilerin savunması için toplanan yardım parasını yiyerek, esas amacı için kullanmadıklarından dolayıdır. Köstence Kongresi sırasında düşüncelerde ayrılık meydana geldi. Sabah Gülyan, paranın amacına uygun olarak kullanılmamasının sebebini, "Arşavir millet menfaatini resmî makamlara ihbar ederek maksadın gerçekleşmesini güçleştiriyor."

diye açıkladı ve örgüt kanunu gereğince millet haini olarak idama mahkum ettirdi. Ben burada dört beş ay kadar saklandım. Hınçakçılar tutuklanınca, halk arasında “Arşavir millete iftira edip ihbarlarda bulunuyor. Vicdanını para karşılığında satıyor.” diye bir dedikodu ortaya çıktı. Aramyas, gazetesinde beni millet haini olarak göstererek, iki fotoğrafını yayınladı.

Karakin Bogosyan kayınbiraderimle birlikte çalışıyordu. Açıkbaşyan’a kayınbiraderimi getirerek “Onu niye aileniz arasında tutuyorsunuz? Onu atın.” demiş. Bunu da bana kayınbiraderim söyledi. Ben de buna karşı çıkmasını ve olan biteni bana söylemesini tembih ettim. Ben, bazı belgeleri kayınbiraderim Nişan’la gönderiyordum. Açıkbaşyan, Karakin aracılığıyla Nişan’ı çağırmış ve ona “Gelecek hafta suikaste gideceğiz. İşte sana 2 lira, 20 lira da daha sonra vereceğiz.” demiş. Tıbbiyeli Hrant da bunlara katılmıştır. Beni, Hrant’ın evine götürerek, adam akıllı dövüp kafamı ezip cesedimi kuyuya atacaklarmış. Ben bunu öğrenince Emniyet Müdürlüğüne ve Siyasî Şube Müdürüne durumu anlattım. Siyasî Şube Müdürü zaten meseleyi başka yerden haber almış. Suikastin düzenleneceği gün beni çağırarak, “Dikkatli davranınız.” dedi. O gece eve giderken suikast gerçekleşti. Durum bundan ibarettir. Suikastçileri görmedim. Ben Paris’teydim, Karamaz’ı tanımam, ama ismen biliyorum.

Doktor Benene:

Bana telgraf gelmedi. Bu beye suikast yapıldığını şimdi işitiyorum. (Bir mektup okundu.) Böyle bir mektup almadım. Karamaz’dan, Rupen ile bana bir mektup geldi. Mektupta “Hiç çalışmıyorsunuz, ses çıkarmıyorsunuz.” deniliyordu. Rupen bana o mektubu göstermişti.

Karamaz:

Öyle bir mektup yazmadım, yazımı tanırım.

Doktor Benene:

Bununla ilgili bir şey gelmedi.

Davacı:

Sabah Gülyan tarafından Doktor Benene’ye bir kâğıt yazıldığını gördüm ve Emniyet Müdürlüğünde bunu okudum. Şimdi nerede olduğunu bilmiyorum.

Yeminli şahit: Karabet oğlu Nişan.

Sivaslıyım. Şekerciyim. Dükkânı artık işletmiyorum. Beyoğlu Macar’da 1 numaralı evde oturuyorum. 32 yaşındayım. Arşavir’le bir şekerçi dükkânında oturduk. Eve giderken Macar Sokağı’nın arkasındaki sokaktan üzerimize iki el ateş edildi ve Arşavir yere düştü. “Vuruldu mu?” dedim. “Hayır.” dedi. Ayağa kalktı, yine düştü. “Vuruldu.” dedim.

“Bilmem.” dedi. Kaldırdım. İki kişinin kaçtığını gördüm ancak kim olduklarını seçemedim.

Karakin, Aram Açıkbaşyan ve Hrant’la görüşürdüm. Karakin’le ortakım. Hrant da bizimleydi. Karakin, “Aram seni görmek istiyor.” dedi. Sepet Hanı’nda görüştük. “Arşavir’in yaptığı nedir? Gohak gazetesini okudun mu?” dedi. “Okudum.” dedim. “Ona yakışıyor mu?” dedi. “Yakışmıyor.” dedim. “Bu ne olacak?” dedi. “Siz bilirsiniz” dedim. Bu şekilde bitti. Akşamleyin Karakin geldi, “Neydi bu. Anlayamadım.” dedim. “Hepsi bir günde söylenmez.” dedi. Sekiz on gün sonra Açıkbaşyan’la Karakin’in evine gittiğimizde, bu konu yine açıldı. “Ne yapalım?” dediler. “Sırrımız ortaya çıkmasın. Nasıl isterseniz öyle yapalım.” dedim. Açıkbaşyan “Bunun vücudunu ortadan kaldırmalı.” dedi. Sonra Hrant geldi, “Kolay.” dedi. “Eczaneden ilaç çalarım. Arşavir’i bizim eve getirir, ilaçla öldürürüz. Büyük parçaları kuyuya atarız geri kalan kısımlarını gömeriz. Siz onu bizim eve getirin.” dedi. Hrant, “Kız kardeşlerimi başka yere yollamak için, biraz parayla bir de silah lazım.” dedi. Açıkbaşyan, “Peki.” dedi.

Beş altı gün sonra yine bu konu hakkında konuşurken, Açıkbaşyan, “On beş gün sabredin.” dedi. Hrant, “Neden? Bunu ben kendim yapacağım.” dedi. “Açıkbaşyan’a söyleyin. Acele etmesin.” dedi. Başka bir gün Açıkbaşyan, yine beni Karakin’in odasına çağırdı. Konuşmaya başladık, harçlığımın yetip yetmediğini sordu. Ben de “Şöyle böyle.” dedim. Çıkarıp bana 2 lira verdi. Bundan iki gün sonra suikast yapıldı ama kimin yaptığını bilmiyorum.

Davacı Arşavir:

Taylaylek(?) gazetesinde yayınlandı.

Aram:

Yayınlanan genelgenin bir kısmı alınmış, açıklama yazılmıştır. O genelgenin kopyası Reşat Bey’de vardır. Arşavir hakkında bazı açıklamalar var. Arşavir para ile vicdanını satıyor, gizli polislik yapıyor. Gizli polisliği kesinlikle reddederiz. Ben sadece Arşavir hakkında değil, birçokları hakkında yazarım. Özel teşkilatımız var. Arşavir aleyhinde söylediklerimden ve yazdığım makaleden çok önce Şerif (Paşa), Prens Sabahattin⁴ ve Sabah Gülyan aleyhinde çok daha ağır sözler yazmıştım. Bu suikastle bir ilgim yoktur. Gazetede aleyhinde yazmış

⁴ Prens Sabahattin (1879-1948): Sosyolog ve siyasetçi. İstanbul’da doğmuştur. Seniha Sultan ile Damat Mahmut Celaleddin Paşa’nın oğludur. Mahmut Celaleddin Paşa, II. Abdülhamit ile ihtilafa düştüğünden 1899’da Fransa’ya giderken oğullarını da yanında götürmüştür. 1902’de Birinci, 1907’de de İkinci Jön Türk kongrelerinin toplanması için çalışmıştır. Teşebbüs-i Şahsî, Meşrutiyet ve Adem-i Merkeziyet Cemiyetini kurmuştur. 1906’da Terakki Dergisini yayınlamıştır. Mahmut Şevket Paşa’ya yapılan suikastten dolayı idama mahkum olmuş ve ülkeden kaçmış, 1919’da İstanbul’a geri dönmüştür. 1924’te İsviçre’ye gitmiştir. İsviçre’de ölmüştür. Nezahet Nurettin Ege; *Prens Sabahaddin Hayatı ve İlmî Müdafaaaları*, Güneş Neşriyatı, İstanbul, 1977.

olmam başkadır. Genelge zaten yayınlanmış ve basılmıştır. Bunu bana Sivas Milletvekili Doktor Nazaret Dağavaryan⁵ Efendi verdi. Birçok basılı genelgeler gelmiş. “Bana Hınçaklardan bahseden bir kâğıt geldi.” dedi.

Davacı:

Kendisinin Sabah Gülyan’la arası iyi değildir. Onun aleyhindedir. Bu genelge Mısır’dan geliyor. Benim hakkımda “Kendisini Şantavir olarak tanırdım. Birkaç kez evlenmiş, ahlâksızdır. Bunu Mısır’a yazmıştım.” diyor. Bana karşı bir düşmanlığı olmasa bunu nasıl yazardı? Vicdanımı sattığımı nasıl anlamış?

Aram Hemayak:

Evet, doğrudur, kendisinden söz ettim. Dostum olduğunu kendisi de kabul etmiştir. Arşavir Sahakyan, Sabah Gülyan aleyhinde yazı yazdığım gazetelerden satın alıp bir çok kimseye dağıtmıştır. Evime gelmiş, dost olmuştur. Sonra, bunun Sabah Gülyan ile birleşip bizi partiden ihraç etmelerine şaşırdım. Bana hain dediklerini anlatsın. Mısır’dan gelen Arapgirli Artur Rasyan adlı şahsı okulumuza öğretmen tayin edeceğimizi, bu şahsı tanımadığımı, tanıyorlarsa bilgi vermelerini istedim. Bana ikinci bir mektup daha geldi. İstefan Efendi korkmadan geldi. Arşavir bir kadın almış, bırakmış. Bursa’da ve Kayseri’de birer kadın almış. Gedikpaşa’da bir kadının evini satmış ve parasını alıp kaçmış. Arşavir burada yoktu.

Bu bilgileri aldıktan sonra, yine bir mektup geldi. “Diğer adı Arşavir Sahakyan’dır” diye yazıyordu. Ben de, “Onu öğretmen yapabilirsiniz fakat hakkında iyi şeyler işitmiyorum.” diye yazdım. Onu, milletine ihanetle suçlayan, genelgedir. Söylediğim ağır sözde “Yüzü kara olsun.” demiş miyim? Bu arkadaşlarım tutuklandılar. Bedri Bey’in yanında, Reşat Bey “Sen şu zaman, Arşavir hakkında yazdın ama biz hoşlanmadık. Arşavir, bizim adamımızdır. Bunu bil.” dedi. Ondan sonra gazetemde Arşavir hakkında hiçbir şey yazmadım ve kimseye bir şey söylemedim. Daha önce yazdıklarımı Arşavir yalanlayabilirdi ancak yalanlamadı. Kendisinden açıklama isteyecektim, buna da yanaşmadı. Mahkemeye başvuracağını duydum. Artık ne olursa olsun dedim. “Benim yazdığım makaleler Hınçaklar için değil, Ermeniler içindir.” diyor.

Davacı:

Arşavir de Azef gibi örgüte girmiş, çeşitli görevlerde bulunmuştur. Ancak Arşavir para karşılığında millete iftira ederken, Azef gerçeği söylemiştir.

⁵ Doktor Nazaret Dağavaryan (1862? - 1915): Aslen Sivaslı olup tahsil için Paris’e gitmiştir. 1883’de Ziraat mühendisi diplomasıyla İstanbul’a dönmüştür. Bir müddet Ziraat Vekaletinde görev almıştır. Mısır’a çağırılmıştır. 1911’de İstanbul’a dönüşünde Sivas’tan milletvekili seçilmiştir. İttihat ve Terakki Partisinin muhalifi olan Hürriyet ve İtilaf Partisi mensuplarından. Rh.Y.G. Çark; *Türk Devleti Hizmetinde Ermeniler 1453-1953*, İstanbul,1953. s.238

Hemayak:

Azef hem sosyalist, hem de hafiyeydi. Arşavir hem partiden para alır hem de partinin sırlarını yetkililere verirdi. Makale yayınlandıktan çok sonra, Osmanlı Hükûmeti "Arşavir benim memurumdur." diyor. Partimden çıkarılmama Arşavir sebep oldu. Çıkarılmasaydım partinin 25 yıllık tarihini yayınlıyacaktım, yayınlıyamadım. O makale, onun şahsıyla ilgili değildir.

Aram Açıkbaşyan:

Öyle anlaşılıyor ki, Arşavir ve kayınbiraderi Nişan aralarında anlaşmışlar ve örgüte ihanet etmişler. Ben tek başımayım. Belki örgüt, bunlar hakkında bir şeyler yapabiliirdi. Bir gün Karakin yanıma gelerek "Arşavir hakkındaki makalenin ve iki resminin bulunduğu gazeteyi bana ver." dedi. Ben de gazeteyi verdim. Karakin bana, "Arşavir'in kayın biraderi Nişan seninle görüşmek istiyor." dedi. "Peki." dedim. Sepetçi Hanı'nda görüştük. Nişan, "Ben makaleyi okudum. Doğrudur. Ailemin namusuna dokunmuştur. Ben ona bir şey yapacağım. Burada olmaz. Başka bir yerde görüşelim." dedi. Hrant'ın evini kararlaştırdık ve oraya gittik.

Nişan, "Arşavir'i öldüreceğim. Örgütten izin alın." dedi. Ben de "Örgüt yasalıdır. Buna karışmaz." dedim. Diğer taraftan "Şeker ticareti ile uğraşmak isteriz ama kabul etmiyoruz." dediler. Ben de "Ticaretle uğraşın, daha iyi." dedim. O, ille de örgütten bir haber getirmemi bekliyordu. "Peki." dedim. Örgüte bir şey soracak değildim. Birkaç gün sonra, "Örgüt kabul etmiyor, olmaz." dedim. "Hamparsum Boyacıyan'ın da böyle bir isteği vardı, reddettim." dedim. "Peki." dedi. Yapılan hazırlıklardan, suikast yerinden ve Arşavir'i nasıl kandıracaklarından yeniden söz ederek beni ikna etmek istediler. Görüşme sırasında Karakin de oradaydı. Beni kandırıp örgütten izin aldirmek istediler, ben de yine reddettim. Baktım ikna olmuyorlar, "Bu işi yapacağız." diye ısrar ediyorlar, ben de bunları kandırabilmek için "Şimdilik erteleyin, hapiste adamlar var." dedim.

Üç dört ay sonra, bir gün Bahçekapı'da Arşavir Sahakyan'ın bürosunda otururken, Karakin'in beni görmek istediğini söylediler. Karakin yanıma geldi ve "Sana önemli bir şey söyleyeceğim." dedi. "Geç oldu." dedim. Cuma günü görüşmek üzere Karakin'in yanından ayrıldım ve o gece yakalandım. Karakin'in benden iki lira aldığı yalandır. Benimle niçin görüşmek istediğini bilmiyorum. Hrant, görüşmelerde bir kez bulunmuştur. Ben Karakin'in bürosuna gitmedim.

Karakin:

Olay gününden önce Nişan, Aram'ı görmemi istedi. Gittim Aram'ı bulamadım. Salı günü yine geldi. "Gel birer bira içelim." dedi. "Paran da yok." dedim. "Şimdi bir kızı nişanladım. Ay başına kadar 80 lira alacağım." dedi. Ben de "1 lira da bana ver." dedim. "Şimdi yok, yarın

işe gideceğim, gelemem.” dedi. Portakal almam için para verdi, gittim aldım. Portakalın dörtte birini bana verdi. “Akşam beklerim, gel.” dedi. “Gelemem.” dedim. Çarşamba günü yine geldi, “Bekledim, gelmedin.” dedi. “Ben, söz vermedim.” dedim.

Nişan, geldi, çay içti gitti. Yarım saat sonra yine geldi, oturur oturmaz Aram Efendi geldi. “Nişan niye gelmiş?” dedi. Ben de “Bilmem, geçen gün seni aradı. Her halde bir söyleyeceği var.” dedim. “Öyleyse Cuma günü saat onda gelirim.” dedi ve gitti. Nişan da “Akşama beklerim.” dedi. Biraz ödünç para istedim, “Kolay.” dedi.

Yeminli şahit: Serkes Aycıyan oğlu Aram.

17 yaşındayım. Kunduracıyım. Karakin kendisini götürdükleri gece dışarı çıkmadı. Çemberlitaş’ın karşısındaki kahvenin üzerindeki odada ikimiz beraber kalıyorduk. Kahve üçe dörde kadar açıktır Saat dörde kadar Karakin’le oturduk. Sonra ben yattım, o kalktı mı bilmiyorum.

Yeminli şahit: Karabet oğlu Bedros.

Arapgirliyim, Nuruosmaniye Kalıpçılar içi 27 numarada kahvecilikle uğraşıyorum. Karakin’i dört yıldır tanıyorum. Kahvenin üstündeki odada kalıyordu. Karakin’i almaya geldiklerinde evdeydi. Başka bir şey bilmiyorum. Bizim evin üstündeki odada kalırdı.

Sabaha kadar evdeydi. Akşam saat 24.00’te eve gittim. Aram ve Karakin’le beraber evde yemek yedik. Saat üç buçuğa kadar oturduk, sonra yattık. Ayakkabıları benim odadaydı, başka ayakkabı yoktu.

Aram Açıkbaşyan:

Talaylek Gazetesini bana bu Bedros verdi.

Diğer yeminli şahit: Mehmet oğlu Kemal.

26 yaşındayım. Siyasî Şubede çalışıyorum. Biz öteden beri bunlar hakkında soruşturma yapıyorduk. Arşavir hakkında düzenlenen bir suikasttan haberimiz oldu. Olaydan iki ay önce duyum aldık. Bir perşembe gecesi Toran Gazinosu’nda oturuyordum. Samoil Tomacyan ile Avadisyan kod adlı Arzruni gelip suikastı haber verdiler. “Arşavir’e suikast düzenlenecek. Evine gittik, bulamadık. Görürseniz söyleyin.” dediler. Ben de raporla bildirdim. O sırada Arşavir’i vurmuşlar. Başka bilgim yoktur. Karamaz ve diğerlerini öteden beri takip ediyorduk.

15 Mayıs 1915

Mateos:

Dış merkezin müfettişiydim. Yasal olarak çalışırız. Bizim bir programımız var. Diğer yerlerdeki sosyal demokratların nasıl bir merkezi varsa ve onlar nasıl çalışırsa biz de öyle çalışırız. Paris’te bir merkezimiz vardır.

Bütün Ermenilerin işleriyle ilgilenir, fakat iç işlerine hiçbir zaman karışmaz. İçerdeki merkez gizlidir. Hiçbir yere karışmaz. Şubelerimiz bağımsızdır. Özellikle Türkiye'de Meşrutiyetin ilanından beri bu merkeze hiç karışmaz, yani müdahale etmez. Hükûmetin onayladığı bir programımız var. Bizim Ermenilerde muhtemelen bir Hınçak partisi daha vardır ki, onlarla bizim alâkamız yoktur.

Doktor Benene:

Türkçe bilmediği için iç ile dışı karıştırıyor. Dış merkez iç merkezlere karışamaz.

Mateos:

Paris'te bizden para alan dizgici birisi vardı. Başbilet⁶ bizdeydi. Sonra, parasını ödedi. Kendisine verilmek üzere Leon Balasanyan'la nüfus kâğıdını gönderdim. Benim boyum orta değil, bıyıklarım da benzemiyor. Benzese bile adam adama benzeyebilir ve o başbilet benim üzerimde değildi. Başkasına ait bir pasaportla gelmedim. Kendi pasaportumla geldim ve vize aldım. Gümrükte pasaportumu vize ettiler. Vize defterlerinde de kaydı vardır.

Rupen:

Verastad'dan bana mektup geldi. Doğrudan göndermişti. Verastad'ı 18 yıldır tanırım. Mektuplar gösterilirse hatırlarım. Çok mektup aldım, ancak sayısı aklımda değil. Doktor Benene'nin adresi bende var mı, yok mu hatırlayamıyorum. Evet, Doktor Benene bana bir rapor vermişti, sanıyorum adresi de bende vardı. Doktor Benene ile görüşürüm. Defterimde bir çok tüccar ismi vardır. Bunlar şu an aklımda değil. Verastad'ın bana yazdığı mektuplarda isimler yazıp yazmadığımı bilmiyorum. Karamaz'la yaptığımız görüşmede Simbat ve diğerleri yoktu. Karamaz'ı çoktan beri tanıyorum, daha önce beraber çalıştık. Evet Paris delegesi olduğuma dair belge bulundu. Yirmi iki seneden beri bir çok kereler delege olarak görevlendirildiğim için belgeleri de duruyor. Fakat şu son zamandaki delegelik tekliflerini geri çevirdim, kabul etmedim. Vahan Boyacıyan, Rupen Haykyan, Murat, Hayk Misakyan demezler.

Agop Hazaryan:

Görüşmedim.

Minas:

Görüşmedim.

Simbat:

Görüşmedim.

---

⁶ Seyahat belgesi.

Karamaz:

Aramaz başkasıdır. Paris'te üniversitedeki arkadaşlarıdır. Nereli olduğunu bilmiyorum. Zaten, ben Paris'te çok az kaldım.

Rupen:

Evet, o belge bende bulundu. S. Vahak'ı şahsen tanımam. Bu teklifi kabul edip Rusya'ya gitseydim, S. Vahak'ı orada bulacaktım. Bizim eski mektuplar arasında, geri yollanmayan, yanımda kalan bu tür çok belgeler var. Belge kaldı ve ben olumsuz cevap yazdım. İstanbul'daki merkeze bağlı olduğum için dış merkezden yapılan teklifi de kabul etmedim. Hatta Verastad bir mektubunda diyor ki, "Niçin tembellik yapıyorsun?"

O Rumca yazı benimdir. Evet. Rusya'da haberleştiğim kişiler var. Kişinev'le haberleşmiyorum. Buğday için mektup yazacaktım, adres aldım fakat yazmadım. Az önce okuduğunuz adres Sohumkale'deki⁷ kahvenin adresidir. İkinci kez okuyabilir miyim? (Okudu) Bu öyle bir sudur ki, kuyumcular kullanırlar. Vahanyan Arşak, Fetosya'da tüccardır. O defterin hangi yıla ait olduğunu bilmiyorum. O iki belge de benim adımla yazılmıştır. Rupen benim. S. Vahak'ı şahsen tanımıyorum. Rusya'daydı, Kafkasya'ya gidip, onu bulacaktım. Mektubun içinde yazılı olan adrese gitmemi ve orada onunla tanışacağımızı yazmışlardı. Bir belgeye iki isim yazmışlar. Artin aracıdır. Maden komisyoncusu, yani aracıdır. Hayk'a, yanımızda çalıştığı için 50 kuruş verdim. Mektuplar benimdir. Dış merkezden gelmemiştir. Verastad'dan gelen kişisel mektuplardır. Örgüt mühürleriyle mühürlenmiş bir mektup almadım.

Doktor Benene:

1912 yılı Ekim, Kasım aylarında istifa ettim. Partiye gireli beş yıl oldu. Üç sene önce istifa ettim. Her ikisiyle de alakamı kestim. 1912 yılı Eylül ayında toplanan kongrede Türkiye merkez üyeliğine getirildim. Bir ay sonra seçimler için çalışmak üzere Bafra'ya gittim. Sonra Sabah Gülyan geldi. "Ben Sivas'a gideceğim. Sen İstanbul'a git, kimse yok." dedi. Geldim, baktım gazete kapanmış, her şey alt üst olmuş. Murat ile aramız açıldı, istifa ettim. Benden açıklama istemeleri üzerine "İki sene sonra toplanacak olan kongrede açıklama yaparım." dedim.

Balkan Savaşında burada yoktum. Sabah Gülyan merkezde üyeydi. Sabah Gülyan'la aramız açıldı. Davranışlarını beğenmedim ve ayrıldım. Sonra bana delege olmam için bir çağrı geldi. Delegelik iki merkezle de bağlantılı olmayı gerektirdiği için dış merkezle iç merkezin aracı oldum. Balkan Savaşı sırasında Sabah Gülyan burasını bırakmış, Paris'e gitmiş ve orada üye olmuş. Sabah Gülyan'la aram açık olduğu için belgeyi ve delegeliği reddettim. İkinci genelge niteliğindeki o dergi,

⁷ Abhazya'nın başkenti. Batum'un kuzeyinde ve Karadeniz kıyısındaki şehir.

benim evde bulundu. İkinci genelge bana gönderilmişse bir şey diyemem, gönderenler bilir. İkinci genelgede böyle şeyler yoktur. Bunların hepsi uydurmacadır.

Rupen:

Bende mi bulunmuş? Bakayım. (Baktı.) Evet bende bulundu. Bu en eski programdı ve kaldırıldı.

Benene:

İkinci genelge bende çıkmış, ama ben yazmadım. Ben istifa ettikten sonra geldi. (İkinci genelgenin tercümesi okundu.) Onun yeniden tercümesini isteriz. Böyle yazı yazarlar sorumludur, biz sorumlu olamayız.

Savcı:

Yeniden tercüme edilmeleri uygundur.

Gereği düşünüldü:

Süreyya Bey'in ve diğer tercümanın çağrılmasına karar verildi.

Rupen:

"*Büyük Fikirlerle ve Avrupalılara Yakarış*" adlı kitap bende çıktı. O mektuplar bende bulunmamıştır. Güven mektupları, ikinci genelge ve 1896 tarihli program bende bulundu. Mıgırdiç Yeretsyan'ın adresi bulunan mektup benimdir.

Mıgırdiç:

Bana Mıgırdiç Ereçyan derler. Bana böyle bir şey gelmedi.

Rupen:

O mektupta "Yazdıklarımı neden yapmıyorsun?" diye yazıyor. Bir iki kere Hınçak gazetesi gönderdi. Ayın dokuzunda gönderdiğim mektupta "Bana Hınçak gönderme. Çevreye gönderemem." demişim. Aramyan kimdir, bilmiyorum. Bu, Hemayak Aramyan olmalı.

Hemayak Aramyan:

Ben, onlarla mücadele etmişim, haklarında yazı yazmışım. Nasıl olur da Rupen'e benim hakkımda yazar.

Rupen:

"S. para yollamadı." diye o yazıyor. Kim olduğunu ben nereden bileyim! Aram'ın kim olduğunu bilmiyorum. Gerçi bana yazmış, ama bilmiyorum. Ben, çok kişiyi tanırım, ama kimin ne yazdığını bilmem. Hrabet Cankoçyan İzmitlidir. Para gönderecekti. Onu yazıyor. Kegam burada. Öncelik Kegam'dadır. Ben, göndermeyecektim.

Kegam:

Öğrenimimi bitirmek için Paris'e gidecektim. Seferberlik başladığı için gidemedim. Verastad'ın Köstence'de olduğunu öğrenince yol arkadaşı olarak onunla birlikte gitmek istedim. Kendisini buradan tanırım.

Rupen:

P. kimdir bilmiyorum. S. kimdir bilmiyorum. Kendisi mektupta yazıyor. S.'yi tanımiyorum. Ona ait mektup bende bulundu.

İstanbul'da olduğum halde, Kafkasya'da örgütümü yazacağım. Kendisi bana mektup yazmış, cevap yazmışım. "Kafkasya'da bir şey yapmak isterseniz başka adam bulun! Ben bir şey yapmam." diye yazdım. Leon, arkadaşım olan Leon Balasanyan'dır. Nerededir bilmiyorum. Vanikyan Kegam'dır.

Kegam:

Kegam Vanikyan benim.

Rupen:

Aso, birkaç yıl önce buradaydı. Şimdi burada değil.

Karamaz:

Bunlar resmî mektuplar değildir. Kim bilir nasıl tercüme edilmiştir.

Rupen:

Aso, bizim gazetede çalışırdı. O mektupların tamamı kişiseldir. Örgüt merkezinden bu mektuplar yazılmamıştır. "Komisyonculuktan ne çıkar? Niçin çalışmıyorsun? Kafkasya'ya neden gitmiyorsun?" diyor. Tabii benim yazdıklarına karşılık olarak böyle yazıyor. Rupen yazılıysa o mektuplar da bana aittir.

Doktor Benene:

Karamaz bana mektup yazmamıştır. Rupen, Arzruni ve Benene(?) adına gelen bir mektubu Rupen bize göstermişti. Sonra mektup onda kalmıştı.

Karamaz:

Mektubun aslını isterim. Üçüne birden, ben yazmıştım. O mektupta siyasî bir taraf yoktu.

Doktor Benene:

Bana o mektuptan başka bir mektup gelmemiştir ve bende bulunmamıştır. O kimlik belgesi benimdir. O mektuptan anlaşılıyor ki, benim aracılığım ile sahiplerine verilecekti. Elazığ'da şube olduğunu da bilmiyorum, konumu farklıdır. Bunlar hiçbir taraftan genelge almadıkları için, aracı olarak bana yazdılar. Daha önceden benim delege olduğumu

duymuşlar ve bana yazmışlar. Bunda benim ne suçum var? Ben vekilsem, bu merkezle, dış merkez arasında bağlantı kurmak içindir. Yoksa şubelerle bir münasebetim yoktur. O benim yazımdır. 1912 tarihinde yazılmış eski bir şeydir. Partinin düşüncesini anlamak için takip ettim. Bunu önceden itiraf ettim. Hayastan, Ermenistan demek değildir, Ermenidir. O gazeteyi okudum, bazı görüşlerine katıldım, bazılarına katılmadım. Katıldığım görüşleri siz ispat edin.

Bunlar dışarıda basılmış, resmî makamlar girişine izin vermiş, ben de okumuşum. Evimde, İttihat ve Terakki Partisiyle⁸ Taşnaksütyun Partisinin⁹ programları vardır. Bunları anlamak istemem cinayet midir? Partim cânî değildir. Kanunlara uygun bir partinin üyeleriyiz.

Ohannes:

Kayseri Kulübünün kâtibiydim. Kulüp Başkanı Minas Minasyan'dı. Gizli ve özel teşkilat yapmadık.

Agop:

Şubemiz var. Agop Basmacıyan benim. Bir bakkal, Singer şubesi acentesi Setrak ve tütüncü bir Yahudi'yle haberleşirim. Burada komisyoncuydum. İstanbul'a kurşun kalem getirdik. Setrak, gazcıdır. Komisyoncular her şeyi yapar. Paris'teki merkezle alakam, buradaki partinin bir matbaa açıp gazete yayınlamaya başlamasıyla sınırlıdır. Çünkü gazetenin makineleri ve diğer eşyası benim adıma alındı. Gazete kapandığı zaman, bunların hepsi benim üstümde kaldı. Oysa ki bende para yoktu.

Bükreş'te doğramacılık yapan Dolapyan'la haberleşirim. Kendisi eski tanıdıklardandır. Boyacıyan Kirkor, Amerika'dadır. Nezolyan'ı hatırlamıyorum. Boyacıyan da Amerika'dadır. Dolapyan'dan bir şey getirtmedim. Elazığ'daki Mıgırdiç'la haberleşmiyorum, ancak Verastad ona gazete göndermemi söylemişti. Bu nedenle Mıgırdiç'in adresi bende kayıtlıdır. Mısır'la haberleşmedim ve para da göndermedim. Bankeryan'ı hatırlamıyorum. Bangıryan da olmamalı. O isimde birisini hiç tanımlıyorum. Onlar benim yazımdır. Lenguyeryan Mısır'da oturuyor.

⁸ İttihat ve Terakki Partisi: 1889 yılında "Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane" öğrencileri "İttihad-ı Osmani" adıyla gizli bir dernek kurmuşlardır. İstibdat rejimine karşı kurulan bu dernek Paris'te kurulan "İttihat ve Terakki Cemiyeti" ile birleşmiştir. İttihat ve Terakki asıl 1906'da, Selanik'te 3 ncü Ordu subaylarının girişimiyle "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti" adıyla subay ve bürokratların oluşturduğu on kişilik bir grup tarafından kurulmuştur. 1907'de Paris örgütü ile anlaşarak önce "Terakki ve İttihat" sonra "İttihat ve Terakki" adını almış, 1908-1918 yılları arasında tüm siyasal yaşama egemen olmuştur. *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C.3, s.27-31.

⁹ Taşnaksütyun: Dağınık ve iç kavgalardan kurtulamayan Rusya (Kafkasya) Ermenilerini, bir arada ve federasyon halinde toplamak için uzun çalışmalar sonunda 1890 yılında Tiflis'te kurulmuştur. 1892 yılında tamamen sosyalist bir programa sahip olmuşlar, çetecilik ve terör yöntemlerini benimsemişlerdir. Abdülhamit yönetimine karşı Van isyanı ve Osmanlı Bankasına saldırı (1896), İkinci Sasun isyanı (1904), Yıldız'da bombalı suikast gibi eylemleri düzenlemişlerdir. *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C.1, s. 593-599.

Baş tarafı adresidir. İsmnin Arşak olup olmadığını hatırlamıyorum, onunla haberleşmedim. Bu adres niçin oraya girmiş hiç hatırlamıyorum. Kasbaryan Bakram tütün şeyi olmalı. Göremekçiyan evet. Makü Mako isim yoktur. Mago İran'da olmalı. İsim olmalı ya da Bakü olacak.

Mateos:

Makü¹⁰, Hoy¹¹ – Salmas civarındadır.

Rupen:

(Defteri okudu) Bunlar un fabrikalarıdır. Serkis Manukyan'ın kahvesine tütüncülerle birlikte bir tütün aracısı da gider onun için Mihran yazdım. Diğer Mihran tütün şeyidir. Odessa'da Mihran yoktur. Odessa'daki Posti komisyoncudur.

Doktor Benene:

Müfreze kelimesi bizim tüzükte çok geçer.

Agop:

İstanbul Kurulunun verdiği tüzükte sınır belirleniyor. 80 üye olursa şube, bundan az olursa grup, tek kişi olursa üye derler.

Doktor Benene:

Benim istifa tarihim nedir, onu bulunuz. Evet, dış merkezle irtibatımızı sağlayın. 1912'de istifa ettim. Mektupta genelge almadığımız yazıyor. 1913'ün sonlarında, yani Balkan Savaşı başlamadan istifamı verdim. Çünkü arkadaşlarla anlaşamadık. 1913'te bana dışarıdaki merkeze delege olarak atandığımı bildiren bir mektup ve bir belge gelmişti. Ben istifa ettikten sonra, dış merkez beni delegeliğe atamış, fakat ben yoktum. Sabah Gülyan da buradaydı ve istifa etmedi. Partiye 1912'de girdim ve bir buçuk yıl çalıştım. 1913'te istifa ettim. Çünkü İstanbul merkezi iyi çalışmıyordu. Ben istifa ettikten sonra, merkez, bana delege atandığıma ilişkin bir belge göndermiş. Bu belge elime geçince "Kabul etmiyorum." diye yazdım ve belgeyi geri gönderdim. Aradan üç ay geçti. Türkiye'deki bütün şubelerin delegelerinin katılımıyla toplanan kongrede İstanbul merkezi üyeliğine atandım. İstifa ettim ve merkezin gönderdiği belgeyi geri verdim. Sabah Gülyan da aramızda olduğu için onunla çalışamayacağımı bildirerek, ayrıldım.

Rupen:

Verstad'dan gelen mektuplarda Benene'den söz edilmiyor.

---

¹⁰ İran'da bir şehir.

¹¹ İrandaki Rumiye Gölünün kuzeybatısında ve Çaldıran Ovasının güneydoğusunda yer alan tarihi Türk şehri.

Benene:

“Merkez üyesi olduğun halde neden çalışmıyorsun?” diyordu. Mühürde Türkçe yazı var.

Doktor Benene:

Tercümesinde, gruplar kurulacağı yazılı olup, yetkililere de bu amaçla verilmiştir. Mühürdeki balta ve kama resimleri 28 seneden beri böyle kabul edilmiştir. Bu mühürle resmî makamlara bir çok evrak gönderdik. Yetkililer niçin o zaman bir şey söylemedi?

Ohannes:

Kayseri’de silah dağıtmadık ve dağıtıldığını da bilmiyorum. Hayır efendim, silah dağıtmadım. Köstence’ye gittim, İstanbul Kongresi’ne geldim. Daha sonra Varna Kongresi’ne katılacaktım, fakat öğretmen olduğumdan ve okulların açılma zamanı geldiğinden gidemedim. Uygulamada bir şey yoktur. Evet, bende bulunan, İstanbul yönetim kurulunun genelgelerinin bir kopyasıdır. İstanbul yönetim kurulunun gönderdiği iki genelgedir. Fakat yanlış tercüme edilmiştir. İstanbul heyetini seçen kongrenin genelgesidir. Kayseri mühründe Türkçe vardır.

Benene:

Murat da Dezeciyen da buradadır. Eski mührü birisi basmıştır. Ben bunları anlamam, eski mührü biri çalmış, mühürlemiştir.

Hemayak:

O mührün sorumlusu benim. Son kongrede, Hamparsum Boyacıyan, Açıkbaşyan ve ben yönetim kuruluna atandık. Genel kongrede mühürlerin Türkçe olmasına ve Ermenice yazılmasına karar verildi. Merkez kurulunun ismi oldukça büyük olacağından birisi Türkçe, diğeri, Ermenice iki mühür bastırıldı. Her ne kadar beni Hınçaklardan çıkarmışlarsa da doğru söyleme mecburiyetini hissettim. Ben şeytanın yüzünü görmek istersem, Karamaz’ın yüzünü görmek isterim. Onların karşıtıyım, düşmanıyım. Sosyal Demokrat Hınçakçıyım. Parti benim Hınçakçı olduğumu bilmez. Gün gelir, belki partiyi benim anladığım gibi anlarlar. Osmanlı ülkesine karşı bir şey yaptıysam, beni kanun adına cezalandırın.

Ben ne partinin ne de üyelerin savunucusuyum. Ne bu millet ne de bu parti hain değildir. Cinayet işleyenleri savunmam, zavallı Ermeni milletini savunurum. Adalet, suçluları cezalandırmalıdır. Yalnız bu milletten ve bu partiden şüphe etmemelidir. Delil getirmeme izin vererseniz, suçlu olmadığımı resmî yayınlar ve gazeteler size ispat etsinler. Bana sadece mühür meselesi soruldu ve cevapladım. Bir vasıta ile size bir liste vereyim. Benim bu partiden nasıl çıkarıldığım...

Armenak:

Ben hiçbir partiye mensup değilim, silahım da yok. Zeytin yağı ve palamut işiyle uğraşıyorum. İttihat ve Terakki Partisine davet ettiler, ancak işim sebebiyle girmedim.

Tomas:

Bizim Kilis Şubesi, İstanbul merkezine bağlıdır. Başka hiçbir merkez tanımaz. Paris'le haberleşmeye karar vermedik, hep İstanbul'la haberleştik. Kopya defteri de bunu kanıtlar. Ben 1914'te kâtip oldum.

Agop:

Köstence'deki kongreyi sorduğumuzda;

İstanbul'dan 2 numaralı bir genelge aldık. Bu genelgede "Kongrede sizin lağvınıza karar verilmiştir. Ancak bu kongrede alınan kararlara önem vermeyin." diye yazılmıştı. Tüzükte müfreze yazıyor. İstanbul'dan gelen teşkilat tüzüğü gereği, müfreze başları tayin ediyoruz.

Tomas:

Zeytun'la haberleşmiyoruz. Bir kere piyango kâğıtları yollamışlardı.

Agop:

Alınan kararlar arasında üye değişiklikleri ve teşkilat ile ilgili maddeler var. Zeytun değil Süveyda¹² olacak. Yanlış efendim.

Tomas:

Av tüfekleriyle gidilmesi için yerel yöneticilerden izin aldık.

Agop:

Oralarda gelenektir. Patrik efendiye saygı göstergesi olsun diye o karar verildi.

Tomas:

O genelgedir. Karar defterimiz burada. 1914'teki kongreye delege gönderdik. Paris ve İstanbul merkezleri arasındaki anlaşmazlıkları da öğrenmesini delegeye yazdık.

Agop:

Bölük bölük kurduk. Biz bu Meşrutiyeti biliriz.

Tomas:

O tarihlerde irtica hissediliyordu. Onu İstanbul merkezi yazıyordu. Meşrutiyete karşı irtica düşünülüyordu. Meşrutiyeti gericiliğe karşı korumak için o "silah" ifadesi kullandı.

---

¹² Suriye'de bir kent.

Agop:

1908'de bizim şube kuruldu. Hınçakyan Partisi eğer bir şekilde ihtilal çıkarma fikrinde bulunmuşsa, bana ne isterseniz yapın efendim.

Hrant:

Ben Hınçakyan Partisine mensup değilim. Nişan'ın iftirasına uğradım. O gün ben hastaydım. Hastanede yatıyordum. Nişan'dan 30 lira alacağım vardı. Karakin'le Macar Sokak'taki dükkâna ortak oldular, ancak zarar ettiler. Paramı istedim, "Veririz." dediler. Ben de Harbiye'ye gitmiştim. Nişan, "Eniştem geldiğinde, ondan alıp senin paranı veririm." dedi. Arşavir, eniştesiymiş. Evime gelip gittiklerinden dolayı, onlarla arkadaş olmuştuk. Harbiye'deyken bana biraz para ve eşya verdiler. Hesapları kapatmak için bir gece Karakin'in evine gittim. Salı gecesi evdeydim.

18 Mayıs 1915

Agop:

Minas, iş için gelmişti. Birlikte gelmedik, ben ayrıca geldim. Minas'ı ben çağırmadım.

Minas:

Beni, Agop Hazaryan getirdi. "Kahvehane kiralayıp birlikte çalışırız." dedi.

Agop:

Balasanyan'la görüşmedim. Sadece Bulgar elçisine gittim.

Rupen:

Bizim ticarethane, komisyon ticarethanesidir. Görüşüklerini bilmiyorum ve söylemedim.

Minas:

Balasanyan'la oturup konuştuk. Rupen'i tanımıyorum, Karamaz'la da görüşmedim. Balasanyan'la karşılaştığımda "Benimle gel! Sana bir iş bulurum." dedi. Ben de bürosuna gittim, tanımadığım üç dört kişi vardı.

Agop:

Beyoğlu'ndaydım. Bulgar Elçiliğine gittiğim gün, beni yakalayıp dövdüler, ne dediğimi bilmiyorum. Ticaret için gelmişim, Minas'ı gördüm, ama onunla bir iş yapmadım. Minas'ı ben getirmedim.

Minas:

Balasanyan'a gittim ve kendisiyle görüştüm. Tanımadığım başkaları da vardı. Kimsenin tavsiyesi olmaksızın, Agop beni kendisi çağırdı. Bana Minas Kapril Keşişyan derler, başka adım yoktur.

Simbat:

Kesinlikle Agop'u tanımıyorum. İskelede kimseyi beklemedim.

Minas:

Ben de iskelede beklemedim. Simbat'la beklerken, Agop geldi. Agop'u ben de Rusya'dan tanıyorum.

Simbat:

Biz gezerken, Agop geldi. Agop'u Rusya'dan tanıyorum.

Minas:

Agop'tan 13 gün önce geldim. Gelirken bana adres vermedi. "Tüccarım. İstanbul'a gideceğim, orada bir kahvehane kiralayacağım. Beraber çalışırız." dedi.

Agop:

Karamaz'la görüşmedim.

Rupen:

Karamaz'la görüştüklerini bilmiyorum. Ben komisyoncuym, dışarılarda gezerim. Evet, bunun tercümesi doğrudur, tarihi; Mart 1914'tür. S. Vahak'ı şahsen tanımam. Hınçak birisidir. Ben oraya gittiğimde onu görecekdim.

Hemayak:

İnfadar, Fransızca'da otonom demektir.

Rupen:

Can Gülyan buradadır, Bakırköy'de bakkaldır. Kendisi Hınçaktır ve yerel mecliste üyedir.

Aram Açıkbaşıyan:

Kirkor Celal, Beyoğlu'nda doktordur. Zakaryan, Gedikpaşa'da Ermeni okulu müdürüdür.

"Rupen'e ait mektuptan bir bölümün tercümesi" okundu.

"Bu şahısların işi, milliyetini kayırma gayreti, duygusu ve hırsı yoktur. Zakaryan İstanbul'da birkaç asker edinsin ve onlara dayanarak, onların üzerine gezici müfettişlik yeterlidir."

Aram Açıkbaşıyan:

Gezici müfettişlik değil, okul öğretmenliğidir. S. Vahak, Diyarbakır ya da Harput'ta olsa gerek. İsterseniz dış merkezden davet edildiğini söyleyerek, telgrafa kendisini çağırın.

Karamaz:

Haziranın son günlerinde buraya geldim.

Rupen:

Bu mektup kime gelmiş? Benim mektuplarımın arasında öyle bir mektup hiç bulunmaz. Mektuplarımın arasına niçin konulmuş, onu da bilmiyorum. S. Vahak ve bana ait belgeler bende çıktı. “Bu belgeyi Vahak’a ver ki, gitsin.” diye yazıyor. Bu mektup benim olsaydı, ne yazdığını da hatırlardım. Hayır, belge ikimize aittir. Biri Rupen Karabetyan’a, diğeri hem benim adıma, hem S. Vahak’a aittir. O mektup bana ait değildir. Çünkü benim olduğuna dair ne tarih, ne de ismim vardır. O belge, belki o mektupta bulunmuştur, ancak başkasına gelmiş de olabilir. Başkasına ait mektuptan neden ben sorumlu olayım? S. Vahak’a ait olan belge bende bulunmamıştır. Bana yazılmış olsa, Rupen diye yazması gerekirdi. Birinci sayfası nerede? Ben onu kabul etmem.

Hayk Minasyan adına düzenlenmiş pasaportu ben kullanıyorum. Amerika uyruğundan olduğum için, elçilik, pasaportumu Amerika’ya göndermişti. Galiba 18 Temmuz 1914’te gittim. Pasaportum gelmediği için aldım. Pasaportların değiştirilmesi iki üç ay sürdüğü için, Köstence’de demiryollarına travers teminine ait önemli işlerim olduğundan ve çabuk gidebilmek amacıyla bu pasaportu aldım. Uyruk değiştirmek için Hükûmete başvuruda bulunmamıştım. Köstence’den İstanbul’a geldim. Mıgırdiç Yeretsyan’ın kim olduğunu bilmiyorum.

Paris’ten Rupen’e gelen 19 Haziran 1914 tarihli mektubun aslı ve tercümesi okundu.

Mıgırdiç Yeretsyan:

Evet, bu mektupta ismim var.

Rupen:

Karamaz demektir. Karamaz’ın Köstence’de olduğunu yazıyor. Ben Köstence’ye gittiğimde Karamaz buradaydı.

Karamaz:

Ben buraya geldikten sonra, Rupen gitti.

17-30 Temmuz 1914 tarihinde Verastad’ın Köstence’den Rupen’e gönderdiği mektubun aslı ve tercümesi okundu.

Rupen:

Aramyan, Hemayak Aramyan'dır. Verastad'ın 10 lira alacağı vardı, onu istiyor. Kegam, daha önce söylediğim Kegam Vanikyan'dır.

Kegam:

Hınçağı çıkarmak için gitmiyordum. Ben niçin gideceğimizi açıklamıştım.

Rupen:

S. Vahak olacak efendim. Bu mektuptaki S., S. Vahak olacak. Bükreş'te verdiğimiz karar gereğince Karamaz hareket edemedi.

Karamaz:

Bükreş'te Verastad'la benim aramdaki mesele parti karışıklığını halletmekti ve onun için gelmişim. Tekirgöl'de hastalandım kaldım.

Rupen:

Karamaz'ın burada olduğu mektupta yazılmıştır. Bükreş'te verdikleri kararın yazılmamış olduğunu bilmiyorum.

Karamaz:

Bu mektup resmî değildir. Resmî bir kurul olmaksızın nasıl karar verir?

Rupen:

S. para gönderirse, bana göndereceğini yazıyor. Kalfayan orada sarraflık yapıyor. Kendisi Romanyalı'dır. Köstence'de işçi olan Bedikyan, İranlı'dır. Bir manifatura mağazasında çalışıyordu, ancak bu mağazanın adresini ve kime ait olduğunu bilmiyorum. Bedikyan'a gönderilen düğmelerin alınıp alınmadığının bildirilmesi isteniyordu. Karamaz, Diyarbakır ve Harput taraflarındadır. Merkeze ait gelecek belgeleri okusun ve göndersin. T. Havon ve Hamparsum adlı kişileri tanımıyorum.

Hemayak Aramyan:

Mihran Aramyan, Noraşharet gazetesinde çalışmış ve Verastad'la ilişkisi olan birisidir. Benim Verastad'la hiçbir ilişkim yoktur. Bu mektupta zaten ondan bahsediliyor.

Arşak:

Otele getirdiğim adamları tanımıyorum. Bir kişiydi, iki kişi değildir. (Abraham ile Arşak gösterildiğinde) "Bunlar değildi."

21 Mayıs 1914 tarihli mektubun aslı ve tercümesi okundu.

Rupen:

Mayıs ayında hapiste değildim. Ortağım olan Leon, Leon Balasanyan'dır.

Karamaz:

Mayıs ayında Mısır'daydım. Belki o sözü daha önce söylemişimdir.

Rupen:

Murat'ı tanımıyorum. Kalas'tan giderek Murat'ı görecektim.

Agop:

Agop Hazaryan Muratyan, bana derler. Muratyan aile ismimdir.

Rupen:

Marki'yle Kasperoni'yi tanımıyorum. Mektupta "Bunlar çekilirse bozuluyor" diyor. Janik, Hınçakçılardan birisidir, ancak kim olduğunu bilmiyorum. Bildiğim kadarıyla Janik, Hınçak'ta makale yazan birisidir. S. Zehrap da yazıyor, diyor, ama kimdir, nedir bilmiyorum. Daşir, 15 yıl önce merkez üyesi olan bir Hınçakçıdır. Kendisi Rusyalı ve halen Rusya'dadır. (V) Varbet isimli başka birisidir. Belgesi Rusya'da şey olacaktı, ama ben belgesini kendisine gönderecek yerde iade ettim. Evet Murat'tan mektup aldım. Benim için mektup göndermiştir. Her tarafa gider, Hınçaklardan para toplar. Noraşharet gazetesinin makinelerini öte berisini benim adıma almışlardı. Gazete kapatıldığı zaman bu malzemenin parasını benden istediler. Bu borcu ödeyebilmek için her tarafa mektup yazarak para istedim. Tanıdığım Hınçaklara yazdım, onlar da Murat'a yazdılar. Çünkü Hamparsum Boyacıyan Murat burada merkez üyesiydi. O Murat başka, bu Murat başka. Bana, Benene'ye hepimize birden Karamaz'dan bir mektup gelmişti.

Benene:

Evet, üç kişiye hitaben bir mektup gelmişti.

Rupen:

Vanik bu Vanik'tir.

Vanik:

Başka Vanik yoksa, benim.

Rupen:

Arzruni, Agop Avadisyan'dır ve burada komisyoncudur. Dükkânı yoktur. Beyoğlu'nda oturuyor, ama ev adresini bilmiyorum. Vahak, S. Vahak'tır. Arzruni Vanlı'dır ve bizimle birlikte tutuklanmıştı.

Karamaz'ın 9 Haziran 1914'te Benene ve Rupen'e Köstence'den gönderdiği mektup.

Karamaz:

Haziranda Köstence'deydim.

Benene:

Bana bir mektup geldi, başka gelmedi. Murat, Karamaz ve Zakaryan'la aramızdaki parti meselelerini bilmeden bu mektup anlaşılamaz. Bunlar hakkında açıklama yapacağım.

Hemayak:

Murat, Hamparsum Boyacıyan'dır. Nerses Zakaryan, Gedikpaşa Ermeni Okulu müdürüdür.

Karamaz:

Bu mektubu ben yazdım. Sorumlusu da benim. Murat, Hamparsum Boyacıyan'dır.

(Tercümeden: Harput, Van, Zeytun, Amerika'nın bütün taraflarından, Merzifon'dan ve bazı başka yerlerden protesto edilmiş. Gedikpaşa'dan başka, İstanbul susuyor.)

(Benene, Arzruni, Rupen, Kegam, Vanikyan sadece bunların itirazları duyuluyor.)

(Benene ve Rupen'e karşı: Sizin hanginizin vicdanının bir kısmı Hınçağımızın uğruna vakfedilmemiştir?)

(Şimdi anladım ki, en kötü işim, senden yardım istemiş olmamdır.)

(Paris merkezinden Doktor Benene'ye gönderilen 5 Mart 1913 tarihli mektup.)

Benene:

Gönderdikleri belgeyi kabul etmeyip, geri verdim. Sözü geçen yoldaş Hayk'ı tanırım, İstanbul propagandacılarındandır. Kulüpte yatar. Bu, bana gönderildi. Balkan Savaşındaydım, burada yoktum. Geldiğimde bunu evde buldum ve reddettim. Bu mektuplardan anlaşıldığına göre merkez üyesi olarak atanan Verastad, Sabah Gülyan, Murat ve Zakaryan buradaki gazeteyi yöneteceklerdi.

Aralık ayında buraya geldiğimde, gördüm ki hepsi dağılmış, gazete kapanmış, her şey dağılmış. Murat'la Zakaryan'ı çağırdım ve ödemeye söz verdikleri parayı getirmelerini söyledim. Ben taşrada çalışıp bunlara para gönderecektim. İki ay içinde parası alınmak üzere 50'şer liralık üç adet bono verdim. Ben Bafra'dayken, Sabah Gülyan oraya geldi. Ben buraya döndüm ve istifa ettim. Benden açıklama istediler. Ben "İstanbul

kongresinden sonra açıklama yaparım.” dedim. Bu olay 1912’de oldu. Balkan Savaşına gittim. Sabah Gülyan gelip, Murat ve Zakaryan’la anlaşarak, para vermediğim için gazetenin kapandığını etrafa yaymışlar. Bundan haberim yoktu. Sonra, Sabah Gülyan Paris’e gitmiş ve oradan bu mektupla belgeyi göndermiş. Sabah Gülyan buradaki hesapları incelemenden çekip gitmiş. Sabah Gülyan’ın Paris’ten bana gönderdiği delegelik belgesini, geri gönderdim. Karamaz, o sırada Van’da olduğu için bu durumdan haberi yoktu. Ben ilişiyimi kestim ve yazılı olarak bu durumu bildirdim. Başka birisine delegelik için belge göndermişler. Kimin delege olduğunu bilmiyorum.

Delegelik demek, ne demek? Delegelik, Paris ve İstanbul merkezleri arasındaki koordineyi sağlamaktır. Şubelerle haberleşmeye yetkisi yoktur. Merkezin hesap ve yazışmalarını kontrol edecektim. Evet bu mektup bana aittir ve bundan başka bana ait bir mektup yoktur. Hayk’ı tanıyorum, bizim kulüpte kalan bir propagandacıdır. Gazeteci Aso, Van’dadır. Vahak, Harput’ta propagandacıydı. Nereli olduğunu bilmiyorum.

Karamaz:

Ben buna ne memur ne de arkadaş diye yazmadım. Arzruni de memur değildir. Resmî mektup değildir. Arşavir bir taraftan ihanet ediyor.

(Benene’ye Kahire’den 28 Ocak 1915 tarihinde gönderilen mektubun aslı ve tercümesi.)

Benene:

Ya ismim yazılır, ya da doktor yazılır. Böyle, “sevgili arkadaşlar” denmez. Bu kâğıt sahtedir. Mühre karışmam, mühür yaptırılabilir. O iki yazı, aynı olmalı. Ben onu hiç belgelerim arasında görmedim. Artur Yasyan, Kahire’deki şubenin üyelerindendir.

Benene:

Karamaz beni eleştiriyor, çalışmadığımızdan şikâyet ediyor.

(19 Aralık 1913’te Paris’ten Benene’ye gelen mektubun aslı ve tercümesi.)

Benene:

Vahak’a Bafra’da olduğunu yazıyor. Bütün şubeler tarafından Vahak’ın propagandacı olduğu bilinir.

Rupen:

Türkiye için değil, Rusya için olduğunu belge de gösteriyor.

Benene:

Arşavir bizi kandırmamak için yazıyor. Kirkor Zakaryan'ın kim olduğunu bilmiyorum. Romatizma hastalığına yakalanan Rupen'i tedavi ediyordum. Telefonum var.

Rupen:

Trabzon'da kâğıt tütün satan, V. Ardavastyan adındaki birisidir. Postrestant(?) gönderirdik. Ayvazyan, bir isimdir. Kirkor Boyacıyan, Amerika'dadır. Nikola Babayan tüccar. Tütün tüccarı olmalı. Bunlar tüccarlık şeyyledir. Yazıhanedeki kopyalardan anlaşılır. Haçik Dolapyan, Bükreş'te doğramacıdır. Mıgırdiç Yeretsyan o mektupta yazmış. Ben tanımiyorum. Mıgırdiç'e, Hınçak gazetesi gönderilecekti.

Mıgırdiç Yeretsyan:

Rupen'i tanımiyorum.

Rupen:

Lengeryan'ı hatırlayamıyorum. Pozant Kasparyan aracıdır. Komisyoncuların toplanma yeri olan kahvehaneyi kiralamıştır. Koca Baronyan, hayat sigortası müdürüdür. Kapril Kiremitçiyan fotoğrafçısıdır. Keşişyan Teodos, Apkar Keşişyan ve Minas Keşişyan üç ayrı kişidir. Apkar Keşişyan orada bakkaldır. Bazen ben ona, bazen de o bana peynir göndeririz. Serkis Manukyan, Trabzonlu birisidir. Aleksan Mardikyan da dükkâncı olmalı. Munsisyan, New York Oteli'nin sahibidir. Tarasyan büyük bakkaliye dükkânı tutar. Uzanyan kardeşler kahve tüccarıdır. Burada ismi yazılı olan berber Nişan Süseryan'ı tanımiyorum. Arşak Vahanyan'ı hatırlayamıyorum.

Tomas:

Şubemizde ve Süveyda'da aldığımız emirler doğrultusunda teşkilat kurduğumuz için cinayetle suçlanıyoruz. Oysaki şubemizin kuruluş tarihinden, tutuklandığımız ana kadar irtibatta bulunduğumuz İstanbul merkezinin gönderdiği program ve iç tüzük Osmanlı Hükûmeti tarafından onaylanmıştır. Bizim, bu program ve tüzüğe aykırı hiçbir davranışta bulunmadığımızı, kopya ve karar defterlerimiz kanıtlayacaktır. Süveyda'daki Hınçakların sayısı, tüzükte şube kurulabilmesi için yeterli olduğu belirtilen miktardan az olduğu için şube sayılamayacağı, bu nedenle iç tüzük gereği olarak en yakın şube olan Kilis Şubesine bağlı bulunacağından, şubemiz Osmanlı Hükûmeti tarafından onaylanan tüzüğün özel maddesi gereğince orada sosyal demokrat teşkilatı kurma hakkına sahiptir. Gruplar da yapabilir.

Köstence’de bir toplantı yapılmış. İstanbul merkezinin gönderdiği özel genelgede, bu toplantının yasal olmadığı belirtilmişti. Şubemizin bu genelge hükümlerini aynen uyguladığı, o günlerde İstanbul merkezine yazılan yazı ve kopyasından anlaşılmaktadır. Köstence toplantısı 1913 tarihinde yapılmıştır. Kilis Şubesinin kuruluş tarihi 1908 - 1909 yılları ve Süveyda teşkilatının kuruluşu da 1910 – 1911 yılları olması dolayısıyla haberdar olmadığımız Köstence toplantısıyla asla ilgisi bulunmadığından Süveyda sosyal demokrat teşkilatının söz konusu toplantı sonucunda kurulmuş olamayacağı doğaldır. “Yukarıda Allah aşağıda silah” sözüyle kastedilen; 31 Mart Olayı sonrasında İstanbul merkezde irticaya karşı uyanık bulunulmasının tavsiye edilmesidir. Bu cümle sırf kendini koruma ve Osmanlı Hükûmetiyle birlikte Meşrutiyeti koruma amacıyla olup ihtilal çıkarma düşüncesini taşımaz. Paris merkeziyle haberleşmeye gelince, karar ve kopya defterlerimizden anlaşılacağı üzere Paris’le haberleşme söz konusu değildir.

Antep’teki arkadaşlarımız aracılığıyla aldığımız 2 numaralı genelgede, İstanbul merkezinin kapatılacağı bildiriliyor. Kapatılmanın sebeplerini ve şimdi neresiyle haberleşeceğimizi Paris’ten sormak üzere 1914 Haziranında bir karar vermişsek de daha sonra bu noktaları İstanbul’da toplanacak kongrede dile getirmesi için, bir delege tayin ettik. Eline de örneği kopyada görülecek bir yetki verip İstanbul’a gönderdik.

Tutuklandığımız ana kadar bile İstanbul merkezimize bağlı bulunduğumuzu; şubemizdeki bir ahlâksızlık meselesinin çözümü için İstanbul merkezinden gönderilecek özel bir müfettişe bu konudaki kayıtlarla ve kopya defterleriyle kanıtlayabiliriz. Sonuç olarak, tüzükteki “Hond(?)” kelimesini Osmanlı Hükûmeti yanlış tercüme etmiştir. Şubemiz, başından sonuna kadar bu program ve tüzük gereğince hareket etmiş ve yasal çerçeveye dışına çıkmamıştır. Buna bütün defter ve belgelerimiz şahit ve delildir.

1914 Ağustosunda seferberlik ilan edilmesi üzerine, şubemize kayıtlı olanların silah altına çağırılması nedeniyle şubemizin de çalışmalarını durdurmaya karar vermesi, bütün çalışmalarımızın yasal olduğuna başka bir delil olduğu için Soruşturma Kurulu tarafından suçlandığımız cinayet suçunun üzerimizden kaldırılması ve suçsuz olduğumuzun olanca açıklığıyla ortaya çıkarılmasını saygıyla huzurunda bulunduğumuz yüksek adalet heyetinin şan ve vicdanına sorar ve beraatimizi yüce divandan dileriz.

(İkinci genelgenin İstanbul’la ilgisi yoktur. Delegeler aracılığıyla bu genelge gönderilmiş ve dağıtılmıştır. Bu itiraflar kabul edilebilir bulunmadı.)

Agop Basmacıyan:

Antep'ten geldi. Çeviriye itirazımız yoktur. Neresi ile haberleşeceğimizi belirlemek için Paris'e bir mektup yazmaya karar verdik.

Tomas:

Mektup yazmadılar. Adresimizi bilmediklerinden aracı ile mektup istedik.

Agop Basmacıyan:

Bunlar ayrı ayrı köylerdir. Her köyden gelmeyip Hacıhabibli vasıtasıyla gönderin diyoruz. Hondların(?) merkez haberleşmesine Habibli'yi seçtik. Bunları biz yazarız.

Tomas:

Merkezden devamlı "Kendinizi korumak için uyanık olun." diye yazılır.

Karnik:

Müşteriler yüzünden Hınçak oldum. Çoluk çocuğumu görmek için gittim. Yervant budur, Onnik burada yok. Bu asker, Kegam'dır.

Yervant:

Ben mektubu yırtmadım, bana öyle geldi. İstanbul'da çalışırken Karnik'le görüştüm. Benim param kaybolmuştu. Karnik'in aracılığıyla bir oda tuttum. Bizim Bahçecik Kulübü, İstanbul merkeziyle haberleşir. Ben üye değildim, Bogos Kuryan üyelerdendir.

22 Mayıs 1915

Yeminli şahit: Melkon Efendi

(Adresi diğer evrakta vardır) Esmer, siyah bıyıklı, siyah elbiseli, sarı ayakkabılı, orta boylu biriydi. Onu 30 - 35 yaşlarında birisi getirdi. Arşak: "Bu adam Pendik¹³ tarafından geldi. Fakirdir. Otele alınız." dedi. (Abraham gösterilerek) gelen o adama benziyor, fakat o adam siyah elbiseliydi ve bıyıksızdı.

Abraham:

Melkon'un oteline gitmedim. İzmir'den, doğruca buraya geldim ve bir senedir de buradayım.

---

¹³ İstanbul'a bağlı ilçe.

Arşak:

Abraham'ı Melkon'a ben getirmedim. Gelen o adamla yarım saat kadar görüştüm. Rica etti, otele götürdüm. Zayıf ve esmerdi. Getirdiğim adamın kim olduğunu bilmiyorum. Ermeniydi. Yalvardı ben de otele götürdüm.

Hemayak Aramyan:

Bu konuyla ilgili gerçekleri meydana çıkarmak için, Hınçakların tutuklanmasından dolayı, Osmanlılık görevimi yerine getirmek için elimden ne geldiyse yaptım. Ben olmasaydım, ne önemli evrak ele geçerdi ne de alıkonulabilirdi. İstanbul'a ulaşmayan evrakı, taşralardan arayıp, bulup getirdim. Beni ayrı sorguladığınız için teşekkür ederim. Köstence Kongresi'ne gidenlerden bazıları inkâr ediyorlar. Ben öteden beri kimseden bir işkence ve şiddet görmedim. Ne yaptıysam Ermeniliği ve vatani sevdiğim için yaptım.

1909'da İstanbul'da toplanan kongrede, yasallık ve yasadışılık konusu bizi uğraştırdı. Benim ve benim gibi düşünenlerin, Sabah Gülyan taraftarlarıyla arası bozuldu. Rupen, Sabah Gülyan, S. Vahan kod adlı Kirkor Nalbantyan Sivaslıdır, onun da resmini bulup getirdim. O hain, Köstence Kongresi'nden sonra Türkiye'ye gelerek elinden geleni yaptı. Türkiye'deki Hınçakları zehirlemek istedi. Siyasî Şube Müdürüne de söyledim, Rupen onu gizliyor, çünkü ortaya çıkarsa bunun da suçu ortaya çıkacak. Arşavir de onu gizliyor, çünkü o da Köstence'ye Mısır'dan delege olarak gitti. Doktor Benene de kongreye gitmiş, başkan olmuş ve imzasıyla bir bildiri yayımlattırmıştır. Gerçekleri tümüyle ortaya çıkarmak için her ne eksik varsa getireyim.

Kegam, Sabah Gülyan'ın İstanbul'da genel sekreteridir. Bunu Reşat Bey'e kaç defa gidip söyledim. İstanbul'dan dışarıya giden mektupları, asıl o yazıyor. Niçin yakalanmadıklarını bilemem. Sonradan Hüsnü Bey'e söyledim ve yakaladılar. Doktor Benene ve Bogos Bogosyan da Köstence'ye gittiler. Her gün Doktor Benene'den yiyor ve onun için söylüyor. Karabet Patukyan, S. Vahak, Ovacıklı¹⁴ Aram, Arşavir Sahakyan, Kemah'ın Tavginer köyünden¹⁵, Sofya'da oturan Serkis Karabetyan kod adlı Cıknavur, Ruscuklu ve Bulgar vatandaşı Serkis Manukyan, Sabah Gülyan ve Verastad Köstence Kongresi'nde bulundular. Karamaz o sırada Van'daydı gelmedi. Üye tayin edildiğini öğrendi ve Paris'e gitti.

Şimdiye kadar Köstence Kongresi kararlarını evrakta görmedim. O kararları Reşat Bey'e vermiştim. Bende kararın bir nüshası vardı. Reşat Bey daha sonra bana geri verdi. Reşat Bey ikinci defa almamış ise

¹⁴ Tunceli'ye bağlı ilçe.

¹⁵ Erzincan-Kemah-Alpköy bucağına bağlı köy. Bugünkü adı Koruyolu.

getirebilirim. Köstence kararları son Hınçak gazetesinde de var, Kegam Vanikyan'ın makalesi de o gazetededir. Agop Avadisyan kod adlı Arzruni buradadır, Kegam'ın dayısıdır. Beyoğlu'nda oturuyordu. Diğer Sunik'dir. Rusya'da bulunur. Birkaç defa İstanbul'a gelerek Rupen'le görüşmüştü. Geldiğinde ihbar etmiştim. Türkiye'de olan bu memnuniyetsizlik, yasallık ve yasadışılık meselesinden çıktı.

Hınçaklar da İtilafçılarla anlaşmak istediler. Mücadeleye başladım ve bundan dolayı, beni partiden ihraç ettiler. "İttihatçıdır, gizli polistir" dediler. Bunu, bildirilerle, gazetelerle herkese duyurdular. Van ve Bafra şubeleri ansızın basılmış ve adamları yakalanmış olsaydı, gerçek ortaya çıkardı. Benene Bafra'da, S. Vahan da Van'daydı. Arzruni'ye, "S. Vahan Van'a geldi." diye telgraf geldi. Ben de ihbar ettim fakat yakalamadılar. Hüsnü Bey'e de söyledim. Yandaşlarının isimlerini de verdim. Hüsnü Bey, "Yakalandılar" dedi. Halbuki S. Vahan kaçmış.

Türkiye'de üç şube vardı: Van, Bafra ve Elazığ. Sabah Gülyan'ın görüşünü kabul etmişlerdir. Mıgırdiç Yeretsyan için kaç kere söyledim. Arşavir devletin memuru olduğu halde partiye gidip, Hemayak'ın, yani benim ihbar ettiğimi söyledi. Mıgırdiç Yeretsyan, Kegam ve Onnik benim ihbarımdan sonra yakalandılar. Hınçakları yakaladıkları gün beni de yakaladılar. Emniyet Müdürlüğünde bir gün kaldım. Arşavir hakkında yazdığım makaleyle ilgili bilgi aldılar ve beni serbest bıraktılar. "Yazdığım yanlış ise bir tekzip versin düzelteyim." dedim. Gohak adlı gazetemde, Merzifon'da Mustafa ve Vahan isminde bir adamı dövdüklerini yazdığım için gazetem yayını durduruldu.

O gün, Hikmet Bey'in emriyle, başka bir isimle gazete yayımlamama izin verdiler. Talat Bey de çağırıp, "Gohak adıyla çıkar." dedi. Malesef, Soruşturma Kurulunca zararlı neşriyatta bulunmakla suçlandım. Halbuki Basın Yayın Genel Müdürlüğü bu konuyu daha iyi değerlendirir. Soruşturma Kurulunuz incelesin. İçim rahattır. Durumum öteden beri kritiktir. Patrikhane ulusal meclisinde başkan olmak, gazete çıkarmak, İttihat ve Terakki Partisine hizmet edip, kendini belli etmemek zor bir durumdur. Ulusal mecliste ne türlü adamlar olduğunu bilirsiniz; İtilafçı, İttihatçı, ulusalcı ve bağımsızlık yanlısı kişileri yönetmek ve kendini açığa çıkarmamak zordur. Ben gerçekleri ortaya çıkarmak için, bildiğim her şeyi söyleyeceğim, yeter ki siz sorunuz.

Rupen'in bürosuna gitmiştim. Bir defasında Minas Karabetyan vardı. Lehistan'dan (Polonya) çok sayıda kurşun kalem getirdiler. İlanlarını yazmak için gittim. Rupen, Karamaz, Doktor Benene hep beraberdirler. Karamaz, İstanbul'da Hınçakların üçüncü kongresinin toplanacağını biliyordu ve bu kongrede Köstence Kongresi'nde alınan kararlar protesto edilip karşı konulacaktı. Sanırım, Karamaz bunu engellemek için geldi. Reşat Bey'den anladığıma göre, başka amacı da varmış. Benene, benimle hiç konuşmamıştır. Karamaz da konuşmaz. Karamaz benim

gazetemde makale yazmadı ve yazamaz. O ve arkadaşları benim gazetemi ve kitaplarımı boykot etmişlerdir. O yazıları ben yazdım.

Sabah Gülyan ve arkadaşları Rusya'dan geldiler. O zamanlar yurt dışından gelenlerin parlak bir gelecekleri olduğunu ve güvene layık kimseler olduklarını görüyorduk. Fakat 31 Mart Olayı'nda her şey anlaşıldı. O kararlar kötüye kullanılmaz, fakat kötü istikamete yönlendirenler kullandılar. Ben milletime, devletime, kendime hizmet amacıyla Hınçağım. Hınçak Partisi hain değildir fakat partide hainler vardır.

Bu devletin menfaati, benim de kurban olmamı gerektiriyorsa, kurban edin. S. Vahan buraya da geldi, Van'a da gitti. Bunu, Hüsnü Bey'e ve Reşat Bey'e söyledim. O, yakalanabilirdi. Yakalanmadıysa suç benim değil, resmî yetkililerindir. Köstence Kongresi kararlarını duyduğum zaman Hüsnü Bey'e ve Reşat Bey'e söyledim. Mücadeleye gazetemde başladım. İtilâfçılar ile Hınçaklar arasında anlaşmaya dair, Sabah Gülyan ile Verastad'a karşı gazetemde çok yazdım. "Arşavir'i vuran Aramyan'dır." dediler fakat o ceza alırsa haksızlık olur. Arşavir'i vurdurmuşlardır fakat vurduran Aram Açıkbaşıyan değildir. Ben sizi severim, ancak Ermenileri daha çok severim. Deliller Aram aleyhinde ise beni de cezalandırın. O kadar inanıyorum ki o bir şey yapmamıştır. Aram, sırf onları bırakmak için geleceğini yitirdi. Bir gün beni Reşat Bey aradı, gittim, bana Açıkbaşıyan'ın suikastta bulunduğunu söyledi. Sonra burada, birlikteyken, sordum. Gerçi onu severim fakat doğruyu daha çok severim. Suçu olduğunu bilsem derhal söylerim.

Ermeniler, Türkiye'siz yaşayamaz. Bazı memurlar kendilerine büyük bir önem verdirmek için böyle bir şey yapmış olmalı. Fakat bunlar tutuklu iken Arşavir'e suikast düzenlenmiş. Benim makalem 16 ay önce yazıldı, bir sene sonra Arşavir'e suikast yapıldı. Hüsnü Bey'e, pek yavaş davrandıklarını ve Van Şubesinin çok bozulduğunu söyledim. Gevşek davrandılar.

Rusya yanlısı Ermeniler vardır. Ben Rusya'da Ermenilik kalmadı diyorum. Bunları anlamak Ermenilerin görevidir. Anlamayanlara da devlet anlatmalıdır. Doğruluk ve iyilik politikası bizi yıktı. Rica ederim Rusya'dan kim geldi de bizi sevdi. O fotoğraf bana geldi, arkasındaki yazı kendisininindir.

İstenilen evrakı telgrafla, mektupla, özel adamla getirtmişim. Provokasyonla karşı karşıya değilsek Arşavir suikastında, Hrant'tan şüphe ediyorum. Pavurek adını kim işitmiş, kim bilmiş, kim söylemiş, onu Hüsnü Bey'den sorunuz. Bahçecik'e gittim ve kendisiyle görüştüm. Karnik'i tanımadım ve onun Hınçak olduğunu bilmezdim. Karnik'in eşi geldi, ağladı ve "O, Hınçak değildir." dedi. Ben de gelip Hüsnü Bey'e söyledim; "Benim 3 ay yatmam senin yüzündendir." dedim. Bahçecik şehir gibi bir köydür. Yarı Hınçak'tır. Gençler Hınçaktır, bir kısmı ise

Taşnak'tır. Bazı evrakı Bahçecik'ten aldım. Önemli Hınçaklardan birini de oradan aldım. Balasanyan Hınçaktır. Sanırım kaçıp gitti.

Rupen:

S. Vahak'ı şahsen tanımam ve nerelidir bilmem. Kirkor Nalbantyan'ı da tanımam. S. Vahak odur. (Gösterilen fotoğrafa bakarak.) Bunu 7-8 sene önce Kafkasya'da gördüm. 8 sene önce görüşmüştüm. İstanbul'a gelmiş, ama görüşmedim. Balasanyan ortağımdı ve Hınçaktı. Onun Sabah Gülyan ile haberleşmesi yoktur. Verastad öteden beri arkadaşımıdır. Onunla haberleşmeyi ben yapardım. Balasanyan'ın onlarla hiç işi yoktur. Agop'u ve Simbat'ı büroda hiç görmedim. Karamaz ile Doktor Benene'nin beraber olduklarını bilmiyorum. Doktor Benene ile üç ya da beş defa görüştüm. Bir iki defa da hastalandığım için gittim. Doktor Benene merkez üyesi olduğu zaman ben çıktım. Matbaa işlerini merkeze bıraktım. Borçları kimin ödeyeceğini Verastad'a yazdım. Matbaa makineleri ve malzemelerinin hepsi merkezde kaldı. Ben de "Ya makineleri veriniz ya da borçları ödeyiniz." dedim. Ben yalnız giderdim. Bonoları ben imzalamıştım. O genelgeyi ben hiç okumamış ve görmemişim. (İstanbul merkezinin şubelere 7 numaralı genelgesi okundu.)

Ben, S. Vahak ve Doktor Benene ile gitmedim, yalnız gittim. Doktor Benene hiç gitmemiştir ve ilgisi yoktur. Üç kişi değil, ben gittim. Köstence Kongresi'ne gitmedim. Kim başkanlık yaptı bilmiyorum. Eşyayı almak için, her zaman ben başvurdum. Üç görevli gitmemiştir. Ben her zaman gittim. Zeliç Mardirosyan gelerek, benden paraları isterdi, çünkü bonoları ben imzalamıştım. Ben de gidip para meselesini merkeze söyledim.

Doktor Benene:

Köstence Kongresi'ne, Başkan Vahak ile gönderdim. Vahak buradaydı, dışarıdan geldi. Ohannes Yergazaryan ile Vahak evime geldiler, görüştük. Vahak'a dedim ki; "Benim belgem var ama Sabah Gülyan ile aramız açık olduğu için gitmeyeceğim." Matbaa ve takımlar için müracaat ettim. Bana delege belgesi geldikten sonra gittim. Delege belgesi gönderdiler. Ben de gazete meselesinden dolayı hesap sormak istiyordum. Harpten döndükten sonra gittim, sordum. Bana, "Sen yokken Sabah Gülyan geldi, taşradan getirdiği paraları vermediği için matbaa haczedildi." dediler. Verastad da, "Bonolarla paraları almış gitmiş. Onlar hesap vermeden biz de vermeyiz." dedi. Vahak, Harput'tan İstanbul Kongresi'ne delege olarak geldi. Rupen, hastalığına baktırmak için geldi, bir daha görüşmedim. O zaman ben de belgeyi reddettim ve "Siz bu kadar sorumlu olduktan sonra ben nasıl eşyayı alabilirim?" dedim. Taşraya para toplamaya da gitmedim. Harput Şubesi genelge almadığından bana yazıyor ve delege öneriyorlardı. 14 Hazirana kadar öyle bir işe de girişmedim.

Vahak, Nisan 1913'te buraya geldi. Asıl adı Kirkor Nalbantyan'dır. Benim hesaplarla hiçbir ilgim yoktur. Ben, buradaki merkezle uyuşmaz durumdayken nasıl iş görürdüm? Sunnik kimdir, bilmiyorum. Ben Bahçecik'te hava değişimindeydim. Dönüşte burada o meselelerin geçtiğini anladım. Bu toplanmayan kongrenin kararlarıdır. Ben de kabul etmedim. Arzruni'nin onlarla ilişkisi iyidir. Dış merkeze geçmedim. Ben istifa ettikten sonra savaşa gittim, dönüşümde belgeyi evimde buldum. Motoru sormak için merkeze gittim. Sabah Gülyan ve Verastad'ın sorumluluklarını anladıktan sonra ben işten çekildim. Murat, Zakaryan, Sabah Gülyan ve Verastad'dan nefret etmeye başladım. Sonra Köstence Kongresi'nin toplanması işi geldi. Elimde belgem olduğu halde, kızgınlığımdan dolayı gitmedim. Ben, bu partiden çıkmadım. Bunların talimatları vardı, anlamak için takip ederdim. Genelge için bana gelmedi. İhtilalci olduğunu ne bileceğim? Dışarıdaki partinin ihtilalci olduğunu çok sonra anladım. Onlarla hiçbir ilgim yoktur.

Babikyan kimdir, bilmiyorum. Vanik, arkadaşlarımızdandır. Benim yazdığım şeyler ahlâkî ve bilimseldir. Benim böyle bir yazımı gösteriniz. 1913 kongresine gitmedim. Başkanı gönderdim. Yalnız partinin durumu konuşulacaktı. Benim elimden yazmak gelir. Bundan dolayı isteseydim yazardım. Karamaz, bende yiğitlik olmadığını yazıyor. Benim zaten yaratılışımda öyle şey yok. Van'dan bana bir belge göndermişler. Ben de birisine verip gönderdim. Beni üye tayin etmişler fakat kabul etmedim, istemedim. Bende, 1909(?) tarihli gazeteler de var. Dünyadaki bütün siyasî partilerin fikirlerini yansıtan gazeteleri alırım. Leon Balasanyan'dır. Başka partilerin de var fakat getirmemişler. Zakaryan ve Murat gelsinler de benim gittiğimi söylesinler. Ben delege olsaydım onlar bana mektup yazıp, aracı olunuz demezlerdi. Bu benim ispatımdır. Kongreye başkanlık etmedim. Kim etti bilemem. Benim ismim oraya gitti. Beni, para için delege yaptılar ama ben para gönderdim mi?

Bogos Bogosyan:

Ben, Adapazarılı Patukyan, S. Vahan kod adlı Kirkor Nalbantyan.

Hemayak:

Atam Hamparsumyan'a Kayseri vekâletini vermiştim.

Bogos Bogosyan:

Benene, oyunu kime verdi bilemiyorum.

Benene:

Oyumu, S. Vahan'a vermiştim.

Karamaz:

Bu fotoğraflara inanmam. Hınçak, fakir partidir. Taşnak ayrıdır. Karışmam. Taşnak ve Hınçak partileri hiçbir zaman birleşmezler. Eğer

Meşrutiyetten sonra, Ermeniler ihtilalci olsaydılar, Van civarında Kürtler ayaklandığı zaman Ermeniler de ayaklanırlardı. Bitlis'te Hınçaklar böyle etmiş, şöyle etmiş diyorsunuz. Bitlis'te ne Hınçak ne de Hınçak Şubesi vardır. Bütün Ermenilerin kefilisi, on iki adam değildir. Biz yakalandıktan sonra Taşnaklarla Hınçaklar birleşmişlerse bilmem. Muş'ta Hınçaklar vardı fakat şubemiz yoktu. Van Gevaş'ta da Hınçaklar yoktur. Orayı Hınçaklar karıştırmadı. Taşnaklar bir astsubay öldürdü. Hınçaklar, sosyal demokrattır. Hınçakların ömründe hiç o kadar silahları olmamıştır. Hınçaklar hiçbir zaman Osmanlı topraklarının taksimini istemez, taksim başka, özerklik başkadır. Biz özerklik istiyorduk.

Sako adında bir komitecimiz yoktur. Taşnaklarda Sako adında bir komiteci vardır. Hınçaklar Osmanlı topraklarının taksimini hiçbir zaman istemezler. Devlet için orada hiçbir söz yoktur. Devlet ve hükûmet başka şeydir. Parlâmentoda güçlü olan partinin takımıdır. Devlet ve hükûmet için bir şey söylenmemiştir. Hınçaklar mevcut yönetime karşıdır. Ben Rusya Devleti'nden bahsetmiyorum. Ben Rusya'dan kaçıp buraya gelmiş bir misafirim. Ermeniler bağımsız olsalar yaşayamazlar. Sosyal demokratın vatani yok. İlk makale benim değildir.

Benene:

Yazdığı partiliktir. Karamaz ne yazarsa yazsın parti onu kabul etmez. 1909 kongresinde Sosyal Demokrat Hınçakyanların iki merkezi olacaktı; biri Türkiye, diğeri de genel merkez. Türkiye'deki merkez, Osmanlı topraklarındaki şubelerin başvuru yeri olacaktı.

Bir Hınçak uluslararası bir yere nasıl giderse, genel kongreye de gider. İkinci kongreye kadar hem genel merkez hem de Türkiye merkezi burasıydı. İkinci genel kongre, çoğunluk sağlanamadığından yapılamadı, yerel kongre yapıldı. Üyeler zorda kaldılar, 1913 kongresi bizim parti için çok gerekliydi. Devletin izniyle birinci kongre nasıl toplandıysa ikincisi de öyle toplanacaktı.

Karamaz:

Bir masumu mahkûm etmek yerine, onu kurtarmak gerekir. İki konuda suçlama var; suikast ve Ermenilerin genel isyanı. Bu kitaplar, bu kâğıtlar bizim suçlanmamızı gerektirir mi, gerektirmez mi? Ermenilerin Meşrutiyetten önceki durumunu söz konusu etmeyeceğim. Meşrutiyette, Ermeniler silah bıraktılar. Meşrutiyet, en fazla Ermenilere yaradı. Çünkü ekonomik olarak ilerleme sağladılar. Meşrutiyetten sonra Ermenilerin durumu biraz kötüleşti. Onlar Meşrutiyetin ilanında silah bırakmanın yanlış olduğunu anladılar. Meşrutiyeti sevmeyenler, Meşrutiyetin Ermeniler aracılığıyla geldiğini söylediler ve Ermenilere karşı Adana ve diğer yerlerde eylemler başladı.

Kapitülasyonlar da Ermenileri ezdi. Ermeniler Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonlara bağlı kalmasını istemezler. Ermenilerin bir işi olsa,

hukukunu yabancılar imzalardı. Onun için kapitülasyonları istemezler. Rusya kendi topraklarında Ermenileri kesiyor ve eziyor, fakat burada kendisini Ermenilerin koruyucusu gösteriyor. O Rusya ki “Ben Ermenistan’ı Ermenisiz isterim” dedi. Geçen yıllarda Rusya yine Mermehem’i(?) vesaireyi ayaklandırdı ve Ermenileri kırdırdı fakat Ermeniler kendi topraklarında kaldılar ve bunun Rusya’nın kışkırtması olduğunu anladılar. Ermeniler, Osmanlı Devleti’ne başvurarak korunmalarını istediler. İki sene önce Patrikhane, partiler ve halkın vicdanı, sığınacak bir yer aradı. Dâniş Bey, “Bizim trenlerimiz yok ki sizin durumunuzu düzeltmek için verelim.” dedi. Ermenilere artık kendilerini savunmak kalıyordu. Kendini savunmanın suç olduğunu sanmıyorum. Hatta herkes kendini savunsun diye, Kur’an’da da vardır. Ne fark var savunmada, ne fark var ihtilalde. Evet çok fark var.

İnsan Allah’ın binasıdır, lanetlidir o adam ki Allah’ın binasını yıkar. Birisine saldırı olmazsa, öldürülmeye kalkışılmazsa onun da savunma yapmasına ihtiyaç kalmaz. Bir kişi kendini savunmazsa, o kişi Devlete de yaramaz. Kişinin kendini savunması Devlete zarar vermez. İsyân demek, Devletin hakimiyetinden kanla, topla ve tüfikle çıkarak Devleti istememektir. Sizin bu gösterdiğiniz kâğıtlarda görüldü mü ki Ermeniler, Osmanlı Devletinden ayrılınsınlar ve ayrı bir beylik, bir şahlık kursunlar? Bununla ilgili hiçbir belge yoktur. Ermenilerin hepsi yapılacak iyileştirmelerin yanında yer alır, biz, hatta kâğıtları bırakalım, Ermenilerin Osmanlı Devleti’nden ayrılıp bağımsız bir devlet kurması el verir mi? Ermeniler tüccardır, sanatkârdır. Onun için geniş yer isterdik, Ermenistan beş vilayete sığamaz ve orada gelişemez.¹⁶

Rumlar ve Arnavutlar Osmanlı Devleti yönetiminden çıktıktan sonra, gümrük kondu. Van’da koyuncuların ticareti düştü ve kaldı. Bizim programımızdaki Ermeni partisi, merkezietki kabul ediyor ve merkezietkten çıkmak istemiyor. İlişkiler bizde mi o kâğıtlarda mı? Üç savaşı oldu. Biz bu savaşılara Ermenilerin de katıldıklarını gördük. Ermenilerin hiçbir ayaklanması görülmedi. Ermeniler Trablusgarb’ın ve Balkanların elden çıkmasını istemezlerdi, çünkü tüccardırlar. Ben, Hınçaklarda silah ve evrak çıktığını sanmıyorum. Mektupların içinde “Yukarıda Allah, aşağıda silah” cümlesi var. Van’da müfreze ile toplanan bir mitingde, silah tedarik edilmesi söylendi ve 11 revolver alındı. Bir Ermeni gösterir misiniz ki Kürt isyanlarına karışmış olsun. Birkaç hafta önce İzmir komutanı; “Osmanlı Devleti’nin tacının elması Ermenilerdir.” dedi. Enver Paşa birkaç hafta önce Ermenileri övmüştü. Bir tarafta da bu kâğıtlar. Biz hangisine inanacağız? Elbette İzmir komutanına ve dediklerine inanacağız. Beyazıt’ta ve civarında Ermenilerin ayaklandığını ben zannetmiyorum. Bu kâğıtlar nereden gelmiş ve nasıl gelmiş? Bunlar pek kötü tercüme olunmuş. Grup yerine müfreze

¹⁶ Legal parti faaliyeti olarak görülüyor fakat örgütün faaliyetleri bu söylemi yalanlıyor.

denilmiş ve askerî isimler verilmiş. Bizim düzenimizde hond(?) onbaşılar toplanması, bunların hiçbirisi askerî değildir. Biz her şubeyi onar onar ayırır ve bu on kişiye nasihat etmek için birer baş tayin ederiz. Bu kâğıtların çoğunu bizim hakkımızdaki birçok bilgiyi jurnalciler vermişlerdir. Jurnalcinin biri Mithat Efendi'dir. Tanin'de¹⁷ yayımlandı. O zannetmişti ki Paris bir köydür. Paris'ten geldi, diyor. Diğeri Odessa'dan, bir diğeri Romanya'dan gelirler. Bunlar bizi mahkûm edemez. Çünkü vicdanımız temizdir. Kendimizi koruduk. İsyan etmedik. 61 nci madde, Ermenilerin durumundan Padişahın Avrupa'yı bilgilendireceği ve Ermenileri koruyacağından ibarettir. Biz kendimizi savunduk, ulusal direnişte bulunduk.

Hınçak Partisi isyan ediyor. Karışıklıklar bizim içimizde eksik olmaz. Biz ikiye bölünmüşüz. Birleşip isyan edemeyiz. Hınçak Partisini isyanla suçlamak doğru değildir. Çünkü ikiye bölündüler. Ben onları birleştirmek için geldim ve girişimlerde bulundum. Geçen sene Köstence'de yapılan toplantıda beni dışarıdan üye seçtiler. Reddettim fakat her taraftan gelen mektuplar ve ısrarlar üzerine kabul ettim. Aralarındaki ayrılığı gidermek için uğraştım. Adam öldürme ile suçluyorsunuz. Sosyal Demokrat Hınçaklar, hiçbir zaman kılıç ile oynamaz. Çünkü onlar bilirler ki birisi öldürülse onun yerine diğeri gelir. Buradaki arkadaşlarımların arasındaki birlik tam olmalı ve bana destek olmalılar ki o suikastı yapabileyim. Dışarıdan, İstanbul merkezine, yatıştırmak amacıyla delege olarak geldim. Tanin gazetesinde okudum ki Hınçaklar suikast için Venizelos'la anlaşmışlar. O kim, ben kimim. Rumlar İstanbul'u ister. İstanbul kimin? Ermenilerindir. O halde onlarla nasıl anlaşabilirim? Burada Rumlar Ermenileri kırdırdılar. Neden? Ekonomik güç için. İstanbul'un önde gelenleri Ermenilerdir, çünkü; ilim, ticaret, ziraat ve iktisat onlarda vardır. Rumlarla nasıl yaşayabilirim? Geçim savaşında Türk benim tasmamı alamaz, çünkü ticaret bendedir. Venizelos'la yaşayamam, çünkü ticaret, onlarda her şeyden önce gelir. Benim ömrüm geçti. Ne yaparsanız bana yapın, ama bunlara acıyın! Bunların üzerine pek gitmeyin. Buraya getirdiğim adamları hiçbir zaman görmedim ve onlar da görmediklerini söylüyorlar. 6.000 frank Espilandid'de(?) bir gece eğlencesidir. Bu kadar parayla böyle bir suikast olur mu? Bir masumun mahkûmiyetinden ise on mahkumun serbest bırakılması daha iyidir. Çünkü vicdan ve hukuk buna hükmeder.

---

¹⁷ Tanin Gazetesi: Meşrutiyetin ilk günlerinde Servet-i Fünun başyazarı olan Hüseyin Cahit, Tevfik Fikret ve Hüseyin Kâzım tarafından 2 Ağustos 1908'de yayınlanmıştır. Bu gazete İttihatçıların fikirlerini savunmuş ve siyasal hayatı etkilemiştir. M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul, 1982. s.308-310

26 Mayıs 1915

Karamaz:

Dün gösterilen fotoğraflardaki adamlar Taşnaklardır, Hınçaklarla alakaları yoktur. İçişleri Bakanlığından gelen yazıda görülüyor ki Taşnaklar ve Hınçaklar işbirliği yapmışlar. Halbuki oradaki isimler Taşnaksütyundur ve silahlar da onlara aittir. Hınçak Örgütü suçu kabul etmez. Başkalarının yaptığı eylemleri Sosyal Devrimciler belki yapar, fakat Sosyal Demokratlar yapmaz. Bu savaş, ulusal direniştir. Hınçaklar bu savaşa zarar veriyor, demek istemem. Başkası saldırınca Hınçaklar da ister istemez savaşıyorlar. İstihbarat Kurulu, Ermenilerin karşı koymaya çalıştığını söylüyor. İstihbarat Kurulunun sözlerine inanırım, jurnalcilerin sözlerine inanmam. İhtilal için birini mahkûm etmek için bir eylem görmek lazımdır. Hınçaklar, hiç karışıklık çıkarmazlar. “Bir yerde birlik yoksa, saldırıya geçilemez.” kadesini savcının bilmesi gerekir. Feranya adında bir kızı mahkemeye çıkarmışlar. Fahişe olduğundan, mahkûm olacaktı. Delilleri vardı fakat Feranya soyundu, “Bu güzellik hata yapmaz.” dedi. Evet güzellik hata yapmaz. Benim milletim o kadar güzeldir ki onu büyükler övmüştür. Sizin görüşünüze, vicdanınıza bırakıyorum. Hukuk bunu kabul ediyor. Bir suçluyu eylemleriyle değerlendirmek lazımdır, yoksa şüphe ile mahkûm edilemez. Men-i muhakememizi ve bizi iyi tanımanızı isterim. Ben buraya aralarını bulmaya gelmişim ve arkadaşları bir yere toplayıp nasihat etmişim, delil göstermişim.

Agop Hazaryan:

Nasıl gelmişim? Nasıl söylemişim? Bir terörist olsam silahım olurdu.

Kapril Keşişyan:

Bir diyeceğim yok.

Simbat:

Benim diyecek bir şeyim yok. Kardeşlerim beni memlekete çağırdılar, annemin gönlünü kırdım, buraya geldim. Biraz çalışıp gidecektim. Hiçbir partiye mensup değilim ve hiç kimse ile de görüşmedim. Kapril’le birlikte geldik. Onu vapurda gördüm ve konuştum. Agop Hazaryan’ı Odessa’da bir iki defa gördüm. Ermeni olduğunu bilmiyordum. Ben buraya geldim, bir buçuk ay bekledim, iş bulamadım. Param bitti ve Armenak Vartanyan’a giderek 10 mecdiye ödünç para aldım. O sırada yakalandım. Vicdanınıza soruyorum, iyi araştırınız.

Rupen:

İyi Türkçe bilmiyorum, hata yaparsam affediniz. Tutuklandıktan sonra büroma gitmişler, mektuplarımı getirmişler, fakat hepsini getirmemişler.

Onlar, savunmam için şimdi gereklidir. Ayrıca bana ait olmayan mektuplarla karıştırılmıştır. Bunlar zaten kişisel mektuplardır. Ben sözde delegeymişim. Delege olsaydım resmî mektuplar almam gerekirdi. Gerçi belgeler var.

Hınçak Partisi burada bir gazete yayımlamak istiyordu. Gazete yayımlamak için matbaa makinalarını aldık. Bonoları ben imzaladım. 450 lira borç kaldı. Gazete iki üç ay kadar devam etti ve sonra kapatıldı. Sonra tekrar yayımlandı, tekrar kapatıldı, ardından kongre yapıldı. Diğerleri üye oldular ve gazete devredildi, fakat bonolar teslim edilmedi. Alacaklılar bana gelmeye başladı. Eski üyelerden her biri bir tarafa gitmiş. Zeliç Mardirosyan'a mahkemeden çağrı kağıdı gönderdiler. Sirkeci Sulh Mahkemesinde alıkonulduğumdan mahkemenin ertelenmesini dilekçe ile talep ettim.

Bu borçlar için Murat'la ve Zakaryan'la görüşmeye gittim. Bir gün Verastad'a bir mektup yazarak "Siz buradayken gazeteyi yayınladınız. Siz gittiniz. Buradakiler parayı vermiyor. Bu durum ne olacak?" diye sordum. Bu şekilde Verastad'la biraz haberleştik. Verastad, "Rusya'daki şubelere git. Para topla ve bu borçları öde." diye bana belge gönderdi. Sırağan Vahak da var, Samson Vahak da. Ben bu belgeyi kabul etmedim, "Partiyle bir ilgim de yok ve kendi işim var. Ben gitmem. Gidin siz para toplayın ve bana borcu ödemek için para gönderin." dedim. Hatta mektuplarda görüldü ki, bana çok tembelsin diyor. Ben dışarı gitmedim. Gitseydim borcu ödemiş olacaktım. Bende belge olması, delege olarak gittiğime işaret etmez.

Samson Vahak'ın önceden yazdığı mektuplar da var. Bana herkes gelir, gider. Büroma gelen gidenlerin hepsi ihtilalci olsa, İstanbul'un tamamının ihtilalci olması gerekirdi. Simbat, Kapril ve Agop Hazaryan'ın geldiklerini inkâr etmiyorum, fakat bir şey konuşmadık ve bir şey görmedim. Karamaz'la bir iki defa görüştüm, çünkü ben devamlı dışarıda bulunurum. Cebimden çıkan iki defterde bazı kişilerin adresleri bulundu. Bunlar ihtilalci ve komiteci değildirler. Kopya mektupları burada olsaydı, onların hepsinin bir sanatının olduğu görülürdü. Kopya defterini getirin, görün. Verastad birçok mektubunda, "Tembelsin ve bunu kabul etmezsin." diyor. Karamaz da "Siz çalışmıyorsunuz!" diyor. Bu mektup bana, Benene'ye ve Arzruni'ye hitaben yazılmıştır. Biz dahilî merkezle resmî ilişkide bulunmadık. Okuduğunuz şeylerle, bendeki mektupların bir ilgisi yoktur. Çünkü bir prensip olarak şöyle olacak, böyle olacak diye yazmıyorum. Yalnız gazete için yazıyorum. Gazetenin makineleri partiye aitti. Zeliç benden para istemesin. Partiye gidiyor, parti onu kabul etmiyor. Verastad da gazetenin idare üyesiydi. Onun için yazdım, belgeyi de bu mesele için gönderdi. Zaten bu kavgalar hep Noraşaret gazetesini ile ilgilidir. Adresler için büromdaki kopya defteri getirilip bakıldığında görülecektir ki bunlar ihtilalci değillerdir. Benim bu işlerle hiçbir ilgim yoktur.

Doktor Benene:

Soruşturma Kurulunun suçlamasını reddediyorum. İhtilalciliği de kabul etmiyorum. Mensubu olduğum parti Sosyal Demokrat Hınçak Partisidir. İhtilal partisinin üyesi gizli, kuruluşu askerîdir. Halbuki bizim partimiz ortadadır ve resmî makamların izniyle kurulmuştur.

Dışarıda kongre toplanmamıştır. Bu kongrelerin resmen yasaklanmaması bir ihtilal fikri olmadığını ispat eder¹⁸. İstanbul merkezi Türkiye'deki şubelere bakar. Seçimlerde mücadele etmiştir. Sosyalist kongrelerine aynı politik düşüncede olması dolayısıyla delege gönderildi. İşçi sendikaları kurulmuştu. Çeşitli yerlerde bu gibi işçi sendikaları kurulmuştu. Bir yere propagandacı gitti mi, yetkililerle irtibata geçer, izin alır, ondan sonra konferans verir ve ayırım yapmaksızın herkesi davet eder.

Sayı az ise bir grup, çok ise bir şube oluşturur. Gruplar bir baş, şubeler de bir idare kurulu belirlerler. Partinin adı Sosyal Demokrat Hınçakyandır, mührü Türkçe ve Ermenice'dir. Başlığında Ermeni kelimesi yoktur. Kararlar gereğince bunlar İstanbul merkezine bağlıdır. Genel kongreye delege göndermekte serbesttirler. Seçilen delegenin belirlenen yere gitmesi zorunludur. Çoğunluk sağlanınca kongrenin yapılması geçerli kabul edilir. Seçimlerde partinin verdiği talimat ile görüş belirtir ve yönetir. Partimiz böyledir. İhtilalci olamaz. Meşrutiyet yönetimi devam ettikçe partimiz yaşayacaktır.

Köstence'deki kongrenin toplanmasını kimse onaylamaz, çünkü çoğunluk sağlanmadığından bizce gayrimeşrudur. Bu gayrimeşru kelimesi illegal şeklinde tercüme edilmişse yanlıştır. Aynı partinin birinci genel kongresinin İstanbul'da yapılmasına yetkililer izin vermişlerdir. 1912 kongresi de burada toplanacaktı, ancak çoğunluk sağlanamadığından yapılamadı. Dış merkez, uygun olmayan bazı durumlarda bulunduğundan 1913 yılında genel kongrenin muhakkak yapılması lazımdı. Çoğunluk sağlanamadığı için kongre gerçekleştirilememiş. Sabah Gülyan ve Verastad, gelen bazı delegelerle bir kongre yapmış ve bazı kararlar alınmış ise de, "Bazı şubeler bizce yasal ve geçerli, bazı şubeler de yasal değil ve geçersizdir." dediler. Görüş ayrılığı da buradan çıktı. Böyle bir parti ihtilalci değildir. Partime ihtilalci adını yakıştırmayı reddediyorum. Sosyal Demokrat Partimize katılımı böyledir. Bu partinin politikasını görüşlerime uygun buldum, 1912 yılında partiye katıldım ve çok çalıştım. Noraşharet gazetesinin yayımlanması için uğraştım. Üye tayin edildim. Verastad gazete yönetimine tayin edildi. Sorumluluk kendisine aittir. Açıkladığım görüşler gereğince işleri ayırdım ve yoluna koydum. Taşrada bulunmak üzere altı aylığına Bafra'ya gittim. Beni İstanbul'dan çağırdılar, geldim. Baktım ki

¹⁸ Legal bir partinin kongresi yasaklanamaz.

herkes bir tarafa gitmiş. Murat gelip benden taahhüt ettiğim parayı istedi. Ben de hiçbir taahhüdü kabul etmedim ve Bafra'da kazandığım 25 lirayı verip istifa ettim.

Hakkımda aşağılayıcı bir genelge çıkardılar. Sabah Gülyan kulübün ve matbaanın haczine sebep olup Paris'e gitti. Murat ise Mersin'deydi. Evrakımda okunduğu üzere, bir merkeze delege olmak yasaldır. Yani iki merkezin bağlantısını sağlamak için delege olmak yasaldır. Rupen ve S. Vahan Rusya için, diyor. Yedi kişiden, Kirkor Celal ve Zakaryan burada kalmıştı. Bunlardan hesap sormak ve şubelerine bildirmek görev gereğiydi. Buradaki merkezi idare etmek ve işleri yoluna koymak için beni delege tayin etti, taahhütleri toplamak ve zorla almak için değil. Arsen ile Hayk dışarı çıktıklarında, Sosyal Demokrat Partisinden iki kişinin taşrada para topladığı ve bunların parti ile alakası olmadığı gazetelerde ilan olundu. Sabah Gülyan, benim bu gibi işlerden uzak olduğumu bildiği için, bana bir mektup yazdı. Ben de durumu merkeze danıştım. Dış merkezin kongre davetiyelerini de şubelere dağıtmak için kendilerine teslim ettim ve İstanbul merkezine bir mektup yazdım. İkinci bir mektup daha yazdım. Gazetenin kapanmasına engel olamadım. Sabah Gülyan ve Verastad'ın yolsuzluklarını açık bir şekilde anlattım.

Bana, "Delege olmak yasaldır fakat usulüne göre!" dediler. Ben de kabul etmedim. Bu nedenler ortadan kalksa bile taşraya para toplamak için kimsenin gönderilmeyeceğini söylediler. Sabah Gülyan para istiyordu, çünkü şubeler fakir bir haldeydi. Evime gidip çıkarılan genelgeyi de okudum. Sanki partinin parasını yemişim. Bu kadar aşağılanmaya karşı bu partiye girdiğime dahi pişman oldum. Şimdiye kadar parti yüzünden perişan olduğumu ve artık partide kalamayacağımı söyleyerek, bunların 1914 yılındaki kongrelerine bilgi vermek üzere delegeliği reddettiğime dair bir mektup yazdım. Evrakım arasında bu belge bulunamadı. Bunun üzerine delege olması için Melkon Efendi'ye teklif yapıldı. Evimdeki evrakta ve şubelerdeki kayıtlarda adıma ait bir kelime yoktur. Mektuplarda; "Parti işlerinden habersiziz. Aracı olup bizi bilgilendiriniz." diyorlar. Aracılık ediniz diye onlar teklif ediyor, yoksa ben delege değildim. Aracılık yapınız deme ihtiyacı vardı. Bu teklif Paris merkezinin talimatı dışındadır. Anlaştıkları üzere, isnat olunan delegeliği kabul etmediğim ortaya çıkar. Karamaz Köstence'den yazdığı mektupta "Senden daha alçağı yoktur." diyor ve benden fayda olmadığını söylüyor.

Suikastle ilgili olarak bende hiçbir şey bulunmadı. Suikastle ilgili hiçbir şey yazmadım. Yazdıklarım bilimsel ve edebîdir. 1912 yılının Nisan ayından sonra taşraya gitmediğim ve parti işleriyle uğraşmadığım şubelerce de bilinir. İşte bu delillerle de sabittir ki bana delegelik teklif edildi ama reddettim. İkinci görev, İstanbul merkezinde iki kişi kalmıştı. Görevleri, davetiyeleri şubelere göndermekti. Çoğunluk sağlanamadığından burada bir konferans olmadı. Arzruni ve Kadıköy

Şubesi oylarını bana gönderdiler. Hasta olduğumdan kongreye gitmedim. Parti işlerine karışmak istemediğimden, ben de adıma olan belgeyi S. Vahan'a verdim. Ertesi gün Bogos Bogosyan geldi, ona da aynı cevabı verdim. Buna bütün komşularım tanıktır.

Demek ki gitmemişim ve gitmedim, fakat oyumu gönderdim. Çünkü parti genel kongrede, bütün işlerle uğraşacağını davetiyelerde açıkça yazmış ve delegelerin gitmesine yetkililer izin vermişti. Sabah ile Verastad, kendileri sorumluluktan kurtulmak için gelen delegelerle gayrimeşru bir kongre topladılar ve bazı kararlar alındı. Oradan üç kişiyi buraya gönderdiler fakat İstanbul merkezi kabul etmedi. Ben o zaman Bahçecik'te hava değişimindeydim. Şubelere de genel kongrenin gayrimeşru olduğuna dair yazılar yazdık.

Murat'la aynı görüşteydim. İhtilalcilik fikri bende yoktur. Dünyada kimse göz göre göre kendini ateşe atmaz. Kongreden sonra nasıl olur da İstanbul'a dönebilirdim. Burada doktorluk yaptım. Bu kadar kendimi bilmesem bir şey de yapamazdım. Eksiklikleri gidermek için yapılan işlemlere de katılmadım. Genelgelerden şubeler merkez kurulunun karışık olduğunu anladılar. Kendi işlerini nasıl düzeltereklerini bilmiyorlardı, onun için bana mektup yazdılar. Yalnız Kilis ve Van şubelerinin defterlerinden bazı kelimeler bir araya getirilirse böyle olur. 1913 yılında bütün gazetelerin konu edildiği ıslahat meselesi hakkında Kilis Şubesi defterlerinde birkaç kelime görülmesi ihtilalciliği mi gerektirir?

Hınçak Partisi ezilenlere yardım eder. 31 Mart ve Adana olayları geçmiştir. Kişisel savunma kutsal bir yükümlülüktür. Sosyal Demokrat Partisi her kötülükten uzaktır. İftira edilen lekelerin giderilmesini isterim. Suçsuz olduğumdan beraatımı talep ediyorum.

Armenak:

İddianamede Sabah Gülyan tarafından terörist olarak gönderildiğimi Soruşturma Kurulunda itiraf ettiğim iddia ediliyor. Bunu kabul etmiyorum.

Abraham:

Ben hiçbir örgüte girmedim ve bunları da tanımam. Benim bir silahım var, falanca yerden aldım. Yeni Cami'de hırdavatçı, uzun boylu, sarı bıyıklı, şişmanca birinden, 100 mermiyle beraber 5 liraya aldım. Ben Hınçak değilim. Otelci geçen gün geldi, sordu. Vicdanınıza bırakıyorum.

Aram Açıkbaşyan:

Bu ikisi Hınçak değildir ve mesele ayrıdır. Ya davamızı ayırın ya da şahit çağırın. Kemal Efendi'nin tanıklığına göre Arzruni ve Tomacyan'ın bilgisi varmış. Nereden biliyorlarmış? Nasıl olmuş? Gelip önemli noktaları açıklayıp aydınlatınsınlar. Ben kendisine üç adam için söylemişim. Rica ederim, Murat bizzat gelsin yüzüme karşı konuşsun. Her halde bir şey

var, fakat benim bildiğim gibi değildir. Nişan bana müracaat etti, “Böyle şey olmaz, siz şeker alımı ile uğraşın.” dedim. Nişan ile Karakin bana, “Arşavir’e suikast düzenleyelim.” dediler. Murat’a gittim ve dedim ki “Nişan, Karakin ve Sıhhiyeci Hrant, Arşavir’e suikast düzenleyecekler. Ne dersin?” dedim, o da kabul etmedi. “Böyle adam olduğunu bilin ki partiye bir leke gelmesin.” Silah tedariki yoktu. Bir düşünceydi. Yaralama konusu incelensin, rapor okunsun. Bu, ölüm kalım meselesinden daha çok, namus meselesidir. Görüyorum ki parti de bu konudan dolayı lekeleniyor. Halbuki partinin bununla bir ilgisi yoktur.

Hrant:

Ben partiye mensup değilim, Nişan’a 15 lira verdim, 30 lira ile bir dükkân açtım ve ileride 100 liraya kadar sermayeyi çıkaracaktım.

Kontratı da üzerlerine yaptırdım, fakat dükkânı işletemediler. Ben askere gidecektim. Gittim biraz para istedim, vermedi. Arşavir için “Tanıdığımıdır, akrabamdır.” diyordu. Karakin, bir gün dükkânda ağlıyordu, “Niçin ağlıyor?” diye sordum, “Arşavir kötü davrandı.” dediler. Ben de “Öyle adamı dükkâna sokmayın.” dedim. Karakin, “Arşavir hakkında konuşma, çünkü o Nişan’ın eniştesidir.” dedi. Sonradan Nişan’dan yine para istedim, “Arşavir’den alır veririm.” dedi. Baktım yine parayı alıp vermedi. Ben de gidip dükkânın tüm eşyasını aldım. Elbiseyi de aldım. Elbiseyi istedi ama vermedim. Bundan sonra Karakin’i bir defa gördüm, “Odadan çıkması için Nişan’a söylerim.” dedi. Karakin, bana Arşavir’in elbiseyi istediğini söyledi, “Nişan gelsin, görüşelim. Bu hesabı kapatalım.” dedim. “Yarın gelecek.” dedi. Ben de ertesi gün gittim, görüştük. Biz tartışırken Aram Açıkbaşyan geldi ve kavgamızı gördü, Arşavir’in elbisesini istedi.

Çarşamba gecesi ne yatabildim ne de uyuyabildim, Şevki Bey adlı baştabip beni muayene etti, oradan Haydarpaşa’ya gittim. Camı alıp, okula gittim, yani Ferers(?) Hastanesine. Saat üç buçuk sıralarıydı, geldim. Kan işeme denilen hastalık, beni zayıf düşürmüştü. Yürüyecek gücüm yoktu.

Kendi aralarında söyledikleri sözleri bana isnat ediyorlar. Ben mantıklı bir kişiyim, ne Hınçağım ne de komitacıyım. Hiçbir bilgim yoktur. Yüzbaşı Süleyman, Pertev ve baştabip ikiye kadar kaldığımı bilirler. Hastayım. Hayır konuşmadım, Nişan’ın iftiralıdır.

Karakin:

Nişan ile bir buçuk senedir ortağız. Sermayeyi Hrant verdi. Birlikte kalırdık. İş olmadı, zarar ettik. Hrant’ın parası üzerimize kaldı. Bana, “Beş altı lira bul.” dedi. Beş buçuk lira bulup getirdim. Geçen küçük

bayram¹⁹ pantolon, lastik aldı gitti. O da sonuçta 30 lira vermek şartıyla ortak olacaktı.

Parayı çok buldu, ortak olmadı ve borcu istedi. Nihayet asker olup Edirne'ye gitti. Bana Karnik'in mektubunu gösterdi. "Peki borcu gönderelim." dedim. Birkaç gün sonra yine geldi, "Bu dükkân meselesini ne yapacağız?" dedi. "Nasıl istersen yaparız." dedim. Sonra Arşavir'in Hrant'taki elbiseyi istediğini söyleyerek, "Bursa'ya gideceğim" dedi. Nişan geldi, beni çağırdı. Arşavir'den bir lira vermesini rica ettim, "Yok. Olsa veririm. Yalnız elbiseyi getirtiniz." dedi. Bir iki gün, Nişan, ortadan kayboldu, sonra geldi, "30-40 lira paramız var ne yapalım?" dedik. "Şeker alıp satalım." dedi. Bir gün tekrar geldi, "Bu parayı Arşavir'den aldım." dedi. Sonra şeker almayı kararlaştırdık. Birkaç gün geçince yine geldi, "Bu Arşavir tuhaf adam. Benim yanımda ötekine berikine laf ediyor. Hatta başka yerlerde evlenmiş. Gazetede fotoğrafı çıkmış." dedi. Böyle konuşa konuşa köprüye geldik. Tanıdık gazeteci vardı. Ona "Böyle bir gazete var mı?" diye sordum. "Bulurum." dedi.

Bir gün yine, meyhanede 50 dirhem içki içtik. Bana "Bu gazeteyi bulmalı." dedi. Ben de "Nereden bulacağım." dedim. "Aram Açıkbaşyan'ı tavsiye eder misin?" dedi, "Peki" dedim. Birkaç gün sonra Aram Açıkbaşyan'a rastladım ve "Seni, Mösyö Nişan görmek istiyor." dedim. Söz konusu gazeteden bahsedip okumak için istedim, "Getireyim." dedi. Sonra bir gün, gazeteyi getirip, kahvecime bırakmış. Gazeteyi aldım ve Nişan'a verdim. Nişan, Aram Açıkbaşyan'ı görmek istedi. Kahveci vasıtasıyla Açıkbaşyan'a, Sepetçi Hanı'nda buluşmaları için haber gönderdim. Nişan da ara sıra, şeker alalım gibi sözlerle beni oyalıyordu. Ertesi gün Nişan geldi, Sepetçi Hanı'nın yanındaki kahvede buluştuk, Aram Açıkbaşyan'la tanıştırdım.

Birkaç gün sonra onlar tekrar kahvede buluşmuşlar. Aram Açıkbaşyan "Şeker alın, fındık getirtin." dedi. Sonra ayrıldık. Bir iki gün sonra Açıkbaşyan tekrar geldi. Hrant, ben ve Nişan oradaydık. Hrant'la para konusunda konuştuk; "Şeker alacağız, paranızı vereceğiz." dedik. Hrant'a "Elbiseyi vermem." dedim, Nişan da "Arşavir, elbiseyi versin yoksa fena olur diyor." dedi. Açıkbaşyan, Nişan'a "Gazeteyi okudun mu?" diye sordu, o da "Okudum." dedi. "Bu konu kız kardeşimin namusudur. Ben bunu öldüreceğim. Yalnız sen örgüte söyle de beni desteklesin." dedi. Açıkbaş, böyle bir şeyin olamayacağını söyledi. Nişan da "Sen git örgüte danış." dedi. Açıkbaşyan "Peki." dedi. Açıkbaş gitmiş sormuş ve Nişan'a "Örgüt olmaz dedi." demiş. Nişan da "Peki ben yaparım." dedi.

Bir gün küçük bayramda, "Nişan ya da Arşavir beni muhakkak görsün!" diye haber bıraktım. İki gün sonra Nişan geldi, "Ne oldu?" dedi. Ben de "Arşavir'den bir lira iste." dedim. O da "Sen gel iste." dedi. "Ben

¹⁹ Ermenilerin dinî bayramlarından birisidir.

gidemem işim var.” dedim. Nişan da “Bir mektup yaz.” dedi ve yazdım. Birkaç gün geçti, ne olduğunu sordum, “Bir kızı seviyorum. Ay başına kadar bana 60-70 lira verecek.” dedi. Bana “Paran var mı?” dedi, “60 param var.” dedim. Bana para verdi. Çarşamba günü kahvedeyken Nişan geldi, “Niye gelmedin?” dedi. “İşim vardı.” dedim. “Gel çadırdaki çalışalım, beraber yiyelim.” dedim, o da “Sağ ol” dedi. Birkaç gün önce Nişan ile Aram Açıkbaşyan’a gitmiştik, fakat yoktu. O gün Aram geçiyordu. “Nişan niye geldi?” dedi, Ben de “Önemli bir şey söyleyecek.” dedim, “Öyleyse Cuma günü gelirim.” dedi ve gitti. Nişan beni sinemaya çağırırdı, işim olduğundan gitmedim ve o gece beni gelip yakaladılar.

Ohannes Yergazaryan:

Şubemiz, kuruluş tarihinden dağılış tarihine kadar işçi sendikaları kurarak, sosyal demokrat tüzüğüne uygun olarak faaliyet göstermiştir.

Köstence Kongresi'ne yetkililerin izniyle delege gönderilmiştir. Hatta İstanbul'da toplanan kongreye gelen delegelere yetkililer yasak koymamıştır. İşlerimin çokluğundan Köstence'ye gitmedim, vekâletimi oradaki Atam Hamparsum'a verdim. Bir kişi, resmî makamlar tarafından onaylanmış bir partinin delegeliğinden dolayı, zararlı bir karar vermediği müddetçe mahkûm edilemez. Vekilime talimat vermedim. Belgede de böyle bir şey yoktu. Köstence'de, kongrenin çoğunluk sağlanamadığından toplanmadığına dair İstanbul'dan bir genelge gelmişti. Bunun üzerine Atam'a verdiğim vekâletin hükmünün olmayacağı tabiidir. Çoğunlukla toplanamayan kongrenin kararları, tabii ki meşru olamaz. 1914 yılı Haziran ayı başlangıcına kadar Köstence kararları ile ilgili hiçbir şey şubeye gelmedi. Şubeye, postayla veya araçlarla zararlı evrak gelmesinden, şube sorumlu olamaz. Şubemize silahlar dağıtmadım, illegal teşkilata katılmadım. Silah fotoğraflarına gelince, fotoğraftaki adamlar, Taşnak'a ait olduğunu göstermektedir.

Yervant Panover:

Soruşturma Kurulu yayıncılık yapmakla suçluyor. Savcı da izinsiz gazete yayımlamakla beni suçluyor. Gazetem iktisadî ve malîdir, siyasî değildir. Baykar isimli gazetenin içeriğini inceleyiniz. Bir tek siyasî kelime bulamazsınız. Gazetenin içeriği tarımla, iktisatla ilgilidir ve yayım izni vardır.

Karamaz'ın defterinde adım varmış. Ben, öğretmenim, gazete yazarıyım ve Hınçağım. Adımı defterine, yazar olduğum için mi, yoksa Hınçak olduğum için mi yazmış? Onu kendi bilir. Ona sorunuz. Beraatımı talep ediyorum. Bir gencin, halkın ilerlemesi için çalışması takdir edilmelidir.

Kegam:

Bana bir suçlamada bulunuluyor, güya ben Paris'e gidip kâtiplik yapacaktım. Halbuki sadece eğitim için gidecektim. Ben Osmanlı Devleti'nin Hukuk Fakültesinden diploma aldım. Paris Üniversitesinden de diploma almak için gidecektim. Yazının hangi satırında kâtiplik için gideceğim örtülü olarak yazılmış? Paris'te bulunan Verastad'ı burada tanıdım. Mektup yazdım ve hukuk programını istedim. Rupen'e yazdığı mektupta beni çağırıyordu, kâtiplik görevinde bulunacak bir genç, eğitimine devam edebilir mi?

Seferberlik zamanı Harp Okuluna gidip askerlik hizmetimi yerine getirirken tutuklandım. Odam aranırken Yeridasart Hayastan isminde bir gazete bulunmuş. Ben, Kıvılcım gazetesinin yazarıydım. Gazeteler birbirlerine karşılıklı olarak gazete yollarlar. Rusça, İngilizce, Fransızca, Almanca ve bilhassa aynı kulvardaki gazeteler birbirleriyle gazete değişimi yaparlar. Arkadaşlar bunları değerlendirir, Hemayak Efendi de Rusça gazeteleri okurdu. Ülkeye girişi yasak olmayan bu gazetenin evimde ortaya çıkması cinayetle suçlanmamı gerektirir mi? Paris kâtipliğine ait suçlama ise bir düşünce ve genelge olsa bile hayata geçmeden suçlamayı gerektirir mi?

Karnik mektubunda bir sırdan bahsediyor, benim bu sırda ilgili bilgimin olduğu yazılıyor. Bu sırda ilgili benim bir bilgim yoktur. Kendisi bilir, ancak bu sır bir kötülük içeriyorsa sorumluluğu kabul ederim. Hınçak Partisine mensup olmam suçlanmamı gerektirmez. Parti ihtilalci ise şimdiye kadar devlet bu partiyi feshederdi, ben de partiye girmezdim. Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra partiye girdim. Ben üç senedir burada bir derginin yazarı olduğum halde hep teorik, bilimsel ve hukukî konularda yazıyorum.

Makalelerim bilimseldir. Sosyalizmin yüce bir fikir olduğunu anladım ve araştırmalar yaptım. Ortaya atılan iddialardan ve suçlamalardan hiçbir gerçeği yansıtmıyor. Şayet eğitim isteği cinayet sayılıyorsa onu bilemem. Âdil kurulunuz beni bu suçlamalardan kurtararak beraatıma karar verecektir. Çünkü masumum ve hiçbir eylemde bulunmadım.

Mıgırdiç Yeretsyan:

Partimizde hiçbir ihtilal fikri yoktur²⁰. Ben kanunlara uygun bir şekilde çalıştım. Yetkili memurlar, verdiğimiz konferanslarda bulunmuşlardır. Şubemizin belgeleri her zaman yetkili makamlara açıktır. İhtilalci bir fikrimiz olsaydı, yerel yetkililer bizi yakalar ve merkeze sevk ederlerdi.

²⁰ Hınçak Komitesinin siyasî programının ikinci kısmında yer alan yakın amaçların "İhtilal çıkarmak, mutlakiyet idaresine mensup sınıfları yok etmek, Ermeni halkı bulundukları kölelik durumundan kurtarmak, siyasi işlere katılmak için kendilerine siyasi kudret ve kuvvet vermek, iktisadî gelişmelerini, genellikle kültürce ilerlemelerini önleyen engelleri kaldırmak,..." olduğu belirtilmiştir. Esat Uras; *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yay., İstanbul, 1987. s.433

Yakalandığım zaman arama yaptılar, hiçbir şey bulamadılar. Üç buçuk senedir bu partideyim, Elazığ'da yakalanıp buraya getirildim. Bu kişilerden hiç kimseyi tanımıyorum. Adaletinize sığınıyorum.

Yermiya:

Ben, kimsenin silahlarını saklamadım. Tatyos adında biri bana bir tabanca getirdi ve satmamı istedi. Beyoğlu'nda sivil polis memurlarından Karabet'e söyledim, "Getir." dedi. Karabet'i aradığımı Misk Sokağı'nda sivil polis memuru Ali Rıza da bilir. Sonra askerlik görevim için gittim. Tabancayı Emniyet Müdürlüğüne teslim ettim.

Tomas:

İki numaralı genelgeden dolayı biz ve şubemiz suçlanıyoruz. Adımıza böyle bir genelge gelmedi. Antep Şubesi'nden bir arkadaş Amerika'ya giderken, Kilis'te bu genelgeyi okudu. İstanbul merkezimiz lağvedilirse neresiyle haberleşeceğimizi Paris merkezinden sormaya karar verdik. Antep Şubesi, İstanbul'da kongre toplanacağını, delege tayin ettiklerini yazdılar. Biz de oyumuzu oraya verdik. Biz, İstanbul'dan başka merkez bilmiyoruz.

Eğer suçumuz varsa; Osmanlı kılıcı keskin, bizim de boynumuz incedir. Adaletinize havale ediyorum.

Agop Basmacıyan:

Silahlı hondlar(?) oluşturmadık. Silah aldığımıza dair bir karar var mı? Şubemiz ihtilal fikrine sahip mi? Araştırınız. Biz, teşkilatımızı tüzüğe göre yaptık. Süveyda'ya silah gelmesiyle ilgili olarak yazdığımız yazıdan suçlanıyoruz. Kopya defterimiz ortada. O mektuptaki kişisel savunma meselesini ihtilalci diye değerlendirmenize vicdanınız razı olamaz.

Bogos Bogosyan:

Bafra Grubu 1912 yılının 1 Mayıs'ında başlıyorsa da şube unvanına sahip değildi. O sırada ben, grup başı olarak tayin edildim. Grubu şubeye yükseltmeye çalıştım. Şube kurmak için bir adam aradım. Doktor Benene Bedros geldi ve konferans verdi. Mezhep ayırımı olmaksızın, herkesin şubeye katılmasını istedik. İsteyen girdi. Türkçe ve Ermenice mühür teslim edildi. Noraşharet Gazetesi, resmî gazetemizdi. Bu gazete yayını durdurdu, Doktor Benene de istifa etti. Biz de merak ettik.

1913 yılında davet edildik. Şubemiz, beni, yetkili delege olarak gönderdi. Köstence'ye gittim. Kimse gelmediğinden toplantı ve görüşme olmadı. Bunlar birer gerçek iken, hayalimizden geçmeyen suçlamalarda bulunuluyor. Açıklamalarım ciddidir. Hatta sözlerimin doğruluğunu Soruşturma Kurulu da onaylamıştır. Şöyle ki S. Vahan ve Tokamyan'ın isimleri geçmedi. Doktor Benene'yi çağırdım; "Beraber gidelim." dedim,

fakat gelmedi. Kendimi temize çıkarmak için çalışmayacağım. Durumu adaletinize havale ediyorum.

Karnik:

Resmî makamlardan kaçmamın sebebi, icradan gelen yazı yüzündendir. Çünkü param yoktu, hapis yatmam gerekecekti. Onun için ev tutmasını yazdım. Ortağım olan Vanlı Nişan aç geziyordu. Yanıma aldım. Dükkânımın yarısına sahip oldu. En sonunda parayı çalınca güvenim kalmadı. Yervant ve Kegam'ın oda arkadaşı iken onların paralarını çaldı. Kulübe kefil olmaya da o kandırdı. 18 Martta mektup yazdım. Ne Hınçağım ne de Taşnağım.

Aram Açıkbaşyan:

Savcı ve Soruşturma Kurulu, Arşavir suikastine karıştığımın bahsederek beni cinayetle suçluyorlar. Nişan'ın, kız kardeşinin namusunun korunması için suikastta bulunacağını ve buna partiyi karıştırdığını bilmiyordum. Buradaki mahkemede öğrendim. Hınçakların ne düşündüklerini anlamak için Arşavir, Nişan'a talimat vermiş ve bunun üzerine benimle görüşmeye başladı. Ben olumsuz cevap verdiğim halde, yalan söylemiş ve eniştesini heyecanlandırarak hakkımda kötü kanaat oluşturmuştur. Bu sebepten Arşavir, intikam almak amacıyla beni ihbar etmiştir. Demek ki özel memurları baştan beri beni takip ediyorlardı. Niçin beni daha önce yakalamadılar da suikasttan sonra yakalattılar? Arşavir, "Kimin vurduğunu bilmem." dedi. Nişan, "İki kişiydi." dedi. Eylemi kararlaştıran kayınbiraderi ile Karakin ve Hrant'tır. Hrant'ı bir defa gördüm, o da para için kavga ediyordu. Yalnız Hrant'ın da aynı fikirde olduğunu, Nişan söyledi. Şekerci dükkânında daima birlikte bulunurlarmış. Nişan'ın kim olduğunu bilmezdim. Karakin aracılığıyla tanıdım. Karakin bizde terzilik yaptığı için onu tanırım. Tanımadığım adamlarla görüşmeyeceğim tabiidir. Suçun işleneceği yer Nişan tarafından belirlenmiş. Bildiği bir yerdi. Üsküdar'da yapacaklardı. Demek ki Arşavir'i kendileri takip ediyorlardı. Ben takip etmedim.

Arşavir'i, eylem yerine kandırarak nasıl getireceklerini kendileri kararlaştırmışlardır. Bunu Nişan söyledi. Güya bir İtalyan bulmuşlar da kâğıt para basacaklarmış. Bunu kendileri tertip etmişler, benim aracılığım ile da merkez kurulunu kandırmak istiyorlardı. Benim konuyla ilgim olsaydı, bu tertibi benim yapmam gerekirdi. Nişan'dan bu konuyla ilgili bilgi alınsın. Ben suikast önerisinin uygun olmadığını, kişisel olarak ticaretle uğraşmalarını söyledim. Bunlara yol verdikten sonra Murat'a ve Hamparsum'a, Arşavir hakkındaki suikastı ve ret cevabı verdiğimi söyledim. Onlar da "Pek iyi etmişsin" dediler.

Murat bir adamdan bahsediyor. Belki unutmuştur hatırandan çıkmıştır. Ben üç adam söyledim. Gelsin, kendisi yine önceki ifadesinde ısrar ederse cezama razıyım. Bir ay sonra Nişan yine geldi ve ısrar etti. İki gün sonra yine ret cevabını verdim. Nişan üzüldü ve eylemi

gerçekleştirmekte ısrar etti. Ben de ihbar etmeğe mecbur oldum. Demek ki Nişan'ın bu ısrarlarında kötü niyet varmış. Beni zor duruma sokmak istemiş. Nişan'ın, eniştesi lehinde tanık olarak dinlenmesi uygun değildir. Hatta suikastı kendisi düzenlemiştir. İki lira verdim; Nerede, niçin ve ne sebeple verdiğim araştırılsın.

Ben Sosyal Demokrat Partisinde sadece bir ferdim. Partiden bir emir ve talimat almadıkça, tabii ki bir şey yapmam ve yapamam. Ben beş seneden beri parti işlerinden vazgeçtim ve görev kabul etmedim. Böyle bir cinayetin işlenmesine değil Meşrutiyet döneminde, istibdat döneminde bile teşebbüs etmedim. Arşavir'e bir düşmanlığım yoktur. Arşavir'in ve Emniyet Müdürlüğü'nün bu konudan haberdar olduğunu biliyordum. Böyle bir durumda nasıl olur da ve hangi mecburiyette ben bu işe karışabilirdim? Bilakis ben olayı önlemeye çalıştım. Geçen senenin Ağustos ayında başlayan bu iş, nasıl oldu da Ocak ayına kadar gecikti? Bunu geciktiren kim? Benim.

Sosyal Demokrat Partisi içeride ve dışarıda legaldir. 20 yıllık tecrübesi olan bir parti, ihtilale teşebbüsle hapse, sefaletle, mahkûmiyete sebep olmaz. Zaten halk ihtilal kabul etmez. Ben 15 yıl kaçak yaşadım ve her durumu bilirim.

Farz edelim ki partimiz ihtilal yanlısı olsun. Bunun için tam bir birlik ve beraberlik olması gerekir. Halbuki bizde bu birlik uyuşma yoktur. O halde nasıl olur da parti böyle bir ihtilale teşebbüs edebilir? Ayrıca bu iş için para lazımdır. Parasız bir şey yapılamaz. Halbuki partimiz hep parasızlıktan bahseder. Partimiz ihtilalci olamaz. Ben onun için bu partide bulunuyorum. Sabah Gülyan ile olan mücadelemiz de bundandır. Evde oturup çevresini ihtilale yönlendirmek ister. Onun için, ben de "Gelsin burada kendisi yapsın!" dedim. Sabah Gülyan ne milliyetçi ne de sosyal demokrattır. O, sadece düzgün cümleler kurar. Konuşması güzeldir.

Hepinizden rica ederim ki inanın günahsızım. Suçlu değilim. Araştırınız, suçsuzluğum ortaya çıkar. Bu iş çözülmez gibi görünüyor, fakat etrafıca araştırılsın meydana çıkar. Benim suçum, olayı yetkililere bildirmemiş olmamdır. Ben, konunun kapanmış olduğunu zannediyordum. Arşavir'in aleyhinde bulunmadım. Üsküdar'da Hrant'ın evinde suikast yapılacağını Nişan, Karakin'in yanında söyledi.

Karakin:

Üsküdar'da dedi, fakat Hrant'ın evinde diye söylemedi R. H.

Aram Açıkbashyan:

Rupen Hanazat, Rusyalıdır. H. K, Kirkor Vartanyan'dır. Rusya'da ikamet ediyor. Cezalandırılmışlardır. Melkon, sürülmüştür. Geçen yıl öldü. Hınçakların aleyhinde bulunmuşlardı. Yervant Gatmoz öğretmendi, sarhoş ve ahlaksızın biriydi.

Karamaz:

Onlar bizden ayrıldılar ve Rus Sosyal Demokrat Partisine girdiler. 6 ncı kongrede onları partimizden çıkardık.

Karakin:

Haberim yok. Ben o gün yoktum.

Armenak:

Silah meselesinden, bugüne kadar haberim olmadı. Silah bunundur.

Abraham:

Parabellum benimdir.

Yermiya:

Ben hiçbir partiye girmedim.

Karnik:

Benim yazdığım mektup, gizli olarak çalınan para ile ilgiliydi.

Rupen:

Karadeniz sahilleri, Rus Karadeniz sahilleri demektir, çünkü bu belgeyi bana Rus Karadeniz sahili için gönderdiler.

Karamaz:

Aram'ın işinde önemli bir sır vardır. Karamaz'ın intikamını almak için yapmışsa bilemem. Oysa biz, birbirimize düşmanız. Bu sırrı ben Nişan'da buluyorum. Pek ustalıkla hareket etmiş. Nişan bunlarla birlikte mi yapmış, kendisi mi yapmış bilemem, fakat bizimle alakası yoktur. Onlar, beni hem severler, hem de sevmezler. Arşavir'in işi sırdır. Arşavir bizim arkadaşımızdı, fakat ahlâksız ve kadın düşkünüdür. Onu iki defa Hınçak Partisinden çıkardık. Arşavir iki görevde(?) bulunmuş. Hem Taşnak hem de Hınçak olmuştur. Ben dışarıda olsaydım Arşavir'i korurdum. Bu işte bir sır var. Bu sırrın anahtarı Nişan'dadır. Savcı hem kanun, hem halk tarafına geçerek bakacak. Savcının görevi büyüktür, kutsaldır. Düşünce, eylemsiz oluşturun, ileri gitmez. Korkar ve bir şey olmaz. Bizim üzerimize yıkılan suçların kâğıttan ibaret olduğunu savcı gördü. O güçlü parti ki fotoğrafta gösteriliyordu, onlar Taşnak'tı. Taşnaklar, İttihat ve Terakki Partisiyle beraberdirler. Taşnaklar biz Hınçakları ezdiler. Masum ve mazlum Ermeni Hınçakların kötülüğü yoktur. Biz köylü, işçi partisiyiz. Taşnaklar zengindir. Onlarda silah bulunur. Biz Arşo'nun fikiren, toptan önce geldiğini biliriz. Düşüncenin cezası kanunda varsa, cezaya razıyım.

Ben öyle zannetmiyorum. Ben kurşunun değmediğini zannediyorum. Arşavir'in bu işi hayal mahsulü de olabilir. Ben nereden bilebilirim. Başka bir parti bizim üzerimize atmak için yapmış olmasın? Aram

Açıkbaşyan, korkak bir adamdır. Böyle bir işe karışmaz. Zannederim biz nasıl şüphede isek siz de öyle şüphedesiniz. Bizim işlerimiz hep eylemsizdir, düşüncededir. Bununla bizim mahkumiyetimiz vicdanî olamaz. 25 yıl önce Rusya'dan kaçtım. Ailem öldü, mezarını bilmiyorum. Torunum var ve damadımı tanımıyorum. Ben isteseydim milyoner olurdum, fakat millet için, insanlık için çalıştım. Ben sosyal demokratım. Her açık tarlaya girip ürün alacağım. Cinayet işleyerek hiçbir yere girmeyeceğim. Benim ulusum merkeziyet ister. "Yâ Rabbî vatanı bozgunculuk rüzgârından koru." diyen benim ulusumdur. Beni darağacına çıkarın, fakat ulusum için, bu mazlumlar için bırakın diyorum. Bunlar, sözlerini, tuttukları yolu bilmezler. Karnik'le darağacına çıkmak, beni küçük düşürür. Suikast amacıyla buraya geldiysem, beni burada kim koruyacaktı? Hiç kimse. Kâğıt düşmanın eline düşmüş, Arşavir'in eline düşmüştür. Benim için isterseniz yapınız, fakat bunlara acıyınız.

Aram Açıkbaşyan:

Arşavir'in Mısır'daki durumunu biliyorum. Anlayamadım. Sabah Gülyan'ı eleştirirdi. İş teröre kadar vardırı. Aramız açık olmasına rağmen beni savunmasından dolayı Karamaz'a teşekkür ederim. Tomacyan'a sebebini sordum. Arşavir'e sordum, "Mısır'da iken İngiliz yanlısı olduğundan aleyhinde bulunmuştum." dedi.

Karamaz:

Tomacyan'a "Arşavir'i getir yanlış anlamayı ortadan kaldıralım." dedim.

Açıkbaşyan:

Hemayak'la birbirimizi iyi tanırız. Gazetesinde yayımlanan makalede ilgim olduğu şüphesiyle, bana da düşmanlık beslemiştir. Ben işi önlemeye çalıştım.

Simbat:

Ben geldiğimde, görüştüğüm adamları Soruşturma Kurulunda söylemişim. Kayseri'de iş aradığımı söyledim. Rupen'i tanımam. Balasanyan'a beni Minas getirdi. Benim kartımda Leon Balasanyan yazılıdır. Minas, Balasanyan'a iş için söylemiş, "Gel gidelim." dedi, beraber gittik. İkinci defa da gittim. Dolaştığım, başvuru yaptığım yerleri söyleyeyim yazınız. Benim hakkımdaki şeyler iftiradır.

Hrant:

Tanıkların çağrılmasını istiyorum.

KARAR

1878 Rus Harbi²¹ sırasında Romanya, Bulgaristan, Rusya, İran, İngiltere, Amerika ve Mısır'da açıktan ve Osmanlı Devleti'nde de gizli kurulan, bütün amaçları, sadece Osmanlı Devleti topraklarında silahlı çeteleri teröristleri, kundaklayıcıları ve gerek gördükçe bütün diğer vasıtaları kullanarak; Erzurum, Van, Harput, Sivas, Bitlis ve Diyarbakır illerinde hatta İstanbul'da birçok cinayetler işleyen gizli Hınçak Örgütü, Meşrutiyetin ilanından sonra, Osmanlı Devleti'nin kanunlarına göre yasal olmak için İstanbul'da gerçekleştirdikleri genel bir kongre ile eski gizli örgüt tüzüğüne yazılı manga vesaire gibi silahlı ve gizli teşkilatın lağvedildiğine dair hiçbir kararı kabul etmeyerek, 1897 yılında sırf ihtilale dayanak olarak kabul ettikleri gizli yönetmeliğin; terör, kişisel direniş, kundaklama bölümlerinin kişisel olarak uygulanmamasını ve güya ortaya çıkacak irtica eylemlerine karşı zorunlu önlemlerden olmak üzere, silahlı teşkilatın devamına karar vermişlerdir. Eski dönemde kabul edilen ve kongrenin toplanmasına kadar bütün hükümleri geçerli olan 1897 tarihli ve sırf ihtilale dönük maddeleri içeren yönetmeliğin lağvıyla ilgili tek bir kelime koymayarak, işin o yönünü sessizlikle geçiştirmişlerdir.

Böylece örgütlerini Rusya, İran ve diğer ülkelerde illegal yani yasadışı, Osmanlı Devleti topraklarında legal yani yasal bir şekle soktuklarını Devlet nazarında gösterdiklerini düşünerek, eski ihtilal programları çerçevesinde Osmanlı Devleti topraklarında Ermenilerin yaşadığı bütün yerlerde kulüpler, silahlı mangalar, merkez kurulları oluşturarak hatta İstanbul merkezinin birtakım itirazlarına karşı, Genç Ermenistan emellerini Balkan Harbinin verdiği maddi zarardan yararlanarak Devlete kabul ettirmek için, hemen Varna'da bir kongre toplamaya karar vermişlerdir. Ancak İkinci Balkan Savaşının başlamasından dolayı tehlike altında olan Varna'da yapmayı düşündükleri kongreden vazgeçerek, Köstence'de bir kongre düzenlemişlerdir. Bu kongrenin Ermeni ulusal emellerini gerçekleştirmek için verdiği kararları içeren iki numaralı genelgesini, 1914 yılında, Paris'te Hınçak matbaasında bastırmışlardır. Bu iki numaralı genelge içeriğinde, daha önce de İstanbul'da toplanan 1897 kongresinin programını değiştirilmiş gibi göstererek maddeler önceki haliyle bırakılmıştır. Ermenilik ve Ermenistan'ın emelleri elde edilinceye kadar, Hınçak Örgütünün eskisi gibi çalışmasıyla ulusal emellerine ve kutsal maksatlarına ulaşılacağı yazılıdır. Yine Adana ayaklanması sonucu meydana gelen öldürme olaylarının hükümet tarafından düzenlenerek, Ermenileri ve

---

²¹ 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi: 93 Harbi olarak da bilinen, 24 Nisan 1877 tarihinde başlayan bu savaş, 13 Temmuz 1878 tarihinde imzalanan Berlin Barış Antlaşmasıyla son bulmuştur. Rumeli ve Kafkas cephelerinde kara harekâtı, Karadeniz ve Tuna'da deniz harekâtı olarak cereyan etmiş ve Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sonuçlanmıştır. *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Harp Tarihi Broşürü*, Gnkur. ATASE ve Dent. Bşk.lığı Yay., Ankara, 2000

Ermenistan'ı perişan etmek esasına dayandığı; Rusya, İngiltere ve Almanya'nın Ermeni kavminin bağımsızlığını, ekonomik menfaatlerine karşılık, zalim Osmanlı Devleti hükûmetine bağladıklarına ve bu derece aşağılanmaya katlanan şimdi yaşayan Ermenilere, yeni yetişen Ermeni neslinin lanet edeceğine dair maddeleri içermiş olduğu da görülmüştür.

İstanbul merkez kurulunun bu kongreye katılmamasının da Ermenilik için ayrıca bir ihanet olduğu, Murat'ın yani Hamparsum Boyacıyan'ın bazı çıkarıcı ve korkak adamlara fazlaca önem vererek örgütteki konumunu kaybettiğinden, arkadaşları da cesaretsiz adamlar olduklarından bunların yerine Doktor Benene ve arkadaşları atanmışlardır. Bu atamadan dolayı kulübün eşya ve sairesinin Benene ve arkadaşlarına teslim edilmesi düşünülmüş, ayrıca Rupen yani Vahan Boyacıyan ve arkadaşı S. Vahan yani Diyarbakırlı Kirkor Nalbantyan, Karadeniz ve Kafkasya taraflarına delege olarak gönderilmişlerdir. Söz konusu kongre sonucunda genel merkez üyesi tayin edilen Sabah Gülyan, Verastad ve Karamaz kongre kararlarının ince bir kumaş üzerine yazılmasını onaylamışlardır. Rupen'in bürosunda ele geçirilen belgelerde de Doktor Benene ve Rupen'in birkaç defa İstanbul merkezine başvurarak, merkezin eşyasıyla, matbaa alet ve makinelerini istedikleri belirlenmiştir.

Doktor Benene'nin bazı merkezlerle görüştüğü, ikinci genelgeyi yayımladığı ve genel merkezden aldığı mektubun Leon aracılığıyla kendisine gönderileceği, Ermenilerin ihtilalciliğinden, kahramanlığından ve Meşrutî idarenin, eski yönetim şeklini asla değiştirmeyip aynı usul üzere zulüm ve yolsuzluğun devam etmekte bulunduğundan, Genç Bağımsız Ermenistan fikrinin gerçekleşmesi için bütün Ermenilerin ilgisizliği bırakarak Hınçak Örgütü etrafında toplanarak, genel maksat için çalışmaları gerektiğinden bahseden bir başmakale yayımlamıştır. Hınçak Örgütünün eskiden beri çok çalıştığı ve 1880 yılından beri başlatıp gerçekleştirdiği ihtilallerin, tertip ve idarelerinin tarihçesiyle Berlin Antlaşmasının 61 nci maddesini kabul ve tertip ettiren olayları, bu amacın gerçekleşmesi için Hınçak gazetesinin o zamanlar sarf ettiği çabayı ve yine Hınçak Örgütünün kanlı çatışmaları sürdürerek tüm Ermenileri bir bayrak altına toplamağa her şekilde çalışacağı yazılı olan ikinci bir makaleyi de "Yeridasart Hayastan" yani Genç ve Özerk Ermenistan isimli Hınçak İhtilal Örgütünün Amerika'da yayımlattığı gazetenin 10 Mayıs 1914 tarihli sayısı da üzerinde bulunmuştur.

Rupen de merkez eşyası için başvuruda bulunmuş; yanında ve bürosunda iki numaralı ihtilal genelgesi, Nalbantyan'a ve kendisine ait olan genel merkez belgeleri, Hınçak isimli ihtilalci gazetenin dağıtılmak üzere adına gönderildiğinden bahseden Verastad'ın mektubu, genel merkezin bağımsız Ermenistan hayâlini anlatan çeşitli mektupları, büyük devletler ile Avrupa milletlerine başvuru mektupları ve Rusya'daki Hınçak örgütlerinin gözetim ve teftişiyle ilgili güven mektubu ile Rusya

ve Karadeniz sahillerindeki birçok yerlerle haberleştiğini gösteren adresler ortaya çıkmıştır.

Karamaz'a gelince; önceleri Hınçak Örgütünün Mısır Şubesi üyelerinden olup, Köstence Kongresi'ne söz konusu şube adına delege olarak katılan Arşavir Sahakyan'ın örgüte ihanet ederek sırlarını resmî makamlara sattığından, İstanbul merkezinin Ermenilik yararına çalışmadığından, Hamparsum Boyacıyan'ın bazı arkadaşlarının aldatmalarıyla örgütün emellerini engellediğinden bahseden mektubun Rupen'de çıkmasıyla söz konusu mektubun Benene ve Rupen'e gönderildiği itiraf edilmiştir.

Doktor Benene ve arkadaşlarının mahkemede, Paris merkeziyle yabancı ülkelerdeki merkezlerin illegal yani yasadışı çalıştıklarını söylemeleri ve kendisinin yani Karamaz'ın Paris merkezi üyelerinden olduğunun belirlenmesi, İstanbul'da İçişleri Bakanı Talat Bey'e suikast düzenlemek üzere gönderilen Agop Hazaryan, Kapril Keşişyan, Simbat Vartanyan ve Rupen'in, Balasanyan'ın bürosunda görüştüklerinin sabit olması, örgüte ihanet ettiğini yazdığı Arşavir Sahakyan'ın geceleyin evine dönerken suikaste uğraması, kendisinin birçok seneden beri Hınçak İhtilal Örgütünün başkanlığında bulunarak ihtilal eylemlerini yönetmesi; bu sefer de önce Mısır'a, oradan da Köstence ve Rusya'ya giderek Agop Hazaryan'ı ve onun aracılığıyla Kapril Keşişyan'ı bularak Osmanlı Devleti topraklarına göndermiş ve kendisi de onları takip ederek gelmiştir. Burada adı geçenlere para vermek suretiyle suikastın asıl düzenleyicisi ve teşvik edicisi olduğu meydana çıkmıştır.

Aram Açıkbaşıyan'ın Murat kod adlı Hamparsum Boyacıyan'a, Arşavir'e suikast düzenleneceğinden bahsettiği, Arşavir'in kayınbiraderi Nişan'ı, ortağı Karakin aracılığıyla yanına çağırarak Arşavir'e yapılacak suikast hakkında görüşmelerde bulunmuşlar, bu görüşmelere Sıhhiye Çavuşu Hrant'ın da katılımıyla bazı kararlar almışlar ve kendisinin de Hınçak Örgütünün ileri gelen üyelerinden olduğu anlaşılmıştır.

Kegam'a gelince; Karamaz, Verastad ve Sabah Gülyan'dan gelen mektupların genelinde, Kegam'ın Avrupa'ya gönderilmesi söz konusudur. Paris merkezi sorumlu kâtipliğine tayin edilmiş, yanında bağımsız Ermenistan haritası ortaya çıkmıştır. Van Hınçak Örgütünün karar defterinde silah dağıttığı da yazılıdır. Kurukahveci Karnik'in, Bahçecikli Öğretmen Yervant Panover'e yazdığı mektupta "Ben yakalanırsam yapacağımı bilirim. Bu olaydan Kegam'dan başka kimseye haber verme." diye yazmıştır.

Ohannes Yergazaryan'ın ise; kendisi Kayseri Hınçak Örgütüne Köstence Kongresi'ne delege tayin edilmiş, Kayseri'de çetelere ve mangalara dağıtılan silahların bir kısmını Kayseri Şubesi kâtibi sıfatıyla bizzat taksim ettiği Kayseri'den cevaben bildirilmiştir.

Agop Basmacıyan ve Tomas'a gelince, bunlar Hınçak İhtilal Örgütünün Kilis Şubesi başkanı ve kâtibi olup, söz konusu merkezin aranmasında

ele geçirilen ve Divan-ı Harb-i Örfî'ye gönderilen kendi el yazılarıyla doldurulan kulüp defterinde de silahlı takımlar ve mangaların kurulmasından bahsedilmiştir. Köstence ihtilal kararlarını içeren iki numaralı genelgeyi Antep Şubesi aracılığıyla aldıklarına dair yazı kopyası bulunmuştur. 1913 yılında Ermeniliğin yayılması için katlanılması gerekli fedakârlıklardan bahseden ve bu maksadın elde edilmesi için "Yukarıda Allah, aşağıda silah" cümlesini içeren ve silahlı mangalara gönderilen bir genelge esas kayıt defterlerinde yazılıdır.

Bogos Bogosyan, Köstence'de toplanan kongreye delege sıfatıyla gitmiştir. S. Vahak yani Kirkor Nalbantyan'ın örgüt emellerine yardım etmeyen bir papazı tehdit edici mektubu adı geçende bulunmuş ve Köstence'de alınan kararlara katılarak, ihtilal yöntemini kabul etmiştir.

Yervant Panover'e gelince, Hınçak İhtilal Örgütü ileri gelenlerinden Karamaz'ın İstanbul'a geldikten sonra, Panover'le beraber çalışacağından dolayı adının Karamaz'ın cep defterinde kayıtlı bulunduğunu destekleyen açıklamalarda bulunmuştur. Resmî makamlardan izin almadığı halde Bahçecik'te, Hınçak İhtilal Örgütü'nün fikirlerini yayan gazete yayımlamıştır. İstanbul merkez kurulu eşyasını almak isteyen Kurukahveci Karnik'in "Ben yakalanırsam yapacağımı bilirim, bunu Kegam'dan başka kimse işitmesin." cümlesini içeren ve kendi adına gönderilen mektup meydana çıkmıştır. Paris merkezi ileri gelenlerinden Karamaz'la ilişkisi olmasından dolayı kendisinin Hınçak olduğu anlaşılmıştır.

Karakin ve Hrant ise; örgüt sırlarını resmî yetkililere bildirdiğinden, örgütçe mahkûm edilen Arşavir'i ortadan kaldırmak için Aram Açıkbaşyan'la birkaç defa görüşmüşler ve bu görüşmelerden sonra suikast icra edilmiştir.

Armenak ve Abraham da Sabah Gülyan aracılığıyla Mısır'dan Atina yoluyla İstanbul'a gelmişlerdir. Bu kişiler Atina'da parabellum marka revolver almışlar ve kendilerinin Talat Bey'i öldürmek üzere gönderildikleri sıralı kabul ve itiraflarının yanı sıra kendilerini revolverleriyle birlikte Komisyoncu Yermiya'nın sakladığını söylemişlerdir.

Mıgırdıç Yeretsyan'a gelince, Harput Şubesi üyesi sıfatıyla Köstence Kongresi'ne, mahkemede kimliği tespit edilen Vahak adlı, örgüt delegeşi ve propagandacısı olan bir şahsı göndermiş, örgüt ileri gelenlerinden Doktor Benene ve Rupen'le haberleşmiş, bunlar aracılığıyla daima Paris merkeziyle irtibat kurmuş, böylece kendisinin Hınçak İhtilal Örgütü ileri gelenlerinden olduğu delillerle ortaya çıkmıştır.

Bağımsız Ermenistan fikrinin gerçekleşmesi için silahlı gizli teşkilatı ve ayaklanmaları yöneten, bu amaçla İstanbul'da İçişleri Bakanı Talat

Bey'e karşı giriştikleri suikast için başka ülkelerden para sağlayan, Agop Hazaryan ve arkadaşlarını Karamaz aracılığıyla Osmanlı Devleti topraklarına gönderen, Mısır'dan aynı maksatla Abraham ve arkadaşı Armenak'ı bizzat gönderen, bu cinayetleri Ermenistan'ın Osmanlı Devleti'nden ilişkisini keserek bağımsız bir Ermenistan halinde yönetilmesini sağlamak, bunlardan başka Ermenistan'ın bağımsızlığının sağlanması için diğer yabancı devletlerde Osmanlı Devleti'nin ve şu andaki yönetiminin de önceki dönemde olduğu gibi zulüm ve yolsuzluk, kundaklama ve yağma yaptıkları yönünde diğer ülkeler kamuoyunu hazırlamaya ve Osmanlı Devleti topraklarındaki gizli teşkilatları ve silahlı ihtilalcileriyle ayaklanmalar çıkaran bu ihtilalci örgütün genel merkez başkanı ve üyesi olan firarî Sabah Gülyan ile Verastad haklarında gıyaben, mahkemede hazır bulunanlar haklarında vîcâhen cinayetle suçlanmalarına ve Hınçak İhtilal Örgütünden olup hüküm verilmeden önce bu örgütün mensupları vesairesi haklarında Devlete ve mahkemeye bilgi veren gazeteci Hemayak'ın beraatına oybirliğiyle karar verildi.

(İmza)

(İmza)

(İmza)

(İmza)

(İmza)

(İmza)

Savcı:

Cinayetle suçlanmalarına karar verilen kişilerin yaptıkları işlerle ilgili olarak Mülkiye Ceza Kanunun 54 ncü maddesi²² eki gereğince cezalandırılmaları talep olunur.

Gereği düşünüldü:

İddianamede suçlanma sebepleri ayrıntılı açıklanan, firarî Sabah Gülyan ve Verastad ile tutuklu Karamaz, Agop Hazaryan, Kapril Keşişyan, Simbat Vartan, Rupen Karabetyan, Doktor Benene, Armenak, Abraham, Aram Açıkbaşyan, Hrant, Karakin, Bogos, Agop Basmacıyan, Tomas, Yermiya, Mıgırdiç Yeretsyan, Kegam, Öğretmen Panover Yervant, Ohannes Yergazaryan, Karnik adlı kişilerin eylemleri Mülkiye Ceza Kanununun 54 ncü maddesinin ekine uygun hallerden görülmüş olduğundan, ilgili madde gereğince firarîler hakkında gıyaben ve hazır bulunanlar haklarında da vicahen hepsinin idamlarına oybirliğiyle karar verildi.

(İmza) (İmza) (İmza) (İmza) (İmza) (İmza)

---

²² Bu maddenin içeriği için bkz. *Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918*, C. III, s. 158.

TUĞRA

(Abdülmecit oğlu Mehmet Han)

Bağımsız bir Ermenistan Devleti kurmak için suikastler düzenlemek ve yabancı ülkeleri kışkırtarak Devlet topraklarından bir kısmının Devlet yönetiminden çıkarılmasına teğebbs etmek ve bu maksatla çeşitli ülkelerde gizli ve açık kongreler düzenlemekle beraber; basın yayın yoluyla kışkırtıcılık yapmak ve yazışmalarda bulunmak sularıyla sanıklar; Hınçak rgt ileri gelenlerinden, Tekirdağlı Hamparsum Kirkor veya Kafkasyalı Karamaz kod adıyla bilinen Mateos Serkisyan; Murat Zakaryan kod adlı Muratyan oğlu Varnalı Agop Hazaryan; Samsunlu Sarı Haçık ve Minas kod adlı Giresunlu, Rençber, Kapril Keşişyan oğlu Minas; Agodir Bedros kod adlı Bitlisli, Terzi, Vartan Kılınçyan oğlu Simbat; komisyoncu, emişgezekli, Minas Karabetyan oğlu Rupen kod adlı Vahan Boyacıyan; Benene Toros Torosyan oğlu Harputlu, Doktor Bedros; tüccar, Hamparsum oğlu Armenak; kunduracı, İstepan Muratyan oğlu Abraham; emlak komisyoncusu, Arapgirli, Karabet Açıkbaşyan oğlu Aram; Tıp Fakültesi nc sınıf oğrencisi, Abraham Kegavyan oğlu Hrant; Saraçhane'deki adırcı işçilerinden, şebinkarahisarlı, Arakel Begosyan oğlu Karakin; Eğinli, kuyumcu, Mikail Begosyan oğlu Begos; Kilis Hınçak şubesi Başkanı ve Singer şirketi Tahsildarı Hazar Basmacıyan oğlu Agop; Kilis Hınçak şubesi yesi ve Kilis Ermeni Okulu oğretmenlerinden Vahan Tomasyan oğlu Tomas; kunduracı, Kepir Nanos Manutyan oğlu Yermiya; Harput Hınçak şubesi yelerinden, Ohannes Yeretsyan oğlu Mığırdı; Harp Okulu'nda Yedek Subay, Vanlı, Karabet Vanikyan oğlu Kegam; Bahçecik Ermeni Okulu oğretmenlerinden Ohannes Topuzyan oğlu Yervant Panover; Kayseri Hınçak şubesi yesi ve Kayseri Ermeni Okulu oğretmenlerinden İstepan Yergazaryan oğlu Ohannes ve Kirkor Boyacıyan oğlu Kurukahveci Karnik'in İstanbul Divan-ı Harb-i Örfisinde yapılan yargılamaları sonucunda yukarıda belirtilen eylemleri yaptıkları kanıtlandığından, sululuklarına ve Mülkiye Ceza Kanununun 54 ncı maddesi ekine uygun olarak idamlarına vicāhi olarak karar verildiğine dāir adı geçen Divan-ı Harbden düzenlenerek huzuruma arz ve takdim edilen yazı üzerine gereken emrim tamamdır. Sen vn kaynağımız, saygıdeğer komutan, büyüklüğü ve yüceliği ebedi olan Harbiye Nazırımız Enver Paşa. Emrim gereği yukarıda adı geçen şahısları idam ettiresin. 5 Haziran 1915

----- 80 ---- 82 -----

Padişah emri suretidir

Bağımsız bir Ermenistan Devleti kurmak için suikastlar düzenlemek ve yabancı ülkeleri Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtarak Devlet topraklarından bir kısmının Devlet yönetiminden çıkarılmasına kalkıştıkları ve bu maksatla çeşitli ülkelerde gizli ve açık kongreler düzenledikleri ve basın yayın yoluyla kışkırtıcılık yaptıkları kesinleşen Hınçak Örgütü ileri gelenlerinden, Tekirdağlı Hamparsum Kirkor veya Kafkasyalı Karamaz kod adıyla bilinen Mateos Serkisyan; Murad Zakaryan kod adlı Muratyan oğlu Varnalı Agop Hazaryan; Samsunlu Sarı Haçık ve Minas kod adlı Giresunlu Rençber, Kapril Keşişyan oğlu Minas; Agodir Bedros kod adlı Bitlisli, Terzi Vartan Kılınçyan oğlu Simbat; Komisyoncu, Çemişgezekli, Minas Karabetyan oğlu Rupen kod adlı Vahan Boyacıyan; Benene Torosyan oğlu Harputlu Doktor Bedros; Tüccar, Hamparsum oğlu Armenak; Kunduracı, İstapan Muratyan oğlu Abraham; Emlak Komisyoncusu, Arapgirli, Karabet Açıkbaşyan oğlu Aram; Tıp Fakültesi üçüncü sınıf öğrencisi Abraham Kegavyan oğlu Hrant; Saraçhane'deki çadircı işçilerinden, Şebinkarahisarlı Arakel Begosyan oğlu Karakin; Eğinli, Kuyumcu, Mikail Begosyan oğlu Begos; Kilis Hınçak Şubesi Başkanı ve Singer Şirketi tahsildarı Hazar Basmacıyan oğlu Agop; Kilis Hınçak Şubesi üyesi ve Kilis Ermeni Okulu öğretmenlerinden Vahan Tomasyan oğlu Tomas; Kunduracı, Kepir Nanos Manutyan oğlu Yermiya; Harput Hınçak Şubesi üyelerinden, Ohannes Yeretsyan oğlu Mıgırdiç; Harp Okulu'nda Yedek Subay, Vanlı, Karabet Vanikyan oğlu Kegam; Bahçecik Ermeni Okulu Öğretmenlerinden Ohannes Topuzyan oğlu Yervant Panover; Kayseri Hınçak Şubesi üyesi ve Kayseri Ermeni Okulu öğretmenlerinden İstapan Yergazaryan oğlu Ohannes; Kirkor Boyacıyan oğlu Kurukahveci Karnik; Hınçak Örgütünün Genel Merkez Başkanı Sabah Gülyan ve üyelerden Verastad'ın Mülkiye Ceza Kanununun 54 ncü maddesi ekine uygun olarak idamlarına, Hınçak İhtilal Örgütüne girerek hüküm verilmeden önce bu örgütte bulunan şahıslar hakkında hükümet ve mahkemeye bilgiler veren Gohak gazetesi Sorumlu Müdürü Hrabet Aramyan oğlu Hemayak'ın beraatına, firarî Sabah Gülyan ve Verastad hakkında giyaben ve diğerleri hakkında vicahen İstanbul Divan-ı Harbi Örfisinden verilen karar tasdik olunmuştur.

Mehmet Reşat

Bu emrin yerine getirilmesiyle Harbiye Nazırı görevlidir. 5 Haziran 1915 ve 6 Haziran 1915

Sadrazam
Mehmet Sait

Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı
Enver

Aslına uygundur
10 Haziran 1915

(Mahkeme İşleri Müdürlüğü)
(Mühür)

----- 80 ----- 83 -----

Harbiye Nezareti
Mahkeme İşleri Müdürlüğü

İstanbul
10 Haziran 1915

Müdürlük numarası: 1/131
Bakanlık numarası: 1496

Özet: Bazı kişilerin idamları hakkında

İstanbul Merkez Komutanlığı

Bağımsız bir Ermenistan Devleti kurmak için suikastlar düzenlemek ve yabancı ülkeleri Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtarak ülke topraklarından bir kısmının Devlet yönetiminden çıkarılmasına teşebbüs edip bu maksatla çeşitli ülkelerde gizli ve açık kongreler düzenleyerek basın yayın yoluyla propaganda yaptıkları ve yazışmalarda bulundukları mahkeme tarafından kanıtlanan Hınçak Örgütü ileri gelenlerinden Kafkasyalı Karamaz kod adıyla bilinen Mateos Serkisyan, Tekirdağlı Hamparsum Kirkor ile isimleri bilinen diğer şahısların idamlarına ve Gohak gazetesi Sorumlu Müdürü Hrabet Aramyan oğlu Hemayak'ın da beraatına dair İstanbul Divan-ı Harb-i Örfisinden verilen karar, onaylanmak üzere 9 Haziran 1915 tarih ve 377 numaralı yazıyla padişaha arz edilmiş ve vicâhen idama mahkûm olanlar hakkında verilen padişah emri ve onaylı sureti ekte gönderilmiş olmakla idam hükmünün yerine getirilmesi emredilir.

Harbiye Nazırı adına

İlgili dava evrakı içerisine konulmak üzere Divan-ı Harb-i Örfi Başkanlığına gönderilmesi.

13 Haziran 1915
Merkez Komutanı
Yarbay

----- 80 ----- 82 -----

Divan-ı Harb-i Örfî

Padişah emriyle idam hükümleri yerine getirilen şahıslara ait tutanaktır.

Bağımsız ve özerk bir Ermenistan Devleti kurmak için suikastlar düzenlemek ve yabancı devletleri Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtarak Osmanlı Devleti'nin bir kısmının devlet yönetiminden çıkarılmasına teşebbüs etmek ve bu maksatla çeşitli ülkelerde gizli ve açık kongreler düzenleyerek basın yayın yoluyla kışkırtmak suçlarıyla sanık olanların haklarında, İstanbul Divan-ı Harbi Örfisinden verilen karar üzerine, 9 Haziran 1915 tarihinde idamlarına dair ferman çıkmış olduğundan Haziranın 15 nci gecesi saat 03.30 sıralarında dinî kurallar gereğince çağırılan Papaz Kalost Efendi aracılığıyla dinî telkin yapılmış, vasiyet mektupları yazılmış ve sağlık kontrolünden geçirilerek idam alanına sevk edilmişlerdir. Savcı yardımcısı tarafından padişah fermanı yüzlerine okunmuş ve son defa Papaz Efendi tarafından dinî telkinde bulunulduktan sonra padişah hükmüne uygun bir şekilde idamları gerçekleştirilmiş ve vefat ettikleri sağlık muayeneleri sonucunda anlaşılmıştır. Din adamları ve subay eşliğinde mezarlığa sevk edildiklerine dair bu tutanak hazırlanarak imza altına alınmıştır. 15 Haziran 1915

İtfaiye 3 ncü Tabur
Doktor Yüzbaşı
(İmza)

Merkez Doktoru
Kıdemli Yüzbaşı
(İmza)

Divan-ı Harbi Örfî
Savcı Yardımcısı
(İmza)

Divan-ı Harbi Örfî
Üyelerinden
(İmza)

Dinî Temsilci
(Mühür)

----- 80 ----- 82 -----

BİLDİRGE

Bütün ÷lkedeki örgüt mensubu arkadaşlara bir teşekkür!

Sosyal Demokrat Hınçakyan Şubelerine

Sevgili Arkadaşlar!

Genel tarihin hiç benzeri olmayan bir devresini yaşıyoruz. Aynı zamanda yarım asırdan beri bütün medenî âlemi hazır halde tutan, genel harp kâbusu, bugün artık sosyalizm faaliyet ve ölkülerine karşı müthiş bir darbe olarak gerçekleşmiştir. İnsanlık âleminin günden güne yenilenen ve serbestçe elde edilen değişimleri, her ne kadar genel bir geriye dönüş tepkisi doğuruyorsa da aynı zamanda tabii bazı eziyetler ile de yaşıntınız bu yıkıcı etkiden kurtulunca, ateşli bir hareketle doğal kanuna uygun ve faydalı bir şekilde çalışmaya başlayarak sosyalizme, genele uygun kurtarıcı bir yönetim şekline yönelecektir.

Dünyayı sarsan bu karışıklıktan, Türkiye'nin hakim olduğu yerlerin de etkilenmemesi de imkânsızdır. Olağanüstü bir ihtimalle yakın bir zamanda, bunların kesin etkilerini Türkiye ve kader birliği etmiş halk da özellikle bir çok ıstırap, felâket yaşamış olan Ermeni halk üzerinde göreceğiz. Fazlasıyla bugünü ilgilendiren ve ertelenmesi uygun olmayan büyük ve incelenmeye değer meselelerin birisi de, teşkilâtımızın harap olmuş durumudur. Örgütümüzün uğradığı, özellikle son kısıtlamaların uğursuz sonucu olarak teşkilâtın düzenlenmesini ve iç düzeninin yenilenmesini gerektirmektedir. Bunun azıcık gecikmesi, hoşgörölü ve tarafsız olan hayat ve tarih huzurunda bile beraatı doğuramayacak bir büyük sorumluluktur. Nihayet günümüzün gerektirdiği talepleri ve istekleri yerine getirebilecek miyiz? Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütünün Türkiye'nin hayatında düşündüğü emelleri ve istekleri uygulayabilecek miyiz? İşte asıl sorun bu. Bunun cevabını gelecek gösterecektir.

Sevgili Arkadaşlar!

Bu gibi sorumlulukla yüklü dakikalardan 24 Temmuz 1914 tarihinde, Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütünün Türkiye 3 ncü Kongresi açılmıştır. Bu gibi uygun olmayan şartların, toplantının açılması için gereken çoğunluğu sağlayamayacağına dair bazılarının kötümser görüşlerine rağmen, samimî bir sevinçle müjdeleriz ki, katılım hakkına sahip olan 51 üyeden 29'u toplantı davetini yerine getirmişler ve bütün Hınçak arkadaşları birbirlerine bağlayan samimî fikrî bağlılıklarıyla katılmışlardır. Delegelerin sayısını artırmak üzere sonradan birkaç kişi daha gelerek kongreye katılmış ve çoğunluk 32'ye ulaşmıştır. Yukarıda hatırlattığımız gibi, mevcut 51 üye Türkiye yönetimiyle olan münasebetlerini koruyorlar. Bunlardan başka bir kısım kişiler bulunuyor ki, bunlar usul ve yönetim esaslarına aykırı olarak önceki merkez

yönetim kuruluyla ilişkilerini kesmişlerdi. Bunun sonucu da katılım haklarını kaybetmiş durumuna düşmüşlerdir. Amaçların gerçekleştirilmesi vasıtaların ve faaliyetin ağır sorumluluklarını, onların doğuracağı durumu ve olayları dikkate alarak Türkiye’de bulunan bütün Hınçakyanlar şimdiki durumdan haberdar olmalıdır. Ayrıca siyasî kabiliyette bir çok olayı doğurabilecek adımlardan yararlanmayı, kaybetmemeyi, bilgi ve faydalı vasıtaları daima göz önünde tutarak, her bir işte başarı için gerekli olan şahsî ve ferdî teminatlar göz önüne alınmalıdır.

Kongre bir başlangıç ve dokuz olağan oturumunda, belirli meselelerden başka, günlük müzakerelerin bütün meselelerini tamamlamıştır. Bunlara ait raporu yakında alırsınız. Merkez Yönetime aşağıdakiler seçilmişlerdir:

Murat (Hamparsum Boyacıyan),

Nerses Zakaryan

Vahan Zeytuncıyanç

Yedek üyeler:

H. Can Gülyan ve

S. Tomacyan’dır.

Arkadaşlar, işin aslını iyice düşünerek, her birimiz emellerimizin gerçekleşmesi inancı ve güveniyle, hayatın yeni taleplerinin gerektirdiği kuvvetle, işe hazır olarak sarsılmaz bir ümitle, Türkiye’nin talihsiz ve çalışkan ahalisinin alın yazısını omuzlarımızda taşıyarak yürüyelim. Bütün dostlarımıza, arkadaşça samimî selâm ve hürmetlerle. 21 Ağustos 1914 İstanbul

Sosyal Demokrat Hınçakyan Türkiye Kongresi Divanı

Başkan

H.K. Can Gülyan

Kâtip

H.H. Tancodyan

Tercümenin aslına uygun olduğu onaylandı. 5 Ocak 1915

Emniyet Genel Müdürlüğü
Siyasî Kısım 2 nci Şube Müdürü
(İmza)

----- ✍ ----- ✍ -----

Osmanlı Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütü Merkez Yönetiminin
İkinci Yayını

Osmanlı Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütü Ana Tüzüğü

İstanbul
1910

Osmanlı Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütü ana tüzüğü, dernekler kanunu gereğince, İçişleri Bakanlığına sunularak ve gerekli şartlar yerine getirilerek, 90 numara ve 8 Şubat 1910 tarihli onaylı belge hazırlanmıştır.

Osmanlı Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütü Merkez Yönetim Kurulu

Osmanlı Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütü Ana Tüzüğü²³

İnsan topluluğunun çoğunluğunu oluşturan üretici işçi sınıfının-ki mal (Capitaliste) ve mülk sahibi olan bir azınlığın emri ve gücü altında bulunmaktadır- gerçek özgürlüğü kazanabilmesi; üretime, sermayenin dolaşımına, ilişkilere, haberleşmeye hizmet eden bütün araçlara yani, toprağa, fabrikalara, bankalara, değerli malî kuruluşlara, demiryolu ve benzeri taşıma araçlarına bizzat sahip olmasına bağlıdır.

Üretici sınıfın gerçek özgürlüğe sahip olması ifadesi ile millet, kavim ve cins farkına bakmaksızın insan topluluklarının tam bir siyasi ve ekonomik özgürlüğe sahip olması anlaşılır.

Medeni sayılan ve adlandırılan kapitalist sınıfının, mevcut olan siyasi, ekonomik ve sosyal şartların doğal sonucu olarak tasarruf hakkının yeniden düzenlenmesi gerekiyor ki bunun uygulamaya konulması sayesinde, üretici sınıf doğrudan doğruya üretim araçlarına sahip olacaktır.

Üretici sınıfı, istenilen amaçlara ulaşabilmek için her şehirde bağımsız ve farklı siyasi partilerin oluşturulmasıyla ülkenin bütün sosyal ve siyasi araçlarını yönetimi altında bulundurmaya ve bununla beraber diğer ülkelerde bulunan buna benzer partilerle uyum içerisinde hareket ederek sosyal bir devrim meydana getirmeye çalışacaktır.

Bu sosyal devrimin uygulamaya konulması ile, üretici (Proletarya) sınıfın, ülkenin siyasî, ekonomik ve sosyal bütün kurumlarının yönetimini üstlenmesi ve hükümet işlerini ele alması suretiyle, birimlere ayrılmış teşkilatına ve ayrıca sınıf ve üste çıkma savaşına son vererek, bundan sonra sosyalist bir örgütün toplanmasını gerçekleştirecektir.

Bu örgütün verdiği genel kanun yapma yetkisi, herkese; toplumsal işlere müdahale, onları inceleme ve yargılayarak hükmetme yetkisi verir.

Bu biçimde meydana getirilecek sosyal örgüt; her şahsın ve bütün toplumun; şahsî, ekonomik, sosyal, yetenek ve gücünün her bakımdan gelişmesine hizmet etmeği ve bütün ekonomik ve sosyal ilişkilerinin belirli bir şekilde düzene girmesini sağlayacaktır.

²³ Örgüt, tüzüğün arkasında örtülü faaliyette bulunmuştur.

Üretimde kapitalizm (Capitalisme) düzeninin uygulandığı bütün ülkelerde işçi sınıfına mensup sosyal demokrat partilerin öteden beri besledikleri ve takip ettikleri hedef ve amaçlar işte budur. Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütünün Osmanlı ülkesinde en üst seviyede izlediği amaç da budur.

İkinci Bölüm

Osmanlı topraklarında yaşayan (Türk, Ermeni, Kürt, Arap, Rum, Bulgar ve diğerleri) çeşitli unsurların birleşmesiyle oluşan halkın, bugün tâbi oldukları idarî, malî, ekonomik şartlar ve çeşitli vergiler işçi sınıfının yıkılmasına ve yok olmasına sebep olacaktır.

Bu halk bugün öyle bir ekonomik dönemde bulunuyor ki bir taraftan üretimde kapitalist düzen baş göstermekte ve diğer taraftan eski tarz üretim yavaş yavaş sona ermektedir.

Derebeylik sisteminden kalma alışkanlıklar da üretici sınıfın ilerlemesine ve yükselmesine yapay engeller oluşturmaktadır. Bundan başka bu derebeylerin artıklarıyla burjuva sınıfı, ülkenin siyasi ve ekonomik yönetimini ele geçirmeye çalışmaktadır. Bu suretle sosyal örgütleri, sırf ait oldukları sınıfın çıkarlarının sağlanması için kullanmaya da çaba göstermektedirler.

İşte şu açıklanan sebeplere dayanarak bir sosyal demokrat partisi -nitekim Hınçakyan Örgütü - için bütün Osmanlı ülkesinde yani Ermenistan, Makedonya, Arabistan, Arnavutluk ile Osmanlı ülkesinin diğer bölgelerinde sosyalist toplumsal örgütlerin oluşturulması en ileri derecedeki amaçları meydana getirdiği gibi aşağıda belirtilen talepler de toplum için en düşük seviyedeki hedefi teşkil etmektedir. Şöyle ki:

Halkın kendi geleceğine egemen olma esasını sağlayarak Osmanlı ülkesindeki halkın, üretici sınıfın siyasî işlerine müdahale edebilme imkânını sağlamak. Bu sınıfın kültürel ve ekonomik ilerlemesine engel olabilecek bütün sebepleri kaldırmak ve neticede üretici sınıfın bütün eğilim ve isteklerini tam bir serbestlik ile dile getirebileceği siyasi şartların sağlanması ve bu uğurda çalışanlar için ağır bir yük olan zor şartların yavaş yavaş düzeltilerek üretici sınıfın kendi gerçek durumunu anlayabilmesini sağlayabilmek ve bağımsız bir siyasi topluluk halinde örgütlenmesini bu sınıfın toplumsal görevini yerine getirmesi konusundaki çalışmanın neticelenmesini kolaylaştırarak, içinde bulunduğu şimdiki toplumsal şartlar ile en büyük hedefe doğru adım atılan bir gelişme olmasını elde etmektir.

Bu sebepler ve değerlendirmelere göre Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütünün isteklerinin asgarisi, meşru bir esasa dayalı ve parlamenter meşrutiyete uygun olup, bu yolda çalışarak meşrutiyet ve demokrasi esasına dayalı yeni bir örgütü oluşturmaktır. Bu örgütün temel şartları aşağıdadır.

- 1- Ülkenin siyasî, ekonomik ve toplumsal bütün meselelerini ve işlerini mutlak bir egemenlikle incelemek ve karar vermede tam yetkili, kanun yapıcı bir kurulun kesinlikle oluşturulması ki süresi iki sene olacaktır.
- 2- İller, sancaklar, kazalar ve nahiyeler hakkında tam idarî yetki genişliğinin verilmesi.
- 3- Gerek kanun koyucu kurul ve gerekse il, sancak, kaza ve nahiyeler bağımsız yönetim kurulları için yirmi yaşında olan her kişinin hakkıyla millet, kavim, sınıf, mezhep ve cinsiyet ayırımı yapmaksızın seçilebilmesi ve aday olabilmesi.
- 4- Genel, eşit, gizli ve doğrudan doğruya oylarla seçim sisteminin kabulü ve her seçimden önce nüfus sayımının yapılması.
- 5- Seçimin her yerde aynı anda ve resmî tatil günlerinden birinde yapılması.
- 6- Halk temsilcisi sıfatına sahip olanların hepsine devlet hazinesinden yeterli miktarda ödeneğin yapılması.
- 7- Referandum sisteminin kabulü.
- 8- Her türlü unvanın kaldırılmasıyla millet, kavim, mezhep ve cinsiyet ayırmaksızın her kişinin kanun önünde eşit sayılması.
- 9- Basın ve söz ve vicdan hürriyetinin, toplantıların, örgütlenmelerin, seçim mücadelelerinin, grevin, uluslararası işçi birliklerine katılmanın tamamen serbest olması.
- 10- Kişilerin, meskenlerin ve yazışmaların saldırılardan korunması
- 11- Dinî kuruluşların harcamalarının her bir mezhebe bağlı olanların yardımlarıyla karşılanması.
- 12- Herkese ayırım yapmaksızın askere alma sisteminin uygulanması ve barış zamanında askerlik hizmetinde milis sisteminin uygulanması.
- 13- Eğitimin genel ve lâik olarak mecburî ve ücretsiz olması. Hükümet tarafından ve her bölgenin bağımsız yönetim kurullarından ihtiyacı olanlara yardım edilmesi. Erkek ve kız çocukları için sanat eğitiminin verilmesi.
- 14- Eğitimin kendi ana dili ile yapılması şartıyla her bir unsurun ilk, orta ve yüksek dereceli okullar açabilmesi ve adı geçen okullarda resmî dilin öğrenilmesinin zorunlu olması şartıyla hükümet tarafından ve yerel bağımsız yönetim kurullarından bütün unsurlara para yardımı yapılması.
- 15- Her kişinin anadili ile sözlü ve yazılı ifade hakkı olması. Ülke halkını oluşturan unsurların çeşitli unsurların lisanlarının resmî kurumlarca ve herkesçe eşit tutulması.

- 16- Yargılamaların masrafsız olarak yapılması, adlî işlerde anlaşma taraflarına ücretsiz hukuki yardım yapılması ve jüri sisteminin getirilmesi.
- 17- Herkesin, memurları, alışlageldiği üzere, oluşturulan jüri heyeti huzuruna yargılanmaya çağırabilmesi.
- 18- Geçiş izni ve pasaport uygulamasının kaldırılması.
- 19- Yer değiştirmenin, her türlü sanatla uğraşmanın ve ekonomik girişimlerin tam bir serbestliğe ulaşması.
- 20- Haksız olarak suçlanan, tutuklanan ve hapis cezası alan kişilere tazminat ödenmesi.
- 21- İdam cezasının tamamen kaldırılması.
- 22- Hastaların parasız olarak tedavisi ve sağlığı korumaya yönelik çalışmaların ücretsiz olarak yapılması.
- 23- Uluslararasıda ortaya çıkacak anlaşmazlıklar ve çekişmelerin uzlaşma yoluyla çözümü.

Halkın ekonomik durumunun düzeltilmesi aşağıdaki şartların uygulamaya konulmasına bağlıdır.

- 1- Dolaylı vergilerin tamamen kaldırılması.
2. Vergiler konusunda bugün yürürlükte olan sistemin kaldırılmasıyla belirlenen miktarın üstünde geliri ve mirası olanlara kademeli olarak vergi uygulanması.
3. Köylülerin hükûmete olan her türlü borç ve ödenmemiş vergilerinin affedilmesi.
4. Zorla, ücret ödmeden iş yaptırmanın (Angarya) kaldırılması.
5. Düyûn-ı Umûmiyenin kaldırılması.

Halkın Osmanlı ülkesindeki ekonomik özel şartlarını, işçi sınıfının maddî, manevî ve sağlık koşulları göz önüne alındığında çöküşü getiren dayanılmaz bir durum ortaya çıktığından aşağıdaki şartların uygulanması talep edilir.

- 1- İşçilerin günde sekiz saatten fazla çalışmaması.
- 2- Haftada bir kez kırk iki saat aralıksız olarak dinlenme.
- 3- Belirlenen bu zaman dışında olağan üstü hizmet talebinin yasaklanması.

- 4- Halkın çalıştığı bütün ekonomik işlerde gece mesaisinin kaldırılması. Yalnız gece mesaisi, ilmî ve esaslı bir uğraş için veya işçi örgütleri açısından herkesin ve en çok üreticinin çıkarlarına uygun olursa o halde geçerli olabilecektir.
- 5- Gece hizmetlerinin süresinin beş saatten fazla olmaması ve bu sürenin bir gündeliğe eşdeğer olması.
- 6- On dört yaşından küçük olan çocukların çalıştırılmaması ve on dört yaşından on yedi yaşına kadar olan erkek ve kız işçilerin günde yalnız altı saat çalıştırılması.
- 7- Kadınların bedeni yapılarına aykırı görünen işlerde çalıştırılmaması. Doğumdan dört hafta önce ve altı hafta sonra hizmetten muaf tutulması ve bu süre zarfında aldığı ücretin eskiden olduğu gibi ödenmesi.
- 8- Kadın çalıştırılan fabrikalar veya diğer işletmelerde emzirilen ve küçük yaşlarda olan çocuklar için çocuk bakımevleri kurulması ve süt veren kadınların her üç saatte bir, yarım saat süreyle çalışmayı bırakması.
- 9- Hükümetçe sermayedarlardan alınacak özel vergi ile bir fonun oluşturulması. Araştırılarak, iş göremez durumda veya kısmen ya da tamamen sakat olan işçilerin geçimlerini sürdürebilmesi için bu fonla hükümet tarafından sigorta sisteminin kurulması.
- 10- İşletmeler veya girişimciler tarafından işçi ücretinden her ne suretle ve her ne isimle olursa olsun hiçbir şekilde indirimine gidilmemesi (örnek para cezası ve benzeri gibi)
- 11- Halkın her çeşit ekonomik çalışmalarında yeterli miktarda kontrol şefi atanması ve bunların gözetiminin, ücretle hizmet edilen bütün işlere ve hükümete ait girişimlere kadar yayılması. Kadın çalıştırılan işletmelerde de kadın kontrol şeflerinin atanması. İşçi tarafından seçilip ücretini hükümetten alan işçi temsilcileri, işçilere ait kanunların uygulanmasına çalışacaklar. İşin, değeri ölçüsünde üretimde kullanılan hammadde ile çıkan ürünün kabul edilip edilmemesi gibi konularda kontrol hakkı.
- 12- İşçi ücretinin mal ile ödenmesi şeklinin kaldırılması. Ücretin kayıtsız şartsız para ile ödenmesi. Ödeme için çalışma saatleri içinde olmak şartıyla hafta içinde özel bir günün seçilmesi.
- 13- Girişimciler tarafından işçilerin barınması için ayrılan yerlerin sağlık koşullarına özen gösterilmesi. Buraların iç düzenine ve ücretin doğru ve adaletli olarak ödendiğine dikkat ederek yerel bağımsız idare heyetleri tarafından seçilen kişilerin işçi temsilcileri ile beraber kontrol etmeleri. Bu suretle memleketin bütün hukukuna sahip vatandaşlık ve kişisel haklara sahip olan işçilerin hukuku ve hayatının girişimcilerin keyfi muamelelerine karşı korunması.

14- İşçi ücretine asgarî sınır belirlenmesi.

15- Ücret karşılığında hizmet edilen işletmelerde fabrikatörlerin müdahalesinden arındırılmış olarak sıhhi ve tıbbi durumların düzenli olarak denetlenilmesi. Masrafları iş yeri sahiplerine ait olmak üzere işçinin ücretsiz olarak tedavi edilmesi ve hastalıkları süresince ücretlerinin önceden olduğu gibi ödenmesi.

16- Çalışanları koruyan düzenlemelerin girişimciler tarafından ihlali durumunda bunların cezaya çarptırılmaları.

17- Girişimcilerin ve işçilerin eşit olarak seçecekleri temsilcilerden oluşan ekonomik kuruluşların hepsinde işçiye ait mahkemeler oluşturulması.

18- Yerli veya dışarıdan gelecek işçiye iş bulmak için üretimin bütün aşamasında işçi örgütü temsilcilerinin gözetimi altında çalışma borsaları kurulması ve bu konuda yerel bağımsız yönetim kurullarının mecbur tutulması.

Osmanlı ülkesinde endüstri henüz gelişmemiş olduğu gibi toprağa sahip olmanın da ufak ufak arazileri idaresinde bulundurmak şeklinde olduğu bilinmekte ise de yavaş yavaş zenginler tarafından arazilerin toplanıp, biriktirilip sanayiinin büyük ölçekte yapılmasına çalışılmakta olmasından, Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütü toprak meselesi hakkında da aşağıdaki hareket tarzını kabul etmektedir.

1- Köylülerin kendi toprağından serbestçe yararlanmasına engel olacak her türlü düzenlemenin, işlemlerin ve yerel adetlerin kaldırılması.

2- Kulluk usulünün tamamen kaldırılması.

3- Arazi sahiplerinin toprağıını ekip biçen ortakçılara karşı açgözlülüğünü engelleyecek kanun ve düzenlemelerin yapılması.

4- Her ne suretle olursa olsun ırgatların elinden zorla alınan arazinin gerçek sahiplerine verilmesi.

5- Hükûmet ve yerel bağımsız yönetim kurullarının koruma ve yardımları ile önce onaylarını almak şartıyla sahipsiz arazide göçmenlerin iskânı.

6- Kendi araçları ile ziraat yapan küçük arazi sahiplerine hükûmet ve yerel bağımsız yönetim kurulları tarafından kolaylık sağlanması. Şöyle ki:

1- Tarım ile ilgili aletlerin ve takımların temini ve ithal edilmesi ile bu ziraî donanımlardan adı geçen çiftçilerin ücretsiz olarak faydalanabilmeleri.

- 2- Tohumluğun ve toprağın verimini artıracak maddelerin satın alınması ve sağlanması.
- 3- Toprak mahsullerinin ve ziraî ürünlerin pazarda satışı.
- 4- Ziraatçılık ve çiftçilik hakkındaki bilgilerin yayılması için konferans yerlerinin ve örnek çiftliklerin kurulması.
- 7- Küçük toprak sahiplerinin tâbi oldukları ağır vergilerin hafifletilmesi.

Üçüncü Bölüm

Millî meseleler açısından çeşitli milletlerin siyasî hukuku tamamen korunacaktır. Bir milletin diğerine üstünlüğü tamamıyla reddedilecektir. Her millet kendi tarihi varlığıyla toplumsal bir unsur teşkil ettiğinden çeşitli baskılara uğramaksızın serbestçe gelişmesine hizmet edecek her türlü araçtan yararlanacaktır. Milletlerin kesin eşitlik ve kendilerine has özelliklerini koruması, ilişilmemesi ve dokunulmaması tamamen korunmuş bir hak olduğundan her bir milletin, gelişmesine ve büyümesine, toplumsal, ekonomik ve siyasî hiçbir şekilde engel olunmayacaktır.

Dördüncü Bölüm

Örgütün asgarî derecedeki mevcut istekleriyle en önemli amaçlarına ulaşabilmesi için kullanılacak araçlar aşağıdadır.

Parlamento hayatına özgü çalışma. Propaganda. Sanayiciler ve ziraatçılar arasında örgütler kurulması. Grev. İşçiler arasında üretim ve harcamalar için kooperatifler kurulması. Halkın fikrî gelişimi ve uygarlaşabilmesine yarayan kuruluşların ortaya çıkması. Neticede, Uluslararası Sosyal Demokrat mücadelesine hizmet eden bütün araçlar.

Beşinci Bölüm

Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütü, Osmanlı Devleti'nden ayrılma eğilimlerini (Separatisme)²⁴ bütünüyle reddeder.

Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütünün bu ana tüzük kararlarını onaylayan ve kabul eden güzel ahlaklı ve yirmi yaşını tamamlamış her şahıs; millet, mezhep ve cinsiyet ayırmaksızın örgüte girebilir.

Osmanlı ülkesindeki milletler arasında dil ve kültür açısından çok önemli farklar olup bunların etkisinden kurtulmak mümkün olamayacağına göre Osmanlı ülkesinde sosyal demokrat örgütünce sosyalist ve sosyalizme ait

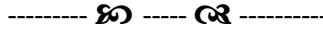
---

²⁴ Ayrılcılık.

yayınların genelleştirilmesi için en uygun yolun, bütün örgüte üye olması şartıyla her millet için özel örgütler meydana getirmektir.

Sosyalizm açısından Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütü her millettten sosyal demokrat şubeler meydana getirmeye çalışacaktır. Bunların genel kurulları da uluslararası sosyal demokrat genel örgütünün bir şubesi olacaktır.

“7” numaralı genelge

Her ülkede bulunan yurttaşlar birleşiniz.

Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütü Türkiye Şubelerine

Sevgili Arkadaşlar

Merkez İdare Kurulu, Varna'da 7 nci Kongrenin toplanacağına dair bir genelge çıkararak, resmî olmayan özel bir kişi aracılığıyla İstanbul'a göndermiş ise de genelgeler aylarca adı geçen şahısta kaldıktan, hatta bir kısmı da yıprandıktan sonra, özel takip ve aramalarımız sayesinde elimize geçmiş ve ondan sonra şubelere dağıtılabilmektedir. Genelgelerin miktarı bütün şubelere dağıtmaya yetmediğinden, ait olduğu yönetimden bir miktar daha istendi fakat maalesef gönderilmedi. Bazı şubelere gönderilmemesinin sebebi budur. Zaten biz bile bu kongrenin toplanacağından ancak söz konusu genelgelerle haberdar olduk. Son siyasî durumun sebep olduğu olaylar dolayısıyla kongrenin Varna'da toplanması mümkün olmadı. Ancak ... şehrinde toplanacağını merkez kurulu başka bir genelge ile bize bildirmedi. Biz, çok uzun bir süre geçtikten sonra kongrenin toplanacağı yeri ve zamanı, onlara taraftar olan İzmit, Kadıköy ve diğer şubelerde bulunan bazı arkadaşların yazıyla bildirmeleri üzerine haber aldık.

Böyle bir duruma bizden gizlenen bazı önemli olaylar sebep olduğundan, merkez kurulu bu kongreye yalnız kendilerinin istedikleri ve uygun gördükleri şubelerin ve arkadaşlarının katılmasını uygun bulmuştur. İşte bu yüzden, biz ve şubelerin çoğunluğu Romanya'da böyle bir kongrenin toplanmasını yersiz bulduk. Çünkü yasal olarak Türkiye'de bulunan şubeleri ve arkadaşları toplama hakkı ile diğer yetkiler, yönetim kurulumuz tarafından belirlenir ve değerlendirilir.

Daha sonra öğrendik ki oy kullanma hakkı olmayan bazı şubeler, söz konusu kongreye katılarak, bunlardan 9-10'unun gönderdiği üyeler delege sıfatını taşıyormuşçasına bir takım kararlar almışlar. Kongrenin kararları içerisinde, Türkiye Sosyal Demokrat Örgütünün bağımsız idaresinin lağvına da karar verildiğinden, mevcut eşyalarımızı teslim ederek yönetimimizin hemen dağılmasını isteyen emirleri taşıyan üç görevli, İstanbul'a gönderildi. Adı

geçen emirde “Eğer mevcut eşyalar teslim edilmezse, İstanbul Örgütünün meşru olmadığına karar verildiğinden, hakkınızda yönetmeliğin en ağır cezaları uygulanacaktır.” denilmektedir.

Biz, kuşkusuz meşru bir kurul olduğumuzdan bu istekleri ve zorlamaları hiç dikkate almayarak, görevlilere cevaben; “Taşındığınız emirnameler bizce yetersizdir. Çünkü toplanan kongreyi oluşturan şubeleri ve delegelerin sıfatlarını önceden bilmemiz gerekirdi. Halbuki şimdiye kadar elde ettiğimiz bilgilere göre, bu kongre ancak 9-10 kişiyle toplanmıştır. Konuyla ilgili incelemelerimize devam ediyoruz. Soruşturmanın neticesini bütün şubelere bildireceğiz. Böyle ötede beride kongre toplanması hiçbir esasa dayanmamaktadır.” dedik.

Görevliler bu iddialarımıza cevap veremediler, yalnız “Siz söylediklerimize uymaya mecbursunuz. Biz de fazla açıklama yapmaya yetkili değiliz.” dediler.

Kongrenin dağılmasının ardından bir ay kadar zaman geçtiği halde kongre kararları tebliğ edilmedi. Daha sonra, Sabah Gülyan, Verastad ve Karamaz’ın merkez kurulu üyeliğine, Uzyan ve Sunnik’in de yedek üyeliklere seçildikleri ortaya çıktı. Bize gelen arkadaşlardan da anladık ki, yönetim kurulumuz feshedilmiş ve Doktor Benene, Yegikyan(?) ve Arzruni yeni yönetim kurulunu oluşturmuşlar. Yedek üyeliklere de Vahak ve R. Karabetyan seçilmişler. Arzruni bu yeni görevini açıkça reddederek kabul etmedi. Yegikyan(?) ve Karabetyan ise tarafsız kalmışlardır.

Bu değişiklikleri öğrenmemizin ardından İstanbul şubelerindeki tecrübeli ve bilgili arkadaşlar ile öğrencilerin değerlendirmelerini almak üzere hemen danışma meclisinin toplanmasına karar verdik. Meclis toplandı. Toplantıya katılanlar bize aşağıdaki kararlarını açıkladılar:

“Görevliler tarafından gösterilen belge ve emirler, toplanan 7 nci kongrenin meşru olduğunu ispata yeterli görülmediğinden, danışma kurulumuz inandırıcı belgeler gösterilinceye kadar, İstanbul Merkez Kuruluyla, gönderilen memurlar arasında hiçbir şeyin teslim ve kabul edilmeyeceğine ve aşağıdaki noktalar hakkında araştırmalara devam edilmesine karar verdi.

1- Şubeler (yönetmeliğin 4 ncü maddesi gereğince) kongrenin toplanmasından bir iki ay kadar önce gündem konularını içeren bir davet mektubu almışlar mı?

2- Hangi şubeler bu kongreye katılmış, kimler delege olarak gönderilmiş ve bu delegelere ne gibi talimat verilmiştir?

Meselenin önemi göz önüne alınarak bütün şubelerimiz yukarıdaki sorulara hemen cevap vermelidirler. Bu cevaplar merkez yönetimince ayrıntılı bir şekilde incelenecek, gerek merkez yönetimimizin gerekse şubelerimizin şimdiki durumunu ve gelişmeleri belirleyecek ve takviye edecektir.”

Sevgili Arkadaşlar

Tarafımızdan tavsiye olunmayan kişilere, örgüte ait hiçbir evrakın teslim edilmemesine olağanüstü dikkat etmenizi örgütümüzün menfaatleri aşkına rica ederiz. Geçirmekte olduğumuz önemli günler, Türkiye Ermenilerinin kurtuluşlarını ve kendi yönetimlerini belirleyebileceğinden şu anda illerdeki Ermenilerin azimli, kararlı ve kendilerine yakışacak surette hareket etmeleri lâzımdır. İşte bundan dolayı ortaya çıkan durumu ve üzüntü verici eylemleri bildirmek zorunlu oluyor. Bununla beraber bu gibi durumlar bizler üzerinde uyuşukluğa sebep olmamalı. Arkadaşlar birlik içerisinde ve akıllı bir şekilde hareket ederek “nefs-i müdafaa” ve örgütümüzün gücünü sağlamalıdır. Merkez yönetimimiz, Ermenilik konusunda bütün gerçekleri esaslı bir şekilde araştırıp takip edecek, bu faaliyeti bütün arkadaşlarının yardımlarıyla Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütünün saygıdeğer bayrağını az da olsa lekeleyecek, hoşa gitmeyecek, serkeşe işleri bütün kuvvetiyle reddedecek ve ortadan kaldıracaktır. Yakında yapılacak milletvekili seçimlerinde kullanılacak yöntem ve hareketlere dair talimatı yakında alacaksınız.

Bütün arkadaşlara selamlar.

Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütü Türkiye Merkez Kurulu
Başkan Katip
Murat Zakaryan

8 Ekim 1913
İstanbul

----- ✂ ----- ✂ -----

Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütü Türkiye Merkez Kuruluna

Sevgili Arkadaşlar

7 numaralı ve 8/21 Ekim 1913 tarihli genelgenizi zamanında aldık. Merkez yönetimi ile Türkiye idare heyeti arasında bir çekişme olduğunu ve çekişmenin uzun zamandan beri devam etmekte olduğunu anlamışsak da şehrimizin İstanbul'a olan uzaklığı ve araç yokluğu gibi bazı nedenlerle, şimdiye kadar bu çekişmenin asıl sebeplerini öğrenememiştik. Sonradan delegemiz Yegiyazar(?) bu konu hakkında bizi etraflıca aydınlattı.

Gerçeği söylemek gerekirse, çeşitli örgütlerin bile birleşmekte oldukları böyle nazik bir zamanda, örgütümüzün etkili iki yönetimi arasında ortaya çıkan kavga ve anlaşmazlığı büyük üzüntüyle karşılıyorum. Bu durum gerek örgütün yönetmelik hükümleri gerekse fedakar sancağı karşısında adeta bir cinayettir. Şunu ek olarak belirtelim ki, bizim merkez ile ilgimiz ve hiçbir işimiz yoktur. Bizim işimiz Türkiye Merkez Kuruludur.

Merkez Kurulunun Köstence'de düzenlediği kongreye gelince, delegemiz Yegiyazar(?) İstanbul'a geldikten sonra Köstence'ye gidecek bir araç bulamadığından, kendi oyunu başka birisine verip diğer şahıstan velev ki bir satırlık olsun mektup alamadığımızdan Köstence Kongresi hakkında söyleyeceğimiz tek bir sözümüz yoktur.

Buradaki şubelerimizin bu yılki durumlarının memnuniyet verici olmadığını üzülerek bildiririz. Eylül'den beri sarf edilen çabaya rağmen meclis toplanamadı. Arkadaşlardan birçoğu gevşek davranarak meclise katılmadılar. Aidatlarını da vermediler.

Örgütümüzün asıl amaçlarını bilen 40 kadar güvenilir arkadaşımız var²⁵. Yıllardan beri, idare heyetinden gönderilmiş delegenin yüzünü görmemiş şubeler vardır. Korumasız kalan birçok şube ancak yerel yöneticilerle idare ediliyor. Bu gibi durumlara karşı nasıl bir tedbirler almak ve düzenlemeler yapmamız gerektiğini bilemiyoruz. Halkın bir sürü işi var fakat iş gören hatta işimizi yapacak olan hiç yok.

Günlük meseleler hakkında bilgi almak için Hınçakyan Kulübünde toplanan halk Azadamard gazetelerini²⁶ okuyor. Halkın bu durumu bizim için bir uyarı tokadıdır. Çeyrek asırdan beri ateş karşısında kırılan, birçok kurbanlar veren örgütümüzün henüz bir gazetesinin bulunmaması ve üyelerinin muhalif parti gazetesi okuması ayıp değil mi?

İstanbul Konferansı kararları meclisimizce kabul görmüştür. Ancak ayrıntılı bilgi istiyorlar. Eğer İstanbul'da bir gazete çıkarma meselesi yine

²⁵ Örgüt her ne kadar yasal faaliyet gösterdiğini söylese de örgütün yönetici kadrosu vardır ve örgütte bulunan diğer kişiler bunları tanımamaktadır.

²⁶ Azadamard gazetesi: Taşnaksütyun örgütünün çıkardığı gazete.

ertelenecekse, hiç olmazsa yönetim kurulu ve Aramyan'ın uygun görmesiyle şimdilik Gohak gazetesi aracılığı ile açıklamalarda bulunulsun.

Merkez tarafından vilayetlere gönderilen adamlar henüz bu taraflarda görünmedi. Göründükleri takdirde direktifinize göre hareket edilecektir.

Ermeni meselesinin şu an alevlenmesinde önemli gerçekleri ve şu anki durumumuzla ilgili olarak bilgilenmeyi çok istiyoruz ki biz de ona göre burada tedbirler alalım.

Selamlar

Sosyal Demokrat Hınçakyan Komitesi Kayseri Şubesi Yönetimi

Başkan
M.K.Minasyan

Kâtip
Ohannes Boyacıyan

(9) numaralı zarfa aittir.
2

99
Ek

Oyumu Atam Hamparsumyan'a vermiştim.

İmza

Yegiyazaryan(?)

----- 80 -----

1909 Yılında İstanbul'da Toplanan Hınçakyan Örgütü 6 ncı Kongresinde Alınan Kararların Tercümesidir.

Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütü Türkiye Şubelerine:

“3” Numaralı Genelge

Sevgili Arkadaşlar:

Bu genelge ile örgütümüzün 6 ncı Genel Kongresinin kararlarını yayınlıyoruz. Bundan önceki genelgelerimizde tebliğ edilen kararlar bu sefer tekrar edilmemiştir.

Meclisin kuruluş biçimi ve işleri hakkında acele olarak bazı bilgiler vermeyi zorunluluk duydular.

- 1- Toplantının başlangıç oturumları 1909 yılı Temmuz ayının 25'inden başlayarak 28'ine kadar sürmüştür.
- 2- Temmuz 29'da yasal şartları tamamen yerine getirilerek ilk resmî oturum toplandı. Bu oturumda delegelerle, eski yönetim üyeleri Murat, Açıkbashyan ve Sabah Gülyan bulundular.
- 3- Toplantıya Türkiye, Kafkasya, İran, Amerika, Bulgaristan, Romanya ve Mısır'da bulunan 124 şube katılmıştır. Adı geçen şubelere mensup 103 oya sahip 67 üye gelmiş, daha sonra toplantı devam ederken 12 şube daha toplantıya katılmıştır.
- 4- Etkin üyelerden erkek ve kadın arkadaşlar da çoğu oturumlara katıldılar.
- 5- Küçük Ermeniler Cemiyeti (Öğrenci Örgütü) delegeleri de toplantıya katıldılar.
- 6- Toplantı gündeminde bulunan bütün meseleler görüşülerek karara bağlanmıştır. Şubelerden, Küçük Ermeniler Hınçakyan Cemiyetinden ve bazı arkadaşlar tarafından konuşulması istenen çeşitli konular üzerinde de durulmuştur.

Şimdi alınan kararlara geçelim:

1- Örgütümüzün Temel Siyaseti

Altıncı Kongrede Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütünün temel siyasetinin, kuruluşundan bugüne kadar bilimsel sosyalizm olduğu alkışlarla kabul edilmiştir. Örgüt hayatta kaldığı sürece de bu siyaset hiçbir şekilde değiştirilmeyecektir.

2. Diğer Örgütlere Karşı Durumumuz

Yönetim meseleyi inceleyerek oybirliğiyle kabul etti.

I. Birlik ve beraberlik fikri

II. Sosyal Demokrat Örgütü içinde sosyal bir teşkilat yapılması.

III. Eğer Sosyal Demokrat olmayan bir komite, "tactique" siyasî araçlarımızdan ikinci derecede bulunanlardan bazılarının feda edilmesi şartıyla, temel siyasetimizi kabul ederek, bizimle birleşme ve işbirliği yapmak talebinde bulunursa, biz esas araçlarımızın bir kısmından vazgeçeriz. Bu taktirde bizimle birleşen örgüt "Maresisme" mecburî ve zarurî bir duruma dair bizi inandırmalı ve talep edilen fedakârlıkların kaçınılmaz ve lüzumlu olduğunu ispat etmelidir.

Eğer Sosyal Demokrat bir örgüt bizimle birleşmek isterse, aynı zamanda o örgüt her milletin tarihini, kişisel haklarının varlığı esasını kabul etmeli, örgütümüzü ve adını resmen tanıması lazımdır.

3. Nasyonalizm – Milliyetçiliğe karşı görevimiz

Eğer Türk milliyetçilerinin ileri gelenleri ve siyaset yapan diğer siyasî odaklar, Türkiye'deki milliyetleri yok ederek bunları "Osmanlı" genel adı altında bir millete dönüştürme çaba ve gayretinde bulunurlarsa, Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütünün 6 ncı Kongresi bunu reddederek, milletlerin bağımsızlığı ve oy ve karar sahibi olmaları hukukuna riayet ederek bu maksada karşı mücadeleye karar vermiştir.

4. Millî Kuruluşlara karşı tavrımız.

Bu konular ayrıntılı olarak incelendikten ve tartışıldıktan sonra, millete ait anayasaya, milletvekillerine, eğitim ve öğretim ile diğer millî kuruluşlara ait özel işlerde işbirliği yapmaya meclisimiz toplantıda oybirliği ile karar verdi.

5. Türkiye'deki durumumuz

Türkiye'de anayasanın ilanını doğuran sebepleri ve siyasi durumu göz önüne alarak, gayretli cemaatin ekonomik ve siyasî serbestliğini sağlama amacını, siyasî örgütler aracılığıyla imkanların elverdiği ölçüde takip etmeyi 6 ncı kongre karara bağlamıştır. Türkiye'de şu anda yürürlükte olan kanunlara göre çalışan, gayretli cemaatimizin yasal hakları kaldırılmamıştır.

6. Muhafaza-i Nefs (kendini koruma)

Türkiye’de anayasanın henüz tam anlamıyla yerleşmediğini ve irticanın ortaya çıkması ihtimalini sürekli göz önünde bulundurarak, kendini korumayı sağlamak için etkili heyetlere yardım etmeyi ve bazı örgütlerde bulunmayı kendisi için bir görev sayar.

7. Milletlerarası Sosyalist Kongresi

Kopenhag’da toplanacak olan kongreye eskisi gibi iştirak edilecektir.

8. Terör (siyasî korku ve tehlike)

Siyasî amaçlarının itibarını göstermek ve artırmak için halkın kitleler halinde birbirleriyle mücadeleleri her ne kadar siyasî emellerini elde etmeyi çoğaltacağı ve ilerleteceği herkesçe kabul edilirse de insanların korkusu bu çoğalma ve ilerlemeye engel olarak, sonuçta çoğunluğun yararlanmasını ve yükselmesini tehlikeye ve ümitsizliğe sevk edeceğini, kongremiz göz önüne alarak bireyleri korku ve endişeye sevk eden şahsî, siyasî mücadeleleri kesinlikle reddeder.²⁷

9. İktisadî bunalım

Ekonomik mücadele sırasında halk arasında, öldürme, kasten yangın çıkarma, eşya alet ve edevatın tahrip ve yağması gibi birtakım doğruluğu şüpheli olayların ortaya çıkması kuvvetle muhtemel olduğundan, kongremiz şahsî ekonomik mücadeleyi de kesinlikle reddeder.

10. Tasarruf hakkından yoksun bırakılmak: “Expropriation”

Emlak ve paranın zorla alınması, halkı yanlış düşüncelere sevk edecek ayıp bir davranış olduğundan, kongremiz paranın ve emlakın zorla alınmasını kesinlikle reddeder.

11. Zorla yardım parası toplama

Kongremiz zorlamalarla para istenmesini kesinlikle yasaklar.

12. Örgütün yayınları

1. Hınçak gazetesi

A. Sosyal Demokrat Hınçak Örgütü merkezinin propaganda organıdır.

---

²⁷ Görüntü yasal olmakla birlikte, uygulama yasadışıdır. Hınçak örgütünün, Kiğı Şubesi heyeti ve başkanı adına L. Mardirosyan’ın İstanbul Merkeze gönderdiği bir telgrafta şunları yazıyor: “...Silaha fevkalâde ihtiyacımız vardır. Para hazırdır. Meselenin mühim tarafı, silahların buraya ulaştırılmasıdır. Bu hususta dikkatinizi çekerim.” Erdal İter; *Türkiye’de Sosyalist Ermeniler’in Silâhlanma Faaliyetleri ve Millî Mücadelede Ermeniler* (1890-1923), Turhan Kitabevi Yay., Ankara, 2005, s. 48.

B. Gazete medenî, ilmî, felsefî, siyasî ve iktisadî konuları içerecektir.

I. İçindekiler: Örgütün siyaseti çerçevesinde halka ait değerlendirmeler, günlük siyasete ait düşünceler.

II. Haberleşme: Türkiye, Rusya ve diğer ülkelerle

III. Siyasî: Dünya siyasetinde meydana gelen olaylar ve önemli konular üzerine ciddî ve siyasete uygun görüşler.

IV. Örgüt Hayatı: Sosyal Demokrat ve diğer örgütlerde meydana gelen olaylar ve bazı önemli yaşantılar ve bunlara ait felsefi tartışmalar.

V. Basın ve Edebiyat

VI. Resmi Yazılar: Kongreden ve Merkez İdareden tebliğ olunan maddeler ile yerel ve vilayetlerdeki kurulların kararları, merkezin gözetimi altındadır.

VII. Bağışlar: Merkez Yönetimin ve şubelerin topladıkları bütün paralarla, gelir gider çizelgelerinin basılması.

C. Hınçak gazetesi, siyasetimizle ilgili ve irtibatı bulunan bütün olaylar hakkında düşüncelerimizin gelişmesini sağlayacak tartışmalarda bulunur.

D. Hınçak gazetesi, örgütün sözcüsü ve fikirlerinin yayıcısıdır. Örgütün siyasî esaslarını ve çalışmalarını yayınlar.

2. Hınçakyan Örgütünün yarı resmî yayını

I. Türkiye, Rusya, İran ve Amerika'da yarı resmî yayınlar yapmak.

Siyasî ve halka ait ekonomik içerikli, İstanbul'da Fransızca ve Türkçe; Rusya'da Rusça günlük ve haftalık gazeteler yayınlamak.

II. Hem siyaset ve hem fikrî olarak bütün Hınçakyan basınının yayımı

III. Uygun bir üslûpla, fikir tartışmaları, propaganda ve tartışma konuları

IV. Daha önce İstanbul'da yayınlanmış olan Kagapar(?) ve Abrak gazetelerini yeniden yayınlamak

3. Hınçakyan Edebiyatı

Örgüte ait edebiyatın ilerlemesini sağlayacak yayınlar

I. Ucuz fiyatla ve halkın kolayca anlayabileceği bir üslûpla Rus Ermenicesiyle, Türkiye Ermenicesiyle ve gerektiğinde yabancı dillerde düzenli olarak Sosyal Demokrat dergiler yayınlamak.

II. Bilimsel telif eserler ve seçme tercümeler; herkesin kolaylıkla anlayabileceği bir dille kitaplığın bu türlü eserlerinden olup halkın rağbet ettiği eserlerin tekrar basılması ve yayınlanması.

III. Hınçakyan ve diğer Sosyal Demokrat girişimcilerin ve kahramanlarının özgeçmişleri resimli dergi olarak ya da yarı resmî gazetelerle yayınlamak.

IV. Amacına uygun Hınçakyan şarkılarını mümkünse notaları ile beraber yayınlamak.

V. Karl Marks'ın eserlerinden "Kapital" adlı eseri tercüme ederek yayınlamak.

VI. Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütü tarihini dergi şeklinde veya bir gazete ile yayınlamak.

4. Güzel Sanatlar

Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütünün ileri gelenlerinin ve kahramanlarının kartpostal üzerinde fotoğraflarını ve onlar için düzenlenmiş şarkıları notalarıyla beraber yayınlamak.

13. Türkiye Merkez Yönetim Kurulunun Yetkileri

1- Örgütün Türkiye'de amiri ve en üst yürütme kurulu Sosyal Demokrat Hınçakyan Türkiye Merkez Yönetim Kuruludur.

2- Türkiye dışında bulunan merkez yönetimin Türkiye içindeki herhangi Hınçakyan şubesiyle veya üyesiyle doğrudan doğruya münasebette bulunmaya hakkı ve yetkisi yoktur. Hatta Türkiye'de bulunan diğer örgütlerle veya hükümetle bile doğrudan doğruya temasta bulunamaz.

3- Türkiye sınırları dışında bulunan Yönetim Kurulu, Türkiye içine maslahatgüzar veya amir atamasına yetkili değildir.

4- Türkiye Merkez Yönetim Kurulu uygun gördüğü ve lüzumlu hissettiği takdirde, örgüt programında her türlü değişiklik yapmaya yetkilidir.

5- Türkiye Merkez Yönetim Kurulu, uygun gördüğü bölgelerde yürütme kurulları kurmaya yetkilidir. Meclisimiz, Türkiye içinde yürütme kurulları teşkili esasını kabul etmiştir.

14. Genel Belgeler

- 1- Türkiye'deki Hınçakyanlar'dan her birinin birer belgesi bulunacak ve bunu sürekli yanında taşıyacaktır.
- 2- Bu belgeler, Türkiye Merkez Yönetimi tarafından verilecektir.
- 3- Belgeler bilet şeklinde olacaktır.
- 4- Belgelerin içeriğine ait ayrıntıları Türkiye Merkezi belirler.

15. Düzen

Arkadaşlarımızdan veya teşkilatımızdan herhangi biri 6 ncı Kongrenin kararlarına karşı gelmeye cesaret eder ve kafa karıştırmaya yeltenirse, Türkiye Merkez Yönetimi bu gibilere karşı en tesirli araçları kullanmak ve gerekirse örgütten ihraç etmek yetkisine sahiptir.

16. Uzaklaştırma ve İhraç

1- Kongremiz ayrıntılı ve etraflıca araştırmada bulunduktan sonra, Azad Vosdanik (Melkon Kömürciyan)'ın tavır ve hareketlerini ahlaka ve kanuna aykırı bulduğundan, özellikle Kayseri'de örgütün parasını zimmetine geçirmiş olduğu anlaşıldığından, Azad Vosdanik'in Hınçakyan örgütünden uzaklaştırılmasına ve çaldığı paranın ödetilmesine karar verdi.

2- Gatmos (Yervant Sovasapyan(?))'ın kötü hal ve hareketi örgütün şerefine zarar verecek derecede olduğundan, kongremiz Gatmos'un örgütten ihracına karar verdi.

17. Uyarı (disiplin cezası)

(R.H) ve (H.K)'in örgüte karşı yaptıkları yakışsız hareketleri dolayısıyla bu kişilerin uyarıldıklarını bildirir ve bunların örgüte girmelerini yasaklar.

18. Tarafsızlık

Meclisimiz örgüt içinde bulundukları halde, tarafsızlığını koruyan kişileri bundan sonra dikkate almayacak ve bunları yok sayacaktır: Bu gibi kişiler 2 aya kadar inceleme ve değerlendirmelerini tamamlayıp bildirmeye zorunludurlar. Verilen görevin bitiminden sonra tarafsızlığın kaldırılacağı bildirilir.

Gerek bundan önceki gerekse şimdiki kararlarımızın hepsi, örgütün programı ve teşkilat yönetmeliği ile halkın aydınlatılmasına hizmet eden diğer hususlar da sırasıyla yayınlanacaktır.

Sosyal Demokrat Hınçakyan Örgütü
Türkiye Merkez Yönetim Kurulu

Başkan
Aram Açıkbaşyan

Kâtip
Hemayak Aramyan

İstanbul / 23 Aralık 1909

Ermenicesine tamamıyla uygundur
Mütercim
İmza

----- ----- -----

Numara
179

Makbuz

Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütü

İstanbul'da H. Ağacanyan'dan ulusal kurtuluş için 25 Osmanlı lirası
memnuniyetle alınmıştır. 2 Temmuz 1914

(Mühür)

Kahire

Kasadar Veram Şabuh

----- ----- -----

Mısır
Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütü
Numara
169

3 Temmuz 1914
Kahire

İstanbul'da H. Ağacanyan'a

Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütü, verdiğiniz 25 Osmanlı lirasını
memnuniyetle alarak kutsal millî kurtuluş davası için kendinizi takdim
etmenizi sevinçle kaydetti. İftiharla belirtiriz ki sizinle İstanbul'da iyi bir
yardımcı ve arkadaş bulmuş oluyoruz. Ümit ederiz ki bizimle ilişkinize devam
edeceksiniz. Bu suretle millete olan borcunuzu yerine getirmiş olacaksınız.
Arkadaşça selamlar.

Kahire'de Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütü 1912

Sorumlu Kâtip
Aram

Başkan
Haykoni

Not:

Bize ait yani iç sebeplerle eski mührümüz iptal edilmiştir. Bundan sonra
resmî evrakımızda bu mührü kullanacağız. Bununla mühürlenmiş evrakı
resmî olarak kabul edeceksiniz.

25 liralık makbuz zarf içindedir.

Aynı Mühür

----- ----- -----

Kahire-Mısır
Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütü
Numara
205

19 Ekim 1914

İstanbul'da H. Ağacanyan'a

Mektubunuzu aldık. Verdiğiniz bilgilerden memnun olduk. Türk Hükümetinin siyasî ve askerî harekâtı hakkında ayrıntılı bilgi veriniz. Bu, Ermeni milletvekilleri vasıtasıyla mümkün olabiliyor. Pastırmacıyan'ı²⁸ süratle Kafkasya'ya gönderiniz. Yakında hilal yerine zafer kazanmış haçı göreceksiniz. Korkmadan çalışınız. Yabancı memleketlerden Kafkasya'nın kurtarıcı ordusuna takım takım gönüllüler katılmaktadır. Siz de gönüllüler göndererek onların yararına yardım toplamaya çalışınız. Kurtuluş yakındır. Daima gizlilik ve hızlı cevap. Selamlar.

(Mühür)

Kâtip
Haykoni

Başkan
Aram

----- ✍ ----- ✍ -----

24 Nisan gecesi saat 24:00 sıralarında alınan emir gereği Nişantaşı Hacı Mehak Sokağı 24 numaralı Horasancıyan(?) Apartmanın 9 numaralı dairesinde ikamet eden, Sultan Hamam Topalyan Hanı'nda yeri olduğunu beyan eden Hrant Ağacanyan'ın ikametgâhında yapılan aramalarda, bir takım mektup kopyalarını içeren defterle, bu defterin içinde bulunan bazı mektuplar şüphe üzerine alınmış ve tarafımızdan üzerinin mühürlendiğini gösteren bu tutanak düzenlenerek imzalanmıştır. 24-25 Nisan 1915

İkametgâh Sahibi
Hrant Ağacanyan
(İmza)

Siyasî Şube Komiseri
(İmza)

Pangaltı Komiseri
(İmza)

----- ✍ ----- ✍ -----

²⁸ Karakin Pastırmacıyan (1872-1923): Armen Garo olarak da tanınan Karakin Pastırmacıyan Sanasarian Varjara Akademisinden mezun olmuştur. 1895 yılında Taşnak Örgütüne girmiş, 1896'da Osmanlı Bankası'na yapılan baskına katılmıştır. Fen bilimleri tahsili görmek üzere Fransa'ya dönmüştür. 1908'de Erzurum milletvekili olarak meclise girmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Rus-Ermeni gönüllü birliklerinin oluşturulması için çalışmış ve Doğu Anadolu'daki illerimize düzenlenen saldırılarda etkin rol oynamıştır. Nisan 1919'da yapılan Paris Konferansına üye olarak katılmıştır. 1921 ve 1922 yıllarında Türk devlet adamlarının öldürülmelerini organize etmiştir.

Hrant Ağacanyan'a ait mühürlü kopya defteri tarafımızdan açılmıştır. İçerisinde Mısır'dan gönderilmiş kırmızı mühürlü bazı önemli mektuplarla makbuz ilmühaberi olduğunu gösteren bu tutanağın arkasına açıklama yapılarak imzalanmıştır. 7 Mayıs 1915

Şubede Tercüman (İmza) 2 nci Şube Kâtibi (İmza) Şube Komiseri (İmza) İkinci Şube Müdürü (İmza)

Taşnaksütyun Örgütünün evrakı incelenirken, evraklar arasında Hrant Ağacanyan'a ait Mısır'dan gönderilen önemli bir mektup olduğunu belirten açıklamadır. 15 Mayıs 1915

Şube Tercümanı (İmza) İkinci Şube Müdürü (İmza)

----- ✍ ----- ✍ -----

Cehalet sebebiyle bu parayı verdim. Partiye üye olduğumu böylece itiraf ediyorum. 4-5 Haziran 1915.

27 lira verdim. Yarın akşam üyesi olduğum cemiyetlerin isimlerini de söyleyeceğim

(İmza)

----- ✍ ----- ✍ -----

Mısır, Ulusal Ermeni Kurtuluş Örgütü İstanbul delegesi ve vekili, Ohannes oğlu Erzurumlu Hrant Ağacanyan'ın ifadesidir. (22 Mayıs 1915)

Adınızı ve kimliğinizi söyleyiniz?

Adım Hrant. Babamın adı Ohannes, lakabımız Ağacanyan. Erzurumluyum. 1887 doğumluyum. Ağabeyim, on yıldır İstanbul'da ticaretle uğraşiyor. Ben de dört yıldır İstanbul'dayım. Babam, 7 yıl önce öldü. Onun işlerini ben devam ettiriyorum. Ojüzdiyak(?) karşısında Kantoplu(?) Hanı'nda Gazikyan ile ortak olarak kuyumculukla ve tekerlek işi; Topalyan Hanı'nda da toptan tuhafiye işi yapıyorum. Nişantaşı'nda Hacı Mehak Sokağı Horasancıyan(?) Apartmanı'nda 9 numarada ikamet ediyorum. 24 Nisanda tutuklanarak Ayaş'a²⁹ sürgün edilmiştim. Şimdi İstanbul'a getirildim.

Ticarî işlerinizi nerelerle yapıyordunuz?

Kuyumculuk işlerimiz İstanbul'daki tüccarlarlaydı. İstanbul'da, çek kırardık. Bu iş zaten bono işidir. Tuhafiye işini de Erzurum ve İstanbul'daki bazı esnafla yapıyoruz. Bu iş zaten parçacılıktır. Tuhafiye işine başlayalı altı ay olmuştu. Gerek kuyumculuk ve gerekse manifatura işinde bir hayli müşterimiz var. İsimlerini sayamayacağım kadar çoktur. Aklıma da gelmez zaten.

Siz hangi siyasî partiye, hangi örgüte mensupsunuz?

Benim hiçbir örgüt ve siyasî parti ile alakam ve münasebetim yoktur.

Sizin Taşnaksütyun Partisine mensup olduğunuzu biliyoruz.

Hayır, ben ne Taşnaksütyun'a ne Hınçakyan Örgütüne ne de Sahmanatragan Ramgavar Örgütüne³⁰ mensubum. Hiçbir örgüte girmedim. Bu söylediklerimi en güvenilir kişilerin şahitlikleriyle de ispat ederim.

Sizin Mısır'daki (Marmin)? yönetiminde olduğunuzu öğrendik. Buna ne dersiniz?

Hayır böyle bir yönetim ve örgütle münasebetim yoktur. Ticaretle ilgilim vardır. Ben, yalnız ticareti bilirim.

Bakınız size açıklayayım. Mısır'da Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütü diye bir heyet var. Sizin, bu örgütle ilişkiniz var. Bu bizim tarafımızdan ispatlanmıştır. Elimizde belge var. Ne diyeceksiniz?

²⁹ Ankara'ya bağlı ilçe.

³⁰ Ramgavar Örgütü: Şiddet yanlısı politikalara katılmamakla tanınmıştır. 1908'de İstanbul'da organize olan Ramgavar, liberalliği, anti-devrimciliği ve Laissez-faire kuralını benimsemiştir. Erdal İter; *Ramgavar Partisi Tarafından II. Meşrutiyet (1908) Meclis-i Mebûsân'ına Sunulan Beyânname ve Program*, OTAM, Sayı:4 (Ocak 1993), s.517-556

Hayır efendim. 4 aydır kendi ticari işlerimle o kadar meşgulüm ki gazete okuyacak vaktim bile yok. Babam öldü. 1910 yılında da kardeşim. Ticarî işlerimiz bizim üzerimize bindi. Küçük kardeşimle bu yük altında kaldık. Bununla uğraşıyorduk. Başka bir şey bilmiyorum.

İşte sizin evrakınız arasında çıkan iki belge. Bunları okuyunuz. Bu iki belge sizin adınıza, Mısır'da Ulusal Ermeni Kurtuluş Örgütünün mührüyle geliyor. Tarihi Ekim 1914. Size gönüllü toplamayı, çalışmanızı, Pastırmacıyan'ı acele olarak Kafkasya'ya göndermenizi, hilal yerine haçın yakında galip geleceğini söylüyor. Diğeri de Temmuz 1914 tarihli. Bu makbuz da aynı heyetten aynı mühürle geliyor. Bu makbuz da sizin gönderdiğiniz 25 Osmanlı lirası yardımın makbuzudur. Bunlara ne diyeceksiniz? Sizin bu örgüt yönetiminin, ülkenin harabına ve Osmanlı Hükûmeti aleyhine çalışan kişilerin İstanbul delege vekili olduğunuz, şu belgelerle ispatlanıyor.

Efendim, benim bu belgelerle bir ilgim yoktur. Bunlar sahte şeylerdir. Benim evrakım arasında, mektup kopya defterlerim vardı. Böyle şeyler yoktu. Bu iftiradır. Belki bir alçak adam benim evraklarım arasına gizlice koymuştur. Hatırladım, durun size söyleyeyim. Sebuhyan Hanı'nda ticaret yaptığım Samoil Tomacyan adında, Gürünlü bir komisyoncu vardı. Kendisinden alacağım için bunu protesto ettim. Borcunun bir kısmını ödedi. Kalanını alamadım. Bana göre, daha üç yüz kûsur lira kadar borcu vardır. Bu kâğıtların onun tarafından düzenlenmiş olabileceğinden şüpheleniyorum.

Bu nasıl iş? Galiba bu kuvvetli delil karşısında aciz kaldın. İnkâr yoluna sapmıştın, hâlâ devam etmek istiyorsun. Halbuki şu deliller karşısında diyecek hiçbir şeyin yoktur. Gerçeği söyle, işin içinden çık.

Beni ve ailemi herkes tanır. Benim hiçbir örgütle bir ilgim yok. Bunu kabul etmiyorum. Bu kâğıtları ilk defa görüyorum. Bunları kabul etmiyorum.

Pekâla. Senin adına, aynı mühürle örgütten Temmuz 1914'te gelen bir başka mektup daha var. Fakat bu mektup Taşnaksütyun örgüt merkezinin evrakı arasında çıkıyor. Buradan da, seni bu yönetimin İstanbul delegesi atadıkları anlaşılıyor. Buna ne diyeceksin?

Efendim, benim Taşnaksütyun ile de hiçbir alakam yoktur. Evet bu mektup da aynı yönetimin mührüyle ve aynı yazıyla ve bu da sahtedir. Diyeceğim başka bir şey yok. Bunlar düşmanlık için yapılmıştır.

Şimdilik ifadeniz yeterli. İmzalayınız.

Yeterli ise imzalayayım. Doğrudur. 22 Mayıs 1915

(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

FEZLEKE

Numara
125

2 nci Şube

Bu soruşturma evrakının değerlendirilmesinden açıkça anlaşılacağı gibi, Mısır'da 1912 yılında kurulan Ermeni Ulusal Kurtuluş Örgütü tarafından İstanbul'a gönüllü ve yardım toplamak için delege tayin edilen Hrant Ağacanyan, şüphe üzerine genel tutuklamalar arasında tutuklanarak Ayaş'a sevk edilmiştir. Tutuklanması sırasında evinden alınan mühürlü evrak tutanağına göre bir araya toplanmış ve içinde Hrant Ağacanyan'a hitaben yazılmış Ekim 1914 tarihli, Mısır'dan gelen bir mektup bulunmuştur. Mektupta, kendisi, çalışmasından ve gayretinden dolayı takdir edilmiş, gönüllü ve yardım toplamaya sabırla devam etmesi ve Pastırmacıyan'ı da acele olarak göndermesi tebliğ edilmiştir. Yakında hilâl yerine haçın geçeceği açıklanmaktadır. Ayrıca, aynı örgüt yönetiminin 25 liralık bir makbuzu çıkmıştır. Taşnaksütyun örgütünün evrakı incelenirken, örgüt evrakı arasında, yine aynı örgüt yönetiminin Ağacanyan'a yazdığı Temmuz 1914 tarihli bir mektup daha çıkmıştır. Bu mektupta, Ağacanyan'ın örgüt için İstanbul'da çok önemli bir yardımcı olduğu ve gayretle çalışması bildirilmekte ve gönderdiği 25 liranın makbuzunun da ekte olduğu belirtilmektedir.

Buna göre, Hrant Ağacanyan, Mısır'dan delege olarak atandığına dair Temmuz 1914 tarihli mektubu örgüt merkezine bırakmış, makbuzu da kendinde saklamıştır. Daha sonra gelen Ekim 1914 tarihli mektubu da yanında alıkoymuştur. Ağacanyan, sorgusu sırasında adı geçen yönetim ve örgütlerden birine mensup olduğunu kesinlikle inkâr etmişse de bu kuvvetli deliller karşısında inkârın bir önemi kalmamıştır. Bu durum, kendisinin daha önce inkâr yolunu seçmesinden dolayı, sonuna kadar inkârda devam karar vermiş olmasından kaynaklandığı şüphesiz anlaşılmıştır.

Söz konusu örgütün Mısır'daki kuruluşuna gelince; 1912 yılı sonlarına doğru Mısır'da Taşnaksütyun, Sosyal Demokrat Hınçakyan, Veragazmiyal Hınçakyan³¹ örgütleri birleşip bir protokol imzalayarak, Ermeniliğin müdafaası için bir yönetim oluşturarak, Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütü adını vermişler, bir de yardım komisyonu teşkil etmişlerdir. Bu komisyon, Mısır'da kurulan, Bogos Nubar Paşa'nın başkanlığını yaptığı Ermeni Yardımsever Cemiyeti üyelerinden Bogos Nubar Paşa'nın genel vekili Mıgırdiç Antranikyan, Garuyalyan ve başkalarını da üye olarak almışlardır.

³¹ Veragazmiyal Hınçak Örgütü: Reformist Hınçakların kurduğu örgüttür. 1896 yılında kurulmuştur.

Ermeni Yardımsever Cemiyeti, görünürde siyasetle meşgul olmadığı halde, üyelerinden bazılarının, bu siyasî yönetime katılması, ilk önceleri bazı dedikodulara sebep olmuştur. Bu da asıl maksadı gizlemek arzusundan ibarettir. Bogos Nubar Paşa'nın daha sonra Ermeni meseleleri için Avrupa'da geziye çıkması, artık bu örgüt ile Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütü'nün asıl amaçları arasında bir fark olmadığını büsbütün açığa çıkarmıştır.

Sahmanatragan Ramgavar Örgütü de buraya katılmıştır. Örgütün başlıca amacı Ermenileri silahlandırarak hazır bulundurmak olduğundan, bu amaç için Adana ve çevresiyle Ermenilerle meskun diğer yerlerdeki Ermenilerin silahlandırılmasına çalışılmış ve Birinci Dünya Harbi'nin başlaması üzerine millî emellerini kazanmak için her türlü işe girişmişlerdir. Başta Amerika, Bulgaristan, Romanya ve bilhassa Kafkasya'da da faaliyette bulundukları; İstanbul'dan da gizlice, el altından para yardımıyla bulunulduğu; bu örgütün İstanbul'daki delege vekilinin Hrant Ağacanyan olduğu açığa çıkmıştır.

Hrant Ağacanyan'ın yargılanmak üzere Divan-ı Harb-i Örfiye gönderilmesi gereken bu fezleke düzenlenerek, ekli içerik yazıları gereğince dört adet evrakla birlikte Genel Müdürlüğe takdim edilmiştir.
25 Mayıs 1915

Siyasî Kısım 2 nci Şube Müdürü
(İmza)

----- ✍ -----

Osmanlı topraklarındaki Ermenilerden Rusya'ya gönüllü kaydedilen, Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütü adıyla teşkil edilen ihtilalci örgütün icra organlarından bulunan bu kişi hakkında Divan-ı Harb-i Örfiye gerekli yasal işlemin yapılması için İstanbul Merkez Komutanlığına takdim edilmiştir.

25-26 Mayıs 1915
Emniyet Genel Müdürü
(İmza)

Yasal işlemlerin yapılabilmesi için evrak Divan-ı Harb-i Örfi Başkanlığına gönderilmiştir.

Merkez Komutanı
Yarbay
(İmza)
26 Mayıs 1915

----- ✍ -----

Tanıklık yapmak üzere çağırılan: Siyasî Kısım 2 nci Şube Sivil Polislerinden, Hüseyin oğlu Komiser Ali Rıza'nın yeminli ifadesidir. (2 Haziran 1915)

Ağacanyan'ın evini aramaya gittiğiniz zaman orada ne tür evrak buldunuz? Size gösterdiğim 1 ve 2 numaralı pusulaları oradan mı aldınız? Etraflıca bilgi veriniz.

25 Nisan gecesi genel tutuklamalar sırasında bana, Pangaltı bölgesi düşmüştü. O gece Pangaltı merkezi Başkomiseri Abdurrahman Bey'le birlikte, Hrant Ağacanyan'ın ikamet etmekte olduğu apartmana gittik. Kapıcıyla apartmanın üst katında ikamet eden Ağacanyan'ın odasına gidip kapıyı çaldık. Kapıyı, erkek kardeşi açtı. Küçük bir odada yatan Ağacanyan'ı uykudan kaldırdık. Kapıyı açtı. Odasını arayacağımızı söyledik. Tamam, dedi. Karyolasının altında birkaç adet mektup kopyası bulduk. Bunların ticaretle ilgili mektup kopyaları olduğunu söylediyse de inceleyecek kadar zamanımız olmadığından en yeni tarihlişinden bir tanesini aldık. Bu mektup kopyası, siyah kaplı bir defter şeklindeydi. Yine, Ağacanyan'ın odasını arama sırasında, sekiz on kadar mektup ve şimdi gösterdiğiniz (1) ve (2) numaralı pusulalar da Ağacanyan'ın yattığı yatak ile ot minder arasında bulunmuştur. Bunlar siyah kaplı kopya defteri arasına konulup mühürlenerek Siyasî Şube Müdürlüğüne gönderilmiştir.

İfadenizi imzalayınız.

İmzalayayım.
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Ağacanyan ile Komiser Ali Rıza'nın yüzleşmeleridir. (2 Haziran 1915)

Ali Rıza Efendi, şu (1) ve (2) numaralı mektuplar ile diğer evrakı nereden aldınız?

Önceki ifademi tekrar ederim.

Ağacanyan Komiser Ali Rıza Efendi'nin ifadelerini dinledin mi?

İfadelerini duydum. Şahsen tanımıyorum. Söylediklerine göre, odamda arama yapan memur olduğunu anladım.

İfadenizi imzalayınız.

İmzalayayım.
Hrant Ağacanyan
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Tanıklık yapmak üzere çağırılan, Antepli, 29 yaşında, Pangaltı Mevki Merkez Komiseri, İsmail oğlu Abdurrahman'ın yeminli ifadesidir. (2 Haziran 1915)

Ağacanyan'ın evini aramak üzere gittiğiniz zaman, orada ne gibi evrak buldunuz? Size gösterdiğim (1) ve (2) numaralı pusulalar ve diğer evrakları oradan mı aldınız? Ayrıntılı olarak bilgi veriniz.

O gece, bazı kişilerin evlerini arayıp, tutuklanmaları emrini almıştım. Bu arada, söz konusu Ağacanyan'ın ikamet ettiği apartmana arkadaşım Komiser Ali Rıza ile birlikte gittik. Odabaşı aracılığıyla onun ikamet ettiği daireye çıkarak kapıyı çaldık. Bir süre sonra, daha sonradan kardeşi olduğunu öğrendiğim, on sekiz yirmi yaşlarında bir genç dairenin kapısını açtı. Kardeşinin nerede olduğunu sorduk. Onun yatak odasına götürdü.

Odada, karyolasında pencere açık olarak yattığını gördüm. Hemen uykudan kaldırdık. Odayı aradık, hiçbir evrak bulamadık. Yalnız karyolanın baş tarafında ticaretle ilgili kopya defteri olduğunu gördük. Her ihtimale karşı, o defterin yeni ve en son tarihli olanını aldık. Odadan çıkmak üzere iken karyoladaki yatağın altına bakmak aklımıza geldi. Arkadaşım Ali Rıza, karyola üzerindeki şilteyi kaldırdı. İki şilte arasında birkaç parçadan ibaret Ermenice yazılı, altı mühürlü ve içeriğini anlayamadığımız kâğıt parçaları çıktı. Söz konusu kâğıt parçalarını, kopya defterinin içine koyarak onunla birlikte merkeze gönderdik.

Merkezde Ağacanyan da hazır bulunduğu halde, arama sonucunu içeren özet kağıdı düzenlenerek kendisine imzalatıldı. İçinde söz konusu kâğıt parçaları bulunan kopya defterinin dört tarafı sarılarak, kendisinin yanında kırmızı mum ile mühürlenerek, diğer arkadaşlarıyla birlikte sevk edildi. (1) ve (2) numaralı evrakın, ona ait olup olmadığı konusuna gelince: Bunu belirlemek biraz zor olmakla beraber, karyola şiltelerinin arasından bulunan iki üç evrak, defterin içine konulup belirtildiği gibi mühürlenmiştir. İçeriğinin ne olduğu bilinemediğinden, bilerek veya bilmeyerek değiştirilmek ihtimali yoktur. Belirtilen numaralı evrakın o kişiye ait olduğu anlaşılmaktadır.

İfadenizi imza ediniz.

İmzalayayım.

(İmza)

----- 20 ---- 23 -----

Tanıklık yapmak üzere çağırılan, İstanbul postanesi sansür memurlarından, 46 yaşında Hidayet'in yeminli ifadesidir. (3 Haziran 1915)

Ağacanyan'ın evrakını size nasıl getirdiler? Ne şekilde açtınız ve evraklar arasında ne buldunuz?

Söz konusu evrakı iple sarılmış ve kırmızı mum ile mühürlenmiş olarak göndermişlerdi. Yanımızda açıldı. Evrakı arasında gösterdiğiniz 221 numaralı mektuplar çıktı. Daha başka evrak da vardı. Kopya defterinin içinde çıkan evrak, şu (1) ve (2) numaralı mektuplardır.

İfadenizi imzalayınız.

İmzalayayım.

Hidayet

(İmza)

----- ✎ ---- ✎ -----

Tanıklık yapmak üzere çağırılan, Emniyet Genel Müdürlüğü Siyasî Şubede görevli, Mehmet oğlu Kemal'in yeminli ifadesidir. (3 Haziran 1915)

Ağacanyan'ın evrakını size nasıl getirdiler? Ne şekilde açtınız ve evraklar arasında ne buldunuz?

O evrak, iple sarılı, kırmızı mühürle mühürlenmiş olarak geldi. Açtık. Kopya defterinin arasında gösterdiğiniz (1) ve (2) numaralı mektupları bulduk.

İfadenizi imzalayınız.

İmzalayayım.

Kemal

(İmza)

----- ✎ ---- ✎ -----

Sanık, Sultanhamam Topalyan Hanı 12 numarada manifaturacı, Nişantaşı Hacı Mehak Sokak, Horasancıyan(?) Apartmanı, 9 numaralı dairede ikamet eden, 28 yaşında, Ohannes oğlu Hrant Ağacanyan'ın alınan ifadesidir. (5 Haziran 1915)

Şu (1) numaralı pusulayı sen mi yazdın?

Ben söyledim, yazdılar. İmza benimdir.

Seni bu cemiyete kim aldı?

Ben, Nerses Zakaryan ve Samoil Tomacyan'la birlikte, Samoil'in Çakmakçılar'da Sebuhyan Hanı 19 numaradaki odasında buluşmuştuk. Oraya, Samoil'in bir iş için çağırması üzerine gitmiştim. Samoil, Zakaryan'ı benimle tanıştırdı. Bu mesele geçen sene başlarındaydı. Her ikisi bana Mısır'da bir cemiyet bulunduğunu ve Avrupa başkentlerine birer delege göndererek Avrupa halkının ve hükûmetinin Ermeni meselesine dair dikkatlerini çekmek için çalışmakta olduklarını söylediler. Bu husus için, gerekli görülenlere 100 liranın verilmesini benden rica ettiler. Ben "Hiçbir para vermem." diye her ne kadar söylediysem de "Erzurum'da babana yapılan sana da uygulanır." diyerek beni tehdit ettiler. Samoil Tomacyan, "İstedığın 300 lirayı vermem." dedi. Ayrıca, "879 liralık bonolarımı da ödemeyeceğini bildirerek, istedikleri 100 liranın ne olursa olsun ödenmesini" söyledi. Zaten ilk görüştüğümüzde bütün istediklerim bonoya bağlı değildi. Bundan sonra bir miktarını bonoya çevirdim. Samoil "Eğer razı olmazsam hayatımın tehlikede olduğunu" açıkladı. Bu suretle iki üç sefer kendisiyle yani Samoil ile görüştüm. En sonunda benden 25 lira kadar para aldılar. Fakat parayı yalnız Samoil aldı.

Avrupa'ya delege göndermek meselesi nedir? Nubar Paşa'nın Avrupa'ya gitmesi meselesi midir?

Nubar Paşa'nın planına göre, Avrupa'ya gönderilecek adamlar için bu paraya ihtiyaç olduğunu söylediler.

Bu cemiyette kimler vardır?

Nerses Zakaryan, Samoil Tomacyan, Murat Hamparsum Boyacıyan, Can Gülyan ve Sako vardır.

Bu saydığın adamlar Hınçak Örgütüne mensuptur. "Partiler Arası Örgüt" nedir? Buna dair bilgi ver.

Esas ismi "Hınçak" olmakla birlikte, Ermeni milletinin savunması namına "Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütü" adını vermişler ve böylece milletin hukukunu savunmak zorunda kalmışlardır.

Bu durumdan partilerin birliği ortaya çıkmış bulunuyor değil mi?

Evet efendim. Bu genel bir Ermeni partisi oluyor. Diğer Hınçak ve Taşnaksiyon rgtleri ile alışıyor.

Ermenicede Sako ismi mi yoksa Safo ismi mi vardır?

Sako ismi vardır. Safo ismi yoktur. Sako, Serkis'in hafifletilmiş şeklidir.

Anadolu'da genel ayaklanma hazırlığı için İstanbul rgt başkanı ve yeleri ne gibi bir talimat verdiler. Burası Osmanlı Devleti'ndeki genel örgüt merkezi olduğuna göre, buradan bir talimat verilmiş olması gerekir.

Evet haberleşme başladığından beri, örgütün isminden anlaşıldığı gibi, bir ayaklanma ve ihtilal çıkarsa, silahlı olarak hazır bulunmaları ve kendilerini savunmaları için emirler verdiklerini, Ayaş'ta halen sürgün bulunan Parseh şahbaz ve Samoil Tomacyan'dan işittim. Son olarak İstanbul'da kongre yaptıkları zaman bile bu emri tekrarlamışlardı.

Ayaklanma gününü belirlemişler mi?

En çok propaganda yapan Parseh şahbaz'dı. Hazır olmalı diye, bu gaye için Anadolu'ya adam gönderiyordu.

Bu Parseh şahbaz hangi örgüte mensuptur?

Taşnaksiyon rgtne mensuptur.

Bu örgütün başkanı ve yeleri kimlerdir?

Başkan, Samatya'da Ermeni okulunda ğretmen olup, Ayaş'ta hlen sürgün bulunan Haak'tır. yeleri, Parseh şahbaz, tünel başında dkknı bulunan terzi Minerva. Bu adam şişmanca ve bıyıksızdır. Hlen buradadır. Ayaş'ta sürgün olup, Ermeni okulunda müzik ğretmenliği yapan Çukuryan ve Nerses Zakaryan'dır. Bunların iinde Parseh, sorumlu ktipti.

şimdiye kadar yaptıkları açıklamalara göre Taşnaksütyun ve Hınçak rgtleri ile bu Partiler Arası Ulusal Kurtuluş rgtnn durumlarını aıkla.

Bu bahsettiğim adamlar Mısır'da kurulan Partiler Arası Ulusal Kurtuluş rgtndendir. Her yerde şubesi vardır. Paris'te, Cenevre'de, New York'ta, Bükreş'te, İstanbul'da şubeleri olduğunu biliyorum. Rusya iinde şube yoktur. Çünkü rgtler, Rusya Devleti'nce bir aralık zorlanınca, yakınlığı dolayısıyla Bükreş'te şubesi aılmıştı. Genel merkezi Kahire'dedir. Genel merkezi yönetenlerden birisi Nubar Paşa'dır. Başka yeleri de vardır. Diğerlerinin isimlerini bilmiyorum. Aslında örgütün kuruluş amacı, gerek Hınçak ve gerekse Taşnaksütyun, Ramgavar, Veragazmiyal Hınçak partilerini birleştirmek ve bunların aynı fikirde

olmalarını sağlamak ve ayrıca bu örgütlerin dışındaki Ermenileri bir noktada toplamak için onları da bu partiye sokmaktı.

İstanbul şubesindeki üyeler kimlerdir?

Hınçakyanlardan; Zakaryan, Murat [Hamparsum Boyacıyan], Samoil Tomacyan, Sako. Taşnaksütyunlardan; Parseh Şahbazyan, Minerva, Çukuryan'ı hatırlıyorum. Bunlar yönetim kurulu üyeleridir. Genel kâtip ise Parseh Şahbazyan'dır. Muhasip ise Zakaryan'dır.

Bu örgüte mensup diğer üyelerden kimler vardır?

Çok gizli olduğundan yönetim kurulunu bilmek mümkün ise de üyelerin isimlerini bilmiyorum.

İfadeni imzala. Bu sözleri sen mi söyledin?

İmzalayayım. Evet ben söyledim.

(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Hrant Ağacanyan'ın tekrar alınan ifadesidir. (4 Eylül 1915)

Başka bir açıklaman ve diyecek sözün var mı?

Ben bundan önce verdiğim ifadeleri ertesi gün yalanlamıştım, yazılmamıştı. Şimdi tekrar ediyorum ki bunların aslı yoktur, gerçek değildir.

Bunların aslı olmadığı halde, söyleyen sen değil miydin?

Ben söylemiştim.

Cahillikle mi söyledin?

Üç şey var: Birincisi intikam, ikincisi cahillik, üçüncüsü baskı korkusudur.

Kimden intikam almak istedin?

Hiçbir alâkam olmadığı halde Samoil Tomacyan ve arkadaşlarından intikam almak istedim.

Samoil Tomacyan ve arkadaşlarına garezin ne idi?

Samoil Tomacyan'dan isteklerim vardı. Onu yukarıda da söylemiştim. "Nakit para veya mal vereceksin." demiştim. Kendisini gördüğüm zaman "Bedri Bey'i tanıyorum." demesi üzerine "Cusus musun?" demiştim. Bu sözün ertesi günü arkama adam taktırmış.

Cahillik dediğın nedir?

Şüphe ediyordum. Sonradan Tataryan'ın Çankırı'ya gitmiş olduğunu duydum. Bundan anladım ki Tomacyan sebep olmuştur. Beni tutukladıkları zaman gülmesi; herkes kurtuluyor dendiği zaman da Zakaryan, "Sen Murat'ın yanına gideceksin." diyor ki Murat Ankara'ya ve oradan Kayseri'ye gitmiş. Güya kendi elleriyle koymuş gibi söyledi. Ben sürülmüştüm. Ayaş'a gönderdiler. Yetmiş bir kişiydik. Ayaş'ta on dört, on beş gün sonra kaymakam beye telgraf gelmiş. "Çavuş geldi, sabahleyin gideceksin." dedi. Çavuşla Ankara'ya geldim. Bir gece orada kaldım. Trenle İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne götürüldüm. Oradan, buraya gönderdiler.

Senin daha önceden verdiğın ifadenin doğru olmadığı farz edilse, örgütte olan adamların isimlerini ve toplantı yerlerini, örgüte dahil olmayan bir adam bunları nereden bilecek?

Tomacyan hariç, diğerlerini Ayaş'ta gördüm. Kendilerini oradan biliyorum.

Başka bir diyeceğın var mı?

Ben bir partiye mensup değilim. Kimseye parti için para vermedim ve o mektuplardan haberim yoktur.

İfadeni imzala.

İmzalayayım.

(İmza)

----- ✍ -----

Feriköy'de, Kuyulubağ Sokak, 33 numaralı evde ikamet eden, Çakmakçılar'da Sebuhyan Hanı 19 numarada manifatura ticaretiyle uğraşan, Sivas'ın Gürün Kasabasından, 37 yaşında, Samoil Tomacyan'ın açıklama yapmak üzere alınan ifadesidir. (5 Eylül 1915)

Sen, Hrant Ağacanyan'ı geçen Temmuz içerisinde Mısır'da kurulan Partilerarası Ulusal Kurtuluş Örgütüne kaydettirmiş ve 25 lira alarak göndermişsin. Bu örgüte girdiğın anlaşılıyor. Ne diyeceksin?

Aslı yok. Yalan ve iftiradan ibarettir.

Öyleyse Hrant Ağacanyan'ın ifadesini okuyoruz, dinle:

Dinledim. Bendeniz İttihat ve Terakki Cemiyetine üyeyim. Muammer Bey'le çalıştım. Mustafa Necip Bey beraber çalışalım dediğinden,

Hınçak Örgütüne girmedim. Sabah Gülyan'ın eylemleri ortaya çıktı. Sivas'ta Hınçakistlerle ilişkisi ortaya çıktı, buraya geldim. Mustafa Necip Bey'le çalıştım. Reşat Bey'den ve Bedri Beyefendi'den sorunuz. Ne duyarsam dakikasında haber vermişimdir. Ermenilerle Türkleri ayıracak bir meseleye karışmışsam, araştırınız. Cezama razıyım. Bunlar kesinlikle iftira ve plandan ibarettir. Mustafa Necip Bey sağ olmuş olsaydı şahitlik yapardı. Ağacanyan'ın söylediği meseleye gelince; bunlar piyasadaki bankerlerdendir. İsimleri Ağacanyan ve Kazıkyan'dır. Yazmacı Hayk Misketyan ile akşama kadar Beyoğlu'na gezmeye giderler, gece gündüz bir arada bulunurlardı. Kendisi iş yapmak istiyor, fakat bilemiyor. Bendeniz yük ticaretiyle uğraşıyorum. "1.500 lira vereyim, Avrupa'dan yük getir." dedi. Sipariş verdik, getirttik. Yük geldikten sonra "Ben istemem." dedi. Ben böyle bir şeye rastlamamıştım. "İflas ederim, daha önceden söylemeliydiniz." demiş, ağlamıştım.

Hrant Ağacanyan "Kendini denize at." dedi. Gümrükten malları aldık. "Mallar satılmayınca para vermem." diyor. 1.170 liralık bono verdim. Moratoryuma³² dahil olduğumdan ödeyemedim. Para yok, ne yapayım veremedim. Onnik Kazıkyan ve Hrant'ın erkek kardeşi Kegam "Şimdilik para dursun, moratoryum olduğundan haber ederiz." dediler. Böylelikle dört beş ay geçti. Benden para talep etmediler. Birdenbire Arşavir meselesi çıktı. Onnik Ağacanyan, Onnik Kazıkyan ve Kegam Ağacanyan bana önceleri "Sen tüccar mısın, hafiye misin?" derlerdi. Açıkbaşyan ve ortakları meselesi ki Arşavir'e suikast düzenlenmişti. Yaklaşık bir senedir yanıma uğramayan Hrant Ağacanyan, yalnız başıma otururken yazıhaneme geldi. 875 lira borcum kalmıştı. "Yarın öğlene kadar bu parayı öde! Ödemezsen bilmem neremden öpersin. Yarın öğlene kadar sana müddet. Göğe çıksan Ağacanyan'ı göremeyeceksin. Çocuklarını mahvedeceğim. Seni de gebertip içerisinden çıkartacağım. Vartkes Efendi³³ ile Pastırmacıyan arkamda, Polis müdürü de benim evdedir." dedi.

Ertesi günü sabahleyin mağazasına gittim. "Bir gün müddet ver, banka açık değil." dedim. "Yapamam" dedi. Ben de "Ne yapacaksan, yap!" dedim. "Bir iki gün içinde ne yapacağımı görürsün." dedi. Bir iki gün geçti, bir şey yapmadı. Hesronyan'a gittik. Telgrafla mağazamın içerisinde 875 liralık malı kendisine teslim ettim. Bonoları iade etti. Bana

³² Çok bunalımlı dönemlerde bir ülkede, bölgede, bir bölüm veya tüm borçlardaki ödeme zorunluluğunun geri bırakılması. *TDK Türkçe Sözlük*, Ankara, 2005, s.1407

³³ Vartkes (Hohannes Serengülyan):(1871-1915) Erzurum'da doğmuştur. 1890'da Erzurum'daki ayaklanmada yer aldığı için tutuklanmış sonra serbest bırakılmıştır. Gedikpaşa Ermeni Okulunda müdür olarak görev yapmış, 1892'de Taşnak Örgütüne katılmıştır. 1896'da Osmanlı Bankası baskınında yer almıştır. Marsilya, Cenevre ve Kafkaslar üzerinden 1899'da Van'a gelmiştir. 1903'te vatana ihanet suçundan tutuklanmış, yargılanmış ve idama mahkum edilmiştir. İdam cezası Fransız arkadaşlarının araya girmesiyle müebbet hapse çevrilmiştir. İkinci Meşrutiyetin ilanıyla serbest kalmış ve Osmanlı parlamentosuna Erzurum milletvekili olarak girmiştir.

daima “Sen hafiyesin. Buna devam edecek olursan seni geberteceğim. Çocuklarını köprü başında dilendireceğim.” demişti. Mesele bundan ibarettir. Ağacanyan’ın söylediği sözler bu sebebe dayalıdır.

İfadeni imzala.

İmzalayayım.

Samoil Tomacyan

----- ✍ -----

Tutuklu Samoil Tomacyan ve Hrant Ağacanyan haklarında soruşturmalar sona ermiştir. Bunlarla ilgili olarak Samoil'in sanıklığı ve esasa ilişkin değerlendirmeler, soruşturma metninde isimleri yazılı, tutuksuz Nerses Zakaryan, Murat Hamparsum Boyacıyan, Cihan Gülyan, Sako, Haçak, Minerva, Parseh Şahbazyan ve Çukuryan hakkındaki soruşturmanın ayrılmasına dair iddialar da açıklanmak üzere arz olunmuştur. 7 Eylül 1915.

----- ✎ ----- ✎ -----

Samoil Tomacyan'ın 37, 123, 151 ve 156 ncı sayfalardaki ifadeleri üzerine ayrıca soruşturmanın derinleştirilmesine gerek kalmadığından adı geçen tutuklular, bu eylemden sanık olmakla beraber; Tomacyan'ın 364 ncü sayfadaki ifadesinin, Hrant Ağacanyan ile ortaklaşa giriştikleri eylemlere ait evrakla birleştirilip, esas hakkındaki değerlendirmeleri sorulmak ve bu evrakta isimleri yazılı diğer şahısların soruşturmalarına devam edilmek üzere dava evrakı gönderilmiştir.

8 Eylül 1915

----- ✎ ----- ✎ -----

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bulunan Ermenilerden Rusya hesabına gönüllü kaydetmek; Ermenilerin ikamet ettikleri yerlerde isyan ve karışıklık çıkarmak ve sonuç olarak Osmanlı Devleti'nin bir bölümünü, Devlet idaresi altından çıkarmaya teşebbüs etmek üzere Mısır'da kurulmuş olan ihtilal örgütünün İstanbul'daki faal üyelerinden olduğu ortaya çıkarak hakkında Divan-ı Harb-i Örfice idam hükmü verilen ve bu hüküm Padişah tarafından onaylandıktan sonra, emir gereğince asılarak idam edilen şahıs, Erzurumlu Hrant Ağacanyan'dır. (Mülkiye Ceza Kanununun 54 ncü maddesi ekine göre.)

----- ✎ ----- ✎ -----

İDDİANAME³⁴

İşbaşında bulunan hükûmet üyelerine suikast girişiminde bulunmalarından dolayı soruşturulan Samoil Tomacyan ile Osmanlı Devleti Ermenilerinden olup Rusya'nın hesap ve menfaatine gönüllü olarak çalışan ve Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütü adıyla kurulan ihtilal örgütünün yöneticisi olmalarından dolayı, sanık Hrant Ağacanyan ve bu kişiyle ortaklığından dolayı soruşturulan Samoil Tomacyan; yine görevlerini kötüye kullanarak ayaklanmaktan dolayı mahkemeye şikâyet olunan Emniyet Genel Müdürlüğü Siyasî İşler Şubesi memurlarından Arşavir, Nişan, Simon ve sonradan soruşturulan Kırkor Kayıkçıyan ve Avukat Agop Bahri Efendilerle, adı geçen Samoil Tomacyan ile evinde Ermeni bağımsızlığına ait tablo çıkmasından dolayı soruşturulan Arşagohi isimli kadın hakkındaki üç adet soruşturma evrakının gereğince yapılan soruşturma sonucunda:

İsmi geçenlerden Sivas'ın Gürün kasabasından, 37 yaşındaki Samoil Tomacyan'ın, Çakmakçılar'da Sebuhyan Han 19 numarada manifatura ticaretiyle uğraştığı ve soruşturmaları tamamlanarak haklarında idam kararı verilmiş olan diğer adı geçen kişilerle birlikte, 1913 yılının Ağustos ayında Köstence'de yapılan kongrede, mensubu oldukları Ermeni Sosyal Demokrat Hınçakyan Partisinin, Osmanlı topraklarında emellerine ulaşmak için yasal olmayan işler ile isyan ve karışıklık çıkarma kararı almalarından sonra durumu şubelere bildirmiştir. Bu gelişmeden sonra Samoil Tomacyan, başta İçişleri Bakanı Talat Bey olmak üzere işbaşındaki hükûmet üyelerine suikast düzenlemek amacıyla birtakım suikastçıları İstanbul'a göndermiş ve kongrede alınan diğer kararları yerine getirmeğe yönelik işlere girişmiştir.

Samoil Tomacyan, adı geçen sanıklardan Sultanhamamı'nda Topalyan Han 12 numarada manifatura ticaretiyle uğraşan, 28 yaşındaki Erzurumlu Hrant Ağacanyan'la birlikte 1912 senesinde, başta genel merkez Kahire olmak üzere, bütün Ermeni komitelerinin birleşmeleri ve katılımıyla, bunlar dışında kalan tüm Ermenileri bir çatı altında toplamak üzere oluşturulan ve aslında Hınçak Partisinden olup, Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütü adını alan Hınçak, Taşnaksütyun ve diğer örgütlerle birlikte çalışmalarını birleştirerek Osmanlı Devleti topraklarında Ermenilerin yerleşik bulunduğu yerlerde, silahlı isyan ve karışıklıklar çıkartıp, aralarında topladıkları yardımlarla Avrupa kamuoyunu Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtarak, Ermeni meselesine dikkatleri çekme hususunu esas program olarak benimsemişlerdir.

³⁴ Bu iddianamede ve takip eden kararda Tomacyan ve Ağacanyan'ın dışında adı geçen kişilerin yargılamaları bu dizinin diğer ciltlerinde de yer almıştır.

Bunun yanında, Birinci Dünya Savaşının ortaya çıkmasından sonra ulusal amaçlarına ulaşmak için yapacakları genel ayaklanmada silahlanmış bir şekilde hazır olarak, Osmanlı Devleti topraklarında yerleşik Ermenilerin bulunduğu bölgeyi, Osmanlı idaresinden zorla çıkarmaya teşebbüs etmeğe dönük kötü niyetlerini dahi programlarına almışlardır. Bu suretle, kaydedilen üyeler arasına, zaten Hınçak olmasından dolayı girmiş olan Samoil Tomacyan, Hrant Ağacanyan'ı da Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütüne almış ve her ikisi de bu cemiyetin etkin üyesi olmuşlardır.

Sanıklardan Emniyet Genel Müdürlüğü İkinci Şube Siyasî Şube memurlarından, 27 yaşındaki Arşavir Efendi de şikâyetçi Mardiros Telliyan Efendi'nin Gedikpaşa Bostanali Mahallesi'ndeki 24 numaralı evine, 24 Haziran 1915 Perşembe günü akşam saat 22:00'de giderek, kendisinin Hınçak Örgütü üyelerinden olduğunu, örgüte ihanet ettiği gerekçesiyle Beyoğlu'nda bacağından kurşunla Hınçaklar tarafından yaralanarak Bakanlar Kurulu üyelerini kurtardığına dair bir giriş yaparak, yetkili makamlarca toplanan evrak arasında Kafkasya Ermeni Hınçak Örgütüne yardımda bulunduğu dair bir kâğıt gördüğünden söz ederek, sözlü olarak tehdit ve idamı gerektiren bu durumdan kurtulmak için önce 1.000 sonra 250 lira bir meblağ isteyerek bazı tekliflerde bulunmuştur.

Siyasî Şube memurlarından, 32 yaşında, Nişan Efendi; Kalpakçılarbaşı'nda usta Avadis'in dükkanında ayakkabıcılık yapan, 27 yaşında, Aleksan oğlu Simon; Gedikpaşa Bostanali Mahallesi'nde ikamet eden, 16 yaşında Kirkor Kayıkçıyan; Köprülü Han'da bürosu olan Avukat, 50 yaşında, Agop Bahri Efendi ile Samoil Tomacyan birlikte olay yerine kadar giderek etrafı gözetledikleri, bazen de Kirkor'a yapıldığı iddia edilen tecavüzden söz ettikleri bu tehdit eylemine Arşavir'in eyleminin ortaya çıkmasında gerek hazırlık gerekse silahlı olarak tamamen ermesine sebep olan eylemde, bilerek ona yardım etmek suretiyle söz konusu eyleme ikinci derecede iştirak etmişlerdir. Arşagohi'nin evinde de halkın galeyanını tahrik edecek tablo ortaya çıkmıştır.

Sanıklardan Samoil Tomacyan'ın mevcut hükûmet üyelerini öldürmek maksadıyla kurulan örgüt ileri gelenlerinden olmak eyleminden dolayı sorgu tutanağının 37, 123 ncü sayfalarında geçen Hınçakyan Örgütü yönetim kurulu üyesi olduğu, Köstence'deki kongreden haberdar olunca Arşavir'den ayrıntılı bilgi aldığına ve yapılan hazırlıklara da vakıf olarak yetkili makamlara ihbar için güvenemediğine dair daha önce geçen kabul ve itirafları, şahitlerin sıralı ihbarları ve hazırlık soruşturması evrakıyla emniyet güçlerince düzenlenen fezlekenin tam tersi elde edilen evrak, defterler, mektuplar, talimatname tercümelerinin içerikleriyle, Hrant Ağacanyan'ın da Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütü üyelerinden bulunmak suçundan dolayı, konuyla ilgili

soruşturma evrakının 5 nci sayfasında Samoil'in Çakmakçılar'daki odasında buluşup Zakaryan'ı kendisine takdim ederek, örgütten söz edip baskı ile Samoil'in 25 lira kadar bir parasını aldığını, birkaç kez görüştüklerine Nubar Paşa'nın planı gereği Avrupa'ya gönderilecek delegeler için harcanmak üzere para toplandığını, buna Nerses Zakaryan, Samoil Tomacyan, Murat Hamparsum Boyacıyan, Can Gülyan ve Sako'nun dahil olduğuna dair kabul ve itirafları ve bu şekilde diğer sanık Samoil Tomacyan'a suçu bağlamışlardır.

25 Şubat 1916 gecesı Hrant Ağacanyan'ın evinin aranması sırasında yatağının altında ele geçirilen Kahire Partiler Arası Ulusal Kurtuluş İdare Kurulu mührünü, Başkan Aram, Katip Haykoni imzalı 19 Ekim 1914 tarihli ve kendisinin zararlı çabalarını takdiren Türk Hükümetinin siyasî ve askerî harekâtı hakkında ayrıntılı bilgi vermesi, çok yakında hilal yerine galip haçı göreceklelerinden dolayı korkusuzca çalışmalarının gereğinden, kurtuluşun yakında gerçekleşeceğinden ve saireden söz eden örgütün resmî mührü ile damgalı bir mektup ile ayrıca örgütün ismiyle, resmî mührü ve Vıram Şabuh imzalı 5 Temmuz 1914 tarihli Hrant Ağacanyan'dan gönül rızasıyla kendisini savunmak için 25 lira alındığını gösteren bir makbuzun çevirisi; Komiser Ali Rıza, Abdurrahman, denetleyici Hidayet ve Siyasî Şubeden Kemal Efendilerin şahitlikleri, soruşturma evrakındaki iddialar, fezlekenin içeriğı, tehdit eyleminde açıkça görülen, şikayetçinin dile getirdiğı şikayetler;

Arşavir'in gerek hazırlık soruşturması sırasında gerek sorgu sırasında, olay gecesı Mardiros'un örgüte yardım ettiğini gösteren belgenin resmî makamlarca ele geçirilen evraklar arasında ortaya çıkmasından korktuğunu itiraf etmesine karşılık, işin resmî makamlar tarafından bütün çıplaklığıyla anlaşılması halinde kendisini kurtarmak üzere 1.000 lira istediğine dair; Kirkor Kayıkçıyan ve Agop Bahri Efendilerin de tecavüz meselesinden dolayı para alınıp verildiğine ilişkin önceki kabulleri, diğer sanıkların ifadeleri; Arşavir'in şahitlerden Vehbi, Hidayet ve Hamdi Efendiler tarafından suçüstü yakalanması; dinlenen şahitlerin ve şikayeti kanıtlayan önceki ihbarları; tutanaklar ayrıca soruşturma evrakı fezlekenin içeriğı; Arşagohi'nin evinde tablo çıkması da kendi rızasıyla kabul ve itirafı gibi deliller ve yasal dayanaklarla anlaşılmuş suçların birleştirilmesine dayanarak şu andaki soruşturma da birleştirilmiştir.

Sanıklardan Samoil Tomacyan ve Hrant Ağacanyan'ın eylemlerinden Mülkiye Ceza Kanununun 55 ve 58 nci maddeleri³⁵ hükmünü içeren öldürmeye yönelik eylemlerden olduğundan cinayetle lüzûm-ı muhâkemelerine; Arşavir'in iddia edilen suçun, tehdit olayının, sözlü olarak gerçekleşmesinden dolayı Mülkiye Kanununun 191 nci

³⁵ Bu maddenin içeriğı için bkz. Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri.1914-1918, C. III, s. 159-160.

maddesinin 2 nci fıkrasına³⁶; diğer sanıklardan Nişan, Simon ile Kirkor Kayıkçıyan ve Agop Bahri Efendilerin suçları ise, bunlardan Kirkor'un yaşının küçüklüğünün yargılamada göz önüne alınmak üzere, Mülkiye Kanununun 45 nci maddesinin³⁷ delaletiyle 191 nci maddesinin 2 nci fıkrasına göre; Arşagohi'nin de aynı kanununun 99 ncu madde 3 ncü ek hükmünü³⁸ gerektiren küçük suçlardan olduğundan diğer cinayet sanıklarıyla birlikte yargılanmak üzere bunların da küçük suçlardan lüzûm-ı muhâkemelerine; soruşturma sırasında suçları anlaşılan, tutuksuz Nerses Zakaryan, Murat Hamparsum Boyacıyan ve Cihan Gülyan haklarında Ulusal Kurtuluş Örgütüne katılma ve tehdit eyleminde bulunma; Sako, Haçak, Minerva, Parseh Şahbazyan ve Çukuryan hakkında Ulusal Kurtuluş Örgütüne hizmet etme; Arzruni hakkında ise yalnız tehdit eyleminden dolayı devam etmekte olan soruşturmalarının ayrılmasına karar verilmesi talep ve iddia olunur. 6 Ekim 1915

----- ۞ ----- ۞ -----

³⁶ Bu maddenin içeriği için bkz. *Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri. 1914-1918*, C. III, s. 163-164.

³⁷ Bu maddenin içeriği için bkz. *Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri. 1914-1918*, C. III, s. 157.

³⁸ Bu maddenin içeriği için bkz. s. 168-169.

KARAR

İşbaşında bulunan hükûmet üyelerine suikast girişiminde bulunmalarından dolayı soruşturulan Samoil Tomacyan ile Osmanlı Devleti Ermenilerinden olup Rusya'nın hesap ve menfaatine gönüllü olarak çalışan ve Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütü adıyla kurulan ihtilal örgütünün yöneticisi olmalarından dolayı, sanık Hrant Ağacanyan ve bu kişiyle ortaklığından dolayı soruşturulan Samoil Tomacyan; yine görevlerini kötüye kullanarak ayaklanmaktan dolayı mahkemeye şikâyet olunan Emniyet Genel Müdürlüğü Siyasî İşler Şubesi memurlarından Arşavir, Nişan, Simon Aleksan ile sonradan soruşturulan Kirkor Kayıkçıyan ve Avukat Agop Bahri Efendilerle, adı geçen Samoil Tomacyan ile evinde Ermeni bağımsızlığına ait levha çıkmasından dolayı soruşturulan Arşagohi isimli kadın hakkındaki üç adet soruşturma evrakının gereğince yapılan soruşturma sonucunda:

İsmi geçenlerden Sivas'ın Gürün kasabasından, 37 yaşındaki Samoil Tomacyan'ın, Çakmakçılar'da Sebuhyan Han 19 numarada manifatura ticaretiyle uğraştığı ve soruşturmaları tamamlanarak haklarında idam kararı verilmiş olan diğer adı geçen kişilerle birlikte 1913 yılının Ağustos ayında Köstence'de yapılan kongrede, mensubu oldukları Ermeni Sosyal Demokrat Hınçakyan Partisinin, Osmanlı topraklarında emellerine ulaşmak için yasal olmayan işler ile isyan ve karışıklık çıkarma kararı almalarından sonra durumu şubelere bildirmiştir. Bu gelişmeden sonra Samoil Tomacyan, başta İçişleri Bakanı Talat Bey olmak üzere işbaşındaki hükûmet üyelerine suikast düzenlemek amacıyla birtakım suikastçıları İstanbul'a göndermiş ve kongrede alınan diğer kararları yerine getirmeğe yönelik işlere girişmiştir.

Samoil Tomacyan, adı geçen sanıklardan Sultanhamamı'nda Topalyan Han 12 numarada manifatura ticaretiyle uğraşan, 28 yaşındaki Erzurumlu Hrant Ağacanyan'la birlikte 1912 senesinde, başta genel merkez Kahire olmak üzere, bütün Ermeni komitelerinin birleşmeleri ve katılımıyla, bunların dışında kalan tüm Ermenileri bir çatı altında toplamak üzere oluşturulan ve aslında Hınçak Partisinden olup, Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütü adını alan Hınçak, Taşnaksütyun ve diğer örgütlerle birlikte çalışmalarını birleştirerek Osmanlı Devleti topraklarında Ermenilerin yerleşik bulunduğu yerlerde, silahlı isyan ve karışıklıklar çıkartıp, aralarında topladıkları yardımlarla Avrupa kamuoyunu Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtarak, Ermeni meselesine dikkatleri çekme hususunu esas program olarak benimsemişlerdir.

Bununla beraber, Birinci Dünya Savaşının ortaya çıkmasından sonra ulusal amaçlarına ulaşmak için yapacakları genel ayaklanmada silahlanmış bir şekilde hazır olarak, Osmanlı Devleti topraklarında yerleşik Ermenilerin bulunduğu bölgeyi, Osmanlı idaresinden zorla

çıkarmaya teşebbüs etmeğe dönük kötü niyetlerini dahi programlarına almışlardır. Bu suretle, kaydedilen üyeler arasına, zaten Hınçak olmasından dolayı girmiş olan Samoil Tomacyan, Hrant Ağacanyan'ı da Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütüne almış ve her ikisi de bu cemiyetin etkin üyesi olmuşlardır.

Sanıklardan Emniyet Genel Müdürlüğü İkinci Şube Siyasî Şube memurlarından, 27 yaşındaki Arşavir Efendi de şikâyetçi Mardiros Telliyan Efendi'nin Gedikpaşa Bostanali Mahallesi'ndeki 24 numaralı evine, 24 Haziran 1915 Perşembe günü akşamı, saat 22:00'de giderek, kendisinin Hınçak Örgütü üyelerinden olduğunu, örgüte ihanet ettiği gerekçesiyle Beyoğlu'nda Hınçaklar tarafından bacağından vurulduğunu ve bakanlar kurulu üyelerini bu örgütün saldırısından kurtardığına dair açıklama yaptıktan sonra, Kafkasya Ermeni Hınçak Örgütüne Telliyan Efendi'nin yardımda bulunduğu dair resmî makamlarca Ermenilerden müsadere olunan evrak arasında, görevi dolayısıyla bir kâğıt gördüğünden söz ederek, bu kâğıdın ortadan kaldırılması için kendisine para vermesi gerektiğini söylemiştir. Aksi taktirde evrakın, içeriğinden dolayı, idamını doğurabileceğini dile getirerek, önce 1.000 daha sonra da 250 lira isteyerek tehdit etmiştir. Arşavir'in bu hareketine Emniyet Genel Müdürlüğü Siyasî Şube memurlarından 32 yaşındaki Nişan da ortak olmuştur.

Geçen sene Muhsinehatun Mahallesi'nde tamir ettirmekte olduğu evinde bulunduğu sırada, Kalpakçılar başında Usta Avadis'in dükkanında kunduracılık yapan, 27 yaşında Aleksan oğlu Simon ve Bahçecik'teki Amerikan Okulunda çalışan, sürgünden dönenlerden Kuryan, Hınçak Örgütünden aldıkları talimatla, Telliyan'ın şahsî servetinin dikkat çekici olmasından dolayı, örgüt hesabına para koparmak amacıyla, Gedikpaşa'da Bostanali Mahallesi'nde oturan 16 yaşlarındaki Kirkor Kayıkçıyan'ı ikna ederek, Telliyan Efendi'nin, boş olan evinde bulunduğu sırada, zaten açık olan evin kapısından Kirkor'u içeriye sokarak, Telliyan'ın bulunduğu yerden yukarı çıkmasının ardından kendileri de giderek, güya çocuğa tecavüz girişiminde bulunduğu bahanesiyle tehdit ederek, güvenlik güçlerine haber vermemek için, önceden hazırlamış oldukları 500 liralık bir senedi imzalaması için korkuttukları, Telliyan'ın kabul etmemesi ve bağırması üzerine, üzerindeki otuz liradan fazla parasını gasp ederek kaçırmışlardır.

Birkaç gün sonra, planlandığı gibi durum Hınçak Örgütü Merkez Kuruluna bildirilmiş, Gedikpaşa Okulu Müdürü olan Hınçak Örgütünün ileri gelenlerinden ve sürgünden dönenlerden Parseh Zakaryan Efendi oğlu Nerses'in ısrarlı girişimi ve yardımıyla Hınçak Örgütü Merkez Kurulunca alınan karar gereği idare üyelerinden, Agop Cihan Gülyan oğlu Artin, Samoil Tomacyan ve Arzruni'den oluşan jüri, tarafları dinlemiştir. Örgüt Başkanı Murat Hamparsum Boyacıyan tarafından da

Telliyan Efendi'nin ayrıca ikna edilememesi üzerine, üyeler soruşturmayı doğal olarak Tellian aleyhine neticelendirmişler ve durumu Hınçak Merkez Kuruluna, çocuğa 1000 lira tazminat verilmesini de Tellian Efendi'ye bildirmişlerdir.

Telliyan Efendi ortaya çıkan kararı kabul etmemiş, diğer taraftan da polis tarafından yapılan soruşturma evrakının adli makamlara gönderilmesi üzerine, Tellian Efendi Avukat Agop Bahri Efendi'ye müracaat ederek, devam etmekte olan soruşturmada kendisini savunmak üzere davayı üstlenmesi karşılığında 40 liraya pazarlık etmiş, yarısını peşin ödemiştir. Agop Bahri Efendi, üzerine aldığı bu görevi yerine getirmesi lazım gelirken, bir taraftan, sürgünden dönenlerden olan ve yukarıda ismi geçen örgüt başkanı ve üyelerini durumdan haberdar ettiği gibi, diğer taraftan da Tellian Efendi'yi örgütün kararından ve örgüt üyelerinin varlığından korkutarak soruşturma safhasında belirlenen parayı örgüte verdirmiş, kendisine verilmesi kararlaştırılan paranın diğer yarısını da almıştır. Hatta Arşavir'in dahi paylaşımına tâ o zaman ortak olarak otuz lira aldığı ve sonradan tehditlerinin başlamasıyla mesele duyulmuş ve bu sebepten adı geçen şahıslar tehdit ve para gaspına teşebbüs etmişlerdir.

Arşagohi isimli kadının evinde, Ermenileri ayaklandırmaya tahrik eden Ermenilik emellerini yansıtan tablo bulunmuştur.

Samoil Tomacyan'ın, işbaşındaki hükûmet üyelerine suikast amacıyla kurulan ve Osmanlı Devleti topraklarından bilinen vilayetleri karıştırmak ve koparmak maksadıyla karar alan ve teşebbüste bulunan örgüt üyelerinden olduğu, sorgu tutanağının 123 ncü ve 37 nci sayfalarında yer almıştır. Köstence'deki kongreden haberdar olup, Arşavir'den ayrıntılı bilgi alarak, yapılan hazırlıklardan haberdar olduğu; resmî makamlara durumu bildirmeyip güvenmediğine dair ortaya çıkan kabul ve itirafları, Hınçak Örgütü ile dokuz on aydan beri ilişkisini kestiğini söylediği halde, bir taraftan da Hrant Ağacanyan'ı örgüte dahil etmesi, yine geçen sene Ocak ayı içerisinde yukarıda açıklandığı üzere, Tellian Efendi meselesi ile ilgili kurulan jüride bulunduğu anlaşılmaması, şahitlerin sırasıyla verdikleri bilgilerden ve hazırlık soruşturma evrakıyla emniyetçe düzenlenen fezleke ve elde edilen evraklar, defterler ve mektuplar ile yönetmelik çevirilerinin içeriğinden Samoil Tomacyan'ın Hınçakyan Partisi ileri gelenlerinden ve idare üyelerinden olduğu anlaşılmıştır.

Hrant Ağacanyan'ın Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütü üyesi bulunmak suçundan dolayı, konuyla ilgili soruşturma evrakının 5 nci sayfasındaki ifadesinde; Samoil'in Çakmakçılar'daki odasında bulunduğu, Samoil'in kendisini Zakaryan ile tanıştırdığı, kendisine örgütten bahsedip, zorla yirmi beş lira kadar para alarak örgüte soktuğu, bu görüşmelerin birkaç defa tekrarlandığı ve Nubar Paşa'nın planı gereği kendisinden alınan paranın Avrupa'ya gönderilecek

delegelere harcanmak üzere toplandığı ve bu cemiyetin idare heyetinde İstanbul'dan Nerses Zakaryan, Samoil Tomacyan, Murat Hamparsum Boyacıyan, Cihan Gülyan, Sako, ve Minerva'nın bulunduğu kabul ve itirafa bulunmuştur. Hrant Ağacanyan'ın bu itirafı ile diğer sanık Samoil Tomacyan'ı da suçlaması, Hrant'ın 25 Şubat 1915 gecesinin evinin aranması sırasında yatağının altında ele geçirilen Kahire'den gönderilen ve Partiler Arası Ulusal Kurtuluş Örgütüne ait 205 ve 169 numaralı, 19 Ekim 1914 ile 3 Temmuz 1914 tarihli Başkan Haykoni ve Kâtip Aram imzalı mühürlü iki adet mektup içeriğinde; Ağacanyan tarafından gönderilen yirmi beş liranın alındığı ve bu gibi kişilerin örgüte katılmasının kendilerince övünülecek bir durum olduğu belirtilmiş ve kendisinin İstanbul merkez üyeleri arasında örgüte çok yardımcı olması nedeniyle de ayrıca iftihar edildiği yazılıdır.

205 numaralı mektubun gönderilme zamanının Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından sonraya rastlaması itibarıyla mektupta; "Türk Hükûmetinin siyasî ve askerî harekâtı hakkında ayrıntılı bilgi veriniz. Bu, Ermeni milletvekilleri vasıtasıyla mümkün olabilir. Pastırmacıyan'ı acele Kafkasya'ya gönderiniz. Yakında hilal yerine haçı göreceksiniz. Korkusuzca çalışınız. Yabancı ülkelerden Kafkasya'nın kurtarıcı ordusuna takım takım gönüllüler katılmaktadır. Siz de gönüllüler gönderip onlar için yardım toplamaya çalışınız. Kurtuluş yakındır. Devamlı gizlilik ve acele cevap." cümlelerini içeren yazı vardır.

Bağımsız Ermenistan için Türkiye'ye karşı savaşan Rus kuvvetlerine katılma ve sonuçta içeriden ve dışarıdan Osmanlı Devleti üzerine saldırı içerikli olan kışkırtma olaylarının bu tarihten sonra fiilî sonuçları ortaya çıkmış, bu işler Hrant Ağacanyan'ın açık itirafı ile de desteklenmiştir.

Arşavir'in faaliyetleri hakkında da Komiser Ali Rıza ve Abdurrahman, Denetleyici Hidayet ve siyasî şubede çalışan Kemal Efendilerin şahitlikleri, soruşturma evrakı ve karar özetinin içeriği, tehdit işinde de Telliyan Efendi'nin şikâyetçi olması ile onu destekleyen Kirkor Kayıkçıyan ve Agop Bahri Efendilerin ifadeleri sunulmuştur. Kirkor Kayıkçıyan'ın annesi de tehdit sonucunda parayı almıştır. Bu paraları aldıktan sonra Hınçak Örgütü adına Murat Hamparsum Boyacıyan ve kişisel olarak Simon Aleksanyan tarafından Telliyan Efendi'ye bu konuda hiç suçu olmadığına ve kendilerinin bir şey görmediklerine dair el yazıları ile yazılarını ve imzalarını içeren evrak sureti tercümelerini vermişlerdir. Arşagohi'nin de kendi isteği ile ifade ettiği kabul ve itirafına, Arşavir'in suç işlerken yakalanmasından dolayı, sanıkların yaptıkları işler ortaya çıkmış ve Suçların Birleştirilmesi Kanunu usulüne göre yapılmakta olan soruşturmayı kapsayan üç adet tutanak ve eklerinin birleştirilmesine karar verilmiştir. Her ne kadar mahkemece, tehdit fiilinden dolayı Simon Aleksan, Kuryan ve Kirkor Kayıkçıyan haklarında soruşturma icra edilmiş ve mahkemeye sevk edilmemeleri kararı verilmiş ise de verilen kararın dayanağı yalnız iki

tarafın cevaplarından ibaret kalarak adı geçen evrak ve diğer soruşturma ayrılmıştır. Yeni deliller meydana çıkıncaya kadar, kesin kararlardan sayılması açık olan adı geçen kararnamenin, soruşturma esnasında ele geçirilen deliller ve gelişen hususlar çerçevesinde derinlemesine araştırma yapılmasına ve durumun sonuçlanmasına engel olmayacaktır.

Samoil Tomacyan ve Hrant Ağacanyan'ın açıklanan suçlarının büyük eylemleri olan, Osmanlı Devleti topraklarından bir kısmının koparılmasına fiilen teşebbüs içeren hareketlerinden dolayı Ceza Kanununun 54 ncü maddesine ek ilk fıkrasına uygun olarak ağır cezayı gerektirici fiilleri içermiş olduğundan ve Nişan ile Arşavir'in de tehdit eylemini sözle yapmalarından dolayı 191 nci kanun maddesinin 2 nci fıkrasına,

Simon, Kirkor Kayıkçıyan ve Agop Bahri Efendilerin eylemleri de; Kirkor Kayıkçıyan'ın yaşının küçük olması nedeniyle 40 ncı maddenin 2 nci fıkrası³⁹ göz önüne alınarak 191 nci madde 2 nci fıkrasına,

Arşagohi isimli kadının eylemi de 99 ncu madde 3 ncü ekine uygun olarak ıslah cezalarını içeren suçlardan olduğundan Divan-ı Harb-i Örfice yargılanmaları yapılmak üzere,

Bunlardan, tutuklu Samoil Tomacyan ve Hrant Ağacanyan cinayetle, diğer tutuklular Nişan, Arşavir ve Simon Aleksanyan ile tutuksuz bulunan Kirkor Kayıkçıyan, Agop Bahri Efendi ve Arşagohi kadının küçük suç derecelerinde lüzûm-ı muhâkemelerine,

Soruşturmalar sırasında yapılan araştırmalarda suçlu oldukları anlaşılan; sürgünden dönenlerden, tutuklu olmayan Nerses Zakaryan, Murat Hamparsum Boyacıyan, Cihan Gülyan, Partiler Arası Ulusal Kuruluş Örgütü üyelerinden Sako, Haçak, Minerva, Parseh Şahbazyan, Çukuryan, Arzruni ve Kuryan ile 63 ve 74 numaralı evrakta isimleri yazılı diğer arkadaşları haklarındaki soruşturmanın birlikte onaylanmasına ve birleştirilmesine oybirliği ile karar verildi. 8 Ekim 1915

(İmza)

----- ✎ ----- ✎ -----

³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz., s. 167-168.

TUĞRA

(Abdülmecit oğlu Mehmet Han)

Osmanlı Devleti topraklarında bulunan Ermenilerden Rusya Devleti hesabına gönüllü çalıştıkları ve Ermenilerin yaşadığı yerlerde isyan ve kargaşalıklar çıkararak Osmanlı Devleti'nin bir bölgesini Devlet yönetiminden çıkarmaya teşebbüs etmek üzere Mısır'da kurulan İhtilal örgütünün aktif üyelerinden olduğu iddiasıyla suçlanan şahıslardan Sultanhamam'daki Topalyan Hanı 12 numarada manifaturacı Erzurumlu Ohannes oğlu Hrant Ağacanyan'ın İstanbul Divan-ı Harbi Örfisince yapılan yargılaması sonucunda, adı geçen eylemlere yeltendiği kanıtlandığından, suçluluğuna ve Mülkiye Ceza Kanununun 54 ncı maddesi ekine uygun olarak idamına karar verildiği, adı geçen Divan-ı Harpte düzenlenip ifade edildiği şekilde yüksek onaya arz edilen karara ilişkin emrim şudur ki; Sen övünç kaynağımız, saygıdeğer komutan, büyüklüğü ve yüceliği ebedi olan Harbiye Nazırımız Enver Paşa! Ohannes oğlu Hrant Ağacanyan hakkında verilen hükmü yerine getir.

30 Aralık 1915

----- İÖ ----- İÖ -----

Harbiye Nezareti
Mahkeme İşleri Müdürlüğü
Müdürlük Numarası: 1/466
Nezaret Numarası: 5332

İstanbul
18 Ocak 1916

Özet: Hrant Ağacanyan'ın idamı hakkında.

Merkez Komutanlığına

18 Aralık 1915 tarih ve İdâre-i Örfiye 2290 numaralı yazıya cevaptır.

Osmanlı Devleti'nin bir kısmını Devlet yönetiminden çıkarmaya kalkıştığı mahkeme tarafından kanıtlanan Hrant Ağacanyan'ın idamı hakkında İstanbul Divan-ı Harbi Örfisinden 6 Aralık 1915 tarihli yazıyla verilen kararın onaylanmak üzere padişaha arz edildiği ve konuyla ilgili padişah emrinin onaylı sureti ile adı geçen hakkında çıkartılan padişah emri ekte gönderilmiştir. Gereğinin yapılarak durumun bildirilmesi rica olunur.

Harbiye Nazırı
Enver

Mahkemeler
Gizli
12219

----- İÖ ----- İÖ -----

Harbiye Nezareti
Mahkeme İşleri Müdürlüğü

Padişah Emri Sureti

Osmanlı Devleti topraklarından bir kısmını devlet yönetiminden çıkarmaya kalkıştığı mahkeme tarafından kanıtlanan Erzurumlu Hrant Ağacanyan'ın Mülkiye Ceza Kanununun 54 ncü maddesi ekine göre idamı hakkında İstanbul Divan-ı Harbi Örfisinden verilen karar onaylanmıştır.

Bu emrin yerine getirilmesi görevi Harbiye Nazırı'nındır.

30 Aralık 1915

Mehmet Reşat

Başkomutan Vekili
Harbiye Nazırı
Enver

Başbakan

Mehmet Sait

Aslı gibidir.

(Mahkeme İşleri Müdürlüğü)

----- ----- -----

15 Temmuz Çarşamba günü ev ve dükkânlarında bomba bulunduğu ihbar edilen Sofular Mahallesi'nde ikamet eden, 16 yaşında, Tayak(?) oğlu Ohannes'in ifadesidir. (16 Temmuz 1914)

Ohannes, inkâr etmeden doğruyu söyle. Evinizde bombalar bulundu. Bunlar kaç tane imal edilmişti? Kim sipariş etmişti? Nereye gönderildiler? Gerçek neyse ayrıntılarıyla anlat.

Gerçeğin ne olduğunu söyleyeceğim. Yeminim namusum üzerinedir. Siz beni affedin çünkü benim suçum yok. Bundan bir ay önce, kunduracılar çarşısında, Akuciyan'ın(?) kunduracı dükkânında çalışmakta olan, 20 yaşlarında ismini bilmediğim bıyıkları yeni çıkmış, esmer tenli bir Ermeni genci başına siyah kuzu derisinden kalpak giyen bir kişi de 10 gün önce bizim dükkâna gelerek kardeşimle görüştü. 4 adet bomba sipariş etti ve gitti.

Kardeşim Karnik dört adet bombayı iki günde imal etti. Altı gün önce, yani geçen cumartesi günü akşamüzeri, söylediğim kişi, dükkâna geldi ve kardeşimle görüştü. Kardeşim dükkândaki sandık içinde bulunan, sipariş edilen dört bombayı çıkarıp, beş meci diye imal ücreti olarak bu kişiye verdi. Bu bombaların ikisi memeli ikisi memesizdir. Bu kişi, bombaları bir mendile sararak çıkıp gideceği sırada "Acaba bombaların bende olduğundan şüphelenirler mi? Çünkü hükûmet binasının önünden geçeceğim." diye söylendi. Kardeşim de "Al götürde nasıl bilirsen öyle yaparsın." dedi. O zaman bu adamın evinin hükûmet binası yakınlarında olduğunu anladım. Bombaları değirmene nakledeceğini de söylemişti. Ya değirmencidir veya Değirmenciyan'dırlar. Görürsem tanırım fakat adını, babasını bilmiyorum.

Bu dört bombanın dışında bizde başka bomba yoktur. Lakin bizim evde ele geçirilen bombalar, mutlaka bu kişi tarafından getirilip bize bırakılmıştır. İkisi ondadır.

16 Temmuz 1914

Merkez TakımKomutanı
(İmza)

Takım Komutanı
Üsteğmen
(İmza)

Sofular Mahallesinden
Tayak oğlu Ohannes
(İmza)

----- 20 ---- 23 -----

Evinde bomba bulundurduğundan dolayı tutuklanan, Sofular Mahallesi'nden Tayak(?) oğlu Karnik'in kaydedilen ifadesidir. (16 Temmuz 1914)

Karnik. Geçen cumartesi günü akşamüzeri dükkâna birisi gelmiş ve daha önce sipariş ettiği bombaları senden almış. İmal ücreti olarak da sana birkaç mecdiye verdiğini söylüyorlar. İnkâr etmeden gerçeği söyle. Kaç tane bomba yaptınız? Karşılığında kaç para aldınız? Bombaları sipariş eden kim ve nereye götürdü? Ne yapacaktı? Söyleyiniz.

Evet doğrusunu söyleyeyim. İsmi ve nereli olduğunu bilemediğim bir kişi - görürsem teşhis ederim - geçende dükkânımıza geldi. Bir model yani bir kalıp çıkardı. "Bana, bundan dört adet acil olarak yapar mısınız?" dedi. Ben de yapayım, dedim. Beş mecdiyeye pazarlık ettik. Altı gün kadar oluyor, yani geçen cumartesi günü akşamı dükkâna geldi. İkisi memeli, ikisi memesiz dört tane bombayı imal etmiştim. Memeleri kendi cebinden çıkardı. Kendisi takacaktı. Sonra bir mendil çıkarıp, bombaları içine koyup gitti. Nereye götürdüğünü, ne yapacağını bilemiyorum. Mesele bundan ibarettir.

Nasıl olur da sana sipariş veren adamı bilemiyorsun? İmal ettiğin bomba sıradan birisine tabii ki imal edilemez. Bu adamın kim olduğunu biliyorsundur. Söyle.

Doğru söylüyorsunuz fakat bu adamın kim olduğunu gerçekten bilmiyorum. Lakin görürsem teşhis edebilirim. Aceleyle dükkâna geldi, sipariş verdi, ben de bilemedim yaptım. O da aldı götürdü. Nereye götürdüğünü kesinlikle bilmiyorum.

Dükkândaki bombaları verdiğiniz adam, bombaları aldıktan sonra gideceği sırada, "Acaba benden şüphelenirler mi?" Hükümet binasının yanından geçeceğim." diye bir şeyler söylemiş. Ne dersiniz?

Hayır, o sırada benim işim vardı. Bombalar sandığın yanındaydılar. Parayı yani beş mecdiyeyi bıraktı. Bombaları oradan aldı. Bombaların ikisi delikliydi. Bunlara kendisinin meme takacağını söyledi. Ben ocak başındayken, ceketinin cebinden mendilini çıkarırken memelerden bir tanesinin yere düştüğünü gördüm. Diğer ikisi memesizdi. Bunlara birer tane büyükçe delik yapmışım. Öyle olmasını istemişti. Sonra bombaları büyükçe mendiline sararak çıkıp gitti. Hiçbir şey söylemedi. Nereye, ne tarafa gittiğini bilemiyorum. Gerçek budur.

Boşuna inkâr ediyorsunuz. Bu adamı, mutlaka daha önceden tanıyorsunuz? Çünkü sıradan bir kimseye, yasak olan bu gibi şeyleri imal etmeyecek derecede akılsız değilsiniz.

Bu adamı görürsem teşhis edebilirim. Önceden tanıdığım birisi değildir. İmal ettiğim bombaları bilmeyerek yaptım. Resmen yasak olduğunu bilseydim, yapar mıydım?

İfadenizi yazdım. Doğruysa imzalayınız.

Söylediğim ifadeler doğrudur. Bilerek söyledim. Aklım başımda, çocuk değilim. Onaylıyorum.

16 Temmuz 1914

Merkez TakımKomutanı
(İmza)

Takım Komutanı
Üsteğmen
(İmza)

Sofular Mahallesinden
Tayak oğlu Ohannes
(İmza)

----- ✍ ----- ✍ -----

**Tayak(?) oğlu, 16 yaşında, Ohannes'in yeniden alınan ifadesidir.
(16 Temmuz 1914)**

Ohannes, sen doğru söylemiyorsun. Bir yıl önce babanın imal ettiği 50 adet bombayı, sen birisine vermişsin? Kime verdin? Söyleyiniz nasıl oldu?

Bir buçuk yıl kadar önce, babamız hayattaydı. Babamın imal ettiği bombanın kaç tane olduğunu pek iyi hatırlayamıyorum. Kırk elli kadardı. İratosyan Ticarethanesinde görevli ve şimdi nerede, hangi işle meşgul olduğunu bilmediğim Sofular Mahallesi'nde Hanta'nın evinde kiracı olarak ikamet eden Mardiros Dellalyan sipariş ederek Ankara'ya nakledecekti. Bombaları satın alıp kimlere verdiğini bilmiyorum. Kendisine sorun. Parayı babam almıştır. Her bir bomba için bir mecdidiye almıştır. Meselenin doğrusu budur.

Bu ifadenizi de imzalar mısınız?

İfadem doğrudur. Kardeşime de sorunuz. Onaylıyorum.

16 Temmuz 1914

Merkez TakımKomutanı
(İmza)

Takım Komutanı
Üsteğmen
(İmza)

Sofular Mahallesinden
Tayak oğlu Ohannes
(İmza)

----- ✍ ----- ✍ -----

16 Temmuz 1914 tarihinde savcılıktan verilen söz konusu arama yazısı üzerine aşağıda görevli memurun imzasıyla Sevadiye Mahallesi'ne gidilip, orada Nazar oğlu Haykazon(?) ve kardeşi Ağya Vartin'in ortak olarak ikamet ettikleri evi dışarıdan korumaya alarak, söz konusu mahalleden Dengel(?) oğlu İstapan, Parseh oğlu Nişan, Bogos oğlu Bedros'la ev sahibi Ağya Vartin'in evde oldukları sırada evin alt ve üst kısımlarında bulunan odalar ve diğer odalar aranılmış bomba veya bomba yapımında kullanılan araç ve gereç bulunamamış ve bu tutanak düzenlenerek imzalanmıştır. 16 Temmuz 1915

Jandarma neferi
(Mühür)

Jandarma
(Mühür)

Jandarma Çavuşu
(Mühür)

Polis Memuru
(İmza)

Polis Memuru
(İmza)

Komiser Yardımcısı
(İmza)

Jandarma Merkez Takım Komutanı
(İmza)

Kardeşi Artin
(İmza)

Haças(?) Ağya
(İmza)

Mahalleden Bogos oğlu Bedros
(İmza)

Mahalleden Parseh oğlu Nişan
(İmza)

Sevadiye Mahallesinden Dengel oğlu İstapan
(İmza)

Arama sırasında evimizde hiç bir şey kaybolmamıştır. Onaylarız. 16 Temmuz 1915

Diğer kardeş Ağya
(İmza)

Ev sahibi Artin
(İmza)

----- ----- -----

Evinde bomba ele geçtiğinden dolayı gözaltında bulunan, Sofular Mahallesinde ikamet eden, Tayak(?) oğlu Karnik Ustanın ikinci kez alınan ifadesidir. (17 Temmuz 1914)

Tarafınızdan imal edilen patlayıcı madde ve bombanın Tokat'a gönderildiği öğrenildi. Tokat'a kaç tane bombayı, hangi vasıta ile gönderdiniz? Bombaları Tokat'ta kime gönderdiniz? Gerçeği açıklayarak anlatınız.

Dokuz ay önce, Romanya'nın Köstence Limanına gittim. Benim olmadığım sırada, Tokatlı döküm ustalarından Ohan oğlu Setrak, Samsun'dan gelirken kardeşimin yanına uğrayıp, beş tane bomba yaptırarak Tokat'a götürdüğünü, Romanya'dan dönünce kardeşim Ohannes söyledi. Ohannes, Setrak'a verdiği bombaların memelerini takmadan teslim etmiş. Bombaları kaçta yaptığını bilmiyorum.

Tokatlı Ohan oğlu Setrak'ı önceden tanıyor muydunuz? Tokat'a satmış olduğunuz bombaların sayısı fazla. Gerçeği niçin söylemiyorsunuz?

Setrak'ı, babasından hamam tası aldığımızdan tanır ve konuşuruz. Bildiğim, kardeşim Ohannes tarafından imal edilmiş beş adet bombadan başka, Tokat'a bir şey göndermedik.

İfadeni onayla.

İfademi onaylayarak imzalıyorum.

Komiser Muavini
(İmza)

Jandarma Merkez Takım Komutanı
(İmza)

Sanık Karnik
(İmza)

----- ✍ ----- ✍ -----

Evinde bomba ele geçirilen sanık Tayak(?) oğlu Ohannes'in ikinci kez alınan ifadesidir. (17 Temmuz 1914)

Kardeşiniz Karnik'in ifadesinden anlaşıldığına göre, o, Romanya'dayken, Tokatlı Ohan oğlu dökümcü Setrak'a birçok bomba imal ederek satmışsınız. Gerçek mesele ne ise saklamadan doğrusunu söyleyiniz.

Bundan sekiz ay önce kardeşim Karnik, Romanya'dayken babamızla alışveriş yaparken ismini işittiğim, Tokatlı Ohan oğlu dökümcü Setrak bizim dükkâna geldi. Karnik'i sordu. Romanya'ya gittiğini söyledim. "Samsun'a gidiyorum. Döndüğümde konuşuruz." dedi ve çıktı. Bir buçuk

hafta sonra, Samsun'dan dönüşünde, dükkâna uğradı. Bana, "Babanız bomba yapardı. Sen de imal ediyor musun?" demesi üzerine, "İsterseniz üç beş tane döker veririm." dedim.

Delik delmeksizin ve meme koymaksızın yapmak üzere tanesini birer meci diyeye pazarlık ettik, 5-6 bomba döküp hazırlayacağıma söz verdim. Setrak'ın parası olmadığı için, bombaları yapıp gönderdiğim zaman parasını teslim almak üzere anlaştık.

Bu anlaşma üzerine, Setrak Tokat'a gitti, ben de bombaları döküp hazırladım. On beş gün sonra, elinde Setrak'ın imzaladığı bir mektup olduğu halde, adını bilmediğim ve görürsem tanıyacağım, kısa boylu, sarı benizli, sarı bıyıklı, tıknaz bir arabacı dükkânıma geldi. Setrak'ın mektubunu ve bombaların parası olan beş meci diyeyi verip, bombaları aldı ve gitti. Kardeşim Karnik Romanya'dan geldiğinde bu meseleyi söylediğimi hatırlıyorum.

Tokatlı Setrak ustanın bombalar için gönderdiği mektup nerede? Setrak, bombaları nasıl kullanacağını sana söyledi mi?

İşin üzerinden 8-9 ay geçtiği için, Setrak'ın gönderdiği mektubun nerede olduğunu bilemiyorum. Bombaları niçin yaptırdığını Setrak'a sorduğumda, "Tokat'ta satacağım." dedi. Gerekirse, yeniden sipariş vereceğini de söyledi. Mektupta Tokat dökümcü esnafından Agop ile Karabet'e döktürdüğünü yazıyordu. Gerçek budur.

Tokatlı Ohan oğlu Setrak'ın seninle bombalar için pazarlık ettiğini, onun mektubunu getirip de bombaları arabacıya verdiği sırada gören oldu mu?

Gerek Setrak'la pazarlık yaptığımı, gerekse bombaları arabacıya verdiğimi hiç kimse görmedi. Bu bomba gizli olarak yapıldığından, başkalarının bomba imal edip etmediğine dair bilgim yok.

Patlayıcı madde ve malzemeyle bomba imali, kanunen yasak olduğu halde, kanunlara aykırı olarak bomba imal etmenizdeki sebepler nedir?

Setrak'ın ısrarıyla beş adet bomba döküp sonra arabacıyla gönderdik. Bomba yapmamızın yasak olduğunu bilmiyorum.

İfadelerini okudum, doğruysa onayla.

İfadelerim doğrudur. Onaylayarak imzalıyorum.

Komiser Muavini
(İmza)

Jandarma Merkez Takım Komutanı
(İmza)

Sanık Ohannes
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Yapılan aramalarda, dükkânında bomba imaline yarayan üç tane eski top güllesinin ortaya çıkmasından dolayı gözaltında bulunan, Aşağı Sevadiye Mahallesinden Nazar oğlu, 32 yaşında, dökümcü esnafından, evli ve çocuklu, Ermenice okur yazar, Ağya'nın sanık sıfatıyla kaydedilen ifadesidir. (18 Temmuz 1914)

Döküm dükkânınızın aranması sırasında ortaya çıkan eski top güllelerini nereden aldınız? Gülleleri neden kullanıyorsunuz? Ne zamandan beri dükkânınızda bulunuyor?

Babam, müteveffa Ohannes, dökümcüydü. Bundan yirmi sene önce, on iki yaşındayken dükkâna gittiğimde, güllelerin orada olduğunu gördüm. Dükkânda lüzumsuz hırdavatlar arasında bulunuyordu. Bazen büyük ocakta döküm yapacağımız zaman körüğe ağırlık yapsın diye bu gülleleri koyardık. Bunlar babamın zamanından kalmadır.

Sizin, babanızın zamanından beri bomba imal ettiğiniz ihbar edildi. Dükkânda bulunan üç eski top güllesinden birinin içerisi boşalmış olduğu, etrafında da meme açmak üzere dört yerinden delinerek bomba yapmak üzere hazırlandığı, sizin de bu şekilde bomba imaliyle uğraştığınız anlaşıyor. İnkâr etmenin bir yararı yok. Gerçeği söyle. Dükkânınızda bulunan ve bomba haline getirilmiş gülleleri gösteriyorum. Bakınız ve gerçeği söyleyiniz.

Müteveffa babamın bomba yapıp yapmadığını bilmiyorum. Göstermiş olduğunuz gülleler, söylediğim gibi, babamın zamanından beri dükkânda bulunuyor. Kimin yaptığını bilmiyorum. Şimdiye kadar bomba yapmadığım gibi yapmak için de uğraşmadım. Bana iftira ediyorlar. Bunun sebebini de bilemiyorum.

İfadeni oku.

Doğrudur. İmzalıyorum.

Komiser Muavini
(İmza)

Jandarma Merkez Takım
Komutanı
(İmza)

Sanık Nazar oğlu Ağya
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Görülen lüzum üzerine sanıklardan Tayak oğlu Karnik'in üçüncü kez alınan ifadesidir. (18 Temmuz 1914)

Bazı önemli açıklamamız olduğu bildirildi. Açıklayınız.

Beyazıtpaşa Mahallesi'nde ikamet eden, aslen Sivaslı olup lakabını bilmediğim, uzun boylu, bastonla dolaşan Topal Hacı burada hiçbir işle uğraşmayarak Taşnaksüyun ve Hınçaksüyun kulüplerini, kahvehaneleri dolaşır, en fazla Taşnaksüyun Kulübüne giderdi. Tımarhane civarındaki Ermeni Kız Okulunda öğretmenlik yapan Cemil Efendi ve yukarıda adı geçen kulübün kahvecisi Agop ve biraderi Avadis ile her zaman düşüp kalkardı. Sivaslı Topal Hacı bizim dükkâna geldi ve bundan iki ay önce dışarıdan birçok dinamit getirip, bunları Sivas'a Tokat'a Erbaa'ya ve Niksar'a gönderdiğini söyledi. Ayrıca büyük çapta birkaç bomba döktüreceğini ve bunu benim yapmamı istedi. Ben de bunları dökemeyeceğimi ve bizim ocakta bunun imkânsız olduğunu söylemem üzerine, "Ben kalıbını verip döktürürüm." diye, Dökümcü Tayagi(?) oğlu Hamparsum'un dükkânına gidip kalıpları vererek, Topal Hacı beş altı adet büyük bomba döktürdü. Ben görevlilerce götürülünceye kadar Topal Hacı tarafından döktürülmüş olan büyük bombalar, amcamın dükkânında duruyordu. Topal Hacı bana, Tıstıs'ın(?) Mihran'a yaptırmış olduğu büyük bombalara kılavuz⁴⁰ açtırmak üzere başvurduğunu, ancak Mihran'ın işlerinin çok olması sebebiyle bombalara kılavuz açmadığını, söyledi. Topal Hacı bozguncuların elebaşısı bir adamdır. Hatta bundan önce Samsun'da ele geçirilmiş olan tüfeklerin de Topal Hacı tarafından dağıtılacağını aralıktan duydumsa da kimlerin söylediğini bilemiyorum. Geçen hafta Tokat'a satılmak üzere gönderilen martin tüfeklerden ikisi iade edilirken, tekel görevlilerinin tütün araması yaptıkları sırada ele geçirilmiştir. Adı geçen tüfekler Mardikya Mağazası'nda on lira verilerek tekrar geri alınmıştır.

Sivaslı Topal Hacı burada yaptırdığı bombaları ve dışarıdan getirdiği dinamitleri nerelere gönderiyor? Hacı'nın Tokat, Erbaa ve Niksar'daki adamları kimlerdir? Kimlerle görüşüyor? Bu konuda bilgin var mı?

Topal Hacı'nın Sivaslı tüccar Benyamin, Tokat'ta Kızılatış'ın altında un fabrikası bulunan Çamkırtan, yazmacı Gölebatmazlar ile çok sıkı arkadaştır. Yaptırmış olduğu bombaları bunlara göndermiş olabilir.

İfadenizde, satılmak üzere Tokat'a getirilen martinlerden ikisini iade ediyorken tekel görevlileri tarafından yolda ele geçirildiğini söylüyorsunuz. Adı geçen tüfekler kaç taneydi? Buradan ne zaman ve kimin tarafından gönderildiğini, Tokat'ta kime teslim edildiğini söyleyiniz.

---

⁴⁰ Fünje yatağı.

İfademde geçen hafta dediysem de tüfeklerin tekel görevlileri tarafından ele geçirilmesi Sebilağzı yangınından 10-15 gün öncedir. Buradan ne kadar tüfek gönderildiğini ve Tokat'ta kime teslim edildiğini bilemiyorum. Tüfeklerin, Mardikyan adına gelmekteyken ele geçirildiğini, tüfekleri getiren Amasyalı Hallaçoğlu Ağya bana söyledi. Ağya'nın şimdi hangi mahallede oturduğunu bilemiyorum. Ancak kunduracı olup şu anda arabacılık yapan ve lakabını bilemediğim Kirkor'un, ücretli olarak arabasını sürüyor. Ağya çağırılıp sorgulanırsa Tokat'a giden tüfekler hakkında bilgi alabilirsiniz.

İki gündür gözaltında bulunuyorsun. Sana baskı ve işkence yapan oldu mu? Yapılmadıysa, ifadenizin gerçek olduğunu mu söylüyorsunuz?

Hiç kimseden baskı görmedim. İşin doğrusunu söyleyecek olursam kurtulacağıma inandığım için bildiğim ve duyduğum şeyleri söylüyorum.

İfadeni okudun. İmzala.

İfademin doğruluğunu imzalarım.

Komiser Muavini
(İmza)

Jandarma Merkez Komutanı
(İmza)

Sanık Karnik
(İmza)

----- ✍ ----- ✍ -----

Sanıklardan Karnik'in ifadesine göre sorgusu gerekli görüldüğünden dolayı çağırılan Beyazıtpaşa Mahallesi'nden Alçak Köprü başında çarkçı ve tornacı esnafından Tıstıs'ın(?) Ohannes'in dükkânında çalışmakta olan Hayrgir(?) oğlu, 38 yaşındaki Mihran'ın konunun açıklanması için alınan ifadesidir. (18 Temmuz 1914)

Amasya'da oturan Sivaslı Topal Hacı Agop'u tanır mısınız ve bilir misiniz?

Mahallemizde oturduğu için Sivaslı Topal Agop'u tanırım ve bilirim.

Topal Agop, dökmecilere yaptırmış olduğu birkaç tane büyük bombaya kılavuz açtırmak üzere başvurmuş. Senin de işin çok olduğundan dolayı yapamayacağını söylediğin ihbar ediliyor. Sivaslı Agop, sana neden başvurduysa doğrusunu söyle.

Topal Agop, dört beş sene önce kiracı olarak evimizde ikamet ediyordu. Zorla evimizden çıkardığımızdan dolayı aramız açıktır. Bana bomba kılavuzu açtırmak için başvurmamıştır. Ben namusumla mesleğimi yapıyorum. Agop öyle bir teklifte bulunsaydı gerçeği söyledim.

İfadeni onayla.

İfademi onaylar ve imzalarım.

Komiser Yardımcısı
(İmza)

Jandarma Merkez
Takım Komutanı
(İmza)

Tornacı Esnafından
Mihran
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Sanıklardan Karnik'in yazılı ifadesine göre çağırılan, Sofuzade Mahallesi dökmece esnafından, 45 yaşında, Tayak oğlu Hemptar'ın ifadesidir. (18 Temmuz 1915)

Aslen Sivaslı olup, burada ikamet eden Topal Agop'u tanıyor musun?

Bilemem.

Topal Agop'un model getirerek, sana büyük çaplı beş altı adet bomba yaptırdığı söyleniyor. Onun getirdiği örneğe göre bombaları kaç kuruşa ve ne zaman yaptınız?

Topal Agop'u görmedim ve öyle bir şey de yapmadım. İpek böceğiyle uğraştığımdan dolayı dükkânım üç aydır kapalıdır. İki gün önce dükkânı açtım. Böyle bir şeyden aslen haberim yoktur.

Topal Agop'un modelini getirmiş olduğu beş adet bombayı yapmış olduğun kesindir. Hatta kardeşinizin oğlu Karnik'in dükkânı aranıp yetkililerce götürüldüğü sırada Topal Agop'a dökmüş olduğu büyük bombalar dükkânında bulunduğu halde sen ocak başında olduğun halde şimdi neden inkâr ediyorsun? Sen esnaf bir adamsın. Sipariş edilen şeyleri yapıyorsun. İnkâr etme. Doğrusunu söyle.

Bu işlerden kesinlikle haberim yoktur.

İfadeni onayla.

İfademi onaylayarak imzalarım.

Komiser Yardımcısı
(İmza)

Jandarma Merkez
Takım Komutanı
(İmza)

Tayak oğlu Hemptar
Mihran
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Patlayıcı madde malzemelerinden, bomba meselesiyle ilgili olarak yapılan arama ve hazırlık soruşturması sonucunda Sofular Mahallesinden Tayak oğlu, dökümcü esnafından Karnik ve kardeşi Ohannes'in evlerinde bulunan biri memeli diğeri memesiz iki bomba ile ilgili olarak bu iki kişinin sorgulaması yapılmıştır. Bir buçuk sene önce ölen babaları tarafından 50 adet bomba yapılmış ve Sofular Mahallesi'nde Hanta oğlunun evinde kiracı olarak ikamet eden Dellalyan Mardiros'a satılarak, Mardiros aracılığıyla Ankara tarafına gönderildiği; bundan bir ay önce Karnik'in kardeşi Ohannes'in dört adet bomba yapıp, Altun oğlu Değirmenci Rafael'in oğlu Agop'a sattıklarını, beş mecdiye aldıklarını ve sekiz ay önce Tokatlı dökümcü esnafından Ohan oğlu Setrak Nikgos'a da tanesi bir mecdiyeden beş adet bomba yapıp, Setrak Nikgos'un yazmış olduğu mektupla arabacıya teslim ederek Tokat'a göndermişler. İtiraflarında bomba satın aldıkları anlaşılan Mardiros ve Rafael'in oğlu Agop aranmışlardır. Yapılan araştırmalarda Mardiros'un Amerika'da bulunduğu, Agop'un da 10 gün önce Merzifon tarafına gittiği anlaşılmıştır.

Diğer sanık Sevadiye Mahallesi'nden Nazar oğlu Ağya'nın dükkânının aranmasında bulunan üç adet eski top güllesinden birisinin içi boşaltılarak etrafında delikler açıldığı ve bomba yapılmasına uygun olduğu anlaşılmıştır. Ağya, sorgulanmasında suçu inkâr ederek, bomba yapımıyla ilgilenmediğini, dükkânında bulunan eski top güllesinin babasının zamanından kalmış olduğunu ifade etmiştir.

Karnik ve ve Ohannes'in ölmüş olan babalarının zamanından beri bomba imal etmekte oldukları ve Nazar oğlu Ağya'nın dükkânında bulunan bomba yapımında uygun eski güllelerden de bomba imal ettiği yapılan incelemelerden anlaşılmıştır. Gerek Karnik ve Ohannes'in evlerinden ve gerekse Nazar oğlu Ağya'nın dükkânında bulunan bomba yapımına uygun gülleler tüfekçi ustasına kontrol ettirilip alınan rapor ve daha önce yapılan araştırmayı içeren iki sayfadan ibaret olan arama yazısıyla, adı geçenlerden Nazar oğlu Ağya'nın ev ve dükkânının usulen aranmasına, hakkında hazırlanan tutanakların birleştirilmesi ve şüphelinin eşliğinde iş bu fezleke düzenlendi.

Komiser muavini
(imza)

Jandarma Merkez
Takım Komutanı
(imza)

Jandarma Takım
Komutanı
(imza)

----- 80 ----- 82 -----

Tokat, Sabunhane Mahallesi, dökümcü esnafından Ohannes usta oğlu Setrak'ın, Amasya'nın Sofular Mahallesi'nden çancı esnafından Tayak oğlu Ohannes'den aldığı ve sipariş ettirdiği beş adet bomba ile ilgili olarak getirtilerek alınan ifadesidir. (24 Temmuz 1914)

Kimliğinizi ayrıntılarıyla anlatınız.

İsmim Setrak. Babamın ismi Ohan'dır. Bize Konculoğulları derler. 23 yaşındayım. Bekârim. Askerliğimi yapmadım. Tokat'ın Sabunhane Mahallesinde doğdum ve orada dökümcülük yapıyorum.

Amasya'da kimleri tanıyorsunuz? Burada dökümcü esnafından kimleri tanıyorsun?

Burada yani Amasya'da hiç kimseyi tanımıyorum. Fakat Amasyalı olup Zile'de⁴¹ çalışan, Haçatur Usta Zile'de yapılmakta olan cami için direklere takılan sarı halkaları yapmak üzere bundan beş sene önce babası Ohannesle birlikte Tokat'a gelmişlerdi. Babamla beraber o halkaları yapmışlardı. Bu sebeple Amasyalı Haçatur Ustayı tanıyorum. O sırada Haçatur Ustanın iki oğlu olduğunu, kendisinden işitmiştim. Bundan bir sene önce ticaret yapmak için Samsun'a gitmek amacıyla buraya geldim. Haçatur Ustayı sordum, öldüğünü söylediler. Oğlunun burada olduğunu ve dükkânda çalıştığını öğrendim. Dükkâna gittim, ismini hatırlamıyorum. Dükkânda çalışıyordu. İsmi bilemediğim diğer kardeşini sordum. Romanya'da olduğunu söyledi. 10 dakika kadar görüştüm. Babasını sordum. Daha sonra Samsun'a gittim. Burada sadece bu çocuğu tanıyorum.

İsmi bilmediğiniz bu adama dükkânda başka bir şey söylemediniz mi?

Hayır. Başka bir şey söylemedim. Bir müddet görüştük. Babasını sordum. Başka bir şeyden haberim yoktur.

Haçatur Ustayı önceden tanıyorsun. Burada sorduğunuzu söylüyorsun. Niçin sordunuz? Bir siparişiniz mi vardı?

Hayır. Yalnız halini hatırlarım soracaktım.

Sen, oğlu Ohannes'e dükkânda söylediğin sözü inkâr ediyorsun. Neden?

Ben bir şey söylemedim ki.

Bak, Ohannes'e demişsin ki. "Babanızı sormuştum. Önemli bir işim vardı. O benim işimi yapardı. Ama ölmüş. Nasıl yapmalı?" Ne işiniz olduğunu, Ohannes size sorunca, şimdilik beş adet bomba yaptıracağınızı, iyi olursa daha da sipariş vereceğinizi söylemişsin. İnkâr etme. Bunu Ohannes söylüyor. Beş adet sipariş ettiniz. Birer mecidiyeden hesabınızı yaptınız, fakat yanınızda paranız olmadığından

⁴¹ Tokat'a bağlı ilçe.

“Tokat’tan bir arabacıya mektup vererek, mektubu getirene emanetleri teslim ediniz.” diyerek parayı da göndermişsiniz. Bunları inkâr etmeyiniz, söyleyiniz.

Ohannes'le böyle şeyleri hiç konuşmadık. Haberim yoktur. Yüzüme karşı da söylerse söylesin. Benim böyle şeylerden haberim ve bilgim yoktur.

İfadenizi söylediğiniz gibi yazdım. Doğruysa imzalayınız.

İfadem doğrudur. Onaylar ve imzalarım.

24 Temmuz 1914

Tokat'ın Sabunhane Mahallesinden
Ohannes Usta Oğlu Setrak
(İmza)

Bu ifadelerin yanımızda alınmış olduğu onaylanır. 24 Temmuz 1914.

Üsteğmen
(İmza)

Üsteğmen
(İmza)

Teğmen
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Amasya Sancağı
Mutasarrıflığı
Adet
29763
552

Amasya Savcılığına

Ev ve dükkânlarında bomba bulunan, Amasya'nın Sofular Mahallesi'nden ve çancı esnafından Tayak oğlu Karnik'le kardeşi Ohannes'in İstanbul Divan-ı Harbine sevkleri valilikten bildirildiğinden adı geçenler hakkındaki araştırma evrakının da beraberce gönderilmesi uygundur.

25 Temmuz 1914

Amasya Mutasarrıfı
(Mühür)

Gereğinin yapılması için Sorgu Hakimliğine.

25 Temmuz 1914
(Mühür – İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Amasya Nüfus Müdürlüğüne

Amasya'nın Sofular Mahallesi'nden Tayakoğullarından Haçatur'un oğlu Ohannes'in doğum tarihinin bildirilmesi.

25 Temmuz 1914

Amasya Asliye Mahkemesi Sorgu Hakimliği

221
54

Söz konusu mahallenin 65 nci hanesinde Tayakoğullarından Haçatur'un oğlu Ohannes 1894 doğumlu olarak kayıtlı olduğu arz olunur. 25 Temmuz 1914

(Mühür)

----- ----- -----

Amasya Mahkemesi Sorgu Dairesine ait ifade kağıdı

Esas Numarası
113

Savcılık Numarası
337

Bomba ve yanıcı madde yapım ve satımından dolayı sanık olan Amasya Sofular Mahallesi'nden, çancı esnafından Tayak oğlu Karnik, kardeşi Ohannes ve Nazar oğlu Haykaz(?) ve arkadaşları hakkında yapılan soruşturmayı içeren evraktır. 25 Temmuz 1914

----- ----- -----

Sanık, Amasya Sofular Mahallesinden, Tayakoğullarından, 17 yaşında olduğunu söyleyen, ela gözlü, beyaz ve solgun çehreli, uzunca burunlu, orta boylu, kuvvetli, Haçatur oğlu Ohannes'in ifadesidir. (25 Temmuz 1914)

Mesleğin nedir? Evli misin, bekâr mısın? Okur yazar mısın?

Mesleğim çancılık ve dökümcülüktür. Evliyim, çocuğum yoktur. Ermenice okur yazarım. Türkçe okurum, fakat yazamam.

İşinizi yaptığınız dükkânınız nerededir? Dükkânda başka arkadaşınız var mıdır?

Dökümcüler çarşısında dükkânımız vardır. Dükkânda kardeşim Karnik'le beraber çalışıyorduk. Başka arkadaşımız yoktur.

Önceden, bir şeyden dolayı mahkum oldunuz mu? Hapse girdiniz mi? Girdiyseniz neden?

Bugüne kadar bir şeyden dolayı hapis ya da mahkûm olmadım.

Kardeşinle birlikte dükkânınızda bomba ve yanıcı madde yaptığınızı ve çeşitli yerlerde satmakta olduğunuzu söylüyorlar. Ne dersin? Bombaları ne zaman yaptınız? Hangi amaçla yaptınız? Kimlere sattınız? Doğruyu söyleyiniz.

Efendim, biz bomba yapıp bir tarafa göndermedik. Ancak, değirmenci Yerob dedikleri iyi tanımadığım birisi bize örnek getirdi. "Bundan dört tane yapınız." dedi. Biz de yaptık, parasını alınca, bunları kendisine vermiştik. Biz, örneğe göre yaptığımızdan, bomba olduğunu ve zararlı bir şey yaptıklarını bilmiyorduk. Ona verdiğimizden başka yapmadık. Kimseye satmadık. Bunda hiç bir amacımız yoktu.

Örneğe göre ısmarlanan dört adet bombadan başka yapmadığınızı ve onları da parasını alıp sahibine verdiğinizi söylüyorsunuz. Halbuki evinizde de aramalar sonucunda bombalar bulunmuş. Bunlara ne diyeceksin?

Evet, evimizde bomba bulunmuş. Fakat benim haberim yok. Evimizde iki tane bombanın bulunduğunu söylediler. Kimin tarafından bırakılmış olduğunu bilmiyorum. Ben sadece dört tane bomba yapıp verdiğimizizi biliyorum. Başka bir şey bilmiyorum.

Babanız sağ mıdır? Babanız bomba yapıp, etrafa satıyormuş. İfadenizde böyle söylemişsiniz.

Biz kendimizi kurtarmak için, korkumuzdan "Babamız da yapardı." dedik. Yalan söylemiştik. Babamın böyle şeyler yaptığını görmedik. Biz de yapmazdık. Ne olduğunu bilemediğimiz, sipariş verilen bir şey yaptık. O da bombaymış.

Başka nerelere gönderdin? Başka yapanlar var mıydı?

Başka kimseye göndermedik. Başka yapan var mı, bilemiyorum.

Değirmenci Rafael oğlu Agop'a ve Tokat'tan Setrak adında birisine dörder beşer adet göndermiş olduğunuzu ifadenizde söylemişsiniz. Bu adamlar kimlerdir?

Değirmencinin oğlu, demin dediğim Yerob yanlıştır. İşte bu Agop'a vermiştik. Yani o, sipariş etmişti. Tokat'ta kimseye göndermedik. Ancak bize jandarma baskı yaptı. Ondan dolayı yalan yere “Oraya buraya gönderdik.” dedik. Gerçek değildir.

Sizden başka bomba yapan var mıdır?

Başka yapan var mı, yok mu bilemiyorum.

Kardeşin Karnik mi, yoksa sen mi yaptın?

İkimiz aynı dükkânda çalıştığımızdan beraber yaptık.

İfadenizi okuduk. İmzalayınız.

İfadem doğrudur. İmzalayayım.

Kâtip
(İmza)

Sorgu Hakimi
(İmza)

Sanık
Tayakoğullarından Haçatur oğlu
Ohannes (İmza)

----- ✍ ----- ✍ -----

Sanık, Amasya Sofular Mahallesinden, Tayakoğullarından, 30 yaşında, siyah bıyıklı, kara gözlü, kara kaşlı, asık suratlı, orta boylu Haçatur oğlu Karnik'in ifadesidir. (25 Temmuz 1914)

Mesleğin nedir? Evli misin bekâr mısın? Okur yazar mısın? Önceden, bir şeyden dolayı mahkum oldunuz mu? Hapse girdiniz mi?

Mesleğim çancılıktır. Evliyim, iki çocuğum vardır. Ermenice'yi az okuyup yazabiliyorum. Türkçe bilmiyorum. Bugüne kadar bir şeyden dolayı hapis ya da mahkum olmadım.

Neden tutuklandınız? Olayı anlat.

Efendim, bir şeyden haberim yoktur. Evimizde bomba bulmuşlar. Ondan dolayı bizi tutukladılar. Halbuki kardeşim Ohannes'le beraber oturmuyorum. Evimiz bir fakat odalarımız ayrıdır. Onun tarafında bulunmuş. Benim bilgim yoktur. Kimin getirip koyduğunu bilemiyorum.

Evde bulunanları bilemiyorsun. Ama yapıp, sattığınız ne oluyor? Onlardan da bilginiz yok mudur?

Evet. Birisi bize örnek getirdi. Zorla yaptırdı. Dört adet yaptık, verdik. O adamın da kim olduğunu tam bilmiyorum. Karabet ya da Agop denilen birisidir. Başka kimseye yapıp satmadık.

Zorla nasıl yaptırıyor? Sen mademki bomba olduğunu anladın, neden yetkililere haber vermedin? “Bir adam bana zorla bomba yaptırıyor” demedin?

Yetkililere haber vermeye fırsat olmadı. Zaten iki gün sonra yetkililer de haber almıştır.

Tokat'ta kime gönderdiniz? İfadenizde söylemişsiniz.

Bilgim yoktur, öyle bir ifade vermedim.

Başka kimler yapıyorlar? Babanız da yapıyormuş öyle mi?

Bilemiyorum. Nazar oğlu Ağya'nın babasının vaktiyle yaptığını duyduk. Fakat şimdi Ağya için de yapıyor diyorlar. Ben görmedim. Babamın öyle bir şey yaptığını bilemiyorum.

Dışarıya yaptığınız bombaları sen mi yaptın; Ohannes mi yaptı?

Beraber yaptık.

İfadeni imzala.

İfadem doğrudur. İmzalayayım.

Tayakoğullarından Karnik oğlu Haçatur

(İmza)

----- ✎ -----

Sanık, Amasya Beyazıtpaşa Mahallesinden, Nazaroğullarından, 31 yaşında, kumral bıyıklı, esmer benizli, ela gözlü, orta boylu, Ohannes oğlu Ağya'nın ifadesidir. (25 Temmuz 1914)

Mesleğin nedir? Evli misin, bekâr mısın? Önceden, bir şeyden dolayı mahkum oldunuz mu? Hapse girdiniz mi? Okur yazar mısın?

Mesleğim önceden dökümcülüktü. Bir senedir arabacılık yapıyorum. Evliyim, bir çocuğum var. Bugüne kadar bir şeyden dolayı hapis ya da mahkum olmadım. Ermenice'yi okuyup yazabiliyorum. Türkçe bilmiyorum.

Neden tutuklandınız? Anlatınız.

Bilemiyorum.

Bir şey söylemediler mi? Sormadılar mı?

Söylediler ve sordular. "Bomba yapıyormuşsun ve yapanları biliyormuşsun." dediler. Ben bağdaydım. Evimi ve dükkânımı aramışlar, demir parçalarını bulmuşlar, bomba demişler. Onun için hapsedtiler.

Dükkânınızdan demir parçaları değil, bomba çıkmış. Zamanında babanız bomba yapıyormuş ve şimdi de siz yapıyormuşsunuz. Öyle diyorlar. Ne dersin?

Dükkânımızda bombayı bulamadılar. Bomba diyerek aldıkları şey bir demir parçası. Yani yuvarlak demirdir. O demir, ben dükkâna girdiğimden beri oradadır. Ne olduğunu ben de bilmiyorum. Ben yapmadım, bomba değildir. Böyle şeyleri yapmam ve yapmıyorum. Kesinlikle kabul etmiyorum.

Kardeşiniz Haykazon(?) varmış, o da bomba yapıyormuş öyle mi?

Hayır. Bilmiyorum.

Dükkânınızda bulunan demir dediğin şey nasıldır? İçi boş mu?

Evet içi boştu, fakat ne olduğunu ben bilmiyorum. Ben dükkânda görmüştüm.

Dükkânda şimdi kim çalışıyor?

Dükkânda kimse çalışmıyor. Bir sene önce ben çalışıyordum. Şimdi kapalıdır. Beni evden alıp, dükkânı aç, dediler. Açtım.

Bombayı yapan başka kim vardır?

Bilemiyorum.

İfadeni imzala.

İfadem doğrudur. İmzalarım.

(İmza)

Sanık
Nazaroğullarından Ağya oğlu Ohannes
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Sanık Tokat'tan polis koruması altında gönderilen Tokat İçmesu Mahallesinden Kuncaloğullarından, 23 yaşında, çakır gözlü, orta boylu, ter siyah bıyıklı ve siyah kaşlı Ohannes oğlu Setrak'ın ifadesidir. (25 Temmuz 1914)

Mesleğin nedir? Evli misin, bekâr mısın? Önceden, bir şeyden dolayı mahkum oldunuz mu? Hapse girdiniz mi? Okur yazar mısın?

Mesleğim dökümcülüktür. Evli değilim. İki sene önce yasak silah bulundurmaktan dolayı, yani çapı fazla revolver üzerimde bulundu. Beş hafta tutuklu olarak hapis yattım. Başka mahkumiyetim yoktur. Ermenice okur yazarım. Türkçe bilmiyorum.

Amasya'nın Sofular Mahallesinden Tayak oğlu Karnik ve kardeşi Ohannes'i tanıyor musun?

Sadece küçüğünü tanıyorum. Ama isimlerini bilemiyorum.

Amasya'ya seni hangi nedenle gönderdiler?

Tokat'ta, polisler bir sabah evime geldiler ve aradılar. Bir şey bulamadılar ve beni nezarete aldılar. Şimdi de buraya gönderdiler. Neden gönderdiklerini bilemiyorum. Sonradan bomba meselesi için gönderdiklerini işittim.

Karnik'le Ohannes'den sekiz ay önce bomba satın almışmısınız. Tokat'a naklettiğinizi söylüyorlar. Ne dersiniz?

Ben kesinlikle böyle bir şey almadım. Zaten sekiz ay önce İstanbul'daydım. Bombadan kesinlikle haberim yoktur.

Ohannes, sana beş adet bomba sattığını söylüyor. Tanesini birer mecdiyeden satmış.

Hayır, kesinlikle kabul etmiyorum. Asla böyle bir şey bilmiyorum. Kimin yaptığını da bilmiyorum.

İfadeni İmzala.

İfadem doğrudur. İmzalıyorum.

Kâtip
(İmza)

Sorgu Hakimi
(İmza)

Sanık Kuncaloğullarından
Ohannes oğlu Setrak
(İmza)

----- ✎ ----- ✎ -----

Bomba meselesinden dolayı sanık olarak ifadeleri alınan Karnik, kardeşi Ohannes, Nazar oğlu Ağya, Kuncal oğlu Setrak gözaltında olduklarından tutuklama ve tutuklanma suçları hakkındaki mütalaaları alınmak üzere savcılığa. (25 Temmuz 1914)

Amasya Asliye Mahkemesi Sorgu Hakimliği

Sanıklardan, Karnik ve kardeşi Ohannes'in evlerinde bomba; Ağya'da da bombaya elverişli eski top güllesi bulunduğu Karnik'in ilk soruşturmadaki ifadeleri; diğer sanığın da bu meseleyle tamamen ilgili oldukları, Osmanlı Devleti aleyhine ve yıkıcı bir amaç taşımalarından dolayı hepsi hakkında geçici tutuklama belgesi yazılmasına karar verilmesi talebiyle iade olunur. 25 Temmuz 1914

Amasya Savcı Yardımcılığı

İfadeleri kaydedilen sanıklardan Karnik ve kardeşi Ohannes'in evlerinde bomba bulunması ve konuyla ilgili ifadeleri, diğer sanık Ağya'nın da dükkânında bombaya elverişli içi boş gülle bulunması ve diğer sanık, Setrak'ın da sanıklardan Ohannes'den beş adet bomba satın aldığı Ohannes'in önceki ifadesinde kayıtlı bulunmasına, söz konusu bombaların Osmanlı Devleti'ne karşı yıkıcı bir amaca dayanılarak yapılması, ihtimaliyle bu delillerin tutuklanmalarına yeterli görülüp, savcının talebi üzerine, geçici olarak tutuklanmalarına karar verilerek belgeleri yazılmıştır. 25 Temmuz 1914

Amasya Asliye Mahkemesi Sorgu Hakimliği

Bu tutuklama kararının incelenerek kanuna uygun olduğu onaylanmıştır.

*25 Temmuz 1914
Mahkeme Başkanı
Savcı*

----- ✎ ---- ✎ -----

İstinaf Savcılığının 26 Temmuz 1914 tarihli telgrafıyla bildirildiği ve bu evrakın Divan-ı Harbe sevki ve aidiyeti hakkında karar verilmesi hususunda mütalaanın açıklanmak üzere Savcılığa.

27 Temmuz 1914

Amasya Asliye Mahkemesi Sorgu Hakimliği

----- ✎ ---- ✎ -----

Bomba, yanıcı madde yapım ve satımından sanık olarak tutuklu bulunan Amasya'nın Sofular Mahallesi'nden, çancı esnafından, Tayak oğlu Karnik ve kardeşi Ohannes; Nazar oğlu Ağya, Kuncal oğlu Setrak ve arkadaşları hakkında yapılan sorgulamaya göre adı geçenlere isnad olunan eylemler Osmanlı Devleti'nin iç güvenliğini bozmaya ve bozguncu amaçlara yönelik siyasî suçlardan görülmüş olduğundan, mesele şu haliyle görev ve yetki dışında değerlendirildiğinden evrakın İstanbul'da kurulan Divan-ı Harb-i Örfiye gönderilmesine karar verilmesi, talep ve iddia olunur.

27 Temmuz 1914
Amasya Savcı Yardımcılığı

----- ✎ ----- ✎ -----

Karar Numarası
84

330
113

KARAR

Bu iddia ve soruşturma evrakı ve ayrıntıları incelenmiştir. Bomba ve yanıcı maddeler yapım ve satımından dolayı sanık olarak tutuklu bulunan Amasya'nın Sofular Mahallesi'nden, çancı esnafından, Tayak oğlu Karnik ve kadeşi Ohannes; Bayezıtpaşa Mahallesi'nden Nazar oğlu Ağya; Tokat'ın İçmesu Mahallesi'nden Kuncal oğlu Setrak haklarında yapılan soruşturmaya göre adı geçenlere isnad edilen eylemlerin Osmanlı Devleti'nin iç güvenliğini bozmaya ve bozguncu amaçlara yönelik olduğu anlaşılmış, söz konusu eylemin siyasî olduğu görüldüğünden bu soruşturma Divan-ı Harb-i Örfi kapsamına girdiğinden, bu soruşturmanın gönderilmesine ve bizim görev alanımız dışında olduğuna karar verilmiştir.

27 Temmuz 1914
Amasya Asliye Mahkemesi Sorgu Hakimliği

Amasya Mutasarrıflığına takdim olunur. 27 Temmuz 1914

Amasya Savcı Yardımcılığı

----- ✎ ----- ✎ -----

Savcı
736

TEBLİĞ

Adı geçen sanıkların cinayetle yargılanmalarına Soruşturma Kurulunun 6 Eylül 1914 tarihli kararnamesi üzerine getirtilerek görülen mahkemeleri kapsamında konuyla ilgili evrak bütünüyle Divan-ı Harb-i Örfî Başkanlığına teslim edilmiştir.

7 Eylül 1914
(Mühür-İmza)

----- ✎ ----- ✎ -----

Derin incelenmeye ihtiyacı olmayan bu evrakın esası hakkında görüşlerinin sorulması konusunda teslim edilmiştir. 27 Ağustos 1914

(Mühür-İmza)

----- ✎ ----- ✎ -----

İDDİANAME

Numarası

736

Karnik ve Ohannes, Ağya ve Setrak haklarındaki evrak okundu.

Adı geçen sanıkların bomba ve sair yok edici aletler imal ederek bozgunculuk düzenleyenlerin ihtilal çıkarmaktaki amacı hususuna hizmet etmiş oldukları soruşturulan olayı içeren evraktan sonuçlandırılmıştır. Mülkiye Ceza Kanununun 58 nci maddesinin 16 Temmuz 1906 tarihli ek maddesine uygun olarak cinayetle lüzumu muhakemelerine karar verilmesi talep ve iddia olunur. 30 Ağustos 1914

(Mühür-İmza)

----- ✎ ----- ✎ -----

KARAR

Bomba yaparak dağıttıkları iddiasından sanık Karnik, Ohannes, Ağya ve Setrak haklarında yapılan soruşturma neticesinde bunları çok sayıda insanı, evleri, gemileri ve nakliye araçlarıyla geçit yollarını yıkarak yok edebilecek şekilde bomba imal ederek dağıttıkları; bunun da bir veya birçok defa kötü emellerine ulaşma kasdıyla yaptıklarını kendileri itirafları, ifadeleri ve geçerli soruşturmalarda söylediklerinin ışığında kesinleşmiş ve eylemleri Ceza Kanununun 58 nci maddesi ekleri yerine geçmek üzere yayınlanan 16 Temmuz 1906 tarihli düzenleyici fıkraları; ilk fıkralara uygun olarak hafif cezaya çarptırılmalarını gerektirdiğinden Divan-ı Harb-i Örfice yargılamaları yapılmak üzere Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 128 nci maddesine⁴² göre cinayetten mahkemelerine oy birliğiyle karar verildi.

6 Eylül 1914

(Mühür-İmza)

----- 80 ---- 82 -----

Emniyet Genel Müdürlüğü

Yazı İşleri

Adet

Genel 5969

Özel 652

İstanbul Merkez Komutanlığına

Amasya'nın Sofular Mahallesi'nden ve dökümcü esnafından Tayak oğlu Karnik ve kardeşi Ohannes'in, yapılan ihbar üzerine, evlerinde gerçekleştirilen aramalar sonucunda biri memeli diğeri memesiz iki adet bomba bulununca yerel sorgu hakimliğince bu konuda yapılan inceleme ve sorgulamada Karnik'le Ohannes'in bir buçuk sene önce ölen babalarının 50 adet bomba yaptığı ve Amasya'nın Sofular Mahallesi'nde Hanta oğlunun evinde kiracı olarak ikamet eden Dellalyan Mardiros'a sattığı; Mardiros tarafından da bu bombaların Ankara taraflarına gönderildiği; Karnik'le Ohannes'in bir ay önce yaptıkları dört adet bombayı beş meci diye karşılığında Altun oğlu Değirmenci Rafael oğlu Agop'a sattıkları; sekiz ay önce de Tokat'ta dökümcü esnafından Ohan oğlu Setrak Nikgos'a da her biri birer meci di yeden olmak üzere beş adet bomba yapıp sattıkları, Setrak'ın bir mektupla beraber gönderdiği arabacıya teslim ederek Tokat'a göndermiş oldukları her ikisinin itirafıyla ortaya çıkmıştır. Bomba satın alanlardan Mardiros'un hâlâ Amerika'da, Agop'un da Merzifon taraflarında oldukları

⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. s. 169.

anlaşılmıştır. Sanık, Amasya'nın Sevadiye Mahallesi'nden Nazar oğlu Ağya'nın dükkânının aranması sırasında bomba yapımına uygun eski ve delikli güller bulunmuş ve bomba yapmakta olduğu anlaşılmıştır. Tokat'ın İçmesu halkından Kuncal oğlu Setrak'ın da bir gizli ihtilal amacıyla bomba tedarik ettiği ortaya çıkmıştır. Onlara yöneltilen eylemler Osmanlı Devleti'nin iç güvenliğini bozacak, bozguncu amaçlar taşıyan siyasî suç olarak kabul edildiğinden mahkemeleri adliyenin görevi ve yetkisi dışında görülmüş olmakla Divan-ı Harb-i Örfîce yargılanmalarına karar verilerek, evraklarıyla birlikte Amasya Mutasarrıflığından buraya gönderilmiş olan Karnik, kardeşi Ohannes, Nazar oğlu Ağya ve Setrak isimli şahıslar hakkında yasal işlemlerin yapılması amacıyla gönderilmiştir. 17 Ağustos 1914

Emniyet Genel Müdürlüğü

Örfî İdare Dairesi
1885

Söz konusu kişiler merkezde alıkonulmuştur. Kanunî araştırmanın başlaması için evrak Divan-ı Harb-i Örfî Başkanlığına gönderilmiştir.

17 Ağustos 1914

Merkez Komutanı
Yarbay
Halil

Savcılığa 18 Ağustos 1914

----- ----- -----

SORUŞTURMA

Hınçak Örgütü mensuplarından olup adam öldürme ve ayaklanma suçlarıyla yargılanmış şahıslar arasında olduğu bildirilen Hayk Minasyan ve Kara Hayk hakkında yapılan soruşturma neticesinde adı geçenlerden yakalanıp sorgulaması yapılan; Kumkapı'da Patrikhane karşısında Ermeni Kilisesi Mektebinde hademe, aynı yerde ikamet eden, 49 yaşında, Tebrizli olduğunu söyleyen, İran uyruklu Ohannes oğlu Kigork ve Kara Hayk kod adlı Royan'ın bağımsız Ermenistan'ı kurmak için yasal olmayan faaliyetle ayaklanma ve karışıklık çıkarmak çerçevesinde; 1913 senesinde Köstence'de gerçekleştirilen kongre kararları sonucu olarak yazılı basın, halka açık toplantı ve kitaplar vasıtasıyla propaganda yapmak, düzenli çeteler oluşturarak Türkiye'nin savaşta bulunduğu sırada derhal programı uygulamak üzere oluşmuş olan komitenin Karadeniz sahillerinde propagandayla görevli etkin üyelerinden olduğu, adı geçenin sorgulanmasında Hınçak Örgütü adına propaganda yapmakla görevli olduğu; silah ve diğer yanıcı ve patlayıcı madde dağıtımının kendisine ait olmadığına, komitenin silah işi bulunmadığına, ihtilal ve adam öldürme gibi hususların programlarında olmadığına dair olan sorulara verdiği cevaplar;

Açıklama yapması için ifadesine başvurulanan Gazeteci Hemayak Efendi'nin, adı geçen Hayk'ın 20 senedir Hınçak olup üç sene önce İstanbul'a gelerek sözde İstanbul merkezine bağlı görüldüğü halde, Sabah Gülyan taraftarı olduğuna dair olan açıklaması ve Sosyal Demokrat Hınçakyan Partisine üye olanların yargılanmaları esnasında, sanıklardan Rupen Karabetyan'ın; Hayk'ın aslen Tiflisli olup Kara Hayk adıyla bilindiğini, Sabah Gülyan'ın arkadaşlarından bulunduğuna dair açıklamaları, mahkeme heyeti tarafından düzenlenerek imzalanan tutanak içeriğinde, delillerle ortaya çıkmış ve bu eylemi Ceza Kanununun 54 ncü maddesine uygun olarak ağır suçları gerektiren fiillerden olduğundan, Divan-ı Harb-i Örfice yargılamaları yapılmak üzere, cinayetle lüzûm-ı muhâkemesine ve kimliği tespit edilememesinden dolayı çağırılması ve sorgulanması mümkün olmayan Hayk Minasyan hakkındaki soruşturmanın ayrıca derinleştirilmesi amacıyla dosyasının ayrılmasına oybirliği ile karar verildi. 10 Ekim 1915

----- 80 ---- 82 -----

Ermeni ihtilal örgütü üyelerinden olup evlerinde bomba ortaya çıktığı bildirilen Kirkor, Mihran, Artin, Karabet, diğer Karabet, Hacı Ohannes, Antranik ve Horan(?) ile suçlu olup olmadıkları araştırılan Rusyalı Kirkor Hallaçyan, Jirar Bartoh, Kegam ve Gülbenk'in ve henüz ele geçirilemediklerinden sorguları yapılamayan Gekenoz(?) oğlu Bogos ve aklî dengesini kaybetmiş olan Murabağcıyan Hacı Nerses ve arkadaşları haklarında yapılan sorgu araştırmaları sonuçlanmıştır.

Sorgulamaları yapılan sanıklardan; Adapazarı'nın Karakalpak Mahallesi'nde oturan, kitapçı, 32 yaşında, Manuk oğlu Hacı Ohannes; aynı kazanın Gülesin Mahallesi'nden sigortacı, 42 yaşında, Minas Gecyan oğlu Antranik; Kuyumcu Mahallesi'nde oturan, demirci, 46 yaşında, Haçatur Yeremyan oğlu Horan(?); Yüzik(?) Mahallesi'nde oturan silahçı ve hırdavatçı, 40 yaşında, Hacı Artin Çizmeciyan oğlu Hacı Mihran; Abdal Mahallesi'nde oturan, Ararat Oteli kiracısı ve Gazinocu, 61 yaşında, Ohannes Kabyan oğlu Kirkor; İstanbul Galata'da Leblebici Sokağı'nda Berber, İzmitli, 39 yaşında Bogos Kılıçyan(?) oğlu Artin; İzmit'in Bahçecik köyünde fıçı, 45 yaşında, Ohannes Patukyan oğlu Karabet; yine İzmit'in Aynalıkavak Mahallesi'nden, hamal, 47 yaşında, Minas Papasyan oğlu Karabet; Adapazarı'nda balık tuzlayıcısı firari Kegam; Rusyalı Kirkor Hallaçyan; Azadamard matbaasında yazıcı Jirar Bartoh, İzmit'te istasyon karşısında kıraathaneci Gülbenk(?), Ermeni milletinin en fazla Türkiye'de ezildiği ve baskı altında olduğu gerekçesiyle, Osmanlı Devleti topraklarını içine alan çeşitli kararların sonucunda Ermenistan eyaletlerinin geleceğini Osmanlı Devletinin sonundan soyutlayarak Ermeni ulusal bağımsızlığının oluşumu fikriyle bir araya gelen ve bu hain maksatlarını yazılı basın, halka açık toplantı ve kitaplarla propaganda yapmak, Osmanlı Devleti memurlarına suikastlar düzenlemek suretiyle, düzenli çeteler kurarak uygun yerlere göndermek, halihazırdaki durumu gerçekleştirmek istedikleri zararlı amaçlara ulaşmada fırsat bilip, araç kabul ederek çeşitli zaman ve mekânlarda genel ayaklanmalar çıkarılması esasına dayanarak kurulan Ermeni cemiyetlerinin elde etmek istedikleri amaçlar itibarıyla; etkin üyelerinden olarak bu maksadın hayat bulması için gizli toplantılar yapmak; birtakım patlayıcı maddeler imal etmek, silah toplayıp dağıtmak, yanlarında saklamak; bunları işin başında alacakları işaret üzerine kullanmaya hazır halde olmak; halkın elindeki silah, cephane, yanıcı ve kimyevî maddelerin geçici kanun gereğince belirlenmiş olan süre içerisinde teslim etmeleri, aksi takdirde ellerinde bu gibi maddeler ortaya çıkmış olan kişilerin ordu aleyhinde karşı düşmanca harekette bulunmak ve suçu savaş işlemiş sayılarak, kanun gereğince idam olunacaklarına dair, her tarafta olduğu gibi Adapazarı Kaymakamlığınca da bütün köy ve kasabalara münasip araçlarla durum bildirilmiştir.

Kilise duvarlarına, köşe başlarına ilanlar asılmış, muhtarlara bunlardan verilmiş olmasına rağmen adı geçen şahıslar kötü niyetlerini zorlayarak adaletli tedbirleri kapsayan bu ilanda söylenenlere kulak asmayıp, üyesi

oldukları örgüt emriyle hazırladıkları yanıcı ve patlayıcı maddeleri yanlarında bulundurmak, bir kısmını denize atmak suretiyle imhaya teşebbüs ettikleri, sorgulamalar sonucunda içlerinden Hacı Ohannes'in, firarî Bartoh'un kendisine bomba getirdiğini ve bir iki gün sonra alıp İzmit'e götürdüğünü; Antranik'in, kendi her ne kadar Partiye mensup ise de üç buçuk senedir partinin mevcut olmadığına ve Demirci Horan'ın(?) Bartoh'un önerisi üzerine, imal ettiği bombaları, Bartoh'un doldurduğuna ve İzmit ile Adapazarı'nda ele geçirilen bombaları kendinin imal ettiğine; aramalar sırasında atmış olduğu bombaları tuvaletten çıkarıp verdiğine, bundan dolayı patlayıcı ve yanıcı maddeleri doğrudan doğruya yapanın kendisi olduğu; Hacı Mihran'ın da kendisinin silahçı olmasından bazı mavzer ve gıra tüfeğini 31 Mart olayından sonra sattığına; diğer sanık Kirkor'un ifadesine göre Partiye mensup olmadığına; aramalar sırasında Kirkor'un kuyuya sakladığı bombaları aramakla görevli olan memurlara teslim ettiğine; Kirkor Hallaçyan'ın otele getirdiği sandıkta bomba olduğunu sonradan anlayarak kuyuya attığına; hükûmet tarafından yapılan duyurunun sadece İstanbul'a mahsus olduğunu zannederek Artin Mizoh(?) adında bir Hınçak'ın iki kavanoz ve bir sepet bomba getirdiğine ve hamal Karabet aracılığıyla denize atılmasını tavsiye ettiğine; Karabet'in de hamal Karabet ile Kegam'ın getirdiği bombaları denize atarak imha ettiğine; Sabah Gülyan'ın başkanlığı altında Köstence'de gerçekleştirilen kongrede üye sıfatıyla bulunmayıp bir iş için tesadüfen Köstence'ye gittiğine; hamal Karabet'in, Artin'in 5-6 sene evvel verdiği bombaları evindeki kömürlükte bir buçuk sene kadar unuttuğuna; yukarıda anlatıldığı üzere denize atmak üzere fıçı Karabet'e bıraktığına dair kısmen açık, kısmen üstü kapalı kabul ve itirafları ile birbirlerini suçlamaları; İzmit ve Adapazarı'nda silah toplamakla görevli memurlar tarafından, adı geçen patlayıcı maddelerin toplanmasına; sanıkların ifadelerine ve özellikle ihtilal örgütü ileri gelenlerinden Jirar Bartoh'un ve Rusyalı Kirkor Hallaçyan'ın bomba dağıtmakla görevli olduğuna, Gülbenk'in de Bartoh tarafından bırakılmış olan bombaları dağıtarak hizmet ettiği tutanakların içeriklerinde kanunî delillerle ortaya çıkmış ve bu eylemleri Ceza Kanununun –bu bombaların kullanış maksadı, üretildiği zaman ve saklanması itibarıyla– 58nci madde değişik ikinci ekine uygun olarak, ağır cezaları gerektiren eylemlerden görülmüş olduğundan Divan-ı Harb-i Örfice yargılanmak üzere, tutuklu ve firarî olarak isimleri geçen şahısların cinayetle lüzum-ı muhakemelerine, ancak aklî dengesinin yerinde olmadığı anlaşılan Murabağcıyan(?) Hacı Nerses ile kimliği belirlenemeyen Kekenos(?) oğlu Bogos haklarındaki soruşturmanın şimdilik ayrılmasına oybirliği ile karar verildi. 11 Ekim 1915

(İmza) (İmza) (İmza) (İmza) (İmza)

----- ✎ ----- ✎ -----

Sanık, Adapazarı'nda Ararat Otelinin kiracısı, 61 yaşında, İzmitli Ohannes Kabyan oğlu Kirkor'un alınan ifadesidir. (1 Eylül 1915)

Seni neden tutukladılar?

Evimi, Mayıs ayında silah meselesinden dolayı aramışlardı; fakat evde bir şey bulamadılar. Sadece bazı özgürlük savaşçılarının resimlerini buldular. Bunlar altı taneydi. Bunun üzerine beni tutuklayarak, Bolu'ya gönderip hapsedtiler. İki ay kadar hapis yattım. 30 Mayıs'ta evimi aramışlardı. 24 Temmuz'da beni, Bolu'dan Adapazarı'na istediler. Ben de, yargılama olacağını zannederek jandarmaların koruması altında Adapazarı'na geldim. Orada bana; "Sende bomba varmış." dediler. Ben de bir kuyuya saklamış olduğum 55 tane bombayı çıkarıp yetkililere teslim ettim.

Bu bombaların bende bulunmasının sebebine gelince; bundan iki buçuk yıl önce Kirkor Hallaçyan isminde birisi, İstanbul'dan otelime gelmişti. Bir hafta otelde kaldı. Ayrılırken, yanında getirdiği sandığı otelde bıraktı. "Beş on gün sonra gelip sandığı alacağım." dedi. Seferberlik sırasında yetkililer otelimi istediler. Ben de orayı boşalttım. Bu arada, sandıkta ne var diye merak ettim, açtım. İçerisinde bomba olduğunu görünce korktum. Bombaları hemen bir kuyuya attım. Fakat bombaları hemen otelden kuyuya atmadım. Önce dükkânıma götürdüm. İki ay kadar orada durdu. "Ne yapayım?" diye düşündüm. Ondan sonra kuyuya attım. Bombaları kuyuya attığım tarih Şubat ile Mart ayı arasındaydı.

Nisan ayında Kirkor Saadetyan isminde bir Ermeni (hâlen asker, önceden Adapazarı'nda doğramacıydı) ile konuşurken "Başıma böyle bir felâket geldi. Bomba bırakmışlar. Ben de onları imha etmek üzere kuyuya attım." diye söylemiştim. O da, ben Bolu'da tutukluyken silah arama memurlarına bilgi vermiş. Bunun üzerine beni Bolu'dan çağırdılar.

Bu iş de böylelikle ortaya çıktı. Ben Bolu'da hapisteyken, Adapazarı'nda "Kim, silah ve bombası olup da teslim ederse cezası olmayacaktır." diye ilân etmişler. Fakat Bolu'da hapiste olduğumdan dolayı, bu ilândan haberim olmadı. Bunun için de yetkililerin emrini yerine getirmemiş olduğumdan ve günü de geçip kendiliğimden bombaları ihbar etmemiş sayıldığımdan beni buraya sevk ettiler. İşte size gösteriyorum. Soruşturma Kurulunun geçici tutuklama yazısıyla 13 Haziran'da tutuklanmıştım.

İfadeni imzala.

İmzalayayım.

(İmza)

----- ✍ ----- ✍ -----

Sanık, Adapazarı kömür pazarında demircilik yapan, 46 yaşında, Adapazarlı, Haçatur Yeremyan oğlu Horen'in alınan ifadesidir. (1 Eylül 1915)

Seni niçin tutukladılar?

İstanbul'dan İbrahim Bey isminde bir memur, silahları toplamak üzere gelmişti. Silahımı almak üzere beni çağırmıştı. "Silahı, patlayıcı maddesi olup da teslim edenler affedilecek" dedi. Ben de hemen onun yanına gittim. "31 Mart Vakası'ndaki irticacılara karşı kullanılmak üzere birtakım bombalar yapmıştım. Şimdi sakladığım yerden çıkarıp size teslim edeceğim." dedim. İbrahim Bey "Peki oğlum" dedi. Bana izin verdi. Bombaları, babamın evindeki tuvalet kuyusuna saklamıştım. Bir işçi bulup, orayı kazdırdım. Bombaları çıkarıp İbrahim Bey'e teslim ettim. Sonra tutukevine gönderdiler.

İfadeni imzala.

İmzalayayım.

(İmza)

----- ✍ ----- ✍ -----

Sanık, Adapazarı Sultan Orhan Camii çevresinde silahçılık ve sebze meyve satıcılığı yapan, 40 yaşında, Adapazarlı, Hacı Artin Çizmeciyan oğlu Hacı Mihran'ın ifadesidir. (1 Eylül 1915)

Seni neden tutukladılar?

Adapazarı'na bir memur gelerek, "Yetkililer tarafından yasaklanan silahlardan ne kadarını, kime sattın?" dediler. Hâlbuki ben 31 Mart Vakası'ndan sonra böyle yasaklanmış silahları satmadığımı söyledim.

O halde seni neden yakaladılar?

Neden yakaladıklarını bilemiyorum.

İfadeni imzala.

İmzalayayım.

(İmza)

----- ✍ ----- ✍ -----

Sanık, Adapazarı Uzunçarşı'da kitapçılık yapan, 32 yaşında, Adapazarlı, Manuk Kabakyan oğlu Hacı Ohannes'in ifadesidir. (1 Eylül 1915)

Seni neden yakaladılar?

Benden silah istemek üzere kiliseye çağırdılar. "Silahın var mı?" dediler. "Bir çifttem vardı, onu da verdim." dedim. Belgemi gösterdim. "Bize yardım etmek için bombalarla ilgili olarak bir bilgin var mı?" dediler. Pantuh isminde bir propagandacı gelmişti. 31 Mart Vakası'ndan beş on gün sonra yemek yemeye, evime çağırmıştım. O, gündüzden dükkânıma bir torba bırakmıştı. "Akşam gelirim, birlikte gideriz." demişti. Sonra kendisi gelmeyip, "Ben eve gelirim." diye, haber göndermişti.

O torba ona lazımdır diye, alıp evime getirdim. Akşam kendisi de geldi. Yemekten sonra yatmaya hazırlanırken, "Bu torbadakiler ağır." dedim. İçine bakarak, "İçinde yuvarlak bir şey var." diye sorduğumda, "Bunlar bombadır." dedi. "Neden buraya getirdin?" diye sordum. "Niyetim buraya getirmek değildi, ama ne yapayım ki getirmişsin." dedi. "Ben yarın götürürüm." dedi. Ertesi sabah "İzmit'e gidiyorum." diye yola çıkmıştı. Bir kısmını alıp gitmiş, geri kalanını da bırakmış. Kalktığımda bu bombaları gördüm. Kömürlüğe sakladım. Bir hafta kadar sonra geri evime geldi. Erkenden yattı. Ertesi sabah, "Bunları doldurdum, alıp götürüyorum." dedi. Gece bizim evde doldurmuş. Sabahleyin hepsini aldı götürdü.

Adapazarı'ndaki memurlar bana, onun bombaları İzmit'e gece götürüp götürmediğini sordularsa da, o günlerde basit bir üye olduğumdan doğruca kime götürdüğünü bilemem. Hınçak örgütü yönetiminde bulunduğum zaman (1911'de) İzmit'te Kirkor Kiragosyan ile haberleşiyorduk. Ondan sorabilirsiniz." dedim. "Sen de silah yok mu?" diye sordular. "Bendeki çifti verdim." dedim. Silahı olduğunu bildiğim Onnik Gülasaryan'la, Antranik Kavalcıyan ve Atnaş Atnaşyan'da birer martin ve son bir kişide de mavzer olduğunu ihbar ettim. "Onlarla birlikte size teslim ettim." dedim. Bu durum, adamları size ceza yoktur diye kandırarak silahları sakladıkları yerlerden çıkartıp, kendi elleriyle beraberce yetkililere teslim etmek suretiyle meydana gelmiştir.

İfadeni imzala.

İmzalayayım.

(İmza)

----- 80 ----- 82 -----

Sanık, İzmit'in Bahçecik köyünde fıçı, 45 yaşında, Bahçecikli, İzmit'te fıçıcılık yapan Ohannes Patukyan oğlu Karabet'in ifadesidir. (4 Eylül 1915)

Seni neden tutukladılar?

Gemlik'te⁴³ sekiz aylık askerdim. Orada askere su fıçısı vesaire yapıyordum. Telgrafla beni istediklerinden, İzmit'e gittim. Orada Emniyet Müdürlüğünde, "Sende bomba varmış." dediler. Aynı zamanda dükkânımı aramışlar. "Karabet isminde birisi bana boş bombalar getirdi. Bunları ne yapayım?" dedi. Ben de, "Bunlar gündüz olmaz; ama geceleyin denize atarım." dedim ve denize attım diye cevap verdim. Polislere de yerini gösterdim. O gün, beni silah arama memuru İbrahim Beyin yanına gönderdiler. O da "Attığın yerden bombaları çıkart." dedi. İzmit'e geldik. Attığım yerden üç bomba bulup çıkardık. Bundan dolayı beni tutup, buraya getirdiler. Bana bombaları getiren Karabet, hâlen tutuklu bulunan ve dükkânımın önünde hamallık yapan Karabet Papazyan'dı. Kegam isminde bir balıkçı, üç tane daha getirmişti. Onu da denize taş atar gibi atmıştım. Üç yıldan fazla oluyor. Karabet'in olayı da iki buçuk yıl kadar oluyor.

İfadeni imzala.

İmzalayayım.

(İmza)

----- ✍ -----

Sanık, İzmit'in Döngel köyünde ikamet eden, hamal, 47 yaşında, Minas Papazyan oğlu Döngelli Karabet'in ifadesidir. (4 Eylül 1915)

Seni neden tutukladılar?

Bundan beş altı yıl önce birisi bana bir sepet içerisinde beş altı tane bomba vermişti. Bunları, bana Berber Artin vermişti. O da şu an burada tutukludur. "Bu bombaları yok et." dedi. Buna karşılık iki kuruş da hamallık parası verdi. Ben de bunları evime götürdüm. Kömürlüğe astım. Bir buçuk yıl kadar orada kalmış, unutmuşum. Sonra sepeti gördüm ve içinde ne var diye merak ettim. Baktım ki bomba. Bunları tekrar aldım, çarşıya gittim. Fıçı Karabet'in dükkânında otuyordum. Elbiselerimi orada değiştiriyordum. Karabet'e "Bu bombaları yok

⁴³ Bursa'ya bağlı ilçe.

edeceğiz. Denize atayım mı?” dediysem de kardeşim “Bu iş gündüz yapılamaz, ben zaten burada yatıyorum. Deniz de yakın, bu akşam atarım.” dedi. Oraya bırakıp evime döndüm. Bundan dolayı beni buraya getirdiler.

İfadeni imzala.

İmzalayayım.

(İmza)

----- ✍ ----- ✍ -----

Sanık, Galata Leblebici Sokakta berberlik yapan, İzmitli, 39 yaşında, Bogos Kılınçyan oğlu Artin’in ifadesidir. (4 Eylül 1915)

Seni neden tutukladılar?

31 Mart Vakası sırasında İzmit’te istasyon karşısında kiraathane işletiyordum. O olay esnasında Pantuh isimli Hınçakyan örgütü mensubu bulunan şahıs, benim gazino direktörüm Gülbenk’e iki kavanoz ve bir sepet bomba bırakmış. Ben yalnız sepete baktım. Bomba vardı. Kavanozlara bakmadım. Akşam geldiğimde, bunları odada gördüm. “Bunlar ne?” diye Gülbenk’e sordum. “Pantuh getirip bıraktı. Kegam alacak.” dedi. Kegam da oradaydı. Kegam’ı çağırdı ve “Bunları yok et!” dedi. Kegam kavanozları alıp gitmiş. Bir saat sonra geldiğimde sepetin orada olduğunu gördüm. “Bunu neden götürmemiş?” diye Gülbenk’e sordum. “Unutmuş olmalı.” dedi. “Hamal Karabet’i çağır, şu parayı ver, bunu da denize atsin.” dedim. Sonra ne olduğunu bilmiyorum. Bir şey de sormadım. Üç yıldır burada berberlik yapıyorum.

Sen Hınçak mısın?

Örgüt mensupları kahveme gelirlerdi. “Örgüte kaydol” diye başkan Kirkor Kiragosyan söyledi. “Ben kaydolmam, ama kahveme devam edin.” dedim.

İfadeni imzala.

İmzalayayım.

(İmza)

----- ✍ ----- ✍ -----

Sanık, Adapazarı'nda Osmanlı sigorta acenteliği yapan, Adapazarı Güleş Mahallesi'nde ikamet eden, 42 yaşında, Minas Gençyan oğlu Adapazarlı Antranik'in ifadesidir. (4 Eylül 1915)

Seni neden yakaladılar?

5 Mayıs 1915'ten beri Konya ili, Sultaniye⁴⁴ ilçesinde sürgündüm. Telgrafla çağırıldım. 27 Temmuzda Adapazarı'na ulaştım. 27 Haziranda Adapazarı'nda silahların toplanması için kanun yayınlanmıştı. Geldiğimde benden silah istediler. "Bende bir şey yoktur." dedim. "Burada kimlerde vardır?" dediler. "İzin verin araştırayım." dedim. İzin verdiler. Kilisede Horen'le görüştüm. Zaten memurlar da "Horen'le görüş." demişlerdi. Yanlarında bizim Ermenice görüşmemize izin verdiler. Horen de "Kendisinde ne varsa teslim ettiğini, başka bir şey bulunmadığını" söyledi. Ben de polis komiserine "Horen'de başka bir şey yokmuş." dedim. Buraya neden gönderdiklerini bilmiyorum.

İfadeni imzala.

İmzalayayım.

(İmza)

----- ✍ -----

İzmitli Ohannes oğlu Kirkor'un tekrar alınan ifadesidir. (5 Eylül 1915)

Sende resimleri olduğunu söylediğin özgürlük savaşçılarının isimleri nelerdir?

Serop, Turkum, Kristapor, Vartan, Hayk, Kagik, Rupen, Aram ve Arag'dır.

Bunlar nerelidir? Meşrutiyette ne gibi fedakârlık yapmışlardır?

Bunlar, Van, Bitlis ve Samsunlulardır. Meşrutiyetin ilânı sırasında ölerек fedakârlık yapmışlardır.

Sen hangi örgüttensin?

Taşnaksiyon örgütüne mensubum.

⁴⁴ Konya'ya bağlı ilçe. Bugünkü adı Karapınar.

Horen, Hacı Mihran, Hacı Ohannes Karabet Patukyan, Hamal Karabet, Antranik Gençyan ve Berber Bogos hangi örgüte mensupturlar?

Hepsi de Hınçaktırlar. Meşrutiyetten sonra çıkıp çıkmadıklarını bilmiyorum.

Kirkor Hallaçyan kimdir?

Kendisi "Vanlıyım." derdi. O zamanlar "İstanbul'dan geliyorum." demişti. Taşnaksavaş'dı.

Kirkor Saadetyan kimdir?

Adapazarlıdır. Doğramacıdır. Askerdi. Adapazarı'nda depoda bulunurdu. Meşrutiyet zamanında Taşnaksavaşandı.

Sen hâlâ Taşnaksavaş mısın?

Üç dört yıl kadar önce kulübümüz kapanmıştı. Taşnaksavaşlık nedir bilmem.

Kirkor Hallaçyan'la bir alâkan olduğundan dolayı evin aranmış. Birtakım yasadışı evrak bulunduğundan, Bolu Divanı Harbine gönderilmişsin. Ne diyeceksin?

Hayır.

Önceden Taşnaksavaş başkanı mıydın?

Başkan gibiydim. Delegeydim.

Kulübün diğer üyelerine de Kirkor Hallaçyan'ın bomba dağıttığını söylemişsin. Kimlere dağıtmıştı?

Bilmiyorum. Bana söylemedi.

Kekenos oğlu Bogos kimdir?

Adapazarı'nda değirmende çalışıyormuş. Ben bilmiyorum. Daha önce bombayla yakalanmıştı. O zaman memleket içinde yayılmıştı. Bolu'ya gitmeden 15-20 gün önceydi.

13 Haziran'da yakalandığını ve Bolu'ya sevk edildiğini söylüyorsun. Silah ve patlayıcı maddelerin teslim edilmesi hakkında Adapazarı'nda yayınlanan kanundan haberin olmadığını da söylüyorsun. Hâlbuki, bu kanun, 26 Nisan 1915 tarihinde çıkmıştır. Bunu tabî ki sen de biliyorsun. Adapazarı'ndaki yayınlanmasını ise düşünmeye bile gerek yok. Çünkü kanun bir buçuk ay önce çıkmıştır. Hapiste olman mazeret değildir. Sen hapse girmeden önce kanun çıkmıştır. Adapazarı, başkente yakındır. Ajansların vesair basılı evrakların günü gününe alışverişi, senin bu kanunu bildiğini gösterir. Bundan dolayı bu kanunu bildiğin hâlde neden yetkililere bu patlayıcı maddelerin olduğunu ve yerini Kirkor Saadetyan'ın ihbarından önce kendiliğinden haber vermedin? Bundan dolayı da tutuklu bulunuyorsun. Ne diyeceksin?

“Bunlar yani kanunlar, İstanbul’a mahsustur.” denilmişti. Burada geçici olarak ilân edilirse biz getirir, teslim ederiz diye söylendi.

Kim söyledi?

Karakol karşısında kiraladığım kahvede söylendi. Müşteriler söyledi.

İfadeni imzala.

İmzalayayım.

(İmza)

----- ✍ ----- ✍ -----

Ohannes oğlu Kirkor’un tekrar alınan ifadesidir. (5 Eylül 1915)

Sizin partinin başkanı kimdir?

Jirar Bartoh’dur. Azadamart Matbaasında yazıcıydı. Bartoh, İstanbul Merkez Kurulundaydı.

Adapazarı Merkez Kurulu kimlerden oluşuyordu?

Adapazarı’nda Kejonagan? isimli okulun matematik öğretmeni Aretyon Atanasyan, Adapazarı Düyun-ı Umumiyesinde kâtip İstapan Margosyan, Adapazarı’nın Surp Karabet Kilisesi Sokağında Tohumcu Ardaşis Kehryan’dan oluşmaktadır. Bunlarla beraber çalıştık.

İfadeni imzala.

İmzalayayım.

(İmza)

----- ✍ ----- ✍ -----

Horen’in tekrar alınan ifadesidir. (5 Eylül 1915)

Hangi partidensin?

Hiçbir partiye dahil değilim; fakat herkes beni Hınçakyan Partisinden zanneder.

Bu bombaları, kimin adına imal etmiştin?

Dükkânıma Pantuh adında birisi gelmişti. Bomba imal etmeyi teklif etti. Zaten 31 Mart Vakası sonrası bütün gazeteler vatanın savunması için

her türlü yardımı destekliyorlardı. Pantuh'un teklifi üzerine bombaları döktüm. Mesleğim dökümcülüktür. Pahtuh'a bunları cahil ellere vermemesini teklif ettim. Bende kalmasını istedim. Boş olanları teslim ettim. Doldurdu, getirdi.

Nerede doldurmuş?

Nerede doldurduğunu bilmiyorum.

Ohannes oğlu Kirkor hangi partidendir?

Zannedersem Taşnaksavaş olmalıdır.

Hacı Mihran, Hacı Ohannes, Karabet Patukyan, Hamal Karabet, Antranik Gençyan ve Berber Bogos hangi partilerdendir?

Hacı Mihran'ın hangi partiden olduğunu bilmiyorum. Hacı Ohannes, Hınçak'tır. Karabet Patukyan ve Hamal Karabet'i tanımıyorum. Antranik Gençyan da Hınçak'tır. Berber Bogos'u da tanımıyorum.

Sen de kaç bomba çıktı?

İmal ettiğim 70 tane kadardı. Doldurulmuş olarak evimde bulunan 16 kadardır. 26 tane kadar da boş vardı.

Diğerlerine ne oldu?

Pantuh İzmit'e götüreceğim diye aldı, götürdü.

Adapazarı ve İzmit taraflarında kullanılacak bombalar senin imal ettiklerindendir, değil mi?

İzmit ve Adapazarı'nda bulunan ve aynı şekilde yakalanan bombalar benim dükkânımda imal edilmişlerdir.

Kirkor Hallaçyan'ı tanır mısın?

Hayır tanımam.

Balıkçı Kegam'ı bilir misin?

Tanımam.

Bu bombaları resmî makamlara mektup yazarak mı veya birisini aracı yaparak mı ihbar ettin? Yoksa seni yetkili makamlara sevk ettiklerinde, sorgulama sırasında mı ihbar ettin?

Adapazarı'nda tutukevinde bulunduğum sırada, Adapazarı Polis Komiseri Raşit Efendi'ye gardiyanlardan birisi aracılığıyla "Raşit Efendi'ye söyleyeceklerim var. Beni çağırısın." diye haber gönderdim. Sonra Raşit Efendi beni çağırdı. Ona "Bombaları İbrahim Bey'e teslim edeceğim." diye söyledim.

Neden hapse girmiştin?

Silahımı vermemi istemişlerdi. "Silahım yoktur." dedim. Beni tutukladılar.

Neden senden sorulduğu zaman, silahım yoksa da bombam vardır dedin?

Zaten bombaları yok edecektim. O sırada korkmuş ve bombaları kuyuya atmıştım.

O hâlde size silah ve patlayıcı maddelerin teslimi için belirledikleri zaman içerisinde senin isteyerek bu patlayıcı maddeleri yetkililere teslim etmediğın anlaşılıyor. Buna ne diyeceksin?

Zaten ilân edildiğı zaman bunlar, yani bombalar yanımda değildi. Onun için haber vermedim.

Yerini haber verseydin?

Korktum.

İfadeni imzala.

İmzalayayım.

(İmza)

----- ✍ ----- ✍ -----

Fıçııcı Karabet Patukyan'ın tekrar alınan ifadesidir. (5 Eylül 1915)

Sen hangi partidensin?

Resmen bir partiye dahil değilim. Milletvekili seçimlerinde Hınçakyanlara oyu verdim. Yoksa bir partiye mensup değilim.

Ohannes oğlu Kirkor hangi partiye mensuptur?

Bilmem.

Horen, Hacı Mihran, Hacı Ohannes, Hamal Karabet, Antranik Gençyan ve Berber Bogos hangi partiye mensupturlar?

Hangi partiye mensup olduklarını bilmem.

Kegam kimdir?

Balık tuzlar. İzmitlidir. Şimdi nerede olduğunu bilmiyorum.

Bombaları neden önceden yetkililere haber verip ortaya çıkarmadın?

Burada değildim. Gemlik'teydim. 24 Ocak 1915 tarihinde askerlik için Gemlik'e gittim. Temmuz ayına kadar oradaydım.

Neden Gemlik'teki resmî görevlilere veya polise bilgi vermedin?

O sırada oralarda aramalar yapılmıyordu.

Aramaların yapılması ve görevlilerin bulması şart mıdır?

Bir ilân yapıştirılmadı.

Her yerde ilân edildi. Sen ilânı mı bekliyordun?

Kimle görüşeceğim, askerim.

Mademki bir uğraşın ve görevin vardır. Kanun çıktığı zaman haber verip, daha sonra görevinden dolayı duyamadığından sorumluluktan da kurtulurdun.

Duymadım.

Evvelce Divan-ı Harb-i Örfiye neden çağırılmıştın?

Hınçakyan diye, getirmişlerdi.

Sizin, Sabah Gülyan'ın başkanlığı altında Köstence'de toplanmış olan kongrede üye sıfatıyla bulunarak, ihtilale karar verdiğiniz ve oradan İstanbul'a, yanınızda bir belge ile dönerek İzmit'e gittiğiniz, bozguncu düşüncelerinizi yaymak ve duyurmak istediğiniz, bu sefer de bombalarla yakalandığınız görülüyor. Ne diyeceksin?

İş için Köstence'ye gitmiştim. Toplantıya bir gün katıldım.

Senin önceki soruşturmada verdiği ifadeni okuyorum: Orada toplantının sona ermesinden sonra da dört beş gün kaldığını söylüyorsun. İzmit delegesi adına Köstence'ye gittiğini ve İzmit'teki şubenin dağıldığını söylediğin hâlde, şubenin dağılmayıp hâlen haberleşmelerin devam ettiği, İstanbul Merkezi Başkanlığından resmen bilgi verilmesiyle ortaya çıkıyor. Senin bu meseleden sonra tekrar İstanbul'daki Hınçakyanların toplantısında bulunarak, İzmit delegesi sıfatıyla oy verdiği önceki soruşturma evrakının içeriğinden ortaya çıkıyor. Bunlara ne diyeceksin?

Tesadüfen oraya gittim. Toplantının bittiği akşam da hemen gemiye bindim.

Senin şimdi verdiği ifade, Hınçakyanların önceki soruşturmasında verdiği ifadeyi tamamen yalanlıyor. Ne diyeceksin?

Tesadüfen bulunduğum yanlış değildir. Buradaki toplantıyı yani Hınçakyanların toplantısını da bildiğimi söyledim. Yani ihtilale razı olmadığımı söyledim. Zaten Köstence toplantısının resmî bir sıfatı da yoktur.

İfadeni imzala.

İmzalayayım.

(İmza)

----- ✍ ----- ✍ -----

Hacı Mihran'ın tekrar alınan ifadesidir. (7 Eylül 1915)

Hangi partidensin?

Hiçbir partiye mensup değilim.

Hınçak Partisine dahil olduğunu, gözaltında bulunan arkadaşlarından İzmitli Kirkor söylüyor ne diyeceksin?

Yalandır.

Sabah Gülyan'ı tanımaz mısın?

Hayır. Adapazarı'na geldi, gördüm.

Kaç yıl önce geldi?

Altı yıl önce geldi.

31 Mart Vakası'ndan sonra silah almadığını söylemiştin. Ondan önce almadın mı?

15 tane gra ve martin tüfeği, iki tane de mavzer tabancası almıştım.

Ne kadar zaman önce aldın?

31 Mart Vakası'ndan iki ay önce aldım.

Niçin aldın?

Satmak için aldım, o zamanlar serbestti.

Kimlere sattın?

İzmitli Garbis, Adapazarı'nda Ağa Camii karşısındaki Kahveci Avadis, Adapazarı'nda Komisyoncu Mihran Jamgoçyan ve yine Adapazarı'nda çarşıda bulunan Kasap Mehrdat? Deveciyan'a gra tüfeği; Adem Pehlivan'ın oğlu Hakkı, Adapazarı Kuyudibi'ndeki Terzi Mihran ve Manavlar Çarşısındaki İzmitli Manav Garbis'e tüccar(?) martini sattım. Mavzer tabancalarından birini tütün kaçakçısı Setrak'a, diğerini de Ekmekçizade'ye sattım. Diğerlerini ise hatırlamıyorum.

Sen bu tüfekleri 31 Mart Vakası'ndan önce aldığını söylemiştin. Ne zaman sattın?

Üç dört ay içinde satmıştım.

Bu tüfekleri sattığın şahısları, silah arama görevlisi Adapazarı'na geldiğinde gösterdin mi?

Göstermedim. Sordukları zaman söyledim.

Niye kendiliğinden ihbar etmedin?

Olabilir, getirmişler dedim.

Hâlbuki sen bunu ihbar etmemişsin. O silahlar taşıyıcısının yanında bulunmuş, onlar da seni ihbar etmişler. Sonra seni çağırmışlar, bu iş ortaya çıkmış. Ne diyeceksin?

Hayır, ben söyledim.

Daha önce de sorduk. Şimdi yine tekrar ediyorum. Sen çağrılmadan doğruca gidip, yetkililere bilgi verdin mi, yoksa çağırıldıktan sonra mı söyledin?

Hayır, ben gittim.

Hâlbuki şimdi, sana daha önce “Tüfekleri sattığın şahısları silah arama görevlisinin Adapazarı’na gelişinde gösterdin mi?” diye sordum. Sen, “Hayır göstermedim. Sordukları zaman söyledim.” demiştin. Böyle iki satırda hemen fikir değiştirmek neden meydana geliyor. Söyle?

Anlamamışım.

Hâlbuki Adapazarı’na üç yıl önce gelen Sabah Gülyan aracılığıyla senin, bir çok mavzer vesair yasak silahları alarak halka dağıttığın, bu silahların sahibi bulunanların orada toplanan heyetin önündeki itiraflarıyla ortaya çıkmaktadır. Bu konuda alınan ifade tutanağında imzaları da var. Ne diyeceksin?

Hayır, kesinlikle itiradır.

Zaten silahları 31 Mart Vakası’ndan önce alarak, birkaç ay içinde sattım, diye kaçamak verdiği ifaden de bu suçu işlediğini gösteriyor. Ne diyeceksin?

Hayır, o zaman silah satmak yasak değildi.

İfadeni imzala.

İmzalayayım.

(İmza)

----- ✍ -----

Hacı Ohannes’in tekrar alınan ifadesidir. (7 Eylül 1915)

Sen hangi partidensin?

Hınçakyan örgütüne mensuptum.

Örgütte ne idin?

Bir buçuk yıla yakın, 1911’de yönetim kurulu üyesi oldum.

Seninle birlikte kimler yönetimde üyeydi?

Mihran Jamgoçyan, Ardaşis Burmayan, Agopcan? Kundayan ve Antranik Kemolyan(?) vardı.

Başkan kimdi?

Mihran Jamgoçyan'dı.

Ne süre başkanlıkta bulundu?

1912'ye kadar. Balkan Savaşı başladı ve sıkıyönetim ilân edildi. Ondan sonra bütün kulüpler kapandı.

Bu adamlar necidir?

Mihran Jamgoçyan Adapazarı'nda komisyoncudur. Ardaşis Burmayan Uzunçarşı'da kolacıdır. Agopcan? Kundayan Uzunçarşı'da ayakkabı imalatçısıdır. Antranik Kemolyan da(?) Sarraf Tarakçıyan'ın yazıcısıdır.

Adapazarı'na görevliler gelip, silah vesair patlayıcı maddelerinin teslimi için duyuru yapıldığı zaman, sen ne yaptın?

Bir çifttem vardı. Götürdüm, belge verdiler.

Bombaları haber verdin mi?

Bombaların hepsi ortaya çıktıktan sonra Polis Şevki beni çağırdı. "Sen de partinin adamısın." dedi ve bu çıkan bombaları sordu. Ben de söyledim.

Bombalar ortaya çıktıktan sonra tabii onun dağıtıcıları da anlaşılmıştır. Sen önceden falan bombayı dağıttım, falan da bomba bulunmalıdır diye, hemen ilân sonrasında görevlilere niye başvurmadin?

Pantuh'un öyle bir şey yaptığını tesadüfen öğrendim. Fakat kime götürdüğünü bilmediğim için bir şey diyemedim.

Pantuh'u ihbar etseydin, neden etmedin?

Pantuh altı yıl önce gitmişti.

Öyle anlaşıyor ki, bu bombalar Pantuh aracılığıyla dağıtılmış ve Horen'in dükkânında yapılmış, senin evinde de doldurulmuştur. Bu suçta üçünüz aynı durumdasınız. Ne diyeceksin?

Ne söylediysem söyledim.

Balkan Muharebesi sırasında artık partinin dağıldığını söylemiştin. Resmen bir partinin yönetim kurulu üyelerinden olduğunu söylediğin ve bu işte görevli kişilerden olduğun hâlde, partinin durumundan habersiz gözükmek bu işte ne kadar suçlu olduğunu kanıtlar. Çünkü sizin partinin merkez yönetiminin daha on ay önce vermiş olduğu belgede Adapazarı şubesinin hâlâ mevcut olduğunu ve bu şubeyle beraber 50 şubenin daha bulunduğunu hatta bu şubeler adına geçen

**yıl Temmuzda İstanbul'da kongre yaptıklarını ayrıntılı olarak bildiriyor.
Ne diyeceksin?**

Doğrudur. Temmuzda kongre yapıldı. Buraya birisi için vekillik verildi. Fakat, benim bilgim yoktur. Jamgoçyan, bana "Üye istediler, birisini vekil yaptık." diye seferberlik ilânında söylemişti.

O hâlde şimdi sorduğum zaman "Parti dağılmıştır" diye neden yalan söyledin?

Kulüpler kapanmış, parti dağılmıştır demek istedim.

O hâlde gizli toplantılar oluyor. Değil mi?

Hayır. Öyle bir şey yoktur.

İfadeni imzala.

İmzalayayım.

(İmza)

----- ✍ -----

Hacı Ohannes'in tekrar alınan ifadesidir. (7 Eylül 1915)

İzmitli Kirkor, Horen, Hacı Mihran, Karabet Patukyan, Hamal Karabet, Antranik Gençyan, Berber Artin hangi partidendirler?

İzmitli Kirkor, Taşnaksiyon'du. Horen eskiden Hınçak'tı. Hacı Mihran "Hınçağım." derdi. Karabet Patukyan'ı tanımıyorum. Hamal Karabet'i de tanımam. Antranik Gençyan Hınçakyan'dır. Berber Artin'i tanımam.

İfadeni imzala.

İmzalayayım.

(İmza)

----- ✍ -----

Antranik Gençyan'ın tekrar alınan ifadesidir. (7 Eylül 1915)

Hangi partidensin?

Hınçakyan örgütüne mensuptum. Üç buçuk yıldır parti kalmadı.

Neden kalmadı?

Balkan Harbi sırasında sıkıyönetim ilân edildiği zaman, yasaklayıp, kulübü kapattılar.

Sonra tekrar izin aldınız mı?

Ne izin alındı, ne de devam edildi.

Yetkililer izin verdi mi?

Başvurulmadı.

Demek ki izinsiz olarak partinin kurulduğu ve kararlar aldığı anlaşılırsa bunun gizli bir örgüt olduğu ve bozguncu düşüncelerle toplantılar yaptığı anlaşılır değil mi?

Tabii öyledir.

Partide hangi mevkideydin?

Sadece mensuptum.

Sizin partinin ve Adapazarı şubesinin dağılmadığını ve hâlâ haberleştiğinizi, bağlı olduğunuz İstanbul Merkez Kurulu bu konuda haberleşen kulüplerin isimleriyle ve resmen bir belgeyle bildirmiştir. Hatta geçen yıl Temmuz ayında İstanbul'da yapılan kongreye delege gönderdiğinizi söylemiştir. Zaten, arkadaşlarınızdan tutuklu, Hacı Ohannes de Adapazarı şubesi adına geçen yılki İstanbul Kongresinde vekâleten oy verildiğini itiraf etmiştir. Bunlara karşı ne diyeceksin?

Bilgim yoktur.

Sabah Gülyan'ı tanıyor musun?

Meşrutiyet ilân edildikten beş altı ay sonra geldi. O yıl bir defa daha geldi.

Daha önce Divan-ı Harb-i Örfîye geldin mi?

Bir sefer geldim. Sözlü olarak bir şeyler sordunuz ve tahliye ettiniz.

Senin Sabah Gülyan'dan silah aldığın anlatılıyor. Ne diyeceksin?

Hayır. Yalandır.

Sabah Gülyan'dan 50 adet kundaklı mavzer tüfeği ve çok miktarda Rus revolveri ve martın alarak halka dağıttığın, bu silahları taşıyanlar tarafından, silah arama memuruna heyet önünde ihbar edilmiş. Bu konuda birilerinin önünde tutanak düzenlenmiş. Ne diyeceksin?

Hayır. Yalandır. Bütün varlığımla reddederim.

Sen, Adapazarı şubesinin de dağıldığını reddetmiştin. Değil mi?

Evet.

Pantuh'u tanıyor musun?

Adapazarı'na geldiğinden dolayı tanıyorum.

Pantuh hangi örgüttendir?

O zamanlar Hınçak örgütü kurulmuştu. Hınçakyandır derlerdi.

Pantuh ne zaman geldi?

Meşrutiyet ilân edildiği zaman geldi.

Sen, programını bilerek örgüte katıldın değil mi?

Evet. Kendime göre bilirim. İnancıma göre kabul ettim.

Bu örgütün programında (ki sana o programı gösteriyorum); Ermeni milletinin en fazla Türkiye'de baskı altında olmasından dolayı Ermeni ihtilali sırf Türkiye'yi kapsayacak ve Türkiye, ihtilal hareketlerine sahne olacak. Ermenistan'ın geleceği Osmanlı İmparatorluğunun kaderinden ayrılarak, Ermeni milletinin istiklâli elde edilecek. Bu maksat için gazeteler, kitaplar ve söylevler aracılığıyla propaganda; despotlara, ajanlara ve hainlere karşı da terör. Düzenli çete teşkilatı, takımlar teşkili ve özel asi tümenleri teşkil edip, Türkiye'nin savaş durumunda olmasından da yararlanarak ortaya çıkılması durumu vardır. Sen de bu örgüttensin. Ne diyeceksin?

Bu programı ilk defa görüyorum. Bizim programımızda bu yoktur. Kabul etmiyorum.

Bir insanın sözü mü geçerlidir, yoksa icraatı mı dikkate değerdir?

İcraatı dikkate değerdir.

Sen bu programı bilmediğini ve örgütün böyle bir programı olamadığını söylediğin hâlde yukarıdan beri saydığım Hınçak Partisi programında bulunan maddelerin ihtilal hareketinin sahnesi Osmanlı Devleti olacak kısmı uygulamaya geçirilmiştir. İhtilal için gerekli olan propaganda, basın vasıtasıyla yapılır. İşte Yeridasart Hayasdan ve diğer gazeteleri sana okuyayım. Kitaplar aracılığıyla yapılan propagandaya gelince; o kitaplardan bazıları Van Hınçak örgütünde ele geçirilmiştir. Onları da gösteriyorum. Türk görevlilerine karşı olan terör ise geçen yıl uygulanmış ve Talat Bey aleyhinde işlenmiştir. O da tabii bilgin dahilindedir. Düzenli çete teşkilatını ihtiva eden ve özel asi tümenler, partileri teşkilatını açıklayan yönü ise gösteriyorum. Bunlar Kilis, Van, Kadıköy vesaire Hınçak kulüplerinin resmî defterleri içeriğinden bellidir ki, onları da sana gösteriyorum. En son kalan kısım ki, Türkiye'nin savaş hâlinde olduğu bir sırada fırsattan istifade ederek ortaya çıkılmasıdır ki, bu da tamamen Van ve çevresinde uygulanmış ve diğer yerlerde ise mavzer ve sair tüfekler ile bombalar bulunmuştur. Bundan dolayı önceden sana sormuş olduğum bir soruyu tekrar soruyorum: Bir kimsenin sözüne mi bakılır, yoksa yaptıklarına mı? Bir

partinin programım bu değildir, demesine mi bakılır, yoksa bu kısa programın içeriğindeki maddelerin, aynen ve tümüyle uygulanmasına mı bakılır? Bu şartlara göre senin de Hınçak olduğunu itiraf etmen ve şahitlerin ifadesiyle tutulan tutanakta; Adapazarı'nda mavzer tüfeği dağıttığına ilişkin iddialara ne diyeceğin varsa söyle.

Bizde öyle bir program yoktur ve bu saydıklarınızı tamamıyla reddederim.

İfadeni imzala.

İmzalayayım.

(İmza)

----- ✍ -----

Hamal Karabet'in tekrar alınan ifadesidir. (7 Eylül 1915)

Hangi partidensin?

Ben parti nedir bilmem.

Senin Hınçak Partisinden olduğunu arkadaşlarından Kirkor söylüyor, ne diyeceksin?

Hayır ben partiye dahil değilim. Bir zamanlar İzmit'te Doktor Minmeçyan(?) Agop "Seni Hınçak örgütüne yazayım." dediyse de, ben kabul etmedim. Ben Devlete hizmet ederim; millet işine karışmam dedim.

Mademki Devlete sadakatin vardır; niçin bombaları taşıdın?

Berber Artin "Yok et!" diye söyledi.

Niçin yok ediyorsun? Devlete verseydin, işine yarardı.

Akıl edemedim.

Bu defa silah toplamaya görevliler gelip, duyuru yapıldığında sen ne yaptın?

Orada değildim. Taraklı tarafında çalışıyordum.

Kanun çıktı. Yetkililer herkesten bilgi istiyor. Sen de böyle zararlı ve yasak şeyleri nakletmişsin. Naklettiğin yerleri gidip haber verseydin.

Yetkililer çağırmadı.

Yetkililer çağdırdıktan sonra mı bilgi verecektin? Yetkililerin seni çağırması o işin ortaya çıkması demektir ki, o zaman da senin ihbarına gerek kalmaz.

Ben yetkililere gitmedim, başkası ihbar etmiş.

O hâlde senin ülke içerisinde bomba nakletmek ve saklamak suretiyle bir ihtilale girdiğin; resmî makamların haberi olunca da bunları denize atarak, cezadan kurtulmak istediğin anlaşılıyor, ne diyeceksin?

Bombaları Fıçııcı Karabet'e vermiştim.

Bu bombaları bir buçuk yıl kadar saklandığını kendin itiraf ediyorsun.

Suçluyum. Ne yapayım, unuttuğum.

İnsan kendi hayatına mal olacak bu zararlı maddeyi unutur mu?

Unuttum.

İfadenizi imzalayınız.

İmzalayayım.

(İmza)

----- ✍ -----

Berber Artin'in tekrar alınan ifadesidir. (7 Eylül 1915)

Hangi partidensin?

Bir partiye bağlı değilim. Yazılmamı Kirkor Kiragosyan söyledi; ama yazılmadım.

Pantuh'un, senin dükkânına bomba bıraktığını ve sen de yok ettiğini söylemişsin. Bu bombaları Hamal Karabet'e teslim ettiğinde, yetkililere haber verdin mi?

Karabet'e "Denize at." dedim.

Neden yetkililere haber vermedin? Yetkililere teslim etmedin? Yetkililerin bir işine yaradı.

"Denize at." dedim.

Silah aramak için memurlar geldiği zaman "Ben Hamal Karabet'e bomba vermiştim." diye müracaat ettin mi?

İzmit'te değil. İstanbul'daydım.

Bu kanun 26 Nisan'da yayınlanmıştır. İstanbul'da da olsan, orada haber verebilirdin.

Aklıma gelmedi.

O hâlde, Adapazarı'nda bomba vesair patlayıcı madde dağıttığın ve yetkililer ilân ettiği hâlde yerlerini bildirmeyerek kullanabilmek için fırsat kolladığın anlaşıyor. Ne diyeceksin?

Ne haber vereyim, unuttum. Hiç aklıma bile gelmedi.

İfadenizi imzalayınız.

İmzalayayım.

(İmza)

----- ----- -----

Henüz yakalanamayan ve getirilmesi mümkün olmayan Murabağcıyan Hacı Nerses ile Kekenos oğlu Bogos'un ve arkadaşlarının ayrılarak; Kegam, Rusyalı Kirkor Hallaçyan, Jirar Bartoh ve Gülbenk'in sanıklıklarıyla beraber, esas hakkındaki düşüncelerinin bildirilmesi. (7 Eylül 1915)

Mühür (Divan-ı Harb-i Örfi)
(İmza)

Bu ifade tutanağı ile ek belgeleri okundu ve incelendi:

Ermeni ihtilal örgütü üyelerinden olup evlerinde bomba ortaya çıktığı bildirilen Kirkor, Mihran, Artin Karabet, diğer Karabet, Hacı Ohannes, Antranik ve Horen ile suçlu olup olmadıkları araştırılan, Rusyalı Kirkor Hallaçyan, Jirar Bartoh, Kegam, Gülbenk ve henüz ele geçirilemeyen ve bundan dolayı sorguları yapılamayan Kekenos oğlu Bogos ve aklı dengesi yerinde olmayan Murabağcıyan Hacı Nerses ve arkadaşları haklarında yapılan sorgulamalar sonucunda; sanıklardan sorguları yapılan Adapazarı'nın Karakalpık Mahallesi'nde oturan, kitapçı, 32 yaşında, Manuk oğlu Hacı Ohannes; Güleş Mahallesi'nden, sigortacı, 42 yaşında, Minas Gençyan oğlu Antranik; Kuyumcu Mahallesi'nde oturan, demirci, 46 yaşında, Haçatur Yeremyan oğlu Horen; Yüzük(?) Mahallesi'nde oturan, silahçı ve sebze-meyve satıcısı, 40 yaşında, Hacı Artin Çizmeciyan oğlu Hacı Mihran; Abdal Mahallesi'nde oturan, Ararat Otel kiracısı, 61 yaşında, Ohannes Kabayan oğlu Kirkor; İstanbul Galata'da Leblebici Sokağı'nda berberlik yapan, İzmitli, 39 yaşında, Bogos Kılınçyan oğlu Artin; İzmit'in Bahçecik köyünde, fıçı, 45 yaşında, Ohannes Patukyan oğlu Karabet; ve belirtilen yerin Aynalıkavak Mahallesi'nden, 47 yaşında, Minas Papazyan oğlu Hamal Karabet ile firar eden ve ikamet yerleri belli olmadığından, çağırılarak sorguları yapılamayan Adapazarı'nda balık tuzlayıcısı Kegam, Rusyalı Kirkor Hallaçyan, Azadamard Matbaasında yazıcı Jirar Bartoh ve İzmit'te istasyon karşısında kıraathaneci Gülbenk'in Ermeni milletinin en çok Türkiye'de baskı altında olduğu bahanesiyle, Türkiye'de gerçekleştirecekleri ihtilal hareketlerinin sonucunda; Ermenilerin geleceğini, Osmanlı geleceğinden ayırarak, Ermeni ulusal bağımsızlığının elde edilmesi düşüncesini gerçekleştirmek ve hain fikirlerinin yayılması için, basın, kitaplar ve söylevlerle propaganda yapmaktadırlar. Osmanlı memurlarına karşı suikast düzenlemekte, düzenli çeteler teşkil ederek ve mevcut durumu fırsat bilerek, çeşitli yerlerde ihtilal hareketleri çıkarmakta ve bundan yararlanarak oluşturdukları zararlı örgütün ileri gelenleri ve üyeleri olarak, gizli toplantılar yapmaktadırlar. Patlayıcı maddeler yapmakta, silah toplamakta ve dağıtmaktadırlar. Halkın elindeki patlayıcı madde, silah ve cephaneyi geçici kanun gereğince belirlenen zaman içerisinde teslim

edilmesi, aksi hâlde söz konusu malzemenin sahibi, ordu aleyhine düşmanca hareketler hazırlamak ve savaş ihaneti yapmış sayılarak, kanun gereği idam edileceğine dair her tarafta olduğu gibi Adapazarı Kaymakamlığınca da bütün köylere ve kasabalara tellâl aracılığıyla duyurulmuş; muhtarlara, kilise duvarlarına ve köşe başlarına ilânlar asıldığı ve yazıldığı hâlde, hain düşüncelerini gerçekleştirmek amacıyla söz konusu kanunun hükümlerini içeriğini dinlemeyerek ve itibar etmeyerek, hazırladıkları savaş aletlerini sakladıkları ve denize atmak suretiyle imhaya teşebbüs ettikleri ve ihtilal heyeti olarak, Devletin iç güvenliğini bozmak istedikleri anlaşılmıştır.

Sorguları sonucunda, adı geçenlerden Hacı Ohannes'in, Bartoh'un kendisine bomba getirip, bir iki gün sonra alıp İzmit'e götürdüğünü; Antranik'in kendisi her ne kadar partiye mensup ise de üç buçuk yıldır partinin mevcut olmadığını; Demirci Horen'in, Bartoh'un teklifi üzerine imal ettiği bombaları, adı geçen şahısların doldurduğunu; İzmit ve Adapazarı'nda ele geçen bombaları da kendisinin imal ettiğini ve arama sırasında atmış olduğu bombaları tuvaletten çıkarıp verdiğini, bundan dolayı savaş aletlerinin doğrudan doğruya kendisi tarafından yapıldığını söylemiştir. Hacı Mihran'ın da silahçı olması nedeniyle bazı mavzer ve gra tüfeğini 31 Mart Vakası'ndan sonra sattığını; diğer sanık Kirkor'un ifadesine rağmen partiye mensup olmadığını ve Kirkor'un araştırma sırasında kuyuya sakladığı bombaları, aramayla görevli yetkililere teslim ettiğini, Kirkor Hallaçyan'ın sandık içinde otele getirdiklerinin bomba olduğunu sonradan anlayarak, kuyuya attığını ve resmî makamlarca duyurusu yapılan ilânların İstanbul'a özel ve sınırlı olduğunu zannettiğini ifade etmiştir. Hınçaklardan Artin'in Pantuh adındaki birisinin, gazinocu yöneticisi Gülbenk'e iki kavanoz ve bir sepet içerisinde bomba getirdiğini ve Hamal Karabet vasıtasıyla denize atılmasını tavsiye ettiğini ve Karabet'in de Hamal Karabet ile beraber Kegam'ın getirdiği bombaları denize atarak imha ettiğini ve Sabah Gülyan'ın başkanlığında Köstence'de yapılan kongrede üye olarak bulunmayıp, Köstence'ye bir iş nedeniyle tesadüfen gittiğini; Hamal Karabet'in, Artin'in beş altı yıl önce verdiği bombaları evinde kömürlükte bir buçuk yıl unuttuğunu, daha sonra denize atmak üzere Fıçı Karabet'e bıraktığına dair kısmen kendiliğinden ve kısmen de kaçamaklı olarak meydana gelen konuşmaları ve itiraflarıyla birbirlerini suçlamışlardır. İzmit ve Adapazarı'nda silah toplamakla görevli olan heyet tarafından patlayıcı maddelerin toplanmasında ve sanıkların ifadelerinin alınmasında; ihtilal heyeti başkanlarından Jirar Bartoh ve Rusyalı Kirkor Hallaçyan'ın bomba dağıtımıyla görevli oldukları ve Gülbenk'in de Pantuh tarafından verilen bombaları dağıtmakla yükümlü bulunduğu ve diğer konulara ait kayıt defterlerinin içeriğindeki delillerle anlaşılmıştır. Sanıklar, Mülkiye Ceza Kanununun 58 nci maddesinin ikinci Ek hükmü gereğince cinayetle suçlanmış olduklarından, adı geçenlerin bu nedenle cinayetle suçlanmaları; aklî dengesi yerinde olmayan Murabağcıyan Hacı Nerses ile kimliği anlaşılamayan Kekenos oğlu Bogos

haklarındaki soruşturmanın da ayrılmasına karar verilmesi, talep ve iddiasıyla mevcut evrak, Soruşturma Kurulu Başkanlığına takdim olunur.
(9 Ekim 1915)

Mühür (Savcılık)
(İmza)

----- 50 ----- 52 -----

KARAR

Ermeni ihtilal örgütü yöneticilerinden olup, evlerinde bomba çıktığı bildirilen Kirkor, Mihran, Artin, Karabet ve diğer Karabet, Hacı Ohannes, Antranik ve Horen ile sanıklıkları sorulan Rusyalı Kirkor Hallaçyan, Jirar Bartoh, Kegam, Gülbenk'in ve henüz ele geçirilemediklerinden dolayı sorgulamaları mümkün olamayan Kekenos oğlu Bogos ile aklî dengesi yerinde olmayan Murabağcıyan Hacı Nerses ve arkadaşları haklarında yapılan sorgulama neticesinde, sanıklardan sorguları yapılan Adapazarı Karakalpak Mahallesiinde ikamet eden, 32 yaşında, Manuk oğlu, Kitapçı Hacı Ohannes; yine aynı yerin Güleş Mahallesiinden, sigortacı, 42 yaşında, Minas Gençyan oğlu Antranik; Kuyumcu Mahallesiinde ikamet eden, demirci, 46 yaşında, Haçatur Yeremyan oğlu Horen; Yüzik(?) Mahallesiinde ikamet eden, silahçı ve sebze-meyve satıcısı, 40 yaşında, Hacı Artin Çizmeciyan oğlu Hacı Mihran; Abdal Mahallesiinde ikamet eden, Ararat Oteli kiracısı ve gazinocu, 61 yaşında, Ohannes Kabyan oğlu Kirkor; İstanbul Galata Leblebici Sokakta bulunan, İzmitli, berber, 39 yaşında, Bogos Kılınçyan oğlu Artin; İzmit'in Bahçecik köyünden, 45 yaşında, fıçı, Ohannes Patukyan oğlu Karabet; yine aynı yerin Aynalıkavak Mahallesiinden 47 yaşında, hamal, Minas Papazyan oğlu Karabet ile Adapazarı'nda balık tuzlayıcılığı yapan firarî Kegam; Rusyalı Kirkor Hallaçyan; Azardamard Matbaası'nda yazıcı olan Jirar Bartoh ve İzmit'te istasyon karşısında kıraathanecilik yapan Gülbenk'in, Ermenilerin en fazla Türkiye'de baskıya uğradıkları bahanesiyle Osmanlı Devleti içişlerine mahsus ihtilalci hareketlerindeki alınan kararların sonucu olarak, sözde Ermenistan eyaletlerinin geleceğini, Osmanlı Devletinin akıbetinden ayırarak, Ermeni ulusal bağımsızlığını sağlamak için büyük kötülükle sonuçlanacak fikirlerle oluşturdukları tespit edilmiştir. Bu hain amaçların, gazete ve kitaplarla propagandasının yapıldığı; devlet görevlilerine suikastlarda bulunarak; düzenli çeteler kurup uygun yerlere göndererek, mevcut durumu yukarıda açıklanan amaçların elde edilmesine vesile kabul ederek, çeşitli yer ve zamanlarda genel ayaklanmalar çıkarılması esasına dayanarak oluşturulan Ermeni örgütlerinin belirtilen amaçları doğrultusunda faal üyelerinden olarak, bu amacın gerçekleşmesi bakımından gizli toplantılar düzenlemek ve

birtakım yanıcı patlayıcı maddelerin imali ile silah toplamak ve dağıtmak; bunları saklamak ve işin başlangıcında verilecek işaretle bu silahları kullanmaya hazır bulunmak, halktaki silah, cephane ve yakıcı maddeler ile yanıcı kimyevî maddelerin bu konudaki geçici kanun gereğince belirlenen zaman içerisinde teslim edilmesi, aksi takdirde yanlarında bu gibi maddeler çıkan şahısların, ordu aleyhinde düşmanca hareketlere ve savaşa ihanetçe hazırlandıkları kabul edilerek, kanun gereğince idam olunacaklarına dair, her tarafta olduğu gibi Adapazarı Kaymakamlığınca da bütün köy ve kasabalarda uygun vasıtalarla ilân edilmiş, ayrıca muhtarların ellerine, kilise duvarlarına ve köşe başlarına duyuru ilânları bırakılmasına ve asılmasına rağmen adı geçen şahıslar büyük felâket doğuracak fikirlerinin zorlamasıyla adaletli tedbirleri kapsayan söz konusu hükümlerin içeriğini dinlemeyerek ve itibar etmeyerek, üyesi bulundukları örgüt emriyle hazırladıkları savaş aletlerini sakladıkları ve kısmen denize atmak suretiyle imhaya teşebbüs ettikleri anlaşılmıştır.

Sorguları sonucunda içlerinden Hacı Ohannes'in, firarî Bartoh'un kendisine bomba getirip bir iki gün sonra alıp İzmit'e götürdüğünü; Antranik'in kendisi her ne kadar partiye mensup ise de üç buçuk yıldır partinin mevcut olmadığını, Demirci Horen'in, Bartoh'un teklifi üzerine imal ettiği bombaları adı geçen şahsın doldurduğunu; İzmit ve Adapazarı'nda ele geçen bombaların da kendisinin imali olduğunu ve arama sırasında atmış olduğu bombaları tuvaletten çıkarıp verdiğini, bundan dolayı savaş aletlerinin doğrudan doğruya kendisi tarafından yapıldığını; Hacı Mihran'ın da kendisinin silahçı olması sebebiyle bazı mavzer ve gra tüfeklerini 31 Mart Vakası sonrasında sattığını ve diğer sanık Kirkor'un ifadesine rağmen partiye mensup olmadığını, arama sırasında Kirkor'un kuyuya sakladığı bombaları, aramayla görevli memurlara teslim ettiğini; Kirkor Hallaçyan'ın otele getirdiği sandıkta bomba olduğunu sonradan anlayarak, kuyuya attığını ve resmî makamlarca duyurusu yapılan ilânların İstanbul'a özel ve sınırlı olduğunu zannettiğini; Artin'in Pantuh adındaki Hınçaklardan birinin Gülbenk'e iki kavanoz ve bir sepet içerisinde bomba getirdiğini ve Hamal Karabet aracılığıyla denize atılmasını tavsiye ettiğini; Karabet'in de Hamal Karabet ile Kegam'ın getirdiği bombaları denize atarak imha ettiğini; Sabah Gülyan'ın başkanlığı altında Köstence'de toplanan kongrede üye sıfatıyla bulunmayıp, bir iş sebebiyle tesadüfen Köstence'ye gittiğini; Hamal Karabet'in de, Artin'in beş altı yıl önce verdiği bombaları evindeki kömürlükte bir buçuk yıl kadar unuttuğunu ve daha sonra denize atmak üzere Fıçı Karabet'e bıraktığına dair kısmen açıkça ve kısmen de başka manalarda söylemişlerdir. Daha sonra ortaya çıkan itiraflarıyla da birbirlerini suçlamaları; İzmit ve Adapazarı'nda silah toplanması ve biriktirilmesiyle görevli olan heyet tarafından söz konusu patlayıcı maddelerin toplanmasında ve adı geçen sanıkların ifadelerinde hususiyile ihtilal yönetiminin başkanlarından Jirar Bartoh'un ve Rusyalı Kirkor Hallaçyan'ın bomba dağıtımıyla görevli olduğu; Gülbenk'in de

Bartoh tarafından bırakılmış olan bombaları dağıtmakla hizmet ettiğine dair olan ifade tutanaklarının içeriğindeki deliller ve kanun maddeleri ile kesinleşmiştir. Suçlarının, Ceza Kanununun -bu bombaların amaç ve imal zamanı ile saklamaları itibariyle- 58 nci maddesi değişik ikinci ekine uygun olarak idam cezası gerektiren eylemler derecesinde görülmüş olduğundan, Divan-ı Harb-i Örfi tarafından yargılamalarının yapılmak üzere tutuklanmaları ve firarî olarak adları geçen şahısların cinayetle lüzum-ı muhakemelerine; ancak aklî dengesinin yerinde olmadığı anlaşılan Murabağcıyan Hacı Nerses ve kimliği belirlenemeyen Kekenos oğlu Bogos haklarındaki tahkikatın şimdilik ayrılmasına oybirliğiyle karar verildi. 11 Ekim 1915

----- ----- -----

Söz konusu sanıkların haklarındaki kararların uygulanması talebiyle Divan-ı Harb-i Örfi Başkanlığına takdimi. 12 Ekim 1915

----- ----- -----

TUĞRA

(Abdülmecit oğlu Mehmet Han)

Ermeni ihtilal örgüt yesi olup, evlerinde sakladıkları bombaları belirtilen zaman içerisinde güvenlik güçlerine teslim etmemek suuyla sanık olan Adapazarı Kuyumcu Mahallesinde ikamet eden Haçatur Yeremyan oğlu Demirci Horen; Abdal Mahallesinde oturan Ararat Oteli kiracısı ve Ohannes Kabyan oğlu Gazinocu Kirkor ile İzmit'in Bahçecik köyünden Ohannes Patukyan oğlu Fıçıcı Karabet'in İstanbul Divan-ı Harb-i Örfisinde yapılan yargılamalarında; sanıklardan Horen'in bomba imal ettiği ve sakladığı; Ohannes oğlu Kirkor ve Ohannes oğlu Karabet'in de evlerinde bomba bulundurup sakladıkları ve belirtilen zaman içerisinde güvenlik güçlerine haber vermeyip teslim etmedikleri kesinleşmiş olduğundan, her nn de söz konusu eylemlerin faili olmak üzere cinayetle cezalandırılmalarına ve Askerî Ceza Kanununa Ek 26 Nisan 1915 tarihli geçici kanunun 2 nci maddesine uygun olarak idamlarına karar verildiği, adı geçen Divan-ı Harb tarafından düzenlenip, tarafıma arz ve takdim edilen mazbatada gösterilmiş olmakla, gereğinin yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştı. Sen vn kaynağımız, saygıdeğer komutan, büyüklüğü ve yüceliği ebedî olan Harbiye Nazırımız Enver Paşa. Yukarıda adı geçenler hakkındaki hükmü yerine getir.

8 şubat 1916

----- ̂ ----- ̂ -----

Osmanlı Ordusu
Başkomutanlık
2 nci Şube
Numara
14584

18 Ağustos 1915

İstanbul Merkez Komutanlığına

Zeytinburnu Sanayi Okulunun Ermeni öğrencilerinden olup, fabrikanın iç ve dış düzenini gösteren krokiyi* alırken yakalanarak, evrakıyla birlikte İstanbul Merkez Komutanlığına teslim edildiği anlaşılan şahıs hakkında gelen iki yazı ve ilgili raporların, asıl evrakla birleştirilerek Divan-ı Harbe verilmesi ve söz konusu Divan-ı Harpten verilecek hükmün bildirilmesi rica olunur.

Genel Karargâh
İstihbarat Şube Müdürü
Kurmay Binbaşı
İmza

Mahkemeler Şubesine / 19 Ağustos 1915

Söz konusu kişiye ait evrakın 13 Ağustos 1915 tarih ve Mahkemeler / 4352 sayı ile Divan-ı Harb-i Örfi Başkanlığına gönderildiği kayıttan anlaşılmıştır. Evraklar birleştirilerek sonucu bildirilmek üzere Divan-ı Harp Başkanlığına takdim edilmiştir. 21 Ağustos 1915

Merkez Komutanı
Yarbay
İmza

Örfi
736

Birleştirilmek üzere / 23 Ağustos 1915

----- ----- -----

---

* Adı geçen kroki için bkz. s. 737-738

CEZA KANUNU

Madde 40: Değiştirilmiş* Padişah emri : 4 Haziran 1911
Yayımlı : 17 Haziran 1911
Yürürlüğe girişi : Yayımindan 60 gün sonra.⁴⁵

Suç işlediği zaman 13 yaşını tamamlamamış olanlar suç olan eylemi ayırt etmekten mahrum kabul edilerek işledikleri suçtan sorumlu olmazlar. Ancak küçük suçlar mahkemesi tarafından hüküm verilenler, kendilerinden taahhütname alınmak suretiyle ailesi, velisi veya vasilerine teslim edilir veya reşit oluncaya kadar bir süre, ıslah için tutuklanarak bir ıslahevine gönderilirler. Ailesine, velisine veya vasilerine taahhütnameyle teslim edilen çocuklar 15 yaşını tamamlamadan gözetim altındayken bir suç işlemelerine meydan verilirse söz konusu kişilerden 1 liradan 100 liraya kadar nakit ceza alınır.

Suç işlediklerinde 13 yaşını tamamlamış olup da 15 yaşını tamamlamamış olanların haklarında işledikleri suçtan dolayı aşağıdaki cezalar uygulanır.

Suç idam, müebbet kürek, kalebentlik ya da süresiz sürgün cezalarını içeren cinayetlerden ise ıslah edilmek üzere 5 yıldan 10 yıla kadar hapsedilir. Eğer geçici kürek, geçici kalebentlik veya geçici sürgün cezalarını gerektiren suçlardan ise yine aynı şekilde ıslah edilmek üzere işlediği suçun gerektirdiği ceza süresinin dörtte birinin üçte biri kadar hapsedilir. Her iki durumda da 5 yıldan 7 yıla kadar polis gözetimi altına alınabilir. Suçu medeni haklardan kısıtlama cezasını gerektirirse, ıslah edilmek üzere 6 aydan 3 yıla kadar hapsedilir. Yukarıda geçen cezaların altında bir cezayı gerektirirse, o cezanın üçte birini geçmemek üzere belirli bir müddet ıslah edilmek üzere hapsedilir. Nakdi para cezası gerektirirse bunun yarısı indirilir.

Suç işlediği zaman 15 yaşını tamamlayıp 18 yaşını tamamlamamış olanlar idam, müebbet kürek, müebbet kalebentlik veya müebbet sürgün cezalarını

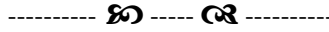
---

* 40 ncı maddenin aslı:

“Ergen olmayan suçlu, işlediği suça karşı gelen cezaya çarptırılmayıp suç olan eylemi ayırt etmekten mahrum değilse sağlam bir kefaletle bağlayarak ailesine veya akrabasına teslim olunur. Ailesi veya akrabası tarafından sağlam bir kefalet gösterilmediği takdirde polis tarafından ıslah edilmek üzere belirlenen gün kadar hapsedilir. Ergen olmayan suçlu işlediği eylemin sonucunun bir suç olacağını bilerek tasarlayarak suçu işlediği takdirde eğer bu suç idam, müebbet kürek, müebbet kalebentlik veya müebbet sürgün cezalarını gerektiren cinayetlerden ise ıslah edilmek üzere 5 yıldan 10 yıla kadar hapsedilir. Geçici kürek, geçici kalebentlik ya da geçici sürgün cezalarını gerektiren suçlardan ise aynı şekilde ıslah edilmek üzere işlediği suçun gerektirdiği ceza süresinin dörtte birinin üçte biri süresi kadar hapsedilir. Her iki şekilde de 5 yıldan 10 yıla dek polis gözetimi altına alınabilir. Suç medeni haklardan kısıtlama cezası gerektirirse ıslah edilmek üzere 6 aydan 3 yıla kadar hapsedilir. Suç, yukarıda geçen cezaların altında bir cezayı gerektirirse o cezanın üçte birini geçmemek üzere belirli bir müddet ıslah edilmek üzere hapsedilir.”

⁴⁵ *Ceza Kanunname-i Hümayunu*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1335, s. 12-14.

gerektiren durumlarda ıslah edilmek üzere 7 seneden 15 seneye kadar hapsedilirler. Geçici kürek, geçici kalebentlik veya geçici sürgün cezalarını gerektiren durumlarda yine aynı şekilde ıslah edilmek üzere asıl ceza süresinin yarısından üçte ikilik süre kadar hapis olunur. Her iki şekilde de 5 seneden 10 seneye kadar polis gözetimi altına alınabilirler. Eğer suç yukarıda geçen cezaların altında ise asıl cezanın dörtte biri düşülerek hapis cezası verilir.

Madde 99⁴⁶:

Üst düzey ve diğer seviyedeki devlet görevlilerden her kim olursa olsun, devletin emirlerine, kanun ve yönetmelik hükümlerinin uygulanmasına ve her türlü belirlenmiş paranın tahsiline karşı gelmek için nüfuzunu ve yetkisini kullanacak ve kullandıracak olursa geçici hapis cezasıyla cezalandırılır. Eğer görevlilerin bu şekildeki eylemleri, amirlerinin emriyle zorunlu olarak meydana gelmişse, söz konusu ceza bu kişilerin hakkında geçerli olmayıp önce, emir kimden çıkmışsa onun hakkında uygulanır. Eğer böyle bir eylem daha ağır bir cinayete sebep olursa o ağır cinayetin cezası hükmedilir ve uygulanır.

Ek 1: Padişah emri 9 Ocak 1861.(?)

Yukarıda belirtildiği şekilde nüfuzunu ve yetkisini kullananlar devlet görevlisi değil iseler 1 yıldan çok olmamak üzere aynı şekilde hapis cezasıyla cezalandırılırlar.

Padişah emri	: 4 Haziran 1911
Ek 2- Yayımı	: 17 Haziran 1911
Yürürlüğe girişi	: Yayımından 60 gün sonra.

Her kim olursa olsun, kolera ve diğer bulaşıcı hastalıklara yakalananlar veya yakalananların öldükleri ev ve diğer yerlerin karantina altına alınmasıyla ilgili olarak verilen emirlere ve uygulamalara fiilen engel olursa eyleminin derecesine göre 1 aydan 2 yıla kadar hapisle cezalandırılır.

⁴⁶ *Ceza Kanunname-i Hümayunu*, s. 42, 43.

Ek 3- Padişah emri : 4 Haziran 1911,
Yayımlı : 17 Haziran 1911,
Yürürlüğe girişı : Yayımlıdan 60 gün sonra.

Genel ahlak kurallarını korumak emniyet ve asayişı güçlendirmek veya bulaşıcı hastalıkların etkilerini sınırlamak üzere devletçe kabul edilip padişah emriyle yayımlanıp ilan edilen kararlara uymayanlar 1 liradan 15 liraya kadar nakit para cezası veya 1 günden 1 aya kadar hapisle cezalandırılırlar.

----- ----- -----

Madde 128⁴⁷: Bu mühür bozulur, çalınır, imha edilir, yok edilir ve cinayet evraklarını korumakla görevli olanların üzerine bazı şahıslar tarafından zorlama ve saldırı vuku bulduğu durumda, buna yeltenenler geçici kürek mahkumiyetiyle cezalandırılırlar.

---

⁴⁷ *Ceza Kanunname-i Hümayunu*, s. 57.

Minutes of the Istanbul Martial Court									
May 11, 1915									
Doc. No:	President	Members						Prosecutor	Keeper of the Minutes
831	Nafiz Bey	Salih Bey	Hurşit Bey	Abdi Bey	Hüsnü Bey	Dursun Bey	Hasan Bey	Reşit Bey	

Public Prosecutor: *It is hereby requested that the adjudication of the absentees Sabah Gulian and Verastad, who were previously invited to the hearings at the court, should continue in their absence.*

For further considerations.

Accused: *Karamaz Serkissian's son Matheos.*

I am from the Caucasus. I am a Russian subject. I am a member of the Hntchagian Party. I have been living here since the declaration of the Second Constitutional Monarchy (1908). I was a delegate in charge of the party affairs; I was paid daily. I have been to Diyarbakır, Harput, Van, Halep, and Erzurum as a delegate. Congresses were held in those cities but I had never attended these congresses. I attended the congress held in Istanbul. There were 50-60 people at the congress. The decisions declared in the new program were taken. This last program is thoroughly a legal program based on the social democrat bases and is approved by the government¹. There are no other programs. It has been translated into Turkish and French.

Social Democrat Hntchagian is something international. Sometimes people from other nations used to attend the meetings and sometimes not. We register those who want to join. The organization is Armenian. Because language has the priority, therefore it is not international. It is a national organization. It is thoroughly a social program. When a Kurd and an Armenian come together they cannot understand each other. As unity could not have been achieved we did not attend the meetings of the Social Democrat Hntchagian after the declaration of the Constitutional Monarchy. We attended only one of its meetings during the early years of the Constitutional Monarchy. I think the Social Democrat Hntchagian held a final congress in Brussels, after the declaration of the Constitutional Monarchy, to which I attended. Our association has only one headquarters, and it is in Istanbul. It has branches in Constanta and in Paris. It publishes a newspaper in Paris

¹ The program was approved on February 8, 1910. (Tarık Zafer Tunaya. *Türkiye'de Siyasal Partiler*. [Political Parties in Türkiye]. Istanbul: İletişim Yay., 1998. p. 600.)

as well. The party runs this newspaper. The president of the Paris branch was Sabah Gulian last year. Verastad and I were in Paris a year ago. I was in Paris for two-and-a-half months. I went to Egypt from Paris. Then I first went to Romania and then came to Istanbul. I stayed in Egypt for 15 days. I met with the Armenians. They recruited me to the Hntchagian Party. There was a dissension among the Hntchagians. They were separated into two parties. I did not want to accept the membership to the party for this reason. The reason of their separation into two was that the members were divided into two. The ideas were different. All were mixed up in Istanbul, and the party was divided into two. One was supporting one side the other was supporting the other. I was going reconcile Sabah Gulian and Verastad, and the ones here. The ones here are Murat Boyadjian and Nerses Zackharian from Haçin. They were the members approved by the government. They were on strained terms. I stayed in Constanta for couple of days; I did not talk to anybody. Sabah Gulian was in Paris. When I got sick I went to Constanta then came to Istanbul. My sickness continued for a couple of days more. They caught me when I was going to the market one day. They said, "They want you from the headquarters", and I went there. I did not write any letters to Sabah Gulian and Verastad when I was here. I talked to Vahan Boyadjian and my friends. I met Doctor Benene to ask how he was doing. I neither corresponded with nor met anybody. I wrote lots of letters about my personal affairs, business, and about the Hntchagians. I would tell you had I ever asked for money, but I do not remember whether I ever requested money. I have money. What money they say I gave to Agop Hazarian? I did not give 10 liras to Agop Hazarian.

Accused: Murattian 's son Agop Hazarian.

I am 38 years old. I am from Varna, Bulgaria. I came to Istanbul for 20 days on a business. They caught me in Beyoğlu. My brothers and sisters were going to send me some money and I was going to buy few things. My brother Safar is a grocer in Varna. They caught me for no reason, I did not talk or meet anybody here. I was somewhere in Tarlabaşı, whose address I do not remember.

Accused: Gabril Keshishian's son Minas.

I am from Giresun. I am 31 years old. I am a farm worker. I am not the president of the Hntchagian branch in Giresun. I came from Odessa. They caught me. I met Agop Hazarian in Odessa. He said, "Do not idle around. Come to Istanbul! You can work at my coffeehouse." After my arrival here, he came. We met at the Asya Hotel where I was staying. I asked him about the coffeehouse. He kept me waiting about one-and-a-half months by saying "I am renting it today or tomorrow." I was idling around together with Sinpat Vartanian.

Accused: Vartan's son Smbat

I am 25 years old. I am from Bitlis. I am a tailor by profession. I came here from Odessa alone one-and-a-half month prior to my detention. I met Agop Zackharian in Odessa. I came here to work. I was going to return to my hometown later. During this period I toured a lot but could not find a job. I met my townsmen and idled around. I used to meet Agop Zackharian occasionally at a coffeehouse in the fish-market in Beyoğlu. I went around Taksim once or twice together with Agop and Gabril. I know Agop Zackharian from Odessa. He had a shop. He used to come to the restaurant where I used to eat. I came here to work. I did not come here to do anything else.

Accused: Minas's son Vahan Boyadjian

I am also known as Rupen. Rupen is the name I used before the declaration of the Constitutional Monarchy. The komitadjis had two names then. I am a broker from Çemişkezek. I have been living here since the declaration of the Constitutional Monarchy. I know Karamaz, Aram Adjikbashian, Doctor Benene, and Minas Effendi. I met Karamaz in Russia, I know him for the last 22 years.

Accused: Benene Toros Torossian's son Bedros. He is also known as Doctor Benene.

I am 33 years old. I am from Harput. I am a doctor. I am a doctor of internal medicine at number 34 in Tarlabası. I know some of the people mentioned; however, I never met them frequently. I have never held private meetings with those people either. It has not been long since I joined the party. It was forbidden for me to join a party as I was at the American Protestant School. I was interested in the Socialist parties. I did not know that the Armenians had such a party. I saw their program when I was in America. I came here after the declaration of the Constitutional Monarchy, and I became a member of the party four years ago. I realized several things when I wanted to work with them. I realized these when they registered me to the party and I resigned. We had different opinions on materialism and ideology. We were publishing the *Nor Ashard* [New World] newspaper. I worked hard for the improvement of this newspaper for about a month; but some unwanted events started to rise in the newspaper, and the newspaper closed down. The owners took the printing presses. I wanted to publish magazines on Socialism but I could not. I resigned as my friends Hamparsum Boyadjian code-named Murat, and Zackharian left me alone. I wrote, "I cannot work with you. You are on the wrong path. We are not enlightening the people. I am resigning." I did not resign from the party for they asked me to submit the reasons of my resignation in written form. I said, "I will tell what ever I will say at the congress." But, later I was caught. I did not join any other organization after my

resignation. Sabah Gulian was a member here. The Kadiköy and Van branches approved my going to general congress. Sabah Gulian was the editor-in-chief. No one read the newspaper unless he wrote an article. They sent me to Bafra to open a branch. Twenty days later Sabah Gulian came. I asked, "Why did you come?" He said, "I am going for elections." Then, I said, "We have appointed you as the editor-in-chief. How can you leave?" and became annoyed with him and came here. I realized that everything was corrupted. This is the main reason of my getting annoyed with them. The biggest reason was my sickness; I had a typhoid fever then. My sickness corresponded with the date the congress was announced. The congress was held abroad. No one attended the congress because of the Balkan War. Only the elected were to attend the congress. I said, "I will not attend the congress as long as Sabah Gulian is in it." There were Bogos Bogossian, Ohannes, and Vahak. Ohannes was from Kayseri, Vahak was from somewhere around Harput, and Bogos was from Bafra. I do not know who attended. I received a letter and a telegram stating that the majority would only be constituted only if I attended. But, I informed them I was not able to attend the conference, as I was ill then. I later heard that the congress was organized; however, it could not have been realized, as the majority was not constituted. If it were to be realized they were going to appoint me as a member together with Rupen, but it did not happen.

Accused: Hamparsum's son Armenak.

I am from Nazili. I am 30 years old. I am a merchant. I have no relations with the party whatsoever. I am dealing with olive oil and fig trade.

Accused: Stephan Murattian's son Abraham.

I am from Izmir. I am a shoemaker. I have been living here since the declaration of the Constitutional Monarchy. I was in Izmir previously. I went to Alexandria² three months before the outbreak of the Balkan War. I am 30 years old. I am not doing my military service. I have no relation with the Hntchagians.

Accused: Karabet Adjikbashian's son Aram.

I am a real estate agent from Arapgir. I live at number 51 on Altımermer Atlamataş Street. I am 57 years old. I am single and an Hntchagian. I have no other relation. I was a member here and in Paris. I was a member here in 1910. I was a member in Paris in 1907-1910 period. Rupen, who was in America, and Sabah Gulian were also members then. The first program was devised 25 years ago. That program was in effect for 19 years. The new program was drawn in 1910 and was

---

² The city entered the Ottoman rule with the conquest of Egypt in 1517. The French Forces under Napoleon's command occupied the city. It was taken back in 1801 and remained under Ottoman rule until the end of the First World War.

approved by the government. I think it does not mention the abolishing of the previous program.

Karamaz:

The program does not mention it but the congress does. The previous program is annulled at the congress and the new program is sent to the friends. If the writings were here I would show them.

Aram:

The writings are in Paris. I do not remember whether they were written or not.

Doctor Benene:

Regulations and the programs cannot be changed. The circular says that the previous one is annulled

Accused: Abraham's son Hrant Kegavian.

I am a student. I am from Arapgir. I am 22 years old. I am a student in the third year of the Haydarpasha Medical Faculty. I have no political inclinations.

Accused: Arakil's son Karakin Bogossian.

I am from Şebinkarahisar. I am 33 years old. I am a tailor. I am making tents in Saraçhane. I have no political inclinations. I am not a member of any party.

Accused: Michael Bogossian's son Bogos.

I am from Eğin. I live in Bafra. I am a goldsmith. I am 54 years old. I am a member of the Hntchagian Party Bafra branch for the last two years. We founded the branch and that was all. There were no major political attempts. I went to Constanta as a delegate. The congress could not have been realized, as the majority could not have been obtained. There were four delegates from Romania, and two from Bulgaria. Sahak came from Varna. I was the only one from my hometown. There were three of us from Türkiye; I, Vahak Nalbantian from Sivas, and Patukian from Adapazarı. The members of the Paris Central Headquarters Sabah Gulian and Verastad were also there. There were 11 people in total. Lots of letters and telegrams messages were sent to the branches in order to encourage the delegates to attend the conference by Sabah Gulian and Verastad, but no one came. They did not even care to write a reply. I stayed in Constanta about twenty days.

Accused: Hazar Basmadjian's son Agop.

I am from Kilis. I am a sales agent for the Singer Sewing Machines Company in Kilis. I am a member of the Hntchagian Party Kilis Branch. We only have the regulations, and the program of the party issued in

1910. The Kilis branch was established after the declaration of the Constitutional Monarchy. There is a program, issued in 1910, written in Armenian and in Turkish at the Kilis branch. There were some 40-50 members of the party. There were no Arabs or Turks among us. How could we recruit them if they did not apply? We do not have a club.

Doctor Benene:

Nowhere is written Armenian.

Accused: Vahan's son Thomas.

I am from Kilis. I am 34 years old. I am a teacher at the Armenian School. I am a member of the Hntchagian Kilis branch. I became member after the declaration of the Constitutional Monarchy. I did not attend the congress. I do not remember they have ever asked for a delegate for the Constanta Congress.

Agop:

They asked for a delegate but we did not send any. We even could not write an answer, as our branch was extremely poor.

Accused: Ypianos Manunian's son Yermia.

I am from Kayseri. I have been living in Istanbul for 21 years. I am not a broker, but a shoemaker. I have no relation with the Hntchagians.

Accused: Ohannes Yeretsian's son Mgrdich.

I am from Harput. I am 36 years old. I am a maker of steelyards, and a grocer. I was member of the Hntchagian Harput branch. There were three of us here together with Kiragos Melkonian and Agop Bedrossian. Our delegate Kirkor Nalbantian went to Constanta to attend the conference. We sent him to attend the conferences to be held in Istanbul and in Constanta. On return from Constanta he said, "The congress was held in Constanta and the Istanbul Headquarters is abolished." We did not accept it. Later we received a general circular on the issue. Then he wrote that we accepted it. We refused it again. Now there is no branch in Harput. It is dissolved. We closed down the club and sold all its furniture.

Accused: Hrabet Aramian's son Hemayak.

I have been an Hntchagian for 25 years now. I came here after the declaration of the Constitutional Monarchy. I was appointed to executive committee. The changes in the organization program were sent to the branches with a circular I signed together with Aram Adjikbashian. As it was transformed from an illegal party to a legal one all the issues were explained in thorough detail in the circular issued.

After the party assumed legality³, I was dismissed from the party officially for two times, one in 1912, and the other in July 1914. But I turned a blind eye to those and protested the decisions the party took; the party did not say anything. I am still an Hntchagian. There was no “inside” or “outside” before the declaration of the Constitutional Monarchy. The party separated into two after the declaration of the Constitutional Monarchy. General congress convened in Istanbul three or four months after the declaration of the Constitutional Monarchy in 1908, the program was changed, and changes were made in the organization. The Hntchagians in the Ottoman lands were separated from the Paris headquarters. They founded a different headquarters: Ottoman Hntchagians’ Headquarters. Aram Adjikbashian and I were appointed as members to this headquarters, Sabah Gulian and Karamaz resigned. All the headquarters in the Ottoman lands and abroad belong to Social Democrat Hntchagians. There are two different programs, one is for the Ottoman country, and the other is for the other countries. Program is different, and the organization something else. There are two programs but only one regulation. But as it was necessary to be legal in the Ottoman country, program and the regulations were separated. This brought two different regulations, although there had to be only one regulation. We have a program that would transform the party from being illegal to legal. The branches in the Ottoman country cannot accept anybody from the foreign branches. Karamaz from Russia is not charged with anything either at any headquarters or branches. When I was in the executive committee, Karamaz Effendi was not recruited under our responsibility.

They have their reasons. The last congress, sixth, had two programs. A congress was to be held annually in the Ottoman lands, and a larger and an all-inclusive conference was to be held in Istanbul every three years. If there were any necessity sought for a change in the program during the congress, the necessary changes would have been made. Regulations are totally a different issue. The general congress did not intervene with the regulations pertaining Türkiye; furthermore, it cannot, and it should not. I do not recognize the congress held in Constanta. No congress was held in Constanta. It was totally against the Hntchagian reforms. Any congress to be convened anywhere other than Istanbul is illegal. If a congress is to be held in accordance with the decisions taken at sixth congress then it is legal. Otherwise it is invalid, and will not be of the Hntchagians, and no responsibility can be taken. If our program is drawn in accordance with the Law of Associations, then it is the will of the government, let the government think about it. Although I have been protesting for 4 years, I am still

---

³ The Hntchagian Party assumed legality in 1910. *Türkiye’de Siyasal Partiler*, p. 600.

saying that I am an Hntchagian. No one can take this title from me. I obeyed the rules, and will continue to obey the rules. I have explained my ideas in my newspapers, bulletins, and especially in the Agricultural Digest. An Hntchagian is also the protector of the farmers. All of the true Hntchagians in the Ottoman country think the same way. The party itself does stand in proof of this.

Accused: Karabet Vanikian's son Kegam.

I am from Van. I am 25 years old. I was a lawyer. I am a reserve officer candidate on the 9th Company at the Military Academy. Before starting my compulsory military service I was a member of the party. I have worked at the *Nor Ashard* newspaper. I wrote couple of articles there.

Accused: Ohannes's son Yervant Topuzian

I am 22 years old. I am from Bahçecik. I was a teacher at the Armenian School in Bahçecik. I am a member of the party. I did not attend the congress. I found the party program suiting my personal ideas and recruited the party two or three years ago. I have no relations with abroad. I did not receive any letters from the headquarters abroad.

Accused: Stephan's son Ohannes

I am 26 years old. I am from Kayseri. I was a teacher at the Haykian School in Kayseri. I was a member in Kayseri. They sent me to the Congress in Constanta, and to the conference in Istanbul. I came here, but did not go to Constanta, as there was little time for the opening of the school. They had given me a letter of credence. They told me that the people who triggered the closing down of the *Nor Ashard* newspaper should be held responsible. There was absolutely no outer or inner pressure. A circular stating that they were separated after the congress was sent from Istanbul. The circular also stated that the Constanta Congress was declared invalid for the majority of the branches did not attend. The central executive committee and the branches are free to accept the decisions taken, if they do not they resign.

Doctor Benene:

I did not know anything about the party's past earlier, but after getting recruited to the party I read all the documents. Earlier only one headquarters was set up to rule all the Hntchagians and branches, and one program and governing regulations were drawn. General regulations and the program were changed; independent and different programs were drawn for all the Hntchagians and for every single country. General regulations are legal. The decision pertaining the ruling of the Hntchagians by the former headquarters, whose program was changed, was taken at the sixth congress. No other general congress was held since then. But only two congresses were held in Istanbul.

Seventh general congress was to be held. Sabah Gulian and Verastad were still members here. We did not know anything about the Constanta Congress. Any way, our branches were free to accept or reject; everyone could attend the congress thinking that it was legal. The transformation from illegality to legality happened after the declaration of the Constitutional Monarchy. The declaration of the Constitutional Monarchy affected everywhere; because everybody was working for the Armenians in Turkiye. The government approved our program and regulations. The real basis is social democracy. It is necessary for the protection of the rights of the workers. We are not organized in centers, around a cast system, or in teams. But, previously there were. During the autocratic regime our party is said to have been secret. It was a revolutionary party working for the initiation of the Constitutional Monarchy in the country. I became a member of the Beyoğlu branch; we were giving conferences there. We tried to encourage and exalt the artists. Should the authorities carry out research they will see that there are no weapons, and that it is only a library.

Accused: Kirkor's son Karnik

I am from Şebinkarahisar. I am dealing with coffee trade in Tophane. I was standing as surety for the rent of the Beyoğlu branch. I was dealing with shoe trade then. I wrote a letter to Yervant last year. I owed some money to a man working at the Atif Effendi Library in Vefa, and he spread this news to everyone. I owed various amounts to different places. I was taken ill. There was a larceny issue between Yervant Kegam and a merchant friend of mine. He asked for a room from me. The rent was high. He said, "It is cheaper there." I said, "Let him rent it." He did not rent it. He forgot. I wrote to him, but I did not write such a thing as "I know what I will do if I am ever caught."

Plaintiff: Yegaian's son Arshavere Sahakian

I am from Yozgat. I am an officer at the Political Bureau. An assassination plot was set up to kill me and the real intention was revealed. I got wounded with two bullets in Macar, Tarlabası, in the evening of January 28, about 24:00 o'clock. One hit me in the leg, the other pierced through my overcoat. I was on my way home with my brother-in-law Nishan, after having had a couple glasses of cognac, through a dark street. Tomadjian informed me about the plot set up against me. Aram Adjikbashian sent for my brother-in-law. I was an Hntchagian. Aramays wrote in his newspaper that "Arshavere is married someone else." He also declared me as a traitor in his newspaper claiming that I was denouncing and making some explanations against the interests of the Armenian nation to the government. I quarreled with Sabah Gulian. They denounced me to the authorities by saying that I was going to kill Sadik Bey, and had me arrested at my home. But at the end of the interrogations my innocence was proved, and I was set free. I

exonerated myself in an Armenian newspaper, and asked, "Why do not your newspapers write these?"

The reason of my quarrel with Sabah Gulian stems from their spending the money collected for the defense of the Armenians in Egypt freely; they did not use it for the right cause. Difference of opinion arose at the Constanta Conference. Sabah Gulian declared the reason of his spending the money freely saying, "Arshavere is hindering our aim by denouncing and libeling the nation's interests to the government." He had me sentenced to death in accordance with the laws of the organization. I hid myself for four or five months here. When the Hntchagians began to be arrested, a rumor – "Arshavere is denouncing and libeling the nation's interests, and ruining his conscience" – started to spread around among the public. Aramyas published two of my photographs showing as if I were a traitor.

Karakin Bogossian was working with my brother-in-law. He took my brother-in-law to Adjikbashian who told him, "Why are you keeping him in your family? Get rid of him!" My brother-in-law told me this. I advised him to oppose this and told him to tell everything he heard to me. I used to send some of the documents with my brother-in-law Nishan. Adjikbashian called for my brother-in-law via Karakin and told him, "We are going for assassination next week. Here are 2 liras for you. We will give 20 liras more later." Hrant from the medical school also joined them. They took this decision at the medical student Hrant's home. They intended to take me over to Hrant's house, beat me to death there, crush my head, and throw my body in to a well. When I learned this I informed the Police Headquarters and the Director of the Political Bureau. The Director of the Political Bureau was already informed. On the day of the assassination he called me and said, "Be careful, and take care." That night the assassination was realized as I was going towards home. This is all. I did not see the assassins. I was in Paris. I do not know Karamaz personally, but I know him by name.

Doctor Benene:

I did not receive any telegraphs. This is the first time that I hear this gentleman was subjected to an assassination. (A letter is read.) I did not receive such a letter. I received a letter from Karamaz through Rupen. In the letter it was stated, "You are not working at all. You are keeping silent." Rupen showed the letter to me.

Karamaz:

I did not write such a letter. I can distinguish my handwriting.

Doctor Benene:

I did not receive anything related to this.

Plaintiff:

I saw Sabah Gulian writing a letter to Doctor Benene, and I read it at the Police Headquarters. I do not know where it is now.

Witness under oath: Karabet's son Nishan

I am from Sivas. I am a confectioner. I am not running the store any longer. I live at number 1 in Macar, Beyoğlu. I am 32 years old. I met Arshavere Effendi at a confectioner's. As we were going home, they fired two shots on us from one of the streets behind the Macar Street and Arshavere fell down. I asked, "Are you wounded?" He said, "No." He stood up and fell down again. I said, "You are hit!" He said, "I do not know." I helped him up. I saw two people running away, but I could not see who they were. I used to talk to Karakin, Aram Adjikbashian, and Hrant. I was a partner with Karakin. Hrant was with us. Karakin said, "Aram wants to kill you!" We met at the Sepet Inn. He said, "What is Arshavere doing? Did you read the *Gohak Gazette*?" I said, "I read it." He said, "Do you think it is proper for him?" I said, "It is not." He said, "What are we going to do?" I said, "What ever you say." It all ended in this manner. Karakin came in the evening. I said, "What was it about? I could not make it out." He said, "All cannot be said in a day." When we went to Karakin's house with Adjikbashian some eight or ten days later, the same issue was brought to the fore, and they said, "What shall we do?" I said, "Let us keep our secret. We shall do whatever you say." Adjikbashian said, "We must get rid of him!" Then Hrant came in, and said, "It is easy. I can steal some drugs from the pharmacy. We can kill him with drugs; we can throw larger pieces into the well, and bury rest of the pieces. You just bring him over to our house." Hrant said, "I need a gun, and some money to send my sisters else where." Adjikbashian said, "Alright."

When we were talking on the same topic couple of days later, Adjikbashian said, "Be patient for about fifteen days." Hrant said, "Why? I shall do it myself!" He said, "Tell Adjikbashian to be calm!" Some day Adjikbashian called me to Karakin's room. We started to talk, he asked whether I had enough pocket money or not. I said, "I am getting by." He gave me 2 Liras. Two days later the plot was realized, but I do not know who did it.

Plaintiff Arshavere:

It was published in the *Taylaylek (?) Gazette*.

Aram:

A part of a circular issued earlier was taken in hand, and only an explanation was written. Reşat Bey has a copy of that circular. There is some information about Arshavere. Arshavere Effendi sells his conscience in return for money; he is a police under cover. We strictly

abhor the police under cover. I do not only write about Arshavere but about others as well. We have a private organization. I wrote extremely acute articles about Şerif, Prince Sabahattin⁴, and about Sabah Gulian much earlier than I wrote about Arshavere. I have no relation with the assassination. Writing about the newspaper is something different. The circular had already been published and spread around. Doctor Daghavarian Effendi⁵, a member of the parliament from Sivas, gave it to me. He said there were lots of circulars; and that “I received a paper mentioning of the Hntchagians.”

Plaintiff:

He cannot get along well with Sabah Gulian. He is against him. This circular is coming from Egypt. He is saying, “I used to know him as Shantavere. He is married couple of times; he is an immoral person. I wrote all these to Egypt.” How could he write such things if he does not bear any grudge against me? How did he conclude that I have been selling my conscience?

Aram Hemayak:

Yes, it is right. I talked about him. He accepted that he is a friend of mine. Arshavere Sahakian bought the papers where I wrote against Sabah Gülian and distributed them to many people. He came over to my house and became my close friend. I was amazed to see him dismissing us from the party together with Sabah Gulian. Let him tell why they call me traitor. I asked them information about a person coming from Egypt, Arthur Rassian from Arapgir, whom were going to appoint as a teacher to our school. I received a second letter. Stephan Effendi came fearlessly saying, “Arshavere Effendi married a woman and divorced her. He is married to two women; one in Bursa the other in Kayseri. He sold the house of a woman in Gedikpaşa and ran away with the money.” Arshavere was not here.

---

⁴ Price Sabahattin (1879-1948): Sociologist and a philosopher. Born in Istanbul. He is the son of Seniha Sultan and Damat Mahmut Celaleddin Pasha. He worked for the convening of the Young Turks Conferences first held in 1902 and the second in 1907. He established the Teşebbüs-i Şahsi [Individual Initiative], Meşrutiyet [Constitutional Monarchy], and Adem-i Merkeziyet Association. He published the Progress magazine in 1906. After the assassination of Mahmut Şevket Pasha he was sentenced to capital punishment and fled the country. He returned to Istanbul in 1919. He went to Switzerland in 1924, where he died in 1948. (Nezahet Nurettin EGE. *Prens Sabahattin: Hayatı ve İlmi Müdafaaları* [Prince Sabahattin: His Life and Scientific Arguments]. Istanbul: Güneş Neşriyat, 1977)

⁵ Doctor Nazaret Daghavarian 81862? – 1915): He is originally from Sivas. He completed his education in Paris. He returned Istanbul with a diploma in Agricultural Engineering. He served at the Ministry of Agriculture for a while. He was called to Egypt. On his return to Istanbul in 1911 he was elected as an MP from Sivas. He is a member of the Freedom and Entente Party, an opposition party to the Union and Progress Party. (Rh. Y.G. Çark. *Türk Devleti Hizmetinde Ermeniler: 1453-1953* [Armenians in the Service of the Turkish State: 1453-1953]. Istanbul: 1953. p. 238.)

I received another letter, after having learned all this; it said, "His other name is Arshavere Sahakian." I replied saying that they could appoint him as a teacher although I was not hearing anything proper about him. It is the circular that blames him with treason against his nation. Did I ever pronounce, "He must be ashamed!" in my critical words? Those friends of mine are arrested. Reşat Bey said, in the presence of Bedri Bey, "You wrote about Arshavere on such and such date but we did not like it. Arshavere is our man. Keep this in mind." I have not written anything about Arshavere in my newspaper, nor said anything about him to anybody ever since. He could have declared them false, but he did not. I wanted to ask for an explanation but he refused. I heard that he was appealing to the courts. I said, "Come what it may!"

He says, "The articles I write are not for the Hntchagians but for the Armenians."

Plaintiff:

Arshavere joined the organization just like Azeph, and performed the same duties just like him. But, while Arshavere was libeling people in return for money, Azeph always told the truth.

Hemayak:

Azeph was both a socialist and a police detective. Arshavere received money from the party, and give the secrets of the party to the government. The Ottoman Government is declaring, "He is my officer", after the publication of the article. Arshavere was the main cause of my dismissal from the party. If I were not dismissed, I was about to publish the 25-year history of the party, but I could not. That article is not about his personality

Aram Adjikbashian:

It seems that Arshavere and his brother-in-law Nishan agreed among themselves and betrayed the organization. I am all alone. The organization could have done something about them. One day Karakin came to me and said, "Give me the newspaper where the article about Arshavere, and the two photographs are published." And I gave it to him. Karakin said, "Arshavere's brother-in-law Nishan wants to talk to you." I said, "Alright." We met at the Sepetçi Inn. Nishan said, "I read the article. It is right. It really disturbed my family's reputation. I will do something. But not here. Let us meet somewhere else." We agreed on Hrant's house, and went there. Nishan said, "I will kill Hrant. Ask for a permission from the organization." I said, "The organization is a legal one. It cannot intervene." On the other hand, they said, "We would like

to deal with sugar trade, but we do not want it." I said, "Deal with trade, it is much better." He was waiting for me to bring some news from the organization. I said, "Alright!" I was not going to ask anything to the organization. Couple of days later, I said, "The organization does not accept it. It cannot be done!" I also said, "Hamparsum Boyadjian had such an intention, I refused it as well." He said, "OK! Then." They tried to convince me by talking about the preparations, place of the assassination, and how they were going to deceive Arshavere. Karakin Effendi was also there during the meeting. They tried to deceive me to take permission from the government, but I continued to refuse. Seeing that they were not convinced, and insisting on saying "We will do it!" I said, "Wait a little longer, and there are people under detention", in order to deceive them. Three or four months later, while I was sitting at Ashavan Sahakian's office in Bahçekapı, some one told me that Karakin wanted to see me. Karakin came to me, and said, "I will tell you something important." I said, "It is late." I walked away from Karakin having agreed to meet on Friday, and I got caught that evening. It is utterly a lie that Karakin took 2 liras from me. I do not know why he wanted to talk to me. Hrnt joined only one of our meetings. I did not go to Karakin's office at all.

Karakin:

Two days prior to the incident told me to see Aram. I went to meet him, but could not find him. He came back on Tuesday. He said, "Let us have a couple glasses of beer." I said, "You do not have money." He said, "I have just engaged a girl I will receive 80 Liras till the beginning of the next month." I said, "Give me a lira." He said, "I do not have any now." He said, "I will go to work tomorrow, I cannot come." He gave me some money to buy some oranges, and I bought some. He gave me one-fourth of the oranges. He said, "I will wait for you in the evening. Drop by!" I said, "I will not!" He came back again on Wednesday he said, "I waited for you, but you did not show up." I said, "I did not promise." Nishan came and left after a cup of tea. He came back half an hour later, and Aram Effendi arrived as he was just sitting down, and asked, "Why did Nishan come here?" I said, "I do not know. He was looking for you the other day. I think he has something to tell you." He left saying "I will come at ten o'clock on Friday." I asked for a loan, and he said, "Done!"

Witness under oath: Serkes Aidjian's son Aram.

I am 17 years old. I am a shoemaker. Karakin did not go out the day they took him. We were staying at the same room over the coffeehouse across Çemberlitaş. The coffeehouse is open until three o'clock in the morning. Then I went to bed, I do not know whether he got up or not.

Witness under oath: Karabet's son Bedros.

I am from Arapgir. I am running a coffeehouse at number 27 in the Kalıpçılariçi, Nuruosmaniye. I have known Karakin for four years. He was staying in the room upstairs the coffeehouse. When they came to take him he was in his room. I do not know anything else. He used to stay in the upper room of our house.

Doctor Benene was at home until the morning. I went home at about 24:00 o'clock. I had dinner With Aram and Karakin. We sat until 03:30, and then we went to our beds. His shoes were in my room; there were no other shoes.

Aram Adjikbashian:

This Bedros gave me the *Talaylek* newspaper.

Other witness under oath: Mehmet's son Kemal.

I am 26 years old. I am working at the political bureau. We have been carrying out investigations about them for a long time. We learned about a plot for the assassination of Arshavere. We heard about it two months before the incident. I was sitting at the Turan nightclub one Thursday evening. Samuel Tomadjian, and Ardzruni – nicknamed Avadissian – came and informed me about the plot. They said, "We went over to his house but could not find him. Inform him, if you see him." I reported the information. Meanwhile they shot Arshavere Effendi. I have no other information. We have been following Karamaz and others for over a quite a long time.

May 15, 1915

Matheos:

I was the inspector of the headquarters abroad. We work legally. We have a program. We work the same way the other social democrat headquarters do. We have a headquarters in Paris. It deals with the affairs of all the Armenians, but never intervenes with their internal affairs. The domestic headquarters is secret. It never interferes with anything. Our branches are independent. It does not intervene with the headquarters here, especially after the declaration of the Constitutional Monarchy. We have a program approved by the government. It is probable that the Armenians have another Hntchagian party, but we do not have any relation with them.

Doctor Benene:

He confuses the meanings of domestic, and foreign, as his knowledge of Turkish is weak. The headquarters abroad does not interfere the domestic headquarters.

Matheos:

There was a typesetter, who used to receive money from us, in Paris. We had his travel documents. He paid his money. I sent his identity card to be given to him by Leon Balasarian. I am not of medium-height, even my mustache are different. Even so, people may resemble each other, that passport was not found on me. I did not come with a passport belonging to someone else; I have taken a visa. They stamped my passport at the customs. It is registered in the visa-book.

Rupen:

I received a letter from Verastad. He had sent it directly to me. I have known Verastad for 18 years. I can remember if the letters are shown to me. I received a lot of letters, but I do not know how many. I do not remember whether I have Doctor Benene's address or not. Oh, yes. I remember now Doctor Benene had given me a report, I think I have his address. I meet with Dr. Benene.

There are a lot of merchant names in my notebook. I do not remember them all now. I do not know whether Verastad mentioned names in his letter or not. Smbat and others were not there when I was talking to Karamaz. I know Karamaz for quite a long time; we worked together before. Yes, documents proving that I was a delegate from Paris. I was appointed as a delegate on various occasions during this last 22 years. I still keep these documents. But I have turned down the recent delegate proposals. I did not accept them. They do not pronounce Vahan Boyadjian, Rupen Haykian Murat, or Hayk Misakian.

Agop Hazarian:

I did not talk.

Minas:

I did not talk.

Smbat:

I did not talk.

Karamaz:

Aramaz is somebody else. He is one of the friends at the university in Paris. I do not know where he is from. However, I stayed in Paris very short.

Rupen:

Yes, that document is found on me. I do not know S. Vahak personally. If I had accepted the proposal and went to Russia, I was to find S. Vahak there. I have lots of similar documents among the old letters on me that were not sent back. The documents remained but I wrote negative answers. I did not accept the proposal made by the headquarters abroad; as I was affiliated to the headquarters in Istanbul. So much so, Verastad say in a letter that “Why are you acting so lazily?” That writing in Romaic is mine. Yes. There are people with whom I correspond in Russia.

I do not correspond with Kishinev. Although I took some addresses to write for wheat, I did not. The address you have just read is the address of the coffeehouse in Sohumkale⁶. May I read it for the second time? (He read it.) It is a fluid used by the goldsmiths. Vahanian Arshak is a merchant in Fetossia. I do not know which year that notebook belongs to. Those two documents are written in my name. I am Rupen. I do not know S. Vahak personally. He was in Russia. I was to go to Caucasia to find him. They wrote that I was to go the address written in the letter and meet him there. They had written two names in a document. Artin is a broker. He is an ore broker, an agent. I paid 50 kurushes to Hayk who was working with us. The letters are mine. The headquarters abroad did not send them. They are personal letters sent by Verastad. I did not receive any letters sealed with the official stamp of the organization.

Doctor Benene:

I resigned some time between October and November of 1912. It has been five years since I joined the party. I resigned three years ago. I renounced my contact with both of them. I was appointed as a member to the central committee in Turkiye. A month later, I went to Bafra to work for the elections. Then Sabah Gulian came, and said, “I will go to Sivas. You go to Istanbul, nobody is there.” I came here and saw that the newspaper was closed down; everything was in a chaotic state. I had a quarrel with Murat, and I resigned. Upon their insistence on learning the reason behind my resignation I said, “I will make the necessary explanations at the congress to be held two years later.” I was not here during the Balkan War. Sabah Gülian was a member at the central committee. I was on strained term with Sabah Gülian. I did not like his attitude and resigned. Later, I received a call for my appointment as a delegate. Being a delegate requires affiliation to both the headquarters in and abroad; thus, I acted as the intermediary. During the Balkan War Sabah Gülian left here, went to Paris, and became a member there. As I was on strained term with Sabah Gülian I

---

⁶ Sukhumi, the capital city of Abkhazia.

refused the document, and being a delegate. That bulletin, which can be characterized as the second circular, is found at my home. If the second circular is sent to my name, I have nothing to say; the senders should know. There are no such things in the second circular. These are all lies.

Rupen:

Did they find it over my house? Let me see. (He looked at it.) Yes, it is found at my home. This was the oldest program, and it was annulled.

Benene:

The second circular was found over my house, but I did not write it. It arrived after my resignation.

(The translation of the second circular is read.)

We can ask for its being translated once more. The people who wrote in such a manner should be held responsible, not us.

Public Prosecutor: Necessity of re-translations is found to be appropriate.

It has been decided that Süreyya Bey and the other translator shall be called in.

Rupen:

The book titled *Büyük Fikirlerle ve Avrupalılara Yakarış* [A Plea for Great Ideals, and to the Europeans] was found in my house. Those letters are not found over my house. The letters of credence, the second circular, and the program dated 1896 are found on me. The letter bearing Mgrdich Yeredjian's address is mine.

Mgrdich:

They call me Mgrdich Eredjian. But I did not receive such a thing.

Rupen:

The letter reads, "Why are not you doing the things I wrote you?" He sent *Hntchaq* newspaper once or twice. In my letter dated 9th, I wrote "Do not send me *Hntchaq*, I cannot distribute them around." I do not know who Aramian is. He must be Hemayak Aramian.

Hemayak Aramian:

I fought with them, I wrote articles on them. How could Rupen write against me?

Rupen:

It reads, "S. did not send any money." How am I supposed to know who he is? I do not know who Aram is. Although he wrote to me, I still do not know who he is. I know a lot of people, but I do not know who wrote what. Hrabet Djankodjian is from Izmit. He was going to send some money. It reads that. Kegam is here. The priority is Kegam's. I was not going to send.

Kegam:

I was going to go to Paris to complete my education. But I could not, as the state of mobilization was announced. When I learned that Verastad was in Constanta, I decided to go with him as a traveling-mate. This is how I got to know him.

Rupen:

I do not know who "P" is. I do not know who "S" is. He writes in the letter. I do not know "S." A letter belonging to him was discovered on me.

Although I was born in Istanbul, I am going write about my organization in the Caucasus. He wrote me a letter, and I replied. I wrote, "If you want to do something in the Caucasus, find somebody else! I cannot do anything!" Leon is my friend Leon Balasanian. I do not know where he is. Vanikian is Kegam.

Kegam:

I am Kegam Vanikian.

Rupen:

Aso, was here several years ago. He is not here now.

Karamaz:

These are not official letters. God knows how they are translated.

Rupen:

Aso used to work in our newspaper. All those letters are personal. Those letters are written from the headquarters of the organization. It reads "What is wrong with being a broker? Why are not you working? Why are not you going to the Caucasus?" These are all in reply to what I had written. If they read Rupen, then all these letters are mine.

Doctor Benene:

Karamaz had never written a letter to me. Rupen showed us the letter sent to Ardzruni and ...(?). And he kept the letter.

Karamaz:

I would like to see the original letter. I wrote to all three of them. There was nothing political in them.

Doctor Benene:

I did not receive any other letter other than the one, and no other letter was found on me. That identity card is mine. It is understood from the letter that I was to give the letters to the addressees. I did not know that there was a branch in Elazığ. It is something totally different. They must have written to me as a mediator for they did not have received any circulars. They must have heard that I was a delegate once and wrote to me. What is wrong with this? If I am appointed as a delegate I am to act as a mediator between the headquarters abroad and here. I have no other relations with the branches other than this. That is my handwriting. It is old document written back in 1912. I was trying to understand the party's ideology. I have confessed it earlier. The word "Hayastan" does not mean "Armenia" but an "Armenian." I read that newspaper. I respected some of its insights, and disliked others. Why do not you prove the ideas I adopted!

These were published abroad, the government approved their distribution in the country, and I read them. I have both the programs of the Union and Progress Party⁷ and of the Daschnakzoutioun Party⁸. Is my endeavor to understand them a murderous crime? My party is not committed to murder! We are the members of a party bound to the laws.

Ohannes:

I was the clerk of the Kayseri Club. The president of the club was Minas Minassian. We did not organize a secret and a private organization.

---

⁷ Union and Progress Party: The students at the Faculty of Medicine had established a secret association, "İttihad-ı Osmani" [Ottoman Unity]. The association that was founded in opposition to the autocratic regime later united with the Union and Progress Party that was founded in Paris. The Union and Progress Party was actually founded by the initiatives of the ten officers bureaucrats of the Third Army, based in Thessalonica, under the name of "Ottoman Freedom Association." After their union with the Paris organization it assumed the name "Progress and Union" then "Union and Progress Party" and dominated the entire political scene between 1908-1918. (*Türkiye'de Siyasal Partiler*, Vol: 3)

⁸ Daschnakzoutioun: It was established in Tbilisi with the Russians' desire to gather the Russian (Caucasian) Armenians, living dispersedly in different regions of the Caucasus, under a federation after long lasting trials in 1890. They accepted a thoroughly socialist program, and adopted methods of brigandage and terrorism in 1892. They set up the Van Rebellion, Attack on the Ottoman Bank (1896) and the Second Sason Rebellion (1904), and bombed assassinations in Yıldız against the Abdülhamid's reign. (*Türkiye'de Siyasal Partiler*, Vol: 1, pp. 593-599)

Agop:

We have a branch. I am Agop Basmadjian. I have contacts with a Jewish person who deals with tobacco trade, Singer Company agent Setrak, and with a grocer. I was a broker here. We brought pencils to Istanbul. Setrak deals with kerosene trade. The brokers are indulged in every kind of trade. My relation with Paris is limited only to the opening of a printing house, and party's publishing a newspaper here. Because the machines and the other furniture of the printing house were all purchased in my name. When the newspaper closed down everything was given to me. But I did not have any money. I correspond with Dolapian, who is a carpenter in Bucharest. He is one of my old acquaintances. Kirkor Boyadjian is in America; I do not remember Nezolian. Boyadjian is also in America. I did not ask for anything from Dolapian. I do not have any contacts with Mgrdich in Elazığ, but Verastad once told me to send a newspaper to him. This is the reason why I have Mgrdich's address. I did not contact Egypt, and did not send any money. I neither remember Bankerian nor Bangirian. I do not know anybody in that name. They are my writings. Len Gouverian lives in Egypt. His address is at the top. I did not correspond with anybody called Arshak, I do not remember. I do not remember why how this address got in here. Bakram Kasparian might be a tobacco agent. Göremekchian, yes. There are no names as Maku⁹ or Mako. Mago might be in Iran. It should be a name or it is Baku.

Matheos:

Maku is somewhere near Hoy¹⁰ – Salmas.

Rupen:

(He has just read the notebook.)

These are flourmills. I wrote to Mihran because a tobacco agent also goes to Serkis Manukian's coffeehouse together with the tobacco producers. Other Mihran is a tobacco expert. There is no Mihran in Odessa. Posti in Odessa is a broker. I correspond with him.

Doctor Benene:

The term "detachment" is frequently used in our regulation booklet.

Agop:

The limits are defined in the regulations booklet given by the committee in Istanbul. If there are 80 members it is called the "branch," if less it is a "group," and there is only one person it is called the "member."

---

⁹ Iranian town near the Turkish border.

¹⁰ Khvoy, a historical Turkish town on the northwest of Lake Orūmīyeh, Iran.

Doctor Benene:

Please find the date of my resignation. Yes, provide out contact with the headquarters abroad. I resigned in 1912. The letter says we did not receive a circular. I resigned towards the end of 1913, in other words before the beginning of the Balkan War. I was not getting along with the friends. I received a letter and a document stating that I was appointed as a delegate to the headquarters abroad. The headquarters abroad had appointed me as a delegate after my resignation. But I was not present. Sabah Gülian was here but he did not resign. I joined the party in 1912 and work for a year and a half. I resigned in 1913. The Istanbul headquarters was not working assiduously enough. The headquarters sent me a document declaring that I was appointed as a delegate after my resignation. After having received the document I wrote, "I do not accept it!" and sent the document back. Three months past. I was appointed as a member to the Istanbul headquarters at a congress convened with the presence of all the delegates of the branches in Turkiye. I resigned and gave the document that was sent by the headquarters. I declared that I would not work with Sabah Gülian, who was among us, and left.

Rupen:

Benene is not mentioned in the letters Verastad sent.

Benene:

He was saying, "Why are not you working, although you are a member of the central committee?" The seal has a Turkish inscription.

Doctor Benene:

In its translation the foundation of the groups are mentioned, and it was submitted to the government with this idea in mind. The symbols of an axe and a dagger were accepted 28 years ago. We sent lots of documents sealed with this insignia to the authorities. Why did not the authorities do anything about it then?

Ohannes:

We did not distribute guns in Kayseri, and I do not know if there was such a thing. No, sir! I did not distribute any weapons. I went to Constanta, and came Istanbul Congress. I was going to attend the Varna Congress, but I could not because I am a teacher by profession, and the schools were to be opened soon. There is nothing wrong in practice. Yes, the documents found on me are the copies of the circulars issued by the Istanbul Executive Committee. They are the two circulars sent by the Istanbul Executive Committee. But they are mistranslated. It is the circular of the congress, which appointed the

Istanbul delegation. The seal of the Kayseri branch has a Turkish inscription.

Benene:

Both Murat and Dezedjian are here. Someone stamped it with the former seal. I do not know these. Someone must have stolen the former seal and stamped it.

Hemayak:

I am responsible from that seal. Hamparsum Boyadjian, Adjikbashian, and I were appointed to the executive board at the last congress. At the general congress it was decided that the seals were to be in Turkish, and the documents were to be written in Armenian. Two seals were made, one Turkish and the other in Armenian, because the name of the central board would be two long. Although they dismissed me from being an Hntchagian I felt the necessity of telling the truth. I would like to see the Satan's face. I want to see Karamaz's face. I am against them; I am their enemy. I am Social Democrat Hntchagian. The does not know that I am an Hntchagian. I hope they come to my understanding of the party some day. Punish me if I have ever committed anything against the Ottoman State.

I am neither the defender of the party nor of its members. Neither this nation nor this party is a traitor. I do not defend the murderers but the poor Armenian nation. The breakers of laws ought to be punished. It is wrong to be suspicious only of this nation and party. Should you allow me to bring evidences, I can prove my innocence with the official writings and newspapers. I was only asked about the seal issue and I answered. Let me give you send you a list on the issue. This is how I was dismissed from the party...

Armenak:

I am not a member of any party. I do not have a gun either. I am dealing with olive oil and valonia trade. I was invited to join the Union and Progress Party, but I did not join due to my profession.

Thomas:

Our Kilis branch is affiliated to Istanbul headquarters. It does not recognize any place else. We have not decided to correspond with Paris. We have always corresponded with Istanbul. The copybook proves this. I became the clerk in 1914.

Agop:

(When we asked about the Constanta Congress)

We received a circular numbered 2 from Istanbul. This circular stated, "The congress has decided upon your dismissal. However, do not pay

attention to those decisions taken.” In the book of regulations the word “detachment” is used. We are appointing leaders to the detachments in accordance with the organization regulations sent by Istanbul.

Thomas:

We do not correspond with Zeytûn. They once had sent lottery tickets.

Agop:

Among the decisions taken there are articles pertaining the changing of the members and organization. It should be not Zeytûn but As Suwaydā¹¹. It is wrong, sir.

Thomas:

We took permission from the local authorities to go with sporting guns.

Agop:

It is a tradition there. We decided to do so as a sign of tribute to the Patriarch Effendi.

Thomas:

It is a circular. Our book of minutes is here. We sent a delegate to the congress held in 1914. We wrote our delegate to learn about the disagreements between Paris and Istanbul headquarters.

Agop:

We organized it in companies. We know what Constitutional Monarchy is.

Thomas:

An insurgence was being felt back in those days. Istanbul headquarters was writing about it. An insurgence against the Constitutional Monarchy was being thought of. They used that word “weapon” to defend Constitutional Monarchy against the insurgents.

Agop:

Our branch was found in 1908. If the Hntchagian Party decided for an insurrection I am ready to welcome any punishment you will give.

Hrant:

I am not a member of the Hntchagian Party. Nishan libeled me. I was sick that day. I was at the hospital. Nishan owed me 30 Liras. Karakin and he were partners in the shop they opened in the Macar Street, but they lost money. I asked for my money. They said, “We will pay back.” I was in Harbiye. Nishan said, “I will give your money back when my

---

¹¹ Syria, Jabal ad Durûz

sister's husband comes in, I will ask him." I learned that Arshavere Effendi is his sister's husband. We became friends as they frequently came over to my house. They gave me some more money and few more furniture when I was in Harbiye. I went over to Karakin's house to close the accounts. I was at home on Tuesday evening.

May 18, 1915

Agop:

Minas came on business. We did not come together. I came here by myself. I did not call Minas.

Minas:

Agop Hazarian brought me here. He said, "We can open up a coffeehouse and run it together."

Agop:

I did not talk to Balassian. I only visited the Bulgarian Ambassador.

Rupen:

Our trade office is that of a broker's. I do not know whether they meet or not, and did not say that.

Minas:

We sat and talked to Balassian. I do not know Rupen. I did not meet with Karamaz. When I met Balassian he said, "Come with me! I will find you a job." I went to his office. There were three or four people whom I did not know.

Agop:

I was in Beyoğlu. The day I went to the Bulgarian Embassy they caught and beat me, I do not know what I said. I came here on business. I saw Minas, but I did not work with him. I did not bring Minas here.

Minas:

I went over to Balassian's and talked to him. There were others whom I did not know. Agop himself called me without the reference of anybody. I am Minas Kapril Keshishian. I have no other names.

Smbat:

I definitely do not know Agop. I did not wait for anybody at the port.

Minas:

I did not wait at the port either. Agop came when I was waiting with Smbat. I knew Agop from Russia.

Smbat:

Agop came as we were walking around. I knew Agop from Russia.

Minas:

I came here 13 days before Agop. He did not give me an address before coming here. He said, "I am a merchant. I will go to Istanbul. I will rent a coffeehouse there. We can work together."

Agop:

I did not talk to Karamaz.

Rupen:

I do not know whether they talked to Karamaz. I am a broker. I travel abroad frequently. Yes, its translation is right. It is dated March 1914. I do not know S. Vahak personally. He is an Hntchagian. I was going to visit him if I went there.

Hemayak:

The word "Infadar" means "autonomous" in French.

Rupen:

Can Gülian is here. He is a grocer in Bakırköy. He is an Hntchagian and a member of the local council.

Aram Adjikbashian:

Kirkor Djelal is a doctor practicing in Beyoğlu. Zackharian is the headmaster of the Gedikpaşa Armenian School.

(Translation of a section in Rupen's letter is read:

"These people neither have any idea, desire, nor even ambition to discriminate their nation, and segregate their jobs."

"Zackharian should recruit a couple of soldiers; and accordingly appointing of a traveling inspector should be sufficient for them.")

Aram Adjikbashian:

It is not traveling inspectorate; it is a teaching position at a school. S. Vahak should be in Diyarbakır or in Harput. Should you wish, you could

call him here by a telegram saying that he has an invitation from the headquarters abroad.

Karamaz:

I came here towards the end of June.

Rupen:

To whom was this letter sent? There is no such letter among the letters sent to me. I do not even know to what purpose it was put among my letters. The documents belonging to S. Vahak, along with my own, were found at my house. It says here, "Give this document to Vahak and sent him away." If this letter were mine I would have remembered what was written in it. No, the document belongs to two of us. One of them belongs to Rupen Karabetian, and the other belongs both to S. Vahak and me. That letter is not mine. Because there is neither a date nor my name written on it. That document must have been found attached to that letter; it might even have been sent to somebody else. Why should I be held responsible from someone else's letter? The document belonging to S. Vahak was not found on me. If it was written to me, my name Rupen should have been on it. Where is its first page? I do not accept it.

I am using the passport prepared for Hayk Minassian. As I am an American subject, the embassy had sent mine to America. I think I went to the embassy on July 18, 1914, and took it, as mine had not arrived then. I took it because the changing of the passports took some two or three months. I took it as I was in a hurry to an important meeting in Constanta on supplying of traverses for railways. I have not had applied to the government to change my citizenship. I came to Istanbul from Constanta. I do not know who Mgrdich Yeretsian is.

(The original text and the translation of the letter, sent to Rupen from Paris, dated June 19, 1914 is read.)

Mgrdich Yeretsian:

Yes, my name is mentioned in the letter.

Rupen:

It means Karamaz. It says Karamaz is in Constanta. When I was in Constanta Karamaz was here.

Karamaz:

After my coming here, Rupen left.

(The original text and the translation of the letter, dated July 17-30, 1914, Verastad sent to Rupen from Constanta is read.)

Rupen:

Aramian is Hemayak Aramian Effendi. Verastad had a due payment, he wanted it. Kegam is Kegam Vanikian as I said earlier.

Kegam:

I was not going there to publish the *Hntchaq*. I realized why we were going there.

Rupen:

It should be S. Vahak sir. The "S" in this letter should be "S. Vahak." Karamaz did not leave, as we had decided in Bucharest earlier.

Karamaz:

The issue between Verastad and me in Bucharest was to settle the disagreements in the party. I was taken ill in Tekirgöl.

Rupen:

The letter says that Karamaz is here. I do not know that the decision taken in Bucharest is not written.

Karamaz:

This is not an official letter. Moreover, how could it decide without the approval of an official committee?

Rupen:

He says he will send me money if he "S" sends him. Kalfaian deals with gold trade there; he is a Romanian citizen. The worker Bedikian, in Constanta, is an Iranian subject. He was working at a drapery store, but I do not know the owner and the address of that store. They wanted to know whether Bedikian received the buttons. Karamaz is somewhere around Diyarbakır or Harput. Have him read and send the documents to the headquarters. I do not know who T. Havon and Hamparsum are.

Hemayak Aramian:

Mihran Aramian is a person who worked at the *Nor Ashard* gazette; he has close contact with Verastad. I have no connection with Verastad. This letter mentions it.

Arshak:

I do not know the men whom I brought to the hotel. There was only one man, not two. (*When Abraham and Arshak are shown to him.*) They are not the same people.

(The original text and the translation of the letter dated May 21, 1914, is read.)

Rupen:

I was not in jail in May. My associate Leon is Leon Balassian.

Karamaz:

I was in Egypt in May. I might have said those words much earlier.

Rupen:

I do not know who Murat is. I was going to meet Murat on my way from Galatz.

Agop:

I am Agop Hazarian Muratian. Muratian is my family name.

Rupen:

I do not know Marki or Kasperoni. In the letter it says, "I they leave, it dissolves." Giannic is one of the Hntchagians, but I do not know who it is. As far as I know he Giannic writes articles in the *Hntchaq*. It says S. Zehrap also writes, but I do not know who it is or what it is. Dashir is an Hntchagian who was a member 15 years ago. He is a Russian citizen, and he is still in Russia. "V" is someone else named Varbet. His document was to be sent to Russia for something, but instead of sending it to him I returned it. Yes, I received a letter from Murat. He sent a letter for me. He goes everywhere; he collects money from the Hntchagians. They bought the machines and the furniture of the *Nor Ashard* newspaper on my name. They asked for their money from me when the newspaper was closed down. I asked for a loan by writing letters to several places. I wrote to the Hntchagians whom I know, and they wrote to Murat. Because Hamparsum Boyadjian Murat was a member of the central committee here. This Murat and the other Murat are different. Benene, and I received a letter, written to our names, from Karamaz.

Benene:

Yes we received a letter addressed to three of us.

Rupen:

Vanik, is this Vanik.

Vanik:

If there is no other Vanik, that is me.

Rupen:

Ardzruni is Avadis Avadisian, and he is a broker here. He does not have an office. He lives in Beyoğlu, but I do not know his address. Vahak is S. Vahak. Ardzruni is from Van he was detained with us.

(The letter, dated June 9, 1914, Karamaz sent to Benene and Rupen from Constanta.)

Karamaz:

I was in Constanta in June.

Benene:

I received only a letter, and did not receive any other. This letter cannot be understood without knowing the party matters between Murat, Karamaz, Zagharian, and me. I will not make any explanations on this.

Hemayak:

Murat is Hamparsum Boyadjian. Nerses Zagharian is the principal at Gedikpaşa Armenian School.

Karamaz:

I wrote this letter. And I am responsible from it. Murat is Hamparsum Boyadjian.

(From the translation: "It is protested from Harput, Van, Zeytûn, from every corner of America, Merzifon, and from other places. Istanbul is keeping silent, other than Gedikpaşa."

"Only Benene, Ardzruni, Rupen, Kegam, and Vanikian's objections are being heard."

"Against Benene and Rupen: Which of you dedicated a part of his conscience for the welfare of our Hntchaq?"

"I now realize that the worst thing I did was to ask for your help."

The letter sent to Doctor Benene from Paris on March 5, 1913.)

Benene:

I returned the document they sent to me without accepting it. I know comrade Hayk, whose name is mentioned. He is one of the propagandizers in Istanbul. He lives at the club. This was sent to me. I was in the Balkan War I was not here. I found it when I came back home, and refused it. As understood from these letters Verastad, Sabah Gülian, Murat, and Zagharian, who were appointed as members of the central committee, were going to run the newspaper.

When I came here in December, I saw that everything was scattered, the newspaper closed, and everything was in chaos. I called Murat and Zagharian, and told them to bring the money they had promised to pay. I was going to work in other provinces and send them money. I gave them three bonds, 50 liras each, to be paid back in two months. When I was in Bafra, Sabah Gülian came. I returned here and resigned. They asked for an explanation. I said, "I will make an explanation after the Istanbul congress." This happened in 1912. I went to the Balkan War. Upon his arrival, Sabah Gülian reached an agreement with Murat and Zagharian; and spread the rumor that the newspaper was closed down because I did not give them any money. I did not know this. Then, Sabah Gülian went to Paris and sent the document attached to this letter. Sabah Gülian left here without even checking the accounts. I sent the document, which Sabah Gülian sent from Paris, pertaining to my appointment as a delegate, back. Karamaz was not informed about this as he was in Van then. I severed my ties and informed them in writing. I heard that they sent someone a document for delegacy. I do not know who was appointed as a delegate. What is the meaning of "delegacy"? "Delegacy" means establishing coordination between Istanbul and Paris headquarters. He does not have the authority to correspond with the branches. I was going to inspect the accounts and the correspondences of the headquarters. Yes, this letter is mine, and there is no other letter. I know who Hayk is; he is a propagandist who lives at our club. The newspaper correspondent Aso is in Van. Vahak was a propagandist in Harput. I do not know where he is from.

Karamaz:

I did not write to him neither as a civil servant nor as a friend. Ardzruni is not a civil servant. It is not an official letter. Arshavere is acting treacherously somehow.

(The original and the translation of the letter – dated January 28, 1915 – sent to Benene from Cairo.)

Benene:

Either my name or my title, doctor, is generally written. A beginning as “dear friends” is never used. This document is false. I cannot say anything about the seal it can be made anywhere. Those two writings should be the same. I have never seen it among my documents before. Arthur Yassian is one of the members of the Cairo branch.

Benene:

Karamaz is criticizing me; he complains that we are not working.

(The original and the translation of the letter – dated December 19, 1913 – sent to Benene from Paris.)

Benene:

He writes Vahak that he is in Bafra. All the branches do know that Vahak is a propagandizer.

Rupen:

He shows it in the document that it is not for Turkiye, but for Russia.

Benene:

Arshavere writes in order not to deceive us I do not know who Kirkor Zagharian is. I was treating Rupen Effendi who was suffering from rheumatism. I have a phone.

Rupen:

He is a person who is indulged in paper and tobacco trade in Trabzon; his name is V. Ardavastian. We used to send him Postrestans(?). Aivazian is a name. Kirkor Boyadjian is in America. Nicholas Babaian is a merchant. He must be a tobacco dealer. These are merchant stuff. It can be understood from the copies at the office. Hadjik Dolabian is a carpenter in Bucharest. Mgrdich Yeretsian wrote him a letter. I do not know him. *Hntchaq* newspaper was to be sent to Mgrdich.

Mgrdich Yeretsian:

I do not know Rupen.

Rupen:

I do not remember Lenguerian. Posant Kasparian is a broker. He rented the coffeehouse where the brokers come together. Kodja Baronian is the director of the Life Insurance Company. Gabril Kiremidjian is a photographer. Keshishian Theodos. Apkar Keshishian, and Minas Keshishian are three different people. Apkar Keshishian is a grocer

there. Sometimes we sent cheese to each other. Serkis Manukian is someone from Trabzon. Alexan Mardikian should also be a grocer. Munsissian is the owner of the New York Hotel. Tarassian runs a large grocery store. The Uzayan brothers are indulged in coffee trade. I do not know the barber Nishan Suserrian who is mentioned here. I do not remember Arshak Vahanyan.

Thomas:

We are charged with murder as we found an organization in accordance with the orders we took from our branch and As Suwaydā. However, the Ottoman government approved the program and the regulations sent by the Istanbul headquarters, with which we were in touch ever since the founding of our branch, until our detentions. Our copybook, and the book of registries will prove that we had never had indulged in anything against this program and regulations. Since the number of the Hntchagians in As Suwaydā is less then the number required in the regulations for founding a branch, and as it will be affiliated to the nearest branch – the Kilis branch – our branch has the right to set up a social democrat organization there in accordance with the special article of the regulations approved by the Ottoman government. It can also form groups. A meeting was held in Constanta. The special circular issued by the Istanbul headquarters it was stated that this meeting was illegal. The studying of the letters written to Istanbul headquarters can easily help the understanding that our branch had applied the terms of the circular. The meeting in Constanta was held in 1913. As the Kilis branch was found between 1908-1909, and the As Suwaydā group was found between 1910-1911; and thus it becomes evident that we had no knowledge of the Constanta meeting, and that the founding of the social democrat group in As Suwaydā could not have been formed after this meeting. The motto “God above, gun below!” is in fact an advice for the Istanbul headquarters to be awake for any insurgencies that would arise after the March 31 Incident. This summation is just made for self-defense, and for the protection of the Constitutional Monarchy together with the Ottoman government; it does not suggest an uprising. When it comes to our correspondence with the headquarters in Paris, our book of registries and copybook will prove that there is no correspondence with Paris.

The circular numbered 2, which we received through our friends in Antep, states that the Istanbul headquarters will be closed down. Although we decided to ask Paris for the reasons of closing, and whom would we correspond with hereafter in June 1914, we appointed a delegate to bring these into the agenda at the congress to be convened in Istanbul. We gave him an authorization document, as it is seen in the copy. We can prove our adherence to Istanbul headquarters – even until the day we were detained – with the documents, found in registries and

copybook, pertaining to our demand for an inspector from Istanbul, who would settle an immorality issue in our branch. Consequently, the Ottoman government misinterpreted the meaning of the word “hond” (?) written in the regulations. Our branch always acted in line with this program and regulations ever since its foundation, and has never dealt beyond the scope of law. All of our registries and documents witness and serve as evidence to this fact.

In the presence of the this sublime court, we hereby respectfully ask your highness’s dignity and conscience for our acquittal, and lifting of the charge of murder, imposed on us by the Investigation Committee, under the light of the fact that our branch stopped its activities as all of our members were called into military service upon the declaration of the mobilization in the August of 1914, which serves as another proof for our branch’s being thoroughly legal in its activities.

The second circular has nothing to do with Istanbul. This circular was sent and distributed with the intervention of delegates. These testimonies are found to be far from convincing.

Agop Basmadjian:

It came from Antep. We do not have any objections to the translation. We had decided to write a letter to Paris in order to determine with whom we should correspond.

Thomas:

They did not write any letters. We asked for a letter through an intermediary, as they did not know our address

Agop Basmadjian:

These are different villages. We tell them instead of coming from every village, send them via Hacıhabibli¹². We chose Hacıhabibli as the center for the correspondence of the honds. We write those.

Thomas:

The headquarters always writes, “Be alert to protect yourselves.”

Karnik:

I became an Hntchagian because of the customers. I went there to see my family and kids. This is Yervant. Onnik is not here. This soldier is Kegam.

---

¹² Hatay, Samandağı, Eriklikuyu

Yervant:

I did not tear the letter; I received it as it is. I met Karnik when I was working in Istanbul. I had lost my money. I rented a room with the intervention of Karnik. Our Bahçecik Club corresponds with the Istanbul headquarters. I was not a member. Bogos Kurian is one of the members.

May 22, 1915

Witness under oath: Melkon Effendi (His address is written on the other document.)

He was a man of middle height, brunette, with a dark mustache, he had yellow shoes. Someone around 30-35 years old brought him here. Arshak said, "This man came from somewhere near Pendik¹³. He is poor. Please take him to your hotel." (*Abraham is shown.*) He resembles that man, but he was dressed in black, and he had no mustache.

Abraham:

I did not go to Melkon Effendi's hotel. I came here directly from Izmir. And I have been living here for a year.

Arshak:

I did not take Abraham to Melkon. I only talked to that man only for half an hour. He asked, and I took him to the hotel. He was lean and tall. I do not know the man I brought here. He was an Armenian. He begged and I took him to the hotel.

Hemayak Aramian:

I did everything I could do in order to perform my duties as an Ottoman in the detention of the Hntchagians to unearth the truth. If it were not for me not a single document would have been found or seized. I brought the documents, which did not reach Istanbul, from the other provinces after thorough searches. I would like to thank you for questioning me alone. Some of the people who went to Constanta Congress are in denial. I have never been subjected to any use of force. I did everything in the name of love of Armenianhood and of my country.

The issue of legality and illegality tired us at the congress convened in Istanbul in 1909. The people who were thinking just like me got on strained terms with the supporters of Sabah Gülian. Rupen, Sabah Gülian, and Kirkor Nalbantian – code named S. Vahan – are from Sivas. I found his picture and brought it here. That traitor did everything he

---

¹³ An administrative district in Istanbul.

could do on his return to Turkiye from the Constanta congress. He wanted to fill the Hntchagians' minds with harmful ideas. I informed the Director of the Political Division. Rupen is hiding him. If he is to be found out his crime will be brought to daylight. Arshavere Effendi also hides him, because he went to the Constanta congress as a delegate from Egypt. Doctor Benene attended the congress, appointed president, and issued a circular with his signature. In order to bring everything to daylight I am willing to bring whatever is missing.

Kegam is the general secretary of Sabah Gülian in Istanbul. I informed Reşat Bey about him for lots of times. In fact, he himself writes all the letters to be sent abroad from Istanbul. I do not know why they are not detained. I later informed Hüsnü Bey and they were caught. Doctor Benene and Bogos Bogossian went to Constanta. Doctor Benene meets all his expenses and in return he speaks for him. Karabet Patukian; S. Vahak; Aram from Ovacık¹⁴; Arshavere Sahakian; Dzchknayur, alias Serkis Karabetian, from Tavginer¹⁵ village of Kemah, living in Sofia; Bulgarian subject Serkis Manukian from Ruse; Sabah Gülian, and Verastad attended the Constanta congress. Karamaz was in Van then, he did not go there. After having learned that he was appointed a member, he went to Paris.

I have never seen the decisions taken at the Constanta congress in written form yet. I gave those decisions to Reşat Bey. I had a copy of the decisions taken. Reşat Bey later returned them to me. If Reşat Bey did not receive them for the second time I can submit them. The decisions taken at the Constanta congress are published in the last issue of the *Hntchaq*. Kegam Vanikian's article is also in that issue. Ardzruni – code named Agop Avadissian – is here; he is the maternal uncle of Kegam. He was living in Beyoğlu. The other is Sunnik. He lives in Russia. He came to Istanbul on various occasions and met Rupen. I informed the authorities when he was here. The discomfort in Turkiye stemmed from the issue of legality and illegality. The Hntchagians wanted to unite with the Entente Party. I started to object this, and this is why they expelled me from the party. They said, "He is a Unionist, he is a secret police." They publicized this to everybody through circulars and newspapers. If the Van and Bafra branches were busted all of a sudden and their men were detained the truth would have been brought to daylight. Benene was in Bafra, and S. Vahan was in Van. Ardzruni received a telegram stating, "S. Vahan came to Van." I informed the authorities but they did not capture him. I informed Hüsnü Bey. I gave the names of his supporters. Hüsnü Bey said, "They are captured." However, S. Vahan had already got away.

---

¹⁴ An administrative district in Tunceli.

¹⁵ A small village in Erzincan, Kemah, Alpköy; today Koruyolu.

There were three branches in Türkiye: Van, Bafra, and Elazığ. They accepted Sabah Gülian's ideas. I informed the authorities for lots of times about Mgrdich Yeretsian. Although Arshavere was an officer of the government he said Hemayak – that is I – was denouncing. Mgrdich Yeretsian, Kegam, and Onnik were captured after my denouncing them. They detained me the day they captured the Hntchagians. I was at the Police Headquarters for a day. They questioned me about my article on Arshavere and set me free. I said, "I can correct it if he would write a disclaimer." I wrote that they beat two people – Mustafa and Vahan – in Merzifon, in my newspaper, *Gohak*; and thus my newspaper was closed down.

That day they allowed me to publish another newspaper upon Hikmet Bey's orders. Talât Bey called me and said, "Publish it under the name *Gohak*." However, the investigation committee accused me with keeping malicious publications. The General Directorate of Press can evaluate this issue much better. Your investigation committee may go over it. I feel thoroughly relieved. I am in a critical situation for a long time. It is an extremely hard task to be a president of the National Council of the Patriarchate, to publish a newspaper, and to serve the Union and Progress Party while keeping myself under cover. You know what kind of people take place at the National Council. It is a hard task to govern the Ententes, Unionists, nationalists, and freedom lovers all at the same time while keeping yourself under cover. I will tell all I know in order to attain the truth should you ask.

I went to Rupen Effendi's office. Minas Karabetian was there once. They once imported lots of pencils from Poland. I went there to write their declarations. Rupen, Karamaz, and Doctor Benene were all there. Karamaz knew that the third Hntchagian congress, where the decisions taken at the Constanta Congress were going to be protested and opposed, was going to convene in Istanbul. I think Karamaz came here to curb this. I fear as I gathered from Reşat Bey it also had another aim. Benene never talked to me. Neither did Karamaz. Karamaz has never written an article in my newspaper, he just cannot write. He and his friends boycotted my newspaper and books. I wrote those articles. Sabah Gülian and his friends came from Russia. We were convinced that the people coming from abroad had bright futures, that they were highly reliable people. But everything was revealed after the March 31 incident. Those decisions cannot be used for ill purposes, but those who diverted their course towards evil used them. I am an Hntchagian serving my country, and to myself. Hntchagian Party is not a traitor, but there are traitors in the party.

If the benefit of this country requires me to be a victim, then sacrifice me. S. Vahan came here, and went to Van as well. I told this to Reşat Bey and Hüsnü Bey. He could have been detained. If he could not have

been caught it is not my guilt, it is of the authorities'. I informed Reşat Bey and Hüsnü Bey upon hearing about the decisions taken at the Constanta Congress. I started to object them in my newspaper. I wrote quite a number of articles on the agreement reached between the Ententes and the Hntchagians, against Sabah Gülian and Verastad. They said, "Aramian shot Arshavere!" but if he were found guilty it would be an injustice for him. They had Arshavere shot. But, it is not Aram Adjikbashian who had him shot. I love you all, but I love Armenians more. You can punish me if the evidences are not against Aram. I am strongly convinced that he did not do anything. Aram sacrificed his future by simply turning his back on them. One day Reşat Bey called for me, I went to see him, he told me that Adjikbashian attempted an assassination. Later, I asked him when we were together here. I like him, but I love the truth. I would tell right away if he were guilty.

The Armenians cannot live without Türkiye. Some civil servants might have spread such a rumor just to make themselves look important in the eyes of the others. But the assassination of Arshavere took place while they were under arrest. My article was published 16 months ago, and a year later the assassination was realized. I told Hüsnü Bey that they acted reluctantly and the Van branch got out of control. They acted reluctantly.

There are Armenians favoring the Russians. I say that there are no Armenians in Russia. It is the duty of the Armenians to understand these. The state should tell all about it to those who do not understand. The policy of honesty and favor ruined us. Please tell me, who came from Russia and cherished us? That photograph was sent to me, the handwriting behind it is his.

I had the required documents brought either by telegraph, letter, or by special messengers. If we are not faced with provocations I am suspicious of Hrant in Arshavere assassination. Who heard, knew, or pronounced the name Pavurek; ask Hüsnü Bey. I went to Bahçecik and talked to him. I did not know Karnik, and I did not know that he was an Hntchagian. Karnik's spouse came crying and said, "He is not an Hntchagian." Then, I went to see Hüsnü Bey and told him. I said, "You are the sole reason of my 3 months' detention." Bahçecik is a village just like a city. Half of it is Hntchagian. The youth are Hntchagian; some of them are Daschnak. I took some of the documents from Bahçecik. I took one of the notable Hntchagians from there. Balassian is an Hntchagian. I think he made his way through.

Rupen:

I do not know S. Vahak personally, and I do not know where he is from. I do not know Kirkor Nalbantian either. He is S. Vahak (Looking at the picture shown). I saw him 7 or 8 years ago in the Caucasus. I saw him

eight years ago. He is said to be in Istanbul, but I have not seen him. Balasarian was my business partner; he was an Hntchagian. He does not correspond with Sabah Gülian. Verastad is a friend of mine for a long time. I used to correspond with him. Balasarian has nothing to do with them. I have never seen Agop or Smbat at the office. I do not know whether Karamaz and Doctor Benene are together. I talked to Doctor Benene three or five times. And went to see him once or twice for I was taken ill. I resigned when Doctor Benene appointed as a member to the executive committee. I handed all the publication activities over to the headquarters. I wrote Verastad about who would pay for the debts. All the machines and stationeries were left to the headquarters. And I said, "Either give all the machines back or pay the debts." I used to travel alone. I had signed the bonds. (The seventh circular issued by the Istanbul headquarters is read.) I have never read or seen that circular.

I did not go with S. Vahak and Doctor Benene. I went there alone. Doctor Benene has never gone there, and he has nothing to do with them. There were not three people I was alone. I did not attend the Constanta congress. I do not know who chaired the congress. I have always applied them to take the stationeries. They were not three. I have always attended. Zelich Mardirossian used to come to ask for the money as I had signed the bonds. I went to the headquarters and told them about the money issue.

Doctor Benene:

I sent it to the Constanta Congress with president Vahak. Vahak was here. He came from abroad. Ohannes Yergazarian and Vahak came over to my house, we talked. I told Vahak that I had a document, and that I was not going to attend the congress as I was on strained terms with Sabah Gülian. I asked for the publishing house and the stationeries. I left after receiving the document declaring my delegacy. They sent me a document of delegacy. I wanted to question them on the newspaper issue. I asked about it after I returned from the war. They said, "In your absence the publishing house has been sequestered as Sabah Gülian did not give the money he collected in the provinces." Verastad said, "He left with the money and the bonds. We cannot go for auditing before they give an account of the money." Vahak attended the Istanbul Congress as delegate from Harput. Rupen came here for his treatment; I did not see him later. Then, I refused the document, and said, "If you this is how you take care of the affairs, how can I possibly take over the stationeries." I did not go to the provinces to collect money. As the Harput branch did not receive a circular they were asking me to be a their delegate. I did not attempt for such a thing until June 14.

Vahak came here in April 1913. His real name is Kirkor Nalbantian. I have no responsibility over the accounts. How could I deal with those issues at a time when I was on strained term with the headquarters

here? I do not know who Sunnik is. I was on leave in Bahçecik for change of air for medical reasons. I understood what happened only after I returned here. These are the decisions taken at the congress that have not been realized. I did not accept those decisions. Ardžruni is on good terms with them. I did not join headquarters abroad. I went to war after my resignation. On my return, I found the document at my home. I went to the headquarters to ask about the machine. I withdrew from the activities after having understood how responsible Sabah Gülian and Verastad were. I started to hate Murat, Zagharian, Sabah Gul, and Verastad. Then the issue of holding a conference in Constanta was brought out. Although I had an official document, I did not go because of my anger. I did not resign from the party. They had directives; I used to read them to understand what was going on. He did not come to me for a circular. How could I know he was a revolutionary? I realized much later that the party abroad was revolutionary. I have no contacts with them.

I do not know who Babikian is. Vannik is one of our friends. My articles are on moral values and science. Can you show any of my articles on other issues? I did not attend the 1913 congress. I sent the president. They were only going to talk about the party's affairs. All I can do is to write. I could have written other things if I ever wanted to. Karamaz writes that I am not a man enough. I do not have such a trait in my nature. They sent me a document from Van. I gave it to someone and send it back. They appointed me as a delegate, but I refused. I did not want it.

I have newspapers dating back to 1909. I buy all the newspapers reflecting the ideas of the political parties. He is Leon Balasarian. There are others belonging to other parties but they have not brought them here. Bring Zagharian and Murat here let them say I had gone there. If I were a delegate, they would have written to me saying, "Please be our mediator!" This is my proof. I did not chair the congress. I do not know who did. My name was sent there. They appointed me as a delegate in return for money, but did I ever send money?

Bogos Bogossian:

Me, Patukian from Adapazarı, Kirkor Nalbantian – code named S. Vahak.

Hemayak:

I appointed Atam Hamparsumyan as Kayseri delegate.

Bogos Bogossian:

I do not know whom Benene voted for.

Benene:

I voted for S. Vahak.

Karamaz:

I do not believe in these pictures. Hntchagian is a poor party. Daschnak is different. I do not care. Daschnak and the Hntchagian parties can never unite. If the Armenians were insurgents they would have risen along with the Kurds who rebelled around Van after the declaration of the Constitutional Monarchy. You are saying that the Hntchagians did this and that in Bitlis. There is not a single Hntchagian or an Hntchagian branch. Those twelve men cannot be guarantors of all the Armenians. I do not know whether the Daschnaks united with the Hntchagians after our detention. There were Hntchagians in Muş, but we did not have a branch there. There no Hntchagians in Gevaş, Van, either. They did not cause the havoc there. Daschnaks killed an NCO. The Hntchagians are social democrats. The Hntchagians have never had so many weapons. The Hntchagians never want to see the Ottoman lands subjected to partition; partition and autonomy are two totally different things. We were in pursuit of autonomy. We do not have any committee member called Saco. There is a certain committee member called Saco among the Daschnaks. The Hntchagians never want to see the Ottoman lands subjected to partition. There is not a single word against the state. State and government are two different things. The party's team holds the majority in the parliament. Nothing is pronounced against the State and the government. The Hntchagians are against the present administration. I am not talking about the Russian government. I am a guest who ran away from Russia and took refuge in here. The Armenians cannot live independently. Social democrats have no lands. The first article is not mine.

Benene:

He advocates partisanship in his writings. The party never accepts no matter what Karamaz writes. As it was decided at the congress in 1909 the Social Democrat Hntchagians were to have two headquarters: one in Turkiye, the other was the general headquarters. The headquarters in Turkiye was going to be an application center for the branches found on the Ottoman lands. An Hntchagian goes to the general congress the same way he goes abroad.

The Istanbul Headquarters was both the General Headquarters and the Turkiye Headquarters. The second congress could not have been convened, as the majority was not obtained. A local congress was held. The members became under heavy pressure. The 1913 Congress was very important for our party. The second congress was to be held in the same manner as the first congress, with the permission from the government.

Karamaz:

An innocent person should be set free instead of being sentenced. There are two accusations: assassination and the general insurgence of the Armenians. Do these books and those papers really necessitate our accusation? I will not deal with the situation the Armenians were in before the Constitutional Monarchy. Armenians left their weapons upon the declaration of the Constitutional Monarchy¹⁶. The Constitutional Monarchy¹⁷ served to the benefit of the Armenians; because, they achieved an economic progress. After the declaration of the Constitutional Monarchy¹⁸ they understood that it was wrong to put the weapons aside. The people who were against the Constitutional Monarchy started saying that it was declared upon the will of the Armenians; and thus, protests against the Armenians started in Adana and else where.

The capitulations also crushed the Armenians. The Armenians do not favor the Ottoman State in its adherence to the capitulations. Whenever the Armenians had a business deal, the foreigners used to sign the documents. That is why they are against the capitulations.

Russia is butchering and suppressing the Armenians living on her land, but acts as if she is the defender of the Armenians here. That Russia said, "I Armenia without the Armenians." In the years past Russia instigated rebellions in Mermehem (?) and other places and initiated the butchering of the Armenians; however, the Armenians realized that it was the inciting of the Russians stayed in their homeland. Armenians applied the Ottoman government for protection. Two years ago the Patriarchate, parties, and the people's conscience sought for a place to take shelter in. Daniş Bey said, "We do not have trains to give you to settle your problems." Thus, the Armenians faced with defending themselves. I do not think self-defense is a crime. Even the Koran advocates self-defense. What difference is there in defense, and what difference is there in revolution? Yes, there are lots of differences.

Man is the temple of God. Man who destroys the temple of God is doomed. If there is no attack on man, if he is not intended to be murdered there will be no need for self-defense. If a man does not defend himself, he is of no use to the state. Self-defense does not harm the state. Revolution means rejecting the state's sovereignty and breaking of ties with the government by means of bloodshed through guns and rifles. Was there any sentence implying that the Armenians should break their ties with the Ottoman State, or that they should found

---

¹⁶ Here, he is referring to the First Constitutional Monarchy declared in 1876.

¹⁷ Here, he is referring to the Second Constitutional Monarchy declared in 1908.

¹⁸ Here, he is referring to the Second Constitutional Monarchy declared in 1908.

a principality or even a shahdom? There is no document in relation to this. All the Armenians side with improvements to be made. Leaving aside the documents, is it convenient for the Armenians to found an independent state by breaking away from the Ottoman State? Armenians are merchants; they are artisans. That is why we wanted more land; the Armenians cannot suffice with the five provinces for they will not be able to improve themselves.

After the separation of the Romaics and the Albanians from the Ottoman State the customs were put into effect. The sheep trade in Van ended gradually. The Armenian party in our program accepts home rule and does not want to leave this status. Are the relations on those papers or on us? There were three wars. We saw Armenians taking place in those wars. No Armenian uprising was ever witnessed. The Armenians never wanted the losing of Tripoli, and Balkans, because they are merchants. That is why we demanded larger territories; Armenia cannot suffice with five vilayets and cannot develop there.¹⁹

I do not think that weapons and documents were found on the Hntchagians. There is the “God above, gun below!” phrase in the letters. The detachments gathered a meeting in Van, where they talked about supplying of guns; consequently 11 revolvers were bought. Can you show me an Armenian who took part in the Kurdish rebellions? Just a couple of weeks ago the Commander of the Izmir region said, “Armenians are the diamond of the Ottoman State Crown.” Again Enver Pasha praised the Armenians a couple of weeks ago. And here, on the other side, there are those papers. Which are we going to believe? Of course, we will believe in what the Commander of Izmir said. I do not think the Armenians started a rebellion in Beyazıt and its environs. From where and how did those papers come? They are mistranslated. “Detachment” is used for “group” and military terminology is used in translations. In our organization there is no gathering of hond(?) corporals, none of them are military groups. We divide each branch into groups of ten, and appoint a chief to advise them. The informers must have given most of these papers and most of the information about us. One of the informers is Mithat Effendi. It was published in *Tanin*²⁰. He thought Paris was a village. He says he came from Paris. One came from Odessa the other came from Romania. These cannot sentence us. We have an immaculate conscience. We protected our selves. We did not revolt. The 61st Article is about Sultan’s informing of the Europeans

---

¹⁹ Although the organization seems to be a legal party, its actions prove its assertions false.

²⁰ It was published, on August 2, 1908, by Tevfik Fikret, Hüseyin Kâzım, and Hüseyin Cahit after the declaration of the Second Constitutional Monarchy. The paper sided with the Unionists’ ideas and affected the political life. (M. Nuri İnuğur. *Basın ve Yayın Tarihi [History of Press]*. İstanbul: 1982. pp. 308-310.)

about the Armenians, and about his protecting the Armenians. We defended ourselves; we performed a national resistance.

Hntchagian Party is attempting to revolt. Tumults never cease among us. We are divided into two camps. We cannot unite and revolt. It is not right to accuse the Hntchagian Party with revolution. They are divided into two. I came here to unite them and tried to do something. They elected me as an outside member at the meeting held in Constanta last year. I refused it; but I accepted it upon the letters coming from other places, and in the face of the insistences. I did my best to unite them. You are accusing with murder. Social Democrat Hntchagians never play with sword. They are aware of the fact that if one days the next one will take his place. There must be a definite unity among our friends here; furthermore, I must have their thorough support to attempt an assassination. I came from abroad to Istanbul as a delegate to settle the dispute here. I read in the *Tanin* that the Hntchagians agreed with Venizelos for the assassination. Who is he, and who am I? The Romaics want Istanbul. Whom does Istanbul belong to? It belongs to Armenians. Then, how can I reach an agreement with them? Romaics also oppressed the Armenians here. Why? For economic reasons. The prominent people of Istanbul are all Armenians; because, they have the say in science, commerce, agriculture, and in economics. How can I live with the Romaics? A Turk cannot take my leash, because commerce is in our hands. I cannot live with Venizelos because they give priority to commerce above anything. I am old. You can do whatever you want to me; but please show mercy to them. Do not be so rude on them! I have never seen the men I brought here, and they are saying the same thing. 6.000 francs is only a night at the Splendid. Can an assassination plot be devised for this amount of money? It is better to set 10 convicts free than to sentence an innocent person. Moreover, conscience and law concludes this.

May 26, 1915

Karamaz:

The people shown in the pictures yesterday are all Daschnaks. They have nothing to do with the Hntchagians. The document received from the Ministry of Interior it is said that the Daschnaks and the Hntchagians have reached an agreement. However, all the names mentioned there are Daschnakzoutiouns, and the guns belong to them. The Hntchagian Organization does not accept the charges. Social Revolutionists might do the activities done by the others, but the Social Democrats never do. This war is national resistance. I do not want to say that the Hntchagians giving damage to this war. Whenever someone attacks the

Hntchagians fight back involuntarily. Intelligence Committee says that the Armenians are resisting. I believe in the Intelligence Committee's words but not to that of the informers. In order to sentence someone an attempt should be observed. Hntchagians never cause turmoil. The Public Prosecutor should know the phrase, "If there is no unity in a group it cannot attack." Once they took a girl named Ferennia to a court, she was going to be sentenced for being a prostitute. They had evidences; but, Ferennia took her clothes off and said, "This beauty cannot do wrong!" yes, the beauty cannot do wrong. My race is so beautiful that the ancients praised it. I am leaving the issue to your conscience and understanding. Law acquiesces this. A criminal should be tried under the light of his crimes. He cannot be convicted upon suspicion. I hereby request our acquittals, and I want you to get to know us better. I came here to settle the dispute among them, get all the friends together and advised them in a certain place, and provided evidence.

Agob Hazarian:

How did I come here? What did I say? Were I a terrorist I would have a gun.

Gabril Keshishian:

I have nothing to say.

Smbat:

I have nothing to say. My brothers called me to my hometown; I broke my mother's heart, and came here. I was going to leave after working here for a while. I am not affiliated to any party, and I did not talk to anybody. I came here with Gabril. I saw him on board the ship, and talked to him. I saw Agop Hazarian in Odessa for a couple of times. I did not know he was an Armenian. I came here; I waited for a month and a half, but could not find a job. I had no money left. I went to see Armenak Vartanian and borrowed 10 mecdiyas. Right after that, I was caught. I am appealing to your conscience please investigate it once more.

Rupen:

I am not fluent in Turkish; therefore, please excuse me if I make a mistake. After detaining me, they went to my office and brought my letters, but they did not bring them all. I need them all in order to defend myself. On the other hand, there are letters that do not belong to me they mixed them with mine. However, they are personal letters. I am referred to as delegate. If I were a delegate I would have received official letters. But, there are documents.

The Hntchagian Party wanted to publish a newspaper here. We bought printing machines to publish a newspaper. I signed the bonds. 450 liras

of debt remained. The newspaper lived for two or three months and closed. It started again, and closed down once more. Then a congress was held. Others were appointed members and the newspaper was handed over. But the bonds were not given back. The creditors started coming to me. The former members were scattered all around. Zelich Mardirossian sent a subpoena from the court. As I was detained at the Sirkeci Justice Court, I sent a written application requesting the postponing of the session.

I went to see Murat and Zackharian for the debts. I wrote a letter to Verastad one day asking, "While you were here you published the newspaper. You left. Those who are here are not giving me the money. What will happen?" I corresponded with Verastad on this problem for a while. He sent me a document saying, "Go to the branches in Russia. Collect the money and pay those debts." There is both Cyraghan Vahak, and Samson Vahak. I refused this document. I wrote, "I have no relation with the party, I have my own business. I shall not go. You go and collect the money, and send me money to pay the debts." As it is seen in the letters he says, "You are too lazy!" I did not go abroad. If I had ever gone abroad I would have paid the debts. Finding of a document on me does not denote I went abroad as a delegate. There are earlier letters signed by Samson Vahak. Everybody visits me. If all the people who visited me were rebels then the whole population of Istanbul would have been rebels. I do not deny that Sinpat, Kapril, and Agop Hazarian came here; but, we did not talk about anything, I did not see anything either. I talked to Karamaz for once or twice, because I frequently travel abroad. Some peoples' addresses were found in the two notebooks found in my pockets; but they are not rebels or komitadjis. If the copy letters were here you could have seen that they all had a profession. Bring t he copy book and see it with your own eyes. Verastad says, in most of his letters, "You are lazy and you will not accept this!" And Karamaz says, "You are not working!" This letter is written both to Ardzruni and me. We never established an official contact with the headquarters here. There is no relation between the documents you have read and the letters found on me. Because, principally I do not write something will or will not happen. I am only writing for the newspaper. The printing machines at the newspaper belonged to the party. Zelich cannot ask money from me. He goes to the party, but the party does not want him. Verastad was the member of the administrative board of the newspaper. That is why I wrote it, he sent this document for this problem. Above all, all this tumult is about the *Nor Ashard* newspaper. If the copybook at my office is brought here it will be seen that they are not rebels. I have nothing to do with all these activities.

Doctor Benene:

I refuse the charges made by the Investigation Committee. I refuse being an insurgent. The party I am affiliated to is the Social Democrat Hntchagian Party. A member of a revolutionary party is secret, and its organization is one that of military. But our party is very overt, and was established by the approval of the authorities.

We never had any congresses abroad. The congresses' not being restricted officially is enough a proof for there is no such an idea advocating revolution²¹. The Istanbul headquarters is only responsible for the branches in Turkiye. It displayed a firm stand in the elections. A delegate was sent to the socialist congresses as he shared the same political view. Worker unions were found. Such unions were found in other places as well. If a propagandizer goes somewhere he gets into contact with the authorities takes permission to give conferences and invites everybody without making any discrimination.

He establishes a group if there are only a few people, and a branch if there are more. The groups elect a head, and the branches determine an administrative board. The name of the party is Social Democrat Hntchagian; its seal is both in Turkish and Armenian. The title does not include the word "Armenian" They are all affiliated to the Istanbul headquarters as suggested by the stipulations. They are free to send a delegate to the general congress. The delegate elected has to go to the place determined. If the majority is obtained, the congress is declared valid. The delegate puts forward his views and carries out the discussions in line with the instructions given by the party during the elections. This is how our party works. It cannot be rebellious. Our party shall live as long as the Constitutional Monarchy lives. No one approves the convening of the Constanta congress; because, it is thoroughly illegitimate. If this word "illegitimate" is translated as "illegal" it is wrong. The authorities had given permission to the convening of the first general congress of the same party in Istanbul. The 1912 congress was going to be held here. But it could not, as the majority could not have been obtained. As the headquarters abroad was performing inappropriate acts the convening of the 1913 congress was inevitable. However, as the majority could not have been obtained the congress was not held. Although Sabah Gulian and Verastad convened the congress with some of the delegates, and some decisions were taken they said, "For us some branches are legitimate, and branches are not and they are invalid." This is how the difference of opinion came to being. Such a party cannot be rebellious. I reject the idea of labeling it "rebellious." This is how I joined our Social Democrat Party. I found its politics suiting mine. I joined the party in 1912 and worked hard. I

---

²¹ A legal party's congress cannot be banned.

worked hard for the publication of the *Nor Ashard* newspaper. I was elected a member. Verastad was appointed to the executive board of the newspaper. He is the responsible manager. I put the things in order in line with the views I declared. I went to Bafra to serve in the provinces. They called me from Istanbul, and I came back. I saw that everyone has gone somewhere else. Murat came and asked for the money I committed. I rejected all the commitments and having given the 25 liras I earned in Bafra I resigned.

They issued a degrading circular about me. Sabah Gulian caused the sequestration of the newspaper and went to Paris. Murat, on the other hand, was in Mersin. As it is read in my documents it is legal to be a delegate in a headquarters. In other words, it is legal to be a delegate in order to establish contact between two headquarters. It says Rupen and S. Vahak are for Russia. Only Kirkor Dzijéal and Zagharian, out of seven people, remained here. It was my duty to ask for accounts and report them to their branches. They appointed me to manage and put the things in order at the headquarters here. I was to collect the commitments, not to take them by force. When Arsen and Hayk went to the provinces it was advertised in the newspaper that two people from the Social Democrat Hntchagian Party were collecting money in the provinces, and that they were not related to the party at all. Sabah Gulian wrote me a letter being aware of the fact that I was totally beyond the scope of such affairs. I consulted with the headquarters. I gave the invitations, sent by the headquarters abroad, for the convening of the congress to them to be distributed to the branches, and wrote a letter to Istanbul headquarters. I wrote another letter later. But I could not prevent the newspaper from closing. I declared the impropriety of Sabah Gulian and Verastad openly.

They said, "Being a delegate is legitimate, but in accordance with the principles." I refused. They said even if these disputes are annulled no would be sent to collect money in the provinces. Sabah Gulian was asking for money, because the branches were in poor condition. I went home and read the circular issued. It sounded as if I paid for the party. I resented joining the party in the face of such humiliation. I wrote a letter where I said I became so perturbed and it was becoming hard for me to stay in the party; that I refused being elected as a delegate; and that I would be giving explanations at the congress to be held in 1914. This document was not found among my documents. Upon this they asked Melkon Effendi to be a delegate. In the documents found at my home and in the branches there is not a single word referring to my name. In the letters they say, "We are unaware about the party affairs. Please inform us as our mediator." They are proposing me to be a mediator; I am not a delegate. There was a need for saying, "Please be our mediator." This proposal is out side the scope of the instructions issued by Paris. I hope the charge directed on me falls upon the unfolding of

my refusal of my appointment as a delegate, upon which they had agreed earlier. Karamaz, in a letter he wrote from Constanta says, "There is no less contemptible person than you are!" and claims that I am of no use.

Nothing related to the assassination was found on me. I did not write anything about the assassination. My articles are scientific and literary. The branches do know that I did not go to the provinces and I did not indulge in party affairs as of April 1912. Hence, under the light of the evidences submitted it is clear that they had proposed me delegacy but I refused. The second mission, there were two remaining people at the Istanbul headquarters. They were to send the invitations to the branches. The congress could not have convened here, as the majority was not obtained. Ardžruni and the Kadıköy branch gave their votes to me. I did not attend the congress, as I was taken ill then. As I did not want to interfere the party affairs I gave the document written on my name to S. Vahak. The next day Bogos Bogossian came, and I gave the same answer to him. All my neighbors witnessed this.

That means I have not been there and I did not go there, but sent my vote. Because the party wrote on the invitations openly that all the issues were going to deal with at the congress, and the authorities permitted the delegates to attend to congress. Sabah and Verastad convened an illegitimate congress and took some decisions in order to save themselves from the responsibility they shouldered. They sent three people here, but the Istanbul headquarters did not accept them. I was on vacation in Bahçecik for recovery from an illness then. We wrote letters to the branches saying that the general congress was illegitimate.

I had the same views with Murat. I do not cherish the idea of rebellion. Nobody in the world jeopardizes his life consciously. How could I return to Istanbul after the congress? I was a doctor here. If I were not so self-conscious I would not do anything. I did not take part in the activities carried out to eliminate the deficiencies. The branches understood from the circulars that the central committee was in turmoil. They did not know how to manage their affairs, that is why they wrote me letters. If only few of the words from the books of Kilis and Van branches are brought together in such a manner the result is this. Does reading of couple of lines from the Kilis branch copybook, which contained a couple of words on the reform movements that were taken up by the newspapers in 1913, necessitate revolution?

The Hntchagian Party helps the oppressed. The March 31 and the Adana events are over now. Self-defense is a sacred obligation.

Social Democrat Party is away from all the evil. I hereby request the eradication of the libel put on me. I request my acquittal, as I am innocent.

Armenak:

In the indictment it is claimed that I confessed I was sent here as a terrorist by Sabah Gülian, I strongly refute the charge.

Abraham:

I have never joined an organization, and I do not know who they are. I have a gun; I bought from somewhere. I bought it from a hardware store owner, a tall guy with light brown mustache, together with 100 cartridges for 5 liras. I am not an Hntchagian. The other day the hotel owner came and asked. I am hereby appealing your conscience.

Aram Adjikbashian:

These two are not Hntchagians and the issue here is different. Either separate our cases or call for witnesses. Kemal Effendi testifies that Ardzruni and Tomadjian knew about it. How do they know? How did it happen? Have them come here and clarify the important points. I asked him for three men. Please get Murat Effendi speak to my face. There must be something, but it is something I do not know. Nishan came to me, and I said, "This is not possible, go deal with sugar trade!" Nishan and Karakin told me "Let us devise an assassination plot for Arshavere." I went to see him, and said, "Nishan, Karakin, and the medic Hrant are going to assassinate Arshavere. What do you say?" He did not accept the idea. He said, "Let him know what kind of a man he is, and not come to the party together." There was not any provision of guns. It was just an idea. Reevaluate the wounding event, read the reports once more. This is a matter of honor rather than a matter of life and death. I see that the party is getting damaged as well. But the party has nothing to do with this.

Hrant:

I am not a member of the party. I gave 15 liras to Nishan. I opened a shop with 30 liras and I was thinking of increasing the capital up to 100 liras.

I had the contract registered in their name, but they could not manage the shop. I was going to go the army. I went to him asked for some money but he did not give any. He usually said, "Arshavere is my acquaintance, he is my relative." Karakin was crying in his shop one day, I asked, "Why is he crying?" they said, "Arshavere treated him bad." Then I said, "He should not let such a person into his shop." Karakin said, "Do not talk about Arshavere, because he is Nishan's brother-in-law." Later, I again asked for money from Nishan, he said, "I will get some from Arshavere and give you." Upon his not given the money, I went to his shop and took all the material there. I also took the clothes. He asked for the clothes but I did not give it back. I saw Karakin only once after this event. He said, "I will tell Nishan to leave the room."

Karakin said Arshavere wanted the clothes. I said, "Tell him to see me. We will get over with this issue." He said, "He will come tomorrow." I went to meet him the other day. While we were discussing Aram Adjikbashian came in witnessed our quarrel. He asked for Arshavere's clothes.

I could not go to bed nor slept in the Wednesday evening. The chief doctor Şevki Bey examined me, and then I went to Haydarpaşa. I took the microslide and went to the school, I mean to the Frères Hospital. I returned at about 15:30. My illness, hematuria, weakened me. I had no energy to walk.

They are trying to impute their own sayings to me. I am a rational person; I am neither an Hntchagian nor a komitadji. I have no knowledge of them. Captain Süleyman Effendi, Pertev Effendi, and the chief doctor do know that I stayed there until two o'clock. I am sick. No I did not talk. They are all Nishan's libeling.

Karakin:

I have been an associate to Nishan for about a year and a half. Hrant provided us with the capital. We used to stay together. We could not run it, we bankrupted. He said, "Find six liras!" I found five and a half liras gave it to him. In the Little Bairam²² he bought trousers and rubber and left. He was going to be an associate on condition that he provided 30 liras.

He said it was too much, refused to become an associate, and asked for the debt. Consequently, he joined the army and went to Edirne. He showed me Karnik's letter. I said, "Alright let us send the debt." Couple of days later he came back. He said, "What will we do about this shop issue?" I said, "We will do however you wish!" Then, saying that Arshavere wanted the clothes Hrant kept, he said, "I will go to Bursa." Nishan came and called for me. I asked for a lira from Arshavere. He said, "I do not have any. I would give it to you if I had any. But, please bring the clothes." Nishan went into hiding for couple of days, and then showed up. We said, "We have 30-40 liras, what can we do?" He said, "Let us get into sugar trade." He came back later some day, and said, "I took this money from Arshavere." Then we decided to buy sugar. After a couple of days he came back again, and said, "This Arshavere is a strange man. He talks about people when he is with me. Moreover, he is married to someone somewhere else. His picture is in the papers." We arrived to the bridge speaking thus. There was a newspaper correspondent, whom we were acquainted with. I asked him if there were such a paper. He said, "I can find it!"

---

²² Easter

One day we had 50 dirhems²³ of alcohol. He said, "This newspaper must be found." I said, "Where am I going to find it from?" He asked, "How about Aram Adjikbashian?" I said, "OK!" I came across Aram Adjikbashian a couple of days later, and said, "Monsieur Nishan wants to see you." Mentioning of the newspaper I told him I wanted to read it. He said, "I will bring it." Then, some day he gave the newspaper to the coffeehouse where I go frequently. I took the newspaper and gave it to Nishan. Nishan wanted to see Aram Adjikbashian. I sent a message to Adjikbashian via the owner of the coffeehouse to meet him at the Sepetçi Inn. Nishan was keeping me waiting by talking of buying sugar. Next day Nishan arrived, we met at the coffeehouse next to the Sepetçi Inn. I introduced him to Aram Adjikbashian.

To my knowledge they met at the coffeehouse a couple of days later. Aram Adjikbashian said, "Buy sugar, import hazelnuts." Then we split. Adjikbashian came a couple of days later. Hrant and I were there. We talked about the money issue; we said, "We will buy sugar and give your money." I said, "I will not give the clothes" to Hrant. Nishan said, "Arshavere says it will be better if you do." Adjikbashian asked Nishan "Did you read the newspaper?" He said, "I did." He said, "This is my sister's honor. I am going to kill him. But you go and tell the organization to support me." Adjikbash said it was something that could not be done. Nishan said, "You go and consult the organization." Adjikbash said, "OK!" Adjikbash asked the organization and told Nishan "The organization says, No!" Nishan said, "Then I will do it!"

In the bairam I left a message saying, "I must see Nishan or Arshavere." Two days later Nishan came. He said, "What happened?" I asked if he could ask for a lira from Arshavere for me. He said, "Why do not you ask yourself?" I said, "I have a lot to do." And Nishan said, "Then write a letter!" and I wrote a letter. After a couple of days I asked him about the result. He said, Arshavere told him "I fell in love with a girl. She will give me 60-70 liras at the beginning of the month." He asked me, "Do you have money?" I said, "I have 60 paras."²⁴ He gave me some money. Nishan came to the coffeehouse on Wednesday. He asked, "Why did not you come?" I said, "I was busy." I said, "Let us work together in the tent, and eat together." He said, "Thank you!" A couple of days ago I went to see Aram Adjikbashian, together with Nishan, but he was not there. That day Aram was passing by, he asked, "What did Nishan come there?" I said, "He is going to tell something important." He said, "Then, I will be back on Friday," and left. Nishan invited me to the cinema. I did not go as I was busy. And they caught me that night.

---

²³ 1/400th of an okka. An okka (oke) is equivalent to 2.8 lb; 1.271kg.

²⁴ A monetary unit equivalent to 1/40 of a kurush.

Ohannes Yergazaryan:

Our branch had always established worker unions ever since its establishment, until its closing; and thus worked in line with the social democrat principles.

A delegate was sent to the Constanta congress with the approval of the authorities. Moreover, the authorities did not ban the delegates who came to attend the congress held in Istanbul. I did not go to Constanta, because I was too busy, but I appointed Atam Effendi, who living there, as my representative. A person cannot be accused for being a delegate of a party that was approved by the authorities as long as he attempts a malicious event. I did not give any instructions to my representative. There was no such thing in the document. We received a circular stating that the Constanta Congress could not convene for the majority could not have been obtained. Then, it is highly natural that my appointing Atam Effendi as a representative invalidates itself. The decisions taken at the congress without the majority cannot be legitimate of course. We did not receive any information about the decisions taken at the Constanta Congress until the beginning of June 1914. A branch cannot be held responsible of the letters with malicious content, which are posted or sent with messengers. I did not distribute any weapons at our branch; I did not join any illegal organization. Coming to the photographs of the weapons, the men in the photograph denote that they belong to the Daschnaks.

Yervant Panover:

The investigation committee is accusing us with making publications. And the Public Prosecutor is accusing me with publishing a newspaper without permission of the authorities. My newspaper deals with economic and financial issues; it is not a political paper. Please study the contents of the *Baykar* gazette you will not find a single word for politics. The contents of the paper are related with agriculture and economics, and it has a publication license.

It is said that my name appears in Karamaz's notebook. I am a teacher and a columnist, and an Hntchagian. Did he write my name in his notebook just because I was a columnist or because I was an Hntchagian? Only he can answer that. Ask him. I request my acquittal. A young person's working for the betterment of the society should be praised.

Kegam:

He is accusing me with a crime; he says that I was to go to Paris to be a secretary. However, I was going there for education. I have Law School Diploma from the Faculty of Law of the Ottoman State. I was going there to get another diploma from the Paris University. On which line of the

letter, it is secretly written that I was going to Paris to become a secretary? I got to know Verastad, who lives in Paris, here. I wrote him a letter asking about the law program. He was calling me in the letter he wrote to Rupen Effendi. How can a young man who would work as a secretary study at the Law School? I was caught when I was at the war academy during the mobilization. They found an issue of the *Yeridasart Hayastan* newspaper while searching my room. I was a columnist writing for *Kivilcim* newspaper. The newspapers send each other copies. Especially the newspapers sharing the same ideals send each other copies may it be in Russian, English, French, or German. Friends evaluate these, Hemayak Effendi used to read the Russian papers. Does the finding of a newspaper, which was not found illegal for sale in the country, necessitate my conviction for murder? In relation to the charge related to being the secretary of the Paris, does it require to be convicted of an idea, or may it be circular, which was not put into practice?

Karnik mentions of a "secret" in his letter, and says that I have knowledge of this secret. I have no knowledge of this secret. He knows it better. If this "secret" has anything malicious, I will take the responsibility. My being a member of a member of the Hntchagian Party does not necessitate my accusation. If the party were rebellious the state would have closed it down much earlier, and I would not have joined the party. I joined the party after my graduation from the Law Faculty. Although I have been a columnist in a magazine for the last three years, I have written on theoretical, scientific issues, and on the decrees issued.

My articles are all scientific. After having understanding that Socialism was a brilliant idea I made researches. None of the claims and accusations made reveal the truth. I do not know if education is considered a murder. Your just council will redeem me from these charges and decide on my acquittal. Because I am innocent and I did not take a role in any activity.

Mgrdich Yeretsian:

There is no rebellious idea in our party²⁵. I worked in accordance with the law. Our authorized personnel attended the conferences we held. The documents of our branch are always at the disposal of the authorities. If we ever had rebellious ideas, the authorities would arrest and sent to the police headquarters. When I was arrested, they

---

²⁵ In the second part of the political program of the Hntchagian Committee it is stated that their short term target is, "To raise rebellions, to annihilate the classes bound to autocratic regime, to save the Armenian people from slavery, to encourage them to obtain political power, to abolish the obstacles barring them from attaining economic growth, and especially in the development of their culture...." (Esat Uras. *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi* [Armenians in History and the Armenian Issue]. Istanbul: Belge Yay., 1987. p. 433)

searched my place but could not find anything. I have been a member of the party for three years. I was caught in Elazığ and brought here. I do not know any of these people. I am appealing to your justice.

Yermia:

I did not hide anybody's weapon. Someone called Tatjos brought me a gun and asked me to sell it. I informed Karabet Effendi, who was one of the civilian o-police in Beyoğlu. He said, "Bring it!" The civilian police officer Ali Rıza Effendi, who is the civilian police officer on the Misk Street, also knows that I have been looking for Karabet Effendi. Then I joined the army for my compulsory military service. I handed the gun to the police headquarters.

Thomas:

Our branch and we are being accused of the circular numbered two. We did not receive such a circular. A friend of ours from the Antep branch read this circular to us in Kilis on his way to America. We decided to write a letter to the Paris headquarters to ask to whom to correspond with should the Istanbul headquarters was to be closed down. The Antep branch informed us that they were sending a delegate to the Istanbul congress. We voted for them. We do not recognize any other headquarters other than Istanbul. If we are guilty, the Ottoman sword is sharp, and our necks are thin. I am appealing to your justice.

Agob Basmadjian:

We did not establish armed "honds." Is there any document proving that we bought guns? Does our branch really have any rebellious ideas? Please investigate it; we established our organization in accordance with the regulations. We are being accused of our letter where we wrote about the arrival of weapons to As Suwaydā. The copybook is at your disposal. Your conscience cannot accept the self-defense issue mentioned in that letter as a rebellious attempt.

Bogos Bogossian:

Although the Bafra group was established on May 1, 1912, it was not a branch. I was appointed as the head of the group then. I worked for elevating the group to branch level. I searched for a man to establish a branch. Doctor Benene Bedros came and gave a conference. We asked everybody to join the branch without making any discrimination of sect. Those who wanted joined. We took the Turkish-Armenian seal. *Yeni Dünya* [New World] was our official newspaper. This paper ceased its activities. Doctor Benene resigned. We wondered, "Why?" We were invited in 1913. Our branch sent me as an authoritative delegate. I went to Constanta. No meeting or talks were held as no one came. Although the truth is thus, we are being charged with offenses which we have never dreamt of. My explanations are serious. Even the Investigation

Committee approved the truth in my words. Neither S. Vahak's nor Tokamian's names were mentioned. I called Doctor Benene; and said, "Let us go together," but he did not come. I will not try to dispel the charges. I am appealing to your justice.

Karnik:

The reason of my running away from the authorities is the letter I received from the court bailiff. Because I did not have any money; and I was to be sent to jail. That is why I wrote to him to rent an apartment. My associate Nishan from Van was starving. I took him to my apartment. He was holding the fifty percent of my shop. When he stole the money, I lost my confidence in him. He stole Yervant's and Kegam's money when he was their roommate. He is the one who persuaded me to be the guarantor for the club. I wrote a letter on May 18. I am neither an Hntchagian nor a Daschnak.

Aram Adjikbashian:

The Public Prosecutor and the Investigation Committee are accusing me for taking part in Arshavere's case. I did not know that Nishan attempted to kill him to protect his sister's honor, and that he had the party interfere the case. I have learned here at the court. In order to understand what the Hntchagians were thinking Arshavere Effendi instructed Nishan to get in touch with me. Although I answered negatively, he lied and by instigating his brother-in-law thus, he caused the rising of undesirable impressions about me. Hence, in order to take revenge Arshavere denounced me. I understand now that his special officers have been following me right from the beginning. Why did not they have me caught before, but after the assassination? He said, "I do not know who shot Arshavere." Nishan said, "They were two men." Those who devised the plot are his brother-in-law, Karakin, and Hrant. I saw Hrant only once, he was quarreling for money. Nishan told me that Hrant was of the same opinion. He said they were always together at the shop where they were selling sugar. I did not know who Nishan was. Karakin introduced us. Karakin works as a tailor with us, that is how I get to know him. It is evident that I would not talk to people whom I do not know. Nishan determined the spot for the shooting. It was a place, which he knew well. They were going to do it in Üsküdar. Now I understand that they were following Arshavere themselves. I did not follow him. They must have thought themselves how to take and deceive Arshavere to the spot where the plot was to be realized. Nishan told me this. They said they found an Italian and they were going to print fake banknotes. They devised it by themselves; they were trying to deceive the executive board by making use of me. If I had anything to do with this, I should have undertaken this plot. You may ask Nishan for more information on this plot. I told them that this assassination proposal was not proper, and them to deal with trade. Having sent them

away, I informed Murat and Hamparsum about the plot against Arshavere, and that I refused their proposal. They said, "You did the best!"

Murat Effendi is talking about a man; he must have forgotten it. I talked about three men. Bring him here, if he insists on his previous testimony I am willing to bear the consequences. A month later Nishan came back again insisting. Two days later, I gave the same negative answer. Nishan was upset, and insisted on realizing the plot. I had to denounce him. I see now that he had evil intentions then. He wanted to put me in a difficult situation. It is not proper to hear Nishan as a witness on the side of his brother-in-law. Moreover, he himself set up the plot. I gave him two liras. Please investigate where, why, and how I gave the money. I am just an individual at the Social Democrat Party. I cannot do anything unless I take orders from the party. It has been five years since I left the party affairs, and never took responsibility in anything. I have not attempted such a murder in the Constitutional Monarchy era, let alone during the despotic regime. I have no hostility towards Arshavere. I knew that Arshavere and the Police Headquarters were aware of this plot. How, and under what conditions could I get involved in such a plot under these circumstances? On the contrary, I tried to prevent the plot from happening. How did the plot that started in August last year, delayed until January? Who caused its delay? It is me.

Social Democrat Party is legal at home and at abroad. A party having 20 years' experience cannot cause imprisonment, misery, and sentencing through revolution. Moreover, the people would disapprove revolution. I lived as a fugitive for 15 years; I know every single situation.

Let us assume that our party foresees revolution. There must be absolute unity and integrity for its realization. There is no unity among us. Then how could the party attempt such a revolution? Moreover, money is needed for realization of such an event. Nothing can be done without money. In addition, our party always talks about being penniless. Our party cannot be revolutionist. That is why I am in the party. This is the reason of our quarrel with Sabah Gul. That is why I said, "Let him come here and do it himself!" Sabah Gul is neither a nationalist nor a social democrat. He can only make effective sentences. He is a good orator. I beg your excellences that I am innocent. I am not guilty. Investigate it, my innocence will be proven. This issue seems to be impossible to solve, but a careful study will solve it. My guilt is not informing the authorities. I thought that the issue was closed. I have never stood against Arshavere. Nishan told about the realization of the assassination at Hrant's house in the presence of Karakin.

Karakin:

He said, "In Üsküdar", but did not say "Over Hrant's house." R.H.

Aram Adjikbashian:

Rupen Hanazat is a Russian subject. H.K. Kirkor is Vartanyan, lives in Russia. They have been sentenced. Melkon is sent to exile. He died last year. They were against the Hntchagians. Yervant Gatmoz was a drunkard, and an immoral teacher.

Karamaz:

They left us and joined the Russian Social Democrat Party. We dismissed them from the party at the sixth congress.

Karakin:

I do not know. I was not there that day.

Armenak:

I was never informed about the weapons issue until today. The gun is his.

Abraham:

Parabellum is mine.

Yermia:

I have never joined a party.

Karnik:

The letter I wrote was directly related with the money stolen secretly.

Rupen:

The shores of Black Sea mean the Russian shores; because they sent me this document for the Russian Black Sea coast.

Karamaz:

There is an important secret in Aram Effendi's affair. I do not know if he did it to revenge Karamaz. There is enmity between us. I believe this secret resides with Nishan. He acted carefully. I do not know if Nishan did it himself or together with them; but it has nothing to do with us. They both like me and do not. Arshavere's affairs were secret. He was our friend, but he was immoral and a womanizer. We dismissed him twice from the Hntchagian Party. Arshavere was playing the mole. He was both Daschnakian and an Hntchagian. If I were out there, I would save Arshavere. There is some secret in this affair. Nishan holds the key. The Public Prosecutor will inspect the case both from the perspectives of law and community. Public Prosecutor's task is difficult, and sacred. The thought is just an idea that cannot go far. It is timid and nothing happens. The Public Prosecutor witnessed that the charges directed against us were relied on simple papers. It is evident from the

photograph that they were Daschanks. The Daschnaks act in unison with the Union and Progress Party. The Daschnaks oppressed us. The innocent and the oppressed Armenian Hntchagians have no evil in their minds. We are a party of the villagers and workers. The Daschnaks are rich. They have weapons. We know that money always comes before the gun in the thought of the people. If there is an article in the law for the punishment of thought, I willing to bear the consequences.

I do not think so. I believe that he bullet missed him. Arshavere's case might even be of his imagination. I could I know. Could not another party have done it and put the blame on us? Aram Adjikbashian is a timid man. He cannot have indulged in such an affair. I think you are also in doubt just like us. Our activities are always in thought not in practice. We just cannot be sentenced with this; it will not be just. I ran away from Russia 25 years ago. My wife is dead; I do not know where she is buried. I have a grandson but I do not know who my son-in-law is. I could have been a millionaire if I wanted to; but I worked for the welfare of the nation and humanity. I am a social democrat. I will farm on every uncultivated soil. I will not get anywhere by murder. My nation demands for a central authority. The nation who prays saying, "My God, please my country from the pangs of defeatism", is mine. Take me to the gallows, but for the welfare of my nation and for the oppressed please release me. They do not know what to say, and they do not know where to go. Taking my place at the gallows together with Karnik will make me feel ashamed. If I ever came here with the idea of assassination, who would have protect me here? Nobody. The document fell in the hands of the enemy, in the hands of Arshavere. You may do whatever you want to do to me, but show mercy on them.

Aram Adjikbashian:

I know Arshavere's position in Egypt. I could not understand. Sabah Gulian used to work a lot he usually carried the events up to the level of terrorism. I would like to express my gratitude to Karamaz for defending me, although we are in strait terms. I asked about you to Tomadjian. I asked Arshavere. He said, "I was against you as you were an English sympathizer in Egypt."

Karamaz:

I told Tomadjian "Bring Arshavere over and let us clarify this misunderstanding."

Adjikbashian:

Hemayak Effendi and I, we know each other quite well. He bore grudge against me for he suspected that I had a part in the article published in his newspaper. I tried to prevent this event from happening.

Smbat:

When I came here, I told the investigation committee the people whom I talked with. I told them that I was looking for a job in Kayseri. I do not know who Rupen is. Minas introduced me to Balassian. Leon Balassian is written on my card. Minas told Balassian about me. He said, "Let us visit him!" We went to see him. I went to see him again later. Please note down the places where I applied and went as I speak. The charges against me are all calumnies.

Hrant:

I want the witnesses called in.

VERDICT

The secret Hntchagian organization – established publicly in Romania, Bulgaria, Russia, Iran, England, and America; and secretly in the Ottoman State during the 1878 Russian War²⁶ – solely aimed at establishing armed gangs on the Ottoman lands in order to incite murders whenever they willed in Erzurum, Van, Harput, Sivas, Bitlis, and in Diyarbakır, even more in Istanbul, with its terrorists. In order to become a legal entity, the organization held a general congress in Istanbul, abiding by the laws of the State, after the declaration of the Constitutional Monarchy, refused all the decisions pertaining the abolishing of the “squad” like formations that have been taking place in the former regulations of this secret organization, and decided to re-activate the secret regulations – which they accepted as the basis of a rebellion, put in effect in 1897 – proposing terror, personal resistance, and burning down of the houses on personal level; moreover, to the continuation of the armed establishment which they deemed as an integral part of self defense in the face of the so called upheavals that might arise. They passed over the issues pertaining the abolishing of the articles of the 1897 Regulations – suggesting insurgence only – that were in effect until the convening of the congress lightly by simply not writing a single word.

Thus thinking that they have apparently succeeded in showing their illegitimate, in other words illegal, organizations established in Russia, Iran and other countries as legitimate, in other words legal, organizations in the Ottoman State decided to convene a congress in Varna, benefiting from the financial damages the Ottoman State suffered in the Balkan War, in order to force the State, despite the objections of the Istanbul headquarters, to accept their desires for the establishment of the Young Armenia with the establishment of the clubs, armed squads, and central committees in all the regions where the Armenians lived in line with their own former rebellion plans. However, after abandoning their idea of convening a congress in Varna, because of the break out of the Second Balkan War, they held a congress in Constanta. They had the Circular Number 2, which included the decisions taken at the congress for the realization of the Armenian national goals, printed in Paris, at the Hntchaq press, in 1914. In this Second Circular the program of the 1897 Congress convened in Istanbul were seemingly changed and the articles we kept the same. It is written that the Hntchagian organization shall

---

²⁶ 1877-1878 Turkish-Russian War: The war, which is also known as “93 War,” began on April 24, 1877, and ended on July 13, 1878 with the signing of the Berlin Peace Treaty. Land warfare was conducted at the Rumelian and Caucasus fronts; and naval warfare in the Black Sea and on the Danube; the war ended with the defeat of the Ottoman State. (1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Harp Tarihi Broşürü [History of War: 1877-1878 Ottoman-Russian War]. Ankara: Gnkur. ATASE ve Dent. Bşk.lığı Yay. [Turkish General Staff, ATASE ve Dent. Directorate Pub.], 2000.

continue to work as ever until the acquisition of the goals of Armenianhood and Armenia, and only thus will they achieve their national desires and sacred aims. It was also observed that the government was responsible of the killing of the people in the Adana riots, that it was aimed primarily at the agitation of the Armenians and Armenia; that Russia, England, and Germany left the independence of the Armenian people at the hands of the cruel Ottoman State in return for their own economic advantages; and that the newly growing Armenian generation will indeed curse the Armenians who are living under the burden of denigration.

It is also mentioned that the absence of the Istanbul Central Committee at the Congress was nothing but treason committed on the Armenianhood; that Murat – Hamparsum Boyadjian – lost his position in the organization as he gave importance on some coward men who were only seeking personal goals; and thus Doctor Benene and his friends were appointed to their places. Due to their appointment, it was decided that the stationeries and the other materials of the club were to be given to Benene and his friends. On the other hand, Rupen – Vahan Boyadjian – and his friend S. Vahak – Kirkor Nalbantian from Diyarbakır – went to Black Sea and to Caucasus as delegates. Sabah Gülian, Verastad, and Karamaz who were elected to the executive board agreed on the writing of the decisions taken at the congress on a piece of thin cloth. Moreover, in the documents seized at Rupen's office it was stated that Doctor Benene and Rupen had applied to the Istanbul headquarters several times in pursuit of the printing presses, machines, and stationeries.

It is understood that Doctor Benene was corresponding with other headquarters; that he had published the second circular; that the letter he received from the general headquarters was sent by Leon; that he published an editorial where he mentioned of the revolutionary character and the heroism of the Armenians, of the Constitutional government, and of the same means of cruelty and impropriety – as suggested by the former administration that has never been changed – that were still in practice, and of the necessity of Armenian youth's leaving aside the neglectful attitude and gathering around the Hntchagian Organization in order to realize the idea of Young Independent Armenia. It has also been understood from the newspaper found on him that he had written a second article – in May 10, 1914 issue of the Yeridasart Hayastan, in other words Young and Autonomous Armenia, that is published by the Hntchagian Revolutionary Organization in America – on how the Hntchagian Organization was working diligently ever since its establishment, and how the Hntchaq newspaper published the history of the insurgencies – their preparation and conduct since 1880 – and events that forced the writing and acceptance of the 61st Article of the Berlin Treaty; and that

how the Hntchagian Organization is determined by all means to continue its bloody enterprises in order to gather the Armenians together under a single flag.

Rupen has also applied for taking over the stationeries of the headquarters. The documents found on him and at his office are the circular on insurgence numbered two, the documents pertaining to the general headquarters that were addressed to Nalbantian and him; Verastad's letter stating that the copies of the revolutionary Hntchaq newspaper were sent to him for distribution; various letters sent by the general headquarters narrating its ambition for a free Armenia; letters of application to the European states; a letter of credence on the supervision and inspection of the Hntchagian organizations in Russia; and numerous addresses proving that he has been corresponding with certain places in Russia, and settlements in the regions on the Black Sea coast.

As for Karamaz: He confessed that Arshavere Sahakian, who was formerly a member of the Hntchagian Organization Egypt branch, attended the Constanta Congress on behalf of the mentioned branch, was betraying the organization by giving its secrets to the authorities in return for money; that the Istanbul headquarters was not working for the welfare of the Armenians; that the letter stating that Hamparsum Boyadjian and some of his friends were hindering the organization's desires was found on Rupen; and that the mentioned letter was sent both to Benene and Rupen.

By the confessions of Doctor Benene and his friends at the court by saying that the Paris headquarters and the other centers in other countries were working illegally; his, Karamaz's, being one of the members of the Paris Headquarters was thus determined; it has also been determined that Agop Hazarian, Kapril Keshishian, Smbat Vartanian, and Rupen who were sent Istanbul to assassinate the Minister of Interior Talât Bey, met together at Balasanian's office. The assassination attempt against Arshavere Sahakian, who he said was betraying the organization, on his return home in the evening; his directing of the insurgencies for long years as the head of the Hntchagian Revolutionary Committee; and his going to Egypt first, then to Constanta and finally to Russia to find the mediator Agop Hazarian to meet Kapril Keshishian whom he sent to Ottoman country; and he followed them here. Here it has been clearly understood that he was the real instigator and organizer of the assassination as he provided for those mentioned above.

Aram Adjikbashian informed Hamparsum Boyadjian – code named Murat – that Arshavere was the target of an assassination plot. [Karamaz] called for Arshavere's brother-in-law through his partner Karakin and talked about the assassination plot against Arshavere, the

Medical Sergeant Hrant was also present at this meeting where they took some decisions; thus it is revealed that he is one of the prominent members of the Hntchagian Organization.

As for Kegam: The general context of the letters he received from Karamaz, Verastad, and Sabah Gul is about sending Kegam to Europe. He was appointed as the liable secretary of the Paris Headquarters, and a map of Free Armenia was found on him; moreover, it is written in the book of minutes of the Van Hntchagian Organization that he had distributed weapons. In the letter the dried coffee dealer Karnik wrote to the teacher Yervant Panover in Bahçecik, says, “I know what to do if I am ever caught! Do not inform anybody about this event other than Kegam!”

Ohannes Yergazarian, on the other hand: the Hntchagian Organization in Kayseri appointed him as a delegate to Constanta Congress; it has been understood through the note received from Kayseri that he distributed some of the weapons, which were being distributed to the gangs and squads, himself as the Secretary of the Kayseri branch.

As for Agop Basmadjian and Thomas: They are the president and the secretary of the Hntchagian Revolutionary Organization Kilis branch. They wrote about the forming of armed platoons and squads in the club registry book, which they filled out with their own handwritings, that was found during the searches carried out at the above-mentioned headquarters, and which was sent to the Martial Court. A copy of a letter stating that they received the circular, numbered two, containing the decisions – pertaining insurgences – taken at the Constanta congress via the intermediary of the Antep branch was also discovered. A circular, issued and sent to the armed squads in 1913, mentioning of the need of sacrifice for the spread of Armenianism, and including the phrase “God above, gun below!” for the attainment of this desire is found written in the pages of original book of registries.

Bogos Bogossian attended the congress held in Constanta as a delegate. A letter, written by S. Vahak, in other words Kirkor Nalbantian, threatening a priest was also found on the mentioned person; he accepted the means of insurgence by having had agreed the decisions taken in Constanta.

As for Yervant Panover: He testified on how his name appeared in Karamaz’s pocket notebook. [Karamaz] was one of the prominent members of the Hntchagian Revolutionary Organization who said he would work with him after his arrival to Istanbul. He published a newspaper in Bahçecik to voice the Hntchagian Revolutionary Organization ideology without having the approval of the authorities. The letter in which dried coffee dealer Karnik wrote addressing him “I know what to do if I am ever caught! Do not inform anybody about this

event other than Kegam!” is also discovered. Thus, it has been determined that he is an Hntchagian as his close ties with Karamaz, one of the prominent figures of the Paris headquarters, prompted.

As for Karakin and Hrant: They talked to Aram Adjikbashian for several times on killing Arshavere who was sentenced to death by the organization for he had denounced the secrets of the organization. The assassination was realized after these meetings.

Armenak and Abraham came to Istanbul from Egypt via Athens with the intermediary of Sabah Gul. Those two confessed that they had purchased a Parabellum made revolver in Athens and came here to kill Talât Bey; and that they were sheltered together with their revolvers by the broker Yermia.

As for Mgrdich Yeretsian: He, by sending someone named Vahak as a delegate from the Harput branch to the Constanta Congress, contacted with Doctor Benene and Rupen – the two prominent members of the organization – and thus established a continuous link with the Paris headquarters. Consequently, it was proved that he is one of the leaders of the Hntchagian Revolutionary Organization.

It is hereby unanimously declared that the fugitives Sabah Gulian – the president of this revolutionary organization – and Verastad in their absence, and those who are present before the court, are charged with murder, as they have conducted the uprisings and established the secret armed organizations in order to realize the idea of Free Armenia as follows: Providing money from the other countries for the realization of the assassination plot against the Minister of Interior, Talât Bey, in Istanbul, and to this end, sending of Agop Hazarian and his friends to Ottoman State through Karamaz’s agency, sending of Abraham and his friend Armenak from Egypt for the same aim, conducting murders in order to separate Armenia from the Ottoman State to establish Free Armenia; other than these, attempting to vilify the Ottoman State in the eyes of the European States, for the establishment of the Free Armenia, and setting up a public opinion, by accusing the present government with charges like intolerance, impropriety, arson, and pillaging as it was the case in the previous decades. It is also hereby declared unanimously that the columnist Hemayak, who is a member of the Hntchagian Revolutionary Organization, shall be acquitted for providing information about the members and the affairs of this organization before the verdicts reached.

(Signed) (Signed) (Signed) (Signed) (Signed) (Signed)

Public Prosecutor:

It is hereby requested that the persons, who are to be charged with murder, be judged under the light of their proven activities and in accordance with the articles appended to the Criminal Code Article 54²⁷.

VERDICT

It is hereby unanimously decided that: the fugitives Sabah Gulian and Verastad, and the detainees Karamaz, Agop Hazarian, Gabril Keshishian, Smbat Vartan, Rupen Karabetian, Doctor Benene, Armenak, Abraham, Aram Adjikbashian, Hrant, Karakin, Bogos, Agob Basmadjian, Thomas, Yermia, Mgrdich Yeretsian, Kegam, the teacher Pavor Yervant, Ohannes Yergazarian, and Karnik, whose offenses have been explicitly revealed in the indictment shall be judged in accordance with the articles appended to the Criminal Code 54; and it hereby declared that the verdict requiring their capital punishment shall be read aloud in the presence of the detainees and in the absence of the fugitives.

(Signed) (Signed) (Signed) (Signed) (Signed) (Signed)

---

²⁷ See *Armenian Activities in the Archive Documents 1914-1918*. Vol: 3, p. 328.

Sultan's Monogram

(Abdulmecid's son Mehmed Khan)

It is my decree that the following convicts – Matheos Serkissian code named Hamparsum Kirkor from Tekirdağ, or Caucasian Karamaz; Muradian's son Agop Hazarian from Varna, known as Murat Zackharian, one of the leaders of the Hntchagian Organization; Kapril Keshishian's son Minas from Giresun, farm worker, code named Sarı Hadjik from Samsun, or Minas; Vartan Kilindjian's son Simpat from Bitlis, tailor, code named Agodir Bedros; Vahan Boyadjian, code named Minas Karabetian's son Rupen, from Çemişgezek, broker; Benene Toros Torossian's son Doctor Bedros from Harput; Hamparsum's son Armanak, merchant; Stephan Muradian's son Abraham, shoemaker; Karabet Adjikbashian's son Aram, from Arapkir, real-estate agent; Abraham Kegavian's son Hrant, third year student at the faculty of medicine; Arakil Begossian's son Karakin, from Şebinkarahisar²⁸, working at a tent maker's in Saraçhane; Michael Begossian's son Begos, from Eğin²⁹, goldsmith; Hazar Basmadjian's son Agop, the president of the Kilis Hntchagian Branch and the receiving teller of the Singer Company; Vahan Thomassian's son Thomas, member of the Kilis Hntchagian Branch and teacher at the Kilis Armenian School; Kepir Nanos Manutian's son Jeremiah, shoe-maker; Ohannes Yeretsian's son Migirdich, member of the Harput³⁰ Hntchagian Branch; Karabet Vanikian's son Kegam, from Van, reserve officer at the Military Academy; Ohannes Topuzian's son Yervant Panover, teacher at the Bahçecik³¹ Armenian School; Stephan Yergazarian's son Ohannes, member of the Kayseri Hntchagian Branch and teacher at the Kayseri Armenian School; and Kirkor Boyadjian's son Karnik, coffee dealer – who are found and proved to be guilty of promoting the establishment of an independent Armenian State, and to this end plotting assassinations, instigating the foreign states against the State in an attempt to separate some parts of the State from her sovereignty, organizing both secret and open conferences in foreign countries; and publishing provocative information through printed media; after their through trial at the Istanbul Martial Court. The verdict given for their capital punishment in accordance with the stipulations of the Penal Code Article 54 supplementary paragraph has been presented to my court; and I hereby declare my orders for the execution of the verdict is absolute.

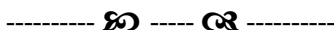
²⁸ Giresun

²⁹ Erzincan, Kemaliye

³⁰ Elazığ

³¹ Kocaeli, Bahçecik

You, our Minister of Defense the great and the supreme Enver Pasha, our source of pride, the esteemed commander! I hereby command you to execute the verdict! June 5, 1915.

Istanbul
Ministry of Defense
Department of Legal Affairs

Copy of the Sultan's Decree

It is hereby confirmed that the following convicts – Matheos Serkissian code named Hamparsum Kirkor from Tekirdağ, or Caucasian Karamaz; Muradian's son Agop Hazarian from Varna, known as Murat Zackharian, one of the leaders of the Hntchagian Organization; Kapril Keshishian's son Minas from Giresun, farm worker, code named Sarı Hadjik from Samsun, or Minas; Vartan Kilindjian's son Simpat from Bitlis, tailor, code named Agodir Bedros; Vahan Boyadjian, code named Minas Karabetian's son Rupen, from Çemişgezek, broker; Benene Toros Torossian's son Doctor Bedros from Harput; Hamparsum's son Armanak, merchant; Stephan Muradian's son Abraham, shoemaker; Karabet Adjikbashian's son Aram, from Arapkir, real-estate agent; Abraham Kegavian's son Hrant, third year student at the faculty of medicine; Arakil Begossian's son Karakin, from Şebinkarahisar, working at a tent maker's in Saraçhane; Michael Begossian's son Begos, from Eğin, goldsmith; Hazar Basmadjian's son Agop, the president of the Kilis Hntchagian Branch and the receiving teller of the Singer Company; Vahan Thomassian's son Thomas, member of the Kilis Hntchagian Branch and teacher at the Kilis Armenian School; Kepir Nanos Manutian's son Jeremiah, shoe-maker; Ohannes Yeretsian's son Migirdich, member of the Harput Hntchagian Branch; Karabet Vanikian's son Kegam, from Van, reserve officer at the Military Academy; Ohannes Topuzian's son Yervant Panover, teacher at the Bahçecik Armenian School; Stephan Yergazarian's son Ohannes, member of the Kayseri Hntchagian Branch and teacher at the Kayseri Armenian School; and Kirkor Boyadjian's son Karnik, coffee dealer; Sabah Gülian, member and the president of the general headquarters of the Hntchagian Organization – who are found and proved to be guilty of promoting the establishment of an independent Armenian State, and to this end plotting assassinations, instigating the foreign states against the State in an attempt to separate some parts of the State from her sovereignty, organizing both secret and open conferences in foreign countries; and publishing provocative information through printed media; are sentenced to death in accordance

with the supplementary provisions of the Penal Code Article 54; Hrabet Aramyan's son Hemayak, the editor-in-chief of the *Gohak Gazette*, who provided information about the people in the mentioned Revolutionary Hntchagian Organization before the verdict was passed, is to be acquitted; the verdict given by the Martial Court is approved and read aloud in the absence of the fugitives Sabah Gülian and Verastad, and in the presence of the others.

Mehmed Reşat

Minister of Defense is assigned to undertake the execution of this order. June 5, 1915, and June 6, 1915.

Grand Vizier
Mehmet Sait

Deputy Commander-in-Chief and the Minister of Defense

Enver

In unison with the original
June 10, 1915

(Seal: Department of Legal Affairs)

----- ----- -----

Ministry of Defense
Directorate of Legal Affairs
Directorate No: 1/131
Ministry No: 1496

Istanbul
June 10, 1915

Summary: About the death sentence of some convicts

To: Office of the Istanbul Provost Marshall

The death sentence verdict given by the Istanbul Martial Court about Matheos Serkissian, code named Caucasian Karamaz, one of the leaders of the Hntchagian Organization; Hamparsum Kirkor from Tekirdağ; and the others whose names are known, were found and proved to be guilty of promoting the establishment of an independent Armenian State, and to this end plotting assassinations, instigating the foreign states against the State in an attempt to separate some parts of the State from her sovereignty, organizing both secret and open conferences in foreign countries; and publishing provocative information through printed media; and about the acquittal of the editor-in-chief of the *Gohak Gazette*, Hrabet Aramian's son Hemayak were submitted for the approval of the Sultan with a note dated June 9, 1915 and numbered 377; attached are the and Sultan's decree for the ones sentenced to death, and its sealed copy, thus it is here by ordered that the execution of the death sentence be realized.

On behalf of the Minister of Defense

To be sent to the Chair of the Martial Court in supplement to the documents pertaining the case.

June 13, 1915

Provost Marshall
Lt. Colonel

----- ----- -----

Martial Court

Execution minutes of the convicts, carried out upon the decree of the sultan.

About the convicts who are found and proved to be guilty of promoting the establishment of an independent Armenian State, and to this end plotting assassinations, instigating the foreign states against the State in an attempt to separate some parts of the State from her sovereignty, organizing both secret and open conferences in foreign countries; and publishing provocative information through printed media; Sultan's decree, on their capital punishment, was issued upon the verdict given by the Istanbul Martial Court on June 9, 1915. Upon Sultan's decree priest Kalos Effendi was invited for religious prayers in accordance with the religious principles on June 15 at 03:30, the convicts wrote their wills, examined medically, and were sent to the place of execution. Sultan's decree was read aloud in their presence, and after the Priest Effendi's preaching them for the last time the decree was executed accordingly, and their deaths was approved by medical examination. This minute, declaring their corpses were sent to the cemetery under the supervision of their religious leader, and an officer, was prepared and taken under signature. June 15, 1915

3rd Fire Brigade
Battalion

Headquarters' Doctor

Martial Court

Captain, M.D.
Signed

Senior Captain
Signed

Deputy Attorney
Signed

Member of the
Martial Court
Signed

Spiritual
Representative
Seal

----- ----- -----

REPORT

A note of thanks to the friends at the organization in Turkiye!

To the Social Democrat Hntchagian branches,

Dear Friends!

We are living through the most difficult times the world has ever witnessed. It is a fact that the threat of a terrible war that has been prevailing over the civilized world for more than half a century showed itself as fatal blow on the socialist activities and ideals. Although the changes coming to life freely, as humanity develops day by day, prompt reactions longing for the past, it is inevitable that there would be some difficulties. When life purges itself from the burdens of these dismal effects, it will divert its course towards an administrative system that it generally regarded as freedom, and to socialism by indulging in an advantageous area of work appropriate to the laws of nature fervently.

It is inevitable that this chaotic atmosphere presiding over the world will also affect the people living in Turkish dominated lands. In a near future, with a great probability, we will be experiencing the outcomes of this chaotic atmosphere on Turkiye, on the peoples who have been sharing a common fate with Turkiye, and especially on the Armenian people who have lived through difficulties and catastrophes. The most important issue to be discussed, and which cannot to be neglected here pertaining to our day is, above all, the ruined state of our organization. This ill-fated current state of our organization especially stems from the consequences of the latest restrictions, and necessitates the reorganization of our organization and the settlement of the internal disputes. Even its delayal for a while is a great responsibility, in that it will not be acquitted before life, the tolerant and neutral critic, in the presence of history. Consequently, will we be able to meet the demands put forward by our present day expectations? Will we be able to meet the longings and the demands of the Socialist Democrat Hntchagian Organization? This is the real problem. The future will answer this question.

Dear Friends,

As an outcome of this feeling of responsibility, the 3rd Congress of the Social Democrat Hntchagian Organization in Turkey was realized on July 24, 1914. Although there were some pessimistic views that under such inappropriate conditions the majority will not be obtained, we hereby declare wholeheartedly that, 29 delegates, out of 51, who were eligible to attend the congress, abided by the terms of the invitation with their sincere devotion to all the Hntchagian friends and ideology attended the congress. With the arrival of several other delegates, the majority reached to 32.

As we have mentioned above, 51 delegates are still in touch with the Turkish government. Aside from them, there are also others who cut their ties with the former executive board not conforming the proper procedures and regulations. Consequently, they now have lost their right to attend.

All the Hntchagians in Turkiye should be well informed of the crucial consequences of the activities and means to be used in the realization of their goals, and should take the developing events in consideration carefully. Moreover, through political dexterity, personal guarantees, required for success in any field, should be sought in every field ranging from taking steps leading to numerous events to not losing. The use of available information must be valued by considering all the means.

In the opening session, and in the following 9 sessions, the congress discussed all the daily issues other than the special issues. You will receive the report pertaining the discussions soon.

Murat (Hamparsum Boyadjian),
Nerses Zackharian, and
Vahan Zeytundjianch are elected to the central committee.
H. Can Gülian, and
S. Tomadjian are elected as substitute members.

Friends!

We shall proceed shoulder to shoulder, by considering the basics of the events, in undertaking the responsibility of the unfortunate and industrious people of Turkey, each with the aim of realizing our longings, without showing any sign of intimidation, and being ever ready for challenges, with the power we drove from the requirements of the new necessities. We present our most friendly salutations and respects. August 21, 1914. Istanbul.

Council of the Social Democrat Hntchagian Congress in Turkiye

President
H.K. Can Gulian

Clerk
H.H. Tandjodian

It is hereby approved that the translation is in unison with the original.
January 5, 1915.

General Directorate of National Police Organization
The Chief of 2nd Political Division
(Signed)

----- ----- -----

The Second Publication
of the
Ottoman Social Democrat Hntchagian Organization Central
Committee

The General Statutes Governing
the
Ottoman Social Democrat Hntchagian Organization

Istanbul
1910

The General Statutes Governing the Ottoman Social Democrat Hntchagian Organization had been submitted to the Ministry of Interior and the necessary conditions were met in accordance with the stipulations of the Law of Associations, and the document dated February 8, 1910, and numbered 90 has been issued.

Ottoman Social Democrat Hntchagian Organization
Central Executive Committee

The General Statutes Governing
the
Ottoman Social Democrat Hntchagian Organization³²

For the working classes – constituting the majority of the masses living under the command and wealth of the minority possessing capital and property – to achieve their rightful freedom they need to have their own means of production, circulation of capital, of contact, of larger means at their own disposal – such as, land, factories, banks, important financial foundations, as well as means of transportation like railways of their own.

What the term “working classes gaining their rightful freedom” suggests is, their attainment of thorough political and economic freedom that is above nationality, race, and gender.

The power of disposal of the capitalist class – which is regarded and named as civilized – under the present political, economic, and social circumstances, ought to be reorganized; only thus, the producers shall be able to own their means of production directly.

In order to be able to reach the set targets, the producers (Proletariat) shall try to establish various independent political parties; and thus try to keep the social and political means of the country under its own control, to establish contacts and act in unison with the similar parties established abroad, and thus shall try to realize a social revolution in the country.

By putting this social revolution into practice, the producers (Proletariat), shall under take the administration of all the political, economic, social establishments, and of the government of the country; shall put an end to

---

³² The organization acted against these statutes.

clashes of class, and gaining a rise in the social ladder, through its diversified organization; and thus shall convene a socialist organization.

The legislative power this organization shall grant everybody the right of governing the social issues by interfering, analyzing, and judging them.

A socialist organization that shall be established thus will help the personal, economic, social, skills and power development of every individual and of all the society by all means, and will reorganize all the economic and social relations in a more systematic manner.

These are the longings, and pursued aims and desires of the social democrat parties belonging to the working classes in the countries where Capitalistic system is employed. This is the exact approach the Social Democrat Hntchagian Organization pursues in the Ottoman country.

Part Two

The prevailing administrative, financial, economic circumstances, as well as the various taxes people (composed of Turks, Armenians, Kurds, Arabs, Romaics, Bulgarians, and of others) living in the Ottoman lands face will eventually lead to the collapse and disappearance of the working classes.

Those people are living through an uneasy period; on one hand the capitalist system has taken the lead in the production stage, and on the other, the former means of production are disappearing gradually.

The habits remaining from feudalism form artificial obstacles for the development and rising of the proletariat. Other than this, the bourgeois is trying to take the political and economic administration of the country by making use of the remains of the feudal lords. Moreover, they are trying hard to make use of the social organizations just for the realization of their own interests.

Thus, owing to the reasons explained above, a social democrat party – Hntchagian Organization in this case – will aim at establishing socialist public organizations in Armenia, Macedonia, Arabia, Albania, and in the other corners of the Ottoman State in order to realize its extreme desires; on the other hand, the following demands constitute the minor goals of the society.

To provide the proletariat with the opportunity to intervene political affairs by guaranteeing the right of self-determination within the boundaries of the Ottoman state. To be purged of all the obstacles that would mar the cultural and economic development of this class; and consequently; to pave way for the realization of the political environment where the proletariat might voice all their inclinations and desires freely; and, by rescheduling the heavy conditions of the people who are working to this end gradually, to enable the proletariat to realize their own actual place, and to help them in organizing

themselves in independent political groups; to ease the conclusion of its tasks in society; and thus to achieve a great leap in attaining the greater aims through the prevailing social circumstances.

Considering the above-mentioned reasons and the evaluations; the least demands of the Social Democrat Hntchagian Organization comply with the provisos of a legal parliamentary monarchy, setting up a new organization relying on a constitutional monarchy and on the principles of democracy. The basic stipulations of this organization are as follows:

1. The establishment of a definite council furnished with the power of making laws; the council will also be fully authoritative in analyzing the political, economic, and social issues of the country. The establishment of such a body will take two years.
2. Attaining of full administrative authority over the vilayets, sanjacks, provinces, and districts.
3. Everybody at the age of twenty, with all their individual rights, shall be liable for being nominated for and elected to the legislative committee and to the independent executive committees established in the vilayets, sanjacks, provinces, and districts, without any discrimination of nation, race, class, sect, or gender.
4. Population census shall be made prior to every election, and a general election system based on equal, secret, and direct voting should be accepted.
5. The elections shall be carried out at the same time on one of the formally accepted holidays.
6. Those bearing the title of "Public Representative" should be given adequate sum from the national treasury.
7. The acceptance of the referendum system.
8. Accepting everybody equal before the law by abolishing of all the titles, regarding nation, race, class, sect, or gender.
9. Thorough freedom of press, speech, and conscience; complete freedom of holding of meetings, of establishing organizations, of declaring strikes, and of joining international workers' unions.
10. Protection of individuals, residences, and correspondences from intrusions.
11. The expenses of the religious establishments shall be met by the donations of the people who are bound to that sect.
12. Everybody should be subjected to recruitment without any discrimination, and militia system should be in practice at peacetime.

13. Education should be for everyone, laïque, obligatory, and free. Government should help the independent executive committees of every region that are in need. Teaching of arts to boys and girls.
14. Right of opening of primary, secondary schools, as well as of schools for higher education offering education in the native languages of every ethnic group; government's financially helping every independent local executive committee on condition that the learning of the official language is held obligatory in the schools mentioned.
15. Granting every individual the right of freedom of speech and written expression in his own native language. Holding of all the ethnic languages of the people forming the country in equal status by all of the governmental institutions.
16. Trials free of charge, free legal consultation for the sides willing to compromise, and the jury system should be introduced.
17. Granting the people the right of calling the civil servants before a jury for trial, as it is customary.
18. Abolishing of the practice of *laissez-passez* documents and passports.
19. Complete freedom of economic enterprises, of resettlement, and of dealing with all kinds of artisanship.
20. Paying of indemnities to those who are unjustly accused, detained, and imprisoned.
21. Abolishing of the capital punishment.
22. Free treatment of the sick, and free medical protection of the people.
23. The possible international disputes and quarrels shall be solved by reconciliation.

The economic welfare of the people depends on putting the following stipulations into practice.

1. Abolishing of indirect taxation.
2. With the abolishing of the present tax system, graded taxes should be imposed on the people who make more than a certain amount, and on the legatees.
3. Pardoning of the villagers who are indebted to the government by various means.
4. Abolishing of the having people do works without pay (corvée).

5. Abolishing of the Public Debts.

The implementation of the following stipulations are requested as a consequence of the consideration of the specific economic conditions of the people in the Ottoman country; and of the economic, moral, and medical conditions of the working class that brought the approaching unbearable collapse.

1. Workers shall not work more than eight hours a day.
2. Resting for 42 hours without a break, once a week.
3. Forbidding of the demands of working overtime, other than suggested above.
4. Abolishing of the night shifts in all fields of public work. Working at night shall only be acceptable only if the work is related to any scientific, thoroughgoing pursuit, or serves to the benefit of the worker unions, and especially to the benefit of the producers.
5. The services to be made at night shall not be more than five hours, and the wages to be paid should be equal to a daily fee.
6. The children under the age of 14 shall not be taken for work; the boys and girls between the ages of 14 and 17 shall only work for six hours a day at the most.
7. Women shall not work at jobs that are not suitable for their physical conditions. They shall be exempt from duty four months prior to birth, and six weeks after the delivery; and the wages, covering these periods shall be paid as usual.
8. The factories and other enterprises that have women workers shall open childcare units for the breast-fed and small children; and the breast-feeding women shall be given half an hour's break at every three hours to nurse their children.
9. The government shall found a fund by a special tax to be collected from the investors. With the money collected an insurance system shall be found for the handicapped, and for the disabled who cannot provide their own livelihood.
10. No reductions shall be made from the workers' wages by the enterprises or entrepreneurs whatsoever (fines and the like).
11. A control chief shall be appointed for all the works the people work, and their supervisions shall cover all the paid jobs as well as the governmental enterprises. Woman supervisors shall be appointed to the companies having women workers. Labor representatives will be

elected by the workers, paid by the government, and shall be responsible from the application of the laws pertaining the workers. Right to evaluate the raw material to be used in production, and the right to evaluate the product as to its acceptability.

12. Paying of the workers' wages by merchandise shall be abolished. Wages shall be paid only in cash whatsoever. A certain weekday shall be agreed upon for the payment of the wages during the working hours.
13. Hygienic condition of the workers' lodges shall be taken care of by the entrepreneurs. The internal designs of the lodges, and the just paying of the wages shall be inspected by the representatives of the independent local administrations together with the workers' representatives. Thus, the rights and the livelihood of the workers, who possess all the individual rights granted by the laws of the state, shall be protected from the arbitrary treatment of the entrepreneurs.
14. A minimum wage shall be determined for the workers.
15. Regular inspection of the hygienic and medical conditions of the enterprises shall be carried out without the intervention of the owners. The workers shall be examined and treated medically for free – the expenses shall be met by the owners of the enterprises – the wages of the sick shall be paid as usual during their treatment.
16. The entrepreneurs shall be fined should they infringe the regulations protecting the welfare of the workers.
17. Worker Courts, constituted by equal number of representatives from the entrepreneurs and the workers, shall be formed in all the economic enterprises.
18. Worker markets, providing jobs – for every stage of production – for the domestic workers and for the workers to come abroad, running under the supervision of the worker representatives shall be established; and the independent local administrations shall be held responsible for their establishments.

Although, the industrialization is still in its infancy in the Ottoman country, and the land is owned in small quantities, some of the rich gradually started to purchase lands in order to establish large scale industrial enterprises; therefore, the Social Democrat Hntchagian Organization assumes the following action plan in relation to the land issue.

1. All the regulations, procedures, and the local practices keeping the villagers use their own lands at their own will freely shall be abolished.
2. Servitude shall be abolished thoroughly.
3. New laws and regulations shall be passed to curb the covetousness of the landowners against the tenants who till and farm their lands.
4. The lands taken from the hands of the farm laborers – whatever the reasons might be – by force shall be returned to the rightful owners.
5. Settling of immigrants on the non-claimed lands upon the approval and auspices of the government and of the independent local administrations.
6. The government and the independent local administrations shall provide facilities for the small landowners who farm with their own means, as follows:

First; providing, and importing of the agricultural equipment and tools, and their usage by the above-mentioned farmers free.

Second; purchasing and providing of the seeds, and fertilizers that will improve the productivity of the land.

Third; the selling of the agricultural products in the market.

Fourth; the establishment of conference halls, and founding of model farms for the widespread of the information relevant to agriculture and farming.
7. Diminishing of the heavy taxes the small landowners subject to.

Part Three

Political rights of the other nationalities shall be protected for the welfare of national issues. Superiority of a nation over another shall thoroughly be rejected. As every nation is a social entity with its own historical existence; therefore, it shall benefit of all the means that will serve to its development freely without being subjected to any means of pressure. As the protection of the absolute equality and the characteristics of the nations, and their immunities are thoroughly protected, the development and expansion of every nation shall be curbed neither by means of social, economic, nor by political means whatsoever.

Part Four

The means that will help the organization in achieving its most important aims with the minimum desires at present are as follows:

Works related to the parliamentary life. Propaganda. Establishing of organizations between the industrialists and the agriculturists. Strike. Founding of cooperatives for production and expenses among the workers. Establishment of the institutions that will help the conceptual and civic development of the people. Finally, all the means that will serve to the international struggle of the Social Democrats.

Part Five

The Social Democrat Hntchagian Organization thoroughly rejects the any tendency towards separation from the Ottoman State.

Anybody, with high moral values, above twenty years of age, who willingly approves and accepts the above-mentioned regulations of the Social Democrat Hntchagian Organization, is liable to join the organization regardless of nationality, sect, and gender.

As there are important differences among the nations in the Ottoman country in terms of language and culture, and as it will be impossible to be purged of their influences, the best way for the social democrat organization to widespread the socialist and publications pertaining to socialism is to establish special organizations for every nation, on condition that they are affiliated to the organization.

In terms of Socialism, the Social Democrat Hntchagian Organization shall try to establish social democrat branches for all the nations. Their executive committees shall be branches of the International General Social Democrat Organization.

Circular Number “7”

All the compatriots in the world unite!

To: All the Social Democratic Hntchagian Organization branches in Turkiye

Dear Friends,

Central Management Board has issued a circular about the 7th Congress to be held in Varna; although the circulars were sent to Istanbul by an unauthorized delegate, he kept all the circulars to himself for months in poor conditions until our discovery of them through painstaking search. Only then we were able to distribute them to the branches. Since the amount of circular was insufficient to distribute to all the branches, we asked for some extra copies from the board they belonged; but, unfortunately, we did not receive any. This is the reason why the circular could not have been sent to some branches. Moreover, we learned about the congress upon receiving the circular. Effected by the prevailing political actions, it was not possible to meet in Varna. However, the board did not issue a circular declaring the congress was to be held in .... with another document. We learned where the meeting was going to be held after a long while when their supporters, friends from Izmit, Kadıköy and other branches, wrote us.

Since secret issues hidden from us caused this situation, the central committee decided only in favor of the members whom they wanted and found appropriate to join the congress. Consequently, we, including the majority of the branches, found the holding of a congress in Romania irrational, as the power to summon the branches in Turkiye and friends resides only in the board of administration.

Later we learned that the some of the branches that did not have the right to vote attended mentioned congress. Some nine or ten members they sent voted as if they were delegates. Among the decisions taken at the congress was the abolishing of the independent management of the Social Democratic Organization in Turkiye; and consecutively three officials were sent to Istanbul carrying the orders to hand over our current property and dissolve management immediately. In the mentioned order it read, "Since the Istanbul Organization has been declared illegal you will be severely punished, in accordance with the heaviest stipulations of the regulations, if the current property is not handed in."

Since we definitely are a legal organization, we disregarded the decisions taken and the pressures, and replied saying, "Your written command is insufficient for us, because we should have known the branches attending, and the qualifications of the delegates in advance. However, according to the information we have gathered so far, this congress was held with only 9-10 people. We are still investigating the issue. We will declare the results of

the investigations to all branches. Holding a conference here and there has no definite bases at all.”

The authorities did not reply our claim but said, “You have to comply with what we say. We are not authorized to make an explanation.”

Although it has been more than a months since the congress, the decisions taken have not been presented yet. Later it was understood that, Sabah Gulian, Varastad, and Karamaz were appointed to the central committee, and that Ouzian and Sunnik were elected as reserve members. We learned from our friends who visited us that our board had been dismissed and Doctor Benene, Yegikian and Arzruny were elected as the new board members. Vahak and R. Karabetian were elected as the reserve members. Arzruny has turned down his new duty openly. Yegikian and Karabetian remained neutral.

Having heard these changes we urgently decided to call the advisory committee in order to hear the evaluations of the students and friends. Committee convened. The ones who attended the meeting, conveyed the following:

The documents and the orders shown by the officials were found insufficient to prove the legality and the validity of the 7th Congress. Our advisors decided not to exchange anything between the representatives sent and the Istanbul Central Committee before the submitting of valid and reliable documents, and to the continuation of the investigations on the issues below:

1. Did all the branches receive an invitation letter, one or two months in advance (in accordance with the Regulations Article 4) informing about the agenda of the congress?
2. Which branches attended the congress? And who were sent as delegates, and what kinds of instructions were given to these delegates?

Considering the importance of the issue, all of our branches must immediately answer to our questions above. The central committee will evaluate these answers in detail, and the answers will set the premises for the development of the current events, and reinforce the central committee and the branches.

Dear friends,

Please be extremely cautious for not handing over any document to anybody who is not found liable by the organization for the sake of organization's well being. The Armenians in Turkiye are living through critical days; the Armenians ought to behave in an honorable fashion, and with fortitude, as they will be attaining their salvation and right of self-determination. Thus, it becomes necessary to report the sad events as well. Nevertheless, the

prevailing circumstances should not render us indolent. All friends should act rationally and in unison in defending themselves, and thus add to the power of our organization. Our central committee will investigate and pursue all the truth about Armenianism. With the help of the friends this initiative will dismantle all the unruly, unpleasant actions that will mar the honorable flag of our Social Democratic Hntchagian Organization. Soon you will receive the instructions about how to act in the coming elections.

Greetings to all friends.

Central Committee of the Social Democratic Hntchagian Organization in
Turkiye

Chief
Murat

Secretary
Zackharian

October 8, 1913
Istanbul

To: Central Committee of the Social Democratic Hntchagian Organization in Turkiye

Dear friends,

We have received your circular Number 7, dated October 8/21, 1913, on time. Although we became aware of the conflict between the Central Headquarters and the executive board in Turkiye that had been going on for a long time, our distance to Istanbul and lack of means we could not find an opportunity to learn the reasons of the conflict. But later on our delegate Yegiyazar has informed us about the issue thoroughly.

To tell the truth, I condemn the quarrel between the two effective boards of our organization, especially at a delicate time like this. This situation is nothing but a case of murder against both the organization regulations and its gallant flag. It is important to declare here that we have no connection and nothing to do with the central headquarters. We are only in touch with the Central Headquarters in Turkiye.

As for the congress held in Constanta, our delegate Yegiyazar could not find a means of transport to go to Constanta from Istanbul; therefore, he gave his right to vote to another person. Because we could not receive a single note from this person we do not have anything to say about the Constanta Congress.

We would like to inform you sadly that our branches here are not happy this year. Despite all the efforts shown the assembly could not convene since September. Most of the irresponsible friends did not attend the council. They did not even pay their monthly dues as well.

There are about 40 truly reliable friends who know our organization's³³ real aims. There are branches that did not even see the delegates sent by the executive board. Local executives are managing most of the unprotected branches. We do not know what kind of precautions and which procedures we need to take before such occurrences. The people have so much to do but there is no one to help us or do our work.

The public gathering at the Hntchagian Club read *Azadamart*³⁴ newspaper to learn about the daily events. The public's demand is a good slap of warning for us. Is not a shame for the organization, which suffered so many sacrifices under fire for quarter of a century, not to have its own newspaper and its members reading opposing party's newspaper?

Our council welcomed the decisions taken at the Istanbul Congress. However, they are asking for more detailed information. If the establishing of

---

³³ Although the organization claims that it is indulged only in legal activities, and has an executive board the other members of the organization do not recognize them.

³⁴ Azadamart newspaper: A newspaper published by the Daschnakzoutiouns.

a newspaper in Istanbul is going to be delayed again, the executive board, with the approval of Aramian, may well at least allow publicizing necessary explanations through *Gohak* gazette.

The agents who are said to be sent by the headquarters did not show up around here yet. When they do you shall act in accordance with your directives.

We would very much like to be informed about the truth in the flaring up of the Armenian issue in relation to our current situation, so that we could take measures accordingly.

Greetings,

Administrative Board of the Social Democratic Hntchagian Kayseri Branch

Chief
M.K. Minassian

Clerk
Ohannes Boyadjian

Belongs to envelope number (9)
2

99

PS:

I voted for Atam Hamparsoumian.

(Signed: Yegiyazarian (?))

Following is the translation of the decisions taken at the Sixth Hntchagian Organization Congress convened in Istanbul, 1909.

To: All the Branches of the Social Democratic Hntchagian Organization in Turkiye.

Circular number “3”

Dear friends,

We, with this circular, hereby are declaring the decisions taken at the 6th General Congress of our organization. The decisions announced in the previous circulars will not be repeated here.

The organization feels obliged to inform about its establishment and affairs:

1. The preliminary sessions started in July 25, 1909 and lasted till July 28, 1909.
2. The first official session was held on July 29 after the completion of all the legal procedures. The delegates and the former executive board members Murat, Adjikbashian, and Sabah Gulian were present.
3. 124 branches, from Turkiye, the Caucasus, Iran, America, Bulgaria, Romania, and Egypt, attended this meeting. There were 67 members holding 103 votes from the branches mentioned, later 12 more branches attended the conference.
4. Most of the active members, both men and women, took part in most of the sessions.
5. The Young Armenians Association's (Student Organization) delegates also attended the meeting.
6. All the topics on the agenda have been discussed and settled. Some various topics that were brought by the Young Armenians Hntchagian Association, and by some other friends were also taken in hand.

As for the decisions taken:

1. Organization's Main Strategy

The main strategy of the Social Democratic Hntchagian Organization has always been scientific socialism from the day it was founded; and it was highly welcomed at the Sixth Congress. This policy shall never be subject to change as long as the organization exists.

2. Our Stance Towards the other Organizations

The executive committee has considered the issue and unanimously decided that:

- I. The idea of coming together, and unification,
- II. Establishment of a social organization within the Social Democrat Organization.
- III. If a non-Social Democrat committee wants to unite and cooperate with us accepting our basic policies asks for the sacrifice of some of our second degree political “tactiques” we may renounce some of our fundamental principles. However, the organization aiming at unification should convince us that unification is unavoidable and a must; and should prove that the sacrifices they request are inevitable and necessary.

3. Nationalism – Our Stance towards Nationalism

Should the Turkish nationalists or the politicians who initiated this movement ever try to destroy the nations in Turkiye and try to amalgamate them into a single nation under the general term “Ottomans”, the Social Democratic Hntchagian Organization 6th Congress declares that this action shall be rejected, and nations’ rights to vote and decide independently shall be fought for.

4. Our Stance Towards the National Foundations

Having considered nation’s constitution, national assembly, and the other national institutions related to education carefully and objectively it has been unanimously decided at the meeting that cooperation shall be sought with these national assembly.

5. Our Position in Turkiye

Considering the facts and the political situation triggering the birth of the constitution the 6th Congress decided to pursue the economic and political liberties of the industrious communities via the available political organizations as far as the means allow. Considering the current laws in Turkiye legal rights of our industrious communities have not been taken away.

6. Self-defense

Considering the possibility of social reactionary movements to rise, the organization undertakes self-defense measures by joining other organizations and by helping the influential committees, in a political environment where the constitution has not been deeply rooted yet.

7. Socialist International Congress

Participation to the congress in Copenhagen will be as usual.

8. Terror (Political fear and danger)

Although it is commonly accepted that clashes of the people in masses are absolute means in demonstrating and increasing the eminence of and attaining their political goals, our congress hereby asserts that the public fear will inevitably hinder future benefit of the masses and will lead them to danger and despair, and thus thoroughly rejects any personal political contention leading people to fear and disquietude.³⁵

9. Economic depression

Our congress thoroughly rejects any individual economic contention, as they would lead to undesirable and dubious events like murder, arsoning, and destruction of property, tools, equipment, and to pillaging.

10. Deprivation from the right of “Expropriation”

Our congress rejects seizure of property and money more than the rational amount, as it will be considered an amoral behavior misleading the public opinion.

11. Forcing people to donate money.

Our congress thoroughly refuses collecting money by force.

12. Organization’s publications.

1. *Hntchagian* newspaper

- A. It is the Social Democratic Hntchagian Organization’s headquarters’ propaganda publication.
- B. The newspaper will include cultural, scientific, philosophical, political, and economical issues.
- I. Contents: Public’s evaluation of the current political issues within the framework of the organization’s policy.
- II. Correspondence: Turkiye, Russia and other countries.
- III. Political: Profound and politically appropriate ideas about the political events and important subjects around the world.
- IV. Organization: Philosophical discussions about the experiences of the Social Democrats, and of other organizations.
- V. Media and Literature
- VI. Official Articles: Communiqués of the congress, General Headquarters, and of the local and governmental decrees are subject to the supervision of the headquarters. .

---

³⁵ Although it is seemingly legal the practice is thoroughly illegal.

VII. Donations: The publishing of income and expense charts for all the donations the Central Board and the branches receive and spend.

C. The *Hntchagian* discusses all the issues related to our policy that will improve our thought.

D. It is the spokesman and the promoter of the Hntchagian Organization's ideals. It publicizes the organization's main principles, and analyses.

2. The Hntchagian Organization's semi-official publications.

I. To publish semi-official documents in Turkiye, Russia, Iran, and in America.

To publish daily and weekly newspapers in French and Turkish, in Istanbul; and in Russian in Russia, and to undertake political and economic concerns of the people.

II. It is both the political and philosophical publication of all the Hntchagian media.

III. Publishes propagandas, controversial issues, discussions in due manner.

IV. To republish the Kagapar and Abrak newspapers which were once in circulation in Istanbul.

3. The Hntchagian Literature.

Literary works that will enhance and promote the organization's ideals.

I. To publish cheap and easy-to-understand Social Democrat magazines on regular basis, in Russian-Armenian and Turkish-Armenian.

II. To publish original works of science, selective translations, and reprint similar works, written in simple language, that readers would like to have in their libraries.

III. To publish Hntchagian and other Social Democrat entrepreneurs' heroic deeds in form of comic books or in the semi-formal newspapers.

IV. To publish relevant Hntchagian songs together with their notes if possible.

V. To publish the translation of Karl Marx's work *Das Kapital*.

VI.To publish the history of the Hntchagian Organization as a magazine or in a newspaper.

4. Fine Arts

To print the pictures of the Social Democrat Hntchagian leaders and heroes on the postcards together with the notes and lyrics composed for them.

13. The Power of the Central Headquarters in Turkiye

1. The supreme authority and the highest executive board in Turkiye is the Central Executive Board of the Social Democrat Hntchagian Organization in Turkiye.
2. The executive board located outside Turkiye has no right, privilege, or authority in establishing conduct with any of the Hntchagian members or with any of the Hntchagian branches in Turkiye. It cannot even establish direct contact with other organizations let alone with the government in Turkiye.
3. The executive board established outside Turkiye does not have the right to appoint *chargé d'affaires* or any authority to Turkiye.
4. The Central Executive Board in Turkiye holds the right to make changes in the organization's program in need.
5. The Central Executive Board in Turkiye holds the right to set up administrative boards. Our assembly adopted the principle of establishment of the administrative boards in Turkiye.

14. General Documents

1. All the Hntchagians in Turkiye shall carry an identification document all the time.
2. These documents shall be distributed by the Central Administration Board in Turkiye.
3. The documents shall be in the form of a ticket.
4. The contents of the documents shall be decided by the Central Headquarters in Turkiye.

15. Order

Should any of our friends or any member of our organization attempts to reject the decisions taken at the 6th Congress and thus cause turmoil, the

Central Headquarters in Turkiye holds the right to use every effective means and the expel them from the organization.³⁶

16. Removal and Expulsion

1. Having analyzed Azad Vosdanik's (Melkon Komurdjian's) case thoroughly, our congress found his attitude and behavior inappropriate, amoral, and illegal; especially for debiting the Kayseri branch's money to his own account. Therefore, it is hereby decided that Azad Vosdanik be removed from the Hntchagian organization, and pay the money he has debited to his own account back.

2. Our congress hereby decided that Gatmos (Pervanet Savasapian(?)) be expelled from the organization as his bad attitude and behavior has been distorting the image of the organization.

17. Admonitions (Disciplinary Punishments)

Our congress hereby decided to reject any attempt to be made by (R.H.) and (H.K.) for joining the organization as they have displayed amoral attitude and behavior towards the organization.

18. Neutrality

Our assembly will disregard all the members of the organization that keep their neutralities. Those members have to complete their assigned tasks within 2 months and submit them to the organization. Following the completion of the tasks their neutralities shall be annulled.

All of the decisions taken to the date, organization's program, the organization regulations, and other issues that will help the enlightenment of the people shall be published in due time consecutively.

Social Democrat Hntchagian Organization
Central Executive Committee in Turkiye

President
Aram Adjikbashian

Secretary
Hemayak Aramian

Istanbul / December 23, 1909

In unison with the original Armenian document.

Translator
(Signed)

----- ----- -----

---

³⁶ Although the statement is mollified by using the term "expulsion" those who left the organization were annihilated by the organization itself. For further information please consult the murdering of Kapamadjian, Mayor of Van.

Number
179

Receipt
Inter-party National Freedom Organization
H. Aghagianian's 25 Ottoman Liras for the national salvation is gladly
received. July 2, 1914.

(Seal) Cairo
Cashier Veram Shabuh

----- ----- -----

Egypt
Inter-party National Freedom Organization
Number
169

July 3, 1914
Cairo

To: H. Aghagianian in Istanbul
The Inter-party National Freedom Organization gladly received the 25
Ottoman Liras you donated for the holy cause of the national freedom to
which you devoted yourself. We hereby proudly declare that we have found
an invaluable friend and an assistant in Istanbul. We hope that you will
further your relations with us. Hence, you will be able to serve to the nation.
Friendly greetings,
Inter-party National Freedom Organization in Cairo, 1912.

Clerk President
Aram Khaniony

Note:
Our former seal has been repealed for internal reasons. We shall be using
the following seal in our future documents. You shall receive the documents
sealed as official documents.

The receipt for 25 Liras is enclosed.

(Same Seal)

----- ----- -----

Cairo-Egypt
Inter-party National Freedom Organization
Number
205

October 19, 1914

To: H. Aghagianian in Istanbul

We received your letter. We are content with the information you provided. Please give detailed information on Turkish political and military campaigns. This is available only through Armenian Members of the Parliament. Sent Pastirmadjian³⁷ to the Caucasus urgently. You will soon see the victorious cross in the place of the crescent. Work without fear. Volunteers from the foreign countries are flocking in the Caucasian freedom army in teams. You might as well send volunteers and collect donations for them. Salvation is near. Secrecy by all means, and urgent reply. Greetings.

	Seal	
Clerk		President
Khaniony		Aram

----- ----- -----

In accordance with the order received in the evening of April 24, at about 24:00 o'clock a search was conducted at Hrant Aghagianian's house – at number 24 in the Hadji Mehak Street, Nişantaşı, at number 9 in the Horasashdjian Apartment – who claimed he had an office at the Topalian Inn, Sultan Hamam. During the researches conducted, a copybook for letters was found; some of the letters were taken upon suspicion and this minute was sealed and signed.

	April 24-25, 1915	
Resident	Political Affairs	Pangaltı
Hrant Aghagianian	Commissioner	Commissioner
(Signed)	(Signed)	(Signed)

----- ----- -----

³⁷ Karakin Pastirmadjian (1872-1923): Karakin Pastirmadjian – alias Armen Garo – attended the Sanasarian Varjarian Academy. He joined the Daschnack organization in 1895, and took part in the Ottoman Bank raid. He went to France for his higher education in sciences. He entered the Ottoman Assembly as an MP from Erzurum. He worked for the formation of the Russian-Armenian volunteer units during the World War I, and played an active role in the attacks on the Turkish cities in Eastern Anatolia. He attended the Paris Conference held in April 1919 as a member. HE organized plots for murdering of the Turkish statesmen in 1921 and 1922.

The sealed copybook belonging to Hrant Aghagianian has been opened in our presence. This minute declaring that there are some letters sent from Egypt, sealed in red, and some receipts, was written and signed.

May 7, 1915

Department
Translator
(Signed)

2nd Division
Clerk
(Signed)

Division
Commissioner
(Signed)

Director of the
2nd Division
(Signed)

This is an explanatory note declaring that an important letter sent to Aghagianian from Egypt has been discovered among the documents of the Daschnakzoutioun Organization May 15, 1915

Department Translator
(Signed)

Director of the 2nd Division
(Signed)

----- Խ ----- Թ -----

I gave this money out of my ignorance. Thus, I hereby declare that I am a member of the party. June 4-5, 1915.

I gave 27 Liras. Tomorrow evening I will tell you the names of the organization of which I am a member.

(Signed)

----- Խ ----- Թ -----

The testimony of the delegate and the representative of the Armenian National Freedom Organization in Egypt, Ohannes's son Hrant Aghagianian, from Erzurum. (May 22, 1915)

Your name and identity please?

My name is Hrant. My father's name is Ohannes our family name is Aghagianian. I am from Erzurum. I was born in 1887. My elder brother is a tradesman in Istanbul; it has been 10 years now. I have been living in Istanbul for four years. My father died 7 years ago. I am continuing his business. I am dealing with jewelry and wheel making together with my partner Gazikian at the Kantoplu Inn across Ojuzdiak(?), and with drapery trade at the Topalian Inn. I live at number 9 in the Zarasandji Apartment in Hadji Mehaki's Street, Nişantaşı. I was sent to Ayaş³⁸ after having been detained on April 24. Now I am brought to Istanbul.

With whom were you working with?

Jewelry wise, we were working with the tradesmen in Istanbul. We used to cash vouchers. This is a business of bonds. As for the drapery, we deal with some of the tradesmen in Erzurum and Istanbul. This is a retail business. I had been six months since we started the drapery trade. We have quite a lot of customers both in jewelry trade and in drapery. There are too many of them, I cannot remember all their names. I cannot remember all of them anyway.

Which political party, or organization are you a member of?

I have no relation with any organization and political party whatsoever.

We know that you are a member of the Daschnakzoutioun Party.

No. I am neither a member of the Daschnakzoutioun, Hntchagian Organization, nor of the Sahmanadrakan Ramkavar Organization³⁹. I did not join any organization. I can prove my words with the testimonies of the most reliable people.

We learned that you are a member of the Marmin(?) executive board, in Egypt. What would you say?

---

³⁸ An administrative district in Ankara.

³⁹ Ramkavar Organization: Known well for its politics of violence. The organization established in Istanbul, in 1908, assumed liberalism, anti-revolution, and the Laissez-faire politics. (Erdal İLTER. *Ramgavar Partisi Tarafından II. Meşrutiyet (1908) Meclis-i Mebûsân'a Sunulan Beyânnâme ve Program* [The Declaration and the Program Presented to the IInd Constitutional Monarchy Parliament (1908)]. OTAM, Issue: 4 (January 1993), pp. 517-556.

No. I have no relation with such an executive committee or an organization. I only deal with trade. I am tradesman.

Let me explain it to you. There is a certain Inter-party National Freedom Organization in Egypt. You have relations with this organization. We have already proved it. We have documents. What would you say?

No, sir. I am so busy with my own business; I do not even have time to read a newspaper. My father died, and my brother in 1910. All the commercial affairs fell on our shoulders. My younger brother and I were under such a heavy burden. We were dealing with this. I do not know anything else.

Here are the two documents found among your documents. Please read them. These two documents were sent to your name with the seal of the Inter-party National Freedom Organization in Egypt. It is dated October 1914. It says in those documents that, you are to gather volunteers, to work, to send Pastirmadjian to the Caucasus urgently, and that the cross will be victorious over the crescent. The other is dated July 1914. This receipt also bears the seal of the same committee. This receipt certifies your donating 25 Ottoman liras. What will you say? These documents prove that you are the delegate and the representative of the people working in Istanbul against the Ottoman Government and the welfare of the country.

Sir, I have no relation with those documents. These are false documents. There was a copybook; I used to keep for the letters, among my documents. There were no such things. It is nothing but libeling. Some malicious man might have put it there secretly. I remember now; let me tell you. There was some Samuel Tomadjian from Gürün, a broker, with whom I had a business affair at the Sebuhyan Inn. I made a formal complaint against him for the credit he owed me. He paid some of the debt. I could not receive the remaining amount. According to my calculations he owes me a little more than 300 liras. He might have forged these documents.

What is this? You seem to be weak in front of such a proof. You were denying it, but you are still trying to continue. There is nothing you can say against these documents. Tell the truth and get through with it.

Everybody knows my family and me. I have no relations with any organization. I do not accept this. This is the first time I see those papers. I do not accept them.

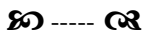
All right. There is another letter sent to you by the same seal of the organization, dated July 1914. But this letter is found among the documents of the Daschnakzoutioun headquarters. This document proves that they appointed you as the Istanbul delegate. What will you say?

Sir, I have no relation with the Daschnakzoutioun whatsoever. Yes, it is true that this letter is stamped with the same seal and written by the same person; and it is false. I have nothing else to say. They are written just for enmity.

Your testimony is sufficient for the time being. Please sign it.

If it is sufficient, I will sign it. It is true. May 22, 1915.

(Signed)

----- -----

The testimony of Hrant Aghagianian, taken again as it was deemed necessary. (September 4, 1915)

Do you have anything to add?

I had denied my all testimonies the next day previously, and they were not written. And now I am repeating again that they are not true, they are not real.

Since they were not real, were not you the one who said these words?

I did say.

Did you say them just because of ignorance?

There are three things: First is revenge; secondly it is ignorance; third is the fear of pressure.

From whom did you want to take revenge?

I wanted to take revenge on Samuel Tomadjian and his friends although I had nothing to do with this.

What was the reason of your bearing grudge against Samuel Tomadjian and his friends?

I asked for a few things from Samuel Tomadjian. I had it mentioned above. I said, "You will either give cash or property." When I saw him, upon his saying, "I do know Bedri Bey," I asked him "Are you a spy?" He put men after me the next day.

What do you mean by "ignorance"?

I was suspicious. I later learned that Tatarian had gone to Çankırı. Thus I understood that Tomadjian was responsible for this. When they arrested me he laughed, and when people started saying, "Everyone is getting saved", Zackharian said, "You will be going to where Murat is".

Murat had first gone to Ankara then to Kayseri. He said all these as if he set al this all by himself. I was sent to an exile. They sent me to Ayas. There were 71 of us. A telegraph is said to have come to the Ayas Governor, fourteen or fifteen days later. He said, "The sergeant came, you are to leave in the morning". I came to Ankara with the sergeant. I stayed there for a night. Then, I was taken to Istanbul Directorate of Police in Istanbul by train. Then, they sent me here.

Assuming that your previous testimony is false, how do you know the names of the people in the organization, and how do you know the places they met as a person who is not affiliated the organization?

I got to know the people other than Tomadjian in Ayas.

Do you have anything else to add?

I am not affiliated to any party. I have not given any money to anybody for the party, and I do not know anything about those letters.

Sign your testimony.

Yes, sir.

----- ✂ ----- ✂ -----

The following is the explanatory testimony of Samuel Tomadjian, 37, who lives at number 33 on Kuyulubağ Street, in Feriköy. He is from Gürün town of Sivas. He deals with drapery trade at number 19 in Sebuhyan Inn, Çakmakçılar. (September 5, 1915)

Last year in July you had Hrant Aghagianian registered to the organization called Inter-party National Freedom Organization, and sent him there in return for 25 liras. It is clear that you are in the organization. What will you say?

It is not true. It is all a lie and calumny.

Then we are now reading you Hrant Aghagianian's testimony, listen:

I listened to it. I am a member of Union and Development Party. I worked with Muammer Bey. As Mustafa Necip Bey asked me to work with him I did not join the Hntchagian organization. Sabah Gülian's actions were revealed. As his relation with the Hntchagians in Sivas was revealed I came here. I worked with Mustafa Necip Bey. You may ask Reşat Bey, and Bedri Bey. I immediately informed them about whatever I had heard. You may start an investigation on whether I had ever indulged in an action to cause the separation of the Armenians and the

Turks. I am ready to welcome the punishment I will be given. These are all lies and calumnies. If Mustafa Necip Bey were alive he would testify for me. Considering what Aghagianian said; they are brokers in the market. Aghagianian is alias Kazikian. Together with the hand-painted cloth maker Hayk Misketian they used to go to Beyoğlu to idle around, they used to spend all their time together. He wants to do a business but he cannot succeed I am indulged in transportation. He said, "I will give you 1.500 liras, bring some goods from Europe". We ordered them and brought them here. After their arrival he said. "I do not want them". I had never met such a thing. I told him, crying, "I would go bankrupt, you should have told me earlier."

Hrant Aghagianian said, "Go throw your self into the sea." We took the goods from the customs. He said, "I will not give you any money until the goods are sold". I gave them a bond of 1.170 Liras. As I was in a moratorium I could not pay. I had no money, what else could I have done. Onnik Kazikian, and Hrant's brother Kegam said, "Forget about the money for the time being, we will inform that you are subject to moratorium." Thus, some four or five months passed. They never asked me for money. And all of a sudden this Arshavere issue came to being. Onnik Aghagianian, Onnik Kazikian, and Kegam Aghagianian used to ask, "Are you a tradesman or a detective?" Coming to the issue of Adjikbashian and his partners, Arshavere was shot. Although Aghagianian had never dropped by my office for more than a year, he came to my office as I was sitting alone. I had only 875 Liras to pay back. He said, "Pay the money until tomorrow noon! If you do not, you will kiss my ... you have time till tomorrow noon. You will not be able to see Aghagianian even if you ascent the skies. I will ravage all your children. I will kill you and get rid of you for good. Vartkes Effendi⁴⁰ and Pastirmadjian are behind me, the chief of police is in my apartment." Early in the next morning I went to his shop. I said, "Give me one more day. The bank is not open." He said, "I cannot." I said, "Do whatever you can." He said, "You will what I can do in a day or two." Two days past he did not do anything. We went over to Hesronian's. I gave the goods amounting to 875 Liras in my shop via telegram. He returned the bonds. He had always said, "You are a detective, if you continue doing this I will kill you, and I will make your children beg at the head of the bridge." This is what it is all about. Aghagianian's words stem from here.

---

⁴⁰ Vartkes (Hohannes Serengülian) (1871-1915): Was born in Erzurum. He was detained for taking place in the Erzurum rebellion but was released soon. He was appointed as a director of the Gedikpaşa Armenian School. Joined the Daschnak organization in 1892. Took part in the Ottoman Bank Raid in 1896. He went to Van via Marseille, Geneva, and the Caucasus. He was detained in 1903 with the charge of treason, and was sentenced to death. His death penalty was changed into a life sentence with the intervention of his French friends. He was released after the declaration of the Second Constitutional Monarchy and entered the Ottoman Parliament as an MP from Erzurum.

Sign your testimony.

Yes, sir.

(Signed: Samuel Tomadjian)

----- ----- -----

The interrogations of Samuel Tomadjian and Hrant Aghgiansian are hereby completed. To base the evaluations of Samuel's testimony on principles, it is hereby decided that the investigations of the non-detained suspects – Nerses Zackharian, Murad Hamparsum Boyadjian, Cihan Gulian, Saco, Hadjack, Minerva, Parsih Shahbazian, and Tchukurian – should be separated and sent for explanatory purposes.

September 7, 1915

As a consequence of Samuel Tomadjian's words on pages 37, 123, 151, and 156 the deepening of the interrogation is not deemed necessary; the other detainees although they are suspects in this action, it is hereby decided that Tomadjian's testimony on page 364 should be put together with that of Hrant Aghagiansian's pertaining their co-operations; and that the case reports are forwarded in order to be able to continue the interrogations of the suspects mentioned here and to base the decisions to be taken about them on safe principles.

September 8, 1915

Hrant Aghagiansian from Erzurum – found guilty of recruiting Ottoman subject Armenians as volunteers on behalf of Russia; proved to be one of the active members of the revolutionary organization in Istanbul, established in Egypt, whose main aim is to instigate insurgence and turmoil in the regions where the Armenians settled so as to separate some of the regions from the Ottoman State – was sentenced to death by hanging after the approval of the Martial Court's verdict by the Sultan. (In accordance with the supplementary code of the Penal Law Article 54)⁴¹

----- ✎ -----

---

⁴¹ For further information see *Armenian Activities in the Archive Documents 1914-1918*. Vol: 3, p. 328

INDICTMENT⁴²

Under the light of the further investigations carried out on three interrogation documents – pertaining to Samuel Tomadjian who was interrogated for getting indulged in a plot against the members of the government in force; and to Hrant Aghagianian – an Ottoman subject who was serving to the Russian interests voluntarily, and who is found out to be the one of the executives of a revolutionary party established in Egypt under the name of “Inter-party National Freedom Organization” – and Samuel Tomadjian for his relation with this person; and again to Arshavere, Nishan, and Simon, the officials of the General Directorate of National Police Organization Political Affairs Division, who were complained about to the courts for their misuse of power; and Kirkor Kayikdjian, and the lawyer Agop Bahri Effendi who were included in the interrogations later; Samuel Tomadjian, and the lady called Arshagohy in whose house, a painting illustrating the freedom of Armenia was discovered – it has been decided that:

It has been understood that the above-mentioned Samuel Tomadjian, 37, from Gürün town of Sivas, was indulged in drapery trade at number 19, at the Sebuhyan Inn in Çakmakçılar; that he attended the Constanta Conference in the August of 1913 together with the suspects, whose interrogations are completed and sentenced to death; and that he had informed the branches about the decisions taken at the congress held by the Social Democrat Hntchagian Party, of which they were all members, pertaining to the instigation of illegal activities, insurgence, and turmoil in order to realize their desires in the Ottoman lands. Following these developments Samuel Tomadjian sent several assassins firstly to kill the Minister of Internal Affairs Talât Bey, and then the other members of the government and indulged in activities to realize the other decisions taken at the congress.

Samuel Tomadjian, together with Hrant Aghagianian – from Erzurum, 28, who deals with drapery trade at number 12, at the Topalian Inn, in Sultanhamam – has adopted the idea of instigating armed insurgences, and turmoil in the Armenian settlements on the Ottoman lands, to provoke the European public opinion against the Ottoman State, and thus to draw attention to the Armenian allegations, in order to unite all the Armenian committees, starting with the headquarters in Cairo, and the other Armenians who were not embraced by these committees under the control of the Inter-party National Freedom Organization Central Committee, being essentially Hntchagian, which was

---

⁴² The trials of the people, whose names are mentioned in this indictment and the following verdict, other than Tomadjian and Aghagianian, are taken in hand in the other books of the series.

established in 1912 embracing the Hntchagian, Daschnakzoutioun, and other organizations.

Moreover, after the break of the First World War they had included their evil intentions suggesting to be ready for a general armed insurge, and to separate the Ottoman regions occupied by the Armenian settlements from the Ottoman State by force, in their party program. Hence, Samuel Tomadjian who had entered the party being a Hntchagian, had recruited Hrant Aghagianian to the Inter-party National Freedom Organization Central Committee, and thus they both became the active members of this party.

Arshavere Effendi, 27, one of the officers at the General Directorate of National Police Organization the Second Department Political Affairs Division, going to the complainant Mardiros Tellian's house, on June 24, 1915, at 22:00, and after introducing himself as a Hntchagian and he was shot in the leg by the Hntchagians in Beyoğlu for he was thought to have betrayed the organization, and that he saved the members of the Council of Ministers thus; claiming that he had seen a paper proving that he was helping the Caucasian Armenian Hntchagian Organization among the documents confiscated by the authorities, he asked first for 1.000 liras and then for 250 liras in order to get rid of this document the context of which might even led to his execution. Nishan, 32, one of the officers at the General Directorate of National Police Organization the Political Affairs Division, helped Arshavere in his scheme. Alexan's son Simon, 27, shoemaker working at the master Avadis's shop; Kirkor Kayikdjian, 16, who lives in Bostanali District, Gedikpaşa; the lawyer Agop Bahri Effendi, 50, who has an office at the Köprülü Inn; have all observed the place where the incident took place secretly. Moreover, they have contributed the above-mentioned activity secondarily in helping him deliberately, by the rise of the alleged menacing of Kirkor, and by the rise of the Arshavere incident and culminating of this incident in an armed clash. Furthermore, a painting that would entice the public uprising was discovered in Arshagohy's house.

It has been understood that the accused Samuel Tomadjian was one of the leaders of the organization set up for the murdering of the members of the government as was declared on the 37th and 123^d pages of the interrogation minutes, and one of the executive members of the Hntchagian organization; moreover, as he had previously accepted and confessed, that when he was informed about the congress held in Constanta he received additional information from Arshavere, and knowing about the preparations he did not inform the authorities for he had not had any confidence in them; that, on contrary to the successive denunciations of the witnesses, and the documents pertaining to the preparatory investigations and summaries

of the cross-examinations of the police, the translations of the documents, registries, letters, and regulations books, reveal that the accused Hrant Aghagianian is one of the members of the National Resistance Organization; as revealed on page 5 of his interrogation document, he went to Samuel's room in Çakmakçılar and introduced Zackharian to him, told about the organization and took some 25 liras from Samuel; in their successive meetings he told him that they were collecting money for the delegates to be sent to Europe in accordance with the plan devised by Nubar Pasha, and that his acceptance and confession on Nerses Zackharian, Samuel Tomadjian, Murat Hamparsum Boyadjian, Can Gulian, and Saco were accomplices in this plan, but put all the blame on to Samuel Tomadjian.

During the investigation of Hrant Aghagianian's house in the evening of February 25, 1916, the discovery of the seal of the Executive Committee of the International National Resistance Organization; a document discovered at the site, bearing the official stamp of the organization, and signed by the president Aram and the clerk Haykoni, dated October 19, 1914, talking about various issues, gives detailed information on the Turkish government's political and military maneuvers and praises his treacherous attempts, and says that they should work unceasingly and fearlessly for they would be seeing the victorious cross in the place of the crescent, and that the freedom will be obtained in the near future; moreover, the translation of a receipt, dated July 5, 1914, bearing the name and the official stamp of the organization, and the signature of Vram Shabuh, declares that Hrant Aghagianian willingly donated 25 liras for the National Resistance Committee; the witnessing of the commissioner Ali Rıza, Abdurrahman, the controller Hidayet, and of Kemal Effendi from the political division, the claims in the interrogation documents, the contents of the cross-examination reports, and the complaints that were clearly observed in the claims of the people are: although Arshavere, during the preparatory stage and during the interrogations, confessed that he was afraid of the consequences of the discovery of the document, which was found in the evening of the incident, proving that Mardiros had helped the organization, he asked for 1.000 liras to save himself should the authorities learn more about the plot; first the acceptance of the taking and giving of money in the menacing of Kirkor Kayikdjian and Agop Bahri Effendis, the testimonies of the other accused; the capturing of Arshavere in flagrante delicto by the witnesses Vehbi, Hidayet, and Hamdi Effendis; the previous denunciations proving the complaints given by the witnesses listened before to be true; the minutes, and the contents of the summaries of the cross-examinations; and the evidences like finding of a painting in Arshagohy's home and her acceptance and confession at her own free

will; are all united relying on the verdict declaring that the crimes proved by legal procedures should be put together.

It is hereby requested and claimed that: the accused Samuel Tomadjian and Hrant Aghagianian should be judged in accordance with the stipulations of the Penal Law, Articles 55 and 58⁴³, for their activities bore intention of murder; that Arshavere should be judged, in relation to the claims pertaining to the menacing incident, in accordance with the stipulations of the Penal Law Article 191⁴⁴, 2nd paragraph, as the act was committed by word of mouth; the other convicts Nishan, Simon, Kirkor Kayikdjian, and Agop Bahri Effendi, should all be judged, taking Kirkor's small-age in consideration during the trials, in accordance with the stipulations of the Penal Law Article 45⁴⁵, and Article 191, 2nd paragraph; and Arshagohy in accordance with the 3rd statute of the Article 99⁴⁶, as her case is one of the minor offences, however, that she should be judged together with the other convicts in a due manner; the non-detainees Nerses Zackharian, Murat Hamparsum Boyadjian, and Cihan Gulian, who are found to be guilty during the interrogation phase, shall be charged with joining the National Resistance Organization and taking part in menacing activities; Saco Hadjak, Minerva, Parsih Shahbazian and Chukurian to be charged with offences for serving at the National Resistance Organization; and Arzruny, on the other hand, with only menace; and therefore it is hereby claimed that the still continuing interrogations should be separated here after.

October 6, 1915

----- ✎ -----

---

⁴³ For further information please see Vol: 3 pp. 329-331

⁴⁴ For further information please see Vol: 3 pp. 333-334

⁴⁵ For further information please see Vol: 3 pp. 327-328

⁴⁶ For further information please see pp. 349-350

VERDICT

Under the light of the further investigations carried out on three interrogation documents – pertaining to Samuel Tomadjian who was interrogated for getting indulged in a plot against the members of the government in force; and to Hrant Aghagianian, an Ottoman subject who had been voluntarily serving to the Russian interests, and who is found out to be the one of the executives of a revolutionary party established in Egypt under the name of “Inter-party National Freedom Organization”, and again Samuel Tomadjian for his relation with this person; and again Arshavere, Nishan, Simon Alexan, the officials of the General Directorate of National Police Organization Political Affairs Division, who were complained about to the courts for their misuse of power, and Kirkor Kayikdjian and the lawyer Agop Bahri Effendi who were included in the interrogations later; and to the lady called Arshagohy in whose house, in Samuel Tomadjian’s apartment, a painting illustrating the freedom of Armenia was discovered – it has been decided that:

It has been understood that the above-mentioned Samuel Tomadjian, 37, from Gürün town of Sivas, was indulged in drapery trade at number 19, at the Sebuhyan Inn in Çakmakçılar; that he attended the Constanta Conference in the August of 1913 together with the suspects, whose interrogations are completed and sentenced to death; and that he had informed the branches about the decisions taken at the congress held by the Social Democrat Hntchagian Party, of which they were all members, pertaining to the instigation of illegal activities, insurgency, and turmoil in order to realize their desires in the Ottoman lands. Following these developments Samuel Tomadjian sent several assassins firstly to kill the Minister of Internal Affairs Talât Bey, and then the other members of the government and indulged in activities to realize the other decisions taken at the congress.

Samuel Tomadjian, together with Hrant Aghagianian – from Erzurum, 28, who deals with drapery trade at number 12, at the Topalian Inn, in Sultanhamam – has adopted the idea of instigating armed insurgences, and turmoil in the Armenian settlements on the Ottoman lands, to provoke the European public opinion against the Ottoman State, and thus to draw attention to the Armenian allegations, in order to unite all the Armenian committees, starting with the headquarters in Cairo, and the other Armenians who were not embraced by these committees under the control of the Inter-party National Freedom Organization Central Committee, being essentially Hntchagian, which was established in 1912 embracing the Hntchagian, Daschnakzoutioun, and other organizations.

Moreover, after the break of the First World War they had included their evil intentions suggesting to be ready for a general armed insurgency,

and to separate the Ottoman regions occupied by the Armenian settlements from the Ottoman State by force, in their party program. Hence, Samuel Tomadjian who had entered the party being a Hntchagian, had recruited Hrant Aghagianian to the Inter-party National Freedom Organization Central Committee, and thus they both became the active members of this party.

Arshavere Effendi, 27, one of the officers at the General Directorate of National Police Organization the Second Department Political Affairs Division, going to the complainant Mardiros Tellian's house, on June 24, 1915, at 22:00, and after introducing himself as a Hntchagian and he was shot in the leg by the Hntchagians in Beyoğlu for he was thought to have betrayed the organization, and that he saved the members of the Council of Ministers thus; claiming that he had seen a paper proving that he was helping the Caucasian Armenian Hntchagian Organization among the documents confiscated by the authorities, he asked first for 1.000 liras and then for 250 liras in order to get rid of this document the context of which might even led to his execution. Nishan, 32, one of the officers at the General Directorate of National Police Organization the Political Affairs Division, helped Arshavere in his scheme.

Last year, being aware of Tellian's personal wealth, Alexan's son Simon – 27, shoemaker working at the master Avadis's shop in Kalpakçılar – and Kurian – who recently returned from exile, and who was working at the American School in Bahçecik – with the orders they had taken from the Hntchagian organization, advocating snatching of money on behalf of the organization, persuaded Kirkor Kayikdjian – 16, living in the Bostanali District in Gedikpaşa – to enter Tellian's house – whose door was open as he was having his house repaired – and to go upstairs where Tellian was, and then they were to enter the room and blame him as if they caught him red handed on child molestation, and get him sign a written certification of 500 liras by threatening him telling that they would inform the authorities on his misconduct; upon Tellian's refusal of their demand and reprimanding them, they seized more than 30 liras by violence from him and ran away.

Couple of days later, this incident was conveyed to the Central Committee of the Hntchagian organization as it was planned earlier. Upon the insistent requests and help of the principal of the Gedikpaşa School, and Parsih Zackharian Effendi's son Nerses – who had recently returned from exile – and the forerunners of the Hntchagian Committee, the Hntchagian Central Committee assigned Agop Cihan Gulyan's son Artin, Samuel Tomadjian, and Arzruny as jury. The jury listened to the both sides. Upon the failure of Murat Hamparsum Boyadjian, the president of the organization, in persuading Tellian Effendi, the members of the jury voted against Tellian and told their verdict to the Hntchagian Central Committee, they had also informed Tellian to pay 1.000 liras to the child as compensation. Tellian Effendi

refused the charges and the verdict, and upon the sending of the investigation documents to the judicial authorities by the police, he applied to Agop Bahri Effendi, a lawyer, and agreed to pay 40 liras to defend himself at the still continuing investigation process, he paid half of the amount in cash. Although Agop Bahri Effendi was to undertake the task he was given, he, on the one hand, informed the president of the organization – who had recently returned from exile – and the other members whose names are mentioned above; and on the other, by threatening Tellian Effendi by making use of the organization's decisions and of the influence of the members he forced him to pay the amount fixed during the investigation stage to the organization, and took the remaining half of the money. Moreover, Arshavere was an accomplice even then and received 30 liras; and with the beginning of the threats the issue became well known and the above-mentioned people started threatening others and seizing money by violence.

A painting reflecting the Armenian desires and provoking the Armenians to an insurgence was found at the house of a lady named Arshagohy.

It has been understood that the accused Samuel Tomadjian was one of the leaders of the organization set up for the murdering of the members of the government as was declared on the 37th and 123rd pages of the interrogation minutes, and one of the executive members of the Hntchagian organization; moreover, as he had previously accepted and confessed, that when he was informed about the congress held in Constanta he received additional information from Arshavere, and knowing about the preparations he did not inform the authorities for he had not had any confidence in them; that although he said he had broken his ties with the Hntchagian organization some nine or ten months ago he recruited Hrant Aghagianian to the organization; again as it is explained above, it is understood that he had taken part in the jury set for Tellian Effendi's issue in January last year; that, the documents pertaining to the preparatory investigations and summaries of the cross-examinations of the police, the translations of the documents, registries, letters, and regulations books, reveal that the accused Samuel Tomadjian is one of the forerunners and one of the members of the administrative board of the Hntchagian party.

Hrant Aghagianian is discovered to be one of the members of the National Resistance Organization; as revealed on page 5 of his interrogation document, he said and confessed that he met Samuel over his apartment in Çakmakçılar, and Samuel introduced him to Zackharian, and by telling him about the organization and took 25 liras from him by force and recruited him to the organization, and that those meetings were repeated for several times; that the money taken from him was collected to be given to the delegates to be sent to Europe in

accordance with the plan devised by Nubar Pasha; and that he accepted and confessed that Nerses Zackharian, Samuel Tomadjian, Murat Hamparsum Boyadjian, Cihan Gulian, Saco and Minerva were the representatives from Istanbul. Following his confessions Hrant Aghagianian accused Samuel Tomadjian. The letters – numbered 205 and 169, dated October 19, 1914, and July 3, 1914, consecutively – signed by the president Haykoni and the clerk Aram, found at his apartment under his bed during the researches in the evening of February 25, 1915, declare that 25 liras he had sent was received, and recruiting of such people into the organization was something to be appreciated for them, and that they were taking high pride in Hrant Aghagianian's efforts as he was the only person giving the greatest support to the committee from Istanbul.

As the postage date of the letter numbered 205 corresponds to the days after the outbreak of the First World War there are lines saying "Give us detailed information on political and military campaigns of the Turkish Government. This can only be provided with the help of the Armenian members of the parliament. Send Pastirmadjian immediately to the Caucasus. Soon you will see the victorious cross instead of the crescent. Work fearlessly. Volunteers from other countries are flocking in the Caucasian freedom army in groups. Please try to send volunteers and try to collect some money for them. Freedom is waiting just ahead. Secrecy by all means. Reply urgently."

Joining the Russian forces against Turkiye for a free Armenia, and the consequences of the provocative attacks on the Ottoman State, both from the inland and from abroad, were further supported by Hrant Aghagianian's overt confessions.

The testimonies of the witnesses commissioner Ali Rıza, Abdurrahman, the controller Hidayet, and of Kemal Effendi from the political division, the claims in the interrogation documents, the contents of the cross-examination reports, Tellian Effendi's complaints, Kirkor Kayikdjian's and Agop Bahri Effendi's testimonies in his support are hereby submitted. Kirkor Kayikdjian's mother took the money in the face of threats. After taking the money Murat Hamparsum Boyadjian, on behalf of the Hntchagian organization, and Simon Alexanian, on her personal account, wrote letters, in their very own handwritings, stating that Tellian Effendi had nothing to do with such a shameful offense and that they had not seen anything as stated at all; the translations of these letters are also hereby presented. As Arshagohy willingly testified, accepted and confessed, and as Arshavere was caught in flagrante delicto, the offenses the suspects were indulged in were brought to daylight. Thus, it is hereby claimed that the minutes of three interrogations, carried out in accordance with the stipulations of the Law for Joining of Offences, and their appendices shall be joined together. Simon Alexan, Kurian, and Kirkor Kayikdjian were subjected to interrogations by the court; and although it was decided that they

should not be sent on further trial, as the only basis of the verdict solely relies on the answers given by the sides, the above-mentioned document and the other interrogation are separated. Until the acquisition of the new evidences, this decree shall be in force, however, it shall not hinder the accomplishment of the new in-depth researches under the light of the new evidences to be discovered and within the framework of the developing circumstances.

It is hereby decided that Samuel Tomadjian and Hrant Aghagianian shall be judged in accordance with the first paragraph of the Penal Law Article 54, as their offenses included the separation of some Ottoman lands from the Ottoman State; Nishan and Arshavere shall be judged in accordance with the second paragraph of the Penal Law Article 191, as their offense was committed by word of mouth;

And the offences committed by Simon, Kirkor Kayikdjian, and Agop Bahri Effendi – taking Kirkor Kayikdjian's age in to consideration as stated in the second paragraph of Article 40⁴⁷ – shall be judged in accordance with the second paragraph of the Penal Law Article 191;

And the offence committed by the lady called Arshagohy is one of the offences requiring correction as stated in the third supplement of Article 99, shall be judged at the Martial Law Courts.

The detained Samuel Tomadjian, and Hrant Aghagianian shall be sent for trial for committing murder, other detainees Nishan, Arshavere, Simon Alexanian, and the non-detained Kirkor Kayikdjian, Agop Bahri Effendi, and the lady called Arshagohy shall be sent for trial on minor charges.

It has been decided unanimously that the interrogations on the non-detained Nerses Zackharian, Murat Hamparsum Boyadjian, Cihan Gulian; the members of the Inter-party National Freedom Organization Central Committee Saco, Hadjak, Minerva, Parsih Shahbazian, Chukurian, Arzruny, and Kurian, along with their friends whose names are written in the documents numbered 63 and 74, shall be joined together.

October 8, 1915
(Signed)

----- ✎ ----- ✎ -----

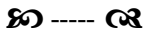
⁴⁷ For further information see pp. 348-349.

Sultan's Monogram

(Abdulfecit's son Mehmet Khan)

Under the light of the verdict given by the Martial Court, my decree for Ohannes's son Hrant Aghagianian – from Erzurum, running a drapery store at number 12, Topalian Inn, in Sultanhamam – who is one of the convicts proved to be guilty, during his questioning at the Istanbul Martial Court, upon the charge of being an active member of a rebellious organization established in Egypt with the aim of separating a region of the Ottoman State from the administration of the government by instigating and taking part in the insurgencies and turmoil in the Armenian settlements in the intended region; who is also proved to be one of the people serving the Russian interests willingly; was tried under the supplementary stipulations of the Penal Law Article 54, and given capital punishment, is that: You, our Minister of Defense the great and the supreme Enver Pasha, our source of pride, the esteemed commander! I hereby command you to execute the verdict given by the Martial Court for Hrant Aghagianian.

December 30, 1915

----- -----

Ministry of Defense
Department of Justice

Istanbul
January 18, 1916

Department No: 1/466
Ministry No: 5332

Summary: Hrant Aghadjanian's execution

To: Central Command Headquarters

In response to the Martial Court's note dated December 18, 1915, numbered 2290.

The capital punishment verdict given for Hrant Aghadjanian, who was found to be guilty by the Istanbul Martial Court on December 6, 1915, on the charge of attempting to separate a part of the Ottoman State from the government's administration, was sent for the approval of the Sultan in attachment to the document sent by the Istanbul Martial Court on December 18, 1915. The sealed copy of the decree bearing the approval of the Sultan

is attached. It is hereby ordered that the consequences of the decree shall be reported.

Minister of Defense
Enver

Department of Justice
Secret
12219

----- ----- -----

Ministry of Defense
Department of Justice

Copy of Sultan's Decree

The verdict reached by the Istanbul Martial Court, on Hrant Aghadjanian from Erzurum, who – under the light of the evidences – has been found to be guilty of the charge that he was trying to separate some parts of the Ottoman State, suggesting that the convict shall be sentenced to capital punishment in accordance with the supplementary stipulations of the Penal Law Article 54, is hereby approved.

The Minister of Defense shall undertake the orders stated hereby.

December 30, 1915

Mehmet Reşat

Deputy Commander-in-Chief
Minister of Defense
Enver

Prime Minister
Mehmet Sait

In unison with the original.
Seal
(Department of Justice)

----- ----- -----

The testimony Taiaq’s(?) son Ohannes, 16, living in the Sofular District, who was denounced to be keeping bombs in his house on Wednesday 15. (July 16, 1914)

Ohannes tell the truth without any denial. Bombs were found in your house. How many of them were there? Who ordered these? Where did they send them? Tell the truth in detail as it is.

I am going to tell you the truth. My word is my honor. Please forgive me; because I am innocent. A dark skinned young Armenian boy – who was working at Akudjian’s(?) shoe-shop in the shoe-makers’ market about a month ago – with a peach fuzz mustache, about his twenties, whom I do not know, brought a person wearing sheep skin kalpak who talked to my brother who ordered 4 bombs ten days ago.

My brother Karnik made the 4 bombs in two days. The person I have mentioned came to our shop six days ago, I mean last Saturday, at dusk and talked to my brother. Taking the four bombs out of the box, my brother gave them to this person for 5 mecdiyes. Two of these bombs were fused and the other two had no fuses. As this person wrapped the bombs in a handkerchief, and was about to leave he asked, “Would they suspect that I have bombs since I will be passing by the government building?” My brother said, “Just take them away and do whatever you wish.” It was only then when I understood that this man was living near the government building. He said that he was going to transport these bombs to the mill. He is either a miller; or from the Deghirmenjian’s (Miller’s). I would recognize if I see him, but I know neither his name nor his father’s name. We have no bombs other than these four bombs. But the bombs found in our house were surely left by him. He has the other two.

July 16, 1914

Central Headquarters Team Chief (Signed)	Team Commander First Lieutenant (Signed)	Taiaq’s son Ohannes from Sofular District (Signed)
---	--	--

----- ----- -----

The testimony of Taiaq's son Karnik, living in Sofular district, who is detained for keeping bombs. (July 16, 1914)

Karnik. Last Saturday someone came to your shop and took the bombs he had ordered. They say he gave few mecdiyes for their production. Tell the truth. How many bombs did you make? How much did you get for this? Who ordered the bombs and to where did he take them? What was he going to do with them? Please tell us.

All right I will tell the truth. Somebody I do not know - but I can identify if I see him - came to our shop a couple of days ago. He drew a model, and asked, "Can you urgently make four of these?" I said, "I can." We agreed for 5 mecdiyes. It has been six days; I mean he came to the shop on Saturday evening. I had made the four bombs, 2 fused and two without a fuse. He gave the fuses himself. He was going to place them by himself. He took out a handkerchief from his pocket, wrapped the bombs and left. I do not where he took them and what he will do with them. This is the whole story.

How come you do not know the person who ordered the bombs? The bombs you produced definitely would not be produced for an ordinary person. You must know who this person is. Tell us.

You are right but I really do not know who this person is; but I can identify him if I see him. He came in a rush, ordered; and I do not know why, but just made the bombs. He took them away. I definitely do not know where he took them.

The man you gave the bombs in the shop, is reported to have said something like, "Would they suspect me? I will pass by the government building." When he took the bombs. What would you say about it?

No, I was busy at that moment. The bombs were next to the box. He left the money, the five mecdiyes. He collected the bombs himself. Two of them had fuse hole. He said he would set the fuses himself. When I was in front of the furnace, he dropped one of the fuses while taking out his handkerchief from his pocket. The other two were not fused. I had drilled a large hole on both of these. He wanted it that way. Then he wrapped the bombs in his large handkerchief and left. He did not say anything. I do not know where he went. This is the truth.

Your denial is not rational. You must have known this person. You are not that fool to make such forbidden things to a person whom you do not know.

I can identify the person if I see him. I had not known him prior to this event. I produced the bombs without knowing they were forbidden. Why would I do this, if I had known it was forbidden?

I have written your testimony. Sign if it true.

My statements are all correct. I told them consciously, I know what I am doing, and I am not a child. I approve all of the above.

July 16, 1914

Central
Team Chief
Signed

Team Captain
First Lieutenant
Signed

Taiag's son Karnik from
Sofular District
Signed

----- ----- -----

The testimony of Taiag's son Ohannes, 16, taken again. (July 16, 1914)

Ohannes, you are not telling the truth. It is said that you gave the 50 bombs your father had made. Who did you give them? Explain how it happened?

Our father was still alive one and a half year ago. I cannot remember clearly how many bombs my father had made. There were some 40 or 50 of them. Mardiros Dellalian, who used to live in Hanta's house as a tenant and work at Iratosian's office, was going to transport these to Ankara, but I do not know where and what he is doing now. I do not know whom he gave the bombs. Ask him. My father must have taken the money. He must have taken a mecdiye per bomb. This is the true story.

Would sign your testimony?

My testimony is all correct. You can also ask my little brother. I confirm it.

July 16, 1914

Central Team
Commander
(Signed)

Team Captain
First Lieutenant
(Signed)

Taiag's son Karnik
from Sofular District
(Signed)

----- ----- -----

This report has been written and signed by the officer who, upon the attorney's written search warrant – dated July 16, 1914 – carried out a search at Nazar's son Haikazon(?) and his brother Aghia Vartin's house, in Sevadiye District, where they used to stay together, after securing the house from out side, the search was conducted in the presence of Dengel's son Stephen, Parsih's son Nishan, Bogos's son Bedros, and the owner of the house Aghia Vartin. The rooms in the basement, attic, as well as the other rooms were all searched thoroughly and no bombs or any devices used in making bombs were discovered.

July 16, 1915

Gendarmerie Seal	Gendarmerie Seal	Gendarmerie Sergeant Seal	Police Officer Seal
---------------------	---------------------	------------------------------	------------------------

Police Officer (Signed)	Assistant Commissioner (Signed)	Central Gendarmerie Team Captain (Signed)
----------------------------	---------------------------------------	---

Artin, his brother (Signed)	Hachas (?) Aghia (Signed)	Bogos's son Bedros from the neighborhood (Signed)
--------------------------------	------------------------------	---

Parsih's son Nishan from the neighborhood. (Signed)	Dengel's son Stephen from Sevadiye district. (Signed)
---	---

We hereby confirm that nothing was lost in our house during the search. July 16, 1915.

The other brother Aghia (Signed)	Artin, owner of the house (Signed)
-------------------------------------	---------------------------------------

----- ----- -----

The testimony of Taiaq's son Karnik, an artisan from Sofular district, who was detained because of the bomb found in his house. (July 17, 1914)

We learned that the bombs you made were sent to Tokat. How did you send the bombs to Tokat, and how many bombs were there? To whom did you send the bombs? Tell the truth explicitly.

I was at the Constanta Port, Romania, nine months ago. My brother Ohannes told me that as I was away, Ohan's son molder Setrak, from Tokat, stopped by at my brothers shop and ordered 5 bombs and took them to Tokat. Ohannes delivered the bombs without putting on the fuses. I do not know for how much he made the bombs.

Have you known Ohan's son Setrak from Tokat, before this event? The number of bombs you sold to Tokat is more than this. Why do not you tell the truth?

I know Setrak because we buy metal bathroom bowls from his father. As far as I know, we sent nothing else to Tokat but the five bombs my brother Ohannes had produced.

Confirm your testimony.

I confirm and sign my testimony.

Assistant Chief of
Police
(Signed)

Central Gendarmerie
Team Chief
(Signed)

Suspect Karnik
(Signed)

----- ✍ ----- ✍ -----

The testimony of suspect, Taiaq's son Ohannes, caught with bombs in his house, taken for the second time. (July 17, 1914)

According to your brother Karnik's testimony, when he was in Romania, you made and sold so many bombs to Ohan's son Setrak, a molder, from Tokat. Tell us the whole truth in all aspects.

Eight months ago, when my brother was in Romania, Ohan's son Setrak from Tokat, whose name I heard as I shopped with my father, came to our shop. Asked for Karnik. I told him that he was in Romania. He said, "I am going to Samsun, we will talk when I come back," and left. A week

and a half later, he stopped by at the shop on his way back from Samsun. He asked, "Your father used to make bombs, do you also make bombs?" I said, "I can make you a few."

We bargained and agreed on a mecdiye per bomb, in total 5-6 bombs, with no fuses and a hole. Setrak had no money, but he was to give the money upon receiving the bombs I would make.

Upon this agreement, Setrak went to Tokat and I made the bombs. 15 days later, a short, pale skinned, fair mustache chunky carter, whom I do not know but will identify if I see, came to my shop with a paper in his hand signed by Setrak. He gave Setrak's letter and the 5 mecdiyes for the bombs as promised and left. I remember telling this to my brother Karnik when he came back from Romania.

***Where is the letter master Setrak sent you for the bombs from Tokat?
Did Setrak tell you how he was going to use the bombs?***

I do not remember where the letter Setrak sent me is since it has been about eight nine months. When I asked Setrak why he wanted these bombs he said, "I will sell them in Tokat." He also told me that he was going order some more should there be any need. In the letter he wrote he said he had molder Agop and Karabet cast them. This is the truth.

Did anybody see you bargaining with Ohan's son Setrak from Tokat for the bombs, the carter's bringing Setrak's letter to you, and your giving the bombs to the carter?

Nobody saw me bargaining with Setrak or me giving the bombs to the carter, because these bombs are made secretly. I do not know if anybody else makes these bombs or not.

What are the incentives behind your making the bombs even though it is forbidden to produce bombs and explosives?

Upon Sertak's insistence we made five bombs and sent them with the carter. I did not know that it was against the laws.

I have read your testimony sign if it is correct.

It is correct. I confirm and sign it.

Assistant Chief of
Police
(Signed)

Gendarmerie Central Team
Chief
(Signed)

Suspect Ohannes
(Signed)

----- ----- -----

The testimony of Nazar's son suspect Aghia, 32, molder, living in Aşağı Sevadiye District, married with children, knows Armenian, taken under detention after being caught in his shop with three shells used in making bombs. (July 18, 1914)

Where did you get the shells that were discovered during the search? Why do you use them? How long have they been in your shop?

My deceased father Ohannes was a molder. Twenty years ago, when I was twelve, I saw them in the shop. They were among the useless hardware. When we were molding in the big furnace, we used put these bombshells on the bellows for weight. These are left from my father.

We have been informed that you have been making bombs ever since your father's period. It is clear that you were making bombs, as you drilled four fuse holes on one of the shells. Denying will do no good. Tell the truth. I am showing you the shells turned into bombs at your workshop. Look at them and tell the truth.

I do not know if my deceased father made bombs or not. The shells you have shown me were at the workshop since my father's days. I do not know who made them. I have never tried making bombs, and nor I have made any. They are slandering me. I do not know why.

Read your testimony.

Correct. I will sign it.

Assistant Police
Commissioner
(Signed)

Gendarmerie Central
Team Commander
(Signed)

Nazar's son suspect
Aghia
(Signed)

----- ✂ ----- ✂ -----

Taiaq's son Karnik's testimony taken again for the third time as it was deemed necessary. (July 18, 1914)

It is reported that you have some important explanations to make. Explain it please.

A tall man, Topal Hadji, having no occupation, from Sivas, I do not know his nickname, living in Beyazıt Pasha District, using a walking stick, used to go to Daschnakzoutioun and Hntchagian clubs and to the

coffeehouses. Cemil Effendi who is a teacher at the Armenian Girls School near the asylum and the club coffeehouse, mentioned above, manager Agop and his brother Avadis used to meet with him frequently. Lame Hadji from Sivas came to our shop and told us that he imported dynamites and transported these to Sivas, Tokat, Erbaa and Niksar about two months ago. He added that he wanted a few large bombs and asked me to make them. I told him that it was impossible to make those bombs in our furnace because it was not big enough. Then he said, "I will give the model and get somebody to make them," and gave these models to Molder Taiaque's(?) son Hamparsum and had him make 5-6 large bombs. The bombs that Topal Hadji had molded were kept in my uncle's shop until the officials detained me. Topal Hadji told me that Tistis applied to get a fuse for the bombs Mihran made, but Mihran could not make the fuses for him, as he was busy. Topal Hadji is a ringleader of the defeatists. Moreover, I heard through an opening that the rifles confiscated in Samsun were going to be distributed by Lame Hadji, but I do not know who told him. The Tekel authorities, while looking for tobacco, confiscated two of the Martini rifles that were sent to be sold in Tokat previously. The rifles mentioned were bought back for 10 liras in Mardikian store.

To whom does Lame Hadji send the bombs he had made here, and the dynamites he imported? Who are Hadji's men in Tokat, Erbaa and Niksar? Who does he meet? Do you know anything about it?

Topal Hadji is a close friend with Benjamin from Sivas, Çamkırtan who runs a mill behind Kızılatış, Tokat, and with the Gölebatmaz's who deals with hand-painted cloth manufacturing. He might have sent the bombs to them.

In your testimony you stated that, the Tekel officials confiscated two of the Martini rifles while they were being returned. How many rifles were there? Tell us when and by whom those rifles are sent from here to Tokat, and who was to receive them?

Although I said "last week" in my testimony, the Tekel officials confiscated those rifles 10-15 days before the Sebilağzı fire. I do not know how many rifles were sent from here, and to whom they were delivered in Tokat. Hallaçoğlu Aghia who brought the rifles told me that the rifles confiscated were sent for Mardikian. I do not know where Aghia lives now. However, he drives Kirkor's cart in return for money. Kirkor used to be a shoemaker but now is a carter; I do not know his nickname. If you question Aghia you can learn about the rifles sent to Tokat.

You are under detention for two days now. Has anybody oppressed or tortured you? If not, do you declare that your testimony is all true?

Nobody has oppressed me. To tell the truth, I told whatever I knew and heard, because I believe I will be released.

You have read your testimony. Please sign it.

I confirm that my testimony is true.

Assistant Commissioner	Gendarmerie Central	Suspect Karnik
	Chief	
(Signed)	(Signed)	(Signed)

----- ----- -----

The testimony – taken in order to shed light on the testimony of the suspect Karnik’s testimony – of Hiergere’s(?) son Mihran, 38, works at Ohannes’s Tıstıs’s(?) workshop, as a knife grinder and lathe operator, at the Alçak Köprü bridge head in Beyazıt District. (July 18, 1914)

Do you know Hadji Agop the lame from Sivas, who is currently living in Amasya?

I know Hadji Agop the lame from Sivas since we live in the same neighborhood.

Agop the lame applied to fuse the bombs which he had the molders make. It is denounced that you told him you could not make it since you were quite busy at the time. Tell the truth, why did Agop from Sivas apply to you?

Agop the lame used be our tenant four or five years ago. We are on strained term as we had forced him to leave. He did not apply to me to fuse the bombs. I am an honorable man doing my job. I would tell you if he had offered such a thing.

Please confirm your testimony.

I confirm my testimony and sign it.

Assistant Commissioner	Gendarme Central Team	Lathe Operator
	Commander	Mihran
(Signed)	(Signed)	(Signed)

----- ----- -----

The testimony of Taiaq's son Hempar, 45, called upon suspect Karnik's written testimony lathe operator in Sofuzade District. (July 18,1915)

Do you know Agop the lame living here, although he is actually from Sivas?

I am not sure.

It is said that by bringing the models Agop the lame had you make five or six big bombs. When and how much did you charge to make the bombs in accordance with the models he brought?

I did not see Agop the lame, and did not make such a thing. My shop was closed for three months, as I was dealing with silkworm trade. I opened my shop two days ago. I actually do not know anything about it.

It is certain that you made the bombs according to the models Agop the lame brought. Why are you denying? Even when your brother's son Karnik was detained after the finding of the bombs Agop the lame cast during the searches carried out at his shop you were standing in front of the furnace, why denial? You are a tradesman. You make the things you are ordered. Do not deny it. Tell the truth.

I definitely do not know anything about these.

Confirm your testimony.

I confirm my testimony, and sign it.

Assistant Police
Commissioner

(Signed)

Gendarme Central
Team Commander

(Signed)

Taiaq's son Hempar

(Signed)

----- ----- -----

The questioning of Taiaq's son Karnik – a foundryman – from Sofular District, and his brother Ohannes in whose houses two bombs were found– one fused the other not fused – during the researches and the preparatory investigations pertaining to the explosives used in the bomb issue. Their deceased father – died a year and a half ago – had made 50 bombs and sold them to Dellalian Mardiros, a tenant at the Hantas' house in the Sofular District, who sent them somewhere towards Ankara. A month ago Karnik's brother Ohannes made four bombs and sold them to Altun's son Miller Raphael's son Agop in return for five mecdiyes; and eight months ago Ohan's son Setrak Nikghos, a foundryman from Tokat, made five bombs, for a mecdiye each, and gave them to the carter who was carrying a letter by Setrak Nikghos to be sent to Tokat. Mardiros, and Raphael's son Agop were pursued as they have confessed that they had purchased bombs. As a result of the investigations carried out it was understood that Mardiros is in America, and Agop has left towards Merzifon ten days ago.

Three old cannon balls were discovered during the search carried out at the other accused, living in the Sevadiye District, Nazar's son Aghia's workshop. It was observed that one of the cannon balls was emptied and wholes were drilled around it and thus rendered suitable for a bomb. However, Aghia denied the charge during his questioning, claiming that he was not interested in bomb making, and that the old cannon balls remained from his father's time.

Under the light of the investigations carried out at the Nazar's son Aghia's workshop, it has been found out that Karnik and Ohannes have been making bombs ever since their deceased father's time by making use of ancient cannon balls that are suitable for making bombs. This report is drawn in the presence of the suspect in order to bring together the report written after the inspection of the cannon balls suitable for making bombs, found at Karnik and Ohannes's houses and at Nazar's son Aghia's house and workshop, by the gun-manufacturer; the two-page search warrant containing the information about the previous scene investigation; the accusation suggesting a search over above mentioned Nazar's son Aghia's house and workshop.

Assistant Police
Commissioner
(Signed)

Gendarme Central
Team Commander
(Signed)

Gendarme Team
Commander
(Signed)

----- ----- -----

The testimony of Ohannes's son Setrak – a turner, from the Sabunhane District of Tokat – taken upon invitation pertaining to the five bombs that he had had ordered through the agency of the bell-maker Taiaq's son Ohannes, living in the Sofular District, Amasya. (July 24, 1914)

Identify yourself in detail.

My name is Setrak, my father's name is Ohan. Our family name is Kondjuoghlus. I am 23 years old and single. I have not completed my military service. I was born in Sabunhane District, Tokat. I am a molder.

Who do you know in Amasya? Which molders do you know in Amasya?

I do not know anybody here, I mean in Amasya. However, Hachatur usta⁴⁸, from Amasya, actually working in Zile⁴⁹, came to Tokat with his father Ohannes five years ago in order to make the brass hoops that were to be placed on the pillars of mosque which was being built. They made those loops together with my father. This is how I got know Hachatur usta from Amasya. I heard from Hachatur usta that he had two sons. I came here a year ago "in order to go to Samsun for business." I asked for Hachatur usta, but I heard he died. I also heard that his son was here, and working at a workshop. I went to the shop; I cannot remember his name. He was working at the shop. I asked about his brother whose name I did not know; he said he was in Romania. We talked for about 10 minutes. I asked for his father and then went to Samsun. He is the only one I know here.

Did not you tell anything else to this man, whose name you do not know, in the shop?

No. I did not say anything else. We talked for a while. I asked for his father. I do not know anything else.

You have already known Hachatur usta, and now you are saying you have asked for him. Why did you ask him? Did you have an order?

No. I was just going to ask how he was doing.

You are denying the words you said to his son Ohannes in the shop. Why?

But I did not say anything to him.

---

⁴⁸ A title used for the craftsmen to denote their mastership in the arts they are practicing. Master.

⁴⁹ An administrative district in Tokat.

Look, we know you told Ohannes, “I was looking for your father. He used to do my work. But he died. What can we do?” When Ohannes asked you why, you told him that you will order five bombs for the time being, and if he succeeds you would order more. Do not deny it. This is what Ohannes says. You ordered five bombs, a mecdiye each. However, since you had not had any money, you later sent a carter from Tokat, with a letter saying, “Hand the things I entrusted you to the one who brings the letter,” and the five mecdiyes for the bombs. Do not deny this and please tell the truth.

I have never talked on such an issue with Ohannes. I do not know. I do not care if he tells all this to my face. I do not know such things.

I have written down your testimony as you have said it. Please sign if it true.

It is all correct. I confirm and sign it.

July 24, 1914
Ohannes Usta's son Setrak
from Sabunhane District, Tokat.
(Signed)

We confirm that this testimony is taken before us. July 24, 1914

First lieutenant
(Signed)

First lieutenant
(Signed)

Lieutenant
(Signed)

----- ----- -----

Amasya Sanjack
Office of the Governor
Number
29763
552

To: Office of Attorney Amasya

In view of the information received from the Office of the Governor of Istanbul pertaining to the transferring of Taiaq's son Karnik and his brother Ohannes, the bell-makers, from Sofular District, Amasya, to the Istanbul Martial Court on the evidence of finding of bombs at their homes and workshops, the sending of the investigation documents together with them is found appropriate.

July 25, 1914

Amasya Governor
(Sealed)

To: Office of Interrogation Committee for further considerations

July 25, 1914
Sealed-Signed

----- ----- -----

To: Public Registration Office Amasya

Attached is the document certifying the date of birth of Taiaq's Hachatour's son Ohannes from Sofular District, Amasya.

July 25, 1914

Office of the Interrogation Committee of the Court of First Instance, Amasya

221
54

It is hereby presented that Taiaq's Hachatur's son Ohannes, living at number 65 in the mentioned district, is registered as born in 1894. July 25. 1914

(Sealed)

----- ----- -----

Amasya Court, Department of Interrogations Deposition Document

Base Number
113

Office of the Attorney
337

Attached are the investigation documents pertaining to the suspects – Taiaq's son Karnik, bell-maker from the Sofular District, Amasya; his brother Ohannes; Nazar's son Haikaz(?); and their friends – accused of making and selling bombs and explosives. July 25, 1914

----- ----- -----

The testimony of suspect, Taiaq's Hachatour's son Ohannes, 17, from Sofular District, Amasya, hazel eyes, pale white face, long nose, mid-height, and strong-built. (July 25, 1914)

What do you do? Are you married or single? Are you literate?

I am a bell-maker and molder. I am married and have no children. I am literate in Armenian. I can read but cannot write in Turkish.

Where is your workshop? Is there anybody else working at your shop?

I have a shop in the molders' bazaar. My four brothers and I used to work with Karnik. We do not have anybody else working there.

Have you ever been convicted for any reason before? Were you detained? Why?

I have never been convicted or imprisoned for any reason.

It is said that you and your brother are making bombs and explosives in your shop and selling them to various places. What do you say? When did you make the bombs? And, for what reason? To whom did you sell them? Tell the truth.

Sir, we did not make bombs and send them anywhere. However, somebody named Jerob the miller, whom I do not know well, brought us models and said, "Make four of these." We gave them to him when we received the money. We did not know what we made was something malicious as we made them to the model. We did not make any other than the ones we gave him. We did not sell it to anybody. We did not have any intentions in doing this.

You are saying that you did not make any bombs other than the four you made to the model; and delivered them to the owner, and took the money. However, bombs were found in your house during the search. What do you say?

Yes, they found bombs in our house. But I do not have anything to do them. They said they found two bombs in our house. I do not know who put them. I only know that we made four bombs and delivered them. I do not know anything else.

Is your father alive? It is said that your father is making bombs and selling them. This is your claim in your testimony.

We said, "Our father also used to make them," to save ourselves. We lied. We never saw our father making such items. We did not make such items either. However, we made something we were ordered, without knowing what it was. But it turned out to be a bomb.

Where else did you send the bombs? Were there other people making bombs?

We did not send bombs to any other people. I do not know if there are others making bombs.

In your testimony you said that you sent four or five bombs to each of the miller Rafael's son Agop, and Setrak from Tokat. Who are those men?

The miller's son, the man I have just mentioned, Jerob, is wrong. We delivered them to Agop. After all he ordered the bombs. We did not send them to anybody in Tokat. The gendarmerie put pressure on us, that is why we said, "We sent them here and there." It is not true.

Is there anybody else making bombs?

I do not know if there is anybody else making bombs.

Did you or your brother Karnik make the bombs?

We made them together since we work in the same shop.

We have read your testimony. Please sign it.

My testimony is correct. I will sign it.

Clerk (Signed)	Investigation Judge (Signed)	Suspect Taisia's Hachatur's son Ohannes. (Signed)
-------------------	---------------------------------	---

----- ----- -----

The testimony of Taiags' Hachatour's son, the suspect, Karnik, 30, black mustache, black eyes, stern face, and mid-height, from Sofular District, Amasya. (July 25, 1914)

What do you do? Are you married or single? Are you literate? Have you ever been convicted or imprisoned before?

I am a bell-maker. I am married with two children. I can read and write a little in Armenian. I do not know Turkish. I have never been put in prison or convicted.

Why were you detained? Tell us what happened.

Sir, I do not know anything. They found bombs in my house. That is why they detained us. But I do not live with my brother. We live in the same house but do not live in the same room. They were found on his side. I do not know. I do not know who brought and put them there.

You do not know anything about the things found in your house, but what about you making and selling them? Do not you know them either?

Yes. Somebody brought us a model. He forced us to make it. We made four of them and gave him. He is somebody called Karabet or Agop. We did not make any of them and sell it to anybody else.

How can he force you to make it? Since you realized it was a bomb, why did not you inform the authorities and say, "A man is forcing me to make bombs"?

I did not have the chance to tell the authorities. They heard about it in two days anyway.

Whom did you send them to in Tokat? You stated it in your testimony.

I have no idea; I did not say such a thing.

Who else is making bombs? It is said that your father was also making bombs, was not he?

I do not know. We heard that Nazars' Aghia's father was once making bombs, and now they say Aghia is making bombs. I did not see it though. I do not know if my father is making such things.

Did you make the bombs you made for others or did Ohannes make them?

We made them together.

Sign your testimony.

My testimony is correct. I sign it

(Signed)

----- ✂ ----- ✂ -----

The testimony of Nazars' Ohannes's son suspect Aghia, brown mustache, dark skinned, hazel eyes, and mid-height, 31, from Beyazıtpaşa District, Amasya. (July 25, 1914)

What is your job? Are you married or single? Have you ever been convicted or imprisoned before? Are you literate?

I was a molder. I have been working as a carter for one and a half years now. I am married with two children. I have never been convicted or imprisoned before for any reason. I can read and write in Armenian. I do not know Turkish.

Why are you detained? Explain.

I do not know.

Did not they tell you? Or ask anything?

They did. They said, "It is said that you have been making bombs and know the others making them." I was at my country house. They had searched my house and workshop and found some pieces of iron and called them bombs. This is why they detained me.

They did not find pieces of iron from your shop but bombs. It is said that your father was making bombs, and that you are making them now. What do you say?

They could not find the bomb in our shop. The thing they took as a bomb was a piece of iron. It is a spherical iron. That piece of iron had been there since I began working at the shop. I do not know what it is. I did not make it; it is not a bomb. I do not make such things and I cannot make them. I definitely refute the charge.

It is said that you have a brother, Haikazon(?), he is also making bombs, is that true?

No. I do not know.

What does that thing; you call iron, look like? Is it an empty container?

Yes, it is an empty container, but I do not know what it is. I saw it in the workshop.

Who is working in the shop now?

Nobody works there now. A year ago, I was working there. Now it is closed. They took me from home, and told me to open the workshop. I opened it.

Who else makes bombs?

I do not know.

Sign your testimony.

My testimony is correct. I will sign it.

(Signed: Suspect Nazars' Aghia's son Ohannes.)

----- ✎ ----- ✎ -----

The testimony of Kundjals' Ohannes's son suspect Setrak – blue eyes, mid-height, thin mustache, black eyebrows – 23, sent under police protection from İçmesu District, Tokat. (July 25, 1914)

What do you do? Are you married or single? Have you ever been convicted or imprisoned before? Are you literate?

I am a molder. I am not married. I was arrested two years ago when a big caliber revolver was found on me. I was in jail for 5 weeks. I have no other condemnation. I speak and write Armenian. But not Turkish.

Do you know Taiaq's son Karnik and his brother Ohannes who live in the Sofular District, Amasya?

I just know the younger one. But do not know their names.

Why did they take you to Amasya?

One day, the police came to my house in Tokat to search. They could not find anything and detained me. Now they sent me here. I do not know why they sent me. I later heard that they sent me for the bomb issue.

You have purchased bombs from Karnik and Ohannes eight months ago. It is said that you transferred them to Tokat. What do you say?

I surely did not buy such a thing. I was in Istanbul eight months ago. I surely do not know anything about the bomb.

Ohannes says that he sold you five bombs earlier. He charged a mecrediye for each.

No. I definitely refuse the charge. I in no way know such a thing. I do not know who did it either.

Sign your testimony.

My testimony is correct. I will sign it.

Clerk
(Signed)

Investigation Judge
(Signed)

Kundjals' Ohannes's son Setrak
(Signed)

----- ✎ ----- ✎ -----

The testimonies – pertaining to the bomb issue – of Karnik, his brother Ohannes, Nazar’s son Aghia, Koundjal’s son Setrak, who are still under detention, are sent for further considerations of the office of the attorney in relation to their accusation and detention. (July 25, 1914)

*The Office of the Interrogation Judge
at the Court of First Instance,
Amasya.*

Of the suspects: Karnik and his brother Ohannes for keeping a bomb at their home; finding of an old cannon ball at Aghia’s place, and his first testimony at the first questioning; the other convict’s being directly connected with this issue; it is hereby requested that a temporary detention document should be prepared for all the suspects as they were all indulged in activities against the Ottoman State pursuing its destruction. July 25, 1914

The Office of the Vice Attorney, Amasya

Of the suspects: Karnik and his brother Ohannes for keeping a bomb at their home, and their testimonies in relation to the issue; finding of an empty old cannon ball at the other convict Aghia’s place; and the other convict Setrak’s buying of five bombs from the other suspect Ohannes as recorded in Ohannes’s previous testimony; making of these bombs with the probable aim of overthrowing the Ottoman State; documents pertaining to their temporary detention are hereby written in accordance with and upon the request of the attorney. July 25, 1914

*The Office of the Interrogation Judge
at the Court of First Instance,
Amasya.*

The verdict pertaining to their detention has been evaluated, and approved that the verdict given is in unison with the law.

July 25, 1914

*Chair of the Court
Attorney*

----- ✎ ----- ✎ -----

This document, which is conveyed through the telegram message – dated July 26, 1914 – received from the Office of the Attorney of the Court of First Appeal is to be forwarded to the Martial Court upon the Attorney's further considerations pertaining to the concern of the document.

July 27, 1914

*The Office of the Interrogation Judge
at the Court of First Instance,
Amasya.*

----- ⸮ ----- ⸮ -----

INDICTMENT

86

Under the light of the questionings of the suspects Debags' Karnik and his brother Ohannes, bell-makers, from the Sofular district of Amasya; Nazars' son Aghia; Kundjals' Setrak and his friends who have been detained for making and selling bombs and flammable materials, are convicted with defeatist political offenses aiming at disturbing the internal security of the Ottoman State; therefore as the issue exceeds the capacity it is hereby decided and requested that the indictment documents should be submitted to the Martial Court found in Istanbul.

July 27, 1914

*The Office of the Interrogation Judge
at the Court of First Instance,
Amasya.*

Submitted to the Office of the Governor of Amasya. July 27, 1914.

Office of the Vice-Attorney, Amasya

----- ⸮ ----- ⸮ -----

Verdict No: **330**
84 **113**

VERDICT

The indictment and the questioning documents have been examined. Taiaqs' Karnik and his brother Ohannes, bell-makers, from the Sofular District, Amasya; Nazars' Aghia from the Beyazıtpaşa District; Kundjals' Setrak from the İçmesu District, Tokat; are found to be guilty of the charges directed against them: defeatist political offenses aiming at disturbing the internal security of the Ottoman State, and as this political case exceeds the power of our court, and as it resides within the power of the Martial Court, it is hereby decided that the questioning documents shall be forwarded to the Martial Court.

July 27, 1914

*The Office of the Interrogation Judge
at the Court of First Instance,
Amasya.*

The Document is hereby submitted to the Office of the Amasya Mutasarrif.

July 27, 1914

Office of the Vice-Attorney, Amasya

----- ✎ ----- ✎ -----

*Attorney
736*

COMMUNIQUE

Sir, the documents – pertaining to the trials of the mentioned convicts on the charge of murder, in their presence before the court – issued after the trials by the Investigation Committee, dated September 6, 1914, are all hereby submitted to the Office of the President of the Martial Court.

*September 7, 1914
Seal-Signed*

As this document that does not require further investigation, it is hereby submitted for further considerations. August 27, 1914

Seal-Signed

----- ----- -----

INDICTMENT

**Number
736**

The documents pertaining to Karnik and Ohannes, and Aghia and Setrak have been read.

Following the thorough investigation of the interrogation documents, it is concluded that the convicts mentioned have been serving the instigators, who have been pursuing defeatist aims in order to cause an insurgence, by making bombs and other materials of destruction. It is hereby requested and claimed that the convicts should be judged in accordance with the supplementary provisions, dated July 16, 1906, of The Penal Code Article 58. August 30, 1914

Seal – Signed

----- ----- -----

VERDICT

Following the thorough investigations carried out on Karnik, Ohannes, Aghia, and Setrak, who are convicted of making and distributing bombs, it has been concluded that they have made and distributed effective bombs that would cause the murdering of the people in masses, destruction of houses, ships, means of transport, and the destruction of the mountain passes. Under the light of their own confessions, testimonies, and valid interrogation documents, where they pronounced their committing the mentioned offences once or couple of times, their offenses have become definite; and as their offences requiring heavy penalties correspond to the supplementary stipulations – dated July 16, 1906 – of the Penal Law Article 58, it is hereby decided unanimously that the convicts should be tried by the Martial Court in accordance with the mentioned article and Penal Proceedings Law Article 128⁵⁰.

September 6, 1914
Seal – Signed

----- ⸮ ----- ⸮ -----

---

⁵⁰ For further information see p. 350.

General Directorate of Police Organization, Istanbul
Office of Correspondences
Number
General: 5969
Private: 652

To: Office of Provost Marshall, Istanbul

Upon an information received a search was carried out in the house of molder Taiags' Karnik and his brother Ohannes, in the Sofular District, Amasya, two bombs – one of them fused – were found; hence, during the investigations and questionings carried out by the local interrogation judge, on finding of the bombs, it was found out that Karnik's and Ohannes's father, who died one and a half years ago, had made 50 bombs and sold them to Dellalian Mardiros – a tenant at the Hantas' house in the Sofular District, Amasya; that Mardiros sent those bombs somewhere in Ankara; that Karnik and Ohannes sold the four bombs they made for five meciديات to Altuns' miller Raphael's son Agop; that they sold five bombs, a meci diye each, to Ohan's son Setrak Nikgos – a molder in Tokat – eight months ago and sent them to Tokat by a carter who brought a letter from Setrak; all of these offenses were clearly understood from their testimonies. It has been found out that, of the purchasers, Mardiros was still in America, and Agop was in the environs of Merzifon. During the searches carried out in Nazars' Aghia's – living in Sevadiye District in Amasya – workshop pierced old cannon balls appropriate for making bombs were discovered and it was understood that he has been making bombs. It is found out that Kundjals' Setrak – of the townsmen of İçmesu, Tokat – has been providing bombs to realize a secret revolution. As the accusations directed at them contain offenses threaten the internal peace of the Ottoman State, and carry defeatist aims, it is concluded that their trials exceed the authority of the judicial courts and that the case should be forwarded to Martial Court; accordingly along with the attached documents received from the Office of the Governor of Amasya, Karnik, his brother Ohannes, Nazars' Aghia, and Setrak are sent for further legal procedures. August 17, 1914

General Directorate of Police Organization

Department of Martial Law
1885

The mentioned people are detained at the headquarters. The documents are sent to the Directorate of Martial Law for the commencement of the legal procedures.

August 17, 1914

Provost Marshall
Lt.Col. Halil

To the Office of the Attorney, August 18, 1914

----- ----- -----

INVESTIGATION

Among the people who were detained as a consequence of the interrogation of the Hntchagian Organization members Hayk Minassian and Kara Hayk, who were sent for trial on the charges of murder and rebellion, Ohannes's son Kigork, 49, working as a porter at the Armenian Church School across the Kumkapı Patriarchate, living at the same address, claims that he is an Iranian subject from Tabrīz, and Royan – alias Kara Hayk – was questioned on the charges of getting indulged in illegitimate activities by instigating upheavals and turmoil. It was understood that he was one of the effective members of the committee that was responsible for making propagandas on the Black Sea coasts – as was declared at the Constanta Congress in 1913 – through printed media, public meetings, books, and for setting up regular gangs to take immediate action when Turkiye entered the war; that he was responsible for making propagandas in the name of the Hntchagian Committee; that he was not responsible for the distribution of firearms and explosives; that the committee never dealt with weapons; and that in the answers he gave to the questions pertaining to the issues of homicide and rebellion he claimed that such issues did not take place in their programs;

And the columnist Hemayak Effendi, who was invited to give an explanatory testimony, testified that the mentioned persona Hayk was an Hntchagian for 20 years; that came to Istanbul three years ago; and although he seemed affiliated to Istanbul headquarters he was in fact was Sabah Gulian's sympathizer; moreover, Rupen Karabetian, in his testimony taken during the trials of the members of the Social Democrat Hntchagian Party, claimed that Hayk was originally from Tabrīz, that he was better known as Kara Hayk, and that he was one of

the close friends of Sabah Gülian; all these were proven under the light of the due evidences and were all recorded and signed by the members of the court. It is hereby stated that as their offences required the heavy penalty stated in Article 54 of the Criminal Law, their cases should be taken to the Martial Court and tried upon the charge of homicide; investigation on Hayk Minassian – whose identity could not have been obtained, and thus could not have been invited for questioning – should be separated and deepened for a further trial.

October 10, 1915

----- ⚔ -----

The research and investigations carried out on Kirkor, Mihran, Artin, Karabet, other Karabet, Hadji Ohannes, Antranik, and Horan (?); and those carried about Russian subjects Kirkor Halladjian, Gerard Bartoh, Kegam, and Gulbeng (?), as to whether they are guilty or not; and those about Gekhonor's (?) son Bogos, who could not have been detained yet, and Murabaghdjian, who had lost her mental balance long ago; and those about Hadji Nerses and his friends have been completed.

At the end of the interrogations of the following accused people: Manuk's son Hadji Ohannes, 32, bookseller, living in the Karakalpak district of Adapazarı; Minas Gedjian's son Antranik, 42, insurance agent, living in the Gülesin district of the same town; Hachatur Yeremian's son Horan, 46, ironsmith, living in the Kuyumcu district; Hadji Artin Chezmedjian's son Hadji Mihran, 40, hardware and arms dealer, living in the Bozmik district; Ohannes Kabyan's son Kirkor, 61, a night club owner, living at the Ararat Hotel; Bogos Faldjian's (?) son Artin, 39, from Izmit, barber in the Leblebici Street, Galata; Ohannes Patukian's son Karabet, 45, barrel-maker in the Bahçecik village, Izmit; Minas Papazian's son Karabet, 47, porter, living in the Aynalıkavak district, Izmit; the fugitive Kegam, fish preserver in Adapazarı; Russian subject Kirkor Halladjian; Gerard Bartoh, typesetter at the Azadamard printing house; Gulbeng, coffeehouse owner across the station in Izmit; it has been understood that they have come together on the conviction that the Armenian nation was oppressed and denigrated mostly in Türkiye, and issued various decisions on separating the Armenian provinces from the Ottoman State for the national freedom of the Armenian people; that they spread their illegitimate claims by printing books, organizing public meetings; that they set up assassination plots against the Ottoman authorities by establishing regular gangs and sending them to proper places to achieve their aims; that by taking the present situation for granted they instigated upheavals to achieve their goals whenever

and wherever they willed; that they, being influential members of the Armenian organizations, organized secret meetings to this end; that they produced various types of explosives, collected and distributed weapons, hid them in their places; that they were ready to use them at the beginning of the risings. However, the office of the Adapazari Kaimakam issued the provisional article, which stated that all the weapons, ammunition, flammable, and chemicals the citizens had should be turned over to the authorities in due time, otherwise they would be charged with treason against the armed forces, like the enemy forces, and shall be sentenced to death as suggested by the law to all the villages and towns in the province by appropriate means.

Although declarations were publicized on the walls of the churches, on the corners of the streets, the mukhtars were given those declarations those ill willed people tried to make use of their aims to the limit by neglecting the terms mentioned in the declaration, kept the flammable and explosive materials they have manufactured upon the orders of the organization of which they are members, and tried to destroy some by dumping them into sea. During the interrogations Hadji Ohanness confessed that the fugitive Bartoh gave him bombs, and took them a couple of days later and went to Izmit. Antranik said that although he was a member of the organization the party seized to exist three and a half years ago; and confessed that the ironsmith Horan made the bombs upon Bartoh's proposal, which were then filled by Bartoh himself; that the bombs seized in Izmit and Adapazari were made by him; that he surrendered the bombs he had thrown into the toilet during the researches; that he was the one who manufactured the flammable and explosive materials; moreover, he testified that Hadji Mihran sold some Mauser and Gra rifles after the March 31 event; that on contrary to Kirkor's testimony he was not a member of the party; that he surrendered the bombs Kirkor had hidden in the wells to the authorities responsible from the researches; that Kirkor Halladjian threw the chest he brought to the hotel into the well after having understood that they were full of bombs; that an Hntchagian named Artin Mizoh (?) brought bombs in two jars and in a basket thinking that the decree was issued for Istanbul only and that he advised him to get rid of the bombs by throwing them into the sea with the help of the porter Karabet; that Karabet destroyed the bombs Kegam brought by throwing them into the sea with the help of the porter Karabet; that he was in Constanta for business not as a member of the congress realized under the chairmanship of Sabah Gulian; that the porter Karabet kept the bombs Artin had forgotten 5-6 years ago in his coal cellar for a year and a half before handing them over to the barrel-maker Karabet to be thrown into the sea. Under the light of their accusation of each other, and their partial acceptance and refusal of the charges directed against them; it has been decided that the civil

servants responsible from collecting weapons in Izmit and Adapazari should collect the explosive material mentioned above; it has been concluded that Gerard Bartoh and the Russian citizen Kirkor Halladjian are responsible from the distribution of bombs; and under the light of the minutes and the evidences provided that Gulbeng has been distributing the bombs Bartoh left. It is hereby decided unanimously that: as their offenses corresponded to the second novel amendment of the Article 58 of the Criminal Law – as for the purpose of their production, date of production, and their keeping – pertaining to the heavy penalties, the trials of the detainees and of the fugitives mentioned above should be left to the Martial Court on the charge of homicide; and that the investigations carried out on Murabaghdjian, who is found out to be mentally ill, Hadji Nerses, and on Gekenos's son Bogos, whose identity could not have been obtained for the time being, should be separated from the on going interrogations.

October 11, 1915

(Signed)   (Signed)   (Signed)   (Signed)   (Signed)

----- 80 ---- 82 -----

The testimony of Ohannes Kabian's son suspect Kirkor, 61, from İzmit, tenant at the Ararat Hotel in Adapazarı. (September 1, 1915)

Why did they detain you?

They searched my house in May because of an arm issue; however, they could not find anything. They just found some freedom fighters' pictures; there were six of them. They detained me upon this, and sent me to Bolu prison. I was in prison for about two months. They searched my house on May 30. On July 24, they called me to Adapazarı from Bolu. Thinking they were going to judge me, I came to Adapazarı under the gendarme protection. There they said, "It is said you have bombs." I took out the 55 bombs I hid in a well.

The reason for the finding of bombs on me: About two and a half years ago some Kirkor Halladjian came to my hotel from Istanbul. Stayed at the hotel for a week. As he was leaving, he left the chest he brought with him. He said, "I will come back in about a week's time and take the chest." During the mobilization the authorities asked for my hotel. So I left the hotel. In the meanwhile, wondering what was in the chest I opened it. I got scared when I saw there were bombs in it. However, I did not throw them into the well straightaway, but hid them in my shop first. I kept them there for about two months, and thought, "What should I do with them?" Then I threw them into the well. It was sometime between February and March when I threw the bombs into the well.

I met an Armenian named Kirkor Saadetian in April (he is serving in the army now, he was a carpenter in Adapazarı). Then, I told him, "A calamity happened. Some people left some bombs. I threw the bombs into a well to destroy them." Consequently, he informed the authorities searching arms when I was under arrest in Bolu. They called me upon this. This is how they learned all about it. When I was in jail in Adapazarı, they announced, "Whoever has a bomb and hands it in on will is not going to be punished. Because I was in prison in Bolu, I could not learn about this announcement. Therefore, I was in a situation of not obeying the authorities' orders and passing the deadline to hand the bombs in; and still not inform and surrender them; this is why they transferred me here. Here, as you see, I was detained upon a temporary arrest decision of the Investigation Committee on June 13.

Sign your testimony.

Yes, sir.

(Signed)

----- ✂ ----- ✂ -----

The testimony of Hachatur Yeremian's son, suspect Horen, 46, from Adapazarı, blacksmith at the coal market. (September 1, 1915)

Why were you detained?

İbrahim Bey, an official from İstanbul, came to collect all the arms. He called me to take my arm. He said, "Anybody who has arms, explosives and surrenders them will be forgiven." I went to see him immediately. I said, "I made bombs to be used against the reactionaries in the March 31 incident. Now, I will take them out and give them to you." İbrahim Bey said, "Alright, son!" He let me fetch them. I had hidden them in the cesspool, in my father's house. I found a laborer and had him dig. I took the bombs out and submitted them to İbrahim Bey. Then they put me in jail.

Sign your testimony.

Yes, sir.

(Signed)

----- ✎ ----- ✍ -----

The testimony of Hadji Artin Chezmedjian's son, the suspect Hadji Mehran, 40, from Adapazarı, trading arms and fruits around Sultan Orhan Mosque. (September 1, 1915)

Why were you detained?

A civil servant came to Adapazarı and asked, "How many of the arms, which were banned by the officials, did you sell, and to whom?" But I had told him that I did not sell any kind of banned arms since the March 31 incident.

Then why did they detain you?

I do not know why.

Sign your testimony.

Yes, sir.

----- ✎ ----- ✍ -----

The testimony of Manouk Kabakian's son, the suspect, Hacı Ohannes, 32, from Adapazarı, a bookseller in Uzunçarşı. (September 1, 1915)

Why were you detained?

They called me to the church to ask for arms, they asked, "Do you have any arms?" I said, "I had a twin-barrel rifle, but gave it away." I showed them my license. "Do you have any information about the bombs, to help us," they asked. A propagandist named Pantouh came. I invited him to my house for a dinner fifteen days after the March 31 incident. He had left a bag at my shop that day saying, "I will come in the evening, and we will go together." He did not come but sent a message, "I will come over." Thinking, he might need the bag I brought it home. He came in the evening. As we were about to go to bed, I said, "This bag is heavy," looking at the bag I asked, "There is something round in this bag." He replied, "They are bombs!" I asked him why he brought them to my house. He said, "I was not going to bring them here, but, you brought them here. I will take them away tomorrow." Next morning he left saying he was going to İzmit. He took some of them, and left the rest. I saw them when I woke up, and hid them to my coal cellar. He came back to my house after a week. He went to bed very early. Next morning he said, "I filled them, and I am taking them away." He filled them in my house at night. He took them all and left in the morning.

Although the officials in Adapazarı asked me if he took the bombs to İzmit that night, I do not know to whom he directly took them as I was a simple member in those days. We used to correspond with Kirkor Keeragosian in İzmit when I was in the Hntchagian Board (in 1911). You can ask him," I said. They asked, "Do not you have any weapons?" I said, "I gave my twin-barrel gun." I denounced the people who had guns; Onnik Gulasarian, Antranik Kavaljdian and Atnash Atnashian who had a Martini each, and one last person who had a Mauser. "I surrendered it to you with them" I said. This situation arose after deceiving of the people by saying that they would not be punished, their taking out the guns from where they had hidden, and delivering them to the authorities themselves.

Sign your testimony.

Yes, sir.

(Signed)

----- ✎ ----- ✍ -----

The testimony of Ohannes Patoukian's son, suspect Karabet, 45, a cooper from Bahçecik Village, İzmit. (September 4, 1915)

Why were you detained?

I had been a soldier in Gemlik⁵¹ for eight months. I was making water barrels and alike for the soldiers. I went to İzmit when they called me with telegraph message. There, at the Police Headquarters, they said, "it is said that you have bomb." They had also searched my workshop. I said, "Somebody named Karabet brought me five empty bombs; and asked 'What should I do with these?'" I said, "I cannot do anything during the day, but I can throw them into the sea at night," and told them that I threw them into the sea. I showed the police the place where I threw them. They sent me to Ibrahim Bey, who was in charge of searching weapons, who told me to take the bombs out from where I threw them. We came to İzmit, I took the three bombs out from where I threw them. And they brought me here. Karabet who brought me the bombs was the detainee Karabet Papazian, who was a porter in front of my store. Some one called Kegam, a fisherman, had brought me three more. I had thrown them into the sea as if I were throwing stones. It has been more than three years. Karabet's incident was about two and a half years ago.

Sign your testimony.

Yes, sir.

(Signed)

----- ✎ ----- ✎ -----

The testimony of Minas Papazian's son Karabet, 47, a porter from Döngel, İzmit. (September 4, 1915)

Why were you detained?

About five or six years ago somebody gave me five or six bombs in a basket. Barber Artin gave these to me. He is also a detainee here now. He said, "Get rid of them!" He gave me 2 kurushes for portorage. I took them home, and hung them in the coal cellar. They were there for one and a half years, I had forgotten all about them. Later, I saw the bag and wondered what was in it and checked. I saw the bombs. I took them again and went to the bazaar. I used to live at cooper Karabet's shop. I used to change my clothes there. Although I told Karabet, "We need to

---

⁵¹ An administrative district in Bursa.

get rid of these bombs. Should I throw them to the sea?" my brother said, "This cannot done during the day, and I live here. Sea is very close. I will get rid of them tonight." So I left them there and went back home. This is why they brought me here.

Sign your testimony.

Certainly.

(Signed)

----- ✂ ----- ✂ -----

The testimony of Bogos Kilindjian's son Artin, 31, from İzmit, barber on the Leblebici Street, Galata. (September 4, 1915)

Why were you detained?

During the March 31 incident I was running a coffeehouse across the train station in İzmit. During that incident an Hntchagian organization member, Pantouh, left two jars and a basket full of bombs to my nightclub director Gulbeng. I only checked the basket. There were bombs in it. I did not check the jars. When I came home at night, I saw them in the room. I asked Gulbeng, "What are these?" He said, "Pantouh brought them, and said 'Kegam will take them.'" Kegam was also there. He called Kegam and said, "Get rid of them!" Kegam already left with the jars. When I came back an hour later, I saw the basket there. I asked Gulbeng, "Why did not he take this?" He said, "He must have forgotten." I said, "Call the porter Karabet, give this money to him and tell him to throw this into the sea as well." I do not know what happened afterwards. I did not ask anything else. I have been working as a barber here for three years.

Are you an Hntchagian?

The organization members used to come to my coffeehouse. The president Kirkor Kiragossian said, "Sign up for the organization." I said, "I would not sign up, but keep coming to my coffeehouse."

Sign your testimony.

Yes, sir.

(Signed)

----- ✂ ----- ✂ -----

The testimony of Minas Gendjian's son suspect Antranik, 42, living in Güneş Mahallesi Adapazarı, an agent of the Osmanlı Insurance Agency in Adapazarı. (September 4, 1915)

Why were you detained?

I was in exile in Sultaniye⁵², Konya, since May 5, 1915. I was called with a telegraph. I arrived in Adapazarı on July 27. On June 27, a law was issued in Adapazarı to collect arms. They asked my gun upon my arrival. I said, "I do not have anything." They asked, "Who owns them here?" I said, "Allow me to make a little research." They allowed me. I met Horen at the church. The officers had told me to see him already. They allowed us to talk in Armenian before them. Horen told me he had surrendered whatever he had, and had nothing left. I told the police commissioner, "Horen says he has nothing else." I do not know why they sent me here.

Sign your testimony.

Yes, sir.

(Signed)

----- ✍ -----

The testimony of Ohannes's son Kirkor, taken again. (September 5, 1915)

What are the names of the freedom fighters you said you had the pictures of?

Serap, Tourkoum, Christopher, Vartan, Hayk, Kagik, Rupen, Aram and Aragh.

Where are they from? What compromises had they done during the declaration of the constitutional monarchy?

They are from Van, Bitlis, and Samsun. They compromised by sacrificing their lives during the declaration.

Which organization are you a member of?

I am a member of Daschnakzoutioun organization.

---

⁵² Konya, Karapınar.

Which organization are Havren, Hadji Mehran, Hadji Ohannes, Karabet Patoukian, porter Karabet, Antranik Gendjian, and barber Bogos member of?

They are all Hntchagians. I do not know if they quitted after the declaration of Constitutional Monarchy.

Who is Kirkor Halladjian?

He used to say, "I am from Van." He previously used to say, "I am from Istanbul." He was a Daschnaksaghan during the declaration of the Constitutional Monarchy.

Who is Kirkor Saadetian?

He is from Adapazari. He is a carpenter. He was a soldier. He used to serve at the depot in Adapazari. He was a Daschnaksaghan at the declaration of Constitutional Monarchy.

Are you still a Daschnaksaghan?

Our club was closed, some three or four years ago. I do not know what is being a Daschnaksaghan.

Your house was searched because you had a connection with Kirkor Halladjian. You were sent to Bolu Martial Court since you had a forbidden document. What do you say?

No.

Were you the president of the Daschnakzoutioun?

Kind of. I was a delegate.

You stated that Kirkor Halladjian distributed bombs to the other members of the organization. To whom did he distribute the bombs?

I do not know, he did not tell me.

Who is Kekenos's son Bogos?

As far as I know he is working at a mill in Adapazari. I do not know him. He was caught with a bomb earlier. This was heard all around the city. It was some 15 or 20 days prior to my trip to Bolu.

You are saying that you were caught on June 13, and then transferred to Bolu. You are also saying that you have not heard about the law about surrendering of the arms and explosives in Adapazari. But this law was put into effect on April 26, 1915. You well know this. It is needless to think about the law being declared in Adapazari, because it was already put in effect one-and-a-half months earlier. Being in prison

is not an excuse. Because the law was put into effect before you were imprisoned. Adapazarı is close to the capital. The daily exchange of newspapers and documents, and the other documents proves that you were aware of the law. Then, why did not you tell the authorities that you had these explosives, and where you kept them before Kirkor Saadetian denounced you. You are under detention because of this. What do you say?

I heard that "These laws were only for Istanbul." I was told, "If it is announced here temporarily, we will bring and surrender them."

Who said this?

It was said at the coffeehouse I rented across the police station.

Sign your testimony.

Yes, sir.

(Signed)

----- ✍ ----- ✍ -----

The testimony of Ohannes's son Kirkor, taken again. (September 5, 1915)

Who is the president of your party?

Gerard Bartoh. He was a clerk at Azadamart Printinghouse. Bartoh was a member in the Istanbul Central Committee.

Who were the members of the Adapazarı Central Committee?

In Adapazarı it consists of Kejonagan (?), mathematics teacher at the school; Aretion Atanassian; Stephen Margossian, clerk at the Adapazarı *Düyun-ı Umumiye* [Department of National Debts]; Ardashis Kehrian, the seeds man running a store in St. Karabet Church Street in Adapazarı. We used to work together.

Sign your testimony.

Yes, sir.

(Signed)

----- ✍ ----- ✍ -----

The testimony of Horen, taken again. (September 5, 1915)

Which party are you a member of?

I am not a member of any party; however, everybody thinks I am a member of the Hntchagian Party.

For whom did you make these bombs?

Somebody named Pantouh came to my workshop. He offered me to make bombs. The newspapers were supporting every kind of help after March 31 incident already. I cast the bombs upon Pantouh's offer. I am iron founder by profession. I told Pantouh not to give these to ill-bred people. I wanted to keep them. I gave him the empty ones. He filled them, and brought them back.

Where did he fill them?

I do not know where he filled them.

Which party is Ohannes's son Kirkor from?

He must be a Daschnaksaghan.

Which party are Hadji Mihran, Hadji Ohannes, Karabet Patoukian, Porter Karabet, Antranik Genchian and Barber Bogos members of?

I do not know which party Hadji Mihran is from. Hadji Ohannes is an Hntchagian. I neither know Karabet Patoukian nor Porter Karabet. Antranik Gendjian is also an Hntchagian. I do not know barber Bogos.

How many bombs were found on you?

I have made about 70 of them. I have about 16 already filled, and 26 empty canisters at my home.

What happened to the others?

Pantouh said, "I will take them to İzmit" and took them.

The bombs that were going to be used around Adapazarı and İzmit are the ones you had made, were not they?

The bombs found and seized in İzmit and Adapazarı were all made at my workshop.

Do you know Kirkor Halladjian?

I do not know him.

Do you know Kegam, the fisher?

I do not know him.

Did you inform the authorities by sending a messenger or writing a letter about the bombs? Or, did you inform the authorities during your questioning?

When I was in Adapazarı prison, I sent a message to the Adapazarı Chief of Police Reşat Effendi with one of the guardians, "There are things I need to tell, tell him to call me." Then, Raşit Effendi called me. I said, "I will surrender the bombs to Ibrahim Bey."

Why were you imprisoned?

They wanted me to surrender my gun. I said, "I have no guns." They detained me.

When you were asked, why did you say, "I do not have any arms but bombs"?

I was already going to get rid of the bombs. I got scared and threw all the bombs into the well.

Then, this proves that you did not surrender the arms and the explosives to the authorities in the due time consciously. What do you say?

I did not inform the authorities, and surrender those; because at the time announced the law was announced I did not have the arms and explosives.

You should have informed them about where they were?

I was scared.

Please sign your testimony.

Certainly.

(Signed)

----- ✎ ----- ✎ -----

**The testimony of cooper Karabet Patukian, taken again.
(September 5, 1915)**

Which party are you a member of?

I am not officially a member of any party. I voted for the Hntchagians in the elections. But I am not a member of any party.

Which party is Ohannes's son Kirkor a member of?

I do not know.

Which party are Horen, Hadji Mihran, Hadji Ohannes, Porter Karabet, Antranik Genchian and Barber Bogos members of?

I do not know which party's members they are.

Who is Kegam?

He is a fish preserver. He is from İzmit. I do not where he is now.

Why did not you tell the authorities where the bombs were and surrendered them earlier?

I was not here. I was in Gemlik. I went to Gemlik to complete my military service on January 24, 1915. I was there until July.

Why did not you inform the police or the authorities in Gemlik?

They were not carrying out searches there then.

Is it necessary for the authorities to search or find the arms?

They did not put up an announcement.

It was declared everywhere. Were you waiting for an announcement?

With whom was I supposed to talk to? I am serving in the army.

As you have an occupation and a duty, you could have informed the authorities and gotten rid of not hearing the announcement, and thus the responsibility.

I did not hear anything.

Why were you called to the Martial Court earlier?

Because I was an Hntchagian.

It is obvious that you attended the congress convened in Constanta under the chairmanship of Sabah Gülian, decided on a rebellion, returned to Istanbul with a document, and went to İzmit to announce and spread your defeatist ideals; and now you are caught with bombs. What do you say?

I was in Constanta for business. I attended the meeting just for a day.

I am reading from your statement in your previous testimony: Where, you say, you stayed there for 4-5 days after the meeting. Although, you said you went to Constanta on behalf of the İzmit delegate, and that the İzmit branch was dismissed, it has been understood that it was not dismissed at all as the Istanbul Central Headquarters has been informing them officially. The documents of the previous research prove that you have been attending the Hntchagian meetings in Istanbul, and voted as the İzmit delegate. What do you say?

I went there accidentally. I got back on the boat immediately, the night the meeting was over.

The testimony you have just given, totally denies your testimony you gave in the previous Hntchagian investigation. What do you say?

I was there by accident this is not a lie. I said I knew about the meeting here, I mean the Hntchagian meeting. In other words, I told them I have never favored revolution. The Constanta meeting does not have an official validation anyway.

Sign your testimony.

Sure.

(Signed)

----- ✍ -----

Testimony of Hadji Mihran, taken again. (September 7, 1915)

Which party are you a member of?

I am not a member of any party.

One of your friends, Kirkor, from Izmir, under detention said that you are a member of the Hntchagian Party. What do you say?

This is a lie.

Do not you know Sabah Gulian?

No. He came to Adapazarı, I saw him.

When did he come?

He came six years ago.

You said you did not buy any arms after the March 31 incident. Did not you buy any before?

I bought 15 Gra and Martini rifles, and two Mauser guns.

How long has it been since you bought these?

Two months before the March 31 incident.

Why did you buy them?

To sell. It was not forbidden at the time.

To whom did you sell them?

To Garbis from Izmit; Avadis from Adapazarı, the coffeehouse owner across the Agha Mosque; commission agent Mihran Jamgochian from Adapazarı; and a Gra rifle to the butcher Mehrdat (?) Devedjian, again from the Adapazarı market; and Martinis to Adem Pehlivan's son Hakkı, Tailor Mihran from Adapazarı Kuyudibi, and to green grocer Garbis at the Manavlar Çarşısı. I sold one of the Mauser pistols to tobacco smuggler Setrak, and the other to Ekmekçizade. I do not remember the others.

You stated that you bought these rifles before the March 31 incident. When did you sell these?

Within three or four months.

Did you point these people when the authorities searching for weapons came to Adapazarı?

I did not point them out. But I told them when they asked.

Why did not you denounce willingly?

I thought, "This is normal, they brought them."

However, you did not inform the authorities but they found these arms on the bearers and they denounced you. Then the authorities called you and this issue came into the daylight. What do you say?

No, I said that.

We asked this before. I am repeating it now. Did you go straight to the authorities and told them or did you inform them when the authorities called you?

No. I went upon my own will.

But, I have just asked you, "Did you point out the people to whom you sold the arms to the authorities research for arms, when he came to Adapazarı?" You said, "I did not point them out. But I told them when they asked." How come you change your mind within two sentences? Tell us?

I must not have understood then.

Nevertheless, the signed confessions of the people who owned the arms, proves that you distributed numerous Mauser rifles and other banned arms to the people via Sabah Gulian who came to Adapazarı three years ago. What do you say?

No. It is definitely a slander.

But your evasive testimony, "I bought them before the March 31 incident and sold them within couple of months," proves that you committed this crime. What do you say?

No, selling arms was not prohibited then.

Sign your testimony.

Yes, sir.

(Signed)

----- ----- -----

Hadji Ohannes's testimony, taken again. (September 7, 1915)

Which party are you a member of?

I was a member of the Hntchagian organization.

What was your position in the organization?

I was a board member for one and a half years in 1911.

Who were the other members of the board?

There were Mihran Jamgochian, Ardashis Bourmanian, Agopjian (?) Koundaian, and Antranik Kemolian (?).

Who was the chairman?

Mihran Jamgochian.

For how long has he been the president?

Until 1912. The Balkan War broke out and martial law was declared. Then all the clubs were closed.

What do these people do?

Mihran Jamgochian is a broker in Adapazarı. Ardashis Burmaian runs a starching shop in Uzunçarşı. Agopjian Koundaian is a shoemaker in Uzunçarşı. Antranik Kemolian is gold producer Tarakjian's clerk.

What did you do when the authorities came to Adapazarı and asked for the surrendering of all the guns and other explosives?

I had a twin-barrel rifle. I delivered it, and they gave me document.

Did you tell about the bombs?

When all the bombs were discovered the Police Officer Şevki called me and said, "You are a member the party," and asked about these bombs. Then I told him.

When the bombs were discovered, the distributors were also spotted. Why did not you tell the authorities after the announcement and say, "I had given such and such bomb to such and such person, he should have a bomb"?

I coincidentally heard Pantouh had done such a thing. As I did not know to whom he gave them, I could not tell anything.

You should have denounced Pantouh, why did not you?

Pantouh had left six years ago.

It is clear that, these bombs have been distributed via Pantouh and were made in Horen's workshop and filled in your house. In this crime, all you three are guilty. What do you say?

I told whatever I told.

You stated that during the Balkan war, the party was dismissed. You even said that you were one of the executive members of the party, pretending to be unaware of the party's affairs proves your offense. Because, the part documents, given ten moths ago, prove that the Adapazarı branch still exists. Moreover, it declares in detail, that there are 50 other branches, and that they held a congress in Istanbul last July for those branches. What do you say?

True. A congress was held in July. A delegate was appointed. But I do not have any idea. Jamgochian said, "They wanted a representative, so we appointed somebody," during the declaration of mobilization.

Then why did you lie and say, "The party was dismissed," just when I asked you?

I meant the clubs were closed and the party was closed.

Then there are some secret meetings?

No, there is no such thing.

Sign your testimony.

Yes, sir.

(Signed)

----- ✎ ----- ✎ -----

The testimony of Hadji Ohannes, taken again. (September 7, 1915)

Which party's members are Kirkor from İzmit, Horen, Hadji Mihran, Karabet Patoukian, Porter Karabet, Antranik Gendjian and Peruker Artin?

Kirkor from İzmit was a Daschnak. Horen was an Hntchagian; Hadji Mihran used to say he was an Hntchagian, I do not know Karabet Patukian, I do not know porter Karabet either. Antranik Gendjian is an Hnthcagian and I do not know barber Artin.

Sign your testimony.

Yes, sir.

(Signed)

----- ✎ ----- ✎ -----

The testimony of Antranik Gendjian, taken again. (September 7, 1915)

Which party are you a member of?

I was a member of the Hntchagian organization. It has been three and a half years since the party was dismissed.

Why was it dismissed?

When the martial law was declared during the Balkan War, they banned it, and closed the party.

Did you renew your permission afterwards?

We neither got a permission, nor continued the party.

Did the authorities give permission?

We did not apply.

So you accept the fact that, if it is realized that the party is established without permission, and was making decisions, this would mean that the party is a secret one, and holding meetings with defeatist ideologies?

Of course it is.

What was your position in the party?

I was just a member.

The Istanbul Central Committee, to which you are affiliated, officially informs that your party and the Adapazarı branch have not been dismissed; and presents a list of the corresponding branches. Moreover, it says that you had sent a delegate to the congress held in Istanbul last year in June. On the other hand, your friend Hadji Ohannes confessed that the Adapazarı branch voted at the Istanbul congress through their representative. What will you say?

I have no information about it.

Do you know Sabah Gulian?

He came five or six months after the declaration of the Constitutional Monarchy. He came once more in that year.

Did you come to the Martial Court before?

I came once. You asked several questions and then you set me free.

It is said that you bought arms from Sabah Gulian. What do you say?

No. It is a lie.

It is said that you had bought 50 Mauser rifles, a lot of Russian revolvers, and Martinis; and you distributed them to the people. This was denounced to the authorities searching for guns in front of a committee. And minutes have been prepared in the presence of certain people. What will you say?

No. This is a lie. I refute this charge upon my existence.

You refused the dismissal of the Adapazarı branch, right?

Yes.

Do you know Pantouh?

I know him as he came to Adapazarı.

Which organization is Pantouh a member of?

The Hntchagian organization was established then. They used to say he was an Hntchagian.

When did Pantouh come?

He came when the Constitutional Monarchy was declared.

You joined the organization knowing their program, did not you?

Yes. I have an idea of it. I accepted it in accordance with my beliefs.

In this organization's program (here I am showing you the program) it says, due to the fact that Armenians are oppressed mostly in Turkiye, the Armenian revolution will be staged in all over Turkiye. Armenia's future will be secured by separation from the fate of the Ottoman Empire; and, thus Armenian freedom will be gained. With this aim, propagandas through newspapers, books and public speeches; and terror against the despots, secret agents, and the traitors. There is a possibility of appearance of regular gangs, forming of teams and special rebel forces by taking the war Turkiye is in for granted. You also are from this organization. What do you say?

This is the first time I see this program. This is not in our program. I refuse the charge.

Are the words or the deeds of a person are more valid?

The actions are more valid.

Although you said you did not know this program and that the organization had not had such a program, all these points I have read from the Hntchagian Party program have been triggered to make the Ottoman Empire the stage of the revolutionary movements. The propaganda needed for the revolution will be made by the media. Let me read the Yeridasart Hayasdan and the other newspapers. As for the propagandas made in the books; some of those books were obtained from Van Hntchagian organization. Here they are. The terror against the Turkish authorities was practiced against Talat Bey last year. Of course you know this, as well. Here is the part related to the organization of the regular gangs, special insurgent divisions, and the organization of the party. These are all evident from the contents of the official registries of the Hntchagian clubs in Kilis, Van, Kadıköy, and others; here they are. The final part is related to the emergence of the events by taking the state of war Turkiye is in for granted – the events emerged mainly around Van – and Mauser rifles along with other guns and bombs were discovered in other places. I am now asking you the same question I have asked before: Are the words or the deeds of a person are more valid? Should we consider party's saying, "This is not my program!" or should we consider the putting of the articles into practice thoroughly as they are? Under these circumstances, do you have anything to say about your confession of your being an Hntchagian, and the testimonies of the witnesses claiming that you were distributing Mauser rifles in Adapazarı?

We do not have such a program. I refuse all the charges you have said.

Sign your testimony.

Certainly.

(Signed)

----- ✎ ----- ✍ -----

The testimony of porter Karabet, taken again. (September 7, 1915)

Which party are you member of?

I do not know what party is.

Your friend Kirkor says you are a member of the Hntchagian Party, what do you say?

No, I am not a member of any party. Although, once, Doctor Minmedjian (?) Agop from İzmit said, "I will sign you up for the Hntchagian organization," I refused. I told him that I only serve to the state, and that I will not get indulged in the national affairs.

If you were loyal to the State, why did you carry the bombs?

The barber Artin told me to get rid of them.

Why did you get rid of them? If you had given them to the state, they could have been used?

I could not think.

When the authorities came to collect the arms and made an announcement, what did you do?

I was not there. I was working somewhere near Taraklı.

The law was declared. The authorities were looking for information everywhere. You have transferred such harmful and prohibited items. You could have informed the authorities about the places you had transferred them.

The authorities did not call me.

Were you going to inform the authorities after they called for you? Then, calling you would mean that they have realized that you had bombs, and there would be no need for you to inform them.

I did not go to the authorities; somebody had denounced me.

So, it is evident that you are trying to bring up a revolution by keeping and transporting bombs within the country, and when the officials learned about this you tried to get rid of them by throwing them into the sea in order to evade punishment, what do you say?

I had given the bombs to the cooper Karabet.

You are confessing that you kept the bombs for one and a half year?

I am guilty, what can I do. I had forgotten.

How can a person forget such a harmful thing that will ruin his life?

I forgot.

Sign your testimony.

Certainly.

(Signed)

----- ✎ ----- ✎ -----

The testimony of the barber Artin, taken again. (September 7, 1915)

Which party are you member of?

I am not affiliated to any party. Kirkor Kiragossian told me to sign up. However, I did not.

You said that Pantouh had left bombs at your workshop and you destroyed them. Did you inform the authorities when you gave them to porter Karabet?

I told Karabet to throw them into sea.

Why did not you inform the authorities? Why did not you deliver them to the authorities? They could have make use of them.

I said, " Throw them into the sea."

When the authorities came searching for arms, did you tell them that you had given the bombs to porter Karabet?

I was not in İzmit but in Istanbul.

This law was issued on April 26. You could have informed the authorities even if you were Istanbul.

I could not think of it.

Then, it is clear that, you were distributing bombs and other explosives in Adapazarı; despite the authorities' announcements you did not tell where the bombs were; and you were obviously looking for a chance to use them. What do you say?

Why should I tell them, I forgot. I did not even think of it.

Sign your testimony.

Certainly.

(Signed)

----- ✎ ----- ✎ -----

Save for Murabaghdjian Hadji Nerses, Kekhenos's son Bogos, and their friends who could not have been detained and brought before the Court; the observations on Kirkor Halladjian, from Russia, Gerard Bartoh, and Gulbeng are hereby requested. September 7, 1915

**Seal
(Martial Law Court)
(Signed)**

The questioning minutes and the attachments are read and analyzed:

The research and investigations carried out on Kirkor, Mihran, Artin, Karabet, other Karabet, Hadji Ohannes, Antranik, and Horen; and those carried about Russian subjects Kirkor Halladjian, Gerard Bartoh, Kegam, and Gulbeng, as to whether they are guilty or not; and those about Kekhenoz's son Bogos, who could not have been detained yet, and Mura Baghdjian Hadji Nerses, who had lost his mental balance long ago; and those about his friends have been completed.

At the end of the interrogations of the following convicts: Manuk's son Hadji Ohannes, 32, bookseller, living in the Karakalpak district of Adapazarı; Minas Gendjian's son Antranik, 42, insurance agent, living in the Güleş district of Adapazarı; Hadjadur Yeremian's son Horan, 46, ironsmith, living in the Kuyumcu district; Hadji Artin Chezmedjian's son Hadji Mihran, 40, hardware and vegetable-fruit dealer, living in the Yuzik (?) district; Ohannes Kabyan's son Kirkor, 61, a night club owner, living at the Ararat Hotel in Abdal district; Bogos Kilindjian's son Artin, 39, from Izmit, barber in the Leblebici Street, Galata; Ohannes Patukian's son Karabet, 45, barrel-maker in the Bahçecik village, Izmit; Minas Papazian's son Karabet, 47, porter, living in the Aynalıkavak district, Izmit; the fugitive Kegam, fish preserver in Adapazarı; Russian subject Kirkor Halladjian; Gerard Bartoh, typesetter at the Azadamard printing house; Gulbeng, coffeehouse owner across the station in Izmit; it has been understood that they have come together under the pretext that the Armenian nation was oppressed mostly in Türkiye, and issued various decisions on separating the Armenian provinces from the Ottoman State for the future and national freedom of the Armenian people; that they spread their illegitimate claims by printing books, organizing public meetings; that they set up assassination plots against the Ottoman authorities by establishing regular gangs and sending them to proper places to achieve their aims; that by taking the present situation for granted they instigated upheavals to achieve their goals whenever and wherever they willed; that they, being influential

members of the Armenian organizations, organized secret meetings to this end; that they produced various types of explosives, collected and distributed weapons, hid them in their places; that they were ready to use them at the beginning of the risings. However, the office of the Adapazarı Kaimakam issued the provisional article, which stated that all the weapons, ammunition, flammable, and chemicals the citizens had should be turned over to the authorities in due time, otherwise they would be charged with treason against the armed forces, like the enemy forces, and shall be sentenced to death as suggested by the law to all the villages and towns in the province by appropriate means.

During the interrogations Hadji Ohannes confessed that the fugitive Bartoh gave him bombs, and took them a couple of days later and went to Izmit. Antranik said that although he was a member of the organization the party seized to exist three and a half years ago; and confessed that the ironsmith Horen made the bombs upon Bartoh's proposal, which were then filled by Bartoh himself; that the bombs seized in Izmit and Adapazarı were made by him; that he surrendered the bombs he had thrown into the toilet during the researches; that he was the one who manufactured the flammable and explosive materials; moreover, he testified that Hadji Mihran sold some Mauser and Gra rifles after the March 31 event; that on contrary to Kirkor's testimony he was not a member of the party; that he surrendered the bombs Kirkor had hidden in the wells to the authorities responsible from the researches; that Kirkor Halladjian threw the chest he brought to the hotel into the well after having understood that they were full of bombs; that an Hntchagian named Artin Pantuh brought bombs in two jars and in a basket thinking that the decree was issued for Istanbul only and that he advised him to get rid of the bombs by throwing them into the sea with the help of the porter Karabet; that Karabet destroyed the bombs Kegam brought by throwing them into the sea with the help of the porter Karabet; that he was in Constanta for business not as a member of the congress realized under the chairmanship of Sabah Gulian; that the porter Karabet kept the bombs Artin had forgotten 5-6 years ago in his coal cellar for a year and a half before handing them over to the barrel-maker Karabet to be thrown into the sea. Under the light of their accusations of each other, and their partial acceptance and refusal of the charges directed against them; it has been decided that the civil servants responsible from collecting weapons in Izmit and Adapazarı should also collect the explosive material mentioned above; it has been concluded that Gerard Bartoh and the Russian citizen Kirkor Halladjian are responsible from the distribution of bombs; and under the light of the minutes and the evidences provided Gulbeng has

been distributing the bombs Pantuh left. As the suspects are convicted of murder, they should be tried in accordance with the supplementary stipulation of the Penal Code Article 58; and the cases of Murabaghdjian Hadji Nerses, who is mentally ill, and Kekhenos's son Bogos, whose identity could not have been determined, should be separated. The documents claiming and requesting the judgment and punishment of the suspects are here by submitted to the Department of Interrogations for further considerations.

October 9, 1915

Seal
(Office of Attorney)
Signed

----- S ----- R -----

VERDICT

The research and investigations carried out on Kirkor, Mihran, Artin, Karabet, other Karabet, Hadji Ohannes, Antranik, and Horen; and those carried about Russian subjects Kirkor Halladjian, Gerard Bartoh, Kegam, and Gulbeng, as to whether they are guilty or not; and those about Kekhonoz's son Bogos, who could not have been detained yet, and Mura Baghdjian Hadji Nerses, who had lost his mental balance long ago; and those about his friends have been completed.

At the end of the interrogations of the following convicts: Manuk's son Hadji Ohannes, 32, bookseller, living in the Karakaliak district of Adapazarı; Minas Gendjian's son Antranik, 42, insurance agent, living in the Güleş district of Adapazarı; Hadjadur Yeremian's son Horan, 46, ironsmith, living in the Kuyumcu district; Hadji Artin Chezmedjian's son Hadji Mihran, 40, hardware and vegetable-fruit dealer, living in the Yuzik (?) district; Ohannes Kabyan's son Kirkor, 61, a night club owner, living at the Ararat Hotel in Abdal district; Bogos Kilindjian's son Artin, 39, from İzmit, barber in the Leblebici Street, Galata; Ohannes Patukian's son Karabet, 45, barrel-maker in the Bahçecik village, İzmit; Minas Papazian's son Karabet, 47, porter, living in the Aynalıkavak district, İzmit; the fugitive Kegam, fish preserver in Adapazarı; Russian subject Kirkor Halladjian; Gerard Bartoh, typesetter at the Azadamard printing house; Gulbeng, coffeehouse owner across the station in İzmit; it has been understood that they have come together on the conviction that the Armenian nation was oppressed and denigrated mostly in Türkiye, and issued various decisions on separating the Armenian provinces from the Ottoman State for the national freedom of the Armenian people; that they spread their illegitimate claims by printing books, organizing public meetings; that they set up assassination plots against the Ottoman authorities by establishing regular gangs and sending them to proper places to achieve their aims; that by taking the present situation for granted they instigated upheavals to achieve their goals whenever and wherever they willed; that they, being influential members of the Armenian organizations, organized secret meetings to this end; that they produced various types of explosives, collected and distributed weapons, hid them in their places; that they were ready to use them at the beginning of the risings. However, the office of the Adapazarı Kaimakam issued the provisional article, which stated that all the weapons, ammunition, flammable, and chemicals the citizens had should be turned over to the authorities in due time, otherwise they would be charged with treason against the armed forces, like the enemy forces, and shall be

sentenced to death as suggested by the law to all the villages and towns in the province by appropriate means.

During the interrogations Hadji Ohannes confessed that the fugitive Bartoh gave him bombs, and took them a couple of days later and went to Izmit. Antranik said that although he was a member of the organization the party seized to exist three and a half years ago; and confessed that the ironsmith Horen made the bombs upon Bartoh's proposal, which were then filled by the mentioned person himself; that the bombs seized in Izmit and Adapazarı were made by him; that he surrendered the bombs he had thrown into the toilet during the researches; that he was the one who manufactured the flammable and explosive materials; moreover, he testified that Hadji Mihran sold some Mauser and Gra rifles after the March 31 event; that on contrary to Kirkor's testimony he was not a member of the party; that he surrendered the bombs Kirkor had hidden in the wells to the authorities responsible from the researches; that Kirkor Halladjian threw the chest he brought to the hotel into the well after having understood that they were full of bombs; that an Hntchagian named Artin Pantuh brought bombs in two jars and in a basket thinking that the decree was issued for Istanbul only and that he advised him to get rid of the bombs by throwing them into the sea with the help of the porter Karabet; that Karabet destroyed the bombs Kegam brought by throwing them into the sea with the help of the porter Karabet; that he was in Constanta for business not as a member of the congress realized under the chairmanship of Sabah Gulian; that the porter Karabet kept the bombs Artin had forgotten 5-6 years ago in his coal cellar for a year and a half before handing them over to the barrel-maker Karabet to be thrown into the sea. Under the light of their accusations of each other, and their partial acceptance and refusal of the charges directed against them; it has been decided that the civil servants responsible from collecting weapons in Izmit and Adapazarı should also collect the explosive material mentioned above; it has been concluded that Gerard Bartoh and the Russian citizen Kirkor Halladjian are responsible from the distribution of bombs; and under the light of the minutes and the evidences provided that Gulbeng was responsible for distributing the bombs Pantuh left. It is hereby decided unanimously that: as their offenses corresponded to the second supplementary paragraph of the Criminal Law Article 58 – as for the purpose of their production, date of production, and their keeping – pertaining to the heavy penalties, the trials of the detainees and of the fugitives mentioned above should be left to the Martial Court on the charge of homicide; and that the investigations carried out on

Murabaghdjian, who is found out to be mentally ill, Hadji Nerses, and on Kekhenos's son Bogos, whose identity could not have been obtained for the time being, should be separated from the on going interrogations.

October 11, 1915

**Seal
(Office of Attorney)
Signed**

To be submitted to the Martial Law Court for further considerations and the application of the due verdict.

October 12, 1915

----- ----- -----

Sultan's Monogram

(Abdulmecid's son Mehmet Khan)

Hachatur Yeremian's son the blacksmith Horen, living in the Kuyumcu District, Adapazarı; Ohannes Kabian's son, the nightclub owner, Kirkor, living at the Ararat Hotel, in Abdal District; and Ohannes Patukian's son Karabet, barrel-maker, from the Bahçecik village, İzmit; the members of the Armenian revolutionary organization, who are convicted and tried of not handing the bombs, they hid in their houses, over to the authorities in the due time at the Martial Court where it was determined that: of the convicts Horen produced and hid bombs; that Ohannes's son Kirkor and Ohannes's son Karabet kept and hid bombs in their houses and did not inform the authorities in the due time. I was submitted an official report by the above mentioned Martial Court where it was declared as that these three persons were the perpetrators of the mentioned activities they should be sentenced for murder, and that the death sentence was given in accordance with the provisional article – dated April 26, 1915 – of the Military Penal Law Article 2. You, our Minister of Defense the great and the supreme Enver Pasha, our source of pride, the esteemed commander! I hereby command you to execute the verdict given by the Martial Court for the convicts.

February 8, 1916

Ottoman Army
Office of the Commander-in-Chief
2nd Division
Number
14584

August 18, 1915

To: Office of the Istanbul Provost Marshall

The two documents and the reports pertaining to one of the Armenian students at the Zeytinburnu Industrial School, who was caught while drawing sketches* of the inner and outer layouts of the factory and was sent to the Office of the Istanbul Provost Marshall together with his documents, are hereby sent to the Martial Court, and it is hereby requested that the verdict to be given by the Martial Court be forwarded to our side.

General Headquarters
Director of the Department of Intelligence
Major (SO)
(Signed)

To: Department of Courts / August 19, 1915

It has been understood from the registries that the documents pertaining to the mentioned persona have been sent to the Office of the Chief of Martial Court on August 13, 1915, and with number 4352. The documents are hereby given to the Office of the Chief of Martial Court in attachment to the above-mentioned documents. August 21, 1915.

Provost Marshall
Lt.Col.
(Signed)

Martial Court
Number
736

To be attached / August 23, 1915

----- ----- -----

---

* For the mentioned sketches please see pp. 739-740

Article 40: Changed* Sultan's Decree : June 4, 1911
Date of Issue : June 17, 1911
Enforcement : 60 days after the date of issue.⁵³

Those who are found to be less than 13 years of age at the time of the crime committed shall not be held responsible for the crimes they commit, as they are considered incapable of distinguishing the act of crime. However, who are tried by the courts for minor offences and sentenced shall be given to their families, or legal guardians upon a written contract, or shall be sent to reformatories until they reach the age of discretion. Should the child given to their families or legal guardians upon a written contract commits a crime under supervision before they reach the age of 15 the families or the legal guardians shall have to pay a fine in cash ranging from 1 lira to 100 liras.

The following sentences shall be given for the crimes committed by those who completed the age of 13 but not completed the age of 15.

If the crime committed requires capital punishment, lifetime condemnation to galleys, imprisonment in a castle, or banishment for an indefinite period time, he shall be sentenced to imprisonment in the reformatories for a period of 5 years to 10 years. If the crime requires a temporary condemnation to galleys, temporary imprisonment in a castle, or a temporary banishment he shall be sentenced to imprisonment in the reformatories for reformation by one-thirds of one-fourths of the period the crime entails. In both cases he may be taken under police supervision from 5 years to 7 years. If the crime necessitates restriction of civil rights he shall be imprisoned for reformation from 6 months to 3 years.

If the crime necessitates a sentence less than the sentences mentioned above, he shall be sentenced to imprisonment for reformation for a

* The original form of Article 40:

"If the criminal has not reached the age of adolescence and is not capable of distinguishing act of crime he shall not be sentenced to punishment the law requires but shall be returned to his family or relatives upon a substantial guarantee. If the family or the relatives cannot provide a substantial guarantee then he shall be sentenced to imprisonment by the police for reformation for a period to be determined. The criminal who has not reached the age of adolescence commits a crime premeditating and being aware of the consequences, and if the crime requires sentencing to capital punishment, lifetime condemnation to galleys, lifetime imprisonment in a castle, or lifetime banishment he shall be sentenced to imprisonment from 5 years to 10 years for reformation. If the crime requires temporary condemnation to galleys, temporary imprisonment in a castle, or temporary banishment he shall be imprisoned for a period of one-thirds of one-fourths of the full sentence. In both cases they may be taken under police supervision for period of 5 years to 10 years. If the crime necessitates restriction of civil rights he shall be imprisoned for a period of 6 months to 3 years for reformation. If the crime necessitates less punishment then the sentences mentioned above then he shall be imprisoned for a period not exceeding the one-thirds of the sentence required for reformation.

⁵³ *Ceza Kanunname-i Hümayunu*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1335, s. 12-14.

maximum period of one-thirds of the sentence. If it necessitates payment of a fine in cash, half of the fine shall be reduced.

Those who are found to have completed 15 years of age but not completed 18 years of age shall be sentenced to imprisonment in the reformatories from 7 years to 15 years if the crime they commit requires capital punishment, lifetime condemnation to galleys, lifetime imprisonment in a castle, or lifetime banishment. In the cases requiring temporary condemnation to galleys, temporary imprisonment in a castle, or temporary banishment he shall be sentenced to reformation for a period of two-thirds of the full sentence. In both cases they may be taken under police supervision from 5 years to 10 years. If the crime committed necessitates less punishment than mentioned above he shall be sentenced for a period of three-fourths of the full sentence.

Article 99⁵⁴:

If any of the government employees – no matter what rank or position they might hold – makes use of his personal influence or authority; or authorizes anybody else to act on his behalf for not enforcing of the laws and the stipulations of the regulations and for curbing the collecting of taxes or fines set, he shall be sentenced to temporary imprisonment. If the officials' actions happen upon the orders of their superiors the mentioned sentence shall not be applied on the suspect but on the superior who gave the order. If such an act causes the occurrence of a more severe crime, then the due sentence of the crime shall be applied.

Supplement 1: Sultan's decree January 9, 1861(?)

If those who make use of their personal influences or authorities are not government employees, they shall be imprisoned likewise for a period not more than a year.

Supplement 2:	Sultan's decree	: June 4, 1911
	Date of Issue	: June 17, 1911
	Enforcement	: 60 days after the date of issue.

Those who impede the orders and regulations on those who suffer from cholera or from any other contagious disease; or on the burial of those who died as a consequence of those illnesses and quarantining of other places in

---

⁵⁴ *Ceza Kanunname-i Hümayunu*, s. 42, 43.

act shall be imprisoned for a period extending from a month to 2 years depending on the degree of the act.

Supplement 3: Sultan's decree : June 4, 1911
Date of Issue : June 17, 1911
Enforcement : 60 days after the date of issue.

Those who do not abide by the decisions pertaining to the protection of the moral values, empowering of the security forces, and to the limitation of the effects of the contagious diseases issued by the government upon the Sultan's decree shall be fined to a sum between a lira and 15 Liras or shall be imprisoned for a period between a day and a month.

Article 128⁵⁵: If a seal is broken, stolen, destroyed; and if any person forces or attacks on the authorities responsible for keeping the records of the crimes; those people shall be sentenced to temporary condemnation to galleys.

---

⁵⁵ *Ceza Kanunname-i Hümayunu*, s. 57.

İKİNCİ BÖLÜM

PART TWO

ایستادبول دیوان خرب غزفینسته مخصوص ضبط ورقه سنبلد									
شماره									
ارژن نوری	برقی	ایستاد							
۸۲۱	نایب	معاون	معاون	معاون	معاون	معاون	معاون	معاون	معاون
<p>صاحب محاسبه و درشتار نایب محاسبه امور واقع اولاد رسته اجابت ایستادنده عیال و رواج محاسبه اجابت</p> <p>ایضا بدستدار</p> <p>نایب</p>									
<p>معاون محاسبه و درشتار نایب محاسبه امور واقع اولاد رسته اجابت ایستادنده عیال و رواج محاسبه اجابت</p> <p>ایضا بدستدار</p> <p>نایب</p>									

A	1-134
D	1035
F	1-9

دیکر نفوس

دنیا سی ولد غابریل کتیشیا به کره و نیم سی
کره و نیم غنایا و نیم سی و نیم سی . اوده مارده کلمه به کلمه
اوده مارده آغوبه خانیه کوردم برکتی کورده امین کلمه به کلمه
چا کتیشیا دین . به کلمه . مکره اوده کلمه .
اولد و نیم آسیا اولد کلمه کورده . قوه یونیم سی
یا به کلمه قوه کلمه دین . برکتی ای به اویلا ده .
یا به کورده . یا به منبای و طایفه و اوده

دیکر

منبای ولد و طایفه یونیم سی
طو و نیم به برکتی ای اول اوده مارده یا کلمه کورده
اوده مارده آغوبه خانیه کوردم . چا کتیشیا و نیم سی
مکره مکره کلمه . برکتی ای کلمه قوه کوردم اما
ای به کلمه کلمه کورده کورده کوردم آغوبه خانیه
ای به کلمه کلمه کورده کورده کوردم آغوبه خانیه
برکتی ای . آغوبه . غابریل . قوه کورده کورده
آغوبه خانیه اوده مارده به نیم . کتیشیا اوده مارده ای به
دانه و نیم . به نیم آغوبه خانیه کورده کورده اوده مارده
به مکره کورده کورده کورده کورده

A	1-124
D	1535
F	1-10

دیکر

واها به یو با جیا به ولد دنیا سی به نیم به و نیم
به و نیم اول نیم اوده مارده . اوده قوه کورده اوده
ای به اسم قورده کورده . قورده کورده . قورده کورده
یو به کورده . خانیه . آغوبه خانیه . کورده
به . دنیا . آغوبه . کورده . کورده کورده کورده
به نیم کورده کورده کورده کورده

دیکر

به روس ولد کورده کورده کورده کورده
قورده کورده کورده کورده کورده کورده
به کورده . کورده کورده . کورده کورده
کورده کورده کورده کورده کورده کورده
کورده کورده کورده کورده کورده کورده
کورده کورده کورده کورده کورده کورده
کورده کورده کورده کورده کورده کورده

الحاقه داره . ایشانه خدیبه اید .

خدیبه خدیبه اید . بیخنده باخده دم اید .
 اید کیده کیم کیده بیلم . با مکتب و مکتب کیده
 به کیده ایشانه اید و قونده ناسه اید .
 حاله به اوله خدیبه اید اید اید اید اید اید
 مازم . قونده نه دایم اید اید اید اید اید
 قنده بیلمه اید اید اید اید اید اید اید
 دیدید . قونده ناسه اید اید اید اید اید
 باجه خدیبه اید اید اید اید اید اید اید

A	1-134
D	8-35
F	7-11

ایشانه ولد اید اید اید اید اید اید اید
 باجه اید اید اید اید اید اید اید
 اید اید اید اید اید اید اید اید اید
 حیدر اید اید اید اید اید اید اید اید
 اید اید اید اید اید اید اید اید اید
 قنده اید اید اید اید اید اید اید اید

ایشانه ولد اید اید اید اید اید اید اید
 اید اید اید اید اید اید اید اید اید
 اید اید اید اید اید اید اید اید اید
 اید اید اید اید اید اید اید اید اید
 اید اید اید اید اید اید اید اید اید
 اید اید اید اید اید اید اید اید اید
 اید اید اید اید اید اید اید اید اید
 اید اید اید اید اید اید اید اید اید

اید اید اید اید اید اید اید اید اید

رکب

رکب

رکب

یاران

تو رفتی در اول به مقام شیخ ایدید ، یکی به مقام ایدو شده
گونیید . محاسبه براره اوله ایسه کسره دم .
محاسبه پا - مده - . ریاضه ایسه یازدهم ؟
نظایره به مقام دکیف . تقسیم بره اوله مقام شیخ ایدو
مده -

فانت ولد ابا هم عبدك كيم كه غلایه . جلیه
عبد با در طبعه افریغ غلایه . جلیه
سایه یوقه .

قهقهه بگویند و در آن حال کسی که در آن حال است
 ترسیده و از آن فرار می کند و در آن حال است که
 فریاد می زند و در آن حال است که در آن حال است

[illegible]

A	1-134
D	1025
F	1-12

رسید

[illegible]

A	1-134
D	1035
F	1-13

- 543

یزدانست و لدا و خانه باغچه علیهم
 باغچه علیهم ازین مکتب علیهم . خرم . راضی . خوشه
 گنج . خرد . راضی . راضی . راضی . راضی .
 راضی . راضی . راضی . راضی . راضی .
 راضی . راضی . راضی . راضی . راضی .

[illegible]

— 22 —

A	1-134
D	1035
F	1-14

رواق چہ نہ

صفت اراده و قدرت
انچه استحقاق است
استقامت در هر چه بود از عزم و اراده و قوت
و آنچه او قوت دارد از عزم و اراده و قوت
در این دنیا و آخرت با عزم و اراده و قوت
به نظر نامه و عزم و اراده و قوت
نظایر و عزم و اراده و قوت
بجمله نظایر و عزم و اراده و قوت
که به عزم و اراده و قوت
و عزم و اراده و قوت

[illegible]

[illegible]

[illegible]

روح نه صفی الخ عقیق یاز سه							
سین یا - ه یو بلده دیه او یاز یو - ه نه نه یلیم که	و یه -						
کیده - آرام کیده بیسم . کرم با یاز سه اما بیسم	<div data-bbox="981 526 1141 638"> <table border="1"> <tr><td>A</td><td></td></tr> <tr><td>D</td><td></td></tr> <tr><td>F</td><td></td></tr> </table> </div>	A		D		F	
A							
D							
F							
به هر سه دهیم . ده یاز دین دهیم . خیره به جعفر							
این سیکه - . پاره کند - و میده او یی یاز یو -							
کفام بر آورده اول کفام - . بکند نه یی کفام	کفام -						
به اکله خیل احوال یاز سه یی کفام . سفیرت با شد دین							
احمره خالیم . و ایا ستاد کوفه ده اوقیه خالیم							
بکند سه اول نه . بکند نه کفام ایسم . بر آورده یاز دین							
به سیکه بیسم . سیکه بیسم کندی کوفه یاز یو -	و یه -						
به یی دهیم . او کفام نه یی کفام							
به استازله او یی حاله خافا میاده خیره یاز سه							
کندین با کفام یاز سه جواب یاز سه . خافا میاده							
جسم یا سه این سه کفام کفام یاز سه به سه یاز سه							
یاز دین . کوفه خفام کفام . کوفه یاز سه میانه							
ده ده دهیم . و اینکلیا به کفام -							
کفام و اینکلیا به نه کفام	کفام -						
آهو بر قاع سه اول بر آورده ایسه . سیکه بر آورده کفام	و یه -						
یوندر سه مکتوب بر کفام . سیکه بر کفام سه	یا - اما -						
آهو بر خفام ده مکتوب سه . او مکتوب سه	و یه -						
خفام مکتوب سه . مکتوب سه سه مکتوب سه یاز سه							
خفام مکتوب سه سه مکتوب سه سه مکتوب سه سه مکتوب سه							
دیده سه مکتوب سه سه مکتوب سه سه مکتوب سه سه مکتوب سه							

[illegible]

A	
D	
F	

-vhi-

- 5-406

اعزوب -

— ۵ —

مدرسه ایستادگی و تکیه بر حقیقت و عدالت	آخوند -
دار . نیز در کل سویا از همه با کمال احتیاط	کتاب -
کلیت مجریه اینده اندک . او تقاضای برکتی	آخوند -
از اداره عاریت . بطریق افعی بر سر راه اولی	طوبی -
از قمار و غیره	طوبی -
او قیام . کار رتبه بورا ده ۱۹۸۰ ده قوتی	طوبی -
ب رفقه کوشش . پایه و استیفاء و از راه	
خداوند اعلا من رفقه یا نه	
یون یون تکیه اندک . بر بزرگو	
او تاخیر در ارتجاع مع او فرده . از جانب	آخوند -
مکزی یا نیو / و . و طبع قاضی	طوبی -
مکتب این . مشروطه ارتجاع قاضی محافل	
ایچو ادب و نبی قول شده . فحایق و زو	آخوند -
۱۹۸۰ ده بزرگم تکیه ایسه . فحایق و زو	
افتد و فکریه بوشه . با نه ایسه یا چه	
به فحایق و فکریه را فکری . و نه فکریه او	هانت -
افزاه او فکری . او کوه به فکری ایسه و فکریه	
یا نه . فکریه او فکریه او فکریه او فکریه	
فکریه او فکریه او فکریه او فکریه او فکریه	
موقف ایسه . با نه ایسه او فکریه او فکریه	
به موقف ایسه . فکریه او فکریه او فکریه	
ایسه . آتش و فکریه او فکریه او فکریه	
کیت . او فکریه او فکریه او فکریه او فکریه	
ششم . او فکریه او فکریه او فکریه او فکریه	

A	1-134
D	1025
F	7-24

تغیر بخونہ چیرہ خوانند اوین کشید. صادی نیمہ
اردو ایام

A	
D	
F	

میں نے اپنے غنا و

منه من ابيه محمده . بالله محمدك . به ايرى كليم . منه
به رشون احمد

اعرف -

باعتبار این کور و خدمت و کذا بنده - الحاح کین

آغوش -

- 2 a, -

بالا میانه اول و دوم کوروش در
فازان اول ده کوروش و بالا میانی به کنگر و امین علی
ده به کنگر و اول و دوم دیده در باز خانه کنگر

- o - lis

[illegible]

انجمن -

بالا میانه کیم و کشید که در شدم
 آنچه کشید به ایته اول کیم به ایته
 خا کیم خا کیم به ایته
 خا کیم به ایته

فيا - ٥ -

- به در آمده یکمدم . سبیل من بار بار
 - آغوش کند . دم و در آغوشم
 - کند - آغوش کند - رو به آغوشم

- 6 lines

Tip

- bin

۱- از خودی اعظم آوازیانند - جوهره در
 ۲- ...
 ۳- ...
 ۴- ...
 ۵- ...
 ۶- ...
 ۷- ...
 ۸- ...
 ۹- ...
 ۱۰- ...

[illegible][illegible]

A	1-134
D	1035
F	1-31

[illegible]

صفحه پنجم از کتابخانه شخصی
 این قفسه به نام محمد علی و همسرش
 این قفسه به نام محمد علی و همسرش
 این قفسه به نام محمد علی و همسرش
 این قفسه به نام محمد علی و همسرش
 این قفسه به نام محمد علی و همسرش
 این قفسه به نام محمد علی و همسرش

E

A	1-134
D	1035
F	1-25

[illegible]

[illegible]

[illegible]

A	1-134
D	1015
F	1-45

418

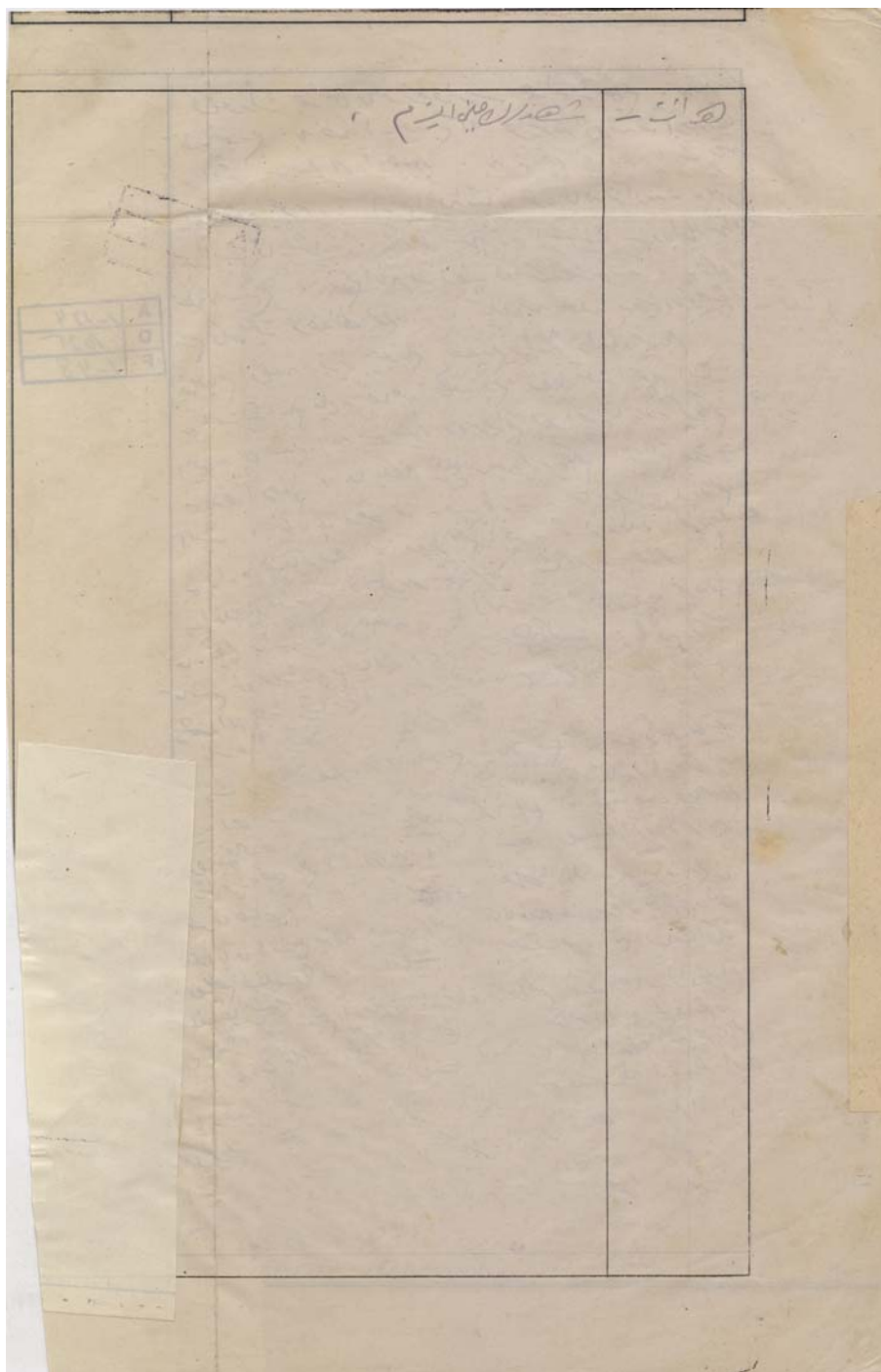

[illegible]

A	
D	
F	

۱۸۷۸ روسیه سفیر آلماننده رومانیای، بلغاریستان، روسیه
 ایران - آنکده، لاریفا و مرده جای و ممالک عثمانیه ده عمل صورت
 شکل ایده و تیره مفادری یا کذا ممالک عثمانیه راضیه مسلح جبری
 ترویسندری، عربیه انفاع ایدیکدی و سار و سیه ولایات شریده
 وطن استانبوله بر جبره حیایات انفاع ایده و ایدیکدی جبره قیام
 جبره اعلامه مندرجین تعاقب حکومت سیزده خواننده استفاده ایدیکدی
 (استیلاده بفران) اساسی کویا قبول انک جبره الزام و استانبوله
 عقد ایدیکدی جبره بفرانده ایبه اسکی جبره عقد انک ۱۸۹۷ نظامنامه
 مانده و سارگی مسلح دفعه تشکیلک لفر ایدیکدی دار جبره
 اتحاد ایدیکدی صرف اختلاف اولرده قبول ایدیکدی مذکور
 صرف تعلیمات انک ترو - شخصه بفران - اعلامه بیرون قصد انک
 شخصه اولرده نتیجه ایدیکدی و کویا ظاهر ایدیکدی جبره حرکات انجمنیه خارج
 ترویسندری اولرده انزده مسلح تشکیلک ابقای جبره قرار درلسه
 و در سابعده قبول و بفرانده عقدیه قدر بوده احکامی درش لزم
 ۱۸۹۷ تاریخیه صرف اختلافه دار مواد جادی اعلامه تعلیمات
 لغویه دار جبره برکله درجه انجمنیه ادرجه بستوبه سکونه جبره
 و بفرانده جبره روسیه دارانه و درکیر ممالکده ایدیکدی بفران
 و ممالک عثمانیه ره له عال بفران قانوق بریکلا خودی قدری زحمانی حکومت
 نظمنه عمل و استانبول مرکزین سفیر و افرانیه حاکم بر مرکز کوزول
 و ضابطه جبره بناسیه و معاملات اولدین آکلامیه مفهومی اجوبه
 و زیات قبول ایدیکدی که اعلامه اعلامه ایدیکدی بفران
 رازده ممالک عثمانیه لک ایدیکدی سکوبه بفران آفانده
 قلوبید، مسلح مانده لک هیئت مرکزی تشکیل وطن استانبول
 مرکز شکی بفران اعلامه فارسی حکومت عثمانیه بفران بفران

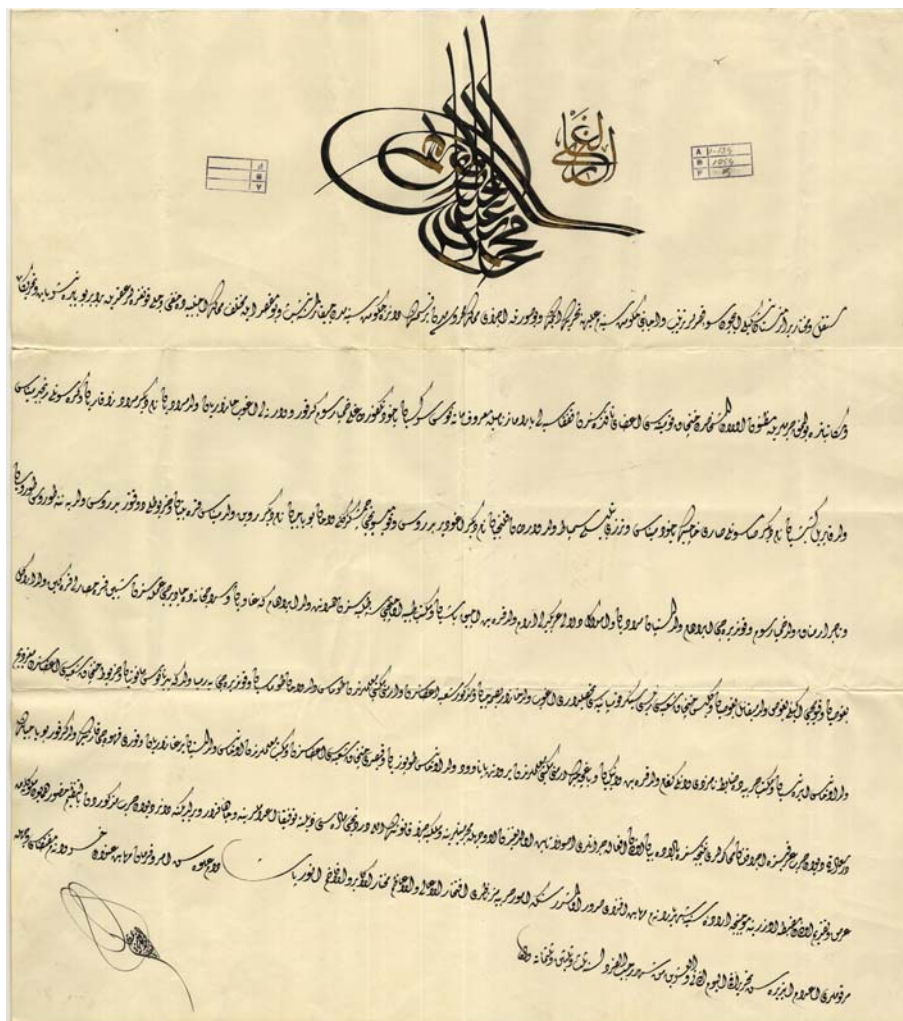

[illegible]

ایمانی لایحه کشیده
از مقام اسباب انعام بر تقویای دینیه
خارج جامع کلیه در حارسه دار اسناد اعلیٰ محفوظ باد
آخوب هزار باره ، محابیل کثیبه ، منابر طایفه
رفیع قه پناه ، رفیع پناه ، اویان ، ابراهیم
آرام آموخته پناه ، رفیقت ، قه کیه ، رفیقه
آخوب با جمیع پناه ، طوبیاس ، یمیه ، منبر پناه
کینام ، معام باور سیرت ، انجمن پناه
قاسم نام اسناد مکتوبین مکتوبین
در پناه مکتوبین مکتوبین مکتوبین
ماده مکتوبین مکتوبین مکتوبین
در حارسه مکتوبین مکتوبین مکتوبین

ممالك عثمانیه سوسیال دموقرات هنجاقیان جمعیتی هیئت اداره مرکزی سنک
ایکسپلی نشریاتی

A	12
D	1052
F	1

ممالك عثمانیه سوسیال دموقرات هنجاقیان

جمعیتی نظامنامه اساسی

(PROGRAMME)

در سعادت

۱۳۲۵

۵۸۶

۶۰۹

A	۷۲
D	۱۵۵۲
F	۱-۱

ممالك عثمانیه سوسیال دموکرات هنجاقیان جمعیتی
نظامنامه اساسی (Programme)

جمعیت بشریه‌نک اکثریتی تشکیل ایدن عمله یعنی مستحصل صنفنک — که سرمایه‌دار (Capitaliste) و اصحاب املاک بولنان بر اقلیتک تحت حکم و نفوذند بولمقددر — حریت حقیقیه‌نی اکتساب‌ایده‌بیلیمسی استحصال و تداول تروته و مناسبات و مراسلاته خدمت ایدن بالمله وسائله یعنی اراضیه و فابریقه‌لره و بانک‌لره و اعتبار مالی مؤسسانه و شمدوغلرله امثالی وسائله نقلیه به بالنفس مالک اولمسته متوقفدر .

مستحصل صنفنک حریت حقیقیه به مالکیتی تعبیریه ملت قوم و جنس (Sexe) فرقلرینه بالقضرن جمعیت بشریه‌نک سیاسی و اقتصادی بر حریت نامیه مالک بولمقی اکلاشیلیر .
متعدن عد و تسمیه قلنان سرمایه‌دار صنفنک شرائط حاضره سیاسی و اقتصادی و اجتماعی‌نک نتیجه طبیعی‌می اوله رق حق تصرفک بر شکل جدیده افراغی ایجاب ایدیورکه حیزقله ایصالی سایه‌سنده وسائله استحصاله طوغریدن طوغری به مستحصل صنفی مالک بولنسون .
مستحصل صنفی غایه مقصودینه واصل اولمق ایچون هر مملکتده مستقل فرق سیاسی تشکیلیه مملکتک بالمله وسائله اجتماعی و سیا-
سیه‌سنی تحت اداره‌سنده بولندرمغه و مع‌هذا ممالک سائرده بولنان

A	۷۲
D	۱۵۵۲
F	۱-۱

ممالك عثمانیه سوسیال دموکرات هنجاقیان جمعیتی نظامنامه
اساسی جمعیتلر قانونی موجبتجه داخلیه نظارت جلیله‌سنه تقدیم
و شرائط لازمه ایضا ایدیلهرک استانبول ولایتندن ۹۰ نومرولی و ۲۶
کانون ثانی تاریخلو تصدیق علم و اخبری استحصال ایدلشددر .

ممالك عثمانیه سوسیال دموکرات هنجاقیان جمعیتی
هیئت اداره مرکزیه‌سی

بو مثللو فرقه‌ل ايله دخی بالائتلاف حرکت ایدهرک بر انقلاب
اجتماعی (Sociale) حصوله کتیرمهکی سی ایده‌جکدر .

اشبو انقلاب اجتماعیك حیز قعله ایصالنده مستحصل (پرولیتاریا
Proletariat) صنفی مملکتک سیاسی و اقتصادی و اجتماعی بالجه
تشکیلاتی بد اداره‌سنه کچیرمک و امور حکومتی دردست ائمک
صورتیه صنفی‌ده منقسم تشکیلاته و بناء علیه صنف و تفوق مبارزانه
نهایت و بره‌جک و بو صورتله بر سوسیالیست تشکیلات اجتماعی
تاسیس ایلیمککدر .

بو تشکیلاتدن مستحصل حق تشریع عمومی هر کسه امور
اجتماعیه مداخله و انلری تدقیق و محاکمه ايله حکم ائمک صلاحیتی
بخش ایدر .

بو صورتله وجوده کتیرله‌جک تشکیلات اجتماعی هر فردک
و بناء علیه عموم اهالیك قوای شخصییه و اقتصادی و اجتماعی‌سنک
و استعداد و اقتدارینک من کل الوجوه تکاملنه خدمت و کافه مناسبات
اقتصادیه و اجتماعی‌سنک آهنگ آمیز و معین بر صورتده تنظیمی
تأمین ایلیمککدر .

استحصالاتده قاپیتائزم (Capitalisme) اصولک حکمفرما
اولدینی بالجه مملکده مستحصل (عماله) صنفته منسوب سوسیال
دموقرات فرقه‌لرینک اوتدنیرو بسله‌دکاری و تعقیب ایدیکاری آمال
و مقاصد ایشته بودر . سوسیال دموقرات هنجاقیان جمعیتک مملک
عثانی‌ده حد اعظمی آمالی (Maxima) اوله‌رق تعقیب ایدیک
مقصوده بودر .

A	1/2
D	1052
F	1-2

ایکینچی قسم

مملک عثمانیه‌ده ممکن (ترک ، ارمنی ، کرد ، عرب ، روم ،
بلغار و غیرهم) عناصر مختلفه‌دن مرکب اهالیك الیوم تابع اولدینی
شرط اداریه و مالیه و اقتصادی و تکالیف مختلفه مستحصل (عماله)
صنفک محو و خرابیتی موجبدر .

بو اهالی الیوم اویله بر دوره اقتصادی‌ده بولنیورکه بر طرفدن
مستحصلانده قاپیتالیستک اصولی باش کوسترمکده و دیگر طرفدن
طرز عتیق مستحصلات بیدری زائل اولقدهدر .

دره‌بکک اصولندن قائله اعتیاددخی مستحصل (Proletariat)
صنفک ترقی و تفیضنه برمانع جعلی تشکیل ایلیمککدر . بوندن ماعدا
بو دره‌بکک بقیایی و بورژوا صنفی مملکتک امور سیاسی
و اقتصادی‌سنی اله کچیرمکه جهد و بو صورتله تشکیلات اجتماعی
صرف منسوب اولدقاری صنفک تأمین منافعه‌حصر و تخصیصنه سی
ایتمککدهدر .

ایشته شو اسباب مسرووده‌یه بناء بر سوسیال دموقرات فرقه‌سی
— نه‌کم هنجاقیان جمعیتی — ایچوندیون مملک عثمانیه‌ده یعنی
ارمنستان ماکدونیا عربستان ارناوودلقی ايله مملک عثمانیه‌ک قطعات
سائره‌سنده سوسیالیست تشکیلات اجتماعی‌سنک وجود بولسی حد
اعظمی آمالی تشکیل ایلدیک کی مطالب آتیله دخی جمعیت ایچون بر
مقصد اصغری تشکیل ایلیمککدهدر . شویله که :

اهاليڭ كندى مقدراتى حاكىتى اساسى حصوله كىرەرك
ممالك غەنىيە اھالىسىدىن مستحصل صنفك مملكتك بالجله امور
سياسىيە مداخلە ايدە بىلەرنى امكانىز پراتك وصنف مذكورك اقتصادى
و تخصيص تمدنى ترقىاتى (Cultural) حائل اولە بىلە جك
كافة اسبابى رفع اتمك والحاصل، مستحصل صنفك بالجله تمايلات
و مطالباتى كال سربى ايله اظهار ايدە بىلەسى تامين ايدە جك
شرائط سياسىيەنى ايجاد و ارباب سعى ايجون اليوم بر باركران اولان
شرائط ثقيله بى پىدربى تعديل ايدرك مستحصل صنفك كندى
احوال حقيقىەنىڭ مدركى اولسى تامين اتمك و صنف مذكورك
مستقل بر هيت سياسىيە حالندە تشكىلى حصوله كىرەرك و بونكه
برابر بو صنفك وظيفە اجتماعىەنىڭ ايفاسى خصوصندەكى ماسەنىڭ
نمرەدار اولسى تەسلى ايدرك شرايط اجتماعىە حاضرە ايله حد اعظمى
امەل طوغرى خطوه انداز ترقى اولسى تحت تامينە آفدەر .

اشبو اسباب و مطالعات كورە سوسىيال دموكراتى ھىچايقان
جەمىتەك مقصد اصغرىنى مشروع (légal) بر اساسە مستند و شرايط
مشروطىيە (Parlementaire) موافق اولوب بو چەردە صرف
مساعى ايدەرك مشروطىيە و حقوق عوام (democrate) اساسە
مستنداً تشكىلات جديده وجودە كىرەرك چالشەقەر كە بو تشكىلاتك
شرائط اساسىيە بروجە آئىدەر .

۱ — مملكتك سياسى و اقتصادى و اجتماعى بالجله مسائل
و امورى حاكيت مطلقە ايله تدقيق و اتخاذ قرار اتمك صلاحيت

A	1/2
D	1052
F	T-23

1-3

كاملەسى حاتىر بر هيت تشريعيە تشكىلى كە مدت دوامى ايكي سە
اولە جقدر .

۲ — ولايات و سىنجاقلر قضاىر و ناحىلر حقتە توسيع
ماذونيت اداره بختى .

۳ — كرك هيت تشريعيە و كرك ولايت سىنجاقلر قضا و ناحىلر
مستقل اداره مجلسلى ايجون بىكرى باشندە بولان ھر فردك
بالاستحقاق ملت، قوم، صنف، مذهب و جنسى تفریق ايدلەكسىز
منتخب و نامزد اولە بىلەسى .

۴ — عمومى، مساوى، خفى و بلا واسطە راپرر ايله انتخاب
اصولك قبولى و ھر انتخابدن اول تخرىر نفوسك اجراسى .

۵ — انتخابك ھر مەجلە عىنى زماندە و ايام تعطيلە رسىيەدن
برندە اجراسى .

۶ — وكالت اھالى بى حاتىر اولانلر كە جەلسە خىزىنە دولتدن
مقدار كافى تخصیصات تعینى .

۷ — رەفراندوم (Référéndum) اصولك قبولى .

۸ — ھر كونه پايەلر ك (ordres) القاسىە ملت، قوم، مذهب
و جنس تفریق ايدلەكسىز ھر فردك قانون نظرندە مساوى طائىلىسى .

۹ — مطبوعاتك و كلامك و وجدانك و اجتماعك و جمعيت
و اتحاد تشكىلك و مجاهدۂ انتخابك (Agitation) و تعطيل اشغالك
و بين الملل عمەل اتحادىنە التحاقك كاملاً سربىت اولسى .

۱۰ — شخص و اقامتگاه و مكاتبەك تعرضدن مصونىتى .

A	۷۲
D	۱۵۵۲
۱۵۵۴	

- ۱۹ — تبدیل مکانک و هر کونا صنایع ایله اشتغالک و تشبثات اقتصادیته سربستی، تامه مظهر اولسی .
- ۲۰ — حقنر اوله رق تحت اتهامه النان و توقیف ایدیلان و عکومیت کورن ذواته تضمینات اعطاسی .
- ۲۱ — اعدام جزاسنک کیلا لغوی .
- ۲۲ — خستکاک مجاناً تدابیری و حفظ الصحه عائد اهتمات و تقیداتک مجاناً اجراسی .
- ۲۳ — بین الملل ظهور ایدده چک اختلافات و منازعاتک (Conflict) حکم اصولیه حلی .
- اهالینک اصلاح احوال اقتصادی شرايط آتیهته کیز قعله ایصاله متوقفدر .
- اولاً — بالواسطه تکاللفک کیلا الفاسی .
- ثانیاً — ویرکولو حقنده الیوم مرعی اولان اصول حاضرتهته الفاسیه درجه معنیسه فوقنده وارذات و میراث اوزرینه متضاعف (Progressif) ویرکول اخذی اصولک تطبیقی .
- ثالثاً — کویبلرک حکومته اولان هر نوع دیون و تکالیف بقایاسندن معافیتی .
- رابعاً — آغاریا اصولک لغوی .
- خامساً — دیون عمومیهته الفاسی .
- خلفک ممالک عثمانیهدهکی احوال مخصوصه اقتصادیسی ، عماله صننجه ماده و معنی و احوال حجه اعتباریه اضمحلالی موجب بر

- ۱۱ — مؤسسات مذهبهته مصادقاتی هر بر مذهبه منتسب اولاتلرک معاوتته حصر اولغسی .
- ۱۲ — عموماً و بلا استثنا اخذ عسکر اصولک تطبیقی و وقت حضورده خدمت عسکریهته ملبس اصوله حصری .
- ۱۳ — تدریساتک عمومی و جیهانی (Laïque) اوله رق مجبوری و مجاناً اولسی . طرف حکومتدن و هر یرک مستقل اداره مجلسلرندن محتاجینه معاوت ایدلسی و اطفال ذکور و اثاث ایچون تحصیل صناینک (Professionnel) تامینی .
- ۱۴ — تدریساتی کندی لسان مادرزادیه اجرا ایدلک شرطیه هر بر عنصرک ابتدائی اعدادی و عالی درجهلرنده مکتبلر تأسیس و کشاد ایدده بیلمسی و مذکور مکتبلرنده لسان رسمینک تحصیلی مجبوری اولسی شرطیه طرف حکومتدن و علی مستقل اداره مجلسلرندن بالمله عناصره معاوت تقدیه اجراسی .
- ۱۵ — هر فردک لسان مادرزادی ایله شفاهاً و تحریراً افادهیه حتی اولسی و اهالی مملکتی تشکیل ایدن عناصر مختلفه لسانلرینک مؤسسات رسمیه و عمومیهجه مساوی طوبیلمسی .
- ۱۶ — محاکماتک بالاخرج اولسی و امور عدلیهده بلا اجرت اصحاب مصاحبه معاوت حقوقیه اجراسی و زوری (Jury) اصولک تطبیقی .
- ۱۷ — هر کسک ، مأمورینی صورت معتادهسنده تشکیل ایتمش زوری هیئت حضورینه محاکمه دعوت ایدده بیلمسی .
- ۱۸ — مرور تذکرهسی و سپاورط اصولک لغوی .

حال طاقت فرسا وجوده كئيرمكده اولديغندن شرائط آتیهك تطبیق
مطلوبدر .

۱ — عملهك كونده سكر ساعتدن زیاده چالشامسی .

۲ — هفتهده بر كره ۴۲ ساعت بلا فاصله استراحت .

۳ — كذلك معین اولان زمان خارجنده فوق العاده خدمت
طلبك منی .

۴ — اهالینك چالشدینی بالجه امور اقتصادیهده کیجه چالشق
اصولك منی یالکز کیجه چالشق اصولی ، فن و ماهیت مشغله
ایجاباتندن اولور و یا عمله تشکیلاتی نقطه نظرندن عمومك وباخصوص
مستحصلك منافعه موافق بولورسه او حالده جائز كوريله جكدر .

۵ — کیجه خدمتلیك امتدادی بش ساعتدن زیاده اولماسی
و بو مدتك بر كونده لك معادل طوتیلیمی .

۶ — اون درت یاشندن دون اولان چوچقرك چالشمدن
منی و اون درتدن اون یدی یاشنده بولنان ذكور و اناث عملهك
كونده یالكر آتی ساعت چالشدرلیسی .

۷ — قادینرك احوال بدنیله رینه مضر كورینان ایشلرده
استخدام ایدلهسی و وضع حملدن درت هفته اول و آتی هفته صكره
خدمتدن معاف طوتیلیمی و اشیو مدتله طرفنده اجرت معتاده سنك
كاكان اعطاسی .

۸ — قادین استخدام اولنان قاریقهر و یا مؤسسات سارده
سوتده بولنان و كوچك سنده اولان چوچقكر ایچون دارالاطفالر

A	1/2
D	1052
ج	1-5

(Asil des enfants) تاسیسی و سوت ویرن قادینلر هر اوج
ساعتده یارم ساعت مدتله چالشمدن ازاد ایدلیسی .

۹ — حكومتجه سرمایهدارلردن آلهحق ویركوی مخصوصه
بر سرمایہ (fonds) تشکیلی و بوسرمایه ايله اختبار وعمل مانده و یا
قنباً یاخوود کلیاً معلول اولان عملهك تأمین معیشتی ایچون طرف
حكومتدن سیفورطه اصولك تاسیسی .

۱۰ — مؤسسار و یا متبشیر طرفندن عمله اجرتندن هر نه
صورتله و هر نه اسمله اولورسه اولسون بر كونا تزییلات اجرا
ایدلامسی (مثلا جزای نقدی الخ كئی) .

۱۱ — اهالینك هر نوع مشاغل اقتصادیه سنده مقدار كافی
ایش باشیلری تعیینی و بونلرك نظارتی اجرتله خدمت ایدیلور بالجه
اموره و حكومته عائد تشبثاته تعمیم ایدلیسی . خانه خدمتكارلرینك
دخی بو یوله بر نظارته تابع طوتیلیمی . قادین استخدام اولنان
مؤسساده دخی قادین ایش باشیلری تعیینی و عمله طرفندن انتخاب
ایدلوب اجرتی حكومتدن آلان عمله و كیللرینك عمله به عائد نظاماتك
حسن تطبیقنه و سعی و عملك تقدیر قیمته اعمالانده استعمال اولنان
مواد اصلیه ايله نمرات سبك فبونی و یا عدم قبولی كبی خصوصاته
حق نظارتی .

۱۲ — عمله اجرتنك امتعه ايله تسویه سنك منی و اجرتك بلا
شرط و قید تقدراً تسویه ایدلیسی تأدیات ایچون چالشمه ساعتلی
داخلنده اولق شرطیه هفته ایچنده بر یوم معینك تعیینی .

۱۳ — متشېتلر طرفندن عمليه تخصيص اولنان اقامتگاهلرك شرائط حفظ الصحه رعائى و بونلرك داخلې انتظامه و اجرتك عدل و حقيقتيه موافق اولهرق تعيينه دقت ايتك اوزره محلى مستقل اداره مجلسلى جاپېندن انتخاب اولنان ذواتك عمليه مرخصلرله برابر نظارت ايتلرې و يو صورته هم ملكيتك بالعموم حقوقه مالك و ملنداش و همده فرد حقارنى حائز بولنان عملهك حقوق و حياتى متشېتلرك معاملات كيفيسته قارشو مدافعه ايدلسى .

۱۴ — عمليه اجرتنه برحداصغرى (Minimum) تعيينى .

۱۵ — اجرت مقابلنده خدمت ايديلان مؤسسات دروننده فابريقه طورلرك مداخله سندن عايرى اولهرق احوال صحيه و طبيهيه منتظم نظارت ايدلسى و مصارفى فابريقه طورلره عائد اولهرق عملهك مجاناً تداويسى و خسته لقارى مدتيجه اجرتلرك كاكان تاديئسى .

۱۶ — سى و عملى حايه ايدن نظاماتك متشېتلر طرفندن اخلاى حالنده بونلرك مسئوليت جزائيهيه دوجار اولسى .

۱۷ — متشېتلرك و عملهك متساوياً انتخاب ايدمچكلىرى و كيللردن مركب اولهرق مؤسسات اقتصاديهك كافه سنده عمليه مخصوص محكمه ل تشكيلى .

۱۸ — ىرى و يا خارجدن كلهجك عمليه ايش تدارك ايتك ايجون اعمالاتك بالجمه شعباننده عمليه تشكيلاتى و كيللرئك تحت نظارتنده اولهرق سى و عمل بورسلى تشكيل ايدلسى و يو خصوصه محلى مستقل اداره مجلسلرئك مجبور طوئيلمسى .

A	۱/۲
D	۱۰۵۲
F	۱-۶

ممالك عثمانيه صناع (Industrie) هنوز بر حال ابتدائيه اولدينى كې اراضيه مالكيت دخی اوفق اوفق اراضيه تصرف صورتنده بولندينى دركار ايسمه بيدرنى سرمايه داران طرفندن اراضينك جمع و ادخارينه (Capitalisation) و صنايعك جسيم بر مقايسته اجراسته تثبيت ايدلمكه اولديفندن سوسيال دهموقرات هنجاقيان جمعيتى اراضى مسئلهسى حقيقتد دخی آنى الذكر خط حركتى قبول ايلكده در .

۱ — كويليلرك كندى اراضيتندن سربسته استفاده ايتسسه مانع اولهجق هر درلو نظاماتك و تعامل و عادات محليهك رفع و العاسى .

۲ — قوللق اصولى بقاياسك كيا قالدريلى .

۳ — مارابه لرى (اورتاچيلر) اصحاب اراضينك طمع و ارتكابه قارشو حايه ايدمچك قانون و نظاماتك وضعى .

۴ — هر نه صورته اولورسه اولسون رنجبرلردن جبراً ضبط و غصب اولنان اراضينك صاحب حقيقيلرئنه اعادئسى .

۵ — حكومتك و محلى مستقل اداره مجلسلرئك مظاهرت و معاونتيله و اولجه رضائى تحصيل ايتك شرطيله خالى اراضيهيه مهاجرينك اسكانى .

۶ — وسائل ذاتيمسيله زراعت ايدن اراضى جزيه اصحابنه حكومت و محلى مستقل اداره مجلسلى طرفندن سهولت ابرازى شويله كه :

اولاً — زراعت متعلق آلات و ادواتك تدارك و ادخاله بونوردن زراع مرقومه‌ك مجاناً استفاده ايجارى .
ثانياً — تخملى و ارضك قوه انباتيه‌سنى تزييد ايده‌جك موادك اشترا و تداركى .

ثالثاً — محصولات ارضيه و زراعيه‌ك ميدان فروخته وضعى .
رابعاً — فن زراعت و حرايته عائد وقوفك تعميمى ايجون قونفرانس محاللى و عونه چيفتلكلى تاسيسى .
۷ — اراضى جزيره‌امبانك تايع بولندقلرى آخر و بر كولرك تخفيفى .

اوجنچى قسم

مسائل مليه نقطه نظرندن ملل مختلفه‌ك سياسى حقوقى تمايله محافظه ايديله‌جكدر . بر ملتك ديكرينك مادوننده بولنسى كلياً رد ايديله‌جكدر . هر بر ملت موجوديت خصوصيه تاريخيه‌يى حائز بر عنصر اجتماعى تشكيل اينديكندن بر كونا تضيقة معروض بولنفسزين سرپشته تامين ترقياته خادم بالجه وساطندن استفاده ايديله‌جكدر . ملتارك مساوات قلمبسى و محافظه اوصاف عيزمى تعرض ومداخله‌دن كلياً مصون بر حق تشكيل اينديكندن هر بر ملتك بلا موانع ترقى و تعاليسنه اجتماعى ، اقتصادى و سياسى هيچ بر كونا موانع اعقاب ايديله‌جكدر .

A	۱/۲
D	۱۵۵ ۲
F	۱-۷

دردنجى قسم

جميتك مطالبات حاضره اسفريه‌سيله مقصد اعظميسنه واصل اولقى ايجون استعمال ايديله‌جك وسائط بروجه آنى در .
بارلامنتو حياتنه مخصوص فعاليت ، ارشادات (Propagande) صنايع و زراعت اربابى آره‌سنده جميتار (Syndicat) تشكيل تعطيل اشغال و عمله بياننده اعمال و استهلاكات ايجون تعاون جميتارى [Coopératif] تاسيس واهالينك ترقيات فكريه و تمدنيسنه خادم مؤسسات احداث والحاصل بين الملل سوسيال دموقرات مجاهده‌سنه خادم عد اولنان بالجه وسائط .

بشنجى قسم

سوسيال دموقرات هنجاقيان جمعيتى ملت مشروطه عثايبه قارشو وجود دولتن آيرلىق تاملاتى (Séparatisme) يتون قوتيله رد ايدر .
سوسيال دموقرات هنجاقيان جميتك اشيو نظامنامه اساسيسى

(Programme) احكامنى تصويب و قبول ايدن وحسن اخلاق صاحبي
بولنان ويكرمى ياشنى اكال ايدن هر فرد ملت مذهب وجنس تفريق
ايدلكسزىن جمعته داخل اوله بيلور .

ممالك عثمانيهده اقوام آره سينده لسان و عرفان جهتيه پك مهم
فرقلر موجود اولوب بونلرك تاثيرندن قورتلمق ممكن اوله ميه جفته
نظراً ممالك عثمانيهده سوسيال دموقرات تشكلاتنجه افكار اشتراكيون
[Socialiste] و مسلك اشتراكه عائد نشرياتك تعمينه اك مساعد
طريق جمهسى جمعته منسوب بولنق شرطيله هر عرق ايچون
خصوصى تشكلات وجوده كتر مكدور .

مسلك اشتراك [Socialisme] نقطه نظرندن سوسيال دموقرات
هنچاقيان جمعيتى هر قومنده سوسيال دموقرات شعبه لر وجوده
كتر مكه سعى ايدم جكدور كه بونلرك هيئت عموميه سيده بين الملل
سوسيال دموقرات تشكلات عموميه سنك بر شعبهسى اوله جقدور .

$a \vee n$ = مؤزوطی تقسیم

هرمونه بولار همديري، يئىز :

A	1-7
D	1036
F	5-14

سوار در مرقان حبیبی رفته سی زکیا شعبه لریه :

سَوْدِيَّ اِقْدَاد :

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

جواب فرید میرزا، یاکند: «سز تعلیقاتمه موافقت افیه میسرین، نه در فضا ایضا عان در فیه سلو حیدر دفر ۱۰۰ دینار»
فر قوفیه نف مقداتی، فقلو در حله، ای قدر بر سر درویشیکه حاله بلیغ (مندی؟ نه در حله)، «صباغ علیاه» «و از انار»
«یا امام» که هیتت من اعضا فضا و اعضا و فضا نه «و از یاب» و «و سون» که آفتاب اوله تفری فضا ایتر، که لعل

[illegible]

قولی. به عقیده و روشنامه است. عقیقه و استخوان شکر که می خورد و معالمانه رقصان و طبعه بد معالمانه آید و در هر صبح
استخوان عقیقه قرار و در دل. محصل مفاد است و در آن مذکور در نه آیه که قرآن در میان است. و
و مگر در طبعه است. اما از آنجا که شکر نام دار ندارد، و طبعه بد معالمانه است. و در هر صبح

۱ - شہزاد [مفتاح الملک در محرابی مبارک میخیزد] قوتی در تکیه افتاد و میگوید: ای آقا محمد! روزی که خداوند ابراهیم را خلق و مائیکه حبیب و عوالم را خلقه
احمدی؟

[illegible]

A	1-2
D	1034
F	5-15

سید احمد بن محمد بن علی بن ابی طالب

کتاب
زبان

۱۹۹۹/۷/۲۵
تجارتی / رسیدگی

$$\frac{\sqrt{(4)}}{2}$$

A	1-2
D	1038
F	5-16

[illegible][illegible][illegible]

آن رگل صیحه یونہ !!
 ماسکی یور اور سنیہ سلطانہ اچیرہ صیقاہ قفرہ طریوانہ خلعہ آرا ارا عزت دینا دستور ، حقیقت صحت
 زہ مصعب اختارہ برتقاد در ، ربح علل درخ آفتاب شوشن فریاد در ، بر جود قربان در درہ
 از اندین خمارہ فریاد غبارہ اسرار ماسکی عیب و خلل ؟

استاندارت خود را در مقام مجری ملاحظه فرموده است. آنچه در میان دو مقام است. اگر استانی
بخواهد تا به این سطح نرسد و در مقام مجری درآید، باید که در این مقام استانی
مقام خود را به این سطح نرسد و در مقام مجری درآید.

شعب قومانده غلجه دلايه بيا باده بيا باده
 رز رفته دلايه چقايله آرد به طرفه هغه كو خدي - كو نه لمي تقيره تعليمه كره
 قرضه اييه مكره .

ازین مشهور شد که اشتغال در حقانیه و وضعیت جامعه روزه داران معلمان آلمانی به زیاده آرزوایی بسیار کم ،
 زیاده احوال و بهراره افتادند بر این مکتب .

A	1-1
D	10/6
F	5-12

سودر .

سویا ده موزایه شعیبیه و قبیله سی قبیله شعیبیه اداره

کاتب
 اوضاعی بر احوالیه

رئیس
 م. د. سناییه

197
 شماره و لوگاریخانه در

هنگام
 رئیس، آقای هادی و بیانه و بیانه
 اعضا
 هیئت ریا

۱۹۰۹ دہ استاذیہ انعقاد لایہ
صیغہ فیاد قویہ سی التجہ قونفرہ سنہ مقداری
ترجمہ سید ۔

۷۷۰ = مؤذری قصیم

A	1-2
D	1036
F	5-22

سوگند آرقداستد :

— ملک آبادی جب لری ۱۹.۹ سنی گوزنیک ۱۰٪ کوٹہ بہ بد ایلہ ۸/۱۵ ہ قہ اتہ الیمہ

- مجلس خبرنمایان
- ۱ - مجلس ایدک خبری ۱۹۰۹ - سنی تورنیک ۱۵ / کورنیه دیالیه ۱۸ / قه اسدا ایشیه .
  - ۲ - تورنیک ۱۹ / ده شرایطه تورنیک ایذا اولدی ایلک سنی مجلس عقد ایرلی . یعنی چپ ده مضدله سبداره اعضای
  - ۳ - مودار آجیه باشیان و صاحبکلیان برلندیر .
  - ۴ - کجه کورنیه قفقاسیه ، ایرانه ، ارمنیه ، بلغاریه ، رومانیاه و دهرده برلاند ۱۹۰۹ شعبه اشران ایشدر . بجایه
  - ۵ - مذکورده ۱۰۰۰ رأی صاری ۲۷ اعضا کلمه . بعد مجلس درای ایشدر رضی ۱۸ شعبه دها اشران ایشدر .
  - ۶ - اکثری مجلس برده کسیت فاصله ده دیکور و انان رفعا رضی برلندیر .
  - ۷ - کورنیه ایدک خبریه [طبعیه] مضد رضی مجلسه داخل ایدیر .
  - ۸ - مجلس روزنام ده معبرد بالجه اشتغال ایدر اکل ایشدر . کورنیه مقدر سبدارده دیکور ایشدر خبریه ایشدر
  - ۹ - و دهر فضا طرفنه نه تدری فی ایدر سبک ساره ایدر و در اشتغال ایدی .

تمدی وفد! نه کیم!

- ۱ - [وقتیه ترک ملک آتایی] ^{سوی و میر به قیام}
آتیه بفرموده هیتی قائماً و دوله العاده آتیکله قبول آتیی که ، سویال ده مورت هیتی قیام قیام ملک ملک
یون بآسند نه شمعیه قدر علی سویالیم در . و قومیه موبد اولینی بیکه در بوسلک قطعاً تبدل ایلمیکه
۲ - [دیکر قومیه لره قاشی وضعتر] ^{هیتی}
هیتی تعیمیل ایلمیک انفاذ ایلمه قبول آتیی .
I : اتحاد و اتفاق داری ،
II : سویال ده مورت قومیه داخله اجتماعی بیکیتمت یالیمس
III : اگر سویال ده مورت اولینه بوقیته ، «*Cooperation*» و ساط سیاسه مزده دای ویم ده بولمانده
بعضیت خدایلی طبله ملک استیزی قبول ایلمیک بده اتحاد و تشریک معنی آتیک لمبده بولنور ، بولنور
استیم مزده به قدری خدایلی بولنور ، بوقیته ده بولنور ، اتحادیه بوقیته «*Unionisme*» و ضعیف مزویه
و مجریه اولینه بولی اتحاد و قلب ایلمه خدایلی بولنور ، و قدری از اولینه اثبات آتیکدر ،
اگر سویال ده مورت قومیه بولنور اتحاد آتیکد اتره ، علی بنده اوقیته (هسلک) [تاریخ] - مزوی هر موبدوی [

٤ — [مؤسان عليه قارشى وصفير]

[illegible]

۵۔ [تربیہ و اخلاق کی وضع و تدوین]

[نایب‌الهدیه کی وضعیت] - ایامه وای سیاه، انکار وای سیاه افروخته
 نایب‌الهدیه کی وضعیت، ایامه وای سیاه، انکار وای سیاه افروخته
 نایب‌الهدیه کی وضعیت، ایامه وای سیاه، انکار وای سیاه افروخته
 نایب‌الهدیه کی وضعیت، ایامه وای سیاه، انکار وای سیاه افروخته

٦ — [حافظه نفس]

[حافظ نفسی] ترجمہ تاسیس ایہ مکتبہ و اجتماع طلابی اعلیٰ دماغ کو آگے بولندہ رہد، کی نظم نفسی امرتہ
ھست فمالہ ر معادنت معلّمہ ہفتگی کہ سیر وظیفہ عدا میر

v — [بہ الملل و الحیف قونفرہ سی]

قوله الخ ده اصحاب ايده جده اولده قونغره به بر بنوال سامره اشراق ايده جده .

— ٨ — *terreur* [بیاسی خوف و ترس]

[illegible]

قطعیاً - رایہ -

۹ — [جواب اقتصادی]

قطعیاً در آید .
 - [جواب اقتصادی] : قطعاً اتفاق می افتد و ادوات و ادوات تحریک و تیراکی که به هم می پیوندند
 به دلیل اقتصادی است . اما به دلیل اقتصادی ، قطعاً اتفاق می افتد و ادوات و ادوات تحریک و تیراکی که به هم می پیوندند
 سیرت در این قوتها و ادوات و ادوات تحریک و تیراکی که به هم می پیوندند .
 احتمال این [ ]

فقرته طریقی کوئی [حد تقریبی اطلاق دیکھو]

[illegible]

وامبرون) ی قطعیاً منع اید۔

۱۱ — [اعانة جبریه]

— [اعانة جبريه] جبري سلكه باره لطيف دانش قطعاً منع ايد -
قوتشده من ، جبري سلكه باره لطيف دانش قطعاً منع ايد -

۱۷ — [قومیہ مذہب و طبعیات و فرائض]

صنایع و غلاتی

۱. ضمیمه فقهی در بیان اصول و قواعد فقهیه

ب : غزوة ، مدی ، علم ، فلسف ، سیاسی ، اقتصاد

I : (منذ حیات) قوتیہ فذ مکنی دائرہ سنہ

II: (منازه) تریه، وسیع و درختان

IV: (قوت هیأت) سوپال ده موقران و سائر

V: (طبعات وادیات)

V: (مطابق وادیات)
VI: (استعاره سید) قوت از دهنه اسب از این دره تبلیع اولیاء مراد، یعنی مولایان که در مقام کمال و رفیع

VII (تبرعات) مرکز اور فنڈ و عبادت اخذ قسطہ الیحدی بالجمعہ ما بالغ الیہ مواز حد ولدیك لمیحدی .

A	1-2
D	1025
F	5-21

۷ — منہا قیادہ قوتیہ سند نیم سیر مطبوعاتی

عنوانه را نه امتد و موغله کرده مسئله موافق سیاس و عوامه او اقتصاداری سند حیات .

مناسبت‌های مناسبت‌های فکری، بدو باغاند و مباحثات .

۷ — (میں فیاض اور باجی)

ده موران یام ز نرا احمد

مردمانند تبار طبع و نری .

مقصود از موقوفه منتهی بکاره حقیری نشاء الله؛ از مکلفه فوطه سیه باب

VI - در معرکه صنی قیاه قومه سی تا غنی می شدند و با بخت ایامه

مفتی محمد رفیع الرحمن

[تاریخ مرکز ادارہ تحقیقات صوفیہ] —

۷ : تریه خاضیه بولانه مرز او اوردند تریه داخله کو اکثر صفت صبیانه عیدله ویه احاطه اکره

جستہ سے فاضلہ صاحبہ ادارہ ترکہ راضیہ بھی بطور صلہ و یا عاک تعیین صلاحتہ

۱- فصلت و زاری مناسک کوردکی و لزوم سن ایدیک تقدیره قوتیه بدو عارفان (میرزا محمدعلی و میرزا علی) از این کتاب

۵ : ربه یاکبر

(2)

۱۷ — [عقوبی شهابی و شامی]

۱. ترکیه و کرمی هفتاد و دو هزار و پانصد و بیست و یک نفر
۲. بوسنی و هرزگوینا ترکیه هشتاد و یک هزار و پانصد و بیست و یک نفر
۳. سربا و ناما و رومانیایی بیست و یک هزار و پانصد و بیست و یک نفر
۴. سربا و ناما و رومانیایی بیست و یک هزار و پانصد و بیست و یک نفر

١٥ — [انضباط وانظم]

[انقباض و انقباض]
 رتقاً و ردّاً بقدره در هر صفتی علی التمام فوفیه نه مقدار آنست مخالفه اجتناب از رتق و تعطیل افکار است تماماً
 مرکز اداری بکلیه قاصد ان مؤثر و سالک استقامت و اجتناب از رتق و تعطیل افکار است تماماً

[٤٠٠] — ١٦

- [illegible]

[عَمِيْر] — ١٧

[عکس ۱]
(ر. ۲) و (ع. ۵) در قوه تیر قایم ارتعاب است. تیری در خارج از لایقه حبسیه معلقه در قوت است.
تیر است. تیر بار است. و قوه تیر اضافی منع است.

[بیت] — ۱۸

[illegible]

ازین بهین اقامت ازین شکر که بقدرت ازین مافقی ، حقیر بنده و خدام و قاصد و بندگان و اهلان و بنو و عمارت
خادم و سواد سوره بیدریخترا بجهت

14/01/10
استاذ

سویاں دہ سواریاں صنفیاں قومیہ کی
ریکارڈز ادارہ صنفیہ

کتاب
صاحبزادہ احمد

نورانیہ و فاضلہ

۱۹ سربازوں کے ۱۹۱۶

100

موتیرے آدھے دوپہے پہنچا تھا۔ خودہ قالہ .
تو نے کہہ دیا . سیکڑی چوڑی ہے .
نظر سے دیکھا . دیکھا . دیکھا .
کونہ پر . قضا . کھڑا .
موتیرے آدھے دوپہے پہنچا تھا .
تو نے کہہ دیا . سیکڑی چوڑی ہے .
نظر سے دیکھا . دیکھا . دیکھا .
کونہ پر . قضا . کھڑا .
موتیرے آدھے دوپہے پہنچا تھا .

1-134
1059 A
2-5

صحیفہ

۱۷۵

مَقْضِي

نمبر
۷۸

موضوعی

مدتی ریاضه نفس به ریاضه نفس
از بی خودت و غفلت مدتی ریاضه نفس ایچده ایندی کیم برکات لایق ایدینا

استغفار آغا جانان از بی خودت و غفلت مدتی ریاضه نفس ایچده ایندی کیم برکات لایق ایدینا

افزارکت ...
... قاصد

۱۹۱۴

(در یک دایره)

قاصدا در آنجا بود

مدرسه دینیه نجفیه
۱۹۱۴ قمری قاهره

نقد
۱۸۹

استاذ
ع. آغا خانیه نجفیه

بسم الله الرحمن الرحیم
 مع رفته تقیه به افروخته در صید اولیقه
 آری دسری مع قصص دعای تقدی ایچیه کذا تقیه تقدیم
 ایچیه مستقیم قید ایچی . نقیانه سیدیه تحفله
 استاذ ایچیه ال ای سادیه و رقیه بولیه اولیور
 سولای رزیه نه نه عتقه نه ده دایم ای کلید
 به صورت نه عتقه درانه بولیه ای ای ای اولیه قید
 ارقا و استب سوز

قاهره مدرسه دینیه نجفیه
۱۹۱۴ قمری
کتابخانه

A	1-134
D	1054 A
E	2-6

۲-۱

قاهره - ۲

۱۹ اردیبهشت ۱۳۱۴

مجلس مدافعت نفی بیادفرد

هفت
نمبر
۹۰۵

استان بول ه آغا جانان افند

مترجمین آید و در این میان همواره قادره . بزرگ محقق سید و کردی حاکم آفت
مفسر سواد و دوازده بر وجه این سید و کردی و اهل کلمه در بیاد . با صبر و صیانت و بیاد و نقد
گوند و کردی . قضا که بین نظر صیانت و کردی . بیاد و کردی
مجلس آفت . قضا که بین نظر صیانت و کردی . بیاد و کردی
نزد و کردی . گوند و کردی . قضا که بین نظر صیانت و کردی . بیاد و کردی
دائم کتوبت در سیر جواب

1-136
1056 A
8-5

نمبر
۱۷۸

مقبوضی

مجلس مدافعت نفی بیادفرد
استان بول ه آغا جانان افند
۱۹ اردیبهشت ۱۳۱۴
قاهره

۵۰

جہالت سابقہ سے بہبودیہ پر و بردم و قریہ دافلم
بویہ جہ اعزاف ایسوم ایس ماسم
بڑی بڑی لرا و بردم با بقتم برفنا و لیغ جقتہ
اکدینہ سویہ حکم

محمد علی

(۱)

A	1-134
D	1054 A
F	2-1

A	۱/۱۷۴
D	۱۵۵۸-۵
F	۱-۴

با مکتب سزا و عیال اجماعی در مدرسه سزا و عیال
به افراد برکت دار سزا و عیال سزا و عیال
بروزگار سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال

خارج اندم در سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال

است سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال

افتم سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال

سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال
سزا و عیال سزا و عیال سزا و عیال

حق تعالی
 ۲
 اقبال التیبریه
 مکتوب شماره دلیله قاریتیه هیجده
 ر. محاکم برکت
 حقیقه سیم اقبال کشیده چیده
 بنی و عابدین هر که در بنی هیجده بر قیام عدوتی بود
 بر بنی قبول انتمی چه بر ما عداوت انتمی و نه که سیرت
 در نیک قبول انتمی

[illegible]

تذکرہ
نفاذ

[illegible]

[illegible]

این تهادت صبی ایبه ، استندول بسته فایر سلسوره نامرکزین قرده آبی باشند و کدیت انف قد

A	1-134
D	1035a
F	1-37

شکوه اوراق ایبه صاعقه و لایق ملک فزی عجم ایله مرکزین کوزه رسندون
صعک زده آجیلده اوراق آرسندون ایله ایستیکلر ۷۷۱ نوروز
کعتبر حقیقه ده سائر اوراق ده وارده . حفظ قوبه و قندیل ایستند
حقیقه ادرله شو بود این نوروز ایستندون

لغات

برای تهادت صبی ایبه : بولیب درایت محمدی رسم با ایستندون کمال انف به محمدی رسم صبی ایبه
انارده سیه سار (۷۷۱ ماس ۷۷۱)
آخا جانانک اوراق سزه ناهل
کند ویر نوروز آجیلده ادرله آرسندون
نوروزین

انارده سیه سار ایسم

برای تهادت صبی ایبه ، استندول بسته فایر سلسوره نامرکزین قرده آبی باشند و کدیت انف قد

شکوه اوراق ایبه صاعقه و لایق ملک فزی عجم ایله مرکزین کوزه رسندون
صعک زده آجیلده اوراق آرسندون ایله ایستیکلر ۷۷۱ نوروز
کعتبر حقیقه ده سائر اوراق ده وارده . حفظ قوبه و قندیل ایستند
حقیقه ادرله شو بود این نوروز ایستندون

لغات

برای تهادت صبی ایبه : بولیب درایت محمدی رسم با ایستندون کمال انف به محمدی رسم صبی ایبه
انارده سیه سار (۷۷۱ ماس ۷۷۱)
آخا جانانک اوراق سزه ناهل
کند ویر نوروز آجیلده ادرله آرسندون
نوروزین

انارده سیه سار ایسم

[illegible]

(۱) فوہرلو بلجام یہ سہمی باز دل
بہ ہوشم با زریں اضافہ -

نہ بوجھ کہہ افسانے

[illegible]

۱۲۵

اور یہاں سے لے کر
نور خوار یا شام اور
قیمت مند حیدر

نویا - دنیا میں پیوند و جھند اور یہ ایمان ایمان ہے اور جو یہ پیوند
 اہل ایمان کے لئے ہے

h. J. Lyman

برخیه که کمر دهند - زبانیان را با بر سر کمرها بیاورند - هر که بخواهد بر باد بماند

بر باد بماند اگر کسی بخواهد بر باد بماند - بر باد بماند اگر کسی بخواهد بر باد بماند - بر باد بماند اگر کسی بخواهد بر باد بماند

اگر کسی بخواهد بر باد بماند - اگر کسی بخواهد بر باد بماند - اگر کسی بخواهد بر باد بماند

A	1-134
D	103501
F	1-88

اگر کسی بخواهد بر باد بماند - اگر کسی بخواهد بر باد بماند - اگر کسی بخواهد بر باد بماند

اگر کسی بخواهد بر باد بماند - اگر کسی بخواهد بر باد بماند - اگر کسی بخواهد بر باد بماند

اگر کسی بخواهد بر باد بماند - اگر کسی بخواهد بر باد بماند - اگر کسی بخواهد بر باد بماند

اگر کسی بخواهد بر باد بماند - اگر کسی بخواهد بر باد بماند - اگر کسی بخواهد بر باد بماند

اگر کسی بخواهد بر باد بماند - اگر کسی بخواهد بر باد بماند - اگر کسی بخواهد بر باد بماند

حقیقتی خبر و در بعد از اینها خبر
 حقیقتی خبر و در بعد از اینها خبر
 خبر و در بعد از اینها خبر
 خبر و در بعد از اینها خبر

استاد شریف محمد احمد صاحب

بوزخه پسند و برا عفا در ده
مهر و ارد

فادو کے اضافہ جو سو روپیہ

حصانة اعمامنا بنده نكره انما به افاده سب - | اللهم صل على

W. L. G. L. G.

بوندك اصل اولدين هالده سوبه سه ركه ايك	به سوبه شدم
جيلانده مي سويلدك	اوج ش دار برنجي انتقام ايچي جيلانده اوچي نجي نجي قورقوس در
كجه انتقام آله ايستك	ايچي برعلاقم اولدين هر ده صامول حوما جيلانده ديقدر نه انتقام المله
ايستك	ايستك
صامول حوما جيلانده ديقدر نه انتقام	صامول حوما جيلانده مظلوم وارده ادي بوفاريد ده سوبه شدم تقيل
نه اي	ويا مال دجه جيلانده ديمش كنديسي كورديلم زمانه بديكي نوجم ديم
جيلانده ديه كجه نه در	اوزنه به كنديسه جاسوسكيه ديمه ايم بوسونك ايرش كوي ايتدادم
قويه صه	قويه صه
شيه ايسوردم يلاضه نانا بانه كنديسه كجه اولدين ايستك بونه نه اكلوركم	شيه ايسوردم يلاضه نانا بانه كنديسه كجه اولدين ايستك بونه نه اكلوركم
حوما جيلانده سببه اولته	حوما جيلانده سببه اولته
قورقوس ديه كي زمانه زافار يانه سه مرادك بانه كجه جيلانده ديوركه	قورقوس ديه كي زمانه زافار يانه سه مرادك بانه كجه جيلانده ديوركه
مراد انقريه داراده قهره به كجه كوي كنديسي اديله قويمه كي سوبه ده	مراد انقريه داراده قهره به كجه كوي كنديسي اديله قويمه كي سوبه ده
كجه نجه ايلتم عياشه كونه ديلر شيه بركي ايكل عياشه اوده دوت	كجه نجه ايلتم عياشه كونه ديلر شيه بركي ايكل عياشه اوده دوت
اوده سبه كونه صرك فانتقام به نغراف كجه جاسوسه كنديسي صامول كجه	اوده سبه كونه صرك فانتقام به نغراف كجه جاسوسه كنديسي صامول كجه
ديهي هارشد انقريه كنديسه بركي اواره نكلم نره ندر اسانجه بيلين	ديهي هارشد انقريه كنديسه بركي اواره نكلم نره ندر اسانجه بيلين
مدبريه صبه ايلدم اواره بورايه كونه ديلر	مدبريه صبه ايلدم اواره بورايه كونه ديلر
سنع اويچ دبر ديك افارانت طومرك	سنع اويچ دبر ديك افارانت طومرك
اولدين قهره اركنه حقيقه عاانه اركنه	اولدين قهره اركنه حقيقه عاانه اركنه
اسدني اچما عكا هدي حقيقه عاانه	اسدني اچما عكا هدي حقيقه عاانه
اوليا به بادم بيلي جيلان بوندي نه در	اوليا به بادم بيلي جيلان بوندي نه در
بيليرسه	بيليرسه
بشقه برديم حقيقت وارمي	به برقرقم مسوجه دكم كجه فنتامجوه ياره دبر شدم واد مكنو برونه
خرم يوقده	خرم يوقده
افاده كنه اصف ايه	افاده كنه اصف ايه
اعضا ايه يم	اعضا ايه يم

• برای استیضاح : خبر کوشیده قبولی باغ سوراخند ۴۴ نفر و لوحه دوم سکه با قضا فیدره سه صبا خانه
 اوده محض نموده ما شفا حلهن بخارید مشغول سراسی ولایت کورده خبر شده اوندزیدک داشته صاموش
 طومر جانند اخذ اوسانه اداره سی - ۱۴۳۳

سه حرانه افا جانبا نی کجید اولی قوز
 خرفه همرده تکل ایبه مدافع نفی
 وطنی نامه کی جیقه فیا ایبه رسته
 دیکری بهر را ادرجه کونه رسته و
 بر جیقه کیردین اکلا سیجور رسته

اصی برونه برونه و افزاده عبارتند -

اوپر اسه حرانه افا جانبا نی انا دنی
 سکا او کورده دیکری

دیکری دم : بنده کز انا دوتری جیقه مشوم معمر به ایله جالیتم دیکری
 نجیب به برابر جالیتم دیمه اولدنیقه به فیا قوسیه سکر دم صام کوبانه
 جرابندی صیقه سواره فیا کستره علقه بیلا اولدی بورای قدم دیکری
 نجیب به ایله جالیتم رشا دیکری و بری به افزاده صور بکره افزادیم
 دیکری سده فیدر رسته . اریفر تر کورده فزاید ایده جید به صله قازیم
 ایسم تحقیق ایبر جزاه راضی بونر قضا افتا و برونه عبارتند - دیکری
 نجیب به صفا اولسا اولسا ایله سهارتا اید و ده . افا جانبا نی سوبدیک
 سدر به حکم : بونر یاسره باندر - افا جانبا نی خازیمیه اسنده د -
 باز همه حایمه سکینه ایله افتاد قدر ویده اذغنده کز مک کیر کیر کیر کیر
 برابر بونیر . کز یی اینه باجده ایتو - فقط بید میور - بنده کز بون
 بخارید مشغول بید بید بونر قوسیم اور دیارده یول کیر دیدی سیلایم
 ایتل کیرتک کله کله صک به ایسم علم دیک به بونر بونر بونر
 ایتم افور - جیقا - با اولده باجم مدیکیز دیمه ایسم افلا صدمایم
 ضایعه افا جانبا نی کز یی دکره آتا دیک . کز کده مادی چکک مالک
 صلیحانجی یاره دیم دیمو - بید بونر سینه براند بونر و بونر مود ایزیم
 راضی اولدنیقه اوره یه دم یاره یوه زباییم دیمه خا اولدم اوند
 فایکبانه وضایع برادری کفام سده بید یاره خورسوه مود ایزیم

ساموئل طومر جان

[illegible]

[illegible]

A	1-134
D	10-20-9
F	1-92

قره

حکومت عظمیٰ اکانه سو قصد اجراء نفوذ ایستاده ناشی مطعون استقامت اولنامه سامول طوما جیان به ایله
 محاکم عتی نه داخله بولنامه آریندورده روسیه حکومتی حساب و منفعت اولورده کوهلی قید [ملی مدافع نفس
 بیه الفرضه هیتی] عنانیله تنقل ایله جمعیت اضطرار و سائله اجرائیه سنده بونفردنه طوبی مطعون
 اولورده ضارته اغاجانیا به و مرقوم استراکی اعتبار مطعون صوری بونه سالفه لاس سامول طوما جیان
 دکنک نفوذ مگور تیرچی سواستخه اید نزدیکه قیام اید کهری دعوی اولنامه بولیس مدبریه هیتی به قسم
 سیاسی مگور لرنده آیشا ویر و ناله اید سجوده قوی یانه واضعاً مطعون نفوذ استقامت ایستاده کورده
 فایق جیان و دعوی دکنک اغوج جری اضطرار مرقوم سامول طوما جیان و خانه سنده ایضا اعتدال غایب
 بود نفوذ یانه مطعون صوری بونه ایشا غولکی قادره عقدنده که اوج فقط اولورده تحقیق میانی
 اجبا ففانه تحقیقات استخه فیریم سنده بونفردنه حیا قیام کجیده سوجیا به خانه اولورده طوقه نهمورده
 مانعاً طوره تجاریمه مشغول سول که کورده ففیر سنده اولورده یانه سامول طوما جیان به تحقیق
 باروکی عقدنده حکم اعدام اعاده ففیر اولورده معلوم اولورده استیاض ایله برکنده ارجیو کجی مطعون
 سرسی اعتدال سنده کویتم ده عقد اولنامه تونفردنه ده منسوب اولورده ایضا سوسال و موقراط
 لکمیانی به ففیر سنف محاکم عتی نه داخله کنی املی بونه نائل اولورده قصیل غیر قانونی اجرائیه هیتی
 وف رافقاهی قرار کیر اولورده سنف کیفیت شمباته تعیم و صر سلف حکومت عظمیٰ اکانه و تحصیل
 رافق ناظری طمعت کجی به استلوی به مقررات متحدیه بی موقع فعله قویو اججیه بعضه ترتیبات اجرائیه
 ففانه به طمعت ففانی استیاض و سیما دت اسرا اید پرورده اید کهری مقاصد مفید ففانه اجرائیه
 ایلیا به استیاض به بولندیف ؛ و مرقوم سامول طوما جیان مطعون عظمیٰ سلف به هما ففانه طوبانیا به
 خانه اولورده ایلی نهمورده مانعاً طوره تجاریمه مشغول ارض و ملی کجیه سز یانه ضارته اغاجانیا به ایله
 بیه طوقه یوز اید کجیه سنده مگور عظمیٰ قاهره و دره اولورده و بونفردنه قویو لرین اتحاد و سترکی
 و بونفردنه خایه ففانه کافه ایضا ففانی برنق ففانه جمع ایت اولورده تنقل ایله و اساساً ففانه
 ففیر سنده اولورده بر منوال محرم [ملی مدافع نفس بیه الفرضه هیتی] عنانیله آلوبه لکمیانی به و طما سترکی
 و سائر ففیر لرله برکنده توحید مای ایدک محاکم عتی نه داخله آریندورده سکونه اولورده محمد ده
 سلی عصبیه و اعتدال ستر تیبیه واره لرنده جمع اید کهری اغا ناطله اورویا افکار عظمیٰ حکومت عظمیٰ
 عظمیٰ تحریک و ارض سنده دکنک نقطه نظر لرین جلب کیفیت ایضا اساسی پروگرام اولورده اولورده ففیر

آنچه بر حسب معمول است حد و تن تقاضای استحقاق امر را بجموعه اعیان ایدیه من قیام عمومی است
 هر بولندری محال است که از منظر اسکود بولند نه قطعاً اداره حکومت به جبراً حقیقتاً نشسته
 این مقصد ملتفاً است و در هر دو طرفه ادخال و بوسه و قید اولاً به اعضا میانه ذاتاً و
 بولندری و بولندری که مسه اولاً به سامول طوما جیانت مرقوم انجا جانیای دخی ادخال ایدیه و لایکس
 اشو جمعیت اعضاء فعال شده اولاً تفری، مظهره علیهم یولیس مدیریت عمومی شده انجمنی شده
 قسم سیاسی مقرر شده که بهیچیک باشد ایشادیرا فندیک دخی مشکلی ماردیرسی نظماً به افندیک کرت
 باشد بهیچیک عالی شده که بهیچیک درت بولندری باشد ۱۱ ص ۱۱ بهیچیک کونی افت من
 زوالی حقیقتاً اولاً به المراجعه کندینک هیجانه قوتی افندیک اولاً به افندیک قوتی جماعه
 هیجانه طرفه - خیانت ایدیه سرشته سید - جرح ایدیه لک لکته و کلهی بولندری
 نقصان شده قوتی در ریفه داز سرود مقدمه صحت فقط به ارض هیجانه قوتی نه نظماً به قوتی
 اعطای اعطای شده بولندری رانر هکوتجه ایدیه رانر و صادره اولاً به اوراق میانه حسب الماویه برکافه
 کور و کلهی بهیچیک اشو کاکرتک ایدیه بولندری که درت افندیک لازم کلهی بیانه و کلهی تقدیر و دینه
 مضمون اعضاء انتاج ایدیه کلهی بالانیا اولاً بهیچیک در نهایت ایدیه لک لکته بهیچیک
 و مرقوم اشو مرقوم شده بهیچیک مدیریت عمومی قسم سیاسی مقرر شده اولاً بهیچیک باشد نشاند
 دخی مرقوم مشارکتی بولندری، کلهی نه محنت هاتوره محنته تعمیر ایدیه مقرر اولاً بهیچیک شده
 بولندری صرح ده قالیقچیه باشد ارست محادینک دکانه قوتی بهیچیک ایدیه کلهی بهیچیک
 ولد کلهی بهیچیک که امریکا مکتبی و کلهی جمیع قیام بهیچیک قوتی بهیچیک افندیک
 اوزرینه ثروت شخصی هالب دفته مقرر ده اولاً بهیچیک ناشی قوتی بهیچیک ایدیه قوتی بهیچیک کلهی بهیچیک
 بهیچیک عالی کلهی بهیچیک اولاً بهیچیک باشد که قوتی قالیقچیه نام شخصی ایدیه بولندری بهیچیک
 و بهیچیک نظماً به افندیک تری خانه شده بولندری صرح ده ذاتاً ایدیه اولاً بهیچیک قوتی بهیچیک
 نظماً به بولندری محله صغیری متعاقب کلهی بهیچیک کلهی بهیچیک کلهی بهیچیک
 بران سید بهیچیک و ضابطه معلومات و بر مامک ایدیه اولاً بهیچیک حاضر مسه اولاً بهیچیک بهیچیک
 ایدیه بولندری قوتی بهیچیک نظماً بهیچیک عدم موافقت و ضابطه اوزرینه جبراً اوزرینه اولاً بهیچیک
 افندیک افندیک و عصبه صاوت تفری و بر قائم کلهی صکره مرتبه اولاً بهیچیک بهیچیک بهیچیک
 مقرر شده بهیچیک اولاً بهیچیک مقرر شده و مقرر شده اعضاء افندیک شده و متعاقب بهیچیک

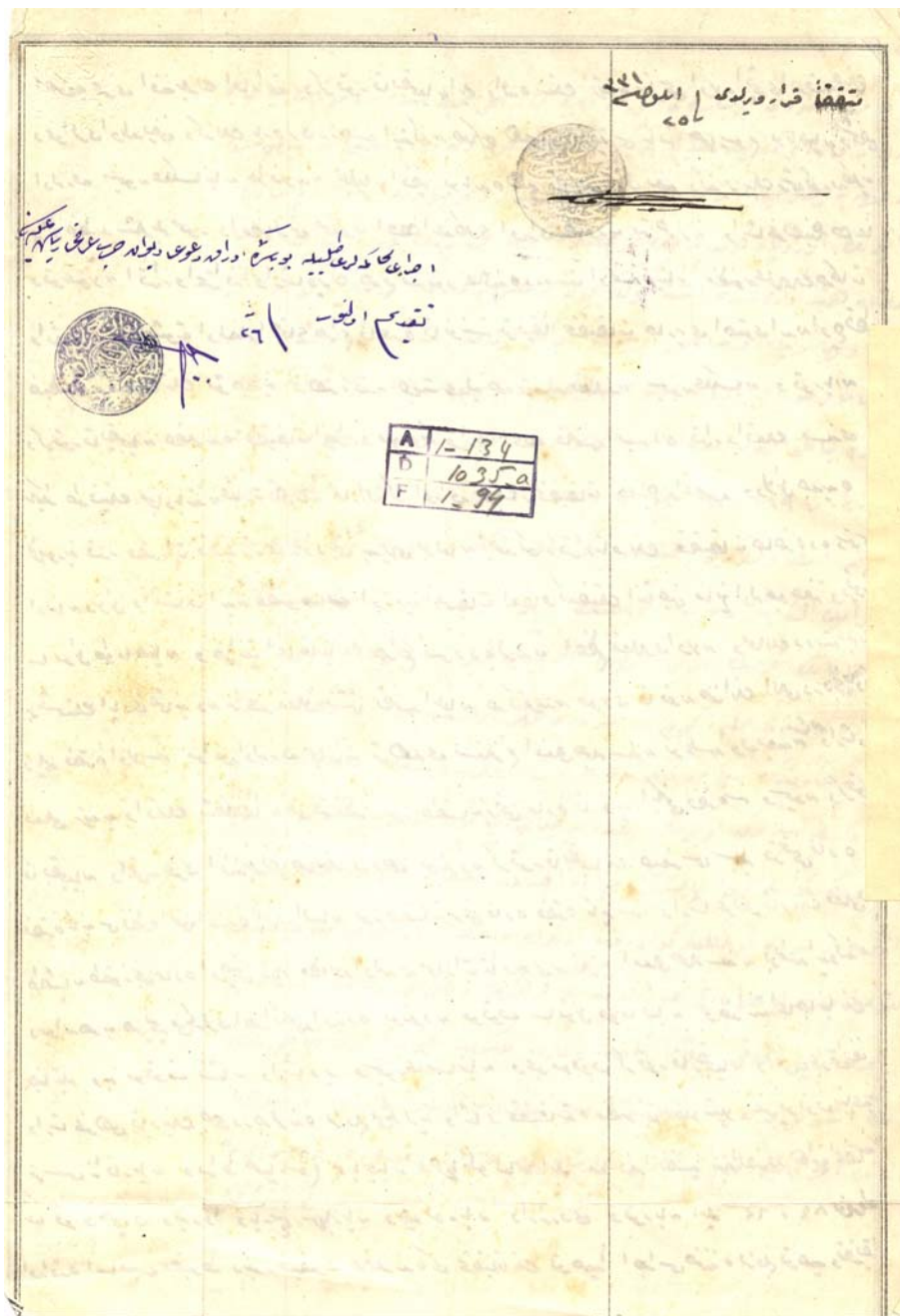
به سنج زانجا به افندیکن مضطرب و شفاعتیه هکیت مرکزیه به اینه و له اخیه جها نکلویه و سامون
 طوماییه و اندونی نام هکیت اداره اعضا به خزار جمعیه و به مجلس عدول تشکیل ایدیه طرفیه
 استاج و قنیه بیس مراط صیاسی بواجیه به طرفیه و خلیه اف آید و به اقتضای ایدیه می اندینه
 هکیت مذکوره نتیجه تحقیقاتی باطبع تعلیمه علیه انتاج ایدیه کیفیت هکیت مرکزیه و هیئت بیله بل
 تفهیمات اعلاسی لزوم ده تعلیمه افندیکی تبلیغ ایدیهکی و تعلیمات خزار واقع عدم مه و عشق و بر طرفیه
 ضابطه به اجرا قلند تحقیقات اوراقی هیئت عدلیه توزیع قلمی از به تعلیمه افندیکی و کلامی و عادی
 اخیه جری افیه مراجعت ایدیه تحقیقات جابه ده مدافعی و عریه ایسه خنده قریه لایه یا از به
 نفی شیا تا ایدیه ایدیه و اخیه جری افندیکی درسه و کالت تحقیق ایدیهکی و طائف مدافعی ایضا ایسی
 لزوم کلامیکه بر طرفیه مباحثه به اولیه سالف الاسی خویه رئیس و اعضا به کیفیت به خبر ایدیهکی
 دیگر طرفیه به تعلیمه افندیکی خویه نه خازنده و اشخاص مرقوم نه خنده نه هکیت ایدیهکی صحاف
 تحقیقاته معلوم المقدار اخیهکی بر برده رک و کتبییه معقود عید اخیهکی نصف رجبی افندیکی
 و صیاشا و یک ده اشو مقاصدیه تا اوزمانه داخل اولیه او توزیرا الدینی و اضیای تره به اند
 شومادی اعتباریه به حصول کلامیکه و بنا بریه اشو اشکله شد کاً تره به و اخیه خفه به برتری
 و اشاخو که خازند رض خازنده غلبای محرم و امنیت امانی صور لوح ظهور ایدیهکی: بر طرفیه
 سامون طوماییه اندونی هکیت حقه ارکانی قتل قصه بر شکل ایدیه و اجزای محالته میانه ده معلوم اولیه
 و بواجی ایدیه میانه نزع مقصدیه مضرات اتحاد رتبهات اجرا ایدیه قریه ایدیه بولندیه استقامت
 بود که به ایسی و ادنوزیدی صیقل زنده مندرج اولیه هکیت افیه نفوسی هکیت اداره سه راض و اعضا افندیکی
 اولیه که سنج ده کی قونفره ده خبردار اولیه بواجیه ارشاد بر ده مقصودات مقصد اولیه و نه کاره
 و اف بولندیه و حکومت افیه ماسی اعتماد ایدیهکی در سجه ایدیه خزار و اعتمادی و هیئت خویه ایدیه
 علاقه سنی که سنج و مقوز ایدیه نوری قطع علاقه ایدیهکی سولیکه حاله به طرفیه اعا جانی
 خویه به ارضی ایدیه براب کچده کانونه ثانی خرفه بونار به افواج اولندیه و به تعلیمه افندیکی
 شکل ایدیه هکیت عدول میانه بولندیه که خزار به اخیهکی و سهولت علی ایدیه افواج
 و تحقیقات ایدیه اوراقیه ضابطه به تبلیغ ایدیه فکله مفادی و ایدیه ایدیه ایدیه و رفتار و کتبییه
 و تعلیمات تره لری محتوی ایدیه خزانته اعا جانی رض ملی مدافعه نفس به افندیکی اعضا سنده

انچه مجری افتد برك افادت و كرتور قابقيمايه ايد والده سني تهديد نتايج اولاد ايجري الرضه صكه
 و عوارى اولديني دكذلك ياره رى درجه اينكه صكه هيجاه فوقيه سانه هيايوم بواباياه و كني
 اولده سيمه علكسانياه طرفه نه تليياه افقي بوابايه هيج قبايه اولديني دكدرين برك كورده كورده
 راز قطه دست بله صكه و اضارني محتوي اجه ايد صكه اولاده صورت مترجمه ريه و ايشا خه صكه بيا
 و قوعوليه اقرار و امتحان و ايشا ديرك جرم شهره هالده در دست اولنه بنائي نظيره صكه صكه
 و اضار ريه صكه ثبوت اولمه اجماع هياي قاعده قانونيه توفيقا تحقيقات جاريه احتوي ايد اولده قطه
 ضياع و منفردانه توحيه و هره قد هيت عليه تهديد فعله سيمه علكه و قورياه
 و كرتور قابقيمايه هغه نه تحقيقات اجل و منو هيك قاري اجه قلمه ايد ده قرار دفعه سني
 بجز طوفيه مجادانه عبارت تكميله مارانكه اولاده و ساز تحقيقات خارج برانسه دلائل حديه
 كوريه قد مقررات قطعه ريه هره دويي به ريه بولنايه مذكور قرار نامرند تحقيقات حاضرده و كني
 اولاده دويل و انك ايد هصوصات اولدينه تعقيقات ايفا و كيفيت انشائي مانع اولده هيه و قورياه
 سامول طوماهياه و هراته اعا جانيانك جاني سروده لرند اعظم فعله اولاده و حاله دوسته
 بر كني ايد ريه ثبوت فعله ثبوت قلمه ايلياه هكندنه طوري قانونه جزيانك الي در دنياده
 ديه فقره اولونه موافقه اولده مجازات تهديدي مستزم افعالي هغه سنده كوتيه اولديني و ايشا
 فعله تهديد واقعه شفاها و قوتك نظرا بوز طفا به ريه ماده قانونيه ايجي فقره سيمه و كرتور
 قابقيمايه و انچه مجري افتد برك هكند يدهي بوندره كرتور قابقيمايه صغري سبله قرضي ماده
 فقره ثانيه فقره ايله ايله البياه بوز طفا به ريه ماده فقره ثانيه و ايشا غله قاربين مفوده
 طفا به طقور ريه ماده اوجي زبله مطالبه اولده مجازات تا ريه مستزم افعالي هغه سنده بوندره ايد كند
 ديوانه هب هريجه هيك كاري اجرائيه ايله بوندره موقوف سامول طوماهياه و هراته اعا جانيانك
 هياتيه ريه موقوف نشانه و ايشا وير سيمه علكسانياه و غير موقوف كرتور قابقيمايه و انچه مجري افتد
 و ايشا غله قاربين هكند بوندره لزوم هيك كاري و ايشا تحقيقاته مطونيه اكله سبله غير موقوف بيايه
 نرسى زافارياه و مراط هيايوم بواباياه و هياي كوتيه ايد مدافعه نفسي به الهه هيه افعاليه
 سافو و هياي و نيره و ايشا سبله سبله و هيك كورياه و ايشا و كرتورياه ايد ٦٤ و ٨٤ فقره
 اولاده سامي موقوف ديكر ضيق هغه نه كي تحقيقات تهديد اجاسي هغه لزوم تهديد و تفريق

[illegible]

مديریت نومردسی ۶۶۶
نقارت نومردسی ۵۹۴۲

مرکز قولی و لفظی

دَرْ سَعَادَتِ
۱۱-۱۱-۱۱

خلاصه
خرانت اغا جانیا نك اعدا مندر

هنگامی که تاریخ و اداره عقیقی نذر و تو تاجیه جواب در
ممالک دولت علیه نه بر قطعه ای اداره حکومت نه عیقا - مع تصدی ایلیکی با لحاکم است اول در خزان اغاجانیا نه
اعلامه دائر در سعادت دوا نه هر چه عرفینده به ۹۰ سر ^{ممالک} تاریخ مضطر ایلم ویر یلا نه قرار لی اعرصه
تصدیه عال حضرت یادشاهی آتانه ایلیکی با تاجیه ساید اشعار بیولیده دوا یاده کی ارده سیم مالکانه صورت
مصدقش ایلم بر قوم صفی تصدی اولنا نه اعلی آتیا قلعه و طغانه منطوقه فیضک تنفیذ لایقیکه ایلم
بیانه اول نور
حرطاری

حریطری

الف

A	1-134
D	1051
F	0

۴
اراده سینه صورت

حزب نظامی

امور محاکم مدیریتی

محاکم دولت علیه نه بر قطع من اداره حکومت نه حقیقتاً مع تصدی ایلیکی الحاکم ثابت اولاده ضرورت
خرانت اغاها نیانله ملکیم خراج قانونه نام سنک الی در بجه ماده کی ذیلن توفیقاً اعدانه دکر دیجات
دیوانه عرب عریفینده ویریلانه قرار تصدیقو ایلتد
استواراده سینه نکه اجراسنه عربیه نظری مؤردر - ۱۲۳۱

صدر اعظم
محمد سعید

استواراده سینه
عربیه نظری
انور

اصدق نقد

A	1-139
D	1051
F	8

سید ملک ایچ بیجا - نه کونا خانه و دکانه ده بویا اولی بیجا - ای بیده حوضه محمد نه خانه اوشم اوله انی
 بایر نه او خانه جفا ای بیده انا و محمدیه ما ۴ کونخ

او خانه طوون بیوید انکا - ای نه بیا خانه کرده
 بر صبار خاوه ای بی بیو نه فاجا عدد اعلی ای بی بی
 کجه مزاجه سیه ای بی بی و نه بر سوه ای بی بی
 حقیقه ده نه عیانه ابر بر قفل بیو

A	1/194
D	39
F	2-3

حقیقه ده نه عیانه اولی بی بی ای بی بی اوشم اوله اوشم اوله
 حقیقه سر نه بی حقیقه ای بی بی حقیقه بی حقیقه بی حقیقه بی حقیقه
 بر ماه حقیقه قور نه جید ای بی و نه عیانه حقیقه قور نه جید
 دکانه ده جاسمقه اوله ده بیکه بیکه بیکه بیکه بیکه بیکه بیکه بیکه بیکه
 بیجا و کجه کجه بر این دلیقا بی بی بی بی بی بی بی بی بی بی بی بی بی بی
 دلیقه بایا و کجه ای بی بر حقیقه اوله کور حقیقه بی بی دکانه
 کجه کجه براده کور کور و نه عدد بویا سیه ای بی بی
 بر این فای نه دت عدد بویا ای بی کور نه عیانه ای بی
 بوی نه ان کور بی بی کجه ای بی کونا اوشم اوله بر حقیقه حقیقه
 دکانه کجه کجه بر این فای نه کور کور دلیقا سیه ای بی دت
 عدد بویا ای بی دکانه دت حقیقه بوی نه دت [دوت]
 حقیقه ای بی نه بر این حقیقه بی بی بی بی بی بی بی بی بی بی بی بی بی بی
 اوله نه بوی نه ای بی بی بویا ای بی بی بی بی بی بی بی بی بی بی بی بی بی بی
 بی
 ای بی نه حقیقه ای بی کجه کجه ده [عیانه بوی نه دت اوله بی بی
 سیه ای بی بی حقیقه کور کور اوشم اوله کجه کجه ای بی سیه
 براده آل کور ده رضی بویا ای بی بویا سیه ای بی
 او وقت اکند دت بوی نه حقیقه حقیقه حقیقه حقیقه حقیقه حقیقه حقیقه حقیقه
 و بویا ای بی کور نه نقل ای بی ده سیه ای بی دت حقیقه دت
 دت حقیقه دت کور ای بی حقیقه حقیقه حقیقه حقیقه حقیقه حقیقه حقیقه حقیقه

$$\frac{500}{5}$$

روم ایله

A	1/139
D	39
F	2-4

بودن پویا و شغف برده و با پویا بودن در لایحه برخی اوده
و دست اندازنده پویان مطلقا نباشد بلکه در صورتی که
برایند فقط اینها را می دانند در صورتی که چنانچه
در مورد آنها

مهر

حضرت علیؓ اپنے منور

مرکز و قسم عملیات
نمایند

عنه
بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي جعل في خلقه حكمة وفاء
وأنزل في القرآن آيات كثيرة
فمنها ما يدل على أن الله تعالى هو
الذي خلق كل شيء وخلقهم
في ستة ايام ثم استراحت
سبعة ايام ثم بدأ خلق
البشر من نوح عليه السلام
ثم آدم عليه السلام ثم
نحو ذلك من الامم والاعمال
والاشياء كلها فلهذا
كانت السجدة الاولى
في سورة البقرة هي
السجدة التي فيها
ذكر اسم الله العظيم
وهي السجدة التي فيها
ذكر اسم الله العظيم
وهي السجدة التي فيها
ذكر اسم الله العظيم

فایده این سه بزرگوار آنست که معرفت اوست و در این
برای تکلیف او را بکار بسته اند و بکار او را فایده
و احاطه او را در کارها بر فایده و در هر دو
بکار او را حفظ اند و این فایده و بکار او را
و فایده و بکار او را فایده و بکار او را فایده
و فایده و بکار او را فایده و بکار او را فایده

اوست چو زین سیرجی حسن خیزه یی ازین کفر به بدی بخت
 فقط کور ز اینی سنجیده به کینه و کافره کله
 بر مودل یعنی بر قایم حصه در بقا برون در نه حد
 عجب یایا سینه دبدل سینه یایا بی دینی بسینه
 یایا سینه کجکله آنی کورنه دلو بر کجکله حیدر
 کورنه کافره کله سینه اکلان قندم در نه حد
 بویک ایس موی ایس موی لیکه موی کینه
 حصه در کینه سافه حصه اوز نه در سینه
 بوندر بوندر ایس موی سینه کینه رنه کور
 در موی در ایس موی رنه بوندر حصه بوندر

مخدوم محمد علی صاحبزادہ اویس میرزا جویا
محمد آصف علی صاحبزادہ میرزا جویا علی صاحبزادہ
میرزا محمد علی صاحبزادہ

حضور میجویند فقط بیاد دلکم داریند حصصه فایده
 لاکه کریمش تقصیر میارم دعا فرموده خداوند بسیار
 اینده بیده میارم باید بود به الله کورده زده
 نه درند تقصیر میارم

ص ۱۰۰
 د خانه بوسان در دینداران
 که چنانچه نماند عجب اورده سیدان در دین
 بر سید سوبدانی که جن حکومت یافته چنانچه کلمه کورانه
 نوشته نه در کلمه

خداوند ده پنج انگشت در بوسان ضعیف یافته ایده
 باره چنانچه سیدان برانده اورده الله مودت برساند
 ایکن و لیکن ایده و ده حاجت من و کنه خاتمه سوبده
 به او حاجت یافته ایکن چنانکه حیضه عذرا حیضه
 حره ده خاتمه حره برانده برده دوشین
 کورده و لیکن سیدان ایکن ایکن برانده سوبده
 و لیکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن
 سوبده حره ده حیضه کنه حکومت یافته کلمه
 و اورده سوبده سیدان ایکن ایکن ایکن ایکن
 برانده کلمه ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن

بپورده افقا ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن
 و سیدان چنانچه ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن
 ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن

بپورده کورده ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن
 چنانچه ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن
 ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن

ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن
 ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن
 ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن

سوبده ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن
 حیضه ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن
 ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن

ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن
 ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن
 ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن

ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن
 ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن
 ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن ایکن

دولم ایرید

A	1/194
D	39
F	2-5

پیرم نطقه جمال ایریدوه فقط بی ای خطه ده میده
 خاچور اولونجه بیلیم قرونه ایله نقد ایرید ایچیریمانه
 یونون اولی ایرانوسایه خاچور نطقه ده میده وکند زوده
 نه ایرید صغول اولونجه بیلیم فقط ایوم جومده میده
 خنقله خاچور سنده شغل بولنده لیره خاچور دویله
 سار ایرید اولونجه سوده وبقولده میده بومبار مایلیم
 ایرید ایله لایکه میده ویردین بیلیم کشتیه میده
 اولونجه خاچور بیلیم لایکه بیلیم بیلیم بیلیم
 ویردین خاچور بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم

ایفاده حقیقه - وایریم ده صورت بیلیم بیلیم
 صورت بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم

بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم

بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم

بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم

بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم

بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم

بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم

بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
 بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم

A	1-134
D	33
F	2-10

دوام ایستد

بر این مقدمه جمال ایامه فقط با ای خطمه میزنند
 حاجو در ادلین بیلم مع قرنه انی نقد ایله اکیز قیاسه
 یونون ادب ایرانسیایه بی نقاشه ختم و نقد زده
 نه ایله بد خفوا دلین بیلم فقط ایوم خونه مدینه
 خفوا خا سده شکر بولنده لایله حار و ربی دلاولایه
 سیه ایله نقد سوه و نقاشیه قیاسه بویاله سالیله
 ایله ایله لایله کده ویردیلد بیلم کشفه خفوا
 انی خفا نه بیلم لایله بر حیدر بر حیدر ایله زده
 ویردیلد خفا نه بیلم لایله بر حیدر بر حیدر ایله زده

A	1/134
D	39
F	2-5

یوسفار کتبه امضا ایدر عبید

(Handwritten notes in Urdu script)

برادر عزیز خان
درم مراد علی سلمه
عبدالله

خان محمد بهاء اورد - اینده دروید خندانه بیزار صوفیه محمد طیاره ایغی فایزله اسنده اکینه دروغچه الیزا فایزله

لایحه

طریقہ در اعمال ایضاً اجزاء پنج در وجود می باشد نوافه کوندر یک
 ضمیمه - نوافه نه فقره - می باشد و در وسط اتم کوندر یک
 فقره - می باشد نوافه کبر کوندر یک فقره - می باشد
 رضا سید

بدره عقد ماه مقدم و نایاب کوشنجه اسعد سه نیم تنه بوی
فروغ نیم تنه و نوازده در کعبه افشاده اصرار افشانه سه حضور
ملوک و باریدنه افشیده برده و بیا باید بیعه نوازده
نوازده در کعبه و نوازده اسعد سه باردم افشانه یک سوزده باردم
افشانه سه در کعبه و نوازده اسعد سه باردم افشانه یک سوزده باردم
سوزده نیم تنه و نوازده اسعد سه باردم افشانه یک سوزده باردم

اول اوصاف افندی ستمک ارجح بلورس ایدیز نژاده ماسته نیده
 یکنیز بپایان حدودی فصل اولین حاله خفیه نایدیز بدوید
 مقلع سوله بری اوصاف حمد طاس الیغوزیه بدوید مقلع صوره
 و سول صابع ایدیز شیخ بیستم برادرم اجنه مقلع اهل ایلر

اجرای صفته آنکه در اینگونه دولتی در کارخانه
ایستاده بود که در این کارخانه در کارخانه
ایستاده بود که در کارخانه در کارخانه

در این کارخانه در کارخانه در کارخانه
در کارخانه در کارخانه در کارخانه
در کارخانه در کارخانه در کارخانه
در کارخانه در کارخانه در کارخانه

در کارخانه در کارخانه در کارخانه
در کارخانه در کارخانه در کارخانه
در کارخانه در کارخانه در کارخانه
در کارخانه در کارخانه در کارخانه

در کارخانه در کارخانه در کارخانه
در کارخانه در کارخانه در کارخانه
در کارخانه در کارخانه در کارخانه
در کارخانه در کارخانه در کارخانه

در کارخانه در کارخانه در کارخانه

در کارخانه در کارخانه در کارخانه

در کارخانه در کارخانه در کارخانه

در کارخانه در کارخانه در کارخانه

در کارخانه در کارخانه در کارخانه

در کارخانه در کارخانه در کارخانه
در کارخانه در کارخانه در کارخانه
در کارخانه در کارخانه در کارخانه
در کارخانه در کارخانه در کارخانه

اخذ کرده بوداره همانند اوزره کوبیده مانده در آب جوی
 احاده اییور در دره قویندره فرزند یوله درخت اییور
 ییور سیه زهر نقشه نموده بودارد ییور
 بودارد ییور نقشه بودارد ییور
 بودارد ییور نقشه بودارد ییور
 بودارد ییور نقشه بودارد ییور

[illegible][illegible]

اخاوه کی افورون نصیب لہ انت
اخاوه کی نصیب لہ انت
نصیب

4000-5/10
Young-10

این کتاب در دسترس
است

محمّد

مفوضه خانم خانم افاده نظر انجمنه زنج کورمده حبیب ایلده باغده بیگ محمد سدر اهل بیت محمد کریم شیشه هاجن
و مدینه افاده طبعه افاده دکانه جیشده بیگه حیدر افاده افاده سدر شیشه و افاده افاده و افاده افاده
افاده افاده بیگ - افاده بیگ

مسجد امامان ایام سوره طه در مسجد اعظم حائری و بیگلو

محمد زکریا امامان اینجند و در مسجد جامع کربلا عتبات حائری

دہاو۔ م

محض
 فیه کمال اعجب و کمال حیرت باید مراد از این بنیاد
 کمال بیای غنوت از حیرت مراد از این بنیاد
 قبول این بنیاد سفید بود و از این بنیاد باید حیرت
 از این بنیاد احب - آید - و فیه کمال عجب
 و حیرت از این بنیاد احب - آید - و فیه کمال عجب

[illegible]

Phy. 12
12/12/12

کچھ اصفندہ ذوق بہت ہے

جديد منفى

انفہ ار

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين

Handwritten notes on a yellowed page, likely bleed-through from the reverse side. The text is partially obscured by a dark vertical strip on the left.

کتابت در سال ۱۲۸۵ هجری قمری
توسط آیت الله العظمی
امام خمینی (مد ظله العالی)

طابق افغانستان -

خیزد کی نصیر ہے

موسم صاف و آفتاب
چشمه

Yours Truly

[illegible]

(7)

توفان صابونخانه محمد سنده و در کمال صافند و خانه او را در آنجا ستان اما سر نه صوفیه محمد سنده و چنانچه اصله
 صابونخانه او خاسته مایه و سیاه سینه ایندی و کمال سده عدد بود صافند و روقم سونک جیب ایندی و در کمال
 زیر خط ایندی و افاده سینه ۱۱ کورنج

ایم سونک بابا در کمال او خانه بره قوتی و در کمال
 ایندی و در کمال ایندی و در کمال ایندی و در کمال
 ایندی و در کمال ایندی و در کمال ایندی و در کمال
 ایندی و در کمال ایندی و در کمال ایندی و در کمال

A	1-139
D	39
F	2-16

صوفیه محمد سنده

ایکده کده چایزده حیدر و در کمال صافند
 بد کمال و در کمال

نویسه ایندی و در کمال ایندی و در کمال ایندی و در کمال
 ایندی و در کمال ایندی و در کمال ایندی و در کمال
 ایندی و در کمال ایندی و در کمال ایندی و در کمال
 ایندی و در کمال ایندی و در کمال ایندی و در کمال
 ایندی و در کمال ایندی و در کمال ایندی و در کمال
 ایندی و در کمال ایندی و در کمال ایندی و در کمال
 ایندی و در کمال ایندی و در کمال ایندی و در کمال
 ایندی و در کمال ایندی و در کمال ایندی و در کمال

چون ایندی و در کمال ایندی و در کمال ایندی و در کمال

چون ایندی و در کمال ایندی و در کمال ایندی و در کمال
 ایندی و در کمال ایندی و در کمال ایندی و در کمال

(2)

بوی خوشه از نری اول جا بوزنه بریده سفته انداخته
سویور بر نخور سفته انداخته بر سبزه کشی دارون

نایر نایند حانی حلیه سفته انداخته بوی خوشه

سده اونی او خانه دکانه سوله سفته سوزن افکار
ایور سده بخور افکار ایور سده

به برین سوله دم که

A	1-134
D	39
F	2-17

مانده اونی دختنه بر نری سفته انداخته که بیا مانع
بر این دارن اینی کور در نایکمه و خانه انداخته سده
نعلی انداخته نایکمه انداخته از خانه سوزن سفته انداخته
سبزه کشی سفته بوی خوشه سفته انداخته سفته بوی خوشه
بر سبزه کشی سفته انداخته سفته انداخته افکار سفته بوی خوشه
سبزه کشی سفته انداخته و بر سبزه کشی کور دانه
سفته نایکمه ده باره کور سفته نایکمه نایکمه بوی خوشه
بر سبزه کشی ویران حال کور سفته انداخته نایکمه نایکمه
نایکمه بوی خوشه کور سفته نایکمه افکار سفته نایکمه

به اونی انداخته بوی خوشه سفته انداخته سفته انداخته
بوی خوشه سفته انداخته سفته انداخته سفته انداخته
بوی خوشه سفته انداخته سفته انداخته سفته انداخته

انداخته سفته انداخته سفته انداخته سفته انداخته
انداخته سفته انداخته سفته انداخته سفته انداخته
انداخته سفته انداخته سفته انداخته سفته انداخته

انداخته سفته انداخته سفته انداخته سفته انداخته
انداخته سفته انداخته سفته انداخته سفته انداخته
انداخته سفته انداخته سفته انداخته سفته انداخته

انداخته سفته انداخته سفته انداخته سفته انداخته
انداخته سفته انداخته سفته انداخته سفته انداخته
انداخته سفته انداخته سفته انداخته سفته انداخته

انداخته سفته انداخته سفته انداخته سفته انداخته
انداخته سفته انداخته سفته انداخته سفته انداخته
انداخته سفته انداخته سفته انداخته سفته انداخته

۵۰

ایده نقشه دارنده دالاس

A	1-394
D	39
F	2-19

ایده نقشه دارنده دالاس
ایده نقشه دارنده دالاس
ایده نقشه دارنده دالاس

۵۱
۵۲

ایده نقشه دارنده دالاس
ایده نقشه دارنده دالاس
ایده نقشه دارنده دالاس

مظنونه ایراد اوله جق اسئله :

آدك، بېلكه آدى، و شهر كنځر قاج باښدهسك
تذكره غنايه كي كوستر زده بيسك زرده اوډوډيورسك
نه ان ايله مشغولسك اوډور بازاريك اوليسك بكار بيسك
قاج چو جوغ و اردر ابرادك واري محكوميت سابقه واري

عقده به هم دو به نظر منده که بویده ای به تو هم به محمد سینه
در دینم بود که او به بویده ای به او به دینم بود که او به

صفحه زر اوله به جا به دفتر باز می

A	$\frac{1}{134}$
D	38
F	2 - 20

حضرت اینده بیکند دکاننزه زده ده در دکان
نصف ارتدکاننزه دارمید و کیم

اولی بر خیزد و دلا در تمام وجهی که بخواهد بکشد
نمایم که در وجهی که بخواهد بکشد

سه قار دانه ای که بزرگتر دانه زده بود بعد دانه
نهایی را میانی است بگذرد دانه برادر فرزند است
که دانه زده بود برادر بود و نهایی را میانی
است و نهایی را میانی است و نهایی را میانی
دانه زده بود

۱۱۴
۱۱۵

[illegible]

مفتی جامعہ دہلیہ دہلیہ جیلہ اولیم جیلیم ہونہ ایفیمہ افرہ دیارم
نہج افرہ نقطہ ہارم

دلمه جید یا سینه دلمه دارد -
دلمه جید دلمه سینه -
دلمه جید دلمه سینه -

بگویند قدر بر بندید و دلا با محکم و صبر از اینم بگذرد

قسم بر یزد و اعیان اجداد بر خط نوحه حد انچه در این برده ام
و بر این اشیاء طبعی بر سر خط نوحه نوحه حد انچه باید دید
برده باین باره آنکه کوشه و سرکه فقط بر خط طبعی باشد
و بر این اشیاء بر خط نوحه باید بود و در این
قسم برده و در خط نوحه و در خط نوحه

مستطاب

五

مسعودی

(۱۷۹۰)

مخزن مطبوعه ای براساس نسخه دوازدهم
دوازدهم ده باره و آنچه از آن
مجموعه فایده ده ده کنی بنوعی بعد ظهور اعتبار
در ده فایده

A	1-134
D	35
F	2-21

بدرین صفت در بدرین بهیاب ایمنی بهیادانه
کوشه در صفا افروخته در دایره حیات

بقه زمره در دیند و بقه اعلا ایسه کبکده

در عهدی فاکتور محض آقام و توفاد و سدا
نظر برین در بدست دان کونیه سه شنبه
نوده زده و پنج شنبه بود و بعد بکند

سزده بنف بر اعلى ايسه كبره -

فایده از دکنز می یابیم بوفه سنگی یا سیدک

افروزه دخترک ایضا

مستطیل

二

مسقط

مطبعة جامعة القاهرة

دوست خاندان بود و کلمه فقط هم بخیر بود. این را به برادر خاندان
فرمود. این را بفرمود فقط هم فرستاد. یا کلمه کوفته بودیم. هم بدیدیم و نه
دانه بدیدیم و دردی نشد بدیدیم

بگویند که اینها قویترند و در پیافیه باریکترند و در
پایه بزرگترند و در پیافیه باریکترند و در پایه بزرگترند

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دیکر جنہ کے اچھے دیکھ کر دیکھ کر بہت دیر کی پاکشہ در اپنے بونام
دوسری بنو سبیلہ دوسری قوت کہ کونزوں
انجمی ہوا تیار ہے فیضیہ انیم اور نہ ہو بلکہ وہ سوئے ہوئے
کونزوں دس دس دے ہی ہوئے۔

بیدیدم - کبیه دایم بدفتم - فیم بدق -

بدر بیاضی بھی زدہ رہا ہے جیسوڑ

اندرم درخبره اضافی

درباره ای که در این کتاب درج شده است
مستحق است که در این کتاب درج شود

صفحه: ۱۰۰ اولیه بنامیه دومیه بنامیه
ادبج برشیده و دودیه مکرم و عیساییه

ماجره تحت نظارت آئیند بسج خود و خیمه
کودک

اوره بر خنده بید بورد یا احکام ای دیه
آفر و فطنه اینک کدینه ادب و ادب و ادب و ادب
برخی

زودله نامی بایر جوہر سے دارالکلمہ بہار شریفین
اکھڑی گزہ مکینہ فیویر میں فروخت کیا جائیگا
پہلے سے اسی ایسے دیکھو

نوفدم دفعه کونفر مکتبه کجه کونفر دینداران کونفر
دارد

بنفہ کبر اعمی ایبورا یسینده اعمی ایبوریہ
اعلیٰ من

فائب
مستفان

دكانه خود آیم جانجو۔ دی

دعا که بخواند که بر سر ده اول به جای شود دم خود فدا کرد
خود او را آید دعا که در بهر اعم

نصف کمره دار در بویای اعمی است

[illegible]

از دهنه افغانی صدر علی

[illegible]

مفتی محمد ادیب توفیق دہ موجد و
ادب و لوح تر سام خضر باد قلم

ایبیریه نواز در ایبجه هر مده سه نغمه نواز می باشد و این نغمه ها به این ترتیب است
او غنای این نغمه ها را در کتب ۱۲ موعده

صفحه ۲۰۰ اولیاء بنامه
اولیاء بنامه

صفحه دوم صفحه اول و قسم اینست اول است صفحه دوم و در بالا

بنده ارجو می نمود که در این باره به شما اطلاع دهد.

و بادری او فانی جانی می

فقط ایستاده و صاف

...

بنی صوفیه آید بود و ده روز بماند
در هر روز یک بار در سجده کند و گویا ایستاد

فایزیه ابو افغانند که ۷۰۰ نفوس بود
نزدیکه نغور استند ایام دیوکه

فقط بیه برتر آلم و نا نا با نماز دوم سزاوار مقام به

ادفونى به و بر حزينه

و اما بعد این که در این کتاب

روزہ کے احکامات

اندرم و خیر انجا برسم
قونی که انجا سرک و ول
اولی

طبعة ثانية

[178]

استیطاق میں عرض کیا کہ استیطاق میں
سوق و تجارت کے بارے میں سوال کیا گیا ہے

ارفاقہ

بہت سے لوگ اس بارے میں سوال کرتے ہیں کہ
اگر کسی شخص کو اس بارے میں سوال کیا جائے
تو اس کا جواب کیا دینا چاہیے

۱۳۱۰

۱۳۱۰

جاری رکھ

توا نہ

اگر اس بارے میں سوال کیا جائے تو اس کا جواب
یہ دینا چاہیے کہ اس بارے میں کوئی
خاص حکم نہیں ہے

۱۳۱۰

محکمہ سی استیطاق

۱۳۱۰

مستجاب

باب

تو تہ تحقیق خراج بر زمین کو رو بہ باہر ہو اور اندک
اسی حق سے کم نہ اس قدر
حقہ بر زمین حقہ باہر حقہ

— اقامت نامہ —

نقشہ
۷۲۶

فائزہ و افغانی و سولہ حقہ کو بہادر حقہ
مکملہ زمینہ بجا و سار و سولہ حقہ اضافہ - اس وقت اس وقت زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ
حقہ و افغانی و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ
تا جملہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ

۱۷ حقہ

قرارداد

بویا اعمال و نفقہ ابدی و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ
تحقیقات استیطاق زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ
عمول و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ
و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ
و تحقیقات جملہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ
مقامہ قائم اولیٰ اور سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ
اولیٰ و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ زمینہ بجا و سولہ حقہ

در اصل

(نومہ)

مطابق نامہ

[illegible]

۱۹۱۱
 ۱۹۱۲
 ۱۹۱۳
 ۱۹۱۴
 ۱۹۱۵
 ۱۹۱۶
 ۱۹۱۷
 ۱۹۱۸
 ۱۹۱۹
 ۱۹۲۰
 ۱۹۲۱
 ۱۹۲۲
 ۱۹۲۳
 ۱۹۲۴
 ۱۹۲۵
 ۱۹۲۶
 ۱۹۲۷
 ۱۹۲۸
 ۱۹۲۹
 ۱۹۳۰
 ۱۹۳۱
 ۱۹۳۲
 ۱۹۳۳
 ۱۹۳۴
 ۱۹۳۵
 ۱۹۳۶
 ۱۹۳۷
 ۱۹۳۸
 ۱۹۳۹
 ۱۹۴۰
 ۱۹۴۱
 ۱۹۴۲
 ۱۹۴۳
 ۱۹۴۴
 ۱۹۴۵
 ۱۹۴۶
 ۱۹۴۷
 ۱۹۴۸
 ۱۹۴۹
 ۱۹۵۰
 ۱۹۵۱
 ۱۹۵۲
 ۱۹۵۳
 ۱۹۵۴
 ۱۹۵۵
 ۱۹۵۶
 ۱۹۵۷
 ۱۹۵۸
 ۱۹۵۹
 ۱۹۶۰
 ۱۹۶۱
 ۱۹۶۲
 ۱۹۶۳
 ۱۹۶۴
 ۱۹۶۵
 ۱۹۶۶
 ۱۹۶۷
 ۱۹۶۸
 ۱۹۶۹
 ۱۹۷۰
 ۱۹۷۱
 ۱۹۷۲
 ۱۹۷۳
 ۱۹۷۴
 ۱۹۷۵
 ۱۹۷۶
 ۱۹۷۷
 ۱۹۷۸
 ۱۹۷۹
 ۱۹۸۰
 ۱۹۸۱
 ۱۹۸۲
 ۱۹۸۳
 ۱۹۸۴
 ۱۹۸۵
 ۱۹۸۶
 ۱۹۸۷
 ۱۹۸۸
 ۱۹۸۹
 ۱۹۹۰
 ۱۹۹۱
 ۱۹۹۲
 ۱۹۹۳
 ۱۹۹۴
 ۱۹۹۵
 ۱۹۹۶
 ۱۹۹۷
 ۱۹۹۸
 ۱۹۹۹
 ۲۰۰۰
 ۲۰۰۱
 ۲۰۰۲
 ۲۰۰۳
 ۲۰۰۴
 ۲۰۰۵
 ۲۰۰۶
 ۲۰۰۷
 ۲۰۰۸
 ۲۰۰۹
 ۲۰۱۰
 ۲۰۱۱
 ۲۰۱۲
 ۲۰۱۳
 ۲۰۱۴
 ۲۰۱۵
 ۲۰۱۶
 ۲۰۱۷
 ۲۰۱۸
 ۲۰۱۹
 ۲۰۲۰
 ۲۰۲۱
 ۲۰۲۲
 ۲۰۲۳
 ۲۰۲۴
 ۲۰۲۵
 ۲۰۲۶
 ۲۰۲۷
 ۲۰۲۸
 ۲۰۲۹
 ۲۰۳۰

91-1	3
7604	4
7604	5

نظر بدید این نسبت باغی ملک در بر سر خواجهی قدس به باشد باغی حصه اولی ازینده فرجه معلوم
یا بیان قریب و لد افغانی با توکیا منت صمد ایمن افغان سید (ع) امیر

سنه ایچون طویر
به طایفه سکنه ایید به عسکریه یاچو دم درم عسکریه صیغی
و سانه یاچو دم تلفظ افغان این صیدن بنی است مشر ازین
بجی کوند و درم اول درم برلین درم سنف بهیا و ارشد ویدر
و عید زیاده دفعه خری ایچتر به ستروال قارش قریب است
پس بهار درم ویدر کتدی بودی نه بایم درم بنی بود کوند و
ایش ویدر کج به به چارش ده یاچو دم به بود کج و کز
آنام ویدم و کز آغشیم ویدم ویدر کج ویدر کج ویدر کج
اولون نه آله باورنه اسله کجی فامری ایچتر کجک یانه کوند ویدر
اور آتیه یفت محکون بوداری جفا ویدر ازین کجک آتیه
محکون اوج بودا بر صعب جفا ویدم کوند ملوید بنی لطف ویدر
کوند ویدر بهار بوداری کتدن قریب است اسم برنوفی ویدر ویدر
او کتدن صملا لوفه بنی قریب است یا یا بیان آیدی که خام اسند
بهالنجی اوج وانه ویدر کتدی اونی ده کز ویدر
آنام کج آغشیم بود اوج سندن قضا ویدر قریب کج
بجو قریب ویدر

ایتم ۹۱۰۱۱۱
انام افغان ایمن

ممال فرنگیہ کے بارے میں خط ارغوان خانہ رسالہ، ۱۸۷۱ء، صفحہ ۱۲۲

A	1-134
D	1082
F	1-27

بقره ساجده

سہ ماہی فروز دہشت

فصل پنجم در بیان فضائل و مناقب ائمه و اولاد ائمه
و در بیان فضائل و مناقب ائمه و اولاد ائمه

غيره زنده ماند و علم برکت خطبه را دیده وقتي سحران قفس
سجدها حقیقه با هم دیدیم قبول انعام به درگاه مست اشراف قرار دادیم

و فریاد این دم برداشته شد

سید محمد علی دادگر مصنف و مترجم

۵۰۰

ایک روز ایسے سو دل سے صلہ دینے

میں نے اپنے

امیر کاظم

جود و سخاوت و سخاوت و سخاوت

یوں اپنے لیے اس کے لیے

قانون صنفی حکومتی

سینو - سنہ ہجری ۱۱۷۷ و ۱۱۷۸

فقد ائتمنت

مفتدویر کے آئین

بقدر ضرورت

علویت حامد بن جانیس

بہ ملک ملک
صفت و علم

وَابْعَثْ رُسُلًا

فصل: ۳۰

رحلہ سے حالت

تاریخ احمد و صاحبان ص ۷۷

حدود انچه ملک و علوم و طب

از آنکه در واران فوراً

شماره ویدیک

بسم الله الرحمن الرحيم

نه خدیو نه از نویم چه خدیو نه بیله کج خدیو

۱۵۴

suppe 2584/1

548

(18)

A	1-114
D	1014
F	1-22

مفتوحه علم رفو موند بر موجب قرا - جری کد روی خطیده و برانده حب لاری

کتابخانه

مجلس شورای ملی

A	1.124
D	32
F	2.19

221 - 2 - 0

عَمَّا لِي فِي كَيْفِيَّةِ
بِأَمْرِ قَوْلِهِ إِنَّهُ عَزَّ وَجَلَّ

شعبه
۴
نوسو
۱۹۵۸۶

در صورت گزند جویان حفظ

در آنجا سقاف اولی عاریقه نه رقیبات دفع و رجیحی کسره
 زیاده بود و صافی که حیدر سقاف در آنجا سقاف اولی عاریقه نه رقیبات دفع و رجیحی کسره
 قوکی اندید که در آنجا سقاف اولی عاریقه نه رقیبات دفع و رجیحی کسره
 تحریر در برادر راجری اورا عاصی سید برادر برادر در برادر راجری
 قرار آنجا عاصی سید برادر برادر در برادر راجری
 قرار آنجا عاصی سید برادر برادر در برادر راجری

قرار عمومی
اتحادیه انجمن مدیری
ایران در تبریز

روز پنجشنبه
۱۳۲۲

حاکم بن عبد الله

[illegible]

۵۲۶

تزیل اولنور. اکر محکوم علیه حقننده نفی جزای حکم اولنش ایسه برکونلک موقوفیت بش کونلک نفیه معادل عد اولنور واکر یالکز مجازات نقدیه ترتیب اولنش ایسه جزای نقدی ۳۷نجی مادهده کوستریلن نسبت دائره سنده محسوب وتزیل اولنور .

در دهمی فصل

مدار عفو ومسئولیت اولوب اولیان وجزایه استحقاق
موجب اولان حالات بیانندهدر

ماده : ۴۰ — معدل [۱] } اراده سنیه : ۶ چاهای آخیره ۱۳۳۹ ۲۲ ایس ۱۳۳۷
نشریه : ۲۰
میدامریقی : نشرندن آلمش کون صوکره

حین ایقاع جرمدن اون اوج یاشنی اکال ایتماش اولانلر قوه میزه دن محروم عد اولنوب ایشلدکلری جرمدن مسئول اولمازلر . آنجق جنجه

[۱] ۴۰نجی ماده اصلیه :

• حد بلوغه واصل اولیان مجرم ایشلدیکی جرمدن مرتب اولان جزایه مستحق اولوب قوه میزه اصحابندن دخی اولدینی صورتده کفالت قویه ربطله پدر ووالده سنه ویا اقباسنه تسلیم اولنور . پدر ووالده واقرباسی طرفلرندن کفالت قویه کوستر- لمه یکی حالده دخی پولیس معرفتیه اصلاح نفس ضمانتده مدت مناسبه ایله حبس اولنور اما اول مجرم نابالغ مرهقی پولندینی یعنی فعل وعملکنک نتیجه سی بر جرم اوله جغنی فرق وتمیز ایدهرک متعده اول جرمی ایشله مش اولدینی صورتده اکر جرمی اعدام یا مؤبد کورک ویا قلعه بندلک یا نفی اید جزالری مستلزم اولان جنایات قبیلندن ایسه اصلاح نفس ایچون بش سنه دن اون سنه یه قدر حبس اولنور واکر موقت کورک ویا موقت قلعه بندلک یانفی موقت جزالری موجب اولان جرایندن ایسه کذلک اصلاح نفس ایچون جرمکنک مستلزم اولدینی جزا مدتکنک ربعدندن نهایت ثلثی مقداری مدته دک حبس اولنور و بو ایکی صورتده دخی بش سنه دن اون سنه یه دک ضبطیه نظارتی آلتنه آلتیه یلور واکر جرمی حقوق مدنی دن اسقاط جزاسنی موجب ایسه کذلک اصلاح ایچون آلتی آیدن اوج سنه یه قدر حبس اولنور واکر جرمی ذکر اولنان جزالرک مادوننده بر جزای موجب ایسه اول جزانک ثلث مدتی تجاوز ایتمک اوزره بر مدت معینه

محکمه سی حکمیله وکندولرندن تعهدنامه آلتق صورتیله ابوین ویا ولی ووصیلرینه تسلیم ویاخود نهایت سن رشدینی تجاوز ایتمه جک بر مدتله برای تربیه و توقیف بر اصلاح خانه یه ایصال اولنورلر . ابوین ویا ولی ویا ووصیلرینه باتعهدنامه تسلیم اولنان چوجوقلر اون بش یاشنی اکال ایتکسزین تقید و نظارتده تسبیله بر جرم ایقاع ایتلرینه میدان ویریلور ایسه محافظه سنه مأمور اولنلردن بر لیرادن یوز لیرایه قدر جزای نقدی آلنور .

حین ایقاع جریمده اون اوج یاشنی اکال ایتش اولوبده اون بش یاشنی اتمام ایتامش اولنلر حقلمنده ایشلدکلری جرمدن دولای بروجه آتی جزا تعیین اولنور .

اگر جرمی اعدام ویا مؤبد کورک ویا قلمه بندلک ویا نفی ابد جزالرینی مستلزم اولان جنایات قیلتدن ایسه اصلاح نفس ایچون بش سنهدن اون سنه یه قدر حبس اولنور واکر موقت کورک ویا موقت قلمه بندلک ویا نفی موقت جزالرینی موجب اولان جرائمندن ایسه کذلک اصلاح نفس ایچون جرمنک مستلزم اولدینی جزا مدتک ربعدن نهایت ثلثی مقداری مدته دک حبس اولنور ویا ایکی صورتده دخی بش سنهدن بدی سنه یه قدر ضبطیه نظارتی آلتنه آلتنه بیلور واکر جرمی حقوق مدنیهدن اسقاط جزاسنی موجب ایسه کذلک اصلاح نفس ایچون آلتی آیدن اوج سنه یه قدر حبس اولنور . اگر ذکر اولنان جزالرک مادوننده بر جزایی موجب ایسه اول جزانک ثلث مدتی تجاوز ایتمه مک اوزره بر مدت معینه ایله کذلک اصلاح نفس ایچون حبس اولنور . اگر مجازات نقدیه بی مستلزم ایسه نصفی تزیل ایدیلور .

حین ایقاع جریمده اون بش یاشنی اتمام ایتش اولوبده اون سکر یاشنی اکال ایتامش اولنلر اعدام ویا مؤبد کورک ویا مؤبد قلمه بندلک ویا مؤبد نفی جزالرینی مستلزم اولان احوالده اصلاح نفس ایچون بدی سنهدن اون بش سنه یه قدر حبس اولنور ووقت کورک ویا موقت قلمه . بندلک ویاخود نفی موقت جزالرینی مستلزم احوالده کذلک اصلاح نفس

ایچون مجازات اصلیه مدتک نصفندن ثلثانی مدتیه قدر حبس اولنور وهر ایکی صورتده دخی بش سنه دن اون سنه یه قدر ضبطیه نظارتی آلتنه آلتنه بیلور واکر جرم ذکر اولنان جزا لک مادوننده ایسه جزای اصلینک ربی بعدالتزیل حبس جزای تعیین اولنور .

ماده : ۴۱ — مجرمک بر جرمی حین ارتکابنده جنت حالنده بولندینی ثابت اولور ایسه مجازات قانونیه دن معفو طوتیلور .

ماده : ۴۲ — بر کیسه بر جرمی اصلا رضاسی اولیه رق مجبوراً ایشلمش اولدینی ثابت اولورسه کذلک مجازات قانونیه دن معفو طوتیلور . آنجق بویابده معتبر اولان مجبوریتم جرمک درجاته کوره اول کیسه بی شعار تهمندن بتون بتون بری الذمه کوستره جک بر کیفیت وکندوسنک مقاومت ایده میه جکی بر ضرورت اولمق لازم کلوب ابونیک اولاده وافتدینک خدمتکاره امری گبی تعظیم واحترامدن نصبت ایدن حاللر مجبوریتم عد اولتماز .

ذیل — } اواندیشیه : ۶ جادی الآخیره ۱۳۲۹ + ۲۲ مایس ۱۳۲۷
شمری : ۳۰ * * * * * ۴ هزاران *
مبدأمرعیی : نشرندن التیش کون صوکره

کرمک کندیسنک وکرمک آخرک نفسنه ویا عرضنه وقوع بولان وتحرز ممکن اولمیان بر تعرض ناحق فی الحال دفع ضرورتیه ایقاع ایدیلن فعل جرم عد اولتماز .

جبر وشدت اجراسیه وقوعبولان نهب وسرقت اثناسنده ویاخود بر شخصک اراده واختیارینی خللدار ایده جک درجه ده بر ضرر عظیمی مؤدی اولان سرقتلرده سارق وناهبلرک صور سائر ايله دفعی ومالک استردادى ممکن اولدینی حالده کندیسنی مدافعه وفی الحال مالتی ویا ید محافظه سنده بولنان اموالی محافظه وتخلیص واسترداد ایچون ایقاع ایدیلان افعال جرم عد اولتماز .

حکم قانونی ویا مرجع قانونیسندن صادر اولوب انفاذی وظیفه

ماده : ۹۶ — بو مقوله دعاوییه وقوع بولان مداخله اوزرینه اول دعوی بغیر حق حکم اولتمش ایسه بو حکمی امر ایله ایتدیرمش اولان مأمور مأموریتدن طرد اولندقدن صکره اوچ آیدن بر بحق ییله قدر حبس یاخود آلتی آیدن اوچ ییله قدر نفی ایله مجازات اولنور واکر بو حکم التماس ورجا اوزرینه وقوع بولمش ایسه او مقوله رجا والتماس آیدن کیسه دن آله بحق مجازات نقدیه دن بشقه بر بحق آیدن اوچ آیه قدر حبس یاخود اوچ آیدن آلتی آیه قدر نفی اولنور .

ماده : ۹۷ — بر دعواده وقوع بولان امر والتماس ورجایی محاکم و محالسدن بری دولته بیان و اختیار الیز ایسه ولو اول امر والتماس ورجایی اجرا ایتماش اولسه بیله حاکم یارئیس بولنان کیسه مأموریتدن طرد ایله مجازات اولنور .

ماده : ۹۸ — اکر بو مقوله وقوع بولان امر والتماس ورجایی محاکم و محالسدن بری دولته اخبار ایتمکدن بشقه اول امر والتماس ورجاییه مبنی خلاف حقانیت حکم ایلمش ایسه کرک حاکم و کرک مجلس رئیسی آلتی سنه مدتله طرد و اوچ سنه مدتله نفی جزا الیله و مجلس اعضاسی یالکز آلتی سنه مدتله طرد جزا الیله مجازات اولنور لر . و کرک حاکم و رئیسک و کرک اعضانک هیچ بر وقته محاکم و مجلس مأموریتلرنده استخداملری جائز اوله مز .

ماده : ۹۹ — بیوک و کوچک مأموریتدن هر کیم اولور ایسه اولسون او امر دولت و احکام قوانین و نظاماتک اجرا سنه و هر نوع اموال مرتبه نك تحصيلنه مخالفت ایچون صرف نفوذ و قوه مؤثره ایدمک و ایتدیرم . جک اولور ایسه موقتاً حبس جزا الیله مجازات اولنور واکر مأمورلرک بو وجهله حرکتی آمرلرینک امریله ضروری و مجبوری وقوع بولمش ایسه بو جزا بو مقوله لرك حقنده جاری اولیوب ابتدا امر کیمدن ظهور ایتمش ایسه آنک حقنده اجرا قلنور . واکر بو مثللو بر حرکت دها آغر بر جناحی مؤدی اولور ایسه او آغر جناحتک جزاسی حکم و اجرا اولنور .

ذیل ۱ — (ارادۂ سنیه : ۶ جادی الآخره ۱۳۲۷)

بو وجهله صرف نفوذ وقوة مؤثره ایدنلر مأموریندن دکل ایسه بر ستمدن
زیاده اولماق اوزره کذلک حبس جزاسیله مجازات اولتور .

ذیل ۲ — [۱] { ارادۂ سنیه : ۶ جادی الآخره ۱۳۲۹ ، ۲۲ مایس ۱۳۲۷
نقصری : ۲۰ : نشریدن آلتش کون صوکره
میدامرعیق : نشریدن آلتش کون صوکره } جزیران *

حر کیم اولورسه اولسون قولرا وسائر امراض حاریه دن مقصاب ویا وفیات
ظهور ایدن خانه وسائر محللرک قوردون آلتنه آلتسنه دائر جانب حکومتدن
وقوع بولان اوامر واجرا آتہ فعلاً کمانعت ایدرسه حرکتک درجه سنه
کوره بر آیدن ایکی سنه یه قدر حبس ایله مجازات اولتور .

ذیل ۳ — { ارادۂ سنیه : ۶ جادی الآخره ۱۳۲۹ ، ۲۲ مایس ۱۳۲۷
نقصری : ۲۰ : نشریدن آلتش کون صوکره
میدامرعیق : نشریدن آلتش کون صوکره } جزیران *

آداب و اخلاق عمومییه بی محافظه وامن وانضباطی تقریر ویا امراض
ساریه نکل تأثیرینی تحدید ایتک اوزره دولتجه اتخاذ اولنوب با ارادۂ سنیه
نشر واعلان قلنان مقرراته رعایت ایتیانلر بر لیرادن اون بش لیرایه قدر
جزای نقدی اخذ ویا یکرمی درت ساعتدن بر آیه قدر حبس ایله مجازات
اولتورلر . [۲]

[۱] * بو ذیل اولجه ۶ رمضان ۱۳۲۸ و ۲۸ آغستوس ۱۳۲۶ تاریخلی ارادۂ سنیه
ایله قانون موقت حالنده موقع صریعته وضع ایدلشدیر .

[۲] علناً نقض صیام ایدنلر حقنده قانون جزانک ۹۹نجی ماده سنک ۳نجی ذیل
احکامنک تطبیق حقنده ارادۂ سنیه

ارادۂ سنیه : ۱۶ رمضان ۱۳۲۹ ، ۲۷ آغستوس ۱۳۲۷
نقصری : ۱۹ شوال * ۲۸ ایلول *

* علناً نقض صیام ایدنلر حقنده بر قرار اتقادی لزومنه دائر استانبول پولیس
مدیریت عمومیستدن داخلیه نظارتنه مرسل تذکره مقام مشیختک تذکره سیله مجلس
مخصوص وکلاده لدی القرائه علناً نقض صیام ایدنلر حقنده احکام صریحه جزائییه موجود
اولیوب آنجق قانون جزانک ۹۹نجی ماده سنک ۳نجی ذیلنده * آداب و اخلاق عمومییه بی
محافظه وامن وانضباطی تقریر ایتک اوزره دولتجه اتخاذ اولنوب با ارادۂ سنیه نشر
واعلان قلنان مقرراته رعایت ایتیانلر بر لیرادن اون بش لیرایه قدر جزای نقدی
اخذ ویا یکرمی درت ساعتدن بر آیه قدر حبس ایله مجازات اولتوجنی * محرر بولتسته

ماده : ۱۲۴ — سائر هر نوع مصالحه دائر اوله رق بر محل واشیا واوراق اوزرنده بولنان مهري بوزوب آچان کیمسه بر هفته دن آلتی آیه قدر حبس ایله مجازات قلنور و بونی بالذات محافظه سنه مأمور اولانلر یانیش ایسه آلتی آیدن بر سنه یه قدر حبس اولنور .

ماده : ۱۲۵ — مهر فکی ایله وقوع بولان سرقت متجاسر اولانلر حقلرنده عینله محفوظ و قبالی محک قیو کلیدلرینی قیره رق سرقت متجاسر اولانلر حقلرنده مرتب اولان مجازات اجرا قلنور .

ماده : ۱۲۶ — دولتجه اوراق مهمه وسندات و جریده و دفاتر و محاکمه دائر اولان کاغذلر محافظه لرینه مخصوص اولان محللردن و یا خود محافظه سنه مأمور اولان آدمک الکرندن اخذ و سرقت اولنور و یا محو و تلف ایتدیر بولور ایسه بو کیفیت محافظه سنه مأمور اولانلرک عدم تقید و تسبیلرندن نشأت ایتدیکی متحقق اولدقده بر آیلق معاشی مقداری جزای نقدی آلتور و بر هفته دن اوج آیه قدر حبس اولنور .

ماده : ۱۲۷ — یوقاروکی ماده ده بیان اولندیفی وجهله سرقت و یا محو و تلف ماده لرینه جسارت ایدن کیمسه لر آلتی آیدن ایکی سنه یه قدر حبس و بواوراق مهمه سرقتی و یا خود تلفی حفظنه مأمور اولانلر طرفلرندن وقوع بولور ایسه جزای نقدی اوله رق بر آیلنی آلتدقن صکره بر سنه دن اوج سنه یه قدر حبس ایله مجازات قلنور .

ماده : ۱۲۸ — اشبو مهر فکی و سرقت و محو و اتلاف اوراق جنایتلری حفظ اوراقه مأمور اولانلر اوزرینه بعض اشخاص طرفندن جبر و هجوم ایله وقوع بولندیفی حالده بوکا متجاسر اولانلر موقت کورک جزاسیله مجازات قلنور .

ماده : ۱۲۹ — پوسته و سائر بومقوله واسطه لره تودیع اولنان مکاتبی کشاد ایدن و ایتدیرن مأمورلر و بالخاصه بوکا معلوماتی اولان پوسته مأمورلری بر مجیدیه آلتونندن بش مجیدیه آلتونه قدر جزای نقدی آلتدقن بشقه بر آیدن اوج سنه یه قدر حبس اولنور .

İstanbul Dîvân-ı Harb-i Örfisine Mahsûs Zabt Varakasıdır									
28 Nîsân 331									
Evrâk Numrosu	Reis	A'zâ						Müddeî-i Umûmî	Zabt Kâtibi
831	Nafiz Bey	Salih Bey	Hurşîd Bey	Abdi Bey	Hüsnü Bey	Dursun Bey	Hasan Bey	Reşîd Bey	

Müddeî-i umûmî

Sabah Gülyan ve Varastad nâm eşhâs usûlen vâki' olan da'vete îcâbet etmediklerinden gıyâben devâm-ı muhâkemelerini talep eylerim.

Îcâb-ı lede-t-teemmül

Maznûn Mateos veled Paramaz Serkisyan

Kafkasyalıyım Rus tebaasındayım Hınçakyan Partisine dâhilim. Hürriyetden beri buradayım. Parti işlerini görüyordum, murahhası idim yevmiyye alırdım. Kongrelere gitmedim.

Diyarbakir, Harput, Van'da murahhas bulundum, Haleb ve Erzurum'da dahi bulundum. Kongre oldu fakat ben bulunmadım. İstanbul'da kongre olmuştu bu kongreye iştirâk etmişdim. Elli altmış zâtdan mürekkeb idi. Yeni programda yazılı olan mukarrerât verildi. Son programdır sosyal demokrat esâsına müsteniddir program ve legaldir. Hükûmetçe kabûl edilmiş bir programdır, başka program yoktur Türkçe ve Fransızca terceme edilmiştir. Sosyal Demokrat Hınçakyan beyn-el-milel bir şeydir. Başka milletlerden gâh olurdu gâh olmazdı. İsteyenleri biz kabûl ederiz. Teşkilâtı milletçedir, çünkü lisân nazar-ı dikkate alınır, onun için beyn-el-milel değildir. Teşkilâtı millîdir. Tamâmiyle sosyal bir programdı Ermeni ile bir Kürd bir yerde otursun yek-dîgerini anlayamaz Meşrûtiyyet'den sonra sosyal kongrelerine iştirâk etmedik çünkü ittihâd hâsıl olmadı Meşrûtiyyet'e bir def'a iştirâk edildi. Meşrûtiyyet'den sonra sosyalin umûmî bir son kongresi oldu zannederim Bürüksel'de, iştirâk etdim cem'iyetimizin bir merkezi var, o da İstanbul'dur. Köstence ve Paris'de şû'be var ve Paris'de gazete çıkarıyor. Paris'de çıkan gazeteyi parti idâre ediyor. Paris'deki şû'be reîsi geçen sene Sabah Gülyan idi Varastad, bir de bende-niz. Bir sene evvel Paris'de idim. Paris'de iki buçuk ay kaldım. Paris'den Mısır'a geçdim, oradan Romanya'ya ve oradan İstanbul'a geldim. Mısır'da on beş gün kaldım Ermenilerle görüşdüm. Beni ki Hınçakyan Partisine ta'yîn etdiler, Hınçaklar arasında ihtilâl vardı ikiye ayrılmışlardı bunlar için ben a'zâlığı kabûl etmiyordum. İki partiye ayrılmaları sebebi şahıslar ayrıldı yoksa efkâr tebeddül edilmişdi. Burada İstanbul'da hepsi birbirine karışmış. Parti ikiye bölündü. Bir taraf birini isterdi, diğer taraf birini isterdi. Sabah Gülyan ile Varastad'ı buradakilerle barışdıracaktım. Buradakiler Murad Boyacıyan Haçinli, Nerses Zaharyan vardı. Bunlarda hükûmetden tasdik edilmiş a'zâlardı. Bunlar arasında nifâk oldu. Köstence'de birkaç gün kalmıştım

kimse ile görüşmedim Sabah Gülyan Paris'de idi. Hastalığımdan Köstence'ye gittim sonra İstanbul'a geldim birkaç gün hasta idim sonra çıktım ammâ tutuldum. Çarşıya giderken tutdular. Bana seni merkezden istiyorlar dediler ve gittim. Ben burada iken Sabah Gülyan'a ve Varastad'a mektûb yazmadım. Bu efendiler arasında Vahan Boyacıyan ile görüşdüm. Arkadaşlarımla görüşdüm. Doktor Bene ile burada görüşdüm. Keyfin hâlin nasıldır gibi görüşdüm. Kimse ile muhabere etmedim ve mektûblaşmadım. Buradan çok mektûblar yazdım şahsıma, işlerime, Hınçaklara âid mektûblar yazmışım. Para istesem de isterim fakat para için yazdığımı tahattur etmiyorum Agob Hazaryan'a ne parası verdim. Benim de kendi param var. Agob Hazaryan'a on lira para ben vermemişim.

Diğeri: Agob Hazaryan veled Muradyan

Bulgaristan'ın Varna kasabasındayım. Yirmi gün için geldim tutuldum. İş için gelmişdim. Beyoğlu'nda tutdular. Sinn 38. Alışveriş yapacaktım. Kardaşlarım para yollayacaktı. Kardaşım Safar'dır ve Varna'dadır, bakkaldır. Kimse ile burada görüşmedim ve konuşmadım yalnızken beni tutdular. Tarlabası'nda adresini gayb ettiğim bir yerde idim.

Diğeri maznûn: Minas veled Gabril Keşişyan

Giresunluyum sinn 31 renc-berim. Giresun Hınçak şu'besinin reîsi değilim. Odessa'dan geldim. Beni tutdular. Odessa'da Agob Hazaryan'ı gördüm boşta gezme İstanbul'a gel benim kahvede çalışırsın dedi. Ben geldim. Sonra o da geldi. Oturduğum Asya Otel'i'ne geldi görüştük. Kahve için söyledim. Yarın bugün kahve tutacağım dedi bir buçuk ay beni oyaladı. Berâber geziyorduk. Yanımda Sinbat Vartanyan vardı

Diğeri: Sinbat veled Vartan

Bitlisliyim sinn 25 terziyim. Tutulduğumdan bir buçuk ay evvel Odessa'dan yalnız olarak geldim Odesa'da Agob Zaharyan'ı gördüm. Çalışmak için buraya geldim sonra memlekete gidecektim. Bir buçuk ay zarfında çok gezdim ammâ iş bulamadım hem-şehrîlerimle görüştüm gezdim Agob Zaharyan ile Balıkpazarı'nda Beyoğlu'nda bir kahvede ara sıra görüştük bir iki def'a ben, Agob, Gabril Taksim cihetlerinde dolaşdık Agob Zaharyan'ı Odessa'dan tanırım. Kendisi Odesa'da idi. Dükânı vardı. Yemek yediğim aşçı dükkânına da gelirdi oradan tanırım. Bir maksadla buraya gelmedim çalışmağa geldim

Diğeri: Vahan Boyacıyan veled Minas

Bana Rupen de derler. Rupen Meşrutıyyet'den evvel tesmiye olunan isimdir. O vakt komiteci adamlar iki ism kullanırlardı. Komisyoncuym Çemişgezekliyim Meşrutıyyet'den beri burada bulunuyorum. Karamaz, Aram Açıkbaşyan, Doktor Bene, Minas Efendileri tanırım. Karamaz'ı yirmi iki senedir tanırım Rusya'da tanışdık.

Diğeri: Bedros veled Bene Toros Torosyan Doktor Bene dahi derler.

Harputluyum sinn 33 doktorum emrâz-ı dâhiliyye tabîbiyim Tarlabası'nda 34 numroda. Ba'zılarını tanırım. Hukukum çok olan yoktur. Bunlarla husûsî ictimâ' yapmadım. Bu fırkaya gireli azdır. Ben Amerikan Protestan Mektebi'nde olduğumdan fırkaya girmek memnû'dur. Sosyalist fırkalara muhabbetim vardı. Ermenilerde böyle bir fırka olduğunu bilmezdim. Amerika'ya gittikten sonra programını gördüm. Meşrûtiyyet'den sonra buraya geldim dört senedir bu fırkaya dâhil oldum. Bunlarla berâber çalışmak istediğim zaman içlerinde ba'zı noktalar gördüm a'zâ ta'yîn edildiğimde anladım ve çıktım. Materyalizm ile ideâl noktalarında ayrıldık (Noraşha – Yeni Dünya) nâmıyla bir gazete çıkarıyorduk. Bu gazetenin terakkisi için çalıştım. Bu bir ay kadar sürdü. Bakdım ki dâhilî bir takım münâsebetsizlikler olmağa başladı. Gazete kapandı. Makinesini sâhibleri aldı. Sosyalizm için risâleler neşretmek istedim olmadı. Murad Hamparsum Boyacıyan, Zaharyan arkadaşlarım idi. Onlar bana iştirâk etmeyince ben de istifâ' etdim. Ben sizle işleyemem, siz bâtılsınız, ve ahâlîyi tenvîr etmiyoruz ben de aranızdan çekiliyorum diye yazdım. Fırkadan çıkmadım. Çünkü esbâb-ı mûcibeyi tahrîr etmemi istediler. Ben de kongrede söyleyeceğimi söyleyeceğim dedim. Hâl-bu-ki sonra tutuldum. Çıkdıktan sonra ben bir şeyle iştirâk etmedim. Sabah Gülyan da burada a'zâ idi. Kadıköy ve Van şu'beleri umûmî kongreye gitmemi tensîb etdiler. Sabah Gülyan ser-muharrir idi o bir şey yazmazsa kimse okumazdı. Beni Bafra'ya şu'be teşkîli için yolladılar yirmi gün sonra bakdım Sabah Gülyan geldi. Neye geldin dedim. İntihâbâta gideceğim dedi. Ben de biz seni ser-muharrir ta'yîn etdik nasıl olur gidesin dedim ve darıldım buraya geldim. Bakdım her şey bozulmuş asl darılmama sebep budur. En büyük sebebi o vakt hasta idim tifoya mübtelâ idim. Kongre ilân olunacağı sıraya tesâdüf etmişdi. Hâricde de umûmî kongre olmuşdu. Balkan Harbi sebebiyle kimseler gelmemişdi kongreye intihâb edilenler gidecekdi. Sabah Gülyan bu işde oldukça ben gitmiyeceğim dedim. Bogos Bogosyan, Ohannes Vahak vardı. Ohannes Kayseri'den idi. Vahak Harput tarafından idi. Bogos Bafra'dan idi. Kim gitdi kim gitmedi bilmem. Bana mektûb ve telgraf geldi ki ben gidersem ekseriyyet olacak ve kongre teessüs edecek. Hâl-bu-ki ben o sırada hasta idim anın için gidemeyeceğimi yazdım. Kongrenin vâki' olduğunu sonradan işitdim fakat ba'zı yerlerden de ekseriyyet olmadığından teessüs etmedi dediler. Kongre teessüs etse idi beni buraya a'zâ yapacaklardı Rupen ile berâber. Hâl-bu-ki olmadı.

Diğeri: Armanak veled Hamparsum

Nazilliliyim tüccârlıkla meşgulüm sinn 30 parti ile hiçbir münâsebetim yoktur. Zeytunyağı, incir tüccârıyım

Diğeri: Abraham veled İstefan Muradyan

İzmirliyim kunduracıyım hürriyetden beri buradayım evvelce İzmir'de idim. Balkan Harbinden üç ay evvel İskenderiye'ye gitmişdim sinn 30 askerlik yapmıyorum. Hınçaklarla münâsebetim yoktur.

Diğeri: Aram veled Karabet Açıkbaşyan

Arabgirliyim emlâk dellâliyim. Altımermer'de Atlamataş Sokağı'nda 51 numrodayım sinn 57 Hınçakım. Yalnız ferdim. Başka bir münâsebetim yoktur. Burada, Paris'de a'zâlıkda bulundum 326'da burada a'zâ idim. 323 ilâ 326 Paris'de a'zâ idim Amerika'daki Rupen, Sabah Gülyan da o vakt a'zâ idi. İlk program yirmi beş sene evvel yapıldı 19 sene o program kaldı. 326'da yeni program yapıldı ve hükûmetce musaddıktır. Evvelki programın mülgâ olduğundan bahsetmez zann ederim.

Paramaz:

Programda bahs etmez, kongrede bahs eder. Kongrede evvelki program fesh edilir, yeni program arkadaşlara gönderilir. Muharrerât burada olsa idi gösterirdim.

Aram:

Muharrerât Paris'dedir. Der-hâtır edemem yazılmış mı?

Doktor Bene:

Nizâm-nâme, program değişilmez. Ta'mîm ile evvelkinin münfesihi olduğu bildiriliyor.

Diğeri: Hrant veled Abraham

Arabgirliyim Kegavyan. Talebeyim Haydarpaşa'da tıbbiye mektebi üçüncü sene talebesindenim. Sinn 22. Meslek-i siyâsiyyem yoktur.

Diğeri: Karakin Bogosyan veled Arakil

Şebinkarahisarliyim. Sinn 33 terziyim. Saraç-hâne'de çader dikiyorum. Siyasetim yok fırkaya dâhil değilim.

Diğeri: Bagos veled Mikail Bogosyan

Eğiniyim Bafra'da sâkinim. Bafra'da kuyumcuyum. Sinn 54. Hınçaklarla iki senedir Bafra şu'besinde a'zâyım. Teşkil etdik ancak o kadar. Husûsî göze çarpacek siyâsî bir şey olmadı. Ben murahhas olarak Köstence'ye gittim. Ekseriyyet olmadığından kongre teessüs etmedi. Romanya'dan dört, Bulgaristan'dan iki kişi geldi Varna'dan Sahak geldi. Bizim memleketden bende-niz yalnız gittim. Türkiye'den üç kişi geldi. Ben, Sivaslı Vahak Nalbandyan, Adapazarı'ndan Patukyan, merkez a'zâlarından Sabah Gülyan, Varastad gelmişlerdi. Cem'an on bir kişi idik. Paris merkezi a'zâsından Sabah Gül ve Varastad. Murahhasların

gelmesi için pek çok mektûblar telgraflar yazıldı ammâ kimse gelmedi ve cevâb vermediler. Bende-niz heman yirmi gün kadar kaldım.

Diğeri: Agob veled Hazar Basmacıyan

Kilisliyim Singer Dikiş Kumpanyası acentesiyim Kilis'de. Hınçakların Kilis şu'besinde a'zâyım. Elimizde nizâm-nâme vardı. 1910'daki neşr edilen program var. Başka yokdur. Kilis'deki teşkilât Meşrûtiyyet'den sonradır. Kilis'de 1910 târîhli Türkçe ve Ermenice program var. Kırk elli kişi vardık. Arab, Türk yokdu. Gelmeyince nasıl alalım. Kulübümüz yokdur.

Doktor Bene:

Ermeni hiç birinde yazmaz.

Diğeri: Tomas veled Vahan

Kilisliyim muallimim Kilis'de Ermeni mektebinde. Sinn 34 Hınçakların Kilis şu'besinde a'zâyım. Meşrûtiyyet'den sonra a'zâ oldum kongrede bulunmadım Köstence kongresi için murahhas istediklerini der-hâtır edemem.

Agob:

Murahhas istediler, fakat göndermedik. Çünkü şu'bemiz fakîr idi cevâb bile vermedik.

Diğeri: Yerimiya veled İpyanos Manunyan

Kayseriliyim fakat yirmi bir senedir buradayım. Kunduracıyım. Simsâr değilim. Hınçaklarla bir münâsebetim yokdur.

Diğeri: Mıgırdıç veled Ohannes İresyan

Harputluyum sinn 36 kantâriyye bakkaliyyeciylim. Hınçakların Harput şu'besinde a'zâ idim. Üç kişi idik. Kiragos Melkonyan, Agob Bedrosyan arkadaşlarım idi. Kirkor Nalbandyan murahhasımız idi o Köstence'ye kongreye gitdi. İstanbul konferansına da Köstence'ye de onu me'mûr etmişdik. Köstence'de olmuşdu. Geldiğinde bize dedi ki kongre oldu. İstanbul merkezini kaldırdık dedik. Biz kabûl etmedik. Sonra bir umûm geldi o da kabûl etmemizi yazdı. Biz de kabûl etmedik. Şimdi Harput'da şu'be yokdur. Dağıldı. Kulübü kapatdık. Eşyâsını satdık.

Diğeri: Hemayak veled Hırabet Aramyan

Yirmi beş senedir Hınçakım i'lân-ı Meşrûtiyyet'den sonra buraya geldim kongrede hey'et-i idâre a'zâlığına ta'yîn edildim. Aram Açıkbaşyan ve benim imzâmla ta'mîmen umûm şu'belere yazıldı ki teşkilâtta tebeddülât ve programın değiştiği bildirildi. İlegal bir fırkadan legal bir fırkaya geçmiş olduğundan bu cihetler ta'mîmen uzun uzadıya yazılmışdır. Fırka legal olmuşdur. Ondan sonra ben iki

def'a resmen fırkadan ihrâc edildim 1912'de bir def'a ihrâc edildim. İkincide 1914 Temmuzunda ihrâc edildim ammâ iyi farkında değilim. O mukarrerâta karşı protesto etdim ammâ fırka bana bir şey demedi fakat ben yine Hınçakım. İ'lân-ı Meşrûtiyyet'den evvel dâhilî, hâricî yokdu. İ'lân-ı Meşrûtiyyetden sonra ayrıldık. 1908'de Meşrûtiyyet i'lân edildi üç dört ay sonra İstanbul'da umûmî kongre teşkîl olundu program tebdîl edildi teşkîlât tebeddül edildi. Yalnız memâlik-i Osmâniyye'deki Hınçaklar Paris'deki merkezden ayrıldılar ve ayrıca memâlik-i Osmâniyye Hınçakların merkezi nâmıyla bir merkez teessüs etdiler ben ve Açıkbaşyan Aram a'zâ ta'yîn edildi. Sabah Gülyan ile Aramaz ayrıldı. Memâlik-i Osmâniyye'de ve memâlik-i ecnebiyyedeki hep Sosyal Demokrat Hınçakyandır. İki program var. Biri memâlik-i Osmâniyye'ye âid, diğeri de hârice âiddir. Program başka. Teşkîlât başka. Program iki idi. Nizâm-nâme bir idi, o da iki oldu ammâ bir olması lâzım idi. Yalnız memâlik-i Osmâniyye'de legal olması lâzım geldiğinden gerek program ve gerek nizâm-nâmece ayrıldı. İlegalden legale geçecek programımız vardır. Dâhilî cem'iyet ecnebî şû'besinden kimseyi kabûl edemez. Rusyalı Paramaz hiçbir merkez ve şû'bemize me'mûr değildir. Ben hey'et-i idârede iken Paramaz Efendi bizim mes'uliyetimiz altında a'zâ olmamışdır hakları vardır. Altıncı son kongre ki iki programdı. Teşkîlâtca memâlik-i Osmâniyye'ye âid her sene bir teşkîl olunacaktı üç senede bir umûm Hınçaklara âid olacaktı o da yine İstanbul'da olacaktı. Son kongrede programda bir tebdîl lüzûmu görölse idi tebdîl edebilirdik kongre. Nizâm-nâme büsbütün ayrıdır. Türkiye'ye âid olan nizâm-nâmeye umûmî kongre karışmadı karışmaz ve karışamaz. Köstence'deki kongreyi tanımam. Köstence'de kongre olmamışdır. Hınçakist reforma büsbütün ayrı bir fırkadır. İstanbul'dan dışarı umûmî nâmıla teşkîl edilecek kongre gayr-i meşrû'dur. Altıncı kongre mukarrerâtı mûcibince umûmî kongre İstanbul'da teessüs etmek sûretiyle meşrû'dur. Başka yerde olursa gayr-i meşrû'dur ve Hınçakistlere âid değildir ve mes'ûliyyet kabûl etmez. Madem ki programımız cem'iyetler kanûnu mûcibince müessisdir onu hükûmet düşünsün. Dört seneden beri her vakt protesto etdim. Yine Hınçak olduğumu söylüyorum. O ünvânı benden kimse alamaz. Bende-niz legal idim legal olacağım ve legalim ve ben gazetelerimde, risâlelerimde ve bi-l-hâssa zirâat risâlesinde bile fikrimi neşr etmişim. Hınçakyan renc-berlerinde mudâfi'idir. Memâlik-i Osmâniyye'de bulunan bütün ciddî Hınçaklar böyle düşünür. Fırka kendisi isbât edebiliyor.

Diğer: Kegam veled Karabet Vanikyan

Vanlıyım da'vâ vekâleti yapardım. İhtiyât zâbit nâm-zedliğinde bulunuyorum Mekteb-i Harbiyye'de Dokuzuncu Bölükde idim. Sinn 25. Hidmet-i askeriyyemden evvel fırkaya mensûb idim. Bir ferd olarak dâhilim Noraşharet Yeni Dünya gazetesinde çalışdım. Bir iki makale yazmışdım.

Diğeri: Yervant veled Ohannes

Bağçecikliyim sinn 22 Topuzyan Bağçecik'de Ermeni mektebinde muallim idim. Fırkaya dâhilim. Kongreye gitmedim. Ferd olarak dâhilim. İki üç seneden beri programı nefsime efkârıma muvâfık gördüm ve dâhil oldum. Hâricle bir münâsebetim yokdur. Hâricî merkezden mektûb almadım

Diğeri: Ohannes veled İstapan

Kayseriliyim Kayseri'de Haykyan Mekteb muallimi idim sinn 26 Kayseri'de a'zâ idim Köstence kongresine ...(?)... ve İstanbul'daki konferansa bende-nizi gönderdiler. Buraya geldim; fakat Köstence'ye gitmedim; çünkü mektebin güşâdı yakınlaştı. İ'timâd-nâme vermişlerdi. Noraşharet gazetesinin ta'til olmasından müsebbiblerinin mes'ûl tutulmasını söyledilerdi. Hâricî dâhilî bir şey kat'iiyen mevzû-i bahs olmamıştır. Meclisden sonra ayrılmış oldukları hakkında İstanbul'dan ta'mîm geldi. Köstence'deki kongrenin şu'belerin ekserîsinin adem-i iştirâkinden dolayı gayr-i meşrû' olduğu ta'mîmle bildirildi. Hey'et-i idâre-i merkeziye kabûl ederse şu'benin kabûl ederse eder etmezse istifâ' eder.

Doktor Bene:

Eski zamanlardan benim haberim olmadığı hâlde girdikten sonra bütün evrâkı okudum. Evvelce bir merkez olmuş. Bi-l-umûm Hınçakyan ferdleri veyâ şu'beleri idâre için. Bir program ve bir nizâm-nâme de yapılmış. Bi-l-umûm Hınçaklar için umûmî nizâm-nâme ve program değişmiş. Ve her memleket için ayrı ayrı programlar yapıp birer istiklâliyyet verildi. Umûm nizâm-nâme legaldir. Eski merkez ki eski programı değişmiştir o bütün Hınçaklara riyâset edecekti ki bu altıncı kongrede takarrur etdi bundan sonra umûmî kongre olmadı. Yalnız iki kongre İstanbul'da oldu. Umûmî yedinci kongre olacaktı. Sabah Gülyan, Varastad buranın a'zâsı idi aynı zamanda. Evet ayrılmamıştı. Sonra Köstence kongresinden haberimiz yokdu. Netîcede zâten şu'bemiz isterse kabûl eder isterse etmez herkes legal fikriyle gidebilirdi. İlegalden legale Meşrûtiyyet'den sonra geçti. Evet Osmânî Meşrûtiyyet'i her tarafa te'sîr etdi. Çünkü herkes Türkiye'deki Ermeniler için çalışıyordu. Bizim tasdîk edilmiş olan program vardır. Nizâm-nâmemiz de öyledir. Asl esâs sosyal demokratizmdir. Amele hukukunu muhafaza etmeklik lâzımdır. Bizde vurmak, onbaşı, takım teşkilâtı yokdur. Evvel olmuşdur. İstibdâd zamânında fırkamız hafî imişdir. Bu memlekete Meşrûtiyyet getirmek için bir ihtilâl fırkası idi. Ben Beyoğlu fırkasına mensûb oldum. Orada konferans vermekle meşgul idik san'at-kârları teşvîk ve teâlî için uğraştık. Hükûmet taharrî ederse görecektir ki yalnız kütüb-hâne var. Silâh yokdur.

Diğeri: Karnik veled Kirkor

Şebinkarahisarlıyım Tophâne'de kurukahveciyim. Beyoğlu şu'besinin îcârına kefil oldum. O vakt kunduracı idim. Geçen sene Yervant'a mektûb yazmışdım. Vefa'da Âtîf Kütüb-hânesinde bir efendiye borcum vardı ilâm etmişdi. Hastalandım başka yere de borcum vardı. Yervant Kegam ve diğer bir takım arkadaşım arasında bir sirkat oldu. Benden bir oda istedi. Bahalı idi. Bu orada ucuzdur dedi. Ben o tutsun dedim tutmadı unuttu sonra yazdım tutulursam yapacağımı bilirim diye yazmadım.

Müddeî: Arşavir Sahakyan veled Yagiya

Yozgadlıyım kısm-ı siyâsî me'mûruyum. Bana sû-i kasd oldu ve fi'l mevki'-i faale çıktı. Tarlabası'nda Macar'da iki kurşun atıldı yaralandım gece zevâlî on iki sularında idi Kânûn-ı sâni 28 / 29 gecesi idi. Bir kurşun paltomu deldi. Biri bacağıma tesâdüf etdi. Sokak karanlık idi. Kain birâderim Nişan ile gidiyorduk. Birkaç konyak içdim eve geliyordum. Tomacyan aleyhimde sû-i kasd olduğunu söyledi. Aram Açıkbaşyan kain birâderimi çağırılmış. Arşavir başka yerde tehhül etmiş. Ben zâten Hınçaklara mensûb idim. Aramyas gazetesinde ben gûyâ milletin menâfi'ine mugayir olarak hükûmete ba'zı ifşâât ve ihbârâtta bulunmuşum diye hâin diye neşr etdiler. Sabah Gülyan'la zâten atışdık. Gûyâ Sadık Bey'i öldüre gelmişim diye hükûmete ihbâr etdiler beni evimden tuttular. Fakat derhâl tahkikatla sâbit oldu. Beni tahliye etdiler. Ben de bir Ermeni gazete ile tebriyemi yazdım ne için gazeteleriniz yazmaz dedim. Sabah Gülyan, Mısır'da Ermenilerin müdâfaası için bir îâne toplandı. Bu para boğazlarına geçmiş, maksada hizmet etmemiş diye atışdık. Köstence kongresi esnâsında efkârda mübâyenet hâsıl oldu. Sabah Gülyan parayı maksadımıza sarf etmediğimizin sebebi Arşavir menâfi'-i milleti hükûmete ihbâr ederek maksadın husûsunu işkil ettiğindendir diye beni hâin-i millet diye komite kanûnu mûcibince i'dâma mahkûm etdiler. Ben burada dört beş ay kadar gizlendim. Bunlar Hınçakistler tevkif edildi. Ahâlî arasında bir işâa zuhûr etdi bunları Arşavir milletine iftirâ' edib ihbârâtta bulunuyor vicdânını paraya satıyor dediler. Aramyas iki vaz'iyette fotoğrafımı çıkarıp hâin-i millet diye gazetesinde yazdı. Karakin Bogosyan kain birâderle çalışırdı. Açıkbaşyan'a kain birâderimi getirdi. Onu neye âileniz arasında tutuyorsunuz onu atınız demişler. Kain birâder gelib bana söyledi. Ben de buna aleyh-dâr bulununuz ve ne olursa bana söyleyiniz dedim. Ba'zı evrâkda Nişan'la gönderiyordum. Açıkbaşyan Karakin vâsıtasıyla Nişan'ı çağırırdı. Gelecek hafta sû-i kasda gideceğiz işte sana iki lira sonra yirmi lira da vereceğiz dediler. Tıbbiyeli Hrant da bu karâr vermiş. Beni Hrant'ın evine getirilecekdik. Beni adam akıllı öldürüb kafamı ezeceklerdi. Vücûdumu kuyuya atacaklardı. Ben bunu ma'lûmât aldım. Polis Müdîriyyetine ve Kısm-ı Siyâsî Müdîrine anlattım. Kısm-ı Siyâsî Müdîri zâten başka yerden işitmişlermiş. Sû-i kasd günü zâten beni

Müdürlü çağırıldı dikkatli davranınız dedi. O gece eve giderken sû-i kâsd icrâ' edildi. Mes'ele bundan ibâretedir. Eşhâsı görmedim. Ben Paris'de idim. Paramaz'ı tamınam ammâ ismini tanırım.

Doktor Bene:

Benim elime telgraf gelmemiştir. Bu efendiye sû-i kâsd olduğunu şimdi işidiyorum. [Bir mektûb okundu] Böyle bir mektûb almamışım. Karamaz'dan Rupen ile bana bir mektûb geldi. Hiç çalışmıyorsunuz, ses çıkarmıyorsunuz diyordu. Rupen bana o o mektûbu göstermiştir.

Karamaz:

Öyle mektûb yazmamışım. Yazımı bilirim.

Doktor Bene:

Buna dâir bir şey gelmedi.

Müddeî:

Sabah Gülyan tarafından Doktor Bene'ye bir kâğıd yazıldığını gördüm ve okudum Müdüriyyetde şimdi nerede bilmem

Şâhid-i ba'de-t-tahlîf:

Nişân veled Karabet Sivaslıyım şekerçiyim dükkânı bıraktım Beyoğlu'nda Macar'da oturuyorum sinn 32 hâne numrosu birdir ben Arşavir Efendi'yle bir şekerçi dükkânında otururduk. Eve giderken Macar Sokağı'nın arka sokağından karşıdan iki kurşun geldi düşdü vuruldun mu dedim hayır dedi kalkdı yine düşdü vuruldun dedim bilmem dedi kaldırdım iki kişi kaçdı fakat teşhîs etmedim. Karakin ve Aram Açıkbaşyan, Hrant ile görüşdüm. Karakin ile ortak idim Hrant da içimizde idi. Karakin Aram seni görmek ister dedi. Sepet Hanı'nda görüşdük Arşavir'in yaptığı nedir. Gohak gazetesini okudun mu okudum dedim. Ona yakışır mı dedi yakışmaz dedim bu ne olacak dedi siz bilirsiniz dedim. O kadar kaldı. Akşam Karakin geldi ne idi bu anlayamadım dedim. Hepsini bir günde söylenmez sekiz on gün sonra Karakin'in evine Açıkbaşyan ile gittik. Yine bu mes'ele açıldı. Ne yapalım dediler sırrımız meydana çıkmasın nasıl yaparsanız yapalım dedim. Açıkbaşyan bunun vücûdunu ortadan kaldırmalı dedi sonra Hrant girdi. Kolaydır dedi. Ben eczâ-hânedeki eczâ' çalarım Arşavir'i bizim eve getiririz yaparız. Büyük parçaları kuyuya atarız. Aksâm-ı sâiresini gömeriz. Siz bizim eve getirin dedi. Hrant kız kardeşlerimi başka yere yollamak için biraz para lâzım birde silâh lâzım dedi. Açıkbaşyan peki dedi beş altı gün sonra yine bu mes'ele için konuşurken Açıkbaşyan on beş gün kadar sabr edin dedi. Hrant ne için, ben kendim bunu yapacağım dedi Açıkbaşyan haber edin acele olmaz dedi. Başka bir gün Açıkbaşyan yine beni Karakin'in odasına çağırıldı görüşmeğe başladık. Harclığımı sordu öyle böyle dedim çıkardı iki lira bana verdi bundan iki gün sonra vukuât oldu ammâ kim yaptı bilmem.

Müddeî Arşavir:

Taylaylek(?) gazetesinde neşr edildi.

Aram:

Neşr olunan bir ta'mîmden bir kısmı alınmış îzâhât yazılmışdır. O ta'mîmin sûreti Reşâd Bey'de bulunur. Arşavir hakkında ba'zı îzâhât var. Arşavir Efendi para ile kendi vicdânını satıyor, hafiyyelik yapıyor. Hafiyyeliği kat'iyyen redd ederiz. Ben yalnız Arşavir hakkında değil, birçokları hakkında yazarım. Husûsî teşkilâtımız var ve söyleyeceğim kendisinin aleyhindeki makaleden çok evvel Şerif, Prens Sabahaddin aleyhinde, Sabah Gülyan aleyhinde daha fenâ lisânla bahsetmişim. Bu sû-i kasdda bir alâkam yoktur. Gazetede yazmışım o başkadır. Yazdığım makaledir. Ta'mîm zâten neşr olunmuşdur tab' edilmiştir ve bana Doktor Sivas Meb'ûsu Dağavarya Efendi verdi. Birçok matbû' ta'mîmler gelmiş. Bana bir kâğıd geldi Hınçaklardan bahs ediyord dedi.

Müddeî:

Kendisinin Sabah Gül ile arası iyi değildir. Bu ta'mîm Mısır'dan geliyor. Kendisi Sabah Gül'e muâriz. Ben kendisi Şantavir'i tanırdım birkaç def'a teehhül etmiştir ahlâksızdır ve birkaç kere Mısır'a yazmışdım diyor o hâlde şahsıma bir şey olmasa bunu nasıl yazıyordu. Vicdânımı satdığını nasıl anlamış.

Aram Hemayak:

Evet doğrudur. Şahsından bahs etdim dostum olduğunu tasdik etmiştir. Arşavir Sahakyan Sabah Gülyan'a karşı neşr etdiğim o gazetelerden parasını verib birçok kişilere dağıtmıştır. Evime gelmiş dost olmuştur sonra bunun Sabah Gülyan ile birleşib bizi ihrâc etmelerinden taaccüb etdim ve bana hâin dediler bana anlatsın. Bana bir def'a Mısır'dan Arabgirli biri Artur Rasyan isminde biri gelmiştir onu mektebimize muallim ta'yîn edeceğiz tanırsanız bize ma'lûmât veriniz dedim. Ben de o nâmda kimseyi tanımam diye yazdım. İkinci def'a olarak bana bir mektûb geldi. İstefan Efendi âsâr-ı cesâret geldi. Arşavir Efendi bir kadın almış bırakmış, Bursa'da, Kayseri'de birer karı almış bırakmış. Gedikpaşa'da bir kadının evini satmış parasını almış kaçmış. Arşavir burada yokdu. Bu ma'lûmâtı aldıktan sonra yine bir mektûb geldi. Nâm-ı diğeri Arşavir Sahakyan'dır diye yazdılar ben de onu muallim edebilirsiniz fakat böyle böyle işidiyorum diye yazdım. Millette hâinlikle ithâm eden ta'mîmdir. Benim söylediğim ağır söz yüzü kara olsun demiş midir. Bu arkadaşlarım mevkuf bulundular. Birinci def'a olarak Bedri Bey'in yanında Reşâd Bey sen falan zaman Arşavir hakkında yazdın ammâ biz tutmadık. Fakat Arşavir bizim adamımızdır bil dediler. Ondan sonra gazetemde hakkında hiçbir şey yazmadım ve kimseye bir şey söylemedim. Tekzib verebilirdi vermedi. Kendisinden îzâhât alacaktım kendi yanaşmadı. Mahkemeye mürâcaat edeceğini işitdim bir def'a bu

oldu. Artık ne olursa olsun dedim. Benim yazdığım makaleler Hınçaklar için değil, Ermeniler içindir diyor.

Müddeî:

Azef, Arşavir gibi komiteye dâhil olmuş ve nasıl me'mûriyyetler kazanmış ise Arşavir de öyledir. Azef hakikati söylemiştir; lâkin Arşavir paraya bedel millete iftirâ' ediyor.

Hemayak:

Azef hem sosyalist, hem hafıyye idi. Hem para çeker hem fırkasının sırlarını hükûmete verirdi. Makale neşr olunduğundan çok sonradır ki Hükûmet-i Osmâniyye diyor ki Arşavir benim me'mûrumdur. Arşavir sebep oldu ki fırkamdan çıkardılar. Sebeb oldu ki fırkanın yirmi beş senelik târihini neşr edecektim edemedim. O makale onun şahsına âid değildir.

Aram Açıkbaşyan:

Anlıyorum ki Arşavir ve kain birâderi Nişan ittifâk etmişler. Ben yalnız bir ferdim. Öyle görülüyor ki komiteye hıyânet etmişler. Binâen aleyh bunun hakkında komite böyle bir şey yapabiliirdi hâl-bu-ki ben ferdim. Bir gün Karakin bana geldi sende bir gazete var ki onda Arşavir hakkında bir makale ve iki resmi vardır ben de verdim. Arşavir'in bir kaini var Nişan seninle görüşmek istiyor dedi. Peki dedim Sepetçi Hanı'nda görüşdük. Ben makaleyi okudum doğrudur benim familyamın nâmûsuna dokunmuşdur. Ben buna bir şey yapacağım dedi. Burada olmaz münâsib bir yerde görüşelim dedi. Hrant'ın evi karârlaştırıldı. Gittik Nişan ben sû-i kasdda bulunacağım komiteden müsâade alınız dedi. Ben de komite legaldır buna karışmaz dedim. Diğer taraftan şeker ticâreti için uğraşmak isteriz ammâ kabûl etmiyoruz dediler. Ben de ticâretle iştigal edin daha iyi dedim. O illâ komiteden bir haber dediler. Peki dedim. Komiteden bir şey soracak değildim birkaç gün sonra komite kabûl etmiyor olmaz dedim. Hamparsum Boyacıyan'a da böyle böyle bir şey vardı redd etdim dedim. Pek a'lâ dedi. İkinci def'a yine tertîbâtdan, mahallinden, nasıl Arşavir'i kandıracaklarından bahs etdiler ki beni kandırsınlar. Ben müzâkerede bulundum. Karakin Efendi orada idi. Beni kandırıp izin aldirmek istediler. Ben de tekrâr redd etdim. Bunlar bakdım ki kanmıyorlar (ne) yapacağız dediler ben de kandırmak için şimdilik te'hîr ediniz habsde adamlar var dedim. Üç dört ay geçdikden sonra bir gün Bağçekapı'da oturmuşum Aşavan(?) Sahakyan'ın odasında. Karakin'in beni görmek istediklerini söylediler. Karakin'le görüşdükde mühimm bir şey söyleyeceğim dedi. Geç oldu dedim. Cum'a günü görüşmek üzere ayrıldım ve o gece der-dest edildim iki lira aldım dediği yalandır. Karakin ne için görüşmek istediğini bilmiyorum Hrant bir def'a bulunmuşdur. Karakin'in odasına gitmemişim.

Karakin:

Vukuât gününden evvel Nişan Aram'ı görmemi söyledi gitdim yoktu. Salı günü yine geldi gel birer bira içelim dedi. Paran da yok dedim. Şimdi bir kıza nişanladım ay başına kadar seksen lira alacağım dedi. Ben de bir lira bana ver dedim. Şimdi yok dedi. Ben de yarın iş başına gideceğim gelemem dedi. Portakal istedi. Parasını verdi. Gitdim aldım. Bana da bir çâyrek verdi. Akşam beklerim gel dedi gelemem dedi. Çehâr-şenbih günü yine geldi bekledim gelmedin dedi. Ben söz vermedim dedim. Nişan geldi çay içdi gitdi yarım sâat sonra yine Nişan geldi oturur oturmaz Aram Efendi geldi Nişan niye gelmiş dedi. Ben de bilmem geçen gün seni aradı bir şey söyleyecek dedim. Öyle ise ben cum'a günü sâat onda gelirim dedi ve Aram gitdi. Nişan'da akşama beklerim dedi. Ben biraz ödünç para istedim kolaydır dedi.

Şâhid-i ba'de-t-tahlif: Aram veled Serkes Aycıyan

Sinn 17 kunduracıyım. Karakin gece dışarı çıkmadı, götürdükleri gece. Odamız berâberdir. Oda Çenberlitaş'ın karşısında kahve üzerindedir. Kahve üçe dörde kadar açıktır dörte kadar Karakin ile otururduk. Sonra yatdım. O kalkdı mı bilmem.

Şâhid-i ba'de-t-tahlif: Bedros veled Karabet

Arabgirliyim kahveciyim Nûr-i Osmâniyye'de Kalıbcılar içinde 27 numroda. Karakin'i tanırım. Kahve üzerindeki odada oturuyordu. Dört seneden beri tanırım. Karakin'i o akşam ki aldılar evde idi onu bilirim. Başka bir şey bilmem. Bizim evin üstündeki odada otururdu gece(?) sabaha kadar evde idi. Akşam sâat on ikide eve gitdim Aram, Karakin, ben berâber yemek yedik evde idi. Üç buçuğa kadar oturduk. Sonra yatdık. Ayakkabıları benim odada idi. Başka ayakkabı yokdu.

Aram Açıkbaşyan:

Talaylek (?) gazetesini bu Bedros verdi bana.

Diğer şâhid-i ba'de-t-tahlif: Kemâl bin Mehmed

Sinn 26 Kısım-ı Siyâsîde müstahdemim. Biz öteden beri bunlar hakkında ta'kîbâtta bulunuyorduk. Arşavir hakkında tertîb edilen bir sû-i kasdden haber-dâr olduk. Vak'adan iki ay evvel istihbâr etdik. Bir pencşenbih gecesi Toran Gazinosu'nda oturuyordum. Samuel Tomacyan ve Avadisyan nâm-ı diğer Arzarun geldiler sû-i kasdı ihbâr etdiler. Arşavir'e sû-i kasd vardır ikamet-gâhına gitdik bulamadık görürseniz söyleyiniz dediler. Ben de raporla bildirdim o sırada Arşavir Efendi'yi urmuşlar başka ma'lûm yokdur. Paramaz ve diğerlerini öteden beri ta'kîb ediyorduk.

2 Mayıs 331 hey'et aynendir.

Mateos:

Merkez-i hâriciyyenin müfettişi idim. Legal çalışırız. Bizim bir programımız var. Her taraf sosyal demokratların nasıl bir merkezi var ve çalışırsa biz de öyle çalışırız ve Paris’de bir merkezimiz vardır, bütün Ermenilerin işlerine bakar fakat umûr-u dâhiliyyesine hiçbir vakt karışmaz. Dâhiliyye merkez ketûmet merkezidir hiçbir yere karışmaz. Bizim şu’beler müstakildir. Husûsuyla Türkiye’de Meşrûtiyyet olduğundan bu merkeze hiç karışmaz ya’nî müdâhale etmez. Bizim bir programımız var. Hükûmetin taht-ı tasdîkindedir. İhtimâl bizim Ermenilerde bir de diğer Hınçak fırkası vardır ki onlarla bizim alâkamız yokdur.

Doktor Bene:

Türkçe bilmediği için dâhilî diyor, dâhilî değil hâricî merkez dâhilî merkezlere karışamaz.

Mateos:

Paris’de bir şahıs vardı, bizden para almışdı mürettib idi. Başbiletı bizde idi. Sonra parasını te’diye etdi. Leon Balanasyan’la nüfûs tezkiresini yolladım ki kendisine versinler. Benim boyum orta değil, bıyıklarım da benzemiyor. Benzese bile adam adama benzer ve o başbilet benim üzerimde çıkmamışdır ya’nî o pasaport bende çıkmadı. O pasaportla gelmedim. Kendi pasaportumla geldim ve vize etmişim. Gümrükde pasaportumu vize etdiler. Vize defterlerinde de kaydı vardır.

Rupen:

Varastad’dan bana mektûb geldi. Doğrudan doğruya geldi. Varastad’ı çokdan tanırım. On sekiz seneden beri tanırım. Mektûblar meydâna çıksa hâtırıma gelir. Çok def’alar mektûb almışım fakat adedi hâtırımda değildir. Doktor Bene’nin adresi bende bulundu mu bulunmadı mı der-hâtır edemiyorum. Evet Doktor Bene bana bir rapor vermişdi ihtimâl adresi de bende vardı. Doktor Bene ile görüşürüm. Defterimde tüccâr isimleri var, çok isimler var. Defterdeki esâmî şimdi hâtırımda yokdur. Varastad’ın bana yazdığı mektûblarda isimler yazdığını bilmem. Paramaz ile görüşdüm Sinbat ve diğerleri yokdu. Paramaz’ı çokdan tanırım evvelden berâber çalışmışız. Evet Paris murahhası olduğuma dâir vesîka bulundu. Yirmi iki seneden beri pek çok def’alar murahhas olduğumdan vesîkalarında durur. Fakat bu son zamandaki murahhaslık tekliflerini îade etdim ve kabûl etmedim. Vahan Boyacıyan, Rupen Haykyan Murad, Hayk Misakyan demezler.

Agob Hazaryan:

Görüşmedim.

Minas:

Görüşmedim

Sinbat:

Görüşmedim

Paramaz:

Aramaz başka adamdır, arkadaşlardandır ve Paris'de dâr-ül-fünûndadır. Nerelidir bilmiyorum. Ale-l-husûs ben Paris'de çok az bulunmuşum.

Rupen:

Evet bende bulundu o vesîka. S. Vahak'ı şahsen tanımam. Bu teklîfi kabûl etse idim ve Rusya'ya gitse idim S. Vahak'ı orada bulacaktım. Bizim eski mektûblar da öyle vesîkalar çok var ve geri yollanmamış nezdimde kalmıştır. Vesîka kaldı ve ben cevâb-ı redd yazdım. İstanbul merkezine tâbiim. Anın için hâricî merkezin teklîfini de kabûl etmedim. Varastad bir mektûbunda hattâ diyor ki sen ne için tenbellik yapıyorsun. O Rumca yazı benimdir. Evet Rusya'da muhâbere etdiklerim var. Kişnev'le muhâberem yok. Buğday için mektûb yazacaktım adres aldım fakat yazmadım. Sohunkale'de bir kahve vardır demin okudunuz o onun adresidir. Sâniyen okuyabilir miyim. [Okudu] Bu öyle bir sudur ki kuyumcular kullanırlar. Vahanyan Arşak Fetosya'da (?) tüccârdır. O defterin hangi seneye âid olduğunu bilmiyorum. O iki vesîka da benim isimle yazılmıştır. Rupen benim. S. Vahak onu şahsla tanımıyorum Rusya'da idi. Kafkasya'ya gidecektim onu bulacaktım. Mektûbun içinde bir adrese gidib orada tanışacağımızı yazmışlardı. İki isim bir vesîka da yazmışlar. Artin böyle meyâncıdır. Ma'den simsârdır. Meyâncı ya'nî simsârdır. Hayk'a para verdim elli gurus verdim yanımda işliyordu onun için verdim. Mektûblar benimdir. Hâricî merkezden gelmemiştir. Varastad'dan gelmiştir şahsî mektûblardır. Komite mühürleri olmamalı. Mühürlü mektûb almamışım. Öyle bir mektûb ben almadım.

Doktor Bene:

1912 senesi kânûnlarında isti'fâ' etdim. Beş sene oldu ki fırkaya girdim. Üç senedir ki isti'fâ' etdim. Her ikisiyle alâkamı kesdim. 1912 nin Eylülünde akd olunan kongrede Türkiye merkez a'zâlığına ta'yîn olundum bir ay sonra intihâbâta çalışmak için Bafra'ya gitdim. Sonra Sabah Gülyan geldi ben Sivas'a gideceğim sen İstanbul'a git kimse yok dedi. Ben geldim bakdım gazete kapanmış herşey alt üst olmuş Murad ile aramız açıldı isti'fâ' verdim îzâhât istediler iki sene sonra akd olacak kongrede îzâhât veririm. Balkan Harbinde burada yokdum. Sabah Gülyan da merkezde a'zâ idi. Sabah Gülyan'la aramız açıldı. Hatt-ı hareketini beğenmedim. Ve ayrıldım. Sonra bana murahaslık için bir vesîka geldi murahaslık iki merkez beynini alâka-dâr etmektir. Hâricî merkezle dâhilî merkezin vâsıtası oldum Balkan Harbinde Sabah Gülyan burasını bırakmış, Paris'e gitmiş ve orada a'zâ olmuş. Sabah Gülyan'la aram açık olduğundan vesîkayı ve murahaslığı redd etdim o risâle benim evde bulundu ikinci ta'mîmdir. İkinci ta'mîmi bana

gönderilmişse bir şey diyemem. Gönderenler bilir. İkinci ta'mîmde böyle şeyler yokdur. Bunların hepsi düzmedir. İkinci ta'mîmde böyle şeyler yokdur.

Rupen:

Bende mi bulunmuş bakayım. [Bakdı] Evet bende bulundu. Bu en eski programdır ve lağv edildi.

Bene:

İkinci ta'mîm benden çıkmış ammâ ben yazmadım. Benden çıkmış ammâ ben isti'fâ' etdikden sonra geldi. [İkinci ta'mîm tercemesi okundu.] Onun yeniden tercemesini isteriz. Ve öyle yazı yazarlar mes'ûldür biz mes'ûl olamayız.

Müddeî-i umûmî:

Yeniden tercemeleri muvâfıktır.

Îcâb-ı lede-t-teemmül:

Süreyya Bey'in ve diğer bir tercemânın celbine karâr verildi.

Rupen:

[Büyük Fikirilere ve Avrupalılara Feryâd-nâme] nâm kitâb bende çıkdı. O mektûblar bende bulunmamışdır. İ'timâd-nâmeler bende bulundu. İkinci ta'mîm bende bulundu 1896 târihli program da bende bulundu. O mektûb benimdir. Mıgırdiç Yereçyan'ın adresi var.

Mıgırdiç:

Bana Mıgırdiç Ereçyan derler fakat öyle şey gelmedi.

Rupen:

O mektûbda diyor ki yazdıklarımı niye icrâ' etmiyorsun. Bir iki def'a Hınçak gazetesi gönderdi, 9 târihli mektûbumda bana Hınçak gönderse, ben etrafa gönderemem demişim. Aramyan kimdir bilmiyorum. Bu Hemayak Aramyan olacak.

Hemayak Aramyan:

Onlarla ben mücâdele etmişim haklarında yazmışım nasıl olur da Rupen'e benim hakkında yazsın.

Rupen:

S. para yollamadı diye o yazıyor, ben ne bileyim ki kimdir. Aram kimdir bilmem. Gerçi bana yazmış ammâ bilmem. Ben çok tanırım. Her yazdığını tanımam. Hirabet Canköçyan İzmitlidir. Para gönderecekti onu yazıyor. Kigam burada evvelâ Kigam'dır ben göndermeyecektim.

Kigam:

Ben ikmâl-i tahsîl için Paris'e gidecekdîm seferberlik başladığı için kaldım. Varastad'ın Kôstence'de olduğunu haber aldım yoldaş olarak birlikte gitmek istedim buradan tanırdım.

Rupen:

P kimdir bilmiyorum. S kimdir bilmem kendisi mektûbda yazıyor. S'yi tanımıyorum. O mektûb bende bulundu.

Ben İstanbul'da olduğum hâlde Kafkasya'da komitemi yazacağım kendisi bana mektûb yazmış cevâb yazmışım. Kafkasya'da bir şey yapmak isterseniz başka adam bulun ben bir şey yapmam diye yazdım. Leon refîkim olmalı. Leon Balasanyan'dır. Nerededir bilmem Vanikyan Kigam'dır.

Kigam:

Kigam Vanikyan bende-nizim.

Rupen:

Aso birkaç sene evvel burada idi. Şimdi burada değildir.

Paramaz:

Bunlar resmî mektûblar değildir. Kim bilir nasıl terceme edilmiş.

Rupen:

Aso bizim gazetede çalışırdı. O mektûblar hepsi şahsî mektûblardır. Santral komiteden bu mektûblar yazılmamışdır. Komisyonculukdan ne çıkar ne için çalışmazsın Kafkasya'ya niye gitmiyorsun diyor ki tabii ben bir şey yazmışım da o da öyle yazıyor. Rupen yazılı ise o mektûblar da bana âiddir.

Doktor Bene:

Paramaz bana mektûb yazmamışdır. Rupen, Azoni, (Bene?) nâmına bir mektûb gelmişdi. Rupen göstermişdi ve onda kalmışdı.

Paramaz:

Mektûbun aslını isterim. Üçüne birden ben yazmışdım. O mektûbda bir nokta-i siyâsî bir cihet yokdu.

Doktor Bene:

O mektûbdan başka bana mektûb gelmemişdir ve bende bulunmamışdır. O hüviyyet varakası benimdir. O mektûbdan anlaşılıyor ki benim vâsıtamla âidiyyetine verilecekti. Ma'muretü'l-azîz'de şu'be olduğunu da bilmiyorum. Hîmi ayırdır. Bunlar hiçbir taraftan ta'mîm almadıkları için vâsita olarak bana yazdılar. Evvelce de benim murahhas olduğumu işitmişlermiş yazmışlar benim ne kabahatim var.

Ben vekîl ise bu merkezle hâric merkez arasında te'mîn-i alâka içindir. Yoksa şu'belerle bir münâsebetim yokdu. O benim yazımdır. Bu çok eski şeydir. 1912 târihinde yazılıdır. Fırkanın fikrini anlamak için ta'kîb ettim. Bunu evvelden i'tirâf etdim. Hayastan, Ermenistan demek değildir Ermeni'dir. O gazeteyi okumuşum. Ba'zı fikirlerine iştirâk etmişim, ba'zısına iştirâk etmemişim. İştirâk ettiğimi siz isbât edin.

Bunlar hâricde tab' edilmiş hükûmet duhûlüne müsâade etmiş ben de okumuşum. Benim evimde İttihâd ve Terakkî, Taşnaksuyun programları vardır ve anlamak istemem cinâyet midir. Fırkam cânî değildir. Meşrû' bir fırkanın a'zâsıyız.

Ohannes:

Kayseri Kulübünün kâtibi idim. Reîs Minas Minasyan idi. Hafî ve husûsî teşkilât yapmadık.

Agob:

Şu'bemiz var. Agob Basmacıyan bende-nizim. Bir bakkal, Singer şu'besi acentesi Setrak, bir tütüncü Yahûdi ile muhâbere ederim. Burada komisyoncu idim. İstanbul'da biz kurşun kalemi getirdik. Setrak gazcıdır, komisyoncular her şey yapar. Benim Paris merkezine alâkam buradaki fırka bir matbaa açdı. Bir gazetesi de vardı. Gazetenin makineleri her şey benim isimle alındı. Gazete kapandığı zamân bunların hepsi benim üstümde kaldı. Hâl-bu-ki bende para yokdu. Bükreş'de Dolabyan var, doğramacıdır onunla muhâbere ederim eski âşinâlardandır. Boyacıyan Kirkor Amerika'dadır. Nezolyan hatırıma gelmiyor. Boyacıyan o da Amerika'dadır. Dolabyan'dan bir şey getirtmedim. Ma'muretü'l-azîz'deki Mıgırdîç ile muhâberem yok yalnız Varastad ona gazete göndermekliğimi yazmışdı onun için adresi vardır. Mısır'la muhâbere etmedim. Mısır'a para da göndermedim. Bankeryan hatırıma gelmiyorum. Ammâ Bangıryan olmamalı. Öyle isim hiç tanımam. Onlar benim yazımdır. Lenguyeryan Mısır'da oturuyor. Baş tarafı adresidir. İsmi Arşak mı hâtırıma gelmiyor, bununla muhâbere etmedim. Bu adres ne için oraya girmiş hiç der-hâtır edemiyorum. Kasbaryan Bakram tütün şeyi olmalı. Göremekçiyan evet. Makû Mako isim yokdur. Mago Acemistan'da olmalı. İsim olmalı yâhûd Bakû olacak.

Mateos:

Makû Hoy-Selmas yanında var.

Rupen:

[Defteri okudu] Bunlar un fabrikalarıdır. Serkis Manukyan'ın kahvesine tütüncüler gider bir tütün meyâncısı da gider onun için yazdım Mihran, diğer Mihran tütün şeyidir. Odessa'da Mihran yokdur. Odessa'daki Posti komisyoncudur.

Doktor Bene:

Müfreze kelimesi bizim nizâm-nâmede çokdur.

Agob:

İstanbul hey'etinin verdiği nizâm-nâmede hudûd ta'yîn ediyor. Seksen a'zâ olursa şu'be aşağı olursa grub derler. Ferde a'zâ derler.

Doktor Bene:

Benim târih-i isti'fâm nedir onu bulunuz. Evet hâricî merkezle muvâsalamızı te'mîn ediniz. 1912'de isti'fâ' etdim. Mektûbda yazıyor ki ta'mîm almıyoruz. 1913'ün nihâyetlerinde ya'nî Balkan Harbi başlamadan evvel isti'fâmı verdim. Çünkü arkadaşlarla uyuşamadık. 913'de bana bir mektûb ve bir vesîka gelmişti ki beni dışarıdaki merkez murahas ta'yîn ediyor. İsti'fâmdan sonra beni hâricî merkez murahas ta'yîn ediyor. Fakat ben yokdum. Sabah Gülyan da burada idi ve isti'fâ' etmedi. 1912'de girdim. Bir buçuk sene çalışdım. 1913'de isti'fâ' etdim. Çünkü İstanbul merkezi iyi çalışmıyor. İsti'fâ' verdikten sonra merkez bende-nize murahaslık için bir vesîka gönderiyor, bu vesîka bana gelince redd ediyorum, diye yazdım. O vesîkayı geri gönderdiğim üç ay geçti. Bütün Türkiye'de olan şu'belerin murahaslarıyla akd olunan kongrede İstanbul merkezi a'zâlığına ta'yîn edildim. Ben isti'fâmı verdim. Verdiği vesîkayı îade etdim ve Sabah Gülyan da içimizdedir ve onunla burada çalışamam binâen aleyh onunla çalışamam.

Rupen:

Varastad'dan gelen mektûblarda Bene'den bahs etmiyor.

Bene:

Merkez a'zâsı olduğun hâlde niye çalışmıyorsun diyordu. Mührde Türkçe yazı var.

Doktor Bene:

Tercemesinde gruplar teşkîl edileceği yazılıdır ve hükûmete o vechle verilmiştir. Balta ve kama yirmi sekiz seneden beri böyle kabûl edilmiştir. Bu mührle hükûmete verdik ne için o vakt hükûmet bir şey söylemedi.

Ohannes:

Kayseri'de silâh tevzî' etmedik ve ma'lûmâtım yokdur. Hayır efendim silâh tevzî' etmedim. Köstence'ye gitdim. İstanbul kongresine geldim. Sonra Varna kongresine iştirâk edecekdim fakat muallim olduğumdan ve güşâd zamânı olduğundan gidemedim. Fi'liyyâtda bir şey yokdur. Evet İstanbul hey'et-i idâresinin ta'mîmlerinin nüshasıdır bende bulundu. İstanbul hey'et-i idâresinin gönderdiği iki ta'mîmdir. Fakat yanlış terceme

olunmuştur. İstanbul hey'etini intihâb eden kongrenin ta'mîmidir. Kayseri mühründe Türkçe vardır.

Bene:

Murad da burada Dezeciyan da buradadır. Eski mührü biri basmıştır. Ben bunları anlamam. Eski mührü biri çalmış mührlemiştir

Hemayak:

O mührün me'mûr-ı mes'ûlü benim. Son kongrede Hamparsum Boyacıyan, Açıkbaşyan ve bende-niz hey'et-i idâreye ta'yîn edildim. Umûm kongrede karâr verildi ki mührler de Türkçe olacak ve Ermenice yazılacak. Yalnız hey'et-i merkeziyyenin ismi pek büyük olacağından iki mühr bastırılıb birisi Türkçe, birisi Ermenice'dir. Her ne kadar Hınçaklardan çıkarmışlarsa da doğrusu izhâra mecbûriyyet hiss etdim. Ben şeytanın yüzünü görmek isterdim Paramaz'ın yüzünü görmek isterim. Onların zıddıyım düşmanıyım. Sosyal Demokrat Hınçakyanım. Fırka beni Hınçakyan tanımaz gün olur ki benim anladığım gibi fırkayı anlayacaklar, memâlik-i Osmâniyye'ye karşı bir şey yapıysam beni kanûn nâmına tecziye edin.

Ben ne fırkanın, ne de a'zânın müdâfiyim. Ne bu millet hâindir, ne bu fırka hâin değildir. Cinâyet edenleri müdâfaa etmem. Ben zavallı Ermeni milletini müdâfaa ederim. Adâlet kabahatlıları tecziye edilmelidir. Yalnız bu milletden bu fırkadan şübhe etmemelidir. Delîl getirmek için müsâade var mı. Günâh-kâr olmadığımı resmî neşriyyâtlar, gazeteler zât-ı âlinize gösterebilirler. Yalnız mühr mes'elesi soruldu ve söyledim. Bir vâsıtasıyla bir liste vereyim. Benim bu fırkadan ne sûretle ihrâc edildiğim

Armenak:

Ben hiçbir fırkaya dâhil değilim silâhım da yok. Zeytun yağı, Palamut ile iştigâl ederim. Hiçbir fırkaya girmedim. İttihâd ve Terakkî'ye da'vet etdiler de işim sebebiyle girmedim silâhım da yokdur.

Tomas:

Bizim Kilis şu'besi İstanbul merkezine merbûtdur. Başka hiçbir merkez tanımaz. Paris'le muhâbereye karâr vermedik. Biz dâimâ İstanbul ile muhâbere etmişiz. Kopya defteri de bunu isbât eder. Ben 1914'de kâtib oldum.

Agob:

Köstence'deki kongreyi soruyoruz. İstanbul'dan iki numro bir ta'mîm aldık ki kongre bizi bozmuştur. Mukarrerâta kat'iyyen ehemmiyyet vermeyiniz diye yazmışlardı. Nizâm-nâmede müfreze yazıyor, müfreze başları ta'yîn ederiz. İstanbul'dan gelen teşkilât nizâm-nâmesi vechledir

Tomas:

Zeytun'la muhâberemiz yokdur. Bir def'a piyango kâğıdları yollamışlardı.

Agob:

Mukarrerâtta a'zâyı tebdîl ve teşkilât hakkında mukarrerât var. Zeytun değil Süveyda olacak, yanlış efendim.

Tomas:

Hükûmet-i mahalliyyeden istîzân etdik av tüfenkleriyle gitmeğe müsâade etdik.

Agob:

Oralarda âdetdir. Patrik Efendi'ye bir hürmet olsun için o karâr verirdi.

Tomas:

O ta'mîmdir. Karâr defterimiz burada 1914'deki kongreye biz murahhas gönderdik. Paris ve İstanbul merkezleri arasındaki ihtilâfları da anlamasını murahhasa yazdık.

Agob:

Bölük bölük teşkîl etdik. Biz bu Meşrûtiyyet'i biliriz.

Tomas:

O târihlerde irticâ' hiss olunuyordu. Onu İstanbul merkezi yazıyorlardı. Meşrûtiyyet'e karşı irticâ' melhûz idi. Meşrûtiyyet'i irtica'a karşı muhafaza için o silâh ta'bîri kullandı.

Agob:

1908'de bizim şu'be teşkîl edilmiş. Hınçakyan Fırkası bir gûnâ ihtilâl fikrinde bulunmuş ise bana ne isterseniz yapın efendim.

Hrant:

Ben Hınçakyan Fırkasına dâhil değilim. Nişan tarafından uydurulan iftirâlara uğradım. O gün ben hasta idim ve hasta-hânede yatıyordum. Nişan'da otuz lira alacağım vardı. Karakin ile ortak oldular ziyân etdiler. Dükkân Macar Sokağı'nda idi. Paramı istedim veririz dediler ben de Harbiyye'ye gitmişdim. Nişan eniştem geldiğinde alub veririm dedi. Arşavir Efendi eniştesi imiş. Evime gelip gitmişler. Ardakadaş olmuşduk. Harbiyye'de iken yine bana bir kısım para verdilerdi biraz eşya verdiler hesâbâtı tasfiye için bir gece Karakin'in evine gitdim. Salı gecesi evde idim

5 Mayıs 331 hey'et aynendir

Agob:

Minas iş için gelmişti. Birlikde gelmedik ben ayrı geldim. Minas'ı ben da'vet etmedim.

Minas:

Beni Agob Hazaryan getirdi, kahve tutar berâber çalışırız dedi

Agob:

Balasyan ile görüşmedim. Yalnız Bulgar Elçisine gitdim.

Rupen:

Bizim ticâret-hâne komisyon ticâret-hânesidir. Görüşdüklerini bilmem ve söylemedim.

Minas:

Balasyan'la oturup görüşdük Rupen'i tanımam Karamaz'la da görüşmedim. Balasyan'a ben kendim rast geldim. Gel benle sana bir iş bulurum dedi. Ben de yazı-hânesine gitdim. Üç dört adam vardı; tanıımıyordum kimlerdi.

Agob:

Beyoğlu'nda idim Bulgarya'ya gittiğim gün beni tutdular döğdüler ne söyledim bilmiyorum. Ticâret için gelmişdim Minas'ı görmüşüm ammâ onunla bir iş yapmadım. Ben Minas'ı getirmemişem.

Minas:

Balasyan'a gitdim ve kendisiyle görüşdüm başkaları vardı ammâ tanımam. Agob kendisi beni istedi. Ona kimse tenbîh etmedi. Bana Minas Gapril Keşişyan derler. Başka ismim yokdur benim.

Sinbat:

Agob'u kat'iyyen tanımam iskelede kimseyi beklemedim.

Minas:

Ben de iskelede beklemedim. Sinbat da berâberdi biz beklerken Agob geldi ben de Rusya'dan Agob'u tanırım.

Sinbat:

Biz gezerken Agob geldi Rusya'dan Agob'u tanırım.

Minas:

Agob'dan on üç gün evvel geldim gelirken bana adres vermedi. Tüccârım dedi. İstanbul'a gideceğim kahve de tutacağım berâber çalışırız dedi.

Agob:

Karamaz'la görüşmedim

Rupen:

Karamaz'la görüşdüklerini bilmiyorum. Ben komisyoncuym dışarlarda bulunurum. Evet bunun tercemesi doğrudur. Târihi Mart 1914'dür. S. Vahak'ı şahsen tanımam Hınçak'ın birisidir. Ben oraya gittiğimde onu görecekdim.

Hemayak:

İnfadar Fransızca otonom demektir.

Rupen:

Can Gülyan buradadır ve Hınçakyan'dır kendisi Makriköyü'nde bakkaldır. Can Gülyan mahallî meclisde a'zâdır.

Aram Açıkbaşyan:

Kirkor Celal Beyoğlu'nda doktordur. Zakaryan Gedikpaşa'da Ermeni mektebi müdürüdür.

[Bu zevât için iş, asabiyyet, hissiyyât, hırs mefkûddur “Rupen’e âid mektûbdan bir fıkranın tercemesi”]

[Zakaryan İstanbul içinde birkaç asker edinsin ve anlar üzerine istinâd ederek onların üzerine seyyâr müfettişlik kâfidir.]

Aram Açıkbaşyan:

Seyyâr müfettişlik değildir mekteb muallimliği demektir.

[S. Vahak Diyarbekir veya Harput'da olsa gerek ve hâricî merkezden çağrıldığını ilâve ediniz ve telgrafa kendisini isteyiniz]

Paramaz:

Haziranın son günlerinde buraya geldim.

Rupen:

Bu mektûb kime gelmiş. Benim mektûblarımda öyle mektûb hiç bulunmaz benim mektûblar arasına ne için sokulmuş onu da bilmem. S. Vahak ve bana âid vesîkalar bende çıktı. Bu vesîkayı Vahak'a ver ki gitsin diye yazıyor. Bu mektûb benim olsa idi, yazılı olan şeyler de aklıma gelecekti. Hayır vesîka her ikimize âiddir. Bir Rupen Karabetyan, diğeri hem benim nâmıma, hem S. Vahak'a âiddir. O mektûb bana değildir. Çünkü benim olduğuna dâir ne târih, ne de ismim vardır. O vesîka belki o mektûbda bulunmuştur. Fakat belki başkasına gelmiştir.

Başkasına âid mektûbdan ben neye mes'ûl olayım. S. Vahak'a âid olan vesîka ben de bulunmamıştır. Bana yazarsa Rupen diyecek. Birinci sahifesi nerede. Ben onu kabûl etmem. Hayk Minasyan ismindeki o pasaportu ben kullanırım. Amerika tebaasından idim pasaportumu sefâret Amerika'ya yollamışdı. 5 Temmuz 330'da galibâ gitdim. Pasaportum gelmediği için aldım. Amerika tebaasından idim. Pasaportların tebdîli iki üç aya muhtâc olub Köstence'de traverse âid mühimm işlerim olduğundan çabuk gitmek için bu pasaportu aldım. Hükûmete mürâcaatla tebdîl-i tâbiyyet itmemişdim. Köstence İstanbul'a geldim. Mıgırdiç İreçyan bilmem kimdir.

[19 Haziran 1914 târihle ya'nî 6 Haziran 330 târihle Paris'den Rupen'e gelen mektûbun aslı ve tercemesi okundu.

Mıgırdiç İreçyan:

Evet bu mektûbda ismim var.

Rupen:

Paramaz demektir. Paramaz'ın Köstence'de olduğunu yazıyor. Ben Köstence'ye gittiğimde Paramaz burada idi.

Paramaz:

Ben buraya geldikten sonra Rupen gitdi.

[17 ve 30 Temmuz 1914 (1330) târihli Rupen'e Köstence'den ve Varastad tarafından gönderilen mektûbun aslı ve tercemesi okundu]

Rupen:

Aramyan, Hemayak Aramyan Efendi'dir Varastad'ın on lira alacağı vardı onu yazıyor. Kigam, geçen gün söylediğim buradaki Kigam Vanikyan'dır.

Kigam:

Hınçağı çıkarmak için gitmiyordum. Ben ne için gideceğimi îzâh etmişdim.

Rupen:

S. Vahak olacak efendim. Bu mektûbdaki S., S. Vahak olacak. [Bükreş'de bizim verdiğimiz karâr mûcibince Paramaz hareket edemedi]

Paramaz:

Bükreş'de benimle Varastad arasında olan mes'ele fırka karışıklığını hall etmek idi ve ânın için gelmişdim. Tekirgöl'de hastalandım kaldım.

Rupen:

Mektûbda yazılmışdır. Paramaz da buradadır. Bükreş'de verdikleri karârı ben bilir miyim yazmamış.

Paramaz:

Bu mektûb resmî değildir ve resmî bir hey'et olmazsa nasıl karâr verir.

Rupen:

S. Para gönderirse bana göndereceğini yazıyor. Kalfayan orada sarrafdır ve Romanyalıdır. Bedikyan Köstence'de işcidir. Bedikyan İranlıdır. Hangi dükkânda ve hangi sokakdadır bilmem yalnız bir manifatura mağazasında idi. Bedikyan'a verilecek cevâbda kimler göndermişdi aldığını bildir diyor. Evet Paramaz Diyarbekir ve Harput'dadır. Merkeze âid gelecek evrâkı okusun ve göndersin T. Havon ve Hamparsum'u tanımam, birer ismdir.

Hemayak Aramyan:

Mihran Aramyan isminde Noraşharet gazetesinde çalışmış Varastad'la münâsebeti vardır. Benim Varastad'la hiçbir münâsebetim yoktur. Bu mektûbda zaten ondan bahs olunuyor.

Arşak:

Otele getirdiğim adamları tanımam. Bir kişi idi. İki kişi değildir. Bunlar değildi. [Abraham ile Armenak gösterildi] Bunlar değildi.

[21 Mayıs 1914; 8 Mayıs 330 târihli mektûbun tercemesi ve aslı okundu]

Rupen:

Mayısta habs değildim. Leon benim şerîkimdir. Leon Balasyan'dır.

Paramaz:

Mayısta Mısır'da idim. İhtimâl o sözü evvelce söylemişdim.

Rupen:

Murad'ı tanımıyorum. Gittiğimde Kalas'dan gidecektim ve Murad'ı görecekdim.

Agob:

Agob Hazaryan Muradyan bana derler. Muradyan âile ismidir.

Rupen:

Marki ile Kasperoni'yi tanımıyorum. Mektûbda bunlar çekilirse bozuluyor diyor. Janik Hınçakyan efrâdından biridir kimdir ne bileyim. Janik öyle bir adamdır ki Hınçak'da dâimâ makale yazar fakat kendisini tanımam

bilsem söylerdim. S Zehrab da yazıyor diyor ammâ kimdir, nedir bilmiyorum. Daşir bir Hınçakyan'dır ki on beş sene evvel merkez a'zâsı olmuşdu. Kendisi Rusyalıdır ve şimdi Rusya'dadır (V) başka birisidir. Varbet isminde biridir. Şehâdet-nâmesi Rusya'da şey olacaktı ammâ ben şehâdet-nâmesini kendisine göndereceğime iâde etdim. Evet Murad'dan mektûb aldım. Benim için bir mektûb yollamışdır ki bu her tarafa gider Hınçaklardan para toplar Yeni Dünya gazetesinin makinelerini öteberisini benim nâmıma aldılar, gazete ta'til edildiği zamân paralarını benden istediler. Bu borcu tamâm etmek için her tarafa mektûb yazdım. Tanıdığım Hınçaklara yazdım. Onlar da Murad'a yazdılar çünkü Hamparsum Boyacıyan Murad burada merkez a'zâsından idi. O Murad başka bu Murad başka. Bana Bene'ye hepimize birlikte Paramaz'dan bir mektûb gelmişti.

Bene:

Evet üç kişiye hitâben bir mektûb gelmişti.

Rupen:

Vanik bu Vanik'dir.

Vanik:

Başka Vanik yoksa, benim.

Rupen:

Arzroni, Agob Avadisyan'dır ve buradadır. Simsardır. Dükkânı yoktur. Beyoğlu'nda oturur ammâ evini bilmem. Vahak, S. Vahak'dır. Arzoroni Vanlıdır ve bizimle mevkuf idi.

[9 Haziran 1914 Köstence'den. Karamaz'ın mektûbu Bene, Rupen'e hitâben]

Paramaz:

Haziranda Köstence'de idim.

Bene:

Bana bir mektûb geldi. Başka gelmedi. Murad, Paramaz ve Zaharyan ile aramızda olan fırka mesâilini bilmedikçe bu mektûb anlaşılabilir. Bunlar hakkında izâhât vereceğim.

Hemayak:

Murad, Hamparsum Boyacıyan'dır. Nerses Zaharyan Gedikpaşa Müdîridir.

Paramaz:

Bu mektûbu ben yazmışım ve mes'ûli benim Murad Hamparsum Boyacıyan'dır.

[Tercemeden: Harput, Van, Zeytun, Amerika'nın bütün taraflarından Merzifon'dan ve ba'zı başka yerlerden protesto edilmiş Gedikpaşa'dan başka İstanbul susuyor.]

[Bene, Arzoroni, Rupen, Kegam, Vanikyan yalnız bunların mu'teriz-âne sesleri işidiliyor.]

[Bene ve Rupen'e karşı: Sizin hanginizin vicdânının bir kısmı Hınçakımızın uğruna vakf edilmemiştir.]

[Şimdi anladım ki en kötü işim senden imdâd isteyişimdir]

[Paris merkezinden Doktor Bene'ye mektûb 5 Mart 1913 1329 senesine âid]

Bene:

Gönderdikleri vesîkayı kabûl etmeyip îade etdim. Söylenilen refîk Hayk'ı tanırım. İstanbul propagandistlerinden biridir. Kulûbde yatar. Bu bende-nize gönderildi. Balkan Harbinde idim ben burada yokdum. Geldiğimde bunu evde buldum ve redd ettim. Bu mektûblardan anlaşıldığı vechle merkez a'zâsı ta'yîn olunduktan sonra Varastad ve Sabah Gülyan ve Murad ile Zaharyan buradaki gazeteyi idâre edecekdi ben kânûn-ı evvelde buraya geldim ve gördüm ki hepsi dağılmış gazete kapanmış, her şey dağılmış. Murad ile Zaharyan'ı çağırdım sordum taahhüd ettiğiniz parayı veriniz ki devâm edelim. Ben taşrada çalışub bunlara para gönderecekdım. İki ay zarfında alınmak üzre ellişer liralık üç bono verdim. Ben Bafra'da iken Sabah Gülyan geldi ben buraya avdet etdim ve bunun üzerine isti'fâ' etdim. Benden îzâhât istediler. Ben İstanbul kongresinde îzâhât veririm dedim. Bu 1912'de oldu. Ben Balkan Harbine gitdim. Sabah Gülyan gelib Murad ve Zaharyan ile bil-ittifâk gazetenin ta'tîli benim para vermediğimden dolayı olduğunu ta'mîm etmişler benim haberim yokdu. Sonra Sabah Gülyan Paris'e gider ve bu mektûb ile vesîkayı göndermiş. Buradaki hesâbatı görmemiş Sabah Gülyan buradan çekmiş gitmiş. Bunun gönderdiği murahhaslık kâğıdını îade etdim. Paramaz'ın o sırada haberi yokdu çünkü Van'da idi. Ben kat'-ı alâka etdim ve yazdım. Diğer birine murahhaslık vesîkası göndermişler. Kim murahhas olduğunu bilmem. Murahhaslık demek ne demek. Murahhas Paris ve İstanbul merkezleri arasındaki muvâsalayı te'mîn etmektedir şu'belerle muhâbereye salâhiyyeti yokdur. Merkezin hesâbını kitâbını teftîş edecekdım. Bundan başka bana mektûb yokdur. Evet bu mektûb bana âiddir. Hayk'ı tanırım bizim kulûbde yatar propagandisttir. Aso

Van'dadır. Burada gazeteci idi. Vahak Harput'da propagandist idi. Nereli olduğunu bilmiyorum.

Paramaz:

Ben buna me'mûr diye yazmadım arkadaş diye yazmadım. Arzoroni dahi me'mûr değildir. Resmî mektûb değildir. Arşavir bir taraftan hıyânet ediyor.

[Bene'ye Kahire'den 1914 15 Kânûn-ı sâni 330 gelen mektûbun aslı ve tercemesi]

Bene:

Ya ismim, ya doktor yazılır böyle sevgili arkadaşlar denmez. Bu kâğıd sahtedir. Mühre ben karışmam. Mühr yapıdırılabilir. O iki yazı bir olmalı. Ben onu hiç evrâkım arasında görmedim. Artur Yasyan Kahire'deki şu'benin a'zâsındandır.

Bene:

Karamaz beni tenkîd ediyor. Çalışmadığımızdan şikâyet ediyor.

[19 Kanûn-ı evvel 1913 Paris'den Bene'ye gelen mektûb terceme ve aslı]

Bene:

Vahak'a söylüyor; Bafra'dadır yazıyor. Bütün şu'belerce Vahak ma'rûfdur ve propagadanistdir.

Rupen:

Vesîka da gösteriyor ki Türkiye için değil Rusya içindir .

Bene:

Arşavir bizi iğfâl etmemek için yazıyor. Kirkor Zaharyan kimdir bilmiyorum. Rupen Efendi'de romatizma vardı tedâvî ederdim. Telefonum var.

Rupen:

Trabzon'da kâğıd tütün satan biridir. V. Ardavastıyan ismindedir. Post-sitan gönderirdik. Ayvazyan bu bir isimdir. Kirkor Boyacıyan Amerika'dadır. Nikola Babayan tüccâr, tütün tüccârı olmalı. Bunlar tüccârlık şeyiyledir. Yazı-hânedeki kopyalardan anlaşılır. Haçik Dolabyan Bükreş'de

doğramacıdır. Mıgırdiç İreçyan o mektûbda yazmış ben tanımam. Mıgırdiç'e Hınçak gazetesi gönderilecekti.

Mıgırdiç İreçyan:

Rupen'i tanımam.

Rupen:

Lengeryan'ı der-hâtır edemiyorum. Pozant Kasbaryan, komisyoncuların mahall-i ictimâ'idır, meyâncıdır onların verdiği adresdir ki o kahveyi tutar. Koca Baronyan hayât sigortası direktörüdür. Gabril Kiremidciyan fotoğrafçıdır. Keşişyan Teodos'dur. Apkar Keşişyan, Minas Keşişyan başkadır. Apkar Keşişyan orada bakkaldır. Ya ben ona, ya o bana peynir gönderiyor. Serkis Manukyan Trabzonlu birisidir. Aleksan Mardikyan bu da dükkâncı olmalı. Munsisyan Niyork Oteli sâhibidir. Tarasyan büyük bakkaliye dükkânı tutar. Uzanyan birâderler kahve tüccârlarıdır. Berber Nişan Süseryan yazılmış bilmem. Arşak Vahanyan hâtırıma gelmiyor.

Tomas:

Şu'bemizde ve Süveyda'da ta'limât mûcibince teşkilât yaptığımızdan cinâyetle ithâm olunuyoruz. Hâl şu ki şu'bemizin târih-i teşekkülünden sâat-ı tevkifimize kadar irtibâtda bulunduğumuz İstanbul merkezinin gönderdiği proğram ve nizâm-nâme-i dâhiliyyemiz hükûmet-i seniyyece tasdik edilmiştir bizim bundan zerre kadar inhirâf etmemiş olduğumuzu kopya ve karâr defâtirimiz isbât edecektir. Süveyda Hınçak efrâdı nizâm-nâmemizde ibrâz edildiği mikdârdan noksan olduğundan şu'be sayılamayacağı binâen aleyh dâhilî nizâm-nâme icâbâtı olarak en yakîn Kilis şu'besine tâbi' bulunacağı cihetle şu'bemizin hükûmet-i seniyyece musaddık nizâm-nâmesinin mâtde-i mahsûsası mûcibince orada sosyal demokrat teşkilâtı yapmak hakkına mâlikdir. Gruplar da yapabilir. Köstence'de bir ictimâ' olmuş İstanbul merkezinin gönderdiği ta'mîm-i mahsûsda mezkûr ictimâ'ın şâyân-ı i'tibâr olmadığı yazılmıştı. Şu'bemizde bu ta'mîm ahkâmına nokta-i sebkata sâdik kalmadığı aynı târihde mezkûr ta'mîme cevâben İstanbul merkezine yazdığımız tahrîrâtın kopyadaki sûretiyle sâbitdir. Köstence ictimâ'ı 913 târihinde olmuş Kilis şu'besinin târih-i teşekkülü ise 908 ve 909 seneleri ve Süveyda teşkilâtının târih-i vuku'u 910 ve 911 senelerinde olmasıyla bî-gânesi bulunduğumuz Köstence ictimâ'ıyla kat'en alâkası olamayacağı ve Süveyda Sosyal Demokrat teşkilâtının mezkûr ictimâ' netîcesi olamayacağı tabi'idir. Yukarıda Allah aşağıda silâhdan maksad 31 Martı müteâkıb İstanbul merkezde irticâ'a karşı müteyakkız bulunmağı tavsiye ederlerdi. Bu cümle sırf müdâfaa-i nefis ve hükûmet-i seniyye ile berâber Meşrûtiyyet'i muhâfaza maksadıyla olub kat'iyyen ihtilâl fikri hâiz değildir. Paris merkeziyle muhâbereye gelince karâr ve kopya defâtirimizden nümâyân olacağı üzre Paris ile muhâberemiz olmamıştır. Ayntab rûfekamızdan elimize geçen 2 numrolu bir ta'mîm

gördük İstanbul merkezinin lağvını yazıyor. Lağvın esbâbını ve imdî nere ile muhâberede bulunacağımızı Paris'den istîzâh için 914 Haziran târihinde bir karâr vermiş isek de bil'âhire bu noktaları İstanbul'da in'ikad edecek kongrede istifsâr etmeğe bir murahhas ta'yîn etdik. Yedine ise sûreti kopyada görülecek bir ..... (?) verdik İstanbul'a gönderdik. Tevkifâtımız dakikasına kadar bile İstanbul merkezimize tâbî' bulunduğumuzu şu'bemizdeki bir ahlâksızlık mes'elesinin hâlli bâbında İstanbul merkezinden gönderilen husûsî bir müfettişin vürûduyla ve bu bâbdaki kuyûdâtla ve kopya defâtiriyle isbât ederiz binâen aleyh hükûmet-i seniyyece maksad-ı nizâm-nâmedeki hond (?) kelime yanlış terceme edilmiştir. Şu'bemiz bidâyetinden nihâyetine kadar bu program ve nizâm-nâme mûcibince icrâ-yı hareket etmiş ve meşrûiyyetden kat'iyen sapmamış olduğuna bütün defterlerimiz ve evrâkımız şâhid ve delîldir. 914 Ağustosunda seferberlik i'lânı üzerine şu'bemiz efrâdının taht-ı silâha da'veti hasebiyle şu'bemizin de ta'til-i muamelâta karâr vermesi bil-cümle muâmelâtımızın meşrûiyyetine başkaca bir bürhân teşkîl edeceğinden Hey'et-i Tahkîkiyece ithâm edildiğimiz cinâyet töhmetinin üzerimizden izâlesiyle ma'sûmiyyetimizin bütün vuzûhuyla meydana çıkarılmasını huzûrlarında îstâde-i mevki-i ihtirâm olduğumuz hey'et-i uzmâ-yı adâletin şân ve vîcdânına suâl ve berâetimizi bu dîvân-ı âlîden istirhâm eyleriz.

[İkinci ta'mîmin İstanbul ile alâkası yoktur. Murahhaslar vâsıtasıyla bu ta'mîm gönderilmiş ve tevzî' edilmiştir. Bu i'tirâfât şâyân-ı kabûl görülmedi]

Agob Basmacıyan:

Ayntab'dan geldi. Tercemeye i'tirâzımız yoktur. Nere ile muhâbere edeceğimizi ta'yîn için Paris'e bir mektûb yazmağa karâr verdik.

Tomas:

Mektûb yazmadılar. Adresimizi bilmedikleri cihetle vâsita ile mektûb istedik.

Agob Basmacıyan:

Bunlar ayrı ayrı köylerdir. Her köyden gelmeyüb Hacıhabibli vâsıtasıyla gönderin diyoruz. Hondların(?) merkez muhâberesine Habibli'yi intihâb etdik. Bunları biz yazarız.

Tomas:

Merkezden dâimâ yazılır müdâfaa-i nefis için müteyakkız bulunun.

Karnik:

Müşterilerin yüzünden Hınçak oldum. Çoluk çocuğumu görmek için gitdim. Yervant budur. Onnik burada yok. Kegam bu askerdir.

Yervant:

Ben mektûbu yırtmadım. Bana öyle geldi. Ben İstanbul'da çalışırken Karnik ile temâssda idim. Benim param gayb olmuşdu. Karnik vâsıtasıyla bir oda tuturdum. Bizim Bağçecik Kulübü İstanbul merkeziyle muhâbere eder. Ben a'zâ değildim. Bogos Kuryan a'zâdandır.

9 Mayıs 331 hey'et aynendir

Şâhid-i ba'de-t-tahlif: Melkon Efendi:

(Adresi diğer evrâkda mevcûddur.) Esmer, siyah bıyıklı, siyah elbiseli, sarı ayakkaplı biri idi. Âdetâ bıyıklı: orta boylu, idi. Bir kişi getirdi. 30, 35 yaşlarında idi. Arşak bu adam fakîrdi; Pendik cihetlerinden geldi dedi, otele alınız dedi. (Abraham Bi-l-irâe) bu o gelen adama benzer; fakat elbisesi siyahdı. Matrûş idi.

Abraham:

Melkon Efendi'nin oteline gitmedim. Ben İzmir'den doğrudan doğruya geldim. Bir senedir, ben buradayım.

Arşak:

Abraham'ı Melkon Efendi'ye ben getirmedim. Yarım sâat kadar o şahısla görüşdüm. Ricâ etdi, otele getirdim. Zâif, esmer idi. Getirdiğim adamın kim olduğunu ne bileyim, Ermeni idi yalvardı otele götürdüm.

Hemayak Aramyans:

Bu mes'eleden dolayı yalnız hakikati meydana çıkarmak için Hınçakyanların tevkifinden dolayı Osmânlılık vazîfemi îfâ için elimden ne geldiyse yaptım. Ben olmasa idim ne en mühimm evrâk ele geçerd, ne de tevkif edilirdi. İstanbul'a gelemeyen evrâkı taşralarda gezib bulmuş getirmişim. Beni ayrı isticvâb ettiğinizden teşekkür ederim. Köstence kongresine gidenlerden ba'zıları inkâr ediyorlar. Ben öteden beri kimseden bir işkence ve şiddet görmedim. Ne yapıdysam Ermeniliği ve vatanı sevdiğim için yaptım. 1909'da İstanbul'da olan kongrede legal ve ilnegal mes'elesi bizi işgal etdi. Benim ve hem-efkârımın Sabah Gülyan ve taraf-dârlarıyla aramız açıldı. Rupen, Sabah Gülyan, S. Vahak nâm-ı diğer Kirkor Nalbandyan Sivaslıdır, anın da resmini bulub getirdim. O hâin Köstence kongresinden sonra Türkiye'ye gelib elinden geleni yaptı. Türkiye'deki Hınçakyanları zehirlemek istedi. Kısım-ı Siyâsî Müdîrine de söyledim. Rupen onu gizliyor çünkü meydana çıkarsa bunun da kabâhati çıkar. Arşavir Efendi de gizliyor çünkü o da Köstence'ye Mısır'dan murahhas gitdi. Doktor Bene gitmiş ve reîs olmuş ve imzâsıyla bir ta'mîm ya'nî beyân-nâme tevzî' etdirmişdir. Umûmiyyetle hakikati

meydana çıkarmak için her ne eksik varsa getireyim. Kegam Sabah Gülyan'ın İstanbul'da ser-kâtibidir. Reşâd Bey'e kaç def'a gidib söylemişim. İstanbul'dan taşraya giden mektûbları asıl o yazıyor. Ne için der-dest etmediklerini bilemem. Sonra Hüsnü Bey'e söyledim ve der-dest etdiler. Doktor Bene, Bogos Bogosyan da Köstence'ye gittiler. Her gün Doktor Bene'den yiyor ve anın için söylüyor. Karabet Patukyan, S. Vahak, Ovacıklı Aram, Arşavir Sehakyan, Kemah'ın Tavgater karyesinden Sofya'da sâkin Serkis Karabetyan nâm-ı diğer Cıknayur, Serkis Manukyan Ruscuklu ve Bulgar tebaasından, Sabah Gülyan, Varastad Köstence kongresinde bulundular. Paramaz o sırada Van'da idi gelmedi a'zâ ta'yîn edildiğini anladı ve Paris'e gitti.

Şimdiye kadar Köstence mukarrerâtını evrâkda görmedim, o mukarrerâtı Reşâd Bey'e vermişdim. Bende bir nüsha idi, bana iade etdi. Reşâd Bey ikinci def'a almamış ise getirebilirim. En son Hınçak gazetesinde de var. Kegam Vanikyan'ın makalesi de o gazetededir. Agob Avadisyan nâm-ı diğer Arzoroni buradadır. Kegam'ın dayısıdır. Beyoğlu'nda oturuyordu. Diğerisi, Sunik'dir. Rusya'da bulunur, birkaç kerre İstanbul'a gelmiş Rupen ile görüşmüş ve geldiğinde ihbâr etmişdim. Türkiye'de olan bu adem-i memnûniyyet legal ve ilnâgalden neş'et etdi. Hınçaklarda İ'tilâf'la i'tilâf etmek istediler. Ben mücâdeleye başladım ve bundan dolayı beni fırkadan ihrâc etdiler ittihâdcıdır, hafıyyedir dediler. Ta'mîmler ve gazetelerle neş'r etdiler.

Van ve Bafra şu'beleri birden bire basılmış ve adamları der-dest edilmiş olsa idi hakikat meydana çıkardı. Bene Bafra'ya S. Vahakn Van'da idi. Arzoroni'ye telgraf geldi ki S. Vahak Van'a geldi. Ben de ihbâr etdim. Fakat tutmadılar Hüsnü Bey'e de söyledim ve taraf-dârlarının isimlerini de verdim. Hüsnü Bey tutuldular dedi. Hâl-bu-ki anladık S Vahak kaçmış, Türkiye'de üç şu'be vardı. Van, Bafra, Ma'muratü'l-azîz Sabah Gülyan'ın fikrini kabûl etmişlerdir Mıgırdiç İreçyan için kaç kerre söyledim. Arşavir hükûmetin me'mûru olduğu hâlde fırkaya gidib Hemayak'ın ya'nî benim ihbâr ettiğimi söyledi. Mıgırdiç İreçyan, Kegam, Onnik bunlar benim haber verdiğimden sonra tutuldular. Hınçakyanları der-dest etdikleri gün beni de der-dest etdiler. Müdîriyyetde bir gün kaldım Arşavir hakkında yazdığım makale hakkında izâhât aldılar ve beni serbest bıraktılar. Bu yanlış ise bir tekzîb versin neş'r edeyim dedim. Gohak gazetemde Merzifon'da Mustafa ve Vahan isminde bir adamı döğdüklerini gazetemde yazdığım için gazetem ta'tîl edildi. Hikmet Bey'in emriyle o gün diğer nâmla bir gazete neş'r etmeme müsâade etdiler. Tal'at Bey de çağırıp emr etdi. Gohak nâmiyle çıkar dedi. Teessüf olunur ki Hey'et-i Tahkîkiyece muzırr neş'riyyâtda bulundum diye ithâm edildim. Hâl-bu-ki Matbûât Müdîriyyeti bunu daha iyi takdîr eder. Hey'et-i aliyyeniz tedkik etsin vicdânım beni protesto etmemiştir. Vaz'iyetim öteden beri nâzîkdir. Patrik-hâne millî meclisinde reis bulunmak, gazete çıkarmak, İttihâd ve Terakkî'ye hizmet edib kendini meydâna çıkarmamak pek müşkildir. Millî meclisde kaç

vaz'iyette adam olduğunu bilirsiniz. İ'tilâfçı, ittihâdçı, millî, müstakill fikirli adamları idâre etmek ve kendini meydâna vermek müşkildir. Ben hakikati meydâna çıkarmak için elimden gelen her şeyi söyleyeceğim yalnız sorunuz.

Rupen Efendi'nin yazı-hânesine gitmişim. Bir def'a gitdim tüccârândan Minas Karabetyan vardır, büyük mikdârda Lehistan'dan kurşun kalem getirdiler. İ'ânlarını yazmak için gitdim. Rupen, Karamaz, Doktor Bene bir gün ayrılmış adamlar değillerdir. Paramaz İstanbul'da üçüncü kongre olacağını biliyordu. Ve Köstence kongresi protesto edilip karşı konulacaktı, zann ederdim ki o buna mâni' olmak için geldi. Reşâd Bey'den anladığıma göre başka maksadı da varmış. Bene benimle hiç konuşmamışdır Paramaz da konuşmaz. Paramaz benim gazetemde makale neşr etmedi ve edemez. Bu rûfekası benim gazeteme ve kitâblarıma boykot yapmışlardır. O mâddeleri ben yazmışım. Sabah Gülyan ve rûfekası Rusya'dan gelib o sırada hâricden gelenlerin pek parlak istikbâl ve mazhar-ı i'timâd olduklarını görüyorduk. Fakat 31 Martta hepsi anlaşıldı. O mukarrerât fenâ yere gitmez. Fenâ yere götürdülerse isteyenler götürdüler. Ben milletime, devletime, kendime hizmet etmek için Hınçakım. Fırka hâin değildir, fakat fırkada hâinler vardır. Bu devletin bu hükûmetin menfaati benim de kurbân olmağımı îcâb etdirirse beni de kurbân edin. S. Vahakn buraya da geldi, Van'a da gitdi. Hüsnü Bey'e, Reşâd Bey'e söyledim. O der-dest olunabilirdi. Der-dest olunmadıysa kabâhat benim değildir. Hükûmetindir. Köstence mukarrerâtını işitdiğim gibi Hüsnü Bey'e, Reşâd Bey'e söyledim ve mücâdeleye gazetemle başladım. İ'tilâf ile Hınçaklar arasında i'tilâfa, Sabah Gülyan ile Varastad'a karşı gazetemde çok yazdım. Arşavir'i vuran Aramyan'dır dediler. Fakat o cezâ' yerse nâ-hakk gider. Onu vurdurmuşlardır. Fakat Aram Açıkbaşyan değildir. Ben sizi severim fakat Ermenileri daha ziyâde severim. Delâil onun aleyhinde ise beni de onunla tecziye edin. O derece kanâatim vardır ki bir şey yapmamışdır. Aram istikbâlini gayb etdi, yalnız onları bırakmak için. Bir gün beni Reşâd Bey aradı, gitdim. Bana Açıkbaşyan'ın sû-i kasdda bulunduğunu söyledi. Sonra burada berâber bulunduk. Sordum. Gerçi onu severim fakat hakikati ondan ziyâde severim kabâhati olduğunu bilsem derhâl söylerim.

Ermeniler Türkiye'siz yaşayamaz. Ba'zen me'mûrlar kendilerine büyük bir ehemmiyet verdirmek için kendisine böyle bir şey yapmış olmasın. Fakat bunlar mevkuf iken Arşavir'e sû-i kasd olmuşdur. Benim makalem on altı ay evvel yazıldı. Bir sene sonra Arşavir'e sû-i kasd oldu. Hüsnü Bey'e pek gevşek gitdiklerini söyledim. Van şu'besinin pek bozuk olduğunu söyledim. Gevşek davrandılar. Rusya lehinde bulunan Ermeniler vardır. Ben Rusya'da Ermenilik kalmadı diyorum. Buralarını anlamak Ermenilerin vazîfesidir. Anlamayanlara da hükûmet anlatmalıdır. Adl ve ihsân politikası bizi yıkdı. Ricâ ederim Rusya'dan kim geldi de bizi sevdi. O fotoğraf bana geldi. Arkasındaki yazı

kendisininidir. İstenilen evrâkı telgrafla mektûbla adam-ı mahsûsla getirtmişim. Arşavir hakkında sû-i kasddan Hrant hakkında şübhe ediyorum eğer pregasyon karşısında değilsek. Pavurek ismini kim işitmiş, kim bilmiş, kim söylemiş Hüsnü Bey'den sorunuz. Bağçecik'e gittim kendisiyle görüşdüm. Karnik'i tanımazdım ve ben Karnik'in Hınçakyan olduğunu bilmezdim. Onun karısı geldi ağladı çalışdı Hınçak değildir dedi. Ben de gelib Hüsnü Bey'e söyledim. Benim üç ay yatdığım senin yüzündendir dedim. Bağçecik şehir gibi bir köydür. Yarısı Hınçakyanıdır. Delikanlı takımı Hınçakyanıdır bir kısmı Taşnakdır. Ba'zı evrâkı da Bağçecik'den aldım. Mühimm Hınçaklardan birini oradan aldım. Balasanyan Hınçakdır ve zann edersem kaçdı gitdi

Rupen:

S. Vahak'ı şahsen tanımam nerelidir bilmem. Kirkor Nalbandyan'ı tanımam. S. Vahak odur. [İrâe olunan fotoğrafa bakarak]. Bunu yedi sekiz sene evvel Kafkasya'da gördüm. Sekiz sene evvel görüşmüştüm. İstanbul'a gelmiş ammâ görüşmedim. Balasanyan ortağım idi ve Hınçak idi. Onun Sabah Gül ile muhâberesi yok. Varastad öteden beri arkadaşımıdır. Varastad ile muhâbere ben ederdim. Balasanyan'ın onlarla hiç işi yoktur. Agob'u, Sinbat'ı yazı-hânede hiç görmedim. Paramaz ile Doktor Bene'nin bir arada bulunduklarını bilmem. Doktor Bene ile ya üç ya beş def'a görüşdüm. Bir iki def'a hastalığım için gitdim. Doktor Bene merkez olduğu zamân ben çıkdım. Matbaa şeylerini ben merkeze bıraktım. Borclar için Varastad'a yazdım ki kim verecek. Makineler ve teferruâtı hep merkezde kaldı ben ya borçları veriniz, ya makineleri veriniz dedim. Ben yalnız giderdim. Bonoları ben imzâ' etmişdim. O ta'mîmi ben hiç okumamış ve görmemişim. [İstanbul merkezinin şu'beleri yedi numrolu ta'mîmi okundu] üç kişi ben S. Vahak, Doktor Bene ile gitmemişim yalnız ben gitmişim. Doktor Bene hiç gitmemişdir ve alâkası yoktur. Üç kişi değil ben gitmişim. Köstence kongresine gitmedim, kim riyâset etdi bilmem. Eşyâyı almak için yalnız ben her vakt mürâcaat etdim. Üç me'mûr gitmemişdir. Ben her vakt gitmişim. Çünkü Zeliç Mardirosyan gelib benden paraları isterdi zirâ bonoları ben imzâ' etmişdim. Ben de gidib paralar için merkeze söyledim.

Doktor Bene:

Köstence kongresine vekâleten reîs Vahak ile gönderdim. Vahak burada idi taşradan geldi. Ohannes Yergazaryan ile Vahakn evime geldiler, görüşdük. Vahak'a dedim ki benim vesîkam var ammâ Sabah Gül ile aramız açık olduğu için gitmeyeceğim dedim. Matbaa ve edevâtı için mürâcaat etdim. Bana murahaslık vesîkası geldikten sonra gitdim. Murahas vesîkası gönderdiler, ben de gazete mes'elesinden hesâb almak isterdim. Harbden döndükden sonra gitdim sordum. Bana dediler sen yokken Sabah Gül geldi taşradan getirdiği paraları vermediği için matbaa hacz olundu. Varastad da bonolarla paraları almış gitmiş onlar

hesâb vermeden biz de vermeyiz dediler. Vahakn Harput'dan İstanbul kongresine murahhas geldi. Rupen hastalığını bakdırmak için geldi. Bir daha görüşmedim. O vakit ben de vesîkayı redd etdim ve siz bu kadar mes'ûl olduktan sonra ben nasıl eşyâyı alabilirim. Taşraya para toplamağa da gitmedim. Harput ta'mîm almadıklarından bana yazıyorlardı ve murahhaslık teklîf ederlerdi. Haziran on dörde kadar demek öyle bir işe teşebbüs etmedim. Vahakn 1913 Nisânında geldi buraya asl ismi Kirkor Nalbandyan'dır. Ben de hesâb dâir hiçbir alâkam yoktur. Benim buradaki merkezle ihtilâfda bulunduğum hâlde nasıl iş görürdüm. Sunnik kimdir bilmem. Ben Bağçecik'de tebdîl-i hevâda idim avdetde burada o mesâilin cereyân ettiğini anladım. Bu akd olunmayan kongrenin mukarrerâtıdır. Ben de redd etdim. Arzoroni onlarla pek temâsdadır. Hâricî merkeze geçmedim. Ben isti'fâ' verdikten sonra harbe gitdim avdetimde vesîkayı evimde buldum. Motoru sormak için merkeze gitdim. Sabah Gülyan ve Varastad da mes'uliyetlerini anladıktan sonra ben işden çekildim. Murad, Zaharyan, Sabah Gül, Varastad haklarında nefret peydâ etdim. Sonra Köstence kongresi geldi. Bende vesîka vardı ammâ nefretimizden dolayı ben gitmedim. Ben bu firkadan çıkmadım. Bunların ta'lîmâtı vardı ta'kîb ederdim anlamak için. Ta'mîm için bana gelmedi. İhtilâlcî olduğunu ne bileceğim hâricî fırkanın ihtilâlcî olduğunu çok sonra anladım ve onlarla hiçbir alâkam yoktur. Babikyan kimdir bilmiyorum. Arkadaşlarımızdır bir Vanik var. Benim yazdığım şeyler ahlâkî ve fennîdir. Benim böyle bir yazımı gösteriniz. 1913 kongresine gitmedim reîsi gönderdim. Ammâ yalnız fırka ahvâli mevzû-i bahs olacaktı. Benim elimden yazmak gelir binâen aleyh istese idim yazardım. Paramaz bende erkeklik olmadığını yazıyor, benim zâten hilkatimde öyle şey yok. Van'dan bana bir vesîka göndermişler. Ben de birisine verib göndermişim. Beni a'zâ ta'yîn etmişler ammâ ben kabûl etmedim. İstemedim. 1990'da(?) da bende gazete çıkacak. Bütün dünyâda bulunan siyâsî fırkaların mürevvec efkârı olan gazeteleri alırım Leon Balasyan'dır. Başka fırkaların da var fakat getirmemişler. Zaharyan ve Murad gelsin de benim gitdiğimi söylesinler. İsbâtım odur ki ben murahhas olsa idim onlar bana mektûb yazıb vâsıta olunuz demezlerdi. Kongreye riyâset etmedim kim etdi bilmem benim ismim oraya gitti. Beni murahhas yaptılar para için, ammâ ben para gönderdim mi?

Bogos Bogosyan:

Ben, Patukyan Adapazarlı, S. Vahakn nâm-ı diğer Kirkor Nalbandyan.

Hemayak:

Atam Hamparsumyan'a Kayseri vekâletini vermişdim

Bogos Bogosyan:

Re'yini Bene kime verdi bilmem.

Bene:

S. Vahakn'a vermişdim re'yimi

Paramaz:

Bu fotoğraflara inanmam. Hınçakyan fukarâ' partidir. Taşnak başkadır karışmam. Taşnak ve Hınçakyan hiçbir vakt birleşmez. Eğer Meşrûtiyyet'den sonra Ermeniler ihtilâlciler olsaydılar, Van civârında Kürdler kalktığı zamân Ermeniler de ihtilâl ederlerdi Bitlis'de Hınçaklar böyle yapmış şöyle etmiş diyorsunuz, Bitlis'de Hınçakyan ve şu'besi yoktur. Bütün Ermenilerin kefâleti biz on iki adam değildir. Biz tutulduktan sonra Taşnaklarla Hınçaklar birleşmiş ise bilmem. Muş'da Hınçakyan var fakat şu'bemiz yokdu.

Van, Geğâş'da(?) da Hınçakyan değildir Taşnaklar bir gedikli öldürdü Hınçaklar karışdırmadı. Hınçakyan sosyal demokratdır. Hınçakların ömründe hiç o kadar silâhı olmamıştır.

Hınçakyan hiçbir vakt istemez ki Osmânlılık memâlik taksîm edilmesin, taksîm başka, adem-i merkeziyyet başkadır. Biz adem-i merkeziyyet istiyorduk. Sako isminde bir komitecimiz yoktur. Sako Taşnaklarda bir komiteci vardır. Hınçakyan Osmânlı memâlikinin taksîmini hiçbir vakt istemez. Devlet için orada hiçbir söz yoktur; devlet ve hükûmet başka bir şeydir. Parlamentoda güçlü olan partinin kısmıdır. Devlet için bir şey söylenmemiş. Hükûmet için söylenmemiştir. Hınçakyan hükûmete zarardır. Ben Rusya hükûmetinden bahs etmem. Ben Rusya'dan kaçıp buraya gelmiş bir misâfirim. Ermeniler müstakill olsa yaşayamaz. Sosyal demokratin vatani yok. İlk makale benim değildir.

Bene:

Yazdığı fırkacılıktır. Paramaz ne yazarsa yazsın fırka onu kabûl etmez. 1909 kongresinde Sosyal Demokrat Hınçakyanın iki merkezi olacaktı. Biri Türkiye'de, diğeri de merkez-i umûmî. Türkiye'deki merkez memâlik-i Osmâniyye'deki şubâtın murahhası olacaktı bir Hınçak beyn-el-milel bir yere nasıl giderse umûmî kongreye de gider. İkinci kongreye kadar hem umûmî merkez, hem Türkiye merkezi burası idi. İkinci umûmî kongre adem-i ekseriyyet sebebiyle akd edilemedi. Mahallî kongre oldu. A'zâlar müşkilât içinde kaldı. 1913 kongresi bizim fırka için elzem idi. Hükûmetin müsâadesiyle birinci kongre nasıl teessüs etdiyse ikincisi de öyle akd edilecekti.

Paramaz:

Bir ma'sûmun mahkûmiyetinden ise berî etmek lâzımdır. İki noktada ithâm eder. Biri sû-i kasddâ, diğeri Ermenilerin umûmî isyânında. Bu kitâblar, bu kâğıtlar bizim ithâmımızı mûcib midir değil midir. Ermenilerin Meşrûtiyyet'den evvelki hâlini mevzû-i bahs etmeyeceğim. Meşrûtiyyet'de Ermeniler terk-i silâh etdiler ve koşdular. Meşrûtiyyet

Ermenilere en ziyâde yaradı. Çünkü iktisâdiyyâtda terakkî etdiler. Meşrûtiyyet'den sonra Ermenilerin hâli biraz kötüledi.

Onlar anladılar ki Meşrûtiyyet'in teessüsünde silâhlarını bıraktıklarından aldandılar. Meşrûtiyyet'i sevmeyenler Meşrûtiyyet'in Ermeniler vâsıtasıyla geldiğini söylediler ve Ermenilere karşı hareket başladı. Adana ve sâire.

Ermeni'yi ezen bir de kapitülasyonlar idi, Ermeniler Osmânlıların kapitülasyonlar içinde kalmasını ârzû etmezler. Ermeni'nin bir işi olsa hukûkunu ecnebiler akd ederdi. Anın için kapitülasyonu istemez. Rus kendi memâlikinde Ermenileri kesiyor, eziyor da burada Rus kendisini Ermenilerin hâmîsi gösteriyor. O Rus ki ben Ermenistan'ı Ermenisiz isterim dedi. Geçen senelerde Rus yine Mermehem'i(?) ve sâireyi ayağa kaldırdı ve Ermenileri kırdırdı yine Ermeniler memleketinde kaldılar ve bilirdi ki bu Rus'un tahrîkidir. Ermeniler devlete mürâcaatla muhâfaza istedi. İki sene evvel patrik-hâne, firkalar ahâlînin vîcdânı bir ârâm-gâh istedi. Dâniş Bey bizim şimendüferlerimiz yok ki size ıslahât verelim dedi. Artık Ermenilere nefislerini müdâfaa etmek kalıyordu. Müdâfaa-i nefsin kabâhat olduğunu zann etmem. Hattâ Kur'an'da da vardır ki herkes nefisini müdâfaa etsin. Ne fark var müdâfaada, ne fark ihtilâlde. Evet çok fark var. İnsan Allah'ın binâsıdır, mel'ündür o adam ki Allah'ın binâsını yıkar. Birisine hücum edilmez, öldürülmezse o da müdâfaaya hâcet kalmaz. Bir kimse ki müdâfaa-i nefis etmez devlete de yaramaz. Bir zâbit kendi şahsını muhâfaza etmezse devlete yaramaz. Ve muhâfaza-i nefis ile devlete bir ziyân gelmez. İsyân devletin hükûmden kan ile, top ile, tüfenk ile çıkıp hükûmeti istememektir. Sizin bu kâğıdlarda hiç bulundu mu ki Ermeniler Osmanlı Devletinden ayrılınsınlar ve ayrı bir beylik ve şahlık te'sîs etsin. Hiçbir kâğıd yoktur. Bunların hepsi ıslahâtın etrâfına gelir ve kabûl edilen ıslahâta gelir biz hattâ kâğıdları bırakalım; Ermenilere Osmânlılık'dan ayrılıp müstakill bir hükûmet teşkîl etmek el verir mi? Ermeni tüccârdır, san'at-kârdır, onun için isterdiniz, vâsi' yer. Ermenistan denilen beş vilâyâta sığışamaz ve orada terakki edemez. Rum ile Arnavudlar Osmânlılık'dan çıkdıktan sonra gümrük kondu. Van'da koyuncular düştü ve ticâreti kaldı. Bizim programımızda Ermeni parti merkeziyyet kabûl ediyor ve merkeziyyetden çıkmak istemiyor. Münâsebet bizde mi, o kâğıdlarda mı? Üç muhârebe oldu. Bu üç muhârebelerde biz gördük ki Ermeniler iştirâk etdi ve Ermenilerin hiçbir ihtilâli görülmedi. Ermeniler Trablusgarb'ın, Balkanların ziyâ'ını istemezdi çünkü tüccârdırlar. Ben Hınçaklarda zann etmem ki silâh ve evrâk çıksın. Mektûbların içinde var yukarıda Allah aşağıda silâh, Van'da müfreze ile ictimâ' olan bir mitingde silâh tedârîki söylendi ve on bir revolver alındı. Bir Ermeni gösterir misiniz ki Kürd isyânlarına karıştı. Birkaç hafta evvel İzmir Kumandanı Osmanlı Devletinin tâcının elması Ermenilerdir dedi. Enver Paşa birkaç hafta evvel Ermenileri vasf etmişdi. Bir taraftan bu kâğıdlar. Biz hangisine inanacağız, elbette İzmir Kumandanına ve dediklerine

inanacağız. Bayezid'da ve civârında Ermenilerin ihtilâl ettiğini ben zann etmem. Bu kâğıdlar nereden gelmiş ve nasıl gelmiş bunlar pek kötü terceme olunmuş, grup yerine müfreze denilmiş ve askerî isimler verilmiş. Bizim nizâmda hond(?) onbaşılar ictimâ'ı bunların hiçbirisi askerî değildir. Biz her şu'beyi onar onar tefrîk ederiz ve bu onar kişiye nasihat etmek için birer baş ta'yîn ederiz. Bu kâğıdların çokları, bizim hakkımızdaki ma'lûmâtı jurnalciler vermişlerdir. Jurnalcinin biri nasıl ki Midhat Efendi neşr olundu Tanin'de. O zann etmiş ki Paris bir köydür. Midhat Efendi diyor ki Paris'den geldi diyor, diğeri Odessa'dan, diğeri Romanya'dan gelirler, bunlar bizi mahkûm edemez. Çünkü vicdânımız pâkdir. Müdâfaa-i şahs etdik. İsyân etmedik. 61 nci mâdde Ermenilerin hâline Sultan Avrupa'yı haber-dâr edecek ve Ermenileri muhâfaza edecekden ibâretidir. Biz müdâfaa-i şahsiyye, müdâfaa-i milliyyede bulunduk Hınçakyan Parti isyânlık ediyor, kim ediyor karışıklık bizim içimizde eksik değil, biz ikiye münkasımız birleşib isyân edemez. Hınçak Partiyi isyânla ithâm muvâfık değildir. Çünkü ikiye inkisâm etdiler ben onları tevhi'd için geldim ve teşebbüsâtta bulundum. Geçen seneki ictimâ'da beni a'zâ seçtiler. Köstence'de hâricî için a'zâ seçtiler fakat kabûl etmedim yalnız her taraftan gelen mektûblar ve ısrârlar üzerine hâricî a'zâlığı kabûl etdim ve ayrılığı gidermeğe uğraşdım. Katl ile ithâm ediyorsunuz. Sosyal Demokrat Hınçakyan kılıç ile hiçbir vakt oynamaz çünkü o bilir ki birisi öldürülse yerine diğeri gelir. Buradaki arkadaşlarımların arasında ittihâd tâm ve arkam olmalı ki o sû-i kasdı yapabileyim. Hâricî partiden İstanbul merkezine yatışdırmak için murahhas geldim. Tanin'de okudum ki Hınçaklar Venizelos'la i'tilâf etmiş sû-i kasd için. O kim ben kim Rumlar İstanbul'u ister. İstanbul kimin, Ermenilerindir o hâlde onlarla nasıl birleşirim. Burada Ermenileri Rum unsur kırdırdı ne için iktisâd için. Bu vilâyetde en ileri giden Ermenilerdir çünkü onlarda var ilm, onlarda var ticâret, onlarda var zirâat, onlarda var iktisâd. Onlarla nasıl yaşayabilirim. Cenk-i maâşda Türk benim tasmamı alamaz çünkü ticâret bendedir. Venizelos'la yaşayamam çünkü ticâret onların evvelâdındadır. Benim ömrüm geçdi bana ne yaparsanız yapın bunlara acıyın bunların üzerine pek yürümeyin. Buraya getirdiğim adamları hiçbir vakt görmedim ve görmediklerini söylüyorlar. Altı bin frank Espilandid'de(?) bir gece eğlencesidir. Bu kadarla böyle bir sû-i kasd olur mu? Bir ma'sûmun mahkûmiyyetinden ise on mahkûmun tahliyesi evlâdır; çünkü vicdân, hukûk böyle âmirdir.

13 Mayıs 331 hey'et aynendir

Paramaz:

Dün gösterilen fotoğraflardaki adamlar Taşnak'a âiddir. Hınçakyan'a taalluku yoktur. Dâhiliyye Nezâretinden gelen tahrîrâtta söylüyorlar ki Taşnak ve Hınçak tevhi'd-i mesâi etmiştir hâl-bu-ki verilen isimler Taşnaksütyun, silâhlarda onlara âiddir. Hınçakyan Komitesi kabûl etmez

başkalarının yaptığı ef'âli. Sosyal Revulsiyun belki yapar fakat Sosyal Demokrat kabûl etmez. Bu muhârebe müdâfaa-i milliyyedir. Hınçaklar muhârebeye zarardır demek istemem. Başkası taarruz etmiş olduğundan Hınçaklarda hâh-nâ-hâh muhârebe ediyorlar. Hey'et-i ihbâriyye Ermenilerin müdâfaada çalışdığını söylüyor. Hey'et-i ihbâriyyenin sözlerine inanırım, jurnalcilerin sözlerine inanmam. İhtilâl için birini mahkûm etmek bir fi'l görülmek lâzımdır. Hınçaklar hiç ihtilâl etmezler; Bir yerde ki ittihâd yokdur o taarruz etmez düstûrunu müddeî-i umûmî bilmesi lâzımdır. Ferenya isminde bir kızı muhâkemeye çıkarmışlar âlüfte olduğundan mahkûm olacaktı. Delâili vardı. Fakat Ferenya soyundu bu güzellik hatâ' yapmaz dedi. Evet güzellikde hatâ' yapmaz. Benim milletim o kadar güzeldir ki onu büyükler vasf etmiştir. Sizin re'yinize, vicdânınıza bırakırım. Hukûk bunu kabûl ediyor bir mücrim fi'liyyât içinde tartmak lâzımdır. Yoksa zann ile mahkûm edilmez. Men'-i muhâkememizi ve bizi iyi bilmenizi dilerim. Ben buraya barışdırmağa gelmişim ve arkadaşları bir yere cem' edib nasihat etmişim delîl göstermişim.

Agob Hazaryan:

Nasıl gelmişim nasıl söylemişim bir terörist olsam silâhım olurdu

Gapril Keşişyan:

Bir şey diyeceğim yok.

Sinbat:

Benim bir şey diyeceğim yok. Birâderlerim beni memlekete istediler vâlidemin hatrını kırdım geldim burada biraz çalışıp gidecektim. Hiçbir fırkaya dâhil değilim ve hiç kimse ile görüşmedim Gapril'i vapur içinde gördüm ve konuştum birlikde geldik. Agob Hazaryan'ı Odessa'da bir iki def'a gördüm ve Ermeni olduğunu bilmezdim. Ben buraya geldim bir buçuk ay bekledim iş bulamadım param tükendi gitdim Armenak Vartanyan'dan on mecîdiyye ödünç aldım. O sırada beni der-dest edildim. Vicdânınıza suâl ederim iyi tahkik ediniz.

Rupen:

İyi Türkçe bilmiyorum. Hatâ' edersem afv ediniz. Tevkif olunduktan sonra yazı-hâneme gitmişler mektûblarımı getirmişler fakat hepsini getirmemişler ki onlar şimdi müdâfaam için lâzımdır sonra bana âid olmayan mektûblar karışdırılmış. Bunlar zâten şahsî mektûblardır. Ben murahhas imişim. Murahhas olsam resmî mektûblar almaklığım lâzımdı. Vesîkalar gerçi var. Fakat Hınçakyan Fırkası burada bir gazete neşr etmek istiyordu. Gazete neşri için matbaa âlâtını aldık bonolara ben imzâ' etdim. Dört yüz elli lira borç kaldı. Gazete iki üç ay devâm etdi kapadıldı yine çıktı. Yine kapadıldı. Sonra kongre oldu. Diğerleri a'zâ oldu ve devr edildi. Fakat bonolar teslîm edilmedi. Alacaklılar bana mûrâcaata başladı, hâl-bu-ki a'zâ-yi sâbıkadan her biri bir tarafa gitmiş.

Zeliç, Mardirosyan mahkemeden celb göndertdiler. Sirkeci Sulh Mahkemesine mevkuf olduğumdan mahkemenin te'hîrini bâ-istid'â' taleb etdim.

Bu borçlar için Murad'la, Zaharyan'la görüşmeğe merkeze giderdim. Bir gün Varastad'a bir mektûb yazdım ki siz burada iken matbaayı basdınız siz gitdiniz buradakiler parayı vermiyor. Bu ne olacak diye yazdım. Bu maksadla Varastad'la biraz muhâbere etdik. Varastad Rusya'daki şu'belere git para topla bu borçları ödeyesin diye bana bir vesîka gönderdi. Sırağân Vahak'da var Samson Vahak'da var. Ben bu vesîkayı redd etdim. Mâ-dâmki ben fırka işinde değilim ve kendi işim vardır ben gitmem. Siz gidin, toplayın bana bu borcu tesviye için para gönderin dedim. Hattâ mektûblarda görüldü ki bana çok tenbelsin diyo. Ben hattâ dışarı gitmedim çünkü gitse idim borcu tesviye etmiş olacaktım. Binâen aleyh vesîka benim murahhas olub gitdiğime delâlet etmez. Evvelki mektûblarda vardır, Samson Vahak yazıyor. Bana herkes gelir gider. Yazı-hâneme gelenlerin kâffesi ihtilâlcî olsa İstanbul'un kâffesi ihtilâlcî olmak lâzım gelir. Sinbat, Gabril ve Agob Hazaryan'ın geldiklerini inkâr etmem fakat bir şey konuşmadık ve görmedim Paramaz'la bir iki def'a görüşdüm çünkü ben dâimâ dışarıda bulunurum. Cebimden iki defter çıktı ba'zı adresler var ve bunlar ihtilâlcî ve komiteci değildir. Kopya mektûbları burada olsa hepsinin bir san'atı vardır ve yazıktır. Kopya defterini getirin görün. Varastad çok mektûblarında diyor ki tenbelsin ve kabûl etmezsin diyor. Paramaz'da siz çalışmıyorsunuz diyor bu mektûb bana, Bene'ye, Arzoroni'ye hitâben yazılmıştır. Biz dâhilî merkez ile resmî şeyde bulunmadık. Okuduğunuz şeylerle bendeki mektûbların bir münâsebeti yoktur. Çünkü bir prensib için şöyle olacak böyle olacak diye yazmıyorum. Yalnız gazete için yazıyorum. Makineler fırkanın idi. Zeliç benden para istemesin. Fırkaya gidiyor, fırka kabûl etmiyor. Varastad da gazetenin idâre a'zâsı idi. Anın için yazdım. Vesîkayı da bu mes'ele için gönderdi. Zâten bu kavgalar hep Noraşurhat gazetesinin üzerinedir. Eğer adresler için yazı-hânedeki kopya defteri getirilsin, bakılsın görülecek ki bunlar ihtilâlcî değildir. Benim bu işlerde hiçbir alâkam yoktur.

Doktor Bene:

Hey'et-i Tahkikiyye ithâmını redd ederim. İhtilâlciliği kabûl etmem. Dâhil olduğum fırka Sosyal Demokrat Hınçak Fırkasıdır. İhtilâl fırkasının a'zâsı hafî, teşkilâtı askerîdir. Hâl-bu-ki bizim fırka alenîdir ve hükûmetin müsâadesiyle teessüs etmiştir. Hâricde kongre akd edilmemiştir. Bu kongreleri hükûmetin men' etmemesi bir fikr-i ihtilâl olmadığını isbât eder. İstanbul merkezi Türkiye'deki şu'belere bakar. İntihâbâtta cidâlde bulunmuş, sosyalist kongrelerine mesleği hasbiyle murahhas gönderildi. Amele sandıkları te'sîs etmiştir. Muhtelif mevâki'de bu gibi amele sandıkları yapılmıştı. Bir yere propagandanist gitdi mi hükûmetle temasda bulunur istihsâl-i müsâade eder. Ondan sonra konferans verir

ve bilâ-tefrîk herkesi da'vet eder. Az ise bir grub, çok ise bir şû'be teşkîl eder ve gruplar bir baş, şû'beler bir hey'et idâre ta'yîn edilir. Fırkanın ismi Sosyal Demokrat Hınçakyandır ve mührü Türkçe ve Ermenice'dir. Ser-levhasında Ermeni kelimesi yoktur. Mukarrerât mûcibince bunlar İstanbul merkezine merbûtdurlar. Umûmî kongreye murahhas göndermekde hürdürler. Müntahab murahhas ta'yîn edilen mahalle gitmeğe mecbûrîdir. Ekseriyyet hâsıl olunca kongrenin akdi meşrû' ve her bir mukarrerâtı makbûl ve mu'teberdir. İntihâbâtta fırkanın verdiği ta'lîmât ile rey' vermek ve idâre etmektir. Fırkamız böyledir. Binâen aleyh ihtilâlcî olmaz. Meşrûtiyyet bulundukça fırkamız yaşayacaktır. Kóstence'deki kongrenin akdini kimse kabûl etmez çünkü ekseriyyet olmadığından bizce gayr-i meşrû'dur. Bu gayr-i meşrû' kelimesi illegal sûrette terceme edilmiş ise yanlışdır. Aynı fırkanın birinci umûmî kongresinin İstanbul'da akdine hükûmet mûsâade etmiştir. 1912 kongresi de burada olacaktı ekseriyyet olmadığından akd edilemedi. Hâricî merkez ba'zı ahvâl-i nâ-becâda bulunduğundan 1913'de umûmî kongrenin akdi muhakkak lâzım idi. Ekseriyyet teşkîl etmediği için kongre akd edilmemiş. Sabah Gülyan, Varastad gelen ba'zı murahhaslarla bir kongre akd ederek ba'zı mukarrerât ittihâz edilmiş ise de bizce ba'zı şû'beler meşrû' ve mu'teberdir ve ba'zısı gayr-i meşrû' ve gayr-i mu'teberdir dediler tefrîka da buradan çıkdı. Böyle bir fırka ihtilâlcî değildir. Ve fırkama ihtilâlcî nâmını atf etmeyi redd ederim. Sosyal Demokrat fırkamıza duhûlüm böyledir. Bu fırkanın mesleğini ictihâdima muvâfık buldum ve 1912'de dâhil oldum ve pek ziyâde çalışdım. Noraşharet gazetesinin neşri için uğraşdım. Ve a'zâ ta'yîn edildim. Varastad gazete idâresine ta'yîn edildi ve mes'uliyet kendisine âiddir. Serd etdiğim mütâlaât mûcibince işleri taksîm ve yoluna koydum. Altı mâh için taşrada bulunmak üzere Bafra'ya gitdim. Beni İstanbul'a çağırıldılar geldim. Bakdım herkes bir tarafa gitmiş. Murad gelib taahhüd etdiğim parayı benden istediler. Ben de hiçbir taahhüdümü kabûl etmedim ve Bafra'da kazandığım yirmi beş lirayı verib isti'fâ' etdim. Benim hakkımda bir ta'mîm çıkarıp terzîl etdiler. Sabah Gülyan kulübün ve matbaanın haczine sebep olub Paris'e gitdiler. Murad Mersin'de idi. Evrâkımda okunduğu üzere bir merkeze murahhas olmak meşrû'dur ya'nî iki merkezin alâkasını te'mîn için murahhas olmak meşrû'dur. Rupen ve S. Vahak Rusya için diyor. Yedi kişiden Kirkor Celâl ve Zaharyan burada kalmışdı. Bunlardan hesâb istemek ve şû'belerine bildirmek vazîfeden idi buradaki merkezi ta'yîn(?) etmek ve zamanlarına âid işleri tesviye etmek için beni murahhas ta'yîn etdi. Taahhüdâtı toplamak, yoksa cebrî almak değil. Arsen ile Hayk dışarı çıkdığında sosyal demokrata âid taşrada iki kişinin para topladığını ve bunların fırka ile alâkası olmadığı gazetelerle i'lân olunur. Sabah Gülyan benim bu gibi ef'âlden müberrâ olduğum için bana bir mektûbla bir vesîka yazdı. Ben de merkezden istîzân etdim. Hâricî merkezin kongre da'vetiyyelerini de şû'belere tevzî' için kendilerine teslîm etdim ve bir mektûb yazıp İstanbul merkezine yazdım. İkinci bir mektûb yazdım. Gazetenin kapanmasına sebep-i çâre

vermedim. Sabah Gül ve Varastad'ın yaptığı sû-i isti'mâlâtı serd ile anlatdım. Bana murahaslık meşrû'dur fakat usûlünde dediler. Ben de redd etdim. Bu esbâb ber-taraf olsa bile taşraya para toplamak için kimsenin gönderilmeyeceğini söylediler. Şu'belere fukarâ' bir hâldedir. Çünkü Sabah Gül para istiyordu. Evime gidip çıkarılan ta'mîmi de okudum. Sanki Fırkanın parasını yemişim. Bu kadar tahkîre mebnî bu fırkaya girdiğime bile peşimân oldum. Şimdiye kadar fırka yüzünden perîşan olduğumu ve artık fırkada kalmayacağımı bil-beyân bunların 1914 kongresinde arz-ı ma'lûmât etmek üzere murahaslığı redd eylediğime dâir bir mektûb yazdım, evrâkımda vesîka bulunamadı. Murahaslık bundan sonra Melkon Efendi isminde birine teklîf edildi. Evimdeki evrâk ve şu'belerdeki kuyûdâtta nâmıma âid bir kelime yoktur. Mektûblardan ifâde-i merâm şöyledir fırka işinden bî-haberiz vâsita olub bizi haber-dâr ediniz diyorlar. Vâsita-i münâsebet olunuz diye onlar teklîf ediyor, yoksa ben murahas değildim. Vâsita-i münâsebet olunuz demeğe hâcet vardı. Bu teklîf Paris merkezinin ta'lîmâtına hâricdir. İ'tilâf etdikleri gibi isnâd olunan murahaslığı kabûl etmediğim taayyün eder. Paramaz'ın Köstence'den yazdığı mektûbda benden pek küçük yoktur diyor ve benden fâide olmadığını söylüyor. Sû-i kasda âid hiçbir şey bende bulunmadı ve bir şey yazmadım yazdıklarım fennî ve edebîdir. 1912 Nîsândan sonra taşraya gitmediğim fırka işleriyle uğraşmadığım şu'belerce de ma'lûmdur. İşte bu delâil ile sâbitdir ki murahaslık teklîf edildi ammâ redd etdim. İkinci vazîfe, İstanbul merkezinde iki kişi kalmıştır, da'vet-nâmeleri şu'belere göndermekdir. Ekseriyyet hâsıl olmadığından burada bir konferans olmadı. Arzoroni ve Kadıköy şu'besi re'yelerini bana gönderdiler ben hasta olduğumdan gitmedim. Ve fırka işlerine karışmak istemediğimdendir ben de nâmıma olan vesîkayı S Vahakn'a verdim. Ertesi günü Bogos Bogosyan geldi ona da aynı cevâbı verdim. Buna bütûn komşularım şâhiddir.

Demek ki gitmemişim ve gitmedim fakat re'yimi gönderdim. Çünkü fırka umûmî kongrede umûmî işlerle iştigâl edeceğini da'vetiyelerinde açık yazmış ve murahasların gitmesine hükûmet müsâade eylemiş idi. Sabah, Varastad kendisini mes'uliyetden kurtulmak için gelen murahaslarla gayr-i meşrû' bir kongre akd edildi. Ve ba'zı mukarrerât ta'yîn edildi. Oradan üç kişi buraya gönderdiler İstanbul merkezi redd etdi. Ben o vakt Bağçecik'de tebdîl-i hevâda idim. Şu'belere de umûmî kongrenin gayr-i meşrû' olduğuna dâir muharrerât yazdık.

Murad'la hem-fıkr idim. Yoksa ihtilâlcî fikri bende yoktur. Dünyâda kimse göz göre göre kendini ateşe atmaz aynı kongreden sonra nasıl olurda İstanbul'a avdet edebilirdim. Burada icrâ-yi tabâbet etdim. Bu kadar kendimi bilmezsem bir şey de yapamazdım. Noksanı doldurmak için yapılan muâmelâta da iştirâk etmedim. Ta'mîmlerden şu'belere anladık ki hey'et karışık ve kendi işlerini ne sûretle tesviye edeceklerini bilemiyorlardı anın için bana mektûb yazdılar. Yalnız Kilis ve Van

şu'belerinin defterlerinden ba'zı kelimeler bir araya getirilirse böyle olur. 1913 târihinde bütün gazeteleri işgâl eden ıslahât mes'elesi hakkında Kilis şu'besi defterlerinde birkaç kelime görülmesi ihtilâlciliğimi îcâb etdirir.

Hınçak Fırkası ezilen tarafa yardım eder. 31 Mart ve Adana vakâyi'i geçmiştir. Müdâfaa-i şahsiyye mukaddes bir vazîfedir.

Sosyal Demokrat Fırkası her fenâlıktan müberrâdır. İsnâd olunan lekelerin izâlesini talep ederim. Ma'sûm olduğumdan berâetimi talep ederim.

Armenak:

İddiâ-nâmede deniliyor ki Sabah Gül tarafından terörist olarak gönderildiğimi Hey'et-i Tahkîkiyyede i'tirâf etmişim bunu kabûl etmem.

Abraham:

Ben hiçbir cem'iyete dâhil değilim ve bunları da tanımam bir silâhım vardır ve benimdir. Falanca yerden aldım. Yeni Câmi'den hırdavatçıdan uzun boylu sarı bıyıklı şişmanca birinden yüz fişenkle beş liraya aldım. Ben Hınçak değilim.

Otelci geçen gün geldi sordu vicdânınıza suâl ederim.

Aram Açıkbaşyan:

Bu ikisi Hınçak değildir ve mes'ele ayrıdır. Ya da'vâmızı tefrîk ediniz veya şâhid celb edin. Kemal Efendi'nin şehâdetine nazaran Azaroni ve Tomacyan Efendilerin ma'lûmâtı varmış nereden biliyorlarmış, nasıl olmuş gelib mühimm noktaları îzâh ve tenvîr etsin. Ben kendisine üç adam için söylemişim. Ricâ ederim. Bi-z-zât gelsin yüzüme karşı şehâdet etsin Murad Efendi.

Her hâlde bir şey vardır, ammâ benim dediğim gibi değildir. Nişan bana mürâcaat etdi. Siz böyle şey olmaz siz şeker almakla, meşgul olun dedim. Nişan ile Karakin bana bu sû-i kasd yapalım dediler. Murad'a gitdim ve dedim ki Nişan, Karakin, Sıhhiyyeci Hrant, Arşavir'e sû-i kasdda bulunacaklar ne dersiniz dedim o da redd etdi. Böyle adam olduğunu bilsin de fırkaya bir leke gelmesin. Silâh tedârîki yokdu. Bir tasavvur idi. Cerh mes'elesi bir tedkik edilsin, rapor okunsun. Bu hayât memât mes'elesinden ziyâde nâmûs mes'elesidir görüyorum ki bundan fırka da leke-dâr oluyor hâl-bu-ki fırkanın buna bir münâsebet ve alâkası yokdur.

Hrant:

Ben fırkaya mensûb değilim Nişan'a on beş lira verdim, otuz lira ile bir dükkân açdım ve ileride yüz liraya kadar ser-mâyeyi çıkaracaktım. Kontratı da üzerlerine yaptırdım. Bunlar dükkânı işletemediler. Ben de asker olacaktım. Gitdim biraz para istedim vermedi. Arşavir için ahbâbımdır, akrabamdır diyordu. Karakin bir gün dükkânda ağılıyordu ne

için ağılıyor dedim Arşavir sû-i muâmelede bulundu dediler ben de öyle adamı dükkâna kabûl etmesin dedim Karakin Arşavir hakkında söyleme çünkü o Nişan'ın eniştesidir dedi. Sonra yine parayı istedim. Arşavir'den alayım veririm dedi. Bakdım yine almadı vermedi. Ben de gitdim dükkân eşyâsını kâmilten aldım. Elbiseyi de aldım. Elbiseyi istedi vermedim. Bundan sonra Karakin'i bir kerre gördüm. Odadan çıkması için Nişan'a söylerim dedi. Karakin bana da Arşavir'in elbiseyi istediğini söyledi. Nişan gelsin görüşelim dedim bu hesâbâtı kat' edelim yarın gelecek dedi. Ben de ertesi günü gitdim. Görüşdük. Biz münâzaa ederken Aram Açıkbaşyan geldi ve kavgamızı işitti. Arşavir'in elbisesini istedi. Çehâr-şenbih gecesi ne yatdım ne uyudum. Şevki Bey ismindeki ser-tabîb beni muâyene etdi oradan Haydarpaşa'ya gitdim. Camı aldım mektebe gitdim. Ya'nî Ferers(?) Hasta-hânesine. Sâat üç buçuk râddelerinde idi geldim tebevül-üd-dem denilen hastalık bana za'fiyyet vermişdi yürümeğe mecâlim yokdur.

Kendi aralarında söyledikleri sözleri bana atf ve isnâd ediyorlar. Ben fennî bir ferdim. Ne Hınçakım ne komiteyim, hiçbir ma'lûmâtım yokdur. Yüzbaşı Süleyman Efendi, Pertev Efendi, Ser-tabîb ikiye kadar kaldığımı bilirsiniz. Hastayım. Hayır konuşmadım Nişan'ın müftereyâtıdır.

Karakin:

Nişan ile bir buçuk senedir ortağız. Ser-mâyeyi Hrant verdi. Berâber yatardık. İş olmadı ziyân etdik. Hrant'ın parası üzerimize kaldı. Bana beş altı lira bul dedi buldum beş buçuk lira getirdim. Geçen küçük bayram pantol lastik aldı gitdi. O da nihâyet otuz lira vermek şartıyla ortak olacaktı. Parayı çok gördü. Girmede ve borcu istedi. Nihâyet asker olub Edirne'ye gitdi. Bana Karnik'in mektûbunu gösterdi. Peki borcu gönderelim dedim. Birkaç gün sonra yine geldi. Bu dükkân mes'elesini ne yapacağız dedi. Nasıl istersen yaparız dedim. Sonra Arşavir'in de Hrant'daki elbiseyi istediğini söyledi. Sonra ben de Burusa'ya gideceğim dedi. Nişan geldi beni çağırdı. Arşavir'den bir lira vermesini ricâ etdim ve yoktur olsa veririm dedi yalnız elbiseyi getirtiniz dedi. Bir iki gün Nişan gayb oldu. Yine geldi. Otuz kırk lira paramız var ne yapalım dedik, şeker alalım satalım dedi. Bir gün yine geldi. Bu parayı Arşavir'den aldım dedi. Sonra şeker almağı karârlaştırdık. Birkaç gün sonra yine geldi. Bu Arşavir tuhaf dedi benim yanımda ötekine berikine laf eder. Hattâ başka yerlerde de evlenmiş gazete resmini basmış dedi. Böyle konuşa konuşa köprüye geldik. Tanıdık gazeteci vardı. Ona böyle gazete var mı diye sordum. Bulurum dedi. Birgün yine mey-hânede elli dirhem içki içtik. Bana bu gazeteyi bulmalı dedi. Ben nereden bulacağım dedim. Aram Açıkbaşyan'ı tavsiye eder misin dedi. Peki dedim. Birkaç gün sonra Aram Açıkbaşyan'a tesâdüf ettim ve seni Mösyö Nişan seni görmek istiyor dedim ve böyle bir gazete var okumak için senden isterdim peki getireyim dedi. Sonra birgün getirdi gazeteyi kahvecime bıraktı aldım. Nişan'a verdim. Nişan görmek istediğini tekrâr söyledi. Kahveci

vâsıtasıyla Aram Açıkbaşyan'a haber verdim. Sepetçi Hânı'nda buluşmağı söyler. Nişan da ara sıra şeker alalım şöyle edelim diyordu beni âvâre ediyordu. Ertesi gün kendisi tekrâr gidip geldi. Sepetçi Hânı'nın yanındaki kahvede görüşdük ve takdîm ettim. Birkaç gün sonra tekrâr kahvede buluşmuşlar. Aram Açıkbaşyan şeker alın, fındık getirtilin dedi. Sonra ayrıldık. Bir iki gün sonra yine geldi. Aram Açıkbaşyan, Hrant, ben, Nişan vardık. Hrant'la para için konuştuk şeker alacağız paranızı vereceğiz dedik. Hrant'a elbiseyi vermem dedim. Nişan da Arşavir elbiseyi versin yoksa fenâ olur diyor dedi. Açıkbaş Nişan'a gazeteyi Nişan'a gazeteyi okudun mu dedi. Nişan da okudum dedi bu kız kardaşımın nâmûsudur ben bunu öldüreceğim yalnız sen komiteye söyle de bana kuvvet versin dedi. Açıkbaş böyle şey olmaz dedi. Nişan da sen git bir kerre komiteye danış dedi. Açıkbaş peki dedi. Açıkbaş gitmiş sormuş ve Nişan komiteye olmaz demiş Nişan da peki ben yaparım dedi. Bir gün küçük bayramda haber bıraktım ki ya Nişan, ya Arşavir beni mutlaka görsün dedim iki gün sonra Nişan geldi ne o dedi. Ben de Arşavir'den bir lira iste dedim. O da sen gel iste dedi. Ben gidemem işim var dedim. Nişan da bir mektûb yaz dedi ve yazdım. Arası birkaç gün geçti ne oldu dedim. Bir kız seviyorum yaşıyorum dedi. Ay başına kadar bana altmış yetmiş lira verecek dedi. Bana paran var mı dedi altmış param var dedim bana verdi. Çehâr-şenbih günü kahvede iken Nişan geldi. Niye gelmedin dedi. İşim vardı dedim. Gel çaderde çalışalım berâber yiyelim dedim o da sağ ol dedi. Birkaç gün evvel Nişan'la Aram Açıkbaşyan'a gittik yokdu. O gün Aram geçiyordu Nişan niye geldi dedi. Ben de mühim bir şey söyleyecek dedim. Öyle ise cum'a günü gelirim dedi ve gitti. Nişan beni sinemaya istedi işim olduğundan gitmedim o gece beni gelib der-dest etdiler.

Ohannes Yergazaryan:

Şu'bemiz târih-i teessüsünden târih-i infikâkına kadar amele sendikaları teşkil ederek sosyal demokrat nizâm-nâmesine muvâfık olarak ibrâz-ı fa'âliyyet eylemiştir.

Köstence kongresine murahhas gönderilmesine gelince. Bu hükûmetin müsâadesiyle gidilmiştir. Hattâ İstanbul'da akd-i ictimâ' eden kongreye gelen murahhasları hükûmet men' etmemiştir. İşimin kesreti mûcibince ben Köstence'ye gitmedim re'yimi oradaki Atam Efendi'ye verdim. Bir şahs hükûmet tarafından musaddak bir fırkanın murahhası olmasından mahkûm olamaz. Belki fenâ bir karâr vermiş olsun. Vekîlime ta'lîmât vermedim ve vesîkada dahi böyle bir şey yokdu. Köstence'de kongrenin ekseriyyet olmadığından teşekkül etmediğine dâir İstanbul'dan bir ta'mîm gelmiştir. Binâen aleyh Atam Efendi'ye verdiğim re'yin de münfesihi olacağı tabîîdir. Ekseriyyetle teşekkül etmeyen kongrenin mukarrerâtı tabîî meşrû' olamaz. 1914 Haziranı ibtidâsına kadar Köstence mukarrerâtına dâir hiçbir şey şu'beye gelmedi. Mukarrerâtın posta ile, veya vâsita ile şu'beye evrâk-ı muzırma gelmesinden şu'be

mes'ûl olamaz. Şu'bemize esliha tevzî' etmedim. İllegal teşkilâta iştirâk etmedim. Esliha fotoğrafsîne gelince fotoğrafdaki adamlar Taşnak'a âid olduğunu gösterir.

Yervant Panavur:

Hey'et-i Tahkîkiyye neşriyyâtda bulunmakla ithâm ediyor. Müddeî-i umûmî bilâ-ruhsat gazete neşr ettiğimden bahsle ithâm eder. Gazetem iktisâdî ve mâlîdir. Siyâsî değildir. Baykar(?) nâm gazetenin muhteviyyâtını tedkik ediniz bir siyâsî kelime bulamazsınız. Muhteviyyâtı renc-berliğe iktisâda âiddir ve ruhsat-nâmesi vardır.

Paramaz'ın defterinde ismim varmış. Ben muallimim, gazete muharririyim ve Hınçak'ım. İsmimi ne için yazmış o bilir muharrir olduğum için mi Hınçak olduğum için mi o bilir, sorunuz. Berâetimi talep ederim. Bir gencin ahâlînin terakkiyâtına çalışması takdîr demektir.

Kigam:

Bana bir cürm isnâd olunuyor. Ben gûyâ Paris'e gidib kitâbetde bulunacaktım. Hâl-bu-ki ben mücerred tahsîle gidecektim. Ben Osmanlı hukûkundan şehadet-nâme aldım ve Paris Dâr-ül-fünûnundan diploma almak için gidecektim. Evrâkın hangi satırında kitâbet için gideceğim mestûrdur. Paris'de bulunan Varastad'ı burada tanıdım ve mektûb yazdım hukûk programını istedim. Rupen Efendi'ye yazdığı mektûbda beni çağırıyordu bunun için. Sırf tahsîl için giden bir genç kitâbetde bulunarak tahsîline devâm edebilir mi? Seferberlikde Mekteb-i Harbiyyeye gidib hizmet-i askeriyyemi îfâ ederken tevkif kılındım. Odanın taharrîsinde Yeridasar Hayastan isminde bir gazete çıkmış. Ben Kığılçım(?) gazetesinin muharriri idim. Gazeteler birbiriyle mübâdele ederler. Rusca, İngilizce, Fransızca, Almanca ve bi-l-hâssa meslek-dâş gazeteler yek-dîgeriyle mübâdele ederler. Arkadaşlar bunları mütâlaa eder hattâ Hemayak Efendi Rusca gazeteleri okurdu. Duhûlû memnû' olmayan bu gazetenin evimde zuhûru cinâyette ithâmımı îcâb ettirir mi? Paris kitâbetine âid cürm isnâdı ise böyle bir tasavvur ve ta'mîm olsa bile fi'le çıkmadan mücib-i mücâzât olur mu? Karnik kendi mektûbunda bir sırdan bahs eder ve bu sırdan ma'lûmât-dâr olduğum yazılıyor. Bu sırr bence ma'lûm değildir. Kendisi biliyor. Bu sırda bir şerr varsa mes'uliyyeti kabûl ederim. Hınçak'a mensûbiyyetim mücrimiyyetimi îcâb etdirmez. Fırka ihtilâlcî ise şimdiye kadar hükûmet bu fırkayı fesh ederdi ben de dâhil olmazdım. Mekteb-i Hukûkdan çıkdıktan sonra fırkaya girdim. Ben üç senedir burada bir risâle-i mevkûtenin muharriri olduğum hâlde hep nazarî, fennî, hükmi mübâhesede bulunuyordum. Makalelerim fennîdir. Sosyalizmin ulvî bir fikr olduğunu anladım ve tettebbuâtta bulundum. Serd edilen iddiâlardan ve ithâmlardan hiçbirî tahakkuk etmiyor. Şâyed tahsîl ârzûsu cinâyete add ediliyorsa onu bilmiyorum. Hey'et-i âdileniz beni bu isnâdâtdan tebriye

ile beâetime karâr verecektir. Çünkü ma'sûmum. Çünkü hiçbir fi'l irtikâb etmedim.

Mıgırdiç İretçiyen:

Fırkamızda hiçbir ihtilâl fikri yoktur. Ben meşrû' bir sûrette çalıştım. Hükûmet me'mûrları verdiğimiz konferanslarda bulunmuşlardır. Şu'bemizin evrâkı dâimâ hükûmete açıktır. İhtilâlî bir fikrimiz olsa idi hükûmet-i mahalliyye bizi der-dest ve merkeze sevk ederdi. Der-destimde taharriyyât yaptılar hiçbir şey bulamadılar. Üç buçuk senedir bu fırkaya girdim. Ma'muretü'l-azîz'den der-dest edilip buraya geldim ve bu efendilerden kimseyi tanımam. Adâletinize mürâcaat ederim.

Yermeye:

Ben kimsenin silâhlarını muhâfaza etmedim. Tatyos nâmındaki biri bana bir tabanca getirdi ve satmaklığını söyledi. Beyoğlu taharrî me'mûrlarından Karabet Efendi'ye söyledim getir dedi. Karabet Efendi'yi aradığımı Misk(?) Sokağında taharrî me'mûru Ali Rıza Efendi de bilir. Sonra askerliğim için gittim. Tabancayı Müdîriyyete teslîm etdim.

Tomas:

İki numrolu ta'mîmden biz ve şu'bemiz ithâm ediliyoruz. Nâmımıza böyle bir ta'mîm gelmedi. Ayntab şu'besinden bir refikimiz Amerika'ya giderken Kilis'den geçerken bu ta'mîmi okudu. İstanbul merkezimiz lağv edildiyse neresi ile muhâbere edeceğimizi Paris merkezinden sormağa karâr verdik. Ayntab'dan İstanbul'da kongre akd edileceğini ve murahhas ta'yîn etdiklerini yazdılar re'yimizi biz de oraya verdik. Biz İstanbul'dan başka bir merkezimiz bilmiyoruz. Eğer kabâhatimiz varsa Osmânî kılıcı keskin, bizim boynumuz incedir adâletinize havâle ederim.

Agob Basmacıyan:

Müsellah hondlar(?) teşkîl etmedik. Silâh aldığımıza dâir bir karâr var mı? Şu'bemiz ihtilâl fikri besledi mi tahkik ediniz biz teşkilâtımızı nizâm-nâme mûcibince yaptık. Süveyda cihetine yazdığımız silâh gelmesiyle ithâm olunuyoruz. Kopya defterimiz meydândadır. O mektûbdaki müdâfaa-i nefis mes'elesini ihtilâlcî diye telakkî etmenize vîcdânınız râzî değildir.

Bogos Bogosyan:

Bafra grubu milâdın 1912 Mayıs birinden başlıyorsa da şu'be ünvânından mahrûm idi. O sırada ben grub başı olarak ta'yîn edildi ve ben grubu şu'beye tahvîle çalıştım. Şu'be teşkîli için bir adam aradım. Arkadaş Doktor Bene Bedros geldi ve konferans verdi ve herkese bilâ-tefrik-i mezheb cümleinin şu'beye dâhil olmasını istedik. İsteyen girdi Türkçe ve Ermenice mühr teslîm edildi. Noraşharet gazetesi resmî gazetemiz idi. Bu gazete ta'tîl oldu. Doktor Bene de isti'fâ' etdi. Biz

merâkda kaldık. 1913 de da'vet olunduk. Şu'bemiz beni salâhiyyet-dâr murahas gönderdi. Geldim Köstence'ye gitdim. Kimse gelmedi, meclis olmadı müzâkere olmadı. Bunlar birer hakikat iken hayâlimizden geçmeyen isnâdâtta bulunuyor. Beyânâtım ciddîdir. Hattâ sözlerimin doğruluğunu Hey'et-i Tahkîkiyye de tasdik etmiştir. Şöyle ki S Vahakn Tokamyan'ın(?) isimleri geçmedi. Doktor Bene'yi çağırdım berâber gidelim dedim fakat gelmedi. Kendimi tebriyeye çalışmayacağım adâletinize havâle ederim.

Karnik:

Hükûmetden kaçdığının sebebi icrâdan gelen evrâkdandır çünkü param yokdu habs yatmaklığım lâzım gelecekti onun için ev tutmasını yazdım. Ortağım olan Vanlı Nişan aç geziyordu yanıma aldım dükkânımın yarısına sâhib oldu ve en nihâyet parayı çalınca emniyet etmedim. Yervant ve Kegam'ın oda arkadaşı iken paralarını çaldı. Kulûbe de kefil olmağa o kandırdı. Martin beşinde mektûb yazdım. Ne Hınçak'ım, ne Taşnak'ım.

Aram Açıkbaşyan:

Müddeî-i umûmî ve Hey'et-i Tahkîkiyye Arşavir'in sû-i kasdında medhal-dâr olduğumdan bahsle cinâyetle ithâm olunuyor. Nişan'ın hemşiresinin nâmûsunun muhâfazası için sû-i kasdde bulunacağını ve bunun için fırkayı karıştırdığını bilmezdim. Burada muhâkemede anladım. Hınçakların fikrini anlamak için Arşavir Efendi Nişan'a ta'lîmât vermiş ve bunun üzerine benimle münâsebate başladı. Benim redd cevâbı verdiğim hâlde yalanlarla başka sözler söylemiş ve eniştesini heyecâna düşürüb hakkımda fenâ bir fikr peydâ ettirmiştir. Bu sûretle Arşavir benden intikam almak fikriyle beni ihbâr etmiştir. Demek ki me'mûr-ı mahsûsları evvelden beri beni ta'kîb ediyordu. Ne için vaktiyle beni tutmadılar da sû-i kasdden sonra beni tutturdu. Arşavir kim vurduğunu bilmem dedi. Nişan iki kişi idi dedi. Fî'li karârlaşdıran kain birâderi ve Karakin ile Hrant'dır. Hrant'ı bir def'a gördüm o da para için kavga ediyordu. Yalnız Hrant'ın hem-efkâr olduğunu Nişan söyledi. Şekerci dükkânında dâimâ bulunmuşlar. Nişan kimdir bilmezdim Karakin vâsıtasıyla tanıdım Karakin bizde terzilik ettiği için tanırım böyle tanımadığım adamlarla müzâkerâta bulunmayacağım tabîidir. Cürmün icrâ' edileceği mahall Nişan tarafından ta'yîn edilmiş kendi bir mahall idi ve Üskûdar'da yapacaklardı bunu demek kendileri ta'kîb ediyorlardı ben etmezdim Arşavir'i mahalline nasıl kandırub getireceklerini yine kendileri karârlaşdırmışlar ve bunu Nişan söyledi. Gûyâ bir İtalyan bulmuşlar da kavâim-i nakdiyye basacaklarmış bunu kendileri tertîb etmişler ve benim vâsıtamla hey'et-i merkeziyyeyi kandırmak istiyorlardı benim medhalim olsa idi bu tertîbâtı benim yapmağım lâzım idi Nişan'dan bu noktalara âid izâhât alınsun. Ben sû-i kasd teklîfinin münâsebetsiz olduğunu ve şahsî ticâretle çalışmalarını söyledim. Bunlara yol verdikten sonra

sırada, Hamparsum Arşavir hakkındaki sû-i kasdı ve cevâb-ı redd verdiğimi söyledim onlar da pek iyi etmişsin dediler.

Murad Efendi bir adamdan bahs ediyor, belki unutmuştur hatrından çıkmıştır. Ben üç adam söyledim gelsin yine kendisi evvelki ifâdesinde ısrâr ederse cezâma râzıyım bir ay sonra Nişan yine mürâcaat ve ısrâr etdi. İki gün sonra yine redd cevâbı getirdim. Nişan müteessir oldu ve fi'li icrâ' edeceğinde ısrâr etdi. Ben de mecbûr oldum ihbâr edeyim. Demek ki bu ısrârlarda sû-i maksad varmış beni dolaba koymak imiş. Nişan'ın eniştesi lehinde şâhid olarak istimâ'ı muvâfık değildir. Hattâ mes'eleyi kendisi tertîb etmiştir. İki lira vermişim. Ne için vermişim ve nerede ve ne sebebe vermişim tahkik buyurulsun. Ben Sosyal Demokrat Fırkasında sırf bir ferdim. Fırkadan bir emr ve ta'lîmât almadıkça tabîi bir şey yapmam ve yapamam. Ben beş seneden beri fırka işinden vazgeçdim vazîfe kabûl etmemişim. Böyle bir cinâyetin icrâsına Meşrûtiyyet'de değil İstibdâd da bile teşebbüs etmedim Arşavir'e bir husûmetim yoktur. Arşavir'in ve Polis Müdîriyyetinin bundan haber-dâr olduğunu biliyordum. Artık nasıl olur da ve hangi mecbûriyyetle ben bu işe karışabilirdim. Ben bil-akis def'ini te'mîne uğraşdım. Geçen sene Ağustosunda başlayan bu iş nasıl Kânûn-i sâniye kadar tehhür etmiş bunu men' eden kimdir. Benim. Sosyal Demokrat Fırkası dâhilen ve hâricen legaldir. Yirmi senelik tecrübesi olan bir fırka yine ihtilâlle habse sefâlete mahkûmiyyete sebep olmaz. Zâten ahâlî ihtilâl kabûl etmez. Ben on beş sene kaçak idim ve her hâli bilirim. Farz edelim ki fırkamız ihtilâl taraf-dârı olsun. Bunun için ittifâk ve ittihâd-ı tâmm olması lâzımdır hâl-bu-ki bizde ittihâd ve ittifâk yoktur. O hâlde nasıl olur da böyle büyük bir ihtilâle teşebbüs etsin, ikincisi para lâzımdır. Parasız bir şey yapılamaz. Hâl-bu-ki fırkamız hep parasızlıktan bahs eder. Fırkamız ihtilâlcî olamaz ve anın için ben bu fırkada bulunuyorum. Sabah Gül ile olan mücâdelemiz de bundandır. Ev içinde oturub etrâfı ihtilâle sevk etmek ister, onun için ben de kendisi gelsin burada yapsın dedim. Sabah Gül ne millet-perver, ne sosyal demokratdır onun belâgatı, lisânı vardır. Hepinizden ricâ ederim ki kanâat edesiniz bî-günâhım, mücrim değilim tahkik ediniz berâetim tezâhür eder bu bir muammâ gibi görünüyor, fakat etrâfıyla tahkik edilsin iş meydâna çıkar. Benim kabâhatim hükûmete ihbâr etmediğimdir fakat ben bu mes'elenin kapanmış olduğunu zann ederdim. Arşavir'in aleyhinde bulunmamışım. Üskûdar'da Hrant'ın evinde sû-i kasd olacağını Nişan Karakin'in yanında söyledi.

Karakin:

Üskûdar'da dedi fakat Hrant'ın evinde söylemedi R.H.

Aram Açıkbaşyan:

Rupen Hanazat Rusyalıdır. H. K, Kirkor Vartanyan'dır Rusya'da oturuyor. Tekdîr edilmişlerdir. Melkon teb'îd edilmiştir geçen sene vefât

etdi. Hınçakların aleyhinde bulunmuşlardı. Yervant Gatmos ahlâksız, ser-hoş idi, muallim idi.

Paramar:

Onlar bizden ayrıldı Rus Sosyal Demokrat Fırkasına girdiler. Altıncı kongrede onları fırkamızdan çıkardık.

Karakin:

Haberim yok ben o gün yokdum.

Armenak:

Silâh mes'elesinden bugüne kadar haberim yokdur. Benim silâhdan hiçbir haberim yokdur. Silâh bunundur.

Abraham:

Parabellum benimdir.

Yermeye:

Ben hiçbir fırkaya dâhil değilim.

Karnik:

Benim yazdığım mektûb hafî olarak çalınan para içindi.

Rupen:

Karadeniz sahilleri Rus Karadeniz sahilleri demektir çünkü bu vesîkayı bana Rus Karadeniz sâhili için gönderdiler.

Paramaz:

Aram Efendi'nin işinde mühimm bir sırr vardır. Paramaz'ın intikamını almak için yapmışsa bilmem hâl-bu-ki biz birbirimize zıddız. Bu sırrı ben Nişan'da buluyorum. Pek üstâd-âne hareket etmiş. Nişan bunlarla mı yapmış kendisi mi yapmış bilmem fakat bize taalluku yokdur. Onlar beni hem severler, hem sevmezler. Arşavir'in işi sırrdır. Arşavir bizim arkadaş idi fakat ahlâksızdır avret-bâzıdır. Onu iki def'a Hınçak Partisinden çıkardık. Arşavir iki .....? olmuş hem Taşnak, hem Hınçak olmuşdur. Ben dışarıda olsa idim Arşavir'i muhâfaza ederdim. Bu işde bir sırr vardır bu sırrın anahtarı Nişan'dadır. Müddeî-i umûmî hem kanûn, hem ahâlî tarafına geçecek. Müddeî-i umûmînin vazîfesi büyükdür mukaddesdir. Tasavvur fi'lsiz oluşdur. İleri gitmez korkar ve bir şey olmaz. Bizim üzerimize dökülen ithâmâtın kâğıddan ibâret olduğunu müddeî-i umûmî gördü. O kavî parti ki fotoğrafta gösteriliyordu kimdi Taşnak; İttihâd ve Terakkînin arkadaşı Taşnakdır ki bizi Hınçakları Taşnak ezdi kırdı. Ma'sûm ve mazlûm Hınçakların, Ermenilerin fenâlığı yokdur biz köylü amele partisiyiz. Taşnaklar zengindir onlarda silâh bulunur. Biz Arşo'nun fıkırde topa takaddümünü biliriz tasavvurun cezâsı kanûnda varsa cezâyâ râzıyım. Ben öyle zann etmiyorum. Ben zann

ediyorum ki kurşun değmemiştir. Arşavir'in bu işi bir hayâli de olabilir. Ben ne bilirim ki başka bir parti yapmamış bize atmak için. Aram Açıkbaşyan korkak bir adamdır böyle bir işe karışmaz. Biz nasıl şübhede isek siz de öyle şübhedesiniz zann ederim. Bizim işlerimiz hep fi'lsiz tasavvurdur, bununla bizim mahkûmiyetimiz vicdânî olamaz. Yirmi beş senedir Rusya'dan kaçmışım familyam ölmüş kabrini bilmiyorum hafidem var dâmâdımı bilmem. Ben istese idim milyon sâhibi olurum fakat millet için insâniyyet için çalışdım. Ben sosyal demokratım her açık tarlaya gireceğim mahsûl alacağım, cânilikle hiçbir yere girmeyeceğim benim milletim merkeziyyet ister. Yâ Rabbî vatani fitne rûzgârından muhâfaza et diyen milletimdir. Beni dara çıkarın, fakat milletim için, bu mazlûmlar için çıkarın bırakın diyorum. Bunlar sözlerini, mesleklerini bilmezler. Karnik'le darağacına çıkmak bana zülldür. Sû-i kasd için buraya gelmişsem beni burada kim muhâfaza edecekdi; hiç kimse. Kâğıd düşmüş düşman eline, Arşavir'e düşmüştür. Benim için isterseniz yapınız, bunlara acıyınız.

Aram Açıkbaşyan:

Arşavir'in Mısır'daki hâlini biliyorum anlayamadım. Sabah Gülyan takayyûd ederdi teröre kadar vardırı. Paramaz'la aramız açık olduğu hâlde beni müdâfaa ettiğinden teşekkür ederdim. Tomacyan'a sebebini sordum Arşavir'e sordum Mısır'da iken İngiliz taraf-dârı olduğundan aleyhinde bulunmuşum dedi.

Paramaz:

Tomacyan'a Arşavir'i getir sû-i tefehhümü izâle ederim dedim.

Açıkbaşyan:

Hemayak Efendi'yle çok yakîn bulunuruz Hemayak'ın gazetesindeki makalede medhal-dâr olduğum zannıyla bana da husûmet peydâ eylemiştir. Ben işin önünü almağa çalışdım.

Sinbat:

Benim geldiğimde görüşdüğüm adamları Hey'et-i Tahkikiyyede söylemişim Kayseri'de iş aradığımı söyledim Rupen'i taminam. Yalnız Balasyan'a beni Minas getirdi. Benim kartımda yazılıdır Leon Balasanyan yazılıdır. Minas Balasyan'a iş için söylemiş gel gidelim dedi berâber gitdik. İkinci seferde gitdim dolaşdığım mürâcaat ettiğim yerleri söyleyeyim yazınız. Benim üzerimde olan şeyler iftirâdır.

Hrant:

Şâhidlerin celbini isterim.

----- ✎ ----- ✎ -----

1878 Rusya seferi esnâsında Romanya, Bulgaristan, Rusya, İran, İngiltere, Amerika ve Mısır'da celî ve memâlik-i Osmâniyyede hafî sûretde teşekkül eden ve bütün makasidi yalnız memâlik-i Osmâniyye dâhilinde müsellaḥ çeteleri, teröristleri, harîk-i îkâ' edicileri ve sâiresiyle vilâyât-ı şarkiyyede ve hattâ İstanbul'da birçok cinâyât îkâ' eden ve etdiren hafî Hınçakist Cem'iiyeti i'lân-ı Meşrûtiyyet'i mûteâkib hükûmet-i seniyyenin kavânîninden istifâde etmek üzre (sosyal demokrat) esâsâtını gûyâ kabûl etmek cihetini iltizâm ve İstanbul'da akd etdiği umûmî bir kongre ile eski cem'iiyet-i hafiiyyenin 1897 nizâm-nâmesindeki manga ve sâire gibi müsellaḥ ve hafî teşkilâtın lağv edildiğine dâir hiçbir karâr ittihâz edilmeyerek sırf ihtilâlî olarak kabûl ettikleri mezkûr hafî ta'lîmât-nâmenin terör, şahsî mücâdelât, ihrâk-ı büyüṭ kısımlarının şahsî olarak tatbîk edilememesi ve gûyâ zuhûr edecek harekât-ı irticâiyyeye karşı tedâbîr-i mânia olmak üzre müsellaḥ teşkilâtın îkâsı cihetlerine karâr verilmiş, ve devr-i sâbıkda kabûl ve kongrenin akdine kadar bütün ahkâmı mer'î olan 1897 târihli ve sırf ihtilâlâta dâir mevâddı hâvî olan ta'lîmât-nâmelerinin lağvına dâir hiçbir kelime derc etmeyerek o ciheti büsbütün sükûtle geçişdirmişler ve bu sûretle cem'iiyetlerini Rusya ve İran ve diğ̈er memâlikde illegal ya'nî gayr-i kanûnî ve memâlik-i Osmâniyye'de legal ya'nî kanûnî bir şekle koydukları zehâbını hükûmet nazarında hâsıl ve İstanbul merkezini müstakill ve efrâdına hâkim bir merkez göstermek ve hâricle hiçbir münâsebet ve muâmelâtı olmadığını anlatmak maksadı için dahi ba'zı mukarrerât kabûl ettikten sonra eski ihtilâl programları dâiresinde memâlik-i Osmâniyye'nin Ermenilerle meskûn bütün aksâmında kulûbler, müsellaḥ mangalar, hey'et-i merkeziyyeler teşkîl ve hattâ İstanbul merkezinin şekli ba'zı i'tirâzâtına karşı Hükûmet-i Osmâniyye'nin Balkan Harbinin netîce-i müellimesinde dûçâr olduğu za'f-ı umûmîden bi-l-istifâde [Muhtâr ve Genç Ermenistan] fikrlerini hükûmete kabûl ettirmek için derhâl Varna'da bir kongre akdine karâr ve İkinci Balkan Harbinin zuhûrundan dolayı dûçâr-ı tehlike olan Varna mevki'ini tebdîl ederek Köstence'de bir kongre akd ve bu kongrenin Ermeni âmâl-i milliyyesinin istihsâlî için verdiği mukarrerâtı hâkî iki numrolu ta'mîmî 1914 senesinde Paris'de Hınçak matbaasında tab' etdirdikleri ve münderecâtı ise mukaddemâ Der-saâdet'de in'ikad eden 1897 programını sûrî olarak ta'dîl eyleyen bil-cümle mevâddın îkâ edildiğine ve Ermenilik ve Ermenistan âmâlî istihsâl edilinceye kadar Hınçak Komitesinin ber-sâbık çalışarak âmâl ve makasid-i milliyyelerine vâsıl olacağına ve Adana kıtâlinin hükûmet-i hâzıraca tertîb ve Ermenileri, Ermenistan'ı mahv etmek esâsına müstenid olduğuna Rusya, İngiltere, Almanya hükûmetleri Ermeni kavminin istiklâliyyetini menâfi-i iktisâdiyyelerine mukâbil şimdiki hükûmet-i zâlîme-i Osmâniyye'ye bağışladıklarına ve bu derece cehâlete katlanan hâl-i hâzır Ermenilerine Ermeni ahfâdının lâ'net edeceklerine dâir ve İstanbul hey'et-i merkeziyyesinin bu kongreye iştirâk etmemesinin dahi Ermenilik için ayrıca bir hıyânet olduğu ve Murad'ın ya'nî Hamparsum Boyacıyan'ın ba'zı menfaat-perest ve korkak adamlara fazlaca ehemmiyyet vererek komite nazarındaki mevki'ni zâyî ettiğinden ve rûfekası da cür'etsiz ve cesâretsiz adamlar olduğundan bunların yerine Doktor Bene ve rûfekası ta'yîn

edildiklerinden hey'et-i merkeziye ve kulüb eşyâsıyla matbaa âlât ve sâiresinin Bene ve rûfekasına teslîmi ve bunlardan başka Rupen ya'nî Vahan Boyacıyan ve refîki S. Vahakn ya'nî Diyarbekirli Kirkor Nalbandyan Karadeniz ve Kafkasya cihetlerine murahhas ta'yîn ve mezkûr kongre netîcesinde merkez-i umûmî a'zâsı ta'yîn edilen Sabah Gülyan, Varastad ve Paramaz'ın re'y ve muvâfakatleriyle irsâl edilen muslin kumaş üzerine yazılıb Rupen'in yazı-hânesinde der-dest edilen vesâikle, Doktor Bene ve Rupen'in birkaç def'a İstanbul merkezine mürâcaatla merkez eşyâsıyla matbaa âlât ve edevâtını talep etmeleri ve Doktor Bene'nin ba'zı merâkizle muhâberâtda bulunduğu ve ikinci ta'mîmi neşr eylemesi ve merkez-i umûmîden aldığı mektûbda Leon vâsıtasıyla kendisine gönderileceğinden ve sırf Ermenilerin ihtilâlât ve kahramanlığından ve Meşrûtiyyet-i idârenin idâre-i sâbıkayı aslâ tebdîl etmeyib ber-sâbık-ı zulm ve i'tisâfın devâm etmekde bulunduğundan ve Genç Müstakill Ermenistan fikrinin husûlû için bütün Ermenilerin lâ-kaydıyı bırakarak Hınçakyan Komitesi etrâfında toplanıb maksad-ı umûmî için çalışmaları îcâb ettiğinden bâhis olan bir başmakaleyi ve Hınçakyan Komitesinin eskiden beri bezl ettiği mesâîden ve 1880 târihinden beri îcâd ve ihdâs ettiği ihtilâlâtın tertîb ve idârelerinin târihçesini Berlin Muâhede-nâmesinin altmış birinci mâddesini kabûl ve tertîb etdiren vekâyî ve bu maksadı istihsâl için Hınçak gazetesinin o zamanlar sarf ettiği mesâîyi ve bundan böyle de yine Hınçakyan Komitesi kanlı mücâhedesine devâm etmek sûretiyle umûm Ermeni milletini bir bayrak altına toplamağa her sûretle gayret edeceği muharrer olan ikinci bir makaleyi muhtevî (Yeridazartd Hayastan) ya'nî Genç ve Muhtâr Ermenistan nâmıyla Hınçak İhtilâl Cem'iyetinin Amerika'da neşr etdirdiği gazetesinin 10 Mayıs 1914 târihli nüshasının nezdinde bulunması ve Rupen'in de merkez eşyâsı için mürâcaat etmekle berâber nezdinde ve yazı-hânesinde iki numrolu ihtilâl ta'mîmi, Nalbandyan'a ve kendisine âid olan merkez-i umûmî vesîkaları, Hınçak nâm ihtilâlcî gazetenin tevzî' edilmek üzere nâmına gönderildiğinden bâhis Varastad'ın mektûbu ve merkez-i umûmînin müstakill Ermenistan hayâlinden bâhis müteaddid mektûbları, düvel-i muazzama ile Avrupa milletlerine mürâcaat-nâme ve Rusya memâlik-i Karadeniz sâhilinde birçok mahallerle muhâbere ettiğine delâlet eder adreslerin zuhûru; Paramaz'a gelince: Mukaddemâ Hınçak Komitesinin Mısır şu'besi a'zâsından olub hattâ Köstence kongresine mezkûr şu'be nâmına murahhas olarak iştirâk eden; Arşavir Sahakyan'ın komiteye hıyânet ettiğinden ve esrârını hükûmete satdığından ve İstanbul merkezini Ermenilik menâfi'ine çalışmadığından ve Hamparsum Boyacıyan'ın iğfâlâtıyla komite âmâline sedd çektiğinden bâhis mektûbunun Rupen'de zuhûru ve mezkûr mektûbun Bene ve Rupen'e gönderildiğinin i'tirâf edilmesi, Doktor Bene ve rûfekasının huzûr-ı muhâkemede Paris merkeziyle memâlik-i ecnebiyyedeki merâkizin illegal ya'nî gayr-i kânûnî çalışmakda olduklarını söylemeleri ve kendisinin ya'nî Paramaz'ın Paris merkezi a'zâsından olduğunun tahakkuku ve İstanbul'da Dâhiliyye Nâzırı Tal'at Bey'e sû-i kasdde bulunmak üzere gönderilen Agob Hazaryan, Gabril Keşişyan, Sinbat Vartanyan'la Rupen ve Balasanyan'ın yazı-hânelerinde görüşüklerinin sübûtu ve komiteye hıyânet ettiğini

yazdığı, Arşavir Sahakyan'ın leylen hânesine avdet ederken sû-i kasda ma'rûz kalması ve kendisinin birçok seneden beri Hınçak İhtilâl Komitesinin riyâsetinde bulunarak ihtilâlâtı idâre etmesi ve bu def'a da evvelâ Mısır'a ve oradan Köstence ve Rusya'ya giderek Agob Hazaryan'ı ve o vâsıtayla Gabril Keşişyan'ı, Sinbat'ı bularak memâlik-i Osmâniyye'ye göndermesi ve kendisi de onları ta'kîben gelmesi ve burada merkulara para vermesi delâletleriyle sû-i kasdın mürettib ve müşevvik-i asliyyelerinden olduğunun sübûtu; Aram Açıkbaşyan'ın Murad nâm-ı diğer Hamparsum Boyacıyan'a Arşavir'e üç kişi tarafından sû-i kasdde bulunulacağından bahs ettiği gibi Arşavir'in kain birâderi Nişan'ı ortağı Karakin vâsıtasıyla nezdine celb ederek Arşavir'in sû-i kasdı hakkında müzâkerâtda bulundukları ve bu müzâkerâta Sıhhiyye Çavuşu Hrant'ın dahi iştirâkle ba'zı mukarrerât ittihaz olduğu müzâkerelere iştirâk eden Sıhhiyye Çavuşu Hrant'ın istiklâl-i milliyyemize mâni' olan bu edepsiz herife bir şey yapmazsanız ben bi-z-zât kendisini öldürürüm diye söylemesi ve Aram'ın Hınçak Komitesinin a'zâ-yi nâfizesinden bulunduğu, Kegam'a gelince: Paramaz ve Varastad ile Sabah Gül'den gelen mektûbların umûmunda merkur Kigam'ın Avrupa'ya gönderilmesinin mevzû-i bahs olması, Paris'de merkez-i umûmînin kâtib-i mes'ûllüğüne ta'yîn edilmek maksadına müstenid bulunduğu ve nezdinde müstakill Ermenistan harîtasının zuhûru ve Van Hınçak Komitesinin karâr defterinde silâh tevzî' ettiğinin mezkûr bulunması ve Kurukahveci Karnik'in Bağçecikli Muallim Yervant Panadur'a yazdığı mektûbda [Ben tutulursam yapacağımı bilirim, bundan Kegam'dan başka kimseyi haber-dâr etme] deyu muharrir bulunması, Ohannes Yergazaryan'a gelince; kendisinin Kayseri Hınçak Komitesince Köstence kongresine murahhas ta'yîn ve Kayseri'de çetelere ve mangalara tevzî' edilen eslihanın bir kısmını Kayseri şu'besi kâtibî sıfatıyla bi-z-zât taksîm ettiğinin Kayseri'den cevâben bildirilmesi. Agob Basmacıyan ve Tomas'a gelince; bunlar Hınçak İhtilâl Komitesinin Kilis şu'besi reîs ve kâtibidirler; mezkûr merkezin taharrîsinde elde edilen ve dîvân-ı harbe gönderilen hatt-ı destleriyle muharrer defterde müsellahtakımlar ve mangaların teşkilâtından bahs edilmesi, Köstence mukarrerât-ı ihtilâliyyesini hâvî iki numrolu ta'mîmi Ayntab şu'besi vâsıtasıyla aldıklarına dâir tahrîrât kopyasının mevcûd bulunması, 1913 senesinde Ermeniliğin inkişâfı için lâzım gelen fedâkârlıklardan bâhis ve bu maksadın istihsâli için yukarıda Allah, aşağıda silâh, cümlesini hâvî müsellahtakımlara gönderilen Ermenileri ihtilâlâta teşvîk edici bir ta'mîmin kuyûdât-ı esâsiyyede mukayyed bulunması, Bogos Bogosyan'ın Köstence'de akd edilen kongreye murahhas sıfatıyla gitmesi, S. Vahakn'ın ya'nî "Kirkor Nalbandyan"ın komite âmâline yardım etmeyen bir papası tehdîd edici mektûbunun merkur yedinde bulunması ve Köstence'de ittihâz edilen mukarrerâta iştirâk ve şekl-i ihtilâli kabûl eylemesi; Yervant Panadur'a gelince Hınçak İhtilâl Komitesi a'zâ-yi nâfizesinden Paramaz'ın İstanbul'a geldikten sonra merkurla teşrîk-i mesâîfedeceğinden dolayı isminin cep defterinde mukayyed bulunduğunu söylemesi, Bağçecik'de Hınçak İhtilâl Komitesi mürevvic-i efkârı olarak bir gazete neşr eylediği ve İstanbul hey'et-i merkeziyye eşyâsını almak isteyen Kurukahveci Karnik'in [Ben tutulursam yapacağımı bilirim bunu Kegam'dan

başka kimse işitmesin] ibâresini hâvî ve kendi nâmına gönderilen mektûbun zuhûru ve Paris merkezi a'zâ-yi nâfizesinden Paramaz'la münâsebat-dâr olmasından kendisinin Hınçak illegal olduğunun anlaşılması, Karakin ve Hrant'a gelince: Komite esrârını hükûmete tevdî' eden ve komitece mahkûm edilen Arşavir'in izâle-i vücûdu için Aram Açıkbaşıyan'la birkaç def'a müzakerâtda bulundukları ve hattâ Hrant'ın bi-z-zât sû-i kasdı icrâ' edeceğini söylemesi ve bu müzâkerâtdan sonra sû-i kasdın icrâ' edilmesini, Armenak; Abraham'ın dahi Sabah Gül vâsıtasıyla Mısır'dan Atina tarîkiyle İstanbul'a geldiklerinin ve Atina'da parabellum sisteminde revolver tedârik ettikleri ve kendilerinin Tal'at Bey'i katl etmek üzere gönderildikleri cihetini ale-d-derecât ikrâr ve i'tirâfları ve kendileriyle revörverlerini simsar Yermiye'nin sakladığını söylemeleri, İretciyan'a gelince; kendisi Harput şubesi a'zâsı sıfatıyla Köstence kongresine mahkemede hüviyyet ve şahsı tahakkuk eden S. Vahakn nâmında komite murahhası ve propagandacısı olan bir şahsı göndererek komitenin a'zâ-yi nâfizesinden Doktor Bene ve Rupen'le muhâberâtda bulunması tahkikatıyla dâimâ Paris merkeziyle muhâberâtda ısrârı Hınçak İhtilâl Komitesi a'zâ-yi nâfizesinden bulunduğu delâletleriyle ve müstakill Ermenistan fikrinin hayr ârâ-yı husûl olması için müsellahtan teşkilât-ı hafıyyeyi, ihtilâlâtı idâre ve bu maksadla İstanbul'da Dâhiliyye Nâzırı Tal'at Beyefendiye karşı îkâ'ına teşebbüs ettikleri terör için ecânibden para tedârik eden ve Agob Hazaryan ve rûfekasını Paramaz vâsıtasıyla memâlik-i Osmâniyye'ye sevk eyleyen ve bi-z-zât Mısır'dan aynı maksadla Abraham ve refîki Armenak'ı gönderen ve bu cinâyâtı Ermenistan'ın memâlik-i Osmâniyye'den irtibâtını kat' ederek müstakill bir Ermenistan hâlinde idâresini te'minden ibâret olan ve bunlardan başka Ermenistan istiklâlinin te'mîni için bil-cümle memâlik-i ecnebiyyede Hükûmet-i Osmâniyye ve idâre-i hâzırasının dahi devr-i sâbık misûllü zulm ve i'tisâfât, ihrâk-ı büyü ve yağma-gerlikden ibâret olduğu cihetlerine efkâr-ı umûmiyye-i ecânibi ihzâra çalışan ve dâhil-i memâlik-i Osmâniyye'deki teşkilât-ı hafıyyeleri ve müsellahtan ihtilâlcileriyle ihtilâlât çıkaran bu ihtilâlcî komitenin merkez-i umûmî reis ve a'zâsından bulunan firârî Sabah Gülyan ile Varastad'ın gıyâben hâzirûn hakkında vicâhen cinâyetle ithâmlarına ve işbu Hınçak İhtilâl Cem'iyetine dâhil olub kabl-el-hükm bu komitenin eşhâsı ve sâiresi hakkında hükûmet ve muhâkemeyi tenevvür eden gazeteci Hemayak'ın dahi berâetine müttefikan karar verildi.

(İmza) (İmza) (İmza) (İmza) (İmza) (İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Müddeî-i Umûmî:

Cinâyetle ithâmlarına karâr verilen eşhâsın hareket-i vâkıalarına tevâfuk eden Mülkiyye Cezâ' Kanûnunun 54 ncü mâddesi zeyli mûcibince ta'yîn-i cezâları talep olunur.

Îcâb-ı lede-t-teemmül:

İthâm-nâme esbâb-ı ithâmiyyeleri ber-tafsîl edilen firârî Sabah Gülyan ve Varastad ile mevkuf Paramaz, Agob Hazaryan, Gabril Keşişyan, Sinbat Vartan, Rupen Karabetyan, Doktor Bene, Armenak, Abraham, Aram Açıkbaşyan, Hrant, Karakin, Bogos, Agob Basmacıyan, Tomas, Yermiye, Migirdiç İretiçyan, Kegam, Muallim Pavor Yervant, Ohannes Yergazaryan, Karnik nâm eşhâsın hareketleri Mülkiyye Cezâ' Kanûnunun 54 ncü mâddesinin zeyline muvâfık ahvâlden görülmüş olduğundan mâdde-i mezkûreye tevfikân firârîler hakkında gıyâben ve hâzirûn hakkında vicâhen cümlesinin i'dâmlarına müttefikân karâr verildi.

(İmza) (İmza) (İmza) (İmza) (İmza) (İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Tuğra: El-Gazî Abdulmecid bin Mehmed Hân el-muzaffer dâimâ

Müstakill ve muhtâr bir Ermenistan teşkili için sû-i kasdlar tertîb ve ecânibi hükûmet-i seniyyem aleyhine tahrîk etmek ve bu sûretle eczâ-yı memâlik-i mahrûsemenden bir kısmının idâre-i hükûmet-i seniyyemden çıkarılmasına teşebbüs ve bu maksad ile muhtelif memâlik-i ecnebiyyede hafî ve celfî kongreler akdiyle berâber bu bâbda neşriyyât ve tahrîkât ve mükâtebâtta bulunmak cürmleriyle maznûn olan eşhâsdan Hınçak Komitesi a'zâ-yi nâfizesinden Kafkasyalı Paramaz nâmıyla ma'rûf Mateos Serkisyan yâhûd Tekfurdağlı Hamparsum Kirkor ve Varnalı Agob Hazaryan veled Muradyan nâm-ı diğer Murad Zakaryan ve Giresunlu Rençber Minas veled Kapril Keşişyan nâm-ı diğer Samsunlu Sarı Haçık yâhûd Minas ve Terzi Bitlisli Simpat veled Vartan Kılınçyan nâm-ı diğer Agodir Bedros ve Komisyoncu Çemişgezekli Vahan Boyacıyan nâm-ı diğer Rupen veled Minas Karabetyan ve Harputlu Doktor Bedros veled Benene Toros Torosyan ve Tâcir Armanak veled Hamparsum ve Kunduracı Abraham veled İstapan Muradyan ve Emlâk Dellâlî Arabgirli Aram veled Karabet Açıkbaşyan ve Mekteb-i Tıbbiyye üçüncü sene talebesinden Hrant veled Abraham Kegavyan ve Saraçhane'de çaderci amelesinden Şebinkarahisarlı Karakin veled Arakil Begosyan ve Kuyumcu Eğinli Begos veled Mikail Begosyan ve Kilis Hınçak Şu'besi Reîsi Singer Kumpanyası tahsîl-dârı Agob veled Hazar Basmacıyan ve mezkûr şu'be a'zâsından ve Ermeni Mektebi muallimlerinden Tomas veled Vahan Tomasyan ve Kunduracı Yermiya veled Kepir Nanos Manutyan ve Harput Hınçak Şu'besi a'zâsından Miğirdiç veled Ohannes İretisyan ve Mekteb-i Harbiyye'de zâbit nâm-zedi Vanlı Kegam veled Karabet Vanikyan ve Bağçecik Ermeni Mektebi muallimlerinden Yervant Panavur veled Ohannes Topuzyan ve Kayseri Hınçak Şu'besi a'zâsından ve mekteb muallimlerinden Ohannes veled İstapan Yergazaryan ve Kurukahveci Karnik veled Kirkor Boyacıyan'ın Der-saâdet'im Dîvân-ı Harb-i Örfisinde icrâ' kılınan muhâkemeleri netîcesinde bâlâda beyân olunan ef'âle cür'etleri usûlen sâbit olduğundan o vechle mücrimiyyetlerine ve Mülkiyye Cezâ' Kanûnunun elli dördüncü maddesi zeyline tevfi'kan i'dâmlarına vicâhen karâr verildiğine dâir dîvân-ı harb-i mezkûrdan bi't tanzîm huzûr-u hümâyûn-u mülûk-âneme arz ve takdîm olunan mazbata üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i şehr-yârânem mehâbet efzâ-yı sudûr olmuştur sen ki Umûr-u Harbiyyemiz Nâzırı ıftihâr-ül eâlî ve'l eâzim muhtâr'ül ekâbir ve'l efâhim Enver Paşa dâme ulûvvühü sen emr-i fermân-ı mehâbet ünvân haserânem muktezâsı vechiyle merkumları i'dâm ettiresin. Tahrîren fi'l yevm-is-sânî ve'l ısrîn min şehr-i Receb'ul ferd sene selâse ve selâsîn ve selâse mie ve elf.

----- ۞ ----- ۞ -----

İrâde-i Seniyye Sûretidir

Müstakill ve muhtâr bir Ermenistan teşkîli için sû-i kasdlar tertîb ve ecânibi hükûmet-i seniyye aleyhine tahrîk etdikleri ve bu sûretle eczâ-yı memâlik-i Osmaniyye'den bir kısmının idâre-i hükûmetden çıkarılmasına teşebbüs eyledikleri ve bu maksadla muhtelif memâlik-i ecnebiyyede hafî ve celf kongreler akd eylemiş oldukları ve bu bâbda neşriyyât ve propaganda ve mükâtebede bulundukları bil-muhâkeme sâbit olan Hınçak Komitesi a'zâ-yı nâfizesinden Kafkasyalı Paramaz nâmıyla ma'rûf Mateos Serkisyan yâhûd Tekfurdağlı Hamparsum Kirkor ve Varnalı Agob Hazaryan veled Muradyan nâm-ı diğer Murad Zakaryan ve Giresunlu renc-ber Minas veled Kapril Keşişyan nâm-ı diğer Samsunlu Sarı Haçik yâhûd Minas ve Terzi Bitlisli Simpat veled Vartan Kılınçyan nâm-ı diğer Agodir Bedros ve Komisyoncu Çemişgezekli Vahan Boyacıyan nâm-ı diğer Rupen veled Minas Karabetyan ve Harputlu Doktor Bedros veled Benene Toros Torosyan ve Tâcir Armanak veled Hamparsum ve kunduracı Abraham veled İstapan Muradyan ve Emlâk Dellâlî Arabgirli Aram veled Karabet Açıkbaşyan ve Mekteb-i Tıbbiyye üçüncü sene talebesinden Hrant veled Abraham Kegavyan ve Saraç-hâne'de çaderci amelesinden Şebinkarahisarlı Karakin veled Arakil Begosyan ve kuyumcu Eğinli Begos veled Mikail Begosyan ve Kilis Hınçak Şu'besi Reîsi Singer Kumpanyası tahsîl-dârı Agob veled Hazar Basmacıyan ve mezkûr şu'be a'zâsından ve Ermeni mektebi muallimlerinden Tomas veled Vahan Tomasyan ve kunduracı Yermiya veled Kepir Nanos Manutyen ve Harput Hınçak Şu'besi a'zâsından Mıgırdıç veled Ohannes İretisyan ve Mekteb-i Harbiyyede zâbit nâm-zedi Vanlı Kigam veled Karabet Vanikyan ve Bağçecik Ermeni mektebi muallimlerinden Yervant Panavur veled Ohannes Topuzyan ve Kayseri Hınçak Şu'besi a'zâsından ve mekteb muallimlerinden Ohannes veled İstapan Yergazaryan ve kurukahveci Karnik veled Kirkor Boyacıyan ve mezkûr komitenin Merkez-i Umûmî Reîsi Sabah-Gülyan ve a'zâdan Verestad'ın Kanûn-ı Cezâ-yı Mülkiyyenin elli dördüncü mâddesinin zeyline tevfikân i'dâmlarına ve işbu Hınçak İhtilâl Cem'iyyetine dâhil olub kabl-el-hükm bu komitenin eşhâs-ı ve sâiresi hakkında hükûmet ve mahkemeyi tenvîr eden Gohak gazetesi Müdîr-i Mes'ûlû Hemayak veled Hırabet Aramyan'ın da berâetine firârî Sabah Gülyan ve Verestad hakkında gıyâben ve diğerleri hakkında vicâhen Der-saâdet Dîvân-ı Harb-i Örfisinden verilen karâr tasdîk olunmuşdur. Mehmed Reşâd

İşbu irâde-i seniyyenin icrâsına Harbiyye Nâzırı me'mûrdur / 22 Receb 1333
ve / 24 Mayıs 1331

Başkumandan Vekîli
Harbiyye Nâzırı
Enver

Sadr-ı a'zam
Mehmed Said

Aslına mutâbıkdır / 28 Mayıs 331

Mühür: Umûr-ı Mahâkim Müdîriyyeti
28 Mayıs 1331

----- ----- -----

Harbiyye Nezâreti
Umûr-ı Mahâkim
Müdîriyyeti
Müdîriyyet Numrosu $\frac{1}{131}$

Der-saâdet
28-3-331

Hulâsâ
Ba'zı eşhâsın i'dâmları hakkında

Nezâret Numrosu 1496

Der-saâdet Merkez Kumandanlığına

Müstakill ve muhtâr bir Ermenistan teşkîli için sû-i kasdlar tertîb ve ecânibi hükûmet-i seniyye aleyhine tahrîk etdikleri ve bu sûretle eczâ-yı memâlik-i Osmâniyye'den bir kısmının idâre-i hükûmetden çıkarılmasına teşebbüs eyledikleri ve bu maksadla memâlik-i ecnebiyyenin muhtelif mahallerinde hafî ve celî kongreler akd eylemiş oldukları ve bu bâbda neşriyyât ve propaganda ve mükâtebede bulundukları bil-muhâkeme sâbit olan Hınçak Komitesi a'zâ-yı nâfizesinden Kafkasyalı Paramaz nâmıyla ma'rûf Mateos Serkisyan ve yâhûd Tekfurdağlı Hamparsum Kirkor ile ma'lûm-ül-esâmi diğer eşhâsın i'dâmlarına ve Gohak gazetesi Müdür-i Mes'ûlû Hemayak veled Hrabet Aramyan'ın da berâetine dâir Der-saâdet Dîvân-ı Harb-i Örfî'sinden verilen kararın lede-l-arz-ı tasdîk âlî-i hazret-i pâd-şâhîye iktirân eylediği vârid olan / 27 Mayıs 331 târihli ve 377 numrolu tezkere-i sâmiyede iş'âr buyurulmuş ve bu bâbda mehâbet efzâ-yı sudûr olan irâde-i seniyye-i mülûk-ânenin sûret-i musaddıkasıyla vicâhen i'dâma mahkûm olanlar hakkında tasdîr olunan emr-i âli leffen tesyâr kılınmış olmağla ber-mantûk emr ü fermân-ı hûmâyûn hükm-i i'dâmın tenfîz ve inbâsı beyân olunur.

(İmza)

Harbiyye Nâzırı Nâmına
(İmza)

Merkez Muhtıra
2249

Evrâk-ı Hükmiyyesi miyânında hıfz edilmek üzere
Dîvân-ı Harb-i Örfî Riyâsetine tevdi'
31 Mayıs 331

Mahkeme
2171

Merkez Kumandanı
Kaim-makam
(İmza)

----- ✎ ----- ✎ -----

Dîvân-ı Harb-i Örfî

Bâ-İrâde-i Senîyye Hükûm-i İ'dâmları İcrâ' Edilen Eşhâsın Zabt Varakasıdır

Müstakill ve muhtâr bir Ermenistan teşkîli için sû-i kasdlar tertîb ve ecânibi hükûmet-i seniyye aleyhine tahrîk etmek ve bu sûretle eczâ-yı memâlik-i mahrûsedan bir kısmının dâire-i hükûmet-i seniyyeden çıkarılmasına teşebbüs ve bu maksad ile muhtelif memâlik-i ecnebiyyede hafî ve celî kongreler akdiyle berâber bu bâbda neşriyyât ve tahrîkât ve mükâtebâtta bulunmak cürmleriyle maznûn olan eşhâs haklarında Der-saâdet Dîvân-ı Harb-i Örfîsinden sâdır olan karâr üzerine 27 Mayıs 331 târihinde i'dâmlarına irâde-i seniyye-i hazret-i pâd-şâhî şeref-sünûh buyurulmakla şehir-i haziran-ı rûmînin ikinci gecesi zevâlî sâat üç buçuk râddelerinde âdâb-ı dîniyyeye mürââten celb edilen Papas Kalost Efendi vâsıtasıyla telkînât-ı dîniyye ifâ ve vasiyyet-nâmeleri tahrîr ve muâyene-i tıbbiyyelerinin icrâsını müteâkib meydân-ı siyâsete sevkle fermân-ı hümâyûn bi-t-teslîm Müddeî-i Umûmî Muâvini tarafından muvâcehelerinde kırâat edilerek mûmâ-ileyh Papas Efendi tarafından dahî son def'a olarak telkînâtta bulunulmasını müteâkib emr-i fermân-ı hümâyûn ahkâmına tevfiikan cümlesinin yegân yegân ihzâr edilen mahall-i mahsûslarında usûlüne tevfiikan hükûm-i i'dâmları icrâ' kılınmış ve vefât eyledikleri muâyene-i tıbbiyye netîcesinden anlaşılan merkumünun reîs-i rûhânileri refâkatiyle ve zâbit ma'rifetiyle kabir-istâna sevk edildiklerini mübeyyen işbu zabt varakası tanzîm kılınarak taht-ı imzâya alındı

2 Haziran 331

Reîs-i Rûhânî
Mühür
(İmza)

İtfâiyye Üçüncü Tabur
Tabîbi Yüzbaşı
(İmza)

Merkez Tabîbi
Kolağası
(İmza)

Dîvân-ı Harb-i Örfî
Müddeî-i Umûmî
Muâvini
(İmza)

Dîvân-ı Harb-i Örfî
A'zâsından
A'zâ
(İmza)

----- ----- -----

BEYÂN-NÂME

Bütün memleketdeki komite arkadaşlara bir teşekkür !!!

Sosyal Demokrat Hınçakyan Şu'belerine

Sevgili Arkadaşlar.

Târih-i umûmînin gayr-ı mesbûk ve kat'î bir devresini geçiriyoruz aynı zamânda yarım asrdan beri bütün âlem-i medeniyeti hâzır bulunduran Harb-i Umûmî kâbusu bugün artık sosyalizm fa'âliyyet ve mefkûrelerine karşı müdhiş bir aks-i darbe olarak kesb-i hakikat etmiştir. Âlem-i insâniyyetin günden güne teceddüd eden ve bir seyl-i ser-bestâne ile husûl-pezîr olan tebeddülât ve tahavvülâtı her ne kadar umûmî bir irticâ'nın (Reaction) nâkusunu tanîn-endâz ettiriyorsa da fakat aynı zamanda tabîî ba'zı mezâhim ile de muhavvildir. Hayat bu muhrib te'sîrâtın halas-yâb olunca hummâ-âlûd bir seyr ile kanûn-ı tabîîye muvâfık ve müsmir bir sâha-i fa'âliyyete girerek sosyalizme ve umûmî muvâfık ve halâs-kâr bir tarz-ı idâreye teveccüh edecektir.

Dünyâyı sarsan bu keşmekeşden Türkiye'nin hayât-ı hâkimiyetinin de uzak kalması adîm-ül imkândır. Fevk-al-âde bir ihtimâl ile gayet yakîn bir ferdâda bunların kat'î te'sîrâtını Türkiye ve onunla teşrîk-i mukadderât etmiş ahâlî de ve ale-l-husûs birçok ıstırâblar ve felâketler geçirmiş olan Ermeni ahâlî üzerinde dahi göreceğiz. En ziyâde hâl-i hâzıra taalluk eden ve te'hîri câiz olmayan büyük ve şâyân-ı tedkik mesâilden olmak üzere teşkîlâtımızın harâb olmuş hâli bulunuyor komitemizin uğradığı ale-l-husûs son mahrûmiyyetlerin netâyic-i menhusesi teşkîlâtın tensîk ve tecdîd-i dâhilîsini îcâb etdirmektedir. Bunun hattâ cüz'î te'hîri en musamaha-kâr ve bî-taraf münekkîd olan hayât ve târih huzûrunda bile berâeti intâc edemeyecek bir sûretde bâdi-i mes'uliyettir.

Nihâyet hissiyyât-ı hâziranın îcâb etdirdiği metâlib ve müddeayâtı infâz etdirebilecek miyiz? Sosyal Demokrat Hınçakyan Komitesinin Türkiye hayâtında menvi-i zamîri bulundurduğu âmâl ve metâlibi icrâ' edebilecek miyiz? İşte kat'î mes'ele! Bunun cevâbını istikbâl gösterecektir.

Sevgili Arkadaşlar.

Bu gibi mes'uliyet-âver dakikalardan 24 Temmuz 1914 târihindedir ki S.D Hınçakyan Komitesinin Türkiye üçüncü kongre ictimâ'ı açılmıştır. Bu gibi gayr-i müsâid şerâitin ictimâ' güşâd için îcâb eden ekseriyyeti teşkîl edemeyeceği hakkında ba'zılarının bed-binâne mütâlaâtına rağmen samîmî bir meserretle beyân ederiz ki iştirâk hakkını hâiz olan elli bir a'zâdan yirmi dokuzu ictimâ'ın da'vetine icâbet etmişler ve bütün Hınçak arkadaşları yek-dîgerine rabt eden samîmî revâbıt-ı fikriyye ve derece ile iştirâk etmişlerdir murahasların adedini tezyîden bil'âhire birkaç zevât daha gelerek kongreye bi-l-iştirâk bu sûretle ekseriyyet adedi otuz ikiye bâliğ

olmuştur. Yukarıda ihtâr ettiğimiz gibi mevcûd elli bir a'zâ Türkiye hey'etiyle olan münâsebetlerini muhâfaza ediyorlar bunlardan hâric olmak üzere bir kısım zevât bulunuyor ki bunlar usûl ve tertîb esâslarına muhâlif olarak evvelki merkez hey'et-i idâresiyle münâsebetlerini kat' etmişlerdi bunun netîcesi olmak üzere de hakk-ı iştirâklerini iskât etmiş olarak kalmışlardır.

Hâsıl-ı makâsıdın ve vesâit ve fa'âliyyetin ağır mes'uliyetlerini ve onların intâc edeceği ahvâl ve vakay'ı nazar-ı dikkate alarak Türkiye'de bulunan bütün Hınçakyanlar hâl-i vaz'iyetden haber-dâr olmalıdır. Bundan başka ehliyyet-i siyâsiyye ibrâzıyla birçok vakay'ı intâc edebilecek hatevâtdan istifâdeyi gaib etmemeği ve ma'lûmât ve vesâit-i lâzımeği dâimâ göz önünde tutarak her bir işde muvaffakiyyet için lâzım olan şahsî ve ferdî te'mînâtları nazar-ı dikkate almalıdır.

Kongre bir ibtidâî ve dokuz muntazam celsesinde mesâil-i müteallikadan başka rûz-nâme-i müzâkerâtın bütün mesâilini ikmâl etmiştir. Bunlara âid raporu yakında alırsınız. Merkez hey'etine âtîdekiler intihâb olunmuştur:

Murat (Hamparsum Boyacıyan)
Nerses Zakaryan
Vahan Zeytuncıyanç

A'zâ Vekilleri:
H. Cangülyan
S. Tomacyan

Arkadaşlar: İşin aslını iyice telakkî ederek her birimiz gâye-i âmâlimizin îmân ve itmînânıyla ve hayâtın yeni yeni metâlibinin îcâb etdirdiği kuvvetle dâmen-i dermiyân-ı azm olarak sarsılmaz bir ümîd ile Türkiye'nin bed-baht ve çalışkan ahâlîsinin mukadderâtını düş-ı tahammülümüzde taşıyarak yürüyelim bütün rûfekamıza arkadaşça samîmî selâm ve hürmetler / 21 Ağustos 1914 İstanbul

Sosyal Demokrat Hınçakyan Türkiye Kongresi Dîvânı

Reîs
H.K Can Gülyan

Kâtib
H.H. Tancodyan

İşbu tercemenin aslına mutâbık olduğu tasdîk kılındı / 23 Kânûn-ı evvel 330

Polis Müdîriyyet-i Umûmiyyesi Kısım-ı Siyasî
İkinci Şu'be Müdîri
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Memâlik-i Osmâniyye Sosyal Demokrat Hınçakyan Cem'iyeti İdâre-i
Merkeziyyesinin
İkinci Neşriyyâtı

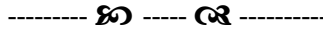
Memâlik-i Osmâniyye Sosyal Demokrat Hınçakyan

Cem'iyeti Nizâm-nâme-i Esâsîsi
(PROGRAMME)

Der-saâdet
1325

Memâlik-i Osmâniyye Sosyal Demokrat Hınçakyan Cem'iyyeti nizâm-nâme-i esâsîsi Cemiyetler Kanûnu mûcibince Dâhiliyye Nezâret-i celîlesine takdîm ve şerâit-i lâzîme îfâ' edilerek İstanbul Vilâyetinden 90 numrolu ve 26 Kânûn-ı sâni târihli tasdîk ilm ü haberi istihsâl edilmiştir.

Memâlik-i Osmâniyye Sosyal Demokrat Hınçakyan Cem'iyyeti
Hey'et-i İdâre-i Merkeziyyesi

Memâlik-i Osmâniyye Sosyal Demokrat Hınçakyan Cem'iyyeti Nizâm-nâme-i Esâsîsi (Programme)

Cem'iyet-i beşeriyyenin ekseriyyetini teşkil eden amele ya'nî müstahsil sınıfının - ki sermâye-dâr (Capitaliste) ve ashâb-ı emlâk bulunan bir akalliyetin taht-ı hükm ve nüfûzunda bulunmaktadır - hürriyet-i hakikiyyeyi iktisâb edebilmesi istihsâl ve tedâvül-i servete ve münâsebât ve mürâselâta hizmet eden bil-cümle vesâite ya'nî arâziye ve fabrikalara ve bankalara ve i'tibâr-ı mâlî müessesâtına ve şimendüferlerle emsâli vesâit-i nakliyyeye bi-n-nefs mâlik olmasına mütevakıftır.

Müstahsil sınıfının hürriyet-i hakikiyyeye mâlikiyyeti ta'bîriyle millet kavm ve cins (Sexe) farklarına bakmaksızın cem'iyet-i beşeriyyenin siyâsî ve iktisâdî bir hürriyet-i tâmmeye mâlik bulunması anlaşılır.

Mütemeddin add ve tesmiye kılınan sermâye-dâr sınıfının şerâit-i hâzıra-i siyâsiyye ve iktisâdiyye ve ictimâ'îyyenin netîce-i tabî'îyyesi olarak hakk-ı tasarrufun bir şekli-i cedîde ifrâğı îcâb ediyor ki hayyiz-i fi'le isâli sayesinde vesâit-i istihsâle doğrudan doğruya müstahsil sınıfı mâlik bulunsun.

Müstahsil sınıfı gâye-i maksûdına vâsıl olmak için her memleketde müstakill fırak-ı siyâsiyye teşkilîyle memleketin bil-cümle vesâit-i ictimâ'îyye ve siyâsiyyesini taht-ı idâresinde bulundurmaya ve maa-hazâ memâlik-i sâirede bulunan bu misüllü fırkalar ile dahi bil-i'tilâf hareket ederek bir inkılâb-ı ictimâ'î (Sociale) husûle getirmeğe sa'y edeceklerdir.

İşbu inkılâb-ı ictimâ'îyyenin hayyiz-i fi'le isâlinde müstahsil (Proletarya Proletariat) sınıfı memleketin siyâsî ve iktisâdî ve ictimâ'î bil-cümle teşkilâtı yed-i idâresine geçirmek ve umûr-ı hükûmeti der-dest etmek sûretiyle sınıflar münkasım teşkilâtına ve binâen aleyh sınıf ve tefevvuk mübârezâtına nihâyet verecek ve bu sûretle bir sosyalist teşkilât-ı ictimâ'îyye te'sîs eyleyecektir.

Bu teşkilâtıdan mütehassıl hakk-ı teşrî'i umûmî herkese umûr-ı ictimâ'îyyeye müdâhale ve onları tedkik ve muhâkeme ile hükm etmek salâhiyyeti bahş eder.

Bu sûretle vücûda getirilecek teşkîlât-ı ictimâ'îyye her ferdin ve binâen aleyh umûm ahâlînin kuvâ-yı şahsiyye ve iktisâdiyye ve ictimâ'îyyesinin ve isti'dâd ve iktidârının min-küll-il-vücûh tekâmülüne hizmet ve kâffe-i münâsebât-ı iktisâdiyye ve ictimâ'îyyesinin aheng-âmîz ve muayyen bir sûretde tanzîmi te'mîn eyleyecekdir.

İstihsâlâtta kapitalizm (Capitalisme) usûlünün hükm-fermâ olduğu bil-cümle memâlikde müstahsil (Amele) sınıfına mensûb sosyal demokrat fırkalarının öteden beri besledikleri ve ta'kîb etdikleri âmâl ve makasid işte budur. Sosyal Demokrat Hınçakyan Cem'îyyetinin memâlik-i Osmâniyye'de hadd-i a'zamî-i âmâlî (Maxima) olarak ta'kîb ettiği maksad da budur.

İkinci Kısım

Memâlik-i Osmâniyye'de mütemekkin (Türk, Ermeni, Kürd, Arab, Rum, Bulgar ve gayr-i hüm) anâsır-ı muhtelifeden mürekkeb ahâlînin el-yevm tabî' olduğu şerâit-i idâreye ve mâliyye ve iktisâdiyye ve tekâlif-i muhtelif müstahsil (Amele) sınıfının mahv ve harâbiyyetini mûcibdir.

Bu ahâlî el-yevm öyle bir devre-i iktisâdiyyede bulunuyor ki bir taraftan müstahsalâtta kapitalistlik usûlü baş göstermekde ve diğer taraftan tarz-ı atîk müstahsalât pey-der-pey zâil olmaktadır.

Derebeylik usûlünden kalma i'tiyâdlar dahi müstahsil (Proletariat) sınıfının terakki ve tefeyyüzüne bir mâni'-i ca'î teşkîl eylemekdedir. Bundan mâ-adâ bu derebeylerin bakayâsı ve burjuva sınıfı memleketin umûr-ı siyâsiyye ve iktisâdiyyesini ele geçirmeğe cehd ve bu sûretle teşkîlât-ı ictimâ'îyyeyi sırf mensûb oldukları sınıfın te'mîn-i menâfi'ine hasr ve tahsîsine sa'y etmektedir.

İşte şu esbâb-ı mesrûdeye binâen bir sosyal demokrat fırkası - nitekim Hınçakyan Cem'îyyeti - için bütün memâlik-i Osmâniyye'de ya'nî Ermenistan Makedonya Arabistan Arnavudluk ile memâlik-i Osmâniyye'nin kıtaât-ı sâiresinde sosyalist teşkîlât-ı ictimâ'îyyesinin vücûd bulması hadd-i a'zamî âmâlî teşkîl eylediği gibi metâlib-i âtiye dahi cem'îyyet için bir maksad-ı asgarî teşkîl eylemekdedir. Şöyle ki:

Ahâlînin kendi mukadderâtına hâkimiyet-i esâsını husûle getirerek memâlik-i Osmâniyye ahâlîsinden müstahsil sınıfın memleketin bil-cümle umûr-ı siyâsiyyesine müdâhale edebilmelerini imkân-pezîr etmek ve sınıf-ı mezkûrun iktisâdî ve bi-t-tahsîs temeddünî terakkiyyâtına (Cultural) hâil olabilecek kâffe-i esbâbını ref' etmek ve-l-hâsıl müstahsil sınıfının bil-cümle temâyülât ve mutâlebâtını kemâl-i serbestî ile izhâr edebilmesini te'mîn edecek şerâit-i siyâsiyyeyi îcâd ve erbâb-ı sa'y için el-yevm bir bâr-i girân olan şerâit-i sakîleyi pey-der-pey ta'dîl ederek müstahsil sınıfının kendi ahvâl-i hakîkiyyesinin müdriki olmasını te'mîn etmek ve sınıf-ı mezkûrun müstakill bir hey'et-i siyâsiyye hâlinde teşkîlini husûle getirmek ve bununla berâber bu sınıfın vazîfe-i ictimâ'îyyesinin îfâsı husûsundaki mesâlinin

semere-dâr olmasını teshîl ederek şerâit-i ictimâ'îyye-i hâzıra ile hadd-i a'zamî-i emele doğru hatve-endâz terakkî olmasını taht-ı te'mîne almakdır.

İşbu esbâb ve mütâlaâta göre Sosyal Demokrat Hınçakyan Cem'îyyetinin maksad-ı asgarîsi meşrû' (legal) bir esâsa müstenid ve şerâ'it-i meşrûtiyyete (Parlementaire) muvâfık olub bu çığırdâ sarf-ı mesâî ederek meşrûtiyyet ve hukûk-ı avâm (democrate) esâsına müsteniden teşkilât-ı cedîde vücûda getirmeğe çalışmakdır ki bu teşkilâtın şerâit-i esâsiyyesi ber-vech-i âtîdir.

1- Memleketin siyâsî ve iktisâdî ve ictimâ'î bil-cümle mesâil ve umûru hâkimiyet-i mutlaka ile tedkik ve ittihâz-ı karâr etmek salâhiyyet-i kâmilemini hâiz bir hey'et-i teşrîiyye teşkil ki müddet-i devâmı iki sene olacaktır.

2- Vilâyât ve sancaklar kazalar ve nâhiyeler hakkında tevsî'i me'zûniyyet-i idâre bahşı.

3- Gerek hey'et-i teşrîiyye ve gerek vilâyet sancâk kazâ ve nâhiyeler müstakill idâre meclisleri için yirmi yaşında bulunan her ferdin bil-istihkak millet, kavm, sınıf, mezheb ve cinsi tefrîk edilmeksizin muntahab ve nâm-zed olabilmesi.

4- Umûmî, müsâvî, hafî ve bilâ-vâsıta re'yler ile intihâb usûlünün kabûlü ve her intihâbdan evvel tahrîr-i nüfûsun icrâsı.

5- İntihâbâtın her mahalde aynı zamânda ve eyyâm-ı ta'tiliyye-i resmiyyeden birinde icrâsı.

6- Vekâlet-i ahâlîyi hâ'iz olanların cümlesine hazîne-i devletden mikdâr-ı kâfî tahsisât ta'yîni.

7- Referandum (Referandum) usûlünün kabûlü.

8- Her gûne pâyelerin (Ordres) ilgâsıyla millet, kavm, mezheb ve cins tefrîk edilmeksizin her ferdin kanûn nazarında müsâvî tanılması.

9- Matbûâtın ve kelâmın ve vicdânın ve ictimâ'ın ve cem'îyyet ve ittihâd teşkilinin ve mücâhede-i intihâbiyyenin (Agitation) ve ta'tîl-i eşgâlin ve beyn-el-milel amele ittihâdına iltihâkın kâmilten serbest olması.

10- Şahs ve ikâmet-gâh ve mükâtebenin taarruzdan masûniyyeti.

11- Müessesât-ı mezhebiyyenin masârifâtı her bir mezhebe müntesib olanların muâvenetine hasr olunması.

12- Umûmen ve bilâ-istisnâ ahz-ı asker usûlünün tatbîki ve vakt-i huzûrda hidmet-i askeriyyenin milis usûlüne hasrı.

13- Tedrîsâtın umûmî ve cismânî (Laique) olarak mecbûrî ve meccânen olması. Taraf-ı hükûmetden ve her yerin müstakill idâre meclislerinden muhtâcîne muâvenet edilmesi ve etfâl-i zükûr ve inâs için tahsil-i sinâiyyenin (Professionnel) te'mîni.

14- Tedrîsâtı kendi lisân-ı mâder-zâdıyla icrâ' edilmek şartıyla her bir unsurun ibtidâî i'dâdî ve âlî derecelerinde mektebler te'sîs ve gûşâd edebilmesi ve mezkûr mekteplerde lisân-ı resmiyyenin tahsîli mecbûrî olması şartıyla taraf-ı hükûmetden ve mahallî müstakill idâre meclîslerinden bil-cümle anâsıra muâvenet-i nakdiyye icrâsı.

15- Her ferdin lisân-ı mâder-zâdı ile şifâhen ve tahrîren ifâdeye hakkı olması ve ahâlî-yi memleketi teşkîl eden anâsır-ı muhtelif lisânlarının müessesât-ı resmiyye ve umûmiyyece müsâvi tutulması.

16- Muhâkemâtın bilâ-harc olması ve umûr-ı adliyyede bilâ-ücret ashâb-ı musâlaha muâvenet-i hukûmiyye icrâsı ve jûri (Jury) usûlünün tatbîki.

17- Herkesin, memûrîni sûret-i mu'tâdesinde teşekkül etmiş jûri hey'eti huzûruna muhâkemeye da'vet edebilmesi.

18- Mürûr tezkiresi ve pasaport usûlünün lağvı.

19- Tebdîl-i mekânın ve her günâ sanâyi' ile iştigâlin ve teşebbüsât-ı iktisâdiyenin serbesti-i tâmme mazhâr olması.

20- Haksız olarak taht-ı ithâma alınan ve tevkîf edilen ve mahkûmiyyet gören zevâta tazmînât i'tâsı.

21- İ'dâm cezâsının külliyyen lağvı.

22- Haste-gânın meccânen tedâvîsi ve hıfz-üs-sıhhaya âid ihtimâmât ve takayyüdâtın meccânen icrâsı.

23- Beyn-el-milel zuhûr edecek ihtilâfât ve münâzaâtın (Conflict) hükm usûlüyle halli.

Ahâlînin ıslâh-ı ahvâl-i iktisâdiyyesi şerâit-i âtiyyenin hayyiz-i fi'le isâline mütevakkıfıdır.

Evvelâ- Bil-vâsıta tekâlifin külliyyen ilgâsı.

Sânîyen- Vergiler hakkında el-yevm mer'î olan usûl-ı hâzırının ilgâsıyla derece-i muayyenesi fevkinde vâridât ve mîrâs üzerine mütezâîf (Progressif) vergi ahzı usûlünün tatbîki.

Sâlisen- Köylülerin hükûmete olan her nev' düyûn ve tekâlif-i bakâyâsından muâfiyeti.

Râbî'ân- Angarya usûlünün lağvı.

Hâmisen- Düyûn-ı Umûmiyyenin ilgâsı.

Halkın memâlik-i Osmâniyye'deki ahvâl-ı mahsûsa-i iktisâdiyyesi, amele sınıfınca maddeten ve ma'nen ve ahvâl-i sıhhiyye i'tibârıyla izmihlâli müceb bir hâl-i tâkat-fersâ vücûda getirmekde olduğundan şerâit-i âtiyyenin tatbîki matlûbdur.

- 1- Amelenin günde sekiz sâatden ziyâde çalışmaması.
- 2- Haftada bir kere 42 sâat bilâ-fâsıla istirâhat.
- 3- Kezâlik muayyen olan zamân hâricinde fevk-al-âde hidmet talebinin men'î.
- 4- Ahâlînin çalışdığı bil-cümle umûr-ı iktisâdiyyede gece çalışmak usûlünün men'î yalnız gece çalışmak usûlü, fenn ve mâhiyyet-i meşgale îcâbâtından olur veya amele teşkîlâtı nokta-i nazarından umûmun ve bâ-husûs müstahsilin menâfi'ine muvâfık bulunursa o hâlde câiz görülecektir.
- 5- Gece hizmetlerinin imtidâdı beş sâatden ziyâde olmaması ve bu müddetin bir gündeliğe muâdil tutulması.
- 6- On dört yaşından dün olan çocukların çalışmadan men'î ve on dörtten on yedi yaşında bulunan zükûr ve inâs amelenin günde yalnız altı sâat çalışdırılması.
- 7- Kadınların ahvâl-i bedeniyelerine muzırr görünen işlerde istihdâm edilmemesi ve vaz'-ı hamlden dört hafta evvel ve altı hafta sonra hidmetden muâf tutulması ve işbu müddetler zarfında ücret-i mu'tâdesinin kemâ-kân i'tâsı.
- 8- Kadın istihdâm olunan fabrikalar veya müessesât-ı sâirede sütde bulunan ve küçük sinnde olan çocuklar için dar-ül-etfâller (Asil des enfants) te'sîsi ve süt veren kadınlar her üç sâatde yarım sâat müddetle çalışmadan azâd edilmesi.
- 9- Hükûmetce sermâye-dârlardan alınacak vergi-yi mahsûsla bir ser-mâye (fonds) teşkîli ve bu ser-mâye ile ihtibâr ve amel-mânde veya kısmen yâhûd külliyen ma'lûl olan amelenin te'mîn-i maîşeti için taraf-ı hükûmetden sigorta usûlünün te'sîsi.
- 10- Müesseseler veya müteşebbisler tarafından amele ücretinden her ne sûretle ve her ne ismle olursa olsun bir gûnâ tenzîlât icrâ' edilmemesi (Meselâ cezâ-yı nakdî ilh gibi).
- 11- Ahâlînin her nev' meşâgil-i iktisâdiyyesinde mikdâr-ı kâfî iş başıları ta'yîni ve bunların nezâretini ücretle hidmet edilir bil-cümle umûra ve hükûmete âid teşebbüsâta ta'mîm edilmesi. Hâne hidmet-kârlarının dahi bu yolda bir nezârete tâbî' tutulması. Kâdın istihdâm olunan müessesâtta dahi kadın iş başıları ta'yîni ve amele tarafından intihâb edilib ücretini hükûmetden alan amele vekîllerinin ameleye aid nizâmâtın hüsn-i tatbîkine ve sa'y ve amelin takdîr-i kıymetine i'mâlâtta isti'mâl olunan mevâdd-ı asliyye ile semerât-ı sa'yın kabûlü veyâ adem-i kabûlü gibi husûsâta hakk-ı nezâreti.

12- Amele ücretinin emtia ile tesviyesinin men'i ve ücretin bilâ-şart ü kayd nakden tesviye edilmesi te'diyât için çalışma sâatleri dâhilinde olmak şartıyla hafta içinde bir yevm-i muayyenin ta'yîni.

13- Müteşebbisler tarafından ameleye tahsis olunan ikâmet-gâhların şerâit-i hıfz-üs-sıhhasına riâyeti ve bunların dâhilî intizâmına ve ücretin adl ve hakkâniyyete muvâfık olarak ta'yînine dikkat etmek üzere mahallî müstakill idâre meclisleri cânibinden intihâb olunan zevâtın amele murahasalarıyla beraber nezâret eylemeleri ve bu sûretle hem memleketin bil-umûm hukukuna mâlik vatandaş ve hem de ferd haklarını hâiz bulunan amelenin hukuk ve hayâtı müteşebbislerin muâmelât-ı keyfiyyesine karşı müdâfaa edilmesi.

14- Amele ücretine bir hadd-i asgarî (Minimum) ta'yîni.

15- Ücret mukâbilinde hizmet edilen müessesât derûnunda fabrikatörlerin müdâhalesinden ârî olarak ahvâl-i sıhhiye ve tıbbiyyeye muntazam nezâret edilmesi ve masârifi fabrikatörlere âid olarak amelenin meccânen tedâvîsi ve hastalıkları müddetince ücretlerin kemâ-kân te'diyesi.

16- Sa'y ü amelî himâye eden nizâmâtın müteşebbisler tarafından ihlâlî hâlinde bunların mes'uliyet-i cezâiyyeye dūçâr olması.

17- Müteşebbislerin ve amelenin mütesâviyen intihâb edecekleri vekîllerinden mürekkeb olarak müessesât-ı iktisâdiyyenin kâffesinde ameleye mahsûs mahkemeler teşkîli.

18- Yerli veyâ hâricden gelecek ameleye iş tedârik etmek için i'mâlâtın bil-cümle şubâtında amele teşkîlâtı vekîllerinin taht-ı nezâretinde olarak sa'y ü amel borsaları teşkîl edilmesi bu husûsda mahallî müstakill idâre meclislerinin mecbûr tutulması.

Memâlik-i Osmâniyye'de sanâyi' (Industrie) henüz bir hâl-i ibtidâiyyede olduğu gibi arâzîye mâlikîyyet dahi ufak ufak arâzîye tasarruf sûretinde bulunduğu der-kâr ise de pey-der-pey sermâye-dârân tarafından arâzînin cem' ve iddihârına (Capitalisation) ve sanâyi'nin cesîm bir mikyâsda icrâsına teşebbüs edilmekte olduğundan Sosyal Demokrat Hınçakyan Cem'iyeti arâzî mes'elesi hakkında dahi âtî-üz-zikr hatt-ı hareketi kabûl eylemekdedir.

1- Köylülerin kendi arâzîsinden serbestce istifâde etmesine mâni' olacak her dürlü nizâmâtın ve teâmül ve âdât-ı mahalliyyenin ref' ve ilgâsı.

2- Kulluk usûlü bakayasının külliyyen kaldırılması.

3- Marabaları (ortakçılar) ashâb-ı arâzînin tama' ve irtikâbına karşı himâye edecek kanûn ve nizâmâtın vaz'ı.

4- Her ne sûretle olursa olsun renc-berlerden cebren zabt ve gasb olunan arâzînin sâhib-i hakikîlerine iâdesi.

5- Hükûmet ve mahallî müstakill idâre meclislerinin müzâheret ve muâvenetiyle ve evvelce rızâlarını tahsîl etmek şartıyla hâlî arâzîde muhâcirînin iskânı.

6- Vesâit-i zâtîyyesiyle zirâat eden arâzî-i cüz'îyye ashâbına hükûmet ve mahallî müstakill idâre meclisleri tarafından sühûlet ibrâzı şöyle ki:

Evvelâ- Zirâate müteallik âlât ve edevâtın tedârik ve idhâliyle bunlardan zürr'â-ı merkumenin meccânen istifâde etmeleri.

Sâniyen- Tohumluk ve arzın kuvve-i inbatîyyesini tezyîd edecek mevâddın iştirâ' ve tedârîki.

Sâlisen- Mahsûlât-ı arzîyye ve zirâîyyenin meydân-ı fûrûhta vaz'ı.

Râbî'ân- Fenn-i zirâat ve hirâsete âid vukûfun ta'mîmi için konferans mahalleri ve numûne çiftlikleri te'sîsi.

7- Arâzî-i cüz'îyye ashâbının tâbi' bulundukları ağır vergilerin tahfîfi.

Üçüncü Kısım

Mesâil-i milliyye nokta-i nazarından milel-i muhtelifenin siyâsî hukuku tamâmiyle muhâfaza edilecektir. Bir milletin diğèrinin mâ-dûnunda bulunması külliyyen red edilecektir. Her bir millet mevcûdiyyet-i husûsiyye-i tarîhiyyeyi hâiz bir unsur ictimâ'î teşkîl ettiğinden bir gûnâ tazayyuka ma'rûz bulunmaksızın ser-bestâne te'mîn-i terakkiyâtına hâdim bil-cümle vesâitden istifâde edecektir. Milletlerin müsâvât-ı kat'îyyesi ve muhâfaza-i evsâf-ı mümeyyizesi taarruz ve müdâhaleden külliyyen masûn bir hak teşkîl ettiğinden her bir milletin bilâ-mevânî' terakkî ve teâlîsine ictimâ'î, iktisâdî ve siyâsî hiçbir gûnâ mevânî' îkâ' edilmeyecektir.

Dördüncü Kısım

Cem'îyyetin mutâlebât-ı hâzıra-i asgarîyyesiyle maksad-ı a'zamîsine vâsıl olmak için isti'mâl edilecek vesâit ber-vech-i âtîdir.

Parlamento hayâtına mahsûs fa'âliyyet, irşâdât (Propagande) sanâyi' ve zirâat erbâbı arasında cem'îyyetler (Syndicat) teşkîl ta'tîl-i eşgâl ve amele miyânında i'mâlât ve istihlâkât için teâvün cem'îyyetleri (Cooperatif) te'sîs ve ahâlînin terâkkiyat-ı fikriyye ve temeddüniyyesine hâdim müessesât ihdâs ve-l-hâsıl beyn-el-milel sosyal demokrat mücâhedesine hâdim add olunan bil-cümle vesâit.

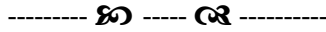
Beşinci Kısım

Sosyal Demokrat Hınçakyan Cem'iyeti millet-i meşrûta-i Osmâniyye'ye karşı vücûd-ı devletden ayrılmak temâyülâtını (Separatisme) bütün kuvvetiyle redd eder.

Sosyal Demokrat Hınçakyan Cem'iyetin işbu nizâm-nâme-i esâsîsi (Programme) ahkâmını tasvîb ve kabûl eden ve hüsn-i ahlâk sâhibi bulunan ve yirmi yaşını ikmâl eden her ferd millet mezheb ve cins tefrîk edilmeksizin cem'iyete dâhil olabilir.

Memâlik-i Osmâniyye'de akvâm arasında lisân ve irfân cihetiyle pek mühim farklar mevcûd olup bunların te'sîrinden kurtulmak mümkün olamayacağına nazaran memâlik-i Osmâniyye'de sosyal demokrat teşkilâtınca efkâr-ı iştirâkiyyûn (Socialiste) ve meslek-i iştirâka âid neşriyyâtın ta'mîmine en müsâid tarîk cümlesi cem'iyete mensûb bulunmak şartıyla her ırk için husûsî teşkilât vücûda getirmekdir.

Meslek-i iştirâk (Socialisme) nokta-i nazarından Sosyal Demokrat Hınçakyan Cem'iyeti her kavminde sosyal demokrat şu'beler vücûda getirmeğe sa'y edecekdir ki bunların hey'et-i umûmiyyesi de beyn-el-milel sosyal demokrat teşkilât-ı umûmiyyesinin bir şu'besi olacaktır.

“7” Numrolu Ta’mîm

Her Memleketde Bulunan Hemşehriler, Birleşiniz:

Sosyal Demokrat Hınçakyan Komitesi Türkiye Şu’belerine:

Sevgili Arkadaşlar:

Merkez İdâre, Varna’da yedinci kongrenin ictimâ’ edeceğine dâir bir beyân-nâme çıkararak gayr-ı resmî bir şahs vedâatiyle İstanbul’a göndermiş ise de, işbu beyân-nâmeler aylarca şahs-ı merhum nezdinde kaldıktan ve hattâ bir kısmı da fersûdeleştikten sonra ta’kîbât ve taharriyyât-ı husûsiyyemiz sâyesinde elimize geçmiş ve ondan sonra şu’belere tevzî’ edilebilmiştir. Hâl-bu-ki beyân-nâmelerin mikdârı, bil-cümle şua bâta tevzî’ye kifâyet etmediğinden, idâre-i âidesinden bir mikdâr daha talep edildi. Fakat maa-t-teessüf gönderilmedi. İşte ba’zı şu’belere gönderilmediğinin sebebi budur. Zâten biz bile bu kongrenin ictimâ’ edeceğine sâlif-üz-zikr beyân-nâmelerle kesb-i ittılâ’ etdik.

Vaz’iyyet-i siyâsiyye-i ahîrenin tevlîd ettiği mevânî’ hasebiyle kongrenin Varna’da ictimâ’ı mümkün olamayarak ancak ..... şehrinde ictimâ’ edeceğini hey’et-i merkeziyye diğer bir beyân-nâme ile bize tebliğ etmedi; biz birçok vakt sonra kongrenin mahall ve zamân-ı ictimâ’ını onlara taraf-dâr olan İzmit, Kadıköy ve sâir diğer şu’belerde bulunan ba’zı rûfeka’ tahrîren bildirmeleri üzerine haber aldık;

Bu tagayyür ve tahavvüle, bizden mahrem ve gizli ba’zı ahvâl-i mühimme sebep olduğundan hey’et-i merkeziyye bu kongreye yalnız kendisinin arzû ettiği ve münâsib gördüğü şua bât ve rûfekanın iştirâkını tensîb etmiştir. İşte bu sebeble biz ve şua bâtın ekserî Romanya’da böyle bir kongrenin ictimâ’ını abes ve nâ-be-mahal add etdik. Çünkü, kanûnen, Türkiye’de bulunan şua bât ve rûfekanın hakk-ı ictimâ’ı ve salâhiyyet-i sâiresi hey’et-i idâremiz tarafından ta’yîn ve takdîr olunacaktır.

Bil’âhire muttali’ olduk ki, hakk-ı re’yden mahrûm ba’zı şu’beler mezkûr kongreye iştirâk ederek bunlardan (9-10) unun gönderdiği a’zâlar sıfat-ı murahhasiyyeti iktisâb ediyormuş zu’mıyla birtakım mukarrerâtta bulunmuşlar. Kongrenin mukarrerâtı miyânında, Türkiye Sosyal Demokrat Komitesinin istiklâliyyet-i idâresinin de ilgâsına karâr verilmiş; eşyâ-yı mevcûdemizi bi-t-teslîm idâremizin hemân dağılmasını müş’ir emr-nâmeleri hâmilin İstanbul’a üç me’mûr gönderildi. Mezkûr emr-nâmede: “Eğer eşyâ-yı mevcûde teslim edilmezse İstanbul Komitesinin gayr-i meşrûiyyetine karâr verilmiş olması hasebiyle, nizâm-nâmenin en ağır cezâları hakkınızda tatbîk olunacaktır.” denilmektedir. Biz, bilâ-şekk meşrû’ bir hey’et olduğumuzdan mutâlebât ve icbârât-ı vâk’a-yı kat’iyyen sem’i i’tibâra almayarak merhumâna cevâben: “Hâmil olduğunuz emr-nâmeler bizce gayr-i kâfidir. Çünkü ictimâ’

eden kongreyi teşkîl eden şu'beleri akdemce bilmemiz ve murahhasların sıfat-ı me'mûriyyetine yakînen muttali' olmamız îcâb ederdi, hâl-bu-ki şimdiye kadar istihsâl ettiğimiz ma'lûmâta göre bu kongre ancak 9-10 kişiden tereküb etmiştir. Bu bâbdaki tedkikatımıza devâm ediyoruz, ba'de netîce-i tahkikatı bütün şu'belere de bildireceğiz. Böyle ötede, beride kongre akdi hiç esâsa müstenid değildir." dedik. Me'mûrlar bu müddeâyâtımıza cevâb veremediler; yalnız, "Siz teklîfâtımıza muvâfakat etmeğe mecbûrsunuz, biz de fazla îzâhât vermeğe salâhiyyet-dâr değiliz." dediler.

Bu kongrenin mukarrerâtı, dağıldıktan sonra bir ay kadar bir müddet mürûr ettiği hâlde tebliğ olunmadı; neden sonra, "Sabah Gülyan" "Varastad" "Paramaz"ın" hey'et-i merkeziyye a'zâlığına ve a'zâ vekâletine de "Uzyan" ve "Sonik'in" intihâb olundukları tahakkuk etdi. Kezâlik bize gelen rûfekadan dahi anladık ki, hey'et-i idâremiz fesh olunarak, Doktor "Benene" "Yeğikyan"(?) ve "Arzruni" yeni hey'et-i idâreyi teşkîl etmişler. A'zâ vekâletine de "Vahak" ve "R. Karabetyan" intihâb olunmuşlar. Arzruni me'mûriyyet-i cedîdesini açıkca reddederek kabûl etmedi. Yeğikyan(?) ve Karabetyan ise bî-gâne ve bî-taraf bulundular.

Bu tebeddülâta kesb-i vukûf ettiğimizizin akabinde, İstanbul şu'belerindeki mücerreb ve ma'lûmâtlar rûfekanın ve talebenin mütâlaâtını almak üzere hemân bir meclis-i istişâre akdine karâr verdik. Meclis in'ikâd etdi zevât-ı mezkûre dahi bize âtîdeki karârlarını der-miyân etdiler.

"Me'mûrlar tarafından ibrâz olunan şehâdet-nâme ve emr-nâmeler, teşekkül eden yedinci kongrenin meşrûiyyeti isbâta gayr-i kâfi görüldüğünden, hey'et-i istişâremiz kanâat-bahş vesîka ibrâz edilinceye kadar İstanbul Hey'et-i Merkeziyyesiyle, mürsel me'mûrlar arasında hiçbir şey teslîm ve tesellüm edilmeyeceğine ve ber-vech-i âtî nukat hakkında da tedkikata devâm edilmesine karâr verdi."

1. Şu'beler (Nizâm-nâmenin dördüncü mâddesi mûcibince) kongrenin in'ikadından bir-iki ay mukaddem rûz-nâme-i müzâkerâta dâhil mesâili mübeyyin da'vet-nâme ahz etmişler mi?

2. Hangi şu'beler bu kongreye iştirâk etmiş ve kimler murahhas olarak gönderilmiş ve bu murahhaslara ne gibi ta'lîmât verilmiştir?

Mes'elenin ehemmiyyeti nazar-ı teemmüle alınarak bil-cümle şu'belerimiz bâlâdaki suâllere serîan cevâb vermelidirler. Bu cevâblar merkez idâremizce arîz ve amîk-i tedkik olunarak gerek merkez idâremizin gerek şubâtımızın vaz'iyet-i hâzırasını ve cereyân-ı ahvâli ta'yîn ve takviye edecektir.

Sevgili Arkadaşlar:

Tarafımızdan tavsiye olunmayan kesâna, komiteye âid hiçbir evrâk teslîm edilmemesine fevk-al-âde dikkat etmenizi komitemiz menâfi' aşkına ricâ ederiz. Zîrâ beyân ederiz ki, geçirmekde olduğumuz mühimm günler (zamân) Türkiye Ermenilerinin selâmet-i hâl ve salâh-ı idârelerini ta'yîne medâr olduğundan, şu ânda vilâyâtındaki Ermenilerin azm ve sebât ile

basîret-kârâne hareket etmeleri lâzımdır. İşte bundan dolayı vuku'a gelen ahvâl ve harekât-ı müessifeyi teblige mecbûriyyet hâsıl oluyor. Maa-mâ-fîh bu gibi nâ-becâ ahvâlin vukû'u efrâd üzerinde kesl ve rehâvet tevlîd etmemeli, ve arkadaşlar ittihâd-ı tâmm ile ve bütün zekâ ve ferâsetleriyle hareket ederek "müdâfaa-i nefis" ve komitemizin "kuvvetini" te'mîn etmeli. Hey'et-i Merkeziyyemiz, Ermenilik sâhasında bütün hakayıkı ta'mîk ve ta'kîb edecek ve bu fa'âliyyetin bil-cümle rûfâkının muâvenete mazhar olarak Sosyal Demokrat Hınçakyan Komitesinin muhterem bayrağını velev cüz'î olsun leke-dâr edecek ahvâl-i gayr-i marziyye ve ef'âl-i bâğî-yâneyi bütün kuvvetiyle redd ve izâle edecektir. Karîben icrâ' edilecek meb'usân intihâbâtında ittihâz olunacak meslek ve harekâta dâir ta'lîmâtı yakında alacaksınız.

Bütün rûfekaya selâmlar:

Sosyal Demokrat Hınçakyan Komitesi Türkiye Hey'et-i Merkeziyyesi

Reîs
Murad

Kâtib
Zakaryan

25/7/1329

İstanbul 8/21 Teşrîn-i evvel 913

----- ✎ ----- ✎ -----

Sosyal Demokrat Hınçakyan Komitesi Türkiye Hey'et-i Merkeziyyesine

Sevgili Arkadaşlar

7 numrolu ve 8/21 Teşrîn-i evvel 913 târihli ta'mîminizi vaktinde aldık. Merkez İdâre ile Türkiye Hey'et-i İdâresi arasında bir münâzaa zuhûr etdiğini ve hayli zamândan beri de devâm etmekde olduğunu hiss etmiş isek de, şehrimizin İstanbul'a olan bu'diyyet mesâfesi ve vesâitin fıkdanı ba'zı sebebler şimdiye kadar bu münâzaâtın esâsına ve künhe(?) vukûf peydâ etmemize mâni olmuş idi, muahharen, murahhasımız Yegiyazar(?) bu mes'ele hakkında bizi haylice tenvîr etdi.

Hakîkati söylemek lâzım ise, muhtelif komitelerin bile ittihâd etmekde oldukları böyle nâzik bir zamânda komitemizin zî-nüfûz iki hey'eti arasında zuhûr-yâfte olan şu nizâ' ve ihtilâf bâis-i teessûf-i azîm olmakla berâber bu hâl gerek komitenin nizâmât-ı esâsiyyesi gerek fedâ-kâr sancağı karşusunda âdetâ bir cinâyetdir. Şunu ilâveten beyân edelim ki, bizim merkez ile alâkamız ve hiçbir işimiz yoktur. Bizim işimiz Türkiye Hey'et-i Merkeziyyesiyledir.

Hey'et-i Merkeziyyenin Köstence'de akd etdiği kongreye gelince; murahhasımız Yegiyazar(?) İstanbul'a vâsıl olduktan sonra Köstence'ye gidecek bir vâsıta bulamadığından, kendi re'yini diğer birine havâle ve îtâ eder. Bu diğer şahsdan velev bir satırlık olsun mektûb alamadığımızdan, Köstence kongresi hakkında söyleyeceğimiz hiçbir, tek sözümüz yoktur.

Buradaki şu'belerimizin bu seneki ahvâlinin şâyân-ı memnûniyyet olmadığını maa-l-esef beyân ederiz; Eylûlden beri sarf edilen gayrete rağmen meclis ictimâ' edemedi. Rûfekadan birçoğu gevşek davranarak meclise iştirâk etmediler, aylıklarını da vermiyorlar. Komitemizin maksadına bi-hakkın vâkıf ancak kırk kadar sâdık refikimiz var. Şu'beler var ki, senelerden beri hey'et-i idâreden gönderilmiş bir murahhasın yüzünü görmemiş, himâyesiz kalan birçok şu'beler ancak mahallî hey'etlerle idâre olunuyor. Bu gibi hâlâta karşı ne gibi tedâbir ittihâz ve nasıl tensîkat icrâ' edilmek lâzım geldiğini bilemiyoruz. Ahâlinin pek çok işi var, fakat iş gören az değil hattâ hiç yok!!

Mesâil-i yevmiye üzerine ma'lûmât almak için Hınçakyan Kulübüne toplanan halk Azadamard gazetelerini okuyorlar. Halkın bu hâli bize müceb-i intibâh bir tokaddır. Rub' asırdan beri âteş karşısında kırılan, birçok kurbanlar veren komitemizin henüz bir gazetesi bulunmaması ve efrâdının muhâlif fırka gazetesi okuması ayb değil mi?

İstanbul konferansı mukarrerâtı meclisimizce mazhar-ı kabûl edilmiştir. Ancak ma'lûmât ve tafsîlât istiyorlar. Eğer İstanbul'da bir gazete te'sîs mes'elesi yine teehhüre dūçâr olacak ise, hiç olmazsa hey'et-i idâre ile Aramyan'ın muvâfıkıyla şimdilik Gohak gazetesi vâsıtasıyla beyânâtta bulunulsun.

Merkez tarafından vilâyâta çıkarılan adamlar bu taraflarda henüz görünmedi. Göründükleri takdirde ta'lîmâtınıza göre tevfiik edilecektir.

Ermeni mes'elesinin şu an iştiâlinde hakayık-ı mühimmeye ve vaz'iyet-i hâzıramıza dâir ma'lûmât almağı pek ziyâde ârzû ediyoruz ki, biz de ona göre burada ittihâz-ı tedâbir edelim.

Selâmlar.

Sosyal Demokrat Hınçakyan Komitesi Kayseri Şu'besi İdâresi

Reîs
M.K. Minasyan

Kâtib
Ohannes Boyacıyan

9 numrolu mazrûfa âiddir
2

99
Hâmiş

Re'yimi, Atam Hamparsumyan'a vermiş idim
(İmza)
Yegiyazaryan(?)

1909'da İstanbul'da İn'ikad Eden Hınçakyan Komitesi Altıncı Kongresinin Mukarrerâtı Tercemesidir.

----- 80 ----- 82 -----

Sosyal Demokrat Hınçakyan Komitesi Türkiye Şu'belerine:

“3” Numrolu Ta'mîm

Sevgili Arkadaşlar:

Bu ta'mîm ile komitemizin altıncı umûmî kongresinin mukarrerâtını neşr ediyoruz. Bundan evvelki ta'mimlerimizde teblîğ olunan mukarrerâtı bu nüshamızda tekrârdan sarf-ı nazar olunmuştur. Meclisin sûret-i teşekkülü ve meşâgili hakkında muaccelen ba'zı ma'lûmât i'tâsına mecbûriyyet hiss etdik:

1. Meclisin ibtidâî celseleri 1909 senesi Temmuz'unun 12/25 gününden bed ile 15/28'e kadar imtidâd etmiştir.
2. Temmuz 16/29'da şerâit-i kanûniyye tamâmen îfâ olunarak ilk resmî celse akd edildi. Ya'nî bu celsede murahhaslarla sâbık idâre a'zâları Murad, Açıkbâşyan ve Sabah Gülyan bulundular.
3. Meclise, Türkiye, Kafkasya, İran, Amerika, Bulgaristan, Romanya ve Mısır'da bulunan 124 şu'be iştirâk etmişlerdir; şubât-ı mezkûra 103 re'yi hâvî 67 a'zâ gelmiş, ba'de meclisin devâmı esnâsında dahi 12 şu'be daha iştirâk etmiştir.
4. Ekserî celselerde hey'et-i fa'âleden zükûr ve inâs rûfeka' dahi bulundular.
5. Küçük Ermeniler Cem'iyyeti (Talebe Cem'iyyeti) murahhasları dahi mecliste dâhil idiler.
6. Meclis rûz-nâmede mevcûd bil-cümle iştigal ederek ikmâl etmiştir. Kezâlik müteaddid şu'belerden Küçük Ermeniler Hınçakyan Cem'iyyetinden ve ba'zı rûfeka' tarafından tezekkürü taleb edilen mesâil-i sâire ile dahi iştigal etdi.

Şimdi mukarrerâta geçelim:

1. (Komitemizin Meslek-i Esâsîsi)

Altıncı Kongre hey'eti kaimen ve fevk-al-âde alkışlarla kabûl etdi ki, Sosyal Demokrat Hınçakyan Komitesinin meslek-i esâsîsi yevm-i teessüsünden şimdiye kadar ilmî sosyalizmdir. Ve komite mevcûd olduğu müddetce de bu meslek kat'iyyen tebdîl edilmeyecektir

2. (Diğer Komitelere Karşı Vaz'iyetimiz)

Hey'et ta'mîk-i mes'ele ederek ittifâk-ârâ ile kabûl etdi.

I: İttihâd ve ittifâk fikri.

II: Sosyal Demokrat Komitesi dâhilinde ictimâ'î bir teşkîlât yapılması

III: Eğer sosyal demokrat olmayan bir komite, “tactique” vesâit-i siyâsiyyemizden tâlî derecede bulunanlarından ba'zılarının fedâ'

edilmesi şartıyla meslek-i esâsîmizi kabûl ederek bizimle ittihâd ve teşrîk-i mesâî etmek talebinde bulunursa, biz vesâit-i esâsiyyemizden bir mikdârını fedâ' ederiz. Bu takdirde bizimle ittihâd eden komite "Maresisme" vaz'iyet-i zarûriyye ve mecbûriyye üzerine bizi iknâ' ve talep edilen fedâ-karlıkların mübrem ve fedâsı elzem olduğunu isbât etmelidir.

Eğer sosyal demokrat bir komite bizimle ittihâd etmek isterse, aynı zamanda o komite her milletin (târihî-ferdî hakk-ı mevcûdiyyeti) esâsını kabûl etmesi ve komitemizi ve nâmını resmen tanınması elzemdir.

3. (Nasyonalizm – Milliyyet-perverlik) e karşı vaz'iyetimiz.

Şâyed, Türk Nasyonalistleri (Erkânı) ve bu mesleği izhâr eden sâir siyâsî âmiller, Türkiye'deki milliyetleri imhâ ederek bunları Osmânî nâm-ı umûmîsi tahtında bir millete kalb ve ifrâğ etmek cehd ve gayretinde bulunurlarsa, Sosyal Demokrat Hınçakyan Komitesinin altıncı kongresi bunu kat'iyen redd eder ve (Milletlerin adem-i merbûtiyyet ve sâhib-i re'y ve karâr olmak) hukûkuna riâyet-kâr bulunarak maksad-ı sâbıkâ karşı mücâdeleye karâr vermiştir.

4. (Müessesât-ı Milliyyeye Karşı Vaz'iyetimiz)

Husûs-ı mezkûr bi-l-etrâf tedkik olunduktan ve buna dâir müdâvele-i efkâr edildikten sonra, millete mahsûs Kanûn-ı Esâsiye, Millet Meclisi meb'ûsânına, ta'lîm ve tedrîsâta ve sâir müessesât-ı milliyyeye âid umûr-ı mahsûsâtta teşrîk-i mesâî etmeğe meclisimiz ittifâk-ârâ ile karâr verdi.

5. (Türkiye Dâhilindeki Vaz'iyetimiz)

Türkiye'de Kanûn-ı Esâsinin ilânını müeddî olan esbâb ve sevâik-ı(?) siyâsiyyeyi nazar-ı dikkate alarak gayret-perver cemâ'atin, efkâr ve ârâ-yı siyâsiyye ve iktisâdiyyesinin tamâmi-i serbestîsini te'mîn gâyesini, siyâsî komiteler vâsıtasıyla alâ kader-il-imkân asâyişle ta'kîb etmeği altıncı kongre taht-ı karâra almıştır. Türkiye'de el-yevm ma'mûlûn bih olan kavânîne nazaran gayûr cemâ'atimizin hukûk-ı meşrû'ası nez' edilmemiştir.

6. (Muhâfaza-i Nefs)

Türkiye'de Kanûn-ı Esâsinin henüz tamâmiyle teessüs edemediğini ve irticâ' zuhûru ihtimâlini dâimâ göz önünde bulundurarak, muhafâzâ-i nefis emrinde hey'et-i fa'âlelere muâvenet ve ba'zı teşkilâtta bulunmağı kendisine bir vazîfe add eder.

7. (Beyn-el-milel Sosyalist Kongresi)

Kopenhag'da ictimâ' edecek olan kongreye ber-minvâl-i sâbık iştirâk edilecektir.

8. Terreur (Siyâsî Havf ve Tehlike)

Makasid-i siyâsiyyelerini tervîc ve tenmiye için ahâlînin kitle kitle birbirleriyle mücâdeleleri her ne kadar âmâl-i siyâsiyyelerini feyz ve terakkîye îsâl edeceği müsellemler ise de, efrâdın havf ve hirâs bu feyz ve terakkîye mâni' olarak bi-n-netice umûmun da feyz ve terakkîsini tehlike ve ümitsizliğe sevk eyleceğini kongremiz nazar-ı dikkate alarak, efrâdın .....(?) havf ve hirâs sâikasıyla şahs-ı mücâdele-i siyâsiyyeyi kat'iyyen redd eder.

9. (Buhrân-ı İktisâdî)

Mücâdele-i iktisâdiyye esnâsında beyn-el-ahâli, katl, kasden îka'-i harîk, eşyâ ve âlât ve edevât tahrîb ve yağması gibi birtakım vukuât-ı sakîmenin zuhûru kaviyyen melhûz olduğundan, kongremiz, şahs-ı mücâdele-i iktisâdiyyeyi dahi kat'iyyen redd eder.

10. "Expropriation" (Hakk-ı Tasarrufdan Iskat Olunmak)

Emlâk ve nukûdun cebren ahzı efkâr-ı ahâliyi taglît ve teşvîş edecek mezmûm bir hareket olduğundan kongremiz (zabt-ı nukud ve emlâk)i kat'iyyen men' eder.

11. (İlâne-i Cebriyye)

Kongremiz, cebri vesâitle para taleb olunmasını kat'iyyen men' eder.

12. (Komitenin Matbûât ve Neşriyyâtı)

1- Hınçak gazetesi.

A: Sosyal Demokrat Hınçak Komitesi merkezinin mürevvic-i efkârıdır (Organe).

B: Gazete, medenî, ilmî, felsefî, siyâsî, iktisâdî mebâhisi ihtivâ edecektir.

I: (Mündericât) Komitenin mesleği dâiresinde umûma âid mütâlaât, yevmî siyâsete dâir mülâhazât.

II: (Muhâbere) Türkiye, Rusya ve sair memâlik ile.

III: (Siyâsî) Âlem-i siyâsiyyâtta vuku' bulan hâdisât ve vakayi'-i mühimme üzerine ciddî ve mesleğe muvâfık nazariyyeler.

IV: (Komite Hayâtı) Sosyal Demokrat ve sâir komitelerde vuku'a gelen hâdisât ve ba'zı mühimm ser-güzeştler ve bunlara dâir muhâkemât-ı felsefiyye

V: (Matbûât ve Edebiyyât)

VI: (İş'ârât-ı Resmiyye) Kongreden, merkez idâreden teblîğ olunan mevâdd, mahallî ve vilâyât hey'etleri mukarrerâtı merkezin murâkabesi tahtında

VII: (Teberruât) Merkez idârenin ve şubâtın ahz ü kabz eylediği bil-cümle mebâliğ ile muvâzene cedvellerinin tab'ı.

C: Hınçak, mesleğimize münâsebet ve irtibâtı bulunan bil-cümle şu'ûn ve hâdisât hakkında efkârımızın teâlîsini müntic münâkaşâtında bulunur.

D: O (Hınçak) Komitenin tercemânı ve nâşir-i efkârıdır. Komitenin meslek-i esâsîsini ve faâliyyetini neşr eder.

2- Hınçakyan Komitesinin nîm-resmî matbûâtı

I: Türkiye, Rusya, İran ve Amerika'da nîm-resmî (organe)ler neşr etmek. İstanbul'da Fransızca, Türkçe ve Rusya'da Rusca yevmî, üsbûî gazeteler neşr etmek ve bu gazetelerde mesleğe muvâfık siyâsî, avâma âid iktisâdî mündericât.

II: Hem-meslek ve hem-efkâr bil-cümle Hınçakyan matbûâtının neşriyyâtı.

III: Münâsib üslûb ile münâkaşât-ı fikriyye, probagand ve mebâhisât.

IV: Akdemce İstanbul'da intişâr etmiş olan (Kagapar?) ve (Abrak) gazetelerini yeniden neşr etmek.

3- (Hınçakyan Edebiyyâtı)

Komiteye mahsûs edebiyâtın terakkîsini te'mîn edecek neşriyyât.

I: Ehven fiatla ve ahâlinin kolayca anlayabileceği bir üslûb ile, Rus Ermenicesiyle, Türkiye Ermenicesiyle ve îcâbında ecnebi lisânlarıyla muntazaman sosyal demokrat risâleler neşr etmek

II: İlmî te'lifât ve müntahab tercemeler; herkesin kolaylıkla anlayabileceği bir lisânla. Ve kütüb-hânenin bu kabl âsârından olub ahâlice rağbet bulanlarının tekrâr tab' ve neşri.

III: Hınçakyan ve sâir sosyal demokrat müteşebbisîn ve kahramânlarının terceme-i hâllerini, resimli olarak risâle şeklinde veya nîm-resmî gazeteler neşr etmek.

IV: Maksudımıza muvâfık Hınçakyan şarkıları neşr etmek; eğer mümkünse notasıyla berâber

V: (Karl Maks)ın âsârından (Kapital) nâm eseri terceme ve neşr etmek.

VI: Sosyal Demokrat Hınçakyan Komitesi târihini risâle şeklinde veya bir gazete ile neşr etmek.

4. (Sanâyi-i Nefîse)

Sosyal Demokrat Hınçakyan Komitesi meşâhiri ve kahramanlarının kartpostal üzerinde fotoğraflarını ve onlara dâir tertîb edilmiş olan şarkıları notalarıyla berâber neşr etmek.

13. (Türkiye Merkez İdâre Hey'etinin Salahıyyeti)

- 1: Komitenin Türkiye'de âmiri ve kuvve-i icrâiyye-i âlîsi (Sosyal Demokrat Hınçakyan Türkiye Merkez İdâre Hey'eti)dir.
- 2: Türkiye hâricinde bulunan merkez idârenin Türkiye dâhilindeki herhangi Hınçakyan şu'besiyle veyâ a'zâsıyla doğrudan doğruya münâsebâtta bulunmağa hakk ve salâhiyyeti yoktur. Kezâlik Türkiye'de bulunan diğer komitelerle veyâ hükûmetle dahi doğrudan doğruya münâsebâtta bulunamaz.
- 3: Türkiye hudûdu hâricinde bulunan heyet-i idâre Türkiye dâhiline hiç bir maslahat-güzâr veya âmil ta'yînine salâhiyet-dâr değildir.
- 4: Türkiye Hey'et-i Merkeziyyesi münâsib gördüğü ve lüzûm hiss ettiği takdîrde komite programında her nev' ta'dîlât ve tebdîlâtı icrâya salâhiyet-dârdır.
- 5: Türkiye Hey'et-i Merkeziyyesi münâsib gördüğü menâtıkda icrâ komisyonları teşkiline salâhiyet-dârdır. Meclisimiz Türkiye dâhilinde hey'ât-ı icrâiyye teşkîli esâsını kabûl etmiştir.

14- (Umûmî Şehâdet-nâmeler)

- 1: Türkiye'deki Hınçakyanlardan her birinin birer şehâdet-nâmesi bulunacak ve bunu her zamân yanında taşıyacaktır.
- 2: Bu şehâdet-nâmeler, Türkiye Hey'et-i Merkeziyyesi tarafından verilecektir.
- 3: Şehâdet-nâmeler maktû' bilet şeklinde olacaktır.
- 4: Şehâdet-nâmelerin mündericâtına âid teferruâtı Türkiye merkezi tensîb ve ta'yîn eder.

15- (İnzibât ve İntizâm)

Rüfekamızdan veyâ teşkilâtımızdan herhangi biri altıncı kongrenin mukarrerâtına muhâlefete ictisâr eder ve taglît-ı efkâra teşebbüs ederse, Türkiye Merkez İdâresi bu gibilere karşı en müessir vesâiti isti'mâl etmek ve îcâb ederse komiteden ihrâc etmek salâhiyyetini hâizdir.

16- (Tard ve İhrâc)

1: Meclisimiz, tedkikat-ı mû-şikâf-âne de bulunduktan sonra, Azad Vosdanik (Melkon K  mirciyan)ın ef'  l ve harek  tını ahl  k ve kan  na muh  lif bulunduğundan ve b  -hus  s Kayseri'de komitenin parasını zimmetine geçirmiş olduğu tebeyy  n ettiğinden, merkurumun Hınçakyan Komitesinden tardına ve ihtil  s ettiği meblağın tazm  nine kar  r verdi.

2: Gatmos (Yervant Sovasapyan?)ın s  -i h  l ve harek  tı, komitenin şerefine   r  s-ı h  l edecek derecede olduğundan meclisimiz merkurumun komiteden ihr  cına kar  r verdi.

17- (Tekd  r)

(R.H) ve (H.K)in komiteye kar  şı irtik  b etdikleri harek  t-ı gayr-i l  yık   hasebiyle meclisimiz merkurum  na tekd  r  tını bey  n eder. Ve komiteye idh  lini men' eder.

18- (B  -tarafılık)

Meclisimiz komite d  hilinde bulundukları h  lde b  -taraf  lığı muh  faza eden zev  tı ba'de-m   nazar-ı i'tib  ra almayacak ve bunları hiç add edecektir. Bu gibi zev  t iki aya kadar tedkikat ve m  t  laalarını ikm  l edib bildirmeye mecb  rdurlar. Müddet-i mezk  renin hit  mından sonra b  -taraf  lığın ilga' olunacağı bey  n olunur.

Gerek bundan akdem gerek şimdiki mukarrer  tımızın k  ffesi, komitenin programı ve te  kil  t-ı niz  miyyesi ve ah  l  nin tenv  r-i efk  rına h  dim mev  dd-ı s  ire pey-der-pey neşr olunacaktır.

Sosyal Demokrat Hınçakyan Komitesi
Türkiye Merkez   d  re Hey'eti

10/10/1325
  stanbul 23 K  n  n-ı evvel 1909

Re  s
Aram A  ıkba  şyan

K  tib
Hemayak Aramyan

Ermenicesine tam  men mut  bıktır
Mütercim
(  mza)

-----    -----    -----

Numro
179

Makbûz
Millî Müdâfaa-i Nefs Beyn-el-fırak Hey'eti

İstanbul'da H. Ağacanyan Efendi'den memnûniyyetle Millî Müdâfaa-i Nefsî
için yalnız yirmi beş lira-yı Osmânî ahz olunmuştur. /2 Temmuz 1914

(Mühür)

Kahire

Kasa-dâr Veram Şabuh

----- ----- -----

Mısır Millî Müdâfaa-i Milliye-i Nefsiyye Hey'eti
Numro
169

3 Temmuz 1914
Kahire

İstanbul'da

H. Ağacanyan Efendi'ye

Millî Müdâfaa-i Nefsiyye Beyn-el-fırak Hey'eti vermiş olduğunuz yirmi beş
Osmânî lirasını memnûniyyetle aldı ve sizi millî halâsı davâ-yı mukaddesi
için kendinizi takdîm etmenizi meserretle kayd etdi. Müftehir-âne söyleriz ki
şahsınızla İstanbul içine en iyi bir muâvin ve refik bulmuş oluyoruz
me'mûl ederiz ki siz bizimle alâkanızda devâm edeceksiniz bu sûretle
sizin millet-perver-âne borcunuzu edâ' etmiş olacaksınız.

Arkadaşca selamlar

Kahire'de Müdâfaa-i Milliyye-i Nefsiyye Millî
Hey'eti 1912

Kâtib-i mes'ûl
Aram

Reîs
Haykoni

----- ----- -----

Hâşiye

Bize âid ya'nî dâhilî sebeblerle eski mührümüz ibtâl edilmiştir bundan sonra resmî evrâkımızda bu mühr kullanacağız ve bu mührle memhûr evrâkı resmî olarak kabûl edeceksiniz.

25 liralık makbûz melfûfdur.

Aynı mühr

----- ۞ ----- ۞ -----

Kahire-Mısır
Milli Müdâfaa-i Nefsiyye Beyn-el-Fırak
Hey'eti
Numro
205

19 Teşrîn-i evvel 1914

İstanbul'da H. Ağacanyan Efendi'ye

Mektûbunuzu aldık ve verilen ma'lûmâtdan memnûn kaldık. Türk Hükûmetinin siyasî ve askerî harekâtı hakkında mufasssal ma'lûmât veriniz bu cihet Ermeni meb'ûsları vâsıtasıyla mümkün olabiliyor. Pasdırmacıyan'ı çabuk Kafkasya'ya gönderiniz. Yakinen hilâl yerine muzaffer salîbî göreceksiniz. Bilâ-pervâ çalışınız. Memâlik-i ecnebiyyeden Kafkasya'nın halâs-kâr ordusuna takım takım gönüllüler iltihâk etmektedir. Siz de gönüllüler gönderib onların menfaate iâne toplamağa çalışınız. Halâs yakındır. Dâimâ ketûmiyyet ve serî' cevâb selâmlar.

(Mühür)

Kâtib
Haykoni

Reîs
Aram

----- ۞ ----- ۞ -----

Şehrî hâl-i rûmînin on ikinci gecesi, zevâli sâat on iki karârlarında telâkkî olunan emr mûcibince Nişantaşı'nda Hacı Mehak Zukağı'nda yirmi dört numrolu Horasaşçıyan(?) Apartmanın dokuz numrolu dâiresinde ikamet eden Sultanhammâm'ında Topalyan Hânı'nda parçası olduğunu beyân eden Hrant Ağacanyan'ın ikamet-gâhında icrâ' kılınan taharriyyâtta birtakım mektûb kopyalarını hâvî defter ile defter derûnunda bir mikdâr mektûb bulunarak şübhe üzerine alınmış ve huzûrumuzda üzeri temhîr edildiğini nâtik işbu zabt varakası tanzîm ve taht-ı imzâya alındı.

11/12 Nîsân 331

İkamet-gâh Sâhibi
Hrant Ağacanyan
(İmza)

Kısm-ı Siyasî Komiseri
(İmza)

Pangaltı Komiseri
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Hrant Ağacanyan'a âid memhûr kopya defteri huzûrumuzda açıldıkda içerisinde pek mühimm ve Mısır'dan gönderilmiş kırmızı mührü bir kıt'a mektûbla bir kıt'a makbûz ilm ü haberi zuhûr eylediğini mübeyyin işbu zabt varakası zahrına şerh ve imzâ' eyledik

24 Nîsân 331

Şu'bede Tercemân
(İmza)

İkinci Şu'be Kâtibi
(İmza)

Şu'be Komiseri
(İmza)

İkinci Şu'be Müdîri
(İmza)

Bundan başka Taşnaksütyun Komitesinin evrâkı tedkik olunurken o miyânda Hrant Ağacanyan'a âid Mısır'dan mersûl diğr mühimm bir mektûb zuhûr eylediğini mübeyyin şerhdir / 2 Mayıs 331

Şu'be Tercemânı
(İmza)

İkinci Şu'be Müdîri
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Cehâlet sayikasıyla ben bu parayı verdim ve fırkaya dâhilim böylece i'tirâf ediyorum / 22-23 Mayıs 331

Yirmi yedi lira verdim. Yarın akşam dâhil olduğum cem'iyetin isimlerini de söyleyeceğim

(İmza)

----- ۞ ----- ۞ -----

**Mısır Müdâfaa-i Milliyye-i Nefsiyye Ermeni Komitesi İstanbul
murahhası ve vekîli Erzurumlu Hrant Ağacanyan veled
Ohannes'in ifâde-i mazbûtasıdır / 9 Mayıs 331**

İsm ve hüviyyetinizi söyleyiniz

İsmim Hrant pederimin ismi Ohannes lakabımız Ağacanyan'dır Erzurumluyum 1303 tevellüdlüyüm on senedir büyük birâderim ticâretle İstanbul'da idi ben de dört senedir İstanbul'dayım pederim yedi senedir vefât etmiştir anın ticâretinde ben de devâm ediyorum. Ojüzdiyak(?) karşısında Kantoplu(?) Hânı'nda Gazikyan ile müştereken sarrâfiyye veya tekerlek işiyle ve Topalyan Hânı'nda tuhâfiye topdancı işiyle meşgulüm. Nişantaşı'nda Hacı Mehak Zukakı'nda Zarasancı(?) Apartmanı'nın dokuz numrosunda mukîm idim Nîsânın on birinde tevkif olunarak Ayaş'a teb'îd olunmuş idim şimdi İstanbul'a getirildim.

***Ma'lûme-i ticâretiniz memâlik-i Osmâniyye'nin nereleri ile vâkî
oluyordu.***

Sarrâfiyye işimiz İstanbul'daki tüccârlar ile idi İstanbul'da kâğıdlar kırardık. Bu iş zâten bono işidir. Tuhâfiye işine gelince Erzurum ve İstanbul'daki ba'zı esnâf ile vâkîdir bu işimiz de zâten parçacılıktır. Zâten tuhâfiye işine başlayalı altı ay olmuş idi. Gerek manifatura işinde ve gerek sarrâfiyyede bir hayli müşterilerimiz var isimlerini sayamam çokdur ve aklıma gelmez

Siz hangi fırkaya hangi komiteye mensûbsunuz

Benim hiçbir komite ve fırka-i siyâsiyye ile alâka ve münâsebetim yokdur.

Siz Taşnaksütyun Fırkasına mensûbsunuz bizce böyle ma'lûm

Hayır ben ne Taşnaksütyun Komitesine ve ne de Hınçakyan Komitesine ve ne de Ramgavar Sahmanatragan Komitesine mensûbum hiçbir komiteye dâhil olmadım ve bu sözlerimi en mu'teber zâtın şehâdetiyle isbât ederim.

***Ya sizin Mısır'daki bir müttehid (Marmin?) hey'ete mensûb olduğunuzu
anladık buna ne dersiniz.***

Hayır benim böyle hiçbir hey'et ve komite ile münâsebetim yokdur ticâretle alâkam vardır ben yalnız ticâreti bilirim.

***Bakınız size îzâh edeyim Mısır'da bir Müdâfaa-i Milliyye-i Nefsiyye
Beyn-el-fırak bir hey'et var siz onunla münâsebet-dâr ve alâka-dâr
bulunuyorsunuz bu bizce müsbetdir ne diyeceksiniz elimizde vesâik
var***

Hayır efendim dört mâhdır kendi ticâret işlerimle o kadar meşgulüm ki gazete okuyacak vaktim bile yokdu. Pederim vefât etdi sonra da 1910'da birâderim vefât etdi bizim üzerimize ticâret işleri yüklendi ben küçük kardeşimle bu yük altında kaldık bununla uğraşıyorduk başka şey bilmem

İşte sizin evrâkınız arasında zuhûr eden iki parça vesîka ki bunlardır okuyunuz. Bu iki vesîka sizin nâmınıza Mısır'daki Müdâfaa-i Nefsiyye-i Milliyye Beyn-el-fırak Hey'etinin müzekkire mührüyle geliyor. Târihi Teşrîn-i evvel 1914'dür ve size gönüllüler toplamanızı çalışmanızı Pasdirmacıyan'ı serian Kafkasya'ya göndermenizi hilâl yerine sâlibin muzafferen yakında kaim olacağını söylüyor ve diğer Temmuz 1914 târihli bir makbûz da aynı hey'etden aynı mühr ile geliyor işte o da budur sizin gönderdiğiniz yirmi beş Osmânî lirası îânenin makbûzudur bunlara ne diyeceksiniz. Sizin bu komite hey'etinin, memleketin harabiyete Hükûmet-i Osmâniyye'nin aleyhine çalışan kesânın İstanbul vekîl-i murahhası olduğunuz şu kâğıdlarla isbât olunuyor.

Efendim benim bu kâğıdlarla bir alâkam yokdur. Bunlar sahte şeylerdir. Benim evrâkım arasında mektûb kopya defterlerim vardı böyle şey yokdu. Bu bir iftirâdır belki benim evrâkım arasına bir alçak adam bunu gizlice koymuşdur hâtırıma geldi durun size söyleyeyim. Benim muâmelem olan Gürünlü Sebuhyan Hânı'nda Samuel Tomacyan isminde bir komisyoncu vardı kendisindeki alacağım için bunu protesto etdim borcunun bir kısmını ödedi diğer alacağımı da alamadım. Bence daha üç yüz şu kadar lira kendisinin borcu vardır. Bu kâğıdlar onun tarafından tertîb edilmiş olsa gerekdir ondan şübhem vardır.

Bu nasıl işdir, sen galibâ birden bire şu kuvvetli delîl karşusunda âciz kaldın. Vâdî-i inkâra bir def'a sapmış idin hâlâ devâm etmek istiyorsun hâl-bu-ki şu maddî deliller karşısında hiçbir diyeceğin yokdur. Hakikati söyle işin içinden çık.

Beni ve âilemi herkes tanır benim hiçbir komite ile alâkam yok bunu kabûl etmem ben bu kâğıdları ilk def'a görüyorum. Bunları kabûl etmem.

Pekâlâ senin nâmınla aynı mührle komiteden Temmuz 1914'de gelmiş diğer bir mektûb daha var fakat bu mektûb (Taşnaksütyun) komite merkezinin evrâkı arasında zuhûr ediyor. Ondan da seni bu hey'etin İstanbul murahhası ta'yîn etdikleri anlaşılıyor buna ne diyeceksin?

Efendim benim Taşnaksütyun ile de hiçbir alâkam yokdur evet bu mektûb da aynı hey'etin mührüyle ve aynı yazı ile bu da sahtedir. Diyeceğim başka bir şey yok. Bunlar düşmânlik olarak yapılmıştır.

Şimdilik ifâdeniz kâfidir imzâ' ediniz

Kâfi ise imzâ' ederim doğrudur / 9 Mayıs 331

(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

FEZLEKE

Numro Şube 2
125

İşbu evrâk-ı tahkikiyyenin mütâlaasından müstebân olacağı üzre Mısır'da 1912 senesinde teşekkül eden Ermeni Millî Müdâfaa-i Nefsiyye-i Beyn-el Fırak Hey'eti tarafından İstanbul'a gönüllü ve iâne mes'elesi için murahhas ta'yîn olunan (Hrant Ağacanyan)'ın kendisinden edilen şübhe üzerine tevkîfhât-ı umûmiyye miyânında tevkîfi icrâ' ve Ayaş'a sevk edilmiş olub hîn-i tevkîfinde hânesinden alınan evrâk-ı memhûre zabt varakası mücebince bil'âhire güşâd olunarak derûnunda merkuma hitâben Teşrîn-i evvel 1914 târihiyle Mısır'dan vârid olan bir mektûb bulunarak müfâdında kendisinin sa'y ve gayreti takdîr olunduğu ve gönüllü ve iâne cem'i için metânetle çalışması ve Pasdirmacıyan'ı serîan Kafkasya'ya göndermesi teblîg ve yakında hilâl yerine muzaffer sâlibin kaim olacağı beyân edilmekde olduğu gibi bir de aynı hey'etin yirmi beş liralık bir makbuzu zuhûr etmiş ve Taşnaksütyun komitesinin evrâkı tedkik olunduğu sırada komite evrâkı arasında dahi yine aynı hey'etin merkuma hitâben Temmuz 914 târihiyle yazılmış bir mektûb zuhûr ederek bu mektûbun dahi merkumun İstanbul'da hey'et için pek kıymetli bir muâvin olduğu ve sa'y ve gayret eylemesi lüzûmu bildirilmekde ve gönderdiği yirmi beş liranın makbûzu melfûf bulunduğu ilâve edilmekde ve bundan istidlâl olduğuna göre merkumun Mısır'dan murahhas ta'yîn olduğuna dâir olan Temmuz 914 târihli mektûbu komite merkezine bırakarak makbûzu da nezdinde hıfz eylediği ve muahharen aldığı Teşrîn-i evvel 914 târihli mektûbu da yine yanında alıkoyduğu anlaşılmakda ve merkumun isticvâbında mezkûr hey'ete ve komitelerden birine mensûbiyyetini kat'ıyyen inkâr eylemekde ise de şu kuvvetli delâil karşısında inkârın ehemmiyyeti kalmayıb bu hâlin kendisinin ancak evvel emrde vâdî-i inkâra girmiş olması hasebiyle nihâyete kadar inkârda ısrâra karâr vermesinden münbais olduğu şübhesiz görünmekde bulunmuş olub Mısır'daki hey'et-i mezkûrenin maiyyet ve sûret-i teşekkülüne gelince 1912 senesinin nihâyetlerine doğru Mısır'da Taşnaksütyun, Sosyal Demokrat Hınçakyan, Veragazmiyal Hınçakyan Komiteleri ittihâd ederek bir protokol imzâ' ve Ermeniliğin müdâfaası için bir hey'et teşkîl ve bu hey'eti (Millî Müdâfaa-i Nefsîyye-i Beyn-el Fırak Hey'eti) ünvânıyla tevsîm ve bir de iâne komisyonu tertîb eylemişler ve komisyona Mısır'da müteşekkil ve Bogos Nubar Paşa'nın riyâseti altında bulunan Ermeni Umûr-ı Hayriyye Cem'iyyet-i Umûmiyyesi a'zâsından Nubar Paşa'nın vekîl-i umûru Miğirdiç Antranikyan, Garuyalyan ve sâireyi de a'zâ olarak almışlardır ki Umûr-ı Hayriyye Cem'iyyeti sûret-i zâhirede siyâsiyyâtla meşgul olmadığı hâlde a'zâsından ba'zılarının şu siyâsî hey'ete duhûlû evvel emrde ba'zı kıl ü kale müceb olmuşsa da bu

da maksad-ı aslîyi ketm ârzûsundan ibâret olub Bogos Nubar Paşa'nın bil'âhire Ermeni mesâîli için Avrupa'ya seyâhate çıkması artık bu cem'iyet ile Beyn-el Fırak Müdâfaa-i Nefsiyye Hey'etinin maksad-ı aslîleri arasında bir fark olmadığını büsbütün izhâr etmiş ve bil'âhire mezkûr hey'ete Sahmanatragan Ramgavar Komitesi de dâhil olmuş ve hey'etin başlıca maksadı Ermenileri silâhlendirib hâzır bulundurmak idiğinden bunun için Adana ve havâlisiyle sâir Ermeni meskûn olan mahallere ki Ermeni ahâlînin teslîhine çalışılmış ve bu def'a Harb-i Umûminin hudûsu üzerine istihsâl-i emel-i millî için her dürlü mesâîye girişilmiş ve başlıca Amerika, Bulgaristan, Romanya ve bi-l-hâssa Kafkasya bunlara saha-i fa'âliyyet olarak İstanbul'dan dahi gizlice el altından iâne-i nakdiyye de bulunduğ u mahsûs olub şu sûretle hey'et-i mebhûsenin İstanbul'daki vekîl-i murahhası merkum (Hrant Ağacanyan) olduğ u tezâhür eylemiş ve merkumun muhâkemesinin icrâsı için Dîvân-ı Harb-i Örfîye tevdî'i muktezî bulunmuş olmağ la işbu fezleke tanzîm ve merbût melfûfât pusulası mücebince dört kıt'a evrâk ile berâber Müdîriyyet-i Umûmîyye-i Âliyyeye takdîm kılındı / 12 Mayıs 331

Kısm-ı Siyâsî İkinci Şu'be Müdîri
(İmza)

Muhâkeme
1661

Memâlik-i Osmâniyye dâhilinde bulunan Ermenilerden Rusya'ya gönüllü kayd edilen ve Müdâfaa-i Milliyye Beyn-el Fırak İttihâd Cem'iyeti ünvânıyla teşekkül eden bir cem'iyet-i ihtilâliyyenin vesâit-i icrâiyyesinden bulunan merkum hakkında Dîvân-ı Harb-i Örfîye muktezî muâmele-i kanûniyyenin îfâsı zımında Der-saâdet Merkez Kumandanlığı cânib-i vâlâsına takdîm olunur

12/13 Mayıs 331

Polis Müdîr-i Umûmîsi
(İmza)

Ehemmiyetle ta'kîbât-ı kanûniyyeye tevessül olunmak üzre evrâk Dîvân-ı Harb-i Örfî Riyâsetine tevdî' olunur.

Merkez Kumandanı
Kaim-makam
(İmza) 13 minh

----- ✎ ----- ✎ -----

Berây-i şahâdet celb edilen: Kısım-ı Siyâsî İkinci Şu'beye me'mûru taharrî me'mûrlarından Komiser Ali Rıza Efendi bin Hüseyin'in maal-kasem zabt edilen ifâdesidir. / 20 Mayıs 331

Ağacanyan'ın hânesini taharrî etmeye gittiğiniz zamân orada ne gibi evrâk buldunuz ve size irâe ettiğim 1 ve 2 numrolu pusulaları oradan mı aldınız mufasssalan ma'lûmât veriniz

Nîsânın on ikinci gecesı tevkifât-ı umûmiyye miyânında bende-nize Pangaltı mıntıkası tesâdüf etmiş idi. O gece Pangaltı Merkezi Ser-komiseri Abdurrahman Bey ile birlikde Hrant Ağacanyan'ın ikâmet etmekde olduğu apartmana gidildi kapıcı vâsıtasıyla apatmanın üst katında ikâmet eden Ağacanyan'ın odasına gidilerek kapıyı vurduğumuzda birâderi kapıyı açdı mezkûr apartmanda küçük bir odada yatmakda iken Ağacanyan'ı uykudan kaldırdık kapıyı açdı kendisine odasında taharriyyât icrâ' edeceğimizi bi-l-beyân muvâfakat etmesi üzerine karyolasının altında birkaç aded mektûb kopyası zuhûr etmiş idi bunların ticârete âid mektûb kopyaları olduğunu söylemiş ise de tedkik edecek kadar vaktimiz olmadığından berây-i tedkik en yeni târihlisinden bir dânesini aldık mezkûr mektûb kopyası siyah kablı bir defter şeklinde idi yine taharriyyât esnâsında Ağacanyan'ın odasında taharriyyât esnâsında sekiz on kadar mektûb ve şimdi irâe ettiğimiz 1 ve 2 numrolu pusulalarda Ağacanyan'ın yatmakda olduğu yatak odasında hattâ yatak ile ot minder altında zuhûr eden kâğıdlar miyânında zuhûr etmiştir zuhûr eden evrâk ve pusulaları siyah kablı kopya defteri arasına vaz' ederek taht-ı temhîre alınmış ve muahharen umûm miyânında Kısım-ı Siyâsî Müdîriyyetine gönderilmiştir

İfâdenizi imzâ' edeniz

Edeyim

(İmza) (İmza) (İmza) (İmza)

----- ----- -----

Ağacanyan ile Komiser Ali Rızâ Efendi'nin muvâceheleridir. / 20 Mayıs 331

Ali Rızâ Efendi; şu bir iki numrolu mektûblar ile diğer evrâkı nereden aldınız.

Evvelki ifâdemi tekrâr ederim.

(İmza)

Ağacanyan Efendi; Komiser Ali Rızâ Efendi'nin ifâdâtını dinleyib işiddiniz mi.

İfâdâtını işitdim şâhsen ta'yîn edemiyorum fakat beyânatına nazaran odamda taharriyyât yapan me'mûr olduğunu anladım.

İfâdenizi imzâ' ediniz

Edelim

Hrant Ağacanyan

(İmza)

----- ۞ ----- ۞ -----

Berây-i şahâdet celb edilen: Pangaltı Mevki'-i Merkez Komiseri olub yirmi dokuz yaşında Ayntablı Abdurrahman Efendi bin İsmail Efendi'nin maal-kasem zabt edilen ifâdesidir. / 20 Mayıs 331

Ağacanyan'ın hânesini taharrî ile gitdiğiniz zamân orada ne gibi evrâk bulduğunuz ve size irâe etdiğim 1, 2 numrolu pusulalar ile evrâk-ı sâireyi ordan mı aldınız tafsîlen ma'lûmât veriniz

Mezkûr gece birtakım eşhâsın hânelerinde taharriyyât icrâsıyla derdestleri için emr almışdım. Bu miyânda mûmâ-ileyh Ağacanyan'ın ikamet ettiği apartmana arkadaşım Komiser Ali Rızâ Efendi'yle birlikde gittik odabaşı vâsıtasıyla mûmâ-ileyhin ikamet ettiği dâireye çıkarak kapıyı çaldık bir müddet sonra ve bil'âhire kardaşı olduğunu öğrendiğim on sekiz yirmi yaşlarında bir çocuk dâirenin kapısını açdı. Birâderinin nerde olduğunu suâl etdik anın üzerine birâderinin yatak odasına götürdü. Aynı dâire dâhilinde ufacık bir oda derûnunda karyolasında pencere açık olduğu hâlde yatdığını gördüm. Hemân uykudan kaldırdık odada taharriyyât yaptık hiçbir evrâk bulamadık yalnız karyolanın baş tarafında ticârete müteallik kopya defterleri olduğunu gördük herbir ihtimâle karşı hareket etmiş olmak için mezkûr defterlerden yeni ve en son târihli olanı aldık. Odadan çıkmakda iken karyolada bulunan yatağın altına da bakmak hâtırımıza geldi. Arkadaşım Ali Rızâ Efendi karyola üzerine mevzû' şilteyi kaldırdı. İki şilte arasında birkaç parçadan ibâret Ermenice hurûfâtla yazılı ve zîr-i memhûr ve fakat mündericâtı ne olduğunu anlayamadığımız kâğıd parçaları çıktı. Mezkûr kâğıd parçalarını sâlif-ül-zikr defter derûnuna vaz' ve kendisiyle birlikde merkeze gönderdik merkezde mûmâ-ileyhde hâzır olduğu hâlde netîce-yi taharriyyâtı mutazammın zabt varakası tanzîm ve kendisine imzâ'

etdirildiği gibi derûnunda mezkûr kâğıd parçaları mevcûd olduğu hâlde kopya defterinin etrâf-ı erbaası ile sarılarak ve kendisi huzûrunda kırmızı mum ile bi-t-temhîr ve diğer arkadaşlarıyla birlikde sevk olundu. (1) ve (2) numrolu evrâkın mumâ-ileyhe âid olub olmadığını bahsine gelince: Bunu ta'yîn etmek birâz müşkil olmakla berâber karyola şiltelerinin arasından iki üç evrâkın zuhûr ve defter derûnuna vaz' olunarak ber-vechi ma'rûz temhîr edilmiş, mûndericâtı ne olduğu mechûl idiğinden gerek kasden, gerekse sehven değışdirilmek ihtimâli olmadığından mezkûr numrolu evrâkın mumâ-ileyhe âid olduğu tebeyyûn eylemekdedir

İfâdenizi imzâ' ediniz

Edeyim

(İmza)

----- ۞ ----- ۞ -----

Berây-i şahâdet celb edilen: İstanbul posta-hânesi sansür me'mûrlarından kırk altı yaşında Hidâyet Efendi'nin maal-kasem zabt edilen ifâdesidir./ 21 Mayıs 331

Ağacanyan'ın evrâkını size nasıl getirdiler ve ne vechle açdığınız evrâk arasında ne buldunuz

Mezkûr evrâkı ipe sarılmış olduğu hâlde kırmızı mum ile mühürlenerek göndermişlerdi huzûrumuzda açıldı evrâkı arasından irâe ettiğiniz 221 numrolu mektûblar çıkdı daha sâir evrâkı da vardı. Fakat kopya defterinin içinde çıkan evrâk şu bir ve iki numrolu mektûblardır

İfâdenizi İmzâ' ediniz.

Edeyim

Hidâyet

(İmza)

----- ۞ ----- ۞ -----

**Berây-ı şahâdet celb edilen: Polis Müdiriyyet-i Umûmiyyesi
Kısm-ı Siyâsisinde Kemâl Efendi bin Mehmed'in maal-kasem
zabt edilen ifâdesidir. / 21 Mayıs 331**

***Ağacanyan'ın evrâkını size nasıl getirdiler ve ne vechle açdınız evrâk
arasında ne buldunuz.***

Merkumun evrâkı ipiyle sarılı ve kırmızı mührle mahtûm olarak geldi
açdık kopya defterinin arasında irâe etdiğiniz bir ve iki numrolu
mektûbları bulduk.

İfâdenizi İmzâ' ediniz

Edelim

Kemâl

(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

**Maznûn-ı aleyh Sultanhammâmı'nda Topalyan Hânı'nda on iki
numroda manifaturacı olub Nişantaşı'nda Hacı Mehak
Sokağı'nda Horasancıyan Apartmanında 9 numrolu odada
mukîm yirmi sekiz yaşında Hrant Ağacanyan veled Ohannes'in
zabt edilen ifâdesidir. / 23 Mayıs 331**

Şu (1) numrolu pusulayı sen mi yazdın

Ben söyledim yazdılar imzâ' benimdir

Seni bu cem'iyyete kim dâhil etdi

Ben, Nerses Zakaryan ve Samoil Tomacyan ile Samoil'in Çakmacılar'da
Sebuhyan Hânı'nda 19 numrodaki odasında buluşmuşduk oraya
Samoil'in bir iş için vuku' bulan ihtârı üzerine gitmişdim Samoil Zakaryan'ı
bana takdîm etdi bu mes'ele geçen sene ibtidâsında idi her ikisi bana
Mısır'da bir cem'iyyet olduğunu ve bunun Avrupa pâ-yı tahtlarına bir
murahhas göndererek Avrupa ahâlîsinin ve hükûmetinin Ermeni
mes'elesine dâir nokta-i nazarını celb etmek için çalışmakda idiğini ve
bu husûs için lüzûm görülenlere yüz liranın i'tâsını benden ricâ etdiler
ben hiçbir para veremem diye her ne kadar söyledimse de Erzurum'da
pederine yapılan muâmele sana da tatbîk olunur diye beni tehdîd etdiler

ve Samoil Tomacyan dahi matlûbun olan 300 lira parayı tanımam dedi ve ayrıca sekiz yüz yetmiş dokuz liralık bonolarımı da te'diye etmeyeceğini bi-l-beyân bu paranın her hâlde i'tâsını söyledi zâten ilk def'a görüşdüğümüz zamân tekmîl matlûbâtım bonoya merbût değildi bundan sonra bir mikdârını bonoya tahvîl etdim bundan başka Samoil muvâfakat göstermediğim hâlde hayatımın da tehlikede olduğunu bana izâh eyledi bu sûretle iki üç def'a kendisiyle ya'nî Samoil ile mülâkat etdim en nihâyet benden yirmi beş lira kadar para aldılar fakat parayı yalnız Samoil aldı

Avrupa'ya murahhas göndermek mes'elesi nedir Nubar Paşanın Avrupa'ya gitmesi mes'elesi midir

Nubar Paşanın plânı vechle Avrupa'ya izâm edilecek adamlar için bu masârife ihtiyâc olduğunu söylediler.

Bu cem'iyyet de kimler dâhildir.

Nerses Zaharyan, Samoil Tomacyan, Murad Hamparsum Boyacıyan, Can Gülyan Sako dâhildir

Bu saydığın adamlar Hınçak Komitesine mensûbdur bu Beyn-el Fırak Komite nedir buna dâir izâhât ver

Esâs ismi Hınçak olmağla berâber Ermeni milletin müdâfaası nâmına Beyn-el Fırak Müdâfaa Komitesi nâmını vermişler ve böylece milletin hukûkunu müdâfaa etmek zorunda bulunmuşlardır.

O hâlde bütün fırkaların ittihâdı husûl bulmuş oluyor demek değil mi

Evet efendim bu umûmî bir Ermeni fırkası oluyor ve diğer Hınçak ve Taşnaksiyon komiteleri ile icrâ-yı fa'âliyyet ediyor.

Ermenice'de Sako ismi mi vardır Safo ismi mi vardır

Sako ismi vardır Safo ismi yokdur Sako Serkis'in muhaffefidir.

Anadolu'da bir kıyâm-ı umûmî ihzârı için İstanbul komitesi reîsi ve azâları ne gibi ta'lîmât verdiler burası umûm memâlik-i Osmâniyye'nin komite merkezi olduğuna nazâran buradan bir ta'lîmât verilmiş olması lâzım gelir

Evet muhârebe başladığından beri komitenin isminden anlaşıldığı vechle bir kıyâm ve ihtilâl zuhûr ederse müsellehân hâzır bulunmaları ve kendilerini müdâfaa etmeleri için emirler verdiklerini el-yevm Ayaş'da menfî bulunan Parsih Şahbaz ve Samoil Tomacyan'dan işitdim hattâ son def'a İstanbul'da kongre yaptıkları vakt dahi bu emri tekrâr etmişlerdi

Yevm-i kıyâmı ta'yîn etmişler mi

En ziyâde propaganda yapan Parsih Şahbaz idi. Hâzır olmalıdır diye ve bu maksad için Anadolu'ya adam i'zâm ediyordu

Bu Parsih Şahbaz hangi komiteye mensûbdur

Taşnaksiyon Komitesine mensûbdur

Bu komitenin reîsi ve a'zâları kimdir

Samatya'da Ermeni mektebinde muallim ve el-yevm Ayaş'da menfî bulunan Haçak'dır azâları Parsih Şahbaz Tünel başında dükkânı bulunan Terzi Minerva "bu adam şişmanca ve bıyıksızdır ve el-yevm buradadır Ayaş'da menfî olub Ermeni mektebinde tagannî muallimi bulunan Çukuryan. Ve Nersis Zakaryan'dır bunların içinde Parsih kâtib-i mes'ûl idi

Şimdiye kadar verdikleri îzâhâta göre Taşnaksütyun ve Hınçakistliyan(?) komiteleri ile işbu Beyn-el Fırak komitenin vaz'îyetlerini tavzîh et

Bu bahs etdiğim adamlar Mısır'da teşekkül eden Beyn-el Fırak Müdâfaa-yı Milliye Fırkasındandır ve her yerde şu'besi vardır Paris'de, Cenevre'de, Niyork'da(?), Bükreş'de, İstanbul'da şu'beleri olduğunu biliyorum Rusya dâhilinde şu'be yokdur çünkü komiteciler Rusya hükûmetince bir aralık tazyîk edildiğinden kurbiyyeti dolayısıyla Bükreş'de şu'besi açılmışdır merkez-i umûmîsi Kahire'dedir merkez-i umûmîyi idâre edenlerden birisi Nubar Paşadır diğer a'zâları da vardır fakat diğerlerinin isimlerini bilmiyorum. Esâsen komitenin sûret-i teşekkülü gerek Hınçak ve gerekse Taşnaksütyun, Ramgavar. Veragazmiyal Hınçak [Esâs Hınçak Komitesinden bil'âhire bil'âhire ayrılarak teessüs eden ikinci şu'besi] fırkalarını birleştirmek ve bunların ittihâd ve ittifâkını meydâna getirmek ve bunlar hâricinde bulunan Ermeni milletini bir noktada cem' için anları da bu fırkaya sokmakdı

İstanbul şu'besindeki a'zâlar kimlerdir

Hınçakyanlardan Zakaryan. Murad. [Hamparsum Boyacıyan] Samoil Tomacyan Sako ve Taşnaksütyunlardan Parsih Şahbazyan. Minevra. Çukuryan olduğunu der-hâtır ediyorum ki bunlar hey'et idâre a'zâlarıdır. Kâtib-i umûmî ise Parsih Şahbazyan'dır kasa-dâr ise Zakaryan idi

Bu komiteye mensûb diğer a'zâlardan kimler vardır

Gayet hafî olduğundan hey'et-i idâreyi bilmek mümkün ise de a'zânın isimlerini bilmiyorum

İfâdeni imzâ' eyle. Bu sözleri sen mi söyledin ?

Edeyim. Evet, ben söyledim.

(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Hrant Ağacanyan'ın tekrâr alınan ifâdesidir/ 22 Ağustos 331

Başka verecek izâhâtın ve diyecek sözün var mı

Ben bundan evvel verdiğim ifâdâtı söylediğimin ertesi günü tekzîb etmişdim yazılmamışdı şimdi tekrâr ediyorum ki bunların aslı yokdur hakîkât değildir.

Bunların aslı olmadığı hâlde söyleyen sen değil mi idin

Ben söylemişdim

Cehâletle mi söyledin

Üç şey var birincisi intikam ikincisi cehâlet üçüncü tazyîk korkusudur

Kimden intikam almak istedin

Hiçbir alâkam olmadığım sırada Samoil Tomacyan ve refiklerinden intikam almak istedim

Samoil Tomacyan ve refikleriyle garezin ne idi

Samoil Tomacyan'dan matlûbâtım vardır onu yukarıda da söylemişdim nakdiyye veya mâl vereceksin demişdim kendisini gördüğüm zamân Bedri Bey'i tanıyorum demesi üzerine ben kendisine câsûs musun demiş idim bu sözün ertesi günü arkama adam koydurmuş

Cehâlet dediğin nedir

Şübhe ediyordum bil'âhire Tataryan Kengiri'ya gitmiş olduğunu işitdim bundan anladım ki Tomacyan sebep olmuşdur beni tevkif etdikleri vakt bunun gülmesi ve herkes kurtuluyor dendiği zamân Zakaryan sen Murad'ın yanına gideceksin diyor ki Murad Ankara'ya ve oradan Kayseriyye'ye gitmiş gûyâ kendi elleriyle koymuş gibi söyledi ben nefy edilmişdim Ayaş'a gönderdiler yetmiş bir kişi idik Ayaş'da on dört on beş gün sonra kaim-makam beye telgraf gelmiş çavuş geldi sabâhleyin gideceksin dedi çavuşla Ankara'ya geldim bir gece orada kaldım trenle İstanbul'a Polis Müdîriyyetine celb edildim oradan buraya gönderdiler

Senin evvelce verdiğin ifâdât doğru olmadığı farz olunsa cem'iyete âid adamların isimlerini ictimâ'-gâhları cem'iyete âid olmayan bir adam bilmeyecek bunları nereden biliyorsun.

Tomacyan'dan mâ-adâsını Ayaş'da gördüm şahıslarını ondan biliyorum.

Başka bir diyeceğin var mı

Ben bir fırkaya mensûb değilim kimseye fırka için para vermemişim ve o mektûblardan haberim yokdur

Ifâdeni îmzâ' eyle

Îmzâ' edeyim

(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Berây-i istizâh: Feriköy'ünde Kuyulubağ Sokağı'nda 33 numrolu hânede sâkin Çakmakcılar'da Sebuhyan Hânı'nda on dokuz numroda manifatura ticâretiyle meşgul Sivas Vilâyetinin Gürün kasabasından otuz yedi yaşında Samoil Tomacyan'ın ahz olunan ifâdesidir. / 23 Ağustos 331

Sen Hrant Ağacanyan'ı geçen evvelki Temmuz zarfında Mısır'da teşekkül eden Müdâfaa-i Nefsiyye-i Vataniyye nâmındaki cem'iyete kayd ettirmiş ve yirmi beş lira alarak göndermişsin ve bu cem'iyete girdiğin anlaşıyor ne diyeceksin

Aslı yok yalan ve iftirâdan ibârettdir

Öyle ise Hrant Ağacanyan'ın ifâdâtını sana okuyoruz dinle:

Dinledim: Bende-niz İttihâd ve Terakkî Cem'iyetine mensûbum Muammer Bey ile çalışdım Mustafa Necîb Bey berâber çalışalım demiş olduğundan ben Hınçak Komitesine girmedim Sabah Gülyan'ın cereyânları çıktı Sivas'da Hınçakistlerle alâka peydâ oldu buraya geldim Mustafa Necîb Bey ile çalışdım Reşâd Bey'den ve Bedri Beyefendi'den sorunuz ne anlarsam dakîkasında haber vermişimdir. Ermenilerle Türkleri tefrîk edecek bir mes'eleye karışmış isem tahkik ediniz cezâma râzıyım bunlar kat'iyen iftirâ' ve plândan ibârettdir Mustafa Necîb Bey sağ olmuş olsa idi şehâdet ederdi. Ağacanyan'ın söylediği mes'eleye gelince: Bunlar piyasada bankerdir Ağacanyan Kazıkyan ismindedir Yazmacı Hayk Misketyan ile akşama kadar ve Beyoğlu'na gezmeye giderler gece gündüz berâber bulunuyor. Kendisi iş yapmak istiyor. Fakat bilemiyor bende-niz yük ticâretiyle meşgulüm bin bin beş yüz lira koyayım Avrupa'dan yük getir dedi sipâriş ettik getirttik geldikden sonra ben istemem dedi ben böyle bir mes'eleye tesâdüf etmedim iflâsa çıkarım ya evvelden yapmamalıydınız demiş idim ağlamış idim Hrant Ağacanyan kendini denize at dedi. Gümrükden mâlları çekdik mâllar satılmayınca para vermem diyor bin yüz yetmiş liralık bono verdim moratoryuma dâhil olduğundan ödeyemedim para yok ne yapayım veremez oldum Onnik Karikyan ve Hrand'ın birâderi Kegam şimdilik para dursun moratoryum olduğundan haber ederiz dediler böylelikle dört beş ay geçti benden para talep etmediler birdenbire Arşavir mes'elesi çıktı. Onnik Ağacanyan Onnik Kazıkyan Kegam Ağacanyan bana evvelden sen tüccâr mısın ve-yâhûd hâfiye misin derlerdi. Açıkbaşyan ve şerîkleri mes'elesi ki Arşavir üzerine sû-i kasd olmuş idi bu sû-i kasdden dört beş gün sonra Hrant Ağacanyan bir sene kadar odama uğramadığı hâlde bir gün yazı-hânemde yalnız oturduğum sırada yazı-hâneme geldi şimdi sekiz yüz yetmiş beş lira borcum kalmış idi bunu yarın öğlene kadar eğer bu parayı ödersin ödemez isen bilmem neremden öpersin yarın öğlene kadar sana müddet göğe çıksan Ağacanyan'ı görmeyeceksin çocuklarını büsbütün

mahv edeceğim seni de gebertib içerisinde çıkartacağım Varteks Efendi ile Pastırmacıyan arkamda polis müdürü de benim evimdedir dedi ertesi günü sabâhleyin mağazasına gıtdim bir gün mühlet ver banka açık değil dedim yapamam dedi ben de ne yapacak isen git onu yap dedim bir gün iki gün içerisinde ne yapacağımı görürsün dedi bir iki gün geçti bir şey yapmadı Hesronyan'a gıtdik telgrafla mağazamın içerisinde sekiz yetmiş beş liralık mâlı kendisine teslim etdim bonoları iâde etdi. Bana dâimâ sen hâfiyesin bu hâfiyelikte devâm edecek olursan seni geberteceğim çocuklarını köprü başında dilendireceğim demiş idi mes'ele bundan ibâretedir. Ağacanyan'ın söylediği sözler bu esbâba müsteniddir.

İfâdeni imzâ' eyle

İmzâ' edeyim

Samoil Tomacyan

(İmza)

----- ۞ ----- ۞ -----

Mevkuf Samoil Tomacyan ve Hrant Ağacanyan haklarındaki tahkikat hitâm bulmağla bunlara müteallik ve Samoil'in maznûnîne ve esâsa mütedâir mütâlaa istifsâr ve metn-i tahkikat-nâmede isimleri mazbût ve gayr-i mevkuf Nerses Zakaryan ve Murad Hamparsum Boyacıyan ve Cihan Gülyan ve Sako ve Haçak ve Minerva ve Parsih Şahbazyan ve Çukuryan hakkındaki ta'mîkatin tefrîki .....(?) emrindeki iddiâları da beyân buyurulmak üzere tesyâr olunur / 25 Ağustos 331

----- ✎ ---- ✎ -----

Samoil Tomacyan'ın 37 - 123 - 151 - 156 ncı sahîfelerdeki beyânâtı üzerine ayrıca ta'mîkata mahall kalmamış olduğundan mevkuf-ı merkumun işbu fi'lden maznûniyyetle berâber 364 ve Hrant Ağacanyan ile müştereken mütecâsir olduğu ef'âle müteallik evrâk ile tevhitî ve esâs hakkındaki mütaâlaları istifsâr ve işbu evrâkda esâmisi munderic diğer eşhâsın tahkikatına devâm olunmak üzere tefrîki beyân buyurulmak üzere tesyâr olunur / 26 Ağustos 331

(Mühür) (İmza)

----- ✎ ---- ✎ -----

Memâlik-i Devlet-i Aliyyede bulunan Ermenilerden Rusya Hükûmeti hesâbına gönüllü kayd ve Ermeni sâkin olan mahallerde isyân ve iğtişâşlar tertîb ve bi-n-netîce memâlik-i Osmâniyye'nin bir kıt'asını idâre-i hükûmetden çıkarmağa teşebbüs etmek üzere hıttâ-i Mısriyye'de müteşekkil cem'iyyet-i ihtilâliyyenin Der-saadet hey'et-i faâlesinden bulunduğu tahakkuk edib hakkında Dîvân-ı Harb-i Örfiden i'dâm hükmü sâbit olan ve lede-l-arz karâr-ı mezkûr tasdîk-i âlî-i hazreti pâd-şâhiyye iktirân eylemekle emr ü fermân-ı hümâyûn mâ-bi-t-makrûn hazret-i pâd-şâhî mûcibince salben i'dâm edilen Erzurumlu Hrant Ağacanyan'ındır.

(Mülkiyye Cezâ' Kanûn-nâme-i hümâyûnun elli dördüncü mâddesi zeyline tevfiân)

----- ✎ ---- ✎ -----

İDDİÂ-NÂME

İşbu ve merbûtu istintâk-nâme ve evrâk-ı müteferriası mütâlaa ve tedkik olunur

Hükûmet-i hâzıra erkânına sû-i kasd icrâsına tasaddî eylemesinden dolayı maznûniyyeti istifsâr olunan Samoil Tomacyan ile memâlik-i Osmâniyye dâhilinde bulunan Ermenilerden Rusya Hükûmeti hesâb ve menfaatına olarak gönüllü kayd ve (Millî Müdâfaa-i Nefs Beyn-el-Fırak Hey'eti) ünvânıyla teşekkül eden cem'iyet-i ihtilâliyyenin vesâit-i icrâiyyesinden bulunmalarından dolayı maznûnen isticvâbları icrâ' kılınan Hrant Ağacanyan ve merkurum Samoil Tomacyan ve kezâlik nüfûz-ı me'mûriyyetlerini sû-i isti'mâl ile tehdîde kıyâm eyledikleri beyân olunan Kısım-ı Siyâsî me'mûrlarından Arşavir ve Nişan ile Simon ve bil'âhire bu bâbda maznûniyyetleri istifsâr edilen Kirkor Kayıkcıyan ve Agob Bahri Efendiler ile Samoil Tomacyan ve hânesinde Ermeni istiklâlîne âid levha zuhûr eden Arşagohî kadın haklarında üç kıt'a evrâk-ı tahkikiyye vechle icrâ' kılınan tahkikat-ı istintâkiyye netîcesinde / bunlardan Çakmakcılar'da Sebuhyan Hânı'nda on dokuz numroda manifatura ticâretiyle meşgul Sivas'ın Gürün kasabasından otuz yedi yaşında Samoil Tomacyan'ın tahkikatı bil-ikmâl haklarında i'tâ-yı hükm edilmiş olan kesân ile birlikde üç yüz yirmi dokuz senesi Ağustosunda Köstence'de akd olunan kongrede mensûb oldukları Ermeni Sosyal Demokrat Hınçakyan Fırkasının memâlik-i Osmâniyye dâhilinde kendi emellerine nâil olmak kasdıyla gayr-i kanûnî icrâât ve isyân ve fesâd îkâ'ı karâr-gîr oldukdan sonra keyfiyyet şubâta ta'mîm ve sırasıyla hükûmet-i hâzıra erkânına sû-i kasd etmek için icrâ' edilen ba'zı tertîbât ile komite tarafından perverde edilen makasid-i muzırratkâr-ânenin teshîl husûlüne hizmet eden eşhâsdan bulunduğu; ve merkurum Samoil Tomacyan'ın maznûn-ı aleyhimden Sultanhammâmı'nda Topalyan Hânı'nda on iki numroda manifatura ticâretiyle meşgul yirmi sekiz yaşında Hrant Ağacanyan ile birlikde (1912) senesinde merkez-i umûmîsi Mısır'da Kahire şehrinde olmak ve bütün Ermeni komitelerinin ittihâd ve iştirâki ve bunlar hâricinde kalan bütün Ermeni milleti efrâdını bir noktada cem' etmek üzere teşekkül eden ve esâsen Hınçak Fırkasından olub (Millî Müdâfaa-i Nefs Beyn-el Fırak Hey'eti) ünvânını alıb diğer Hınçak ve Taşnaksütyun komiteleriyle birlikde icrâ-yı fa'âliyyetle memâlik-i Osmâniyye dâhilinde Ermenilerle meskûn olan mahallerde müsellâh isyân ve iğtişâşlar tertîb ve aralarında cem' edecekleri iânâtla Avrupa efkâr-ı umûmiyyesini hükûmet-i Osmâniyye aleyhine tahrîk ve Ermeni mes'elesine dâir nokta-i nazarlarını celb ve harb-i umûminin hudûsı anında istihsâl-i emel-i millî için zuhûr edecek bir kıyâm-ı umûmîde müsellahan hâzır bulunarak memâlik-i Osmâniyye'nin bir kıt'asını idâre-i hükûmete cebren çıkarmağa teşebbüs etmek maksad-ı mel'anet-kârânesiyle teşekkül eden

cem'iyetin a'zâyı faalesinden oldukları / ve maznûn-ı aleyhimden Polis Müdüriyeti Umûmiyyesinde İkinci Şu'be'de Kısım-ı Siyâsî me'mûrlarından yirmi yedi yaşında Arşavir Efendi'nin dahi müştekî tüccârdan Mardiros Telliyan Efendi'nin Gedikpaşa'da Bostanali Mahallesi'ndeki Kilîsa Caddesi'nde vâkî' yirmi dört numrolu hânesine 11 Haziran 331 pencşenbih günü akşamı zevâlî sâat onda bil-müracaa kendisinin Hınçak Komitesi efrâdından olub Beyoğlu'nda kurşunla bacağından Hınçaklar tarafından cerh edilerek hey'et-i vükelâyı kurtardığına dâir mukaddime serdiyle ve Kafkasya Ermeni Hınçak Komitesine itâ-yı iânâtında bulunduğuna dâir hükûmetce müsâdere olunan evrâk miyânında bir kağıd gördüğünden bahsle şifâhen tehdîd ve i'dâmı intâc eden işbu keyfiyyetden tahlîsî zımnında evvelâ bin ve nihâyet iki yüz elli lira bir meblağ isteyerek ba'zı tekâlîf serd eylediği; ve Kısım-ı Siyâsî me'mûrlarından otuz iki yaşında Nişan Efendi ve Kalpakçılar başında usta Avadis'in dükkânında kunduracılık eden yirmi yedi yaşında Simon veled Aleksan ve Gedikpaşa'da Bostanali Mahallesi'nde sâkin on altı yaşında Kirkor Kayıkcıyan ve Köprülü Hânı'nda da'vâ vekîli elli yaşında Agob Bahri Efendi ile merkum Samoil Tomacyan'ın birlikde mahall-i vak'aya kadar gîtmek ve etrâfı tarassud ve ba'zen Kirkor'a icrâ' edildiği iddiâ' olunan bir fi'l-i şeniâdan bahs eylediği işbu tehdîd fi'line Arşavir'in fi'linin esbâb-ı husûlünü i'dâd ve teshîl ve ikmâle sebep olan ef'âlde bilerek merkuma muâvenet eylemek sûretleriyle fi'l-i mezkûrda fer'an zî-medhal oldukları ve Arşagohi kadının dahi hânesinde halkın galeyânını muharrik levha zuhûr eylediği / maznûn-ı aleyhimden Samoil Tomacyan'ın hükûmet-i hâzıra erkânını katl maksadıyla teşekkül eden komite erkânından olmak fi'linden dolayı istintâk-nâmenin (37, 123) ncü sahîfelerinde mûnderic olub Hınçakyan firârî hey'et-i idâresinden olduğuna ve Köstence'deki kongreden haber-dâr olub bu bâbda Arşavir'den ma'lûmât-ı mufasssala aldığına ve tedârikâtına dahi vâkîf olarak hükûmete ihbâr için i'timâd eylemediğine dâir müevvelen sebk eden ikrâr ve i'tirâfını ve şühûdun ale-d-derecât ihbârâtı ve tahkikat-ı ibtidâiyye evrâkıyla zâbitaca tanzîm edilen fezleke müfâdı ve elde edilmiş evrâk ve defâtir ve mekâtib ve tâlîmât-nâme tercemeleri muhteviyyâtı / ve Hrant Ağacanyan'ın dahi Millî Müdâfaa Komitesi a'zâsından bulunmak cürmünden dolayı ol bâbdaki evrâk-ı tahkikenin (5) ncî sahîfesinde Samoil'in Çakmakçılar'daki odasında birleşerek Zakaryan'ı kendisine takdîm etdiğine ve kendisine komiteden bahs ve tazyîk ile Samoil'in kendisinden yirmi beş lira kadar bir para aldığına ve birkaç def'a mülâkat eylediklerine ve Nubar Paşanın plânı vechle Avrupa'ya gönderilecek murahhaslara masârif edilmek üzere para cem' ediliğine ve bu cem'iyetin Nerses Zaharyan ve Samoil Tomacyan ve Murad Hamparsum Boyacıyan ve Can Gülyan ve Sako'nun dâhil olduğuna dâir olan ikrâr ve i'tirâfı ve bu sûretle diğer maznûn-ı aleyh Samoil Tomacyan'a atf-ı cürm eylemesi ve merkum Hrant'ın 12 Şubat 331 gecesi ikamet-gâhının hîn-i taharrîsinde yatağı altında elde edilib [Kahire Müdâfaa-i Nefsiyye Beyn-el-Fırak Hey'eti]

mührünü ve Reîs Aram ve kâtibi Haykoni imzâları ile ve 19 Teşrîn-i evvel 1914 târihini hâvî ve kendisinin sû-i gayreti bi-t-takdîr Türk Hükûmetinin siyâsî ve askerî harekâtı hakkında mufassal ma'lûmât vermesi ve yakinen hilâl yerine muzaffer salîbî göreceklerinden dolayı bilâ-pervâ çalışmaları lüzûmundan ve halâsın yakın olacağından ve sâireden bâhis ve komitenin mühr-i resmîsini hâvî bir kıt'a mektûb ile kezâlik komitenin ünvânıyla mühr-i resmî (kesik okunamıyor) Vıram Şabuh imzâsını ve 5 Temmuz 1914 târihini hâvî ve merkum Hrânt Ağacanyan'dan memnûniyyetle millî müdâfaa-i nefis için yirmi beş lira ahz olunduğunu muhtevî bir kıt'a makbûzu sûret-i mütercemeleri ve Komiser Ali Rızâ ve Abdurrahman ve Sansür Hidâyet ve Kism-ı Siyâside Kemâl Efendilerin sûret-i şehâdâtı ve evrâk-ı tahkikiyye müeddâsı ve fezleke zübde-i müfâdı ve tehdîd fi'linde dahi vâzihan vuku' bulan müştekînin hasr-ı iştikâsı / Arşavir'in gerek tahkikat-ı ibtidâiyye esnâsında ve gerek ind-el istintâk vak'a gecesi Mardiros'un komiteye i'tâ' eylediği îaneyeye dâir olan vesîkanın hükûmetçe elde edilen evrâk miyânında zuhûr etmesinden korkduğunu i'tirâf eylemesine mukabil işin hükûmet nazarında olanca üryânlığıyla anlaşılması zımnında kendisini kurtarmak üzere bin lira istediğine dâir olan ve Kirkor Kayıkcıyan ve Agob Bahri Efendilerin dahi fi'l-i şenî' mes'elesinden dolayı para alınıb verildiğine mütedâir bulunan ikrâr-ı müevvilleri ve diğer maznûn-ı aleyhimin ifâdât-ı mütebayineleri ve Arşavir'in şuhûddan Vehbi, Hidâyet ve Hamdi Efendiler tarafından cürm-i meşhûd hâlinde der-dest edilmesi ve istimâ' kılınan şuhûdun tarz-ı iştikâ' vechle mesbûk olan ihbârâtı ve zabt varakaları ve kezâlik evrâk-ı tahkikiyye ve fezleke mündericâtı ve maznûn-ı aleyhimâ Arşagohî'nin hânesinde resm zuhûru mâddesi dahi tâyan vuku' bulan ikrâr ve i'tirâfı gibi delâil ve emârât-ı kanûniyye ile anlaşılmiş olmağla ictimâ-i cerâim vukuna mebnî tahkikat-ı câriyyenin tevhîdi / ve merkumundan Samoil Tomacyan ve Hrânt Ağacanyan'ın hareket-i vâkıaları Mülkiyye Cezâ' Kanûnunun elli beş ve elli sekizinci mâddeleri hükmünü müstelzim ef'âl-i cinâiyyeden bulunmuş olduğundan merkumanın ol vechle cinâyetle lüzûm-ı muhâkemelerine ve Arşavir'in cürm-i müddeâ bih ise tehdîd-i vâkıanın şifâhen vukuna nazaran kanûn-ı mezkûrun yüz doksana birinci mâddesinin ikinci fıkrası ve diğer maznûn-ı aleyhim Nişan ve Simon ile Kirkor Kayıkcıyan ve Agob Bahri Efendilerin cürmleri ise bunlardan Kirkor'un sigar-i sinni ind-el-muhâkeme nazar-ı i'tibâra alınmak üzere kanûn-ı mezkûrun kırk beşinci mâddesi delâletiyle yüz doksana birinci mâddenin fıkra-i sânisî ve Arşagohî kadının dahi kanûn-ı mezkûrun doksana dokuzuncu mâddesi üçüncü zeyli hükmünü müstelzim cünha ef'âlinde bulunmuş olduğundan diğer cinâyet maznûnlarıyla birlikde muhâkemeler icrâ' kılınmak üzere merkumun dahi ol vechle cünha ile lüzûm-ı muhâkemelerine ve esnâ-i tahkikatda maznûniyyetleri anlaşılan gayr-i mevkuf Nersis Zakaryan ve Murad Hamparsum Boyacıyan ve Cihan Gülyan hakkında Müdâfaa-i Milliyye Komitesine duhûl ve tehdîd ve Sako ve Haçak ve Minerva ve Parsih

**Şahbazyan ve Çukuryan hakkında dahi Müdâfaa-i Milliyye Komitesine
hidmet ve Arzruni hakkında ise yalnız tehdîd fi'llerinden dolayı cereyân
eden tahkikatın tefrîkine karâr i'tâsı taleb ve iddiâ olunur / 23 Eylül 331**

(Mühür) (İmza)

----- ----- -----

KARÂR

Hükûmet-i hâzıra erkânına sû-i kasd icrâsına tasaddî eylemesinden nâşî maznûniyyeti istifsâr olunan Samoîl Tomacyan ile memâlik-i Osmâniyye dâhilinde bulunan Ermenilerden Rusya Hükûmeti hesâb ve menfaatine olarak gönüllü kayd (Millî Müdâfaa-i Nefs Beyn-el Fırak Hey'eti) ünvânıyla teşekkül eden cem'iyet-i ihtilâliyyenin vesâit-i icrâiyyesinden bulunmalarından dolayı maznûn-ı aleyh olan Hrant Ağacanyan ve merkurumla iştirâki i'tibâriyle maznûniyyeti sorulan sâlif-ül ism Samoîl Tomacyan ve kezâlik nüfûz-ı me'mûriyyetlerini sû-i isti'mâl ile tehdîde kıyâm eyledikleri da'vâ olunan Polis Müdîriyyeti Umûmiyyesi Kısım-ı Siyâsî me'mûrlarından Arşavîr ve Nişan ile Sîmon Aleksan ve âhiren maznûniyyetleri istifsâr edilen Kirkor Kayıkçıyan ve da'vâ vekîli Agob Bahri Efendilerle merkurum Samoîl Tomacyan ve hânesinde Ermeni istiklâlîne âid levha zuhûr etmesinden maznûniyyeti sorulan Arşagohi kadın haklarındaki üç kıt'a evrâk-ı tahkikiyye mûcibince icrâ' kılınan tahkikat-ı istintâkiyye netîcesinde bunlardan Çakmacılar'da Sebuhyan Hânı'nda on dokuz numroda manifatura ticâretiyle meşgul Sivas'ın Gürün kasabasından otuz yedi yaşında Samoîl Tomacyan'ın, tahkikatı bi-l-ikmâl haklarında hükm-i i'dâm i'tâ' kılınmış olan ma'lûm-ül esâmî eşhâs ile birlikde üç yüz yirmi dokuz senesi Ağustosunda Köstence'de akd olunan kongrede mensûb oldukları Ermeni Sosyal Demokrat Hınçakyan Fırkasının memâlik-i Osmâniyye dâhilinde kendi emellerine nâil olmak kasdıyla gayr-i kanûnî icrâât ve isyân ve fesâd îka'ı karâr-gîr oldukdan sonra keyfiyyeti şua bâta ta'mîm ve sırasıyla hükûmet-i hâzıra erkânına ve be-tahsîs Dâhiliyye Nâzırı Tal'at Bey'den başlayarak mukarrerât-ı müttehizeyi mevki'-i fi'le koymak için ba'zı tertîbât icrâ' ve ta'yîn kılınan birtakım fedâî eşhâs Der-saâdet'e isrâ' ile perverde eyledikleri makasid-i mefsedet-kârânenin icrâsına mübâderet eyleyen eşhâsdan bulunduğ; ve merkurum Samoîl Tomacyan'ın maznûn-ı aleyhimden Sultanhammâmı'nda Topalyan Hânı'nda on iki numroda manifatura ticâretiyle meşgul Erzurumlu yirmi sekiz yaşında Hrant Ağacanyan ile birlikde bin dokuz yüz on iki senesinde merkez-i umûmîsi Kahire-i Mısır'da olmak ve bütün Ermeni komitelerinin ittihâd ve iştirâki ve bunlar hâricinde kalan kâffe-i Ermeni milleti efrâdını bir noktada cem' etmek üzere teşekkül eden ve esâsen Hınçak Fırkasından olub ber-minvâl-i muharrer (Millî Müdâfaa-i Nefs Beyn-el Fırak Hey'eti) ünvânını alıb Hınçak ve Taşnaksütyun vesâir komitelerle birlikde tevhid-i mesâî ederek memâlik-i Osmâniyye dâhilinde Ermenilerle meskûn olan mahallerde müselleh isyân ve iğtişâşlar tertîb ve aralarında cem' etdikleri iânâtla Avrupa efkâr-ı umûmiyyesini Hükûmet-i Osmâniyye aleyhine tahrîk ve Ermeni mes'elesine dâir nokta-i nazarlarını celb keyfiyyâtını esâs program olmak üzere ta'yîn etmekle berâber harb-i umûmînin hudûsunu müteâkîb istihsâl-i emel-i millî için îka' edilecek kıyâm-ı umûmîde müsellehan hâzır bulunarak memâlik-i Osmâniyye'nin

Ermenilerle meskûn bulunan kıt'asını idâre-i hükûmetden cebren çıkarmağa teşebbüs etmek maksad-ı mel'ânet-kârânesi dahi programına idhâl ve bu sûretle kayd olunan a'zâlar miyânına zâten Hınçak bulunması dolayısıyla girmiş olan Samoil Tomacyan'ın merkur Ağacanyan'ı dahi idhâl eylediği ve her ikisinin işbu cem'iyyetin a'zâ-yı faalesinden oldukları; maznûn-ı aleyhimden Polis Müdiriyyet-i Umûmiyyesinde İkinci Şu'bede Kısım-ı Siyâsî me'mûrlarından yirmi yedi yaşında Arşavir Efendi'nin dahi müştekî Mardiros Telliyan Efendi'nin Gedikpaşa'da Bostanali Mahallesi'ndeki yirmi dört numrolu hânesine 11 Haziran 331 Pencşenbih günü akşamı zevâlî sâat onda bi-l-mürâcaa kendisinin Hınçak Komitesi efrâdından olub Beyoğlu'nda kurşunla bacağından Hınçaklar tarafından – hıyânet ettiği ser-riştesiyle – cerh edilerek hey'et-i vûkelâyı bu komitenin taarruzâtından kurtardığına dâir serd-i mukaddemâtdan sonra Kafkasya Ermeni Hınçak Komitesine Telliyan Efendi'nin i'tâ-yı iânâtında bulunduğu dâir hükûmetce Ermenilerden müsâdere olunan evrâk miyânında hasb-el me'mûriyye bir kâğıd gördüğünden bahsle işbu kâğıdın imhâsı için kendisine akçe vermesi lâzım geldiğini beyân ve aksi takdîrde varak-ı mazmûnunun i'dâmını intac edeceğini bi-l-ityân evvelâ bin ve nihâyet iki yüz elli lira isteyerek tehdîd eylediği ve merkurun işbu harekâtında yine Polis Müdiriyyeti Umûmiyyesi Kısım-ı Siyâsî me'mûrlarından otuz iki yaşında Nişan'ın dahi merkuma müşâreketi bulunduğu, geçen sene Muhsinehâtûn Mahallesi'nde ta'mîr ettirmekde olduğu hânesinde bulunduğu sırada Kalpakçılar başında usta Avadis'in dükkânında kunduracılık eden yirmi yedi yaşında Simon veled Aleksan ve Bağçecik'deki Amerikan Mektebi vekîl-i harcı mütebâidinden Kuryan Hınçak Komitesinden aldıkları ta'lîmât üzerine servet-i şahsiyyesi câlib-i dikkat mertebede olmasından nâşî komite hesâbına akçe kurtarmak emeliyle Gedikpaşa'da Bostanali Mahallesi'nde sâkin on altı yaşlarında Kirkor Kayıkcıyan nâm şahsı iknâ' ederek yukarıda beyân olduğu vechle Telliyan Efendi'nin tehî hânesinde bulunduğu sırada zâten açık olan hânenin kapısından Kirkor'u içeriye koyarak Telliyan'ın bulunduğu mahalle suûdunu müteâkıb kendileri de giderek gûyâ çocuğa fi'l-i şeni' icrâsına teşebbüs ettiği bahânesiyle tehdîd ve zâbıtaya ma'lûmât vermemek için evvelce hâzırlamış oldukları beş yüz liralık bir senede imzâ' etmesi için tahvîf eyledikleri ve Telliyan'ın adem-i muvâfakat ve feryâdı üzerine cebren üzerinden otuz lirayı mütecâviz akçesini ahz ü gasbla savuşdukları ve birkaç gün sonra müretteb olduğu vechle keyfiyyet Hınçak Komitesi Hey'et-i Merkeziyyesine düşürülerek ve Gedikpaşa Mektebi Müdiri ve mezkûr komite a'zâ-yı nâfizesinden ve mütebâidinden Nerses veled Parsih Zakaryan Efendi'nin musanna' tavassut ve şefâatiyle hey'et-i merkeziyyece Artin veled Agob Cihan Gülyan ve Samoil Tomacyan ve Arzruni nâm he'yet-i idâre a'zâları karâr-ı cem'iyyet vechle meclis-i udûl teşkîl ederek tarafeyni istimâ' ve Komite Reîsi Murad Hamparsum Boyacıyan tarafından dahi Telliyan Efendi ayrıca iknâ' edilememesi üzerine hey'et-i mezkûre netîce-i

tahkikatını bi-t-tab' Telliyan aleyhinde intâc ederek keyfiyyeti hey'et-i merkeziyyeye ve çocuğa bin lira tazminât i'tâsı lüzûmunu da Telliyan Efendi'ye tebliğ eylediği ve Telliyan'ın karâr-ı vâkı'a adem-i mutâvaatı ve bir taraftan da zâbitaca icrâ' kılınan tahkikat evrâkı cihet-i adliyyeye tevdi' kılınması üzerine Telliyan Efendi'nin vûkelâ-yı deâvîden Agob Bahri Efendi'ye mürâcaat ederek tahkikat-ı câriyyede müdâfaasını deruhde etmesi zımında kırk liraya pazarlık ederek nısfını peşinen te'diye eylediği ve Agob Bahri Efendi'nin dûş-ı vekâletine tahammül eylediği vezâif-i müdâfaayı îfâ etmesi lâzım gelir iken bir taraftan mütebâidinden olan sâlifü-l-esâmi komite reîsi ve a'zâlarını keyfiyyetden haber-dâr etdiği gibi diğer taraftan da Telliyan Efendi'yi komitenin karârından ve eşhâs-ı merkumenin şahıslarından tedhîş ederek sahâif-i tahkikatda ma'lûm-ül mikdâr akçesini verdirerek ve kendisi de ma'kud-ün-aleyh akçenin nısf-ı diğerini ahz eylediği ve hattâ Arşavir'in de işbu mukasemeye tâ o zamân dâhil olarak otuz lira aldığı ve ahîren tehdîdâtının şu mübâdî i'tibâriyle haber husûle geldiği ve binâberin işbu eşhâsın müştereken tehdîd ve akçe gasbına mücâseretleri; ve Arşagohi kadının dahi hânesinde galeyân-ı muharrik ve Ermenilik amâlini musavver levha zuhûr eylediği: Bunlardan Samoil Tomacyan'ın hükûmet-i hâzıra erkânını katl kasdıyla teşekkül eden ve eczâ-yı memâlik-i Osmâniyye'den ma'lûm-ül esâmisi vilâyât-ı eyâdî-i Osmâniyân'dan nez' maksadıyla mukarrerât ittihâz ve teşebbüsât icrâ' eden komite erkânından bulunduğu istintâk-nâmenin yüz yirmi üçüncü ve otuz yedinci sahîfelerinde mûnderic olub Hınçakyan Fırkası hey'et-i idâresine dâhil ve a'zâyı nâfizesinden olduğuna ve Köstence'deki kongreden haber-dâr olub bu bâbda Arşavir'den ma'lûmât-ı mufassala aldığına ve tedârikâta dahi vâkıf olduğuna ve hükûmete ihbâr edememesi i'timâd eylemediğine dâir sebk eden ikrâr ve i'tirâfı ve Hınçak Komitesi ile alâkasını kesdiğini ve dokuz on aydan beri kat-ı alâka eylediğini söylediği hâlde bir taraftan Ağacanyan'ı komiteye idhâl etmekle berâber geçen sene Kânûn-i sânisî zarfında yukarıda îzâh olduğu vechle Telliyan Efendi mes'elesinde teşekkül eden hey'et-i udûl miyânında bulunduğu kezâlik ikrârıyla anlaşılması ve şühûdun ale-d-derecât ihbârâtı ve tahkikat-ı ibtidâiyye evrâkıyla zâbitaca tanzîm edilen fezleke müfâdî ve elde edilen evrâk ve defâtir ve mekâtib ve ta'limât-nâme tercemeleri muhtevîyyâtı ile Hrant Ağacanyan'ın dahi Millî Müdâfaa-i Nefs Beyn-el Fırak Hey'eti a'zâsından bulunmak cürmünden dolayı ol bâbdaki evrâk-ı tahkikiyyenin beşinci sahîfesinde Samoil'in Çakmakcılar'daki odasında birleşerek Zakaryan'ı kendisine takdîm etdiğine ve kendisine komiteden bahs ve tazayyuk ile yirmi beş lira kadar bir para alarak komiteye idhâl etdiğine ve bu mülâkâtın birkaç def'alar vuku' bulduğuna ve Nubar Paşanın plânı vechile kendisinden alınan akçenin Avrupa'ya gönderilecek murahhaslara mesârif edilmek üzere toplanan mebâliğ kabîlinden olduğuna ve bu cem'iyyetin hey'et-i idâresinde İstanbul için Nerses Zakaryan ve Samoil Tomacyan ve Murad Hamparsum Boyacıyan ve Cihan Gülyan ve Sako ve Minerva

dâhil olduğuna mütedâir ikrâr ve i'tirâfı ve bu sûretle diğer maznûn-ı aleyh Samoil Tomacyan'a da atf-ı cürm eylemesi ve merkurum Hrant'ın 12 Şubat 330 gecesı ikamet-gâhının hîn-i taharrisinde yatağı altından elde edilip bâlâsı Kahire-Mısır ve Millî Müdâfaa-i Nefsiyye-i Beyn-el-fırak Hey'eti numro 205 ve 169 – 19 Teşrîn-i evvel 1914 ve 3 Temmuz 1914 târihleriyle müverrih ve Reîs Haykoni ve Kâtibi Aram imzâ' ve mührlerini muhtevî iki kıt'a mektûb mûndericâtında Ağacanyan tarafından gönderilen yirmi beş liranın alındığına ve bu gibi eşhâsın hey'etleri miyânına girmesi kendilerince medâr-ı mefharet olduğu ve İstanbulca Hrant Ağacanyan'ın şahsının mezkûr komiteye en büyük zahîr olacağı cihetle iftihâr edildiği ve 205 numrolu varakanın zamân-ı irsâli muhâbere-i umûmiyyenin ser-zede-i zuhûr olmasından sonraya müsâdif bulunması i'tibârıyla bu mektûbda dahi [Türk Hükûmetinin siyâsî ve askerî harekâtı haklarında mufassal ma'lûmât veriniz bu cihet Ermeni me'bûsları vâsıtasıyla mümkün olabilir Basdırmacıyan'ı çabuk Kafkasya'ya gönderiniz yakinen hilâl yerine salîbi göreceksiniz bilâ-pervâ çalışınız memâlik-i ecnebiyyeden Kafkasya'nın halâs-kâr ordusuna takım takım gönüllüler iltihâk etmektedir siz de gönüllüler gönderib onların menfaatine iâne toplamağa çalışınız halâs yakındır dâima ketûmiyyet ve serî' cevâb] ibârâtını mûnderic bulunmuş ve halâs olunacak Ermenistan için Türkiye'ye karşı muhârib Rus kuvâsına iltihâkı ve netîceten dâhilen ve harîcen Hükûmet-i Osmâniyye üzerine tehâcûmî mutazammın olan tahrikât-ı vâkı'anın işbu târihten birâz sonra delâil-i fi'liyesinin dahi zuhûr etmiş bulunması ve işbu cihât kâmilen Hrant Ağacanyan'ın i'tirâfâtıyla da teeyyüd eylemesi ve Arşavir'in harekâtı hakkında da Komiser Ali Rızâ ve Abdurrahman ve Sansür Hidâyet ve Kısım-ı Siyâsîde müstahdem Kemâl Efendilerin sûret-i şehâdâtı ve evrâk-ı tahkikiyye müeddâsı ve fezleke mûndericâtı ve tehdîd fi'linde dahi Telliyan Efendi'nin hasr-ı iştikâsı ile ânı müeyyed olan Kirkor Kayıkcıyan ve Agob Bahri Efendilerin ifâdâtı ve Kirkor Kayıkcıyan ile vâlidesinin tehdîd netâyici olan akçeyi aldıkdan sonra da'vâları olmadığını ve kezâlik paraları der-ceyb etdikden sonra Hınçak Komitesi nâmına Hamparsum Boyacıyan ve şahsî olarak Simon Aleksanyan taraflarından Telliyan Efendi'ye bu bâbda hiç kabâhati olmadığını ve kendilerinin bir şey görmediklerine dâir hatt-ı destleriyle muharrer ve imzâlarını muhtevî i'tâ' eyledikleri evrâk sûret-i mütercemelerine Arşagohi'nin tâyıan vuku' bulan ikrâr ve i'tirâfına ve Arşavir'in cürm-i meşhûd hâlinde der-dest olunmasına binâen maznûn-ı aleyhimin harekât-ı vâkıaları rehîn-i sübût olmağla İctimâ-i Cerâim-i Kaide-i Kanûniyyesine tevfiķan tahkikat-ı câriyyeyi ihtivâ' eden üç kıt'a zabt-nâme müteferriâtının tevhidine ve her ne kadar cihet-i adliyyece tehdîd fi'linden Simon Aleksan ve Kuryan ve Kirkor Kayıkcıyan haklarında tahkikat icrâ' ve men'-i muhâkeme kararı i'tâ' kılınmış ise de karâr-ı vâkı'ın mesnedi yalnız tarafeynin mücâvebâtından i'bâret kalarak mâr-üz-zikr evrâk ve sair tahkikat hâric bırakılmış ve delâil-i cedîde zuhûruna kadar mukarrerât-ı kat'iyeden

ma'dûdiyyeti bedîhî bulunan mezkûr karâr-nâmenin tahkikat-ı hâzırada dest-res olunan delâil ve inkişâf eden husûsât üzerine ta'mîkat îfâ-yı keyfiyyetin intâcını mâni' olamayacağına ve merkumundan Samoil Tomacyan ve Hrant Ağacanyan'ın cerâim-i mesrûdelerinden a'zam fi'lleri ve memâlik-i Devlet-i Aliyye'den bir kısmının eyâdî-i Osmâniyye'den nez'ine fi'len teşebbüs-i tazammun eyleyen hareketlerinden dolayı Kanûn-ı Cezânın elli dördüncü mâddesi zeyl-i fıkra-yı ûlâsına muvâfık olarak mücâzât-ı terhîbiyyeyi müstelzim ef'âl cümlesinden görülmüş olduğundan Nişan ve Arşavir'in fi'li tehdîd-i vâkı'ın şifâhen vuku'na nazaran yüz doksan birinci mâdde-i kanûniyye ikinci fıkrasına ve Simon ve Kirkor Kayıkcıyan ve Agob Bahri Efendilerin hareketleri dahi bunlardan Kirkor Kayıkcıyan'ın sigar-i sinni sebebiyle kırkinci mâdde fıkra-i sânisî nazara alınmak üzre ânîf-ül-beyân yüz doksan birinci mâdde fıkra-i sânisine ve Arşagohî kadının fi'li de doksan dokuzuncu mâdde üçüncü zeyline mutâbık olarak mücâzât-ı te'dîbiyyeyi müstelzim ef'âl cümlesinden bulunmuş idiğinden Dîvân-ı Harb-i Örfîce muhâkemeleri icrâ' kılınmak üzre bunlardan mevkuf Samoil Tomacyan ve Hrant Ağacanyan'ın cinâyetle ve yine mevkuf Nişan ve Arşavir ve Simon Aleksanyan ve gayr-i mevkuf Kirkor Kayıkcıyan ve Agob Bahri Efendi ve Arşagohî kadının cünha derecelerinde lüzûm-ı muhâkemelerine ve esnâ-yı tahkikatta maznûniyyeti anlaşılan gayr-i mevkuf mütebâidinden Nerses Zakaryan ve Murad Hamparsum Boyacıyan ve Cihan Gülyan ile Müdâfaa-i Nefsiyye-i Beyn-el Fırak Hey'eti a'zâsından Sako ve Haçak ve Minerva ve Parsih Şahbazyan ve Çukuryan ve Arzruni ve Kuryan ile 63 ve 74 numrolu evrâkda esâmîsi mazbût diğer refikleri haklarındaki tahkikatın tevhitden icrâsı zımnında lüzûm-ı tevhit ve tefriğine müttefikan karâr verildi / 25 Eylül 331

(Mühür) (İmza)

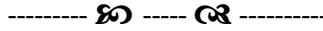
İcrâ-yı muhâkemeleri talebiyle bu bâbdaki evrâk-ı da'vâ Dîvân-ı Harb-i Örfî Riyâseti aliyyesine takdîm olunur / 26 minh

(Mühür) (İmza)

----- ۞ ----- ۞ -----

Tuğra: El-gazî Abdülmecid bin Mehmed Hân el-muzaffer dâimâ

Memâlik-i Devlet-i aliyemde bulunan Ermenilerden Rusya Hükûmeti hesâbına gönüllü kayd ve Ermeni sâkin olan mahallerde isyân ve iğtişâşlar tertîb ve bi-n-netîce memâlik-i Osmâniyyemin bir kıt'asını idâre-i hükûmetden çıkarmağa teşebbüs etmek üzre hıttâ-i Mısriyye'de müteşekkil cem'iyet-i ihtilâliyyenin hey'et-i faâlesinden bulunduğu iddiâsıyla maznûn-ı aleyhim olan eşhâsdan Sultanhammamı'nda Topalyan Hânı'nda on iki numroda manifaturacı Erzurumlu Hrant Ağacanyan veled Ohannes'in Dersaadetim Dîvân-ı Harb-i Örfîsınca icrâ' kılınan muhâkeme-i vicâhiyyesinde ef'âl-i mesrûdenin mütecâsiri olduğu sâbit olduğundan ol-vechle mücrimiyyetine ve Mülkiyye Cezâ' Kanûn-nâme-i Hümâyûnumun elli dördüncü maddesi zeyline tevfi'kan i'dâmına karâr verildiği Dîvân-ı Harb-i mezkûrdan tanzîm olunub huzûr-ı hümâyûn-ı şâhâneme arz ve takdîm kılınan mazbatada gösterilmiş olmağla mücibince irâde-i seniyye-i mülûkânem mehâbet-rîz sünûh ve sudûr olmuştur imdî sen ki umûr-ı harbiyyemiz Nâzırı iftihâr-ül-eâlî ve-l-eâzım muhtârül-ekâbir vel-efâhim Enver Paşa dâme ulüvvühü sen merkum Hrant Ağacanyan veled Ohannes hakkında lâhik olan hükmü icrâ' etdiresin tahrîren fi-l-yevm-is-sânî ve-l-ısrîn min şehri-i safer-ül-hayr sene erbaa ve selâsîn ve selâse mie ve elf

Harbiyye Nezâreti
Umûr-ı Mahâkim Müdîriyyeti
1 Müdîriyyet numrosu
466
5332 Nezâret numrosu

Der-saâdet
5-11-331

Merkez Kumandanlığına

Hulâsa
Hrant Ağacanyan'ın i'dâmına dâir

5 Kânûn-ı evvel 331 târih ve İdâre-i Örfiyye Kalemi 2290 numrolu tezkireye cevâbdır

Memâlik-i Devlet-i Aliyyenin bir kıt'asını idâre-i hükûmetden çıkarmağa tasaddî eylediği bi-l-muhâkeme sâbit olan Hrant Ağacanyan'ın i'dâmına dâir Der-saâdet Dîvân-ı Harb-i Örfisinden 23 Teşrîn-i sâni 331 târihli mazbata ile verilen karârın lede-l-arz tasdîk-i âlî-i hazret-i Padişahîye iktirân eylediği ba-tezkire-i sâmiyye iş'âr buyurulmuş ve bu bâbdaki irâde-i seniyye-i mülûkânînin sûret-i musaddakası ile merkum hakkında tasdîr olunan emr-i âlî leffen tesyâr kılınmış olmağla mantûk-ı münîfinin tenfiziyle keyfiyyetin inbâsı beyân olunur.

Harbiyye Nâzırı
Enver

Mahrem
Mahâkim
12219

----- ۞ ----- ۞ -----

Harbiyye Nezâreti
Umûr-ı Mahâkim Müdîriyyeti

İrâde-i Seniyye Sûreti

Memâlik-i Devlet-i Aliyyenin bir kıt'asını idâre-i hükûmetten çıkarmağa tasaddî eylediği bi-l-muhâkeme sâbit olan Erzurumlu Hrant Ağacanyan'ın Mülkiyye Cezâ' Kanûn-nâmesinin elli dördüncü mâddesi zeyline tevfiķan i'dâmına dâir Der-saâdet Dîvân-ı Harb-i Örfisinden verilen karâr tasdîk edilmiştir

İşbu irâde-i seniyyenin icrâsına Harbiyye Nâzırı me'mûrdur 22 Safer 334 / 17 Kânûn-ı evvel 1331 Mehmed Reşâd

Başkumandan Vekîli
ve Harbiyye Nâzırı
Enver

Sadr-ı a'zam
Mehmed Said

Aslına mutâbıkdır

(Mühür)
Umûr-ı Mahâkim Müdîriyyeti
4 Kânûn-ı evvel 1331

----- ----- -----

Şehr-i hâlin ikinci çehâr-şenbih günü hâne ve dükkânlarında bomba olduğunu ihbâr edilen Sofular Mahallesi'nde Tayak oğlu on altı yaşlarında Ohannes'in zabt edilen ifâdesidir / 3 Temmuz 330

Ohannes doğrusunu söyle inkâr etme zîrâ hânenizde bombalar zuhûr etdi bunlar kaç aded i'mâl edilmişdi kimin tarafından sipâriş edildi ve nereye sevk edildiler hakikat-i hâl neden ibâret ise ber tafsîl söyle

Hakikat-i hâl neden ibâret olduğunu söyleyeceğim efendim nâmûsum üzerinedir fakat siz de beni affediniz çünkü benim kabâhatim yokdur bundan bir mâh mukaddem kunduracılar içerisinde Akuciyan'ın(?) kunduracı dükkânında çalışmakta olan yirmi yaşlarında ismini bilemediğim ter-i siyâh bıyıklı ve esmer benizli bir Ermeni delikanlısı, başında siyâh kuzu derisinden papak iksâ eder bir şahs on gün mukaddem bizim dükkâna gelerek birâderimle görüşdü ve dört aded bomba sipâriş eyledi gitdi birâderim Karnik dört aded bombayı iki günde i'mâl etdi bundan altı gün ya'nî geçen cum'a ertesi günü akşam üzeri merkur şahs dükkâna gelerek birâderim Karnik ile görüşdü ve sipâriş ettiği dört aded bombayı ki dükkân derûnunda mahfûz bulundukları [dut] sandığının içinden birâderim çıkarıp beş mecîdiyye ücret-i i'mâliyyesi olarak merkurdan ahz edib bombaları teslim etmişdir mezkûr bombalar ikisi memelidir ikisi memesizdir ahz eden şahs bombaları bir mendîl içerisinde vaz' ederek gideceği sırada [Acabâ bunları bende olduğunu şübhe ederler mi çünkü hükûmetin önünden geçeceğim] diye söylemişdi birâderim de al götür de nasıl bilir isen öylece yaparsınız dedi o vakt anladım ki bunun hânesi hükûmet civârında olmalıdır ve bombaları değirmene nakl edeceğini de söylemişdi ya değirmencidir ve-yâhûd Değirmenciyan'dırlar görür isem tanırım fakat ismini pederini bilemem

Devâm ediniz

Bu dört bombadan başka bizde daha bomba yokdur lâkin bizim evde der-dest edilen bombaların mutlaka bunun tarafından getirilib hânemize bırakıldı fakat ikisi be-heme-hâl onun yedindedir

3 Temmuz 330

Sofular Mahallesi'nden Tayak oğlu
Ohannes
(İmza)

Merkez Takım Kumandanı
(İmza)

Takım Kumandanı Mülâzım-ı Evvel
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

**Hânesinde bomba zuhûr ederek tevkif olan Sofular Mahallesi'nden
Tayak oğlu Karnik'in zabt edilen ifâdesidir / 3 Temmuz 330**

***Karnik bak sen bu geçen cum'a ertesi günü akşam üzeri dükkâna
birisi gelmiş evvelce sipâriş ettiği bombaları ahz etmiş ve i'mâliyyesi
olarak sana birkaç mecîdiyye vermiş olduğunu söylüyorlar hakikati
inkâr etme kaç aded bomba yaptınız ve ne mikdâr para mukâbilinde
aldınız sipâriş eden bombaları kimdir nereye götürdü ne edecekti bi-l-
itirâf söyleyiniz.***

Evet doğrusunu söyleyim ismini hattâ nereli olduğunu da bilemediğim
bir şahs fakat görür isem teşhîs ederim geçende dükkânımıza geldi bir
model ya'nî bir kalıb çıkardı bana bundan dört aded acele yapar
mısınız dedi ben de yapayım dedim beş mecîdiyyeye pazarlık etdik altı
gün kadar oluyor ya'nî geçen cum'a ertesi günü akşamı dükkâna geldi
ben de i'mâl etmişdim dört adet bomba ikisi memeli ikisi memesiz lâkin
memeleri kendi cebinden çıkardı kendisi takacakdı üzerinden bir
mendîl çıkarıp bunları bombaları içerisine koyub gitdi nereye
götürdüğünü bilemiyorum ve ne edeceğini dahi bilemiyorum mes'ele
bundan ibâretti

***Nasıl olur da sana sipâriş eden adamı bilemiyorsun çünkü imâl
ettiğiniz bombadır bir bayağı adama tabî i'mâl edilemez bu adamın
kim olduğunu bilirsiniz söyle***

Doğru söylüyorsunuz fakat bu adamın kim olduğunu hakikat
tanıyamam lâkin görürsem teşhîs edebilirim dükkânımıza acele geldi
sipâriş etti ben de bilemedim yaptım bu da aldı götürdü nereye
götürdüğünü kat'iyyen bilemiyorum.

***Dükkânda bombaları verdiğiniz adam ahz etdikden sonra ya'nî
gideceği zaman acabâ üzerimde şübhe ederler mi diyerek bir şeyler
söylediği gibi hattâ hükûmet yanından geçeceğim gibi sözlerde
bulunmuş ne dersiniz***

Hayır o sırada benim işim vardı bombalar sandığın yanında idiler
parayı ya'nî beş mecîdiyye bıraktı oradan aldı bu dört bombanın ikisi
delikli idi ve meme takılacağını ve kendisi takacağını söyledi ben ocak
başında iken ceketinin cebinden mendîlini çıkardığı sırada takacağı
memelerden bir danesinin yere düşdüğünü gördüm diğer ikisi memesiz
idi yalnız birer dane büyükçe deliklerini yapmışdım ve öyle olması
söylemiş idi bunları mendîline koyarak çıkıp gitdi hükûmet tarafından
gideceğim ve üzerimde bulunduklarından şübhe edilir gibi hiçbir şey
söylemedi nereye ne tarafa gitdiğini bilemiyorum doğrusu böyledir

Beyhûde inkâr ediyorsunuz bu adamı mutlaka evvelce de tanır ve bilirsiniz çünkü bayağı bir kimseye memnû' olan bu gibi şeyleri i'mâl etmeyecek derecede fikre muhtâc değilsiniz

Bu adamı görür isem ancak teşhîs edebilirim evvelce kat'iyyen tanıdığım bir sîmâ değildir i'mâl ettiğim bombaları bilmeyerek yaptım hükûmetce memnû' olduğunu bilmiş olsa idim yapar mı idim

İfâdenizi yazdım doğru ise imzâ' ediniz

Söylediğim ifâdeler doğrudur bilerek söyledim aklım başımdadır çocuk değilim tasdik ederim.

3 Temmuz 330
Sofular Mahallesinden Tayak oğlu
Karnik Usta
(İmza)

Merkez Takım Kumandanı
(İmza)

Takım Kumandanı Mülâzım-ı Evvel
(İmza)

----- ✍ ----- ✍ -----

Tekrâr Tayak oğlu on altı yaşlarında Ohannes'in zabt edilen ifâdesidir / 3 Temmuz 330

Ohannes sen doğrusunu söylemiyorsun bundan bir sene evvel pederiniz tarafından i'mâl edilen elli aded bombayı senin tarafından birisine vermişsiniz kime verdiniz ise söyleyiniz nasıl oldu.

Bundan bir buçuk sene evvel kadar oluyor pederimiz de hayatta idi

Sahîfe 4

Devâm ediniz

Pederim tarafından i'mâl edilen fakat pek iyi hatırımda yokdur kaç aded olduğunu bilemem kırk elli ne kadar idi epeyce bir zamandır bunları evvelce İratosyan Ticâret-gâhında müstahdem ve şimdi nerede ne iş ile meşgul olduğunu bilemediğim fakat el-yevm Sofular Mahallesi'nde Hanta'nın hânesinde müste'ciren bulunmakda olan Mardiros Dellalyan sipâriş ederek Ankara'ya sevk ve nakl edeceğinden bombaları mübâyaa edib aldığını lâkin kimlere verdiğini bilemiyorum kendisinden sorunuz efendim hattâ parasını pederim almışdır beher adedi birer mecîdiyye olmak üzre verilmişdir mes'elenin doğrusu ve hakikati böyledir

Bu ifâdenizi de imzâ' eder misiniz

İfâdem hakikatdır birâderime de sorunuz tasdîk ederim

3 Temmuz 330

Merkez Takım Kumandanı
(İmza)

Takım Kumandanı
Mülâzım-ı Evvel
(İmza)

Sofular Mahallesi
Tayak oğlu Ohannes
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Üç yüz otuz senesi şehir-i Temmuz'un üçüncü Pencşenbih günü müddeî-i umûmîlikden verilen / 3 Temmuz 330 târihli taharrî müzekkiresi üzerine zîrde vaz'-ül-imzâ' me'mûrîn ile Sevadiye Mahallesi'ne gidilib mahalle-i mezkûrdan Nazar oğlu Haykazon(?) ve birâderi Ağya Vartin'in müştereken ikamet etdikleri hâne hâricden taht-ı muhâfazaya alınarak mahalle-i mezkûrdan Dengel(?) oğlu İstepan ve Parsih oğlu Nişan ve Bogos oğlu Bedros ile hâne sâhibi Ağya Vartin hazır oldukları hâlde usûlen hâne-i mezkûrun fevkanî ve tahtânî kısımlarında bulunan odalarla sâir müştemelâtı taharrî edilib bomba veyâ bomba i'mâline mahsûs âlât ve edevât zuhûr etmediğinden işbu taharrî-i zabt varakası tanzîm kılınarak hâzırûn tarafından zîri tasdîk kılındı.

3 Temmuz 330

Jandarma Neferi
(Mühür)

Jandarma
(Mühür)

Jandarma Çavuşu
(Mühür)

Polis Me'mûru
(İmza)

Polis Me'mûru
(İmza)

Komiser Muâvin
(İmza)

Jandarma Merkez Takım Kumandanı
(İmza)

Birâderi Artin
(İmza)

Haças(?) Ağya
(İmza)

Mahalleden Bogos oğlu Bedros
(İmza)

Mahalle-i mezkûrdan Parsih oğlu Nişan
(İmza)

Sevadiye Mahallesi'nden Dengel
oğlu İstepan
(İmza)

Esnâ-yı taharriyyâtda hânemizden bir şey zâyî' olmadığından zîri tasdîk ederiz / 3 Temmuz 330

Diğer Birâderi Ağya
(İmza)

Hâne Sâhibi Artin
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Hânesinden bomba zuhûr etmesinden dolayı taht-ı nezâretde bulunan Sofular Mahallesi'nden Tayak oğlu Karnik Ustanın ikinci def'a zabt olunan ifâdesidir 4 Temmuz 330

Tarafınızdan i'mâl edilen eczâ-yı muhribeden birçok bombanın Tokad'a gönderildiği haber alınmıştır Tokad'a ne mikdâr bomba ve ne vâsıta ile gönderdiniz ve mezkûr bombaları Tokad'da kime gönderdiniz ise hakikat-i hâli îzâhen söyle.

Bundan dokuz mâh mukaddem Romanya'nın Köstence iskelesine gitdim beni burada bulunmadığım sırada Tokadlı dökmeçi esnâfından Ohan oğlu Setrak Samsun'dan gelirken birâderimin yanına uğrayıp beş aded bomba yaptırıp Tokad'a götürdüğünü Romanya'dan geldikde birâderim Ohannes bana söyledi birâderim Ohannes Setrak'a vermiş olduğu bombaların memelerini takmaksızın teslim ettiğini söyledi ise de mezkûr bombaları kaçır gurişâ yapığundan ma'lûmâtım yokdur.

Tokadlı Ohan oğlu Setrak'ı evvelce biliyor mu idiniz Tokad'a satmış olduğunuz bombanın adedi fazla olduğu hâlde hakikati ne için söylemiyorsun

Merkum Setrak pederi Ohan'dan hamam tası aldığımızdan bu sûretle merkumu tanıır ve selâm sabâh ederiz benim bildiğim birâderim Ohannes tarafından i'mâl edilmiş

Sahîfe 5

Devâm ediniz

beş aded bombadan başka Tokad'a bomba göndermedik

İfâdeni tasdik et

İfâdemi tasdiklen imzâ' ederim

Komiser Muâvin
(İmza)

Jandarma Merkez Takım
Kumandanı
(İmza)

Maznûn Karnik
Usta
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Hânesinden bomba zuhûr eden maznûn Tayak oğlu Ohannes'in ikinci def'a zabt olunan ifâdesidir/ 4 Temmuz 330

Birâderiniz Karnik'in ifâdesinden anlaşılmasına nazaran birâderiniz Romanya'da iken Tokadlı Ohan oğlu Dökmeci Setrak'a birçok bomba i'mâl ve fûrûht etmişsiniz hakikat-i mes'ele neden ibâret ise ketm etmeyib doğrusunu söyle

Bundan sekiz ay evvelîsi birâderim Karnik Romanya'da iken pederimle ahz ü i'tâlâları bulunmasından ismini işitdiğim Tokadlı Ohan oğlu dökmeci Setrak bizim dükkâna geldi birâderim Karnik'i suâl etdi Romanya'ya gitdiğini söylediğimde Samsun'a gidiyorum geldiğimde seninle konuşurum deyib Samsun'a gitdi bir buçuk hafta sonra Samsun'dan geri gelerek tekrâr bizim dükkâna uğradı bana hitâben pederiniz bomba yapıyor idi sen de i'mâl eder misin demesi üzerine ben de istersen üç beş dane döker veririm dedim delik delmeksizin ve meme koymaksızın yapmak üzre beher adedini birer mecîdiyye pazarlık etdik beş altı bomba döküb ihzâr edeceğimi söz verdim merkum Setrak'ın parası olmadığından pazarlık mucibince bombaları yapmak ve parasını gönderdiğinde teslim etmek üzre mukavele etdik bu söz üzerine Setrak Tokad'a gitdi ben de bombaları döküb hazır etdim on on beş gün sonra Ohan oğlu Setrak'ın imzâsıyla bir mektûb elinde olduğu hâlde ismini bilemediğim ve görececek olursam tanıyacağım kısa boylu sarı benizli ve sarı bıyıklı tıknaz vücûdlu bir yaylıcı dükkâna

Sahîfe 6

İfâdene devâm et

geldi Setrak Ustanın mektûbunu ve bombaların parası olan beş mecîdiyyeyi verib bombaları teslim alarak götürdü birâderim Karnik Romanya'dan geldiğinde bu mes'eleyi söylediğimi der-hâtır ediyorum.

Tokadlı Setrak Ustanın bombalar için size göndermiş olduğu mektûb nerededir bombaları merkum Setrak ne sûretle isti'mâl edeceğini sana söyledi mi

Mes'eleye sekiz dokuz ay olduğundan Ohan oğlu Setrak'ın göndermiş olduğu mektûbun nerede kaldığını bilemiyorum bombaları ne için yapırdığını merkum Setrak'dan sorduğumda Tokad'da satacağım dedi ve lüzûm olursa tekrâr sipâriş edeceğini söyledi ise de yazmış olduğu mektûbda Tokad dökmeci esnâfından Katoliklerin Agob ile Karabet'e dökürdüğünü yazıyor idi hakikat-i mes'ele bundan ibâretdir.

Tokadlı Ohan oğlu Setrak seninle bombaları pazarlık ettiğini ve-yâhûd merkumun mektûbunu hâmil olarak gelib bombaları vermiş olduğun yaylıcıya bombaları teslim ederken gören oldu mu

Gerek Setrak ile pazarlık etdiğimi ve gerekse bombaları yaylıcıya verdiğimi bir kimse görmedi ve bomba mes'elesi hafî olarak yapıldığından başka kimsenin bomba yapıldığından ma'lûmâtım yokdur

Alet ve eczâ-yı muhribeden bomba i'mâli kanûnen memnû' olduğu hâlde hilâf-ı kanûn olarak bomba yapmanızda ki esbâb nedir

Setrak Ustanın ibrâmı üzerine beş aded bomba döküb bil'âhire yaylıcı ile gönder bomba yapmanın memnu olduğunu bilmiyorum.

İfâdeleri okudum doğru ise tasdik et

İfâdelerim doğrudur tasdîken imzâ' ederim

Komiser Muâvin Jandarma Merkez Takım Kumandanı Maznûn Ohannes
(İmza) (İmza) (İmza)

----- 80 ----- 83 -----

İcrâ' edilen taharriyâtta dükkânından bomba i'mâline sâlih üç aded atık top güllesi zuhûr eylemesinden dolayı taht-ı nezâretde bulunan Aşağı Sevadiye Mahallesi'nden Nazar oğlu otuz iki yaşında dökmeci esnâfından müteehhil çocuklu Ermeni lisâniyla okuyup yazmak bildiğini beyân eden Ağya'nın maznûn sıfatıyla zabt olunan ifâdesidir/ 5 Temmuz 330

Sahîfe 7

İcrâ-yı san'at etmekde olduğunuz dökmeci dükkânının taharrisinde zuhûr eden atık top güllelerini nereden aldınız ve mezkûr gülleleri neden isti'mâl edersiniz ve ne vakitten beri dükkânınızda bulunuyor

Pederim müteveffâ Ohannes dökmeci esnâfından olub bundan yirmi sene mukaddem bende-niz on iki yaşında iken dükkâna girdiğimde mezkûr gülleler dükkânda olduğunu gördüm dükkânda olan lüzûmsuz hırdavatlar miyânında bulunuyordu ba'zen büyük ocakda dökme dökmeğimiz sırada ağırlık olmak üzere körüğün üzerine mezkûr gülleleri kor idik pederim zamanından kalmadır.

Sizin pederiniz zamanından beri bomba yapmak ile meşgul bulunduğunuz ihbâr edildiği gibi dükkânınızdan zuhûr eden üç aded atık top güllelerinden birinin içerisi boşalmış ve etrâfında meme vaz' etmek üzere dört mahallinden delinmiş bomba yapmak üzere ihzâr edilmiş olduğu ve sizin bomba i'mâliyle meşgul bulunduğunuz anlaşılıyor inkâr etmekden fâide çıkmaz işin hakikati söyle

dükkânınızdan zuhûr eden ve bomba hâline gelmiş olan gülleyi irâe ediyorum bakınız da hakikati söyleyiniz

Müteveffâ pederimin bomba yaptığından ma'lûmâtım yokdur irâe etmiş olduğun gülle evvelce söylediğim vechle pederimin zamânından beri dükkânda bulunuyor kimin yaptığını bilemiyorum şimdiye kadar bomba yapmadığım gibi ve yapmak üzere çalışmadım bana iftirâ ediyorlar ve iftirâ eylemelerindeki esbâbı da bilemiyorum

İfâdeni tasdik et

İfâdemi tasdîkan imzâ' ederim

Komiser Muâvini

(İmza)

Jandarma Merkez Takım

Kumandanı

(İmza)

Maznûn

Nazar oğlu Ağya

(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Görülen lüzûm üzerine maznûnlardan Tayak oğlu Karnik'in üçüncü def'a zabt olunan ifâdesidir / 5 Temmuz 330

Ba'zı mühimm ifâdeniz olduğu haber alınır ifâdeniz ne ise izâhen söyle

Bâyezidpaşa Mahallesi'nde ikamet eden an-asl Sivaslı olup şöhretini bilemediğim uzun boylu ve değnekle gezer Topal Hacı burada hiçbir işle meşgul olmayıp Taşnaksüyun, Hınçaksüyun kulüblerini ve kahve-

Sahîfe 8

İfâdene devâm et

hânelerde dolaşır merhum Topal Hacı en ziyâde Taşnaksüyun Kulübüne devâm eden ve Tımar-hâne civarında bulunan Ermeni Kız Mektebinde muallimlik eden Cemil Efendi ve mezkûr kulüp kahvecisi Agop ve birâderi Avadis ile her vakt düşüb kalkar merhum Sivaslı Topal Hacı bundan iki ay evvel hâricden birçok (dinamit) getirib Sivas'a Tokad'a Erbaa'ya Niksar'a gönderdiğini bizim dükkâna gelib söyledi ve büyük kıtada birkaç bomba dökdüreceğini ve benim yapmağımı söyledi ise de ben öyle şey dökemem ve bizim ocakda yapılmaz demem üzerine ben kalıbını verir dökdürürüm diye amucam dökmeci esnâfından Tayak'ı oğlu Hamparsun'un dükkânına gidib kalıb vererek merhum Topal Hacı beş altı aded büyük bomba dökdürdü ben hükûmete götürülünceye kadar Topal Hacı tarafından dökdürülmüş olan büyük bombalar amucamın dükkânında duruyor idi yapdırmış olduğu bombalara Tıstıs'ın(?) Mihran'a kilağuz açtırmak üzere mürâcaat edib Mihran'ın dahi işi çok olduğundan kilağuzları açmadığını Topal Hacı bana söyledi

merkum Topal Hacı fesâd başı bir adamdır hattâ bundan evvel Samsun'da müsâdere edilen tüfenkler merkum Topal'ın nâmına gelib Topal Hacı tarafından tevzî' edileceğini aralıktan işitdim ise de kimlerin söylediğini bilemiyorum. Geçen hafta Tokad'a satılmak üzere gönderilen martin tüfenklerinden ikisi iâde edildiği sırada reji kolcuları tarafından tütün aranırken müsâdere edilib Mardikyan mağazasında on lira verilerek mezkûr martinler istirdâd edilmiştir.

Sivaslı Topal Hacı burada yaptığı bombalar ile hâricden getirdiği (dinamitleri) nerelere sevk ediyor merkum Hacı'nın Tokad Erbaa Niksar'da adamları kimlerdir ve kimler ile görüşür bu cihetlerden ma'lûmât var mıdır

Merkum Topal Hacı Sivaslı tüccârdan Benyamin(?) ve Tokad'dan Kızılatış'ın(?) altında un fabrikası bulunan Camkırtan ve Yazmacı Gölebatmazlar ile pek sıkı muârefesi olduğundan Topal Hacı yaptırmış olduğu bombaları bunlara göndermesi ihtimâldir

Sahîfe 9

İfâdenizde Tokad'a satılmak üzere getirilen martinlerden ikisi iâde edilirken reji kolcuları tarafından yolda der-dest edildiğini söylüyorsun mezkûr tüfenkler ne mikdârda ve buradan kim tarafından gönderilib Tokad'da kime teslim edilmiştir ve tüfenkler buradan ne vakt gönderildi buralarını açık söyleyiniz

İfâdemde geçen hafta dedim ise de tüfenklerin reji kolcuları tarafından der-dest edildiği Sebilağzı harîkenden on on beş gün evveldir buradan ne mikdâr tüfenk gönderildiğini ve Tokad'da kime teslim edildiğini bilemiyorum Mardikyan nâmına gelmekde iken iki tüfengin der-dest edildiğini tüfenkleri getiren Amasyalı Hallacoğlu Ağya bana söyledi merkum Ağya'nın şimdi hangi mahallede ikamet ettiğini bilemiyor isem de kunduracı olub şimdi arabacılık eden şöhretini bilemediğim Kırkor'un aylıkla arabasını sürüyor merkum Ağya celb edilib isticvâb olunursa Tokad'a giden tüfenkler hakkında ma'lûmât alırsınız

İki günden beri nezâretde bulunuyorsun seni tazyîk ve işkence eden var mıdır yoksa bu ifâdenizin hakikat olduğunu mu söylüyorsun

Hiçbir taraftan tazyîk edilmiyorum hakikati söyleyecek olursam kurtaracağıma kanâat ettiğimden bildiğim ve işitdiğim şeyleri söylüyorum

İfâdeni okudum tasdik et

İfâdemi tasdîkan imzâ' ederim

Komiser Muâvin
(İmza)

Jandarma Merkez Takım Kumandanı
(İmza)

Maznûn
Karnik
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Maznûnlardan Karnik'in ifâdesine nazaran isticvâbına lüzûm görülmesinden celb edilen Bâyezidpaşa Mahallesi'nden olub Alçakköprü başında çarkçı ve tornacı esnâfından Tıstıs'ın(?) Ohannes'in dükkânında çalışmakta bulunan Hayrgir(?) oğlu otuz sekiz yaşında Mihran'ın îzâh-ı mâdde zımında zabt olunan ifâdesidir / 5 Temmuz 330

Amasya'da ikamet eden Sivaslı Topal Hacı Agob'u tanır ve bilir misin

Mahallemizde ikamet ettiğinden dolayı Sivaslı Topal Agob'u tanır ve bilirim

Sahîfe 10

Merkum Topal Agob dökmeçilere yaptırmış olduğu birkaç aded kebîr bombaya kilağuz açdırmak üzere mürâcaat etmiş ve sen de kabûl etmeyerek meşguliyyetin çok olduğundan yapamayacağını söylemiş olduğun ihbâr edilmektedir merkum Sivaslı Agob sana ne sûretle mürâcaat etti ise doğrusunu söyle

Merkum Topal Agob dörd beş sene mukaddem müste'ciren hânemizde ikamet ediyordu cebren hânedan çıkardığımızdan dolayı aramız açıktır bana bomba ve sâire kilağuzu açdırmak üzere mürâcaat ettiği yokdur ben nâmûs dâiresinde icrâ-yı san'at ederim merkum Agob o gibi teklîfde bulunacak olsa hakikati söyler idim

İfâdeni tasdik et

İfâdemi tasdîkan imzâ' ederim

Komiser Muâvin
(İmza)

Jandarma Merkez Takım
Kumandanı
(İmza)

Tornacı Esnâfından
Mihran
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Maznûnlardan Karnik'in ifâde ve ihbârına nazaran celb edilen Sofuzâde Mahallesi'nden Tayak oğlu dökmeçi esnâfından kırk beş yaşında Tayak oğlu Hemptar'ın zabt olunan ifâdesidir / 5 Temmuz 330

An-asıl Sivaslı olub burada ikamet eden Topal Agob'u tanır ve biliyor musun

Bilemem

Merkum Topal Agob numûne ve model getirerek büyük kıt'ada beş altı aded bomba sana yaptırdığı ihbâr olunuyor merkumun getirmiş olduğu numûne vechle bombaları kaç guruşa yaptınız ve ne vakt etdin ise söyle

Topal Agob'u görmediğim gibi öyle bir şey de yapmadım böcek tutduğumdan üç aydır dükkânım kapalıdır iki gün evvel dükkânı açdım böyle şeyden aslâ ma'lûmâtım yokdur

Topal Agob'un modelini getirmiş olduğu beş aded kebîr bombayı yapmış olduğun muhakkaktır hattâ birâderinizin oğlu Karnik'in dükkânı taharrî edilib hükûmete götürüldüğü sırada Topal Agob'a dökmüş olduğun

Sahîfe 11

kebîr bombalar dükkânda mevcûd ve ocak başında olduğu hâlde şimdi niçin inkâr ediyorsun sen esnâf bir adamsın sipâriş edilen şeyi i'mâl edersin inkâr etme işin doğrusunu söyle.

Böyle işlerden aslâ ma'lûmâtım yokdur

İfâdeni tasdîk et

İfâdemi tasdîkan imzâ' ederim

Komiser Muâvin
(İmza)

Jandarma Merkez Takım
Kumandanı
(İmza)

Tayak oğlu Hemptar(?)
(İmza)

----- 80 ----- 82 -----

Alet-i muhribeden bomba mes'elesi hakkında müstereken icrâ' edilen taharriyyât ve tahkikat-ı ibtidâiyye neticesinde Sofular Mahallesi'nden Deyag(?) oğlu dökmeci esnâfından Karnik ve birâderi Ohannes hânelerinden zuhûr eden biri memeli diğeri memersiz iki aded bomba hakkında merkuman isticvâb olundukda bir buçuk sene mukaddem müteveffâ pederleri tarafından elli aded bomba i'mâl edilip Sofular Mahallesi'nde Hanta oğlunun hânesinde müste'ciren ikamet eden Dellalyan Mardiros'a fûrûht edilip merkum Mardiros vâsıtasıyla Ankara tarafına gönderildiği bundan bir mâh mukaddem merkuman Karnik'in birâderi Ohannes dört aded bomba i'mâl edip Altun oğlu Değirmenci Rafael mahdûmu Agob'a fûrûht etdiklerini ve esmânı olan beş mecîdiyye aldıklarını ve sekiz mâh mukaddem Tokadlı dökmeci esnâfından Ohan oğlu Setrak Nikgos'a dahi beheri birer mecîdiyye fîâtla beş aded bomba i'mâl edip merkum Setrak Nikgos'un yazmış olduğu mektûb üzerine arabacıya teslîmen Tokad'a gönderdikleri i'tirâf ve ikrârlarıyla derece-i sübûta vâsıl olub bomba mübâyaa etdikleri anlaşılan Mardiros ve Rafael mahdûmu Agob taharrî edilmiş ise de hâricen icrâ' edilen tahkikatda Mardiros'un Amerika'da bulunduğu ve Agob'un on gün mukaddem Merzifon tarafına gittiği anlaşılmıştır diğerk maznûn Sevadiye Mahallesi'nden Nazar oğlu Ağya'nın dükkânının taharrisinde zuhûr eden üç aded atîk top güllesinden birisinin içerisi boşadılmış ve etrâfından delikler açılmış olmasına nazaran bomba i'mâline sâlih olduğu anlaşıldığından merkum Ağya isticvâbında inkâr-ı cürmle bomba yapmak ile meşgul olmadığını ve dükkânından zuhûr eden atîk top güllerinin pederinin zamanından kalmış olduğunu ifâde eylemiştir. Merkumundan Karnik ve Ohannes müteveffâ pederleri zamanından beri san'atları iktizâ olarak bomba i'mâliyle meşgul bulundukları ve Nazar oğlu Ağya'nın dükkânından zuhûr eden bomba i'mâline sâlih atîk güllelere nazaran merkumun dahi bomba yaptığı rû'yet-i tahkikatdan anlaşılmıştır gerek Karnik ve Ohannes hânelerinden ve gerekse Nazar oğlu Ağya'nın dükkânından zuhûr edip bomba i'mâline sâlih güller tüfenkci ustasına muâyene etdirilip alınan rapor ve evvelce icrâ' kılınan tahkikatı hâvî tanzîm kılınan iki sahîfeden ibâret zabt varakasıyla merkumandan Nazar oğlu Ağya'nın hâne ve dükkânının usûlen taharrisine dâir zabt varakaları rabt edilip maznûn-ı merkumun nezâretinde mevcûd bulunmuş olmağla işbu fezleke tanzîm kılındı.

5 Temmuz 330

Komiser
Muâvin
(İmza)

Jandarma Merkez Takım
Kumandanı
(İmza)

Jandarma Takım
Kumandanı
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Tokad'ın Sabunhâne Mahallesi'nden ve dökmeçi esnâfından Ohannes usta oğlu Setrak Amasya'nın Sofular Mahallesi'nden ve çancı esnâfından Tayak oğlu Ohannes'den mübâyaa ve sipâriş etdirdiği beş aded bomba hakkında merkum Setrak'ın celb etdirilerek ber-vech-i zîr zabt edilen ifâdesidir/ 11 Temmuz 330

Hüviyyetinizi ber tafsîl söyleyiniz

İsmim Setrak babamın ismi Ohan'dır bize Konculoğulları derler yirmi üç yaşındayım ve mücerredim dökmeçilik san'atıyla meşgulüm henüz askerlik etmedim an-asıl Tokad'ın Sabunhâne Mahallesi'nde tevellüd ettim ve el-yevm orada dökmeçilik ederim.

Amasya'da kimleri tanırsın bilirsın burada dökmeçi esnâfından bildikleriniz var mıdır kimlerdir

Burada ya'nî Amasya'da hiçbir kimse tanıdığım yokdur fakat Amasyalı olup Zile'de çalışmakda olan bundan beş sene mukaddem Haçatur Usta Zile'de inşa olunmakda olan câmi' için direklerle takılmak üzere sarı halkaları konturat(?) etmiş ve yalnız olduğu hâlde pederi Ohan'ı dahi müştereken berâberce i'mâl etmek üzere Tokad'a gelmişti pederimle berâber mezkûr halkaları i'mâl etdilerdi bundan dolayı merkum Amasyalı Haçatur Ustayı tanıır bilirim ve o sırada Haçatur Ustanın iki mahdûmu olduğunu kendisinden işitdim bunun için bundan bir sene mukaddem Samsun'a berâ-yı ticâret gitmek üzere buraya geldim merkum Haçatur Ustayı suâl etdim ise de vefât ettiğini söylediler mahdûmunun burada olduğunu ve dükkânda çalıştığını haber aldım dükkâna gitdim ismini hatırlayamıyorum dükkânda çalışıyordu diğer ismini bilemediğim birâderini suâl ettiğim o da Romanya'da olduğunu bana söyledi. On dakika kadar görüşdüm pederini suâl etdim ba'de Samsun'a gitdim işte yalnız burada bu çocuğu tanıır bilirim.

Bu ismini bilemediğiniz adama dükkânda başka bir şey söylemediniz mi

Hayır başka bir şey söylemedim bir müddet görüşdük pederini ..... suâl etdim başka şeyden haberim yokdur

Bu Haçatur Ustayı evvelce tanıyorsun burada suâl ettiğinizi söylüyorsun niçin suâl etdiniz bir sipârişiniz mi vardı

Hayır yalnız hâlini hatırlını suâl edecektim bunun için

Sen oğlu Ohannes'e dükkânda söylediğiniz sözü inkâr ediyorsun. Niçin inkâr ediyorsun

Ben bir şey söylemedim ki

Bak Ohannes'e demişsin ki pederinizi suâl etdim ki bana mühimm bir işim vardı işimi görürdü lâkin vefât etdi şimdi nasıl etmeli, ne işiniz olduğunu Ohannes sizden suâl edince şimdilik beş aded bomba i'mâl etdireceğinizi makbûle geçer ise birçok daha sipâriş edeceğinizi inkâr etme Ohannes söylüyor beş aded sipâriş etdiniz ve birer mecîdiyyeden hesâbını gördünüz fakat yanınızda paranız olmadığından Tokad'dan bir arabacıya bir mektûb vererek hâmil-i mektûba emânetleri teslim etdiniz diyerek parayı da göndermişsiniz bunları inkâr etmeyiniz söyleyiniz

Ben Ohannes ile bu gibi şeyleri hiç mevzû-i bahs etmedik haberim yokdur yüzüme karşı söylerse de söylesin benim böyle şeylerden haberim ma'lûmâtım yokdur bilemiyorum

İfâdenizi söyledüğünüz gibi yazdım hakikat ise imzâ' ediniz

İfâdelerimi tasdîk ve imzâ' ederim doğrudur

11 Temmuz 330

Tokad'ın Sabunhâne Mahallesi'nden
Ohannes Usta oğlu Setrak
(İmza)

İşbu ifâdeler huzûrumuzda zabt edilmiş olmağla zîr tarafımızdan tasdîk kılınır.

11 Temmuz 330

Mülâzım-ı sâni
(İmza)

Mülâzım-ı sâni
(İmza)

Mülâzım-ı evvel
(İmza)

----- ----- -----

Amasya Sancağı
Mutasarraflığı
Aded
29763
552

Amasya Müddei-i Umûmîliği Cânib-i Vâlâsına

Hâne ve dükkânlarında bomba zuhûr eden Amasya'nın Sofular Mahallesi'nden ve çancı esnâfından Deyag(?) oğlu Karnik ile birâderi Ohannes'in Der-saâdet Dîvân-ı Harbine sevkleri vilâyetden cevâben iş'âr buyurulmasına mebnî merkumlar hakkındaki evrâk-ı tahkîkiyyenin berâberce gönderilmek üzere irsâli tavsiye olunur efendim

12 Temmuz 330

Amasya Mutasarrıfı
(Mühür)

İfâ-yı muktezâsı zımında müstantiklik me'mûriyet-i vâlâsına

12 Minh
(Mühür-İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Amasya Nüfus Dâire-i Vâlâsına

Amasya'nın Sofular Mahallesi'nden Deyag(?) oğlu Haçatur'un oğlu Ohannes'in târih-i tevellüdünün zeylen beyânı zımında müzekkiredir /12 Temmuz 330

(Mühür: Amasya Bidâyet Mahkemesi Müstantıklığı)

221
54

Mahalle-i mezkûrun altmış beşinci hânesinde Deyag(?) oğlu Haçatur'un oğlu Ohannes 310 tevellüdüyle mukayyed olduğu kayden ma'rûzdur/ 12 Temmuz 330

(Mühür)

----- ✂ ----- ✂ -----

Amasya Mahkemesi İstintâk Dâiresine Mahsûs İsticvâb-nâme

<u>Esâs numrosu</u>	<u>Müddeî-i Umûmî Numrosu</u>
113	337

Bomba ve eczâ-yı nâriye i'mâl ve fûrûhtundan dolayı maznûn-ı aleyhim olan Amasya'nın Sofular Mahallesi'nden ve çancı esnâfından Deyag(?) oğlu Karnik ve birâderi Ohannes ve Nazar oğlu Haykaz(?) ve rûfekası haklarında icrâ' kılınan tahkikat-ı istintâkiyyeyi hâvî evrâk-ı tahkîkiyyedir / 12 Temmuz 330

----- ----- -----

Maznûn-ı aleyh olup nezâretten gönderilen Amasya'nın Sofular Mahallesi'nden Deyag(?) oğlu on yedi yaşında olduğunu söyleyen elâ gözlü beyaz ve solgun çehreli uzunca yüzlü orta boylu tâb-âver Ohannes veled Haçatur'un zabt edilen ifâdesidir / 12 Temmuz 330

San'atın nedir evli misin bekâr mısın okur yazar mısın

San'atım çancılık ve dökmeçiliktir evliyim çocuğum yokdur Ermenice okur yazarım Türkçe okurum fakat yazamam

San'atı işlediğiniz dükkânınız nerededir dükkânda başka arkadaşınız var mıdır ve kimdir

Dökmeçiler çarşısında dükkânımız vardır dükkânda kardaşım Karnik ile berâber çalışırdık başka arkadaşımız yokdur

Evvelce birşeyden dolayı mahkûm ve habs oldunuz mu oldunuzsa ne için habs oldunuz

Bugüne kadar birşeyden dolayı mahkûm ve habs olduğum yokdur

Sen kardaşın ile birlikte dükkânınızda bomba ve eczâ-yı nâriyeyi i'mâl ettiğinizi ve âher yerlere fûrûht etmekde olduğunuzu söylüyorlar ne dersin bombaları ne zaman i'mâl etdiniz ve ne maksadla i'mâl etdiniz ve kimlere fûrûht etdiniz doğru söyleyiniz

Efendim biz bombayı i'mâl edib bir tarafa göndermedik ancak Değirmenci Yerob mu diyorlar iyice tanımadığım birisi bize numûne getirdi bundan dört dâne yapınız dedi biz de yapıb parasını alıb kendisine vermişdik fakat biz numûne mucibince yapıdık da bomba olduğunu ve bir mazarrat için yapırdıklarını bilemiyorduk ona verdiğimizden başka yapmadık ve kimseye fûrûht etmedik ve hiçbir maksadımız da yokdu

Kâtip
(İmza)

Müstantik
(İmza)

Sahîfe 2

Numûne mûcibince ısmarlanan dört adedden başka yapmadığınızı ve onları da parayı alıb ashâbına verdiğinizi söylüyorsunuz hâl-bu-ki hâneniz de dahi taharrî netîcesinde bombalar zuhûr etmiş bunlara ne diyeceksiniz

Evet hânemizde bomba bulunmuş fakat benim haberim yokdur iki dâne bombanın hânemizde zuhûr ettiğini söylediler fakat kim tarafından bırakılmış olduğunu bilemiyorum benim bildiğim dört dâne yapıdık verdik başka bilemiyorum

Pederiniz sağ mıdır pederiniz bomba i'mâl eder etrafa gönderirmiş ifâdenizde böyle söylemişsiniz

Biz gûyâ kendimizi kurtarmak için korkumuzdan pederimiz de yapardı dedikse de yalan söyledik pederimiz öyle şeyleri yaptığını ben görmedim biz de yapmazdık ve yapmadık fakat ne olduğunu bilemediğimizden sipâriş bir şey yaptık bomba imiş

Başka nerelere verdiniz ve başka i'mâl eden kimlerdir

Başka kimseye göndermedik ve başka i'mâl edenleri de bilemiyorum

Değirmenci Rafael mahdûmu Agob'a ve Tokad'dan Setrak nâmında birisine dörder beşer dâne göndermiş olduğunuzu ifâdenizde söylemişsiniz bu adamlar kimlerdir

Değirmencinin oğlu demin söylediğimdir Yerob dedik yanlıştır işte bu Agob'a vermişdik ya'nî sipâriş vermişdi Tokad'a kimseye göndermedik ancak bizi jandarma tazyîk etdiler onun üzerine yalan yere şuraya buraya gönderdik dedikse de aslı yoktur

Sizden başka bomba i'mâl eden kimlerdir

Bilemiyorum kimse var mı yok mu haberim yoktur

Karnik kardaşınız mı yaptı yoksa sen mi yaptın

Berâber yaptık ikimiz de bir dükkânda çalışıyoruz

Ifâdenizi okuduk imzâ' ediniz

Ifâdem doğrudur imzâ' ederim

Kâtib
(İmza)

Müstantik
(İmza)

Maznûn
Deyag(?) oğlu Ohannes veled Haçatur
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Maznûn-ı aleyh olub nezâretten gönderilen Amasya'nın Sofular Mahallesi'nden Deyag(?) oğlu otuz yaşında siyah bıyıklı kara gözlü kara kaşlı zarrâ yüzlü orta boylu Karnik veled Haçatur'un zabt edilen ifâdesidir / 12 Temmuz 330

San'atın nedir evli misin bekâr mısın okur yazar mısın evvelce bir şeyden dolayı mahkûm ve habs oldunuz mu

San'atım çancılıktır evliyim iki çocuğum vardır Ermenice az okur yazarım Türkçe bilemiyorum bugüne kadar bir şeyden dolayı mahkûm ve habs olduğum yokdur

Ne için taht-ı nezârete alındınız sebebi nedir vakayi' gönder

Efendim benim bir şeyden ma'lûmâtım yokdur evimizde bomba bulmuşlar ondan dolayı bizi nezârete aldılarsa da ben evde kardaşım Ohannes'le berâber oturmuyorum evimiz bir odalarımız ayrı ayrıdır onun tarafında bulunmuş benim ma'lûmâtım yokdur ve kardaşım da bilemiyorum diyor kim getirib hânemize koyduğunu bilemiyorum

Evde bulunanları bilemiyorsan ya i'mâl edib âhere fûrûht etdikleriniz ne oluyor ondan da ma'lûmâtınız yok mu

Evet birisi bize numûne getirdi zor ile bize yaptırdı dört aded yaptık verdik o adamın da kim olduğunu iyice bilemiyorum Karabet mi derler Agob mu derler birisidir başka kimseye i'mâl edib satdığımız yokdur

Zorla nasıl yapıdırıyor sen mâdâm ki bomba olduğunu anladın neden hükûmete haber vermedin filanca bana cebren böyle şey i'mâl et diyor diye

Hükûmete haber vermeye meydan kalmadı iki gün evvel olmuşdu sonradan da hükûmet haber almış böyle oldu

Tokad'a dahi göndermişsiniz kime gönderdiniz ifâdenizde vardır

Haberim yokdur öyle bir ifâde de vermedim

Başka kimler i'mâl ediyorlar pederiniz de i'mâl ediyormuş öyle mi

Bilemiyorum yalnız Nazar oğlu Ağya'nın pederi vaktiyle yapar olduğunu işidiyorduk fakat şimdi Ağya için de yapıyor diyorlar ben görmedim pederimin öyle şeyleri yaptığını bilemiyorum

Kâtib
(İmza)

Müstantik
(İmza)

Hârîce satdığınız bombaları sen mi yaptın Ohannes mi yaptı

Berâber yapmışdık

İfâdeni imzâ' et

İfâdem doğrudur imzâ' ederim

Maznûn-ı aleyh
Deyag(?) oğlu Karnik veled Haçatur
(İmza)

----- 80 ---- 83 -----

Maznûn-ı aleyh olub nezâretten getirilen Amasya'nın Bayezidpaşa Mahallesi'nden Nazar oğlu otuz bir yaşında kumral bıyıklı esmer benizli elâ gözlü orta boylu Ağya veled Ohannes'in zabt edilen ifâdesidir / 12 Temmuz 330

San'atın nedir evli misin bekâr mısın evvelce birşeyden dolayı mahkûm ve habs oldunuz mu okur yazar mısın

San'atım evvelce dökmeçilik idi bir seneden beri arabacılık ederim evliyim bir çocuğum vardır evvelce hiçbir şeyden dolayı mahkûm ve habs olduğum yokdur Ermenice okur yazarım Türkçe bilemiyorum

Ne için taht-ı nezârete alındınız

Bilemiyorum

Bir şey söylemediler mi sormadılar mı

Söylediler ve sordular bomba yapıyormuşsun ve yapanları biliyormuşsun dediler ben bağda idim hânemi ve dükkânımı taharrî etmişler demir parçalarını bulmuşlar bomba demişler onun için habs etdiler

Dükkânınızdan demir parçaları değil bomba çıkmış vaktiyle pederiniz bomba i'mâl ediyormuş ve şimdi de siz i'mâl ediyormuşsunuz öyle diyorlar ne dersin

Dükkânımızda bombayı bulmadılar bomba dedikleri ve aldıkları şey bir demir parçası ya'nî yuvarlak demirdir ben dükkâna girdiğimden beri dükkândadır ne olduğunu ben de bilemiyorum benim yaptığım şey değil

ve bomba değildir kat'iyyen kabûl etmem böyle şeyleri yapmam ve yapmadım

Kardaşınız Haykazon(?) varmış o da bombayı i'mâl ediyormuş öyle mi

Hayır bilemiyorum

Dükkânınızda bulunan demir dediğin şey nasıldır içi boş mu

Evet içi boş idi fakat ne olduğunu ben bilemiyorum ben dükkânda gördüm idi

Kâtib
(İmza)

Müstantik
(İmza)

Sahîfe 5

Dükkânda şimdi kim çalışıyordu

Dükkânda şimdi kimse çalışmıyor bir seneden evvel ben çalışıyordum şimdi kapalıdır beni evden aldılar dükkânı aç dediler açdım

Başka kimler vardır bombayı i'mâl edenler

Bilemiyorum

İfâdeni imzâ' et

İfâdem doğrudur imzâ' ederim

Maznûn-ı aleyh
Nazar oğlu Ağya veled Ohannes
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Maznûn-ı aleyh olub Tokad'dan mevcûden ve mahfûzen i'zâm edilen Tokad'ın İçmesu Mahallesi'nden Kuncal(?) oğlu yirmi üç yaşında çakır gözlü orta boylu ter-i siyah bıyıklı siyah kaşlı Setrak veled Ohannes'in zabt edilen ifâdesidir / 12 Temmuz 330

San'atın nedir evli misin bekâr mısın mahkûm ve habs olduğunuz var mı okur yazar mısın

San'atım dökme ciliktir evli değilim iki sene evvel eslihâ-i memnûadan dolayı ya'nî ölçüde(?) fazla olan rolver üzerimde görülmekle beş haftaya

mahkûmen habs olmuşdum başka yokdur Ermenice okur yazarım
Türkçe bilemiyorum

**Amasya'nın Sofular Mahallesi'nden Deyag(?) oğlu Karnik ve birâderi
Ohannes'i tanır mısın**

Tanırım fakat ikisini de tanımam yalnız küçüğünü tanırım isimlerini
bilemiyorum

Amasya'ya seni neden gönderdiler sebebi ne imiş

Bir sabah Tokad'da hâneme geldiler polisler aradılar bir şey bulamadılar
beni hükûmete aldılar bu def'a da buraya gönderdiler ne için
gönderdiklerini bilemiyorum sonradan bomba mes'elesi için
gönderdiklerini işitdim

**Karnik ile Ohannes'den sekiz mâh mukaddem bomba iştirâ' etmişsiniz
Tokad'a nakl etmişsiniz öyle diyorlar ne dersin**

Ben kat'iyyen böyle bir şey almadım zâten tanımazdım sekiz mâh
mukaddem ben İstanbul'da idim bombadan kat'iyyen ma'lûmâtım yokdur

**Ohannes sana beş aded bomba satdığını söylüyor beheri birer
mecîdiyyeye satmış**

Hayır kat'iyyen kabul etmem ve asla böyle şeyleri bilemiyorum kimsenin
yapdığını da bilemem

İfâdeni imzâ' et

İfâdem doğrudur imzâ' ederim

Kâtib
(İmza)

Müstantik
(İmza)

Maznûn-ı aleyh Kuncal oğlu Setrak
veled Ohannes
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Sahîfe 6

Bomba mes'elesinden maznûnen ifâdeleri zabt olunan Karnik ve birâderi Ohannes ve Nazar oğlu Ağya ve Kuncal oğlu Setrak nezâretde mevcûd bulunduklarından tevkif ve cûrm-i tevkifleri hakkında mütâlaaları beyân olunmak üzre müddeî-i umûmîlik me'mûriyyet-i alîyesine / 12 Temmuz 330

(Mühür: Amasya Bidâyet Mahkemesi Müstantikliği)

Maznûnlardan Karnik ve birâderi Ohannes'in hânelerinde bomba ve Ağya'nın dahi bombaya sâlih eski top güllesi zuhûr eylediği ve merkur Karnik'in tahkikat-ı evveliyedeki ifâdâtı ve maznûn merkurûnun bu mes'eleda tamâmen alâka-dâr olmaları ve Hükûmet-i Osmaniyye aleyhine bir maksad-ı mefsedet-kârânenen ibâret bulunmasına nazaran cümlesi hakkında gayr-i muvakkat tevkif müzekkiresi tastîrine karâr verilmesi talebiyle îade olunur / 12 minh

(Mühür: Amasya Sancağı Müddeî-i Umûmîliği Muâvinliği)

İfâdeleri zabt edilen maznûnlardan Karnik ve birâderi Ohannes'in hânelerinde bomba zuhûru ve o bâbdaki ifâdeleri ve diğer maznûn Ağya'nın dahi dükkânında bombaya sâlih içi boş gülle bulunması ve diğer maznûn Setrak dahi maznûnlardan Ohannes'den beş adet bomba iştirâ' eylediği Ohannes'in ifâde-i evveliyesinde mazbût bulunmasına ve mezkûr bombaların Hükûmet-i Osmaniyye aleyhinde bir maksad-ı fesâda müsteniden yapılması aaleb-i ihtimâline binâen işbu delâil merkurûnun tevkiflerine kâfi görüleb müddeî-i umûmînin talebi vechle gayr-i muvakkat tevkiflerine karâr verilerek müzekkireler tastîr edildi / 3 Ramazan 332 / 12 Temmuz 330

(Mühür: Amasya Bidâyet Mahkemesi Müstantikliği)

İşbu tevkif karârı bi't-tedkik usûl ve kanûna muvâfık görülmekle tasdik kılınır

12 minh

Reîs-i Mahkeme
Müddeî-i Umûmî

----- ----- -----

İstînâf Müddeî-i Umûmîliğinin 13 Temmuz 330 târîhli telgraf-nâmesinin iş'âr buyrulduğu vechle işbu evrâkın Dîvân-ı Harbe sevki ve âidiyyeti hakkında karâr ittihâzı husûsunda mütâlaaları beyân olunmak üzere müddeî-i umûmîlik me'mûriyyet-i aliyyesine / 14 Temmuz 330

(Mühür: Amasya Bidâyet Mahkemesi Müstantikliği)

----- ۞ -----

İDDİÂ-NÂME

86

Bomba ve eczâ-yı nâriye i'mâl ve fûrûhtundan maznûn-ı aleyhim olub mevkuf bulunan Amasya'nın Sofular Mahallesi'nden ve çancı esnâfından Deyag(?) oğlu Karnik ve birâderi Ohannes Nazar oğlu Ağya ve Kuncal(?) oğlu Setrak ve rüfekası haklarında icrâ' kılınan tahkikat-ı istintâkiyyeye nazaran merkumûna isnâd olunan ef'âl Devlet-i Osmâniyye'nin emniyyet-i dâhiliyyesini ihlâl ve maksad-ı mefsedet-kârâneye müteallik cerâim-i siyâsiyyeden görülmüş olduğundan mes'elenin şu sûretle vazîfe ve salâhiyyet hâricinde görülmüş olmağla evrâkın Der-saâdet'de müteşekkil Dîvân-ı Örfî'ye tevdiine karâr verilmesi taleb ve iddiâ olunur

14 Temmuz 330

(Mühür: Amasya Sancağı Müddeî-i Umûmîliği Muâvinliği)

----- ۞ -----

Karâr Numrosu
84

330
113

KARÂR-NÂME

İşbu iddiâ-nâme ve evrâk-ı tahkikiyye ve teferruâtı tedkik olundu bomba ve eczâ-yı nâriye i'mâl ve fûrûhtundan dolayı maznûn-ı aleyhim olub mevkuf bulunan Amasya'nın Sofular Mahallesi'nden ve çancı esnâfından Deyag(?) oğlu Karnik ve birâderi Ohannes ve Bayezidpaşa Mahallesi'nden Nazar oğlu Ağya ve Tokad'ın İçmesu Mahallesi'nden Kuncal(?) oğlu Setrak haklarında icrâ' kılınan tahkikata nazaran merkumûna isnâd olunan fi'l Devlet-i Osmâniyye'nin emniyyet-i

dâhiliyyesini ihlâl ve maksad-ı mefsedet-kârâneye müstenid olduğu anlaşıl原因 fi'l-i mezkûrun cerâim-i siyâsiyyeden olduğu görülmekle işbu tahkikatın Dîvân-ı Harb-i Örfiye âidiyeti hasebiyle icrâ-yı tahkikat ve ikmâli vazîfemiz hâricinde olduğuna karâr verildi / 14 Temmuz 330

(Mühür: Amasya Bidâyet Mahkemesi Müstantikliği)

Huzûru fi hazret-i mutasarrıf-ı ekremîye takdîm olunur

14 Temmuz 330

(Mühür: Amasya Sancağı Müddeî-i Umûmîliği Muâvinliği)

----- ✂ ----- ✂ -----

Müddeî-i Umûmî
736

TEBLÎG-NÂME

Maznûn-ı merkumûnun cinâyetle lüzûm-ı muhâkemelerine dâir Hey'et-i Tahkikiyyenin 24 Ağustos 330 târihli karâr-nâmesi üzerine bi-l-celb icrâ-yı muhâkemeleri zımında ol bâbdaki evrâk maa-teferruât Dîvân-ı Harb-i Örfi Riyâseti Aliyyesine tevdi' olunur efendim.

25 Ağustos 330
(Mühür-İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Ta'mîk-i tahkikata muhtâc bir ciheti görülemeyen işbu evrâkın esâsı hakkında mütâlaalarının istifsârı zımında tevdi' olunur / 14 Ağustos 330

(Mühür-İmza)

İDDİÂ-NÂME

Numrosu
736

Karnik ve Ohannes ve Ağya ve Setrak haklarındaki işbu evrâk mütâlaa olundu.

Maznûn-ı merkumûnun bomba ve sâir âlât-ı muhribe i'mâl ve ihzâr ederek erbâb-ı mefsedetın maksad-ı ihtilâl-cûyânesinin hayr husûsuna hîdmet etmiş oldukları tahkikat-ı vakayi' ihtivâ eden evrâk mündericâtıyla karine-i sübûta vâsıl olmakda idiğinden Mülkiyye Cezâ' Kanûnunun elli sekizinci mâddesinin / 3 Temmuz 322 târihli mâdde-i müzeyyene-i kaime tevfiikan cinâyetle lüzûm-ı muhâkemelerine karâr i'tâsı taleb ve iddiâ olunur.

17 Ağustos 330
(Mühür-İmzâ')

----- 80 ----- 82 -----

KARÂR-NÂME

Bomba i'mâl ve nakl eyledikleri iddiâsıyla maznûn-ı aleyhim Karnik, Ohannes, Ağya ve Setrak haklarında icrâ' kılınan tahkikat-ı istintâkiyye netîcesinde merkumûnun birçok eşhâsı katl ve ifnâ ve büyüv ve mesâkini ve sefâin ve vesâit-i nakliyye ile umûmun memerr-i ma'berlerini hedm ve imhâ edebilecek şekl ü hey'etde bomba i'mâl ve ihzâr ve nakl eyledikleri ve bunun da bir veyâ müteaddid kesânın amâl-i mefsedet-kârânelerini hayr-ı husûle îsâli kasdıyla icrâ' edildiğı kendilerinin i'tirâfât ve ifâdâtı ve tahkikat-ı câriye mündericâtı delâletleriyle rehîn-i sübût olmuş ve hareketleri Kanûn-ı Cezânın elli sekizinci mâddesi zeylleri makamına kaim olmak üzere neşr olunan / 24 Cemazi-yel-evvel 324 ve 3 Temmuz 322 târihli fıkârât-ı nizâmiyyenin fıkra-i evveliyesine mutâbık olarak mücâzât-ı terhibiyyeyi müstelzim ef'âlden görülmüş olduğundan Dîvân-ı Harb-i Örfice muhâkemeleri icrâ' kılınmak üzere Usûl-i Muhâkemat-ı Cezâiyye Kanûnunun yüz yirmi sekizinci mâddesine tevfiikan cinâyetle lüzûm-ı muhâkemelerine müttefikan karâr verildi / 24 Ağustos 330

(Mühür-İmza) Vürûdu: 25 minh

----- 80 ----- 82 -----

İstanbul Polis Müdîriyyet-i Umûmîsi
Tahrîrât Kalemî
Aded
Umûmî 5969
Husûsî 652

Der-saâdet Merkez Kumandanlığı Cânib-i Vâlâsına

Amasya'nın Sofular Mahallesi ahâlîsinden ve dökmeçi esnâfından Deyag(?) oğlu Karnik ve birâderi Ohannes'in hânelerinde vuku' bulan ihbâr üzerine icrâ' kılınan taharriyyât netîcesinde biri memeli diğeri memesiz iki adet bomba zuhûr etmiş olmakla mahallî müstantikliğince bu bâbda yapılan tahkikat ve isticvâbâta nazaran Karnik ile Ohannes'in bir buçuk sene evvelîsi vefât eden pederlerinin elli adet bomba i'mâl edib yine Amasya'nın Sofular Mahallesi'nde Hanta oğlunun hânesinde müste'ciren ikamet eden Dellalyan Mardiros'a fûrûht edildiği ve merkum tarafından da işbu bombaların Ankara cihetlerine gönderildiği ve merkum Karnik ile Ohannes'in bir ay evvelisi i'mâl ettikleri dört adet bombayı beş mecîdiyye mukâbilinde Altun oğlu Değirmenci Rafael mahdûmu Agob'a fûrûht eyledikleri ve sekiz ay evvelisi de Tokad'da dökmeçi esnâfından Ohan oğlu Setrak Nikgos'a da beheri birer mecîdiyye olmak üzere beş adet bomba i'mâl edib merkum Setrak'ın bir mektûbla göndermiş olduğu bir arabacıya teslîmen Tokad'a gönderdikleri her ikisinin ikrâr ve i'tirâfıyla mertebe-i sübûta vâsıl olmuş ve bomba satın alanlardan Mardiros'un el-yevm Amerika'da ve Agob'un da Merzifon taraflarında bulundukları anlaşılmış ve bomba i'mâlî mes'elesinden maznûn bulunan Amasya'nın Sevadiye Mahallesi ahâlîsinden Nazar oğlu Ağya'nın dükkânının taharrîsinde bomba i'mâlîne sâlih atık ve müceff güller zuhûr eylemekle de merkumunda bomba i'mâlîyle meşgul olduğu revîş-i hâlden istidlâl edilmiş ve Tokad'ın İçmesu Mahallesi ahâlîsinden Kuncal oğlu Setrak'ın da bir maksad-ı hafî ve ihtilâl-kârâne ile bomba tedârik ettiği tebeyyün etmiş ve merkulara isnâd olunan fi'ller Devlet-i Aliyye-i Osmâniye'nin emniyyet-i dâhiliyyesini ihlâl ve maksad-ı mefsedet-kârâneye müteallik cerâim-i siyâsiyyeden ma'dûd ve muhâkemelerinin rû'yeti cihet-i adliyyenin vazîfe ve salâhiyyeti hâricinde görülmüş olmakla Dîvân-ı Harb-i Örfîce lüzûm-ı muhâkemelerine karâr verilerek evrâk-ı müteallikasıyla birlikde Amasya Mutasarrıflığından buraya gönderilmiş olan Karnik ve birâderi Ohannes ve Nazar oğlu Ağya ve Setrak nâm şahslar haklarında muâmele-i kanûniyye îfâsı için merkuman me'mûra teslîmen makam-ı vâlâlarına i'zâm kılınmışdır efendim / 4 Ağustos 330

Polis Müdîr-i Umûmîsi
(İmza)

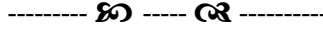
İdâre-i Örfiyye Kalemi
1885

Merkumûn merkezde alıkonulmuşdur ta'kibât-ı kanûniyyeye tevessül olunmak üzre evrâk Dîvân-ı Harb-i Örfî Riyâsetine tevdi' olunur

4 minh
Merkez Kumandanı
Kaim-makam
Halil

Müddeî-i Umûmîlik Me'mûriyyet-i Vâlâsına

5 Ağustos 330

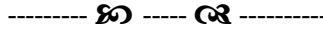

Tahkîkiyye
193

Hınçak Fırkası'na mensûb efraddan olub katl ve ihtilâl cürmleriyle muhâkemeleri icrâ' edilmiş olan eşhâs miyânında maznûnîleri an-muhâkemeten ihbâr edilen Hayk Minasyan Kara Hayk haklarında icrâ' kılınan tahkikat-ı istintâkiyye netîcesinde merkumandan der-dest edilib isticvâbı icrâ' edilen Kumkapı'da Patrik-hâne karşısında Ermeni Kilîsasî mektebde hademe ve mahall-i mezkûr da mukîm kırk dokuz yaşında Tebrizli olduğunu beyân eden İran tebaasından Kigork veled Ohannes ve Royan nâm-ı diğerk Kara Hayk'ın müstakill Ermenistan teşkîli için gayr-i kanûnî icrâât ve isyân ve fesâd îka'ı zımında üç yüz yirmi dokuz senesinde Köstence'de akd olunan kongre mukarrerâtı vechile matbûât ve nutk ve kitâblar vâsıtasıyla propaganda yapmak ve muntazam çeteler teşkîliyle Türkiye'nin hâl-i harbde bulunduğu sırada hemân programı tatbîk etmek üzre teşekkül etmiş olan komitenin Karadeniz sevâhilinde propagandaya me'mûr a'zâ-yı fa'âliyyesinden olduğu merkumûn ind-el istintâk Hınçak Komitesi nâmına propagandaya me'mûr olub silâh ve sâir mevâdd-ı muhribe tevzi' kendisine âid olmadığına ve komitenin silâh işi bulunmadığına ve ihtilâl ve katl-i nüfûs gibi husûsâtın programlarında dâhil olmadığına dâir olan mes'ûl ikrârı ve berây-i istîzâh ifâdesine mürâcaat edilen Gazeteci Hemayak Efendi'nin merkum Hayk'ın yirmi senedir Hınçak olub üç sene evvel İstanbul'a gelerek zâhiren Der-saâdet merkezine tâbî' görüldüğü hâlde Sabah Gülyan'ın taraf-dârı olduğuna dâir olan beyânâtı ve Sosyal Demokrat Hınçakyan Fırkası'na mensûb efrâdın

hîn-i muhâkemelerinde maznûnlardan Rupen Karabetyan'ın merkum Hayk'ın an-asl Tiflisli olup Kara Hayk nâmiyla ma'rûf olduğuna ve Sabah Gülyan'ın hem-pâlarından bulunduğuna dâir olan ifâdâtını nâtık hey'et-i hâkime tarafından tanzîm ve taht-ı imzâ'ya alınan zabt varakası mündericâtı ki delâil ve emârâtla rehîn-i sübût olmuş ve hareket-i vâkıası Kanûn-ı Cezânın elli dördüncü mâddesine muvâfık olarak mücâzât-ı terhîbiyyeyi müstelzim ef'al cümlesinden görülmüş olduğuna Dîvân-ı Harb-i Örfîce muhâkemesi icrâ' kılınmak üzre cinâyetle lüzûm-ı muhâkemesine ve hüviyyeti ta'yîn edememesine mebnî celb ve isticvâbı mümkün olamayan Hayk Minasyan hakkında tahkikatın ayrıca ta'mîki zımnında tefrîkine müttefikan karâr verildi.

27 Eylül 331

472

Ermeni komitesi hey'ât-ı ihtilâliyyesinden olup hânelerinde bomba zuhûr eylediği ihbâr olunan Kirkor ve Mihran Artin Karabet ve diğer Karabet ve Hacı Ohannes ve Antranik ve Horan(?) ile maznûnîleri istifsâr olunan Rusyalı Kirkor Hallacyan ve Jirar Barton(?) ve Kegam ve Gülinek(?) ve henüz elde edilemeyen ve binâberîn isticvâbları mümkün olamayan Gekenoz(?) oğlu Bogos ve şuûrî muhtell olan Mora Bağcıyan Hacı Nerses ve rûfeka'sı haklarında icrâ' kılınan tahkikat-ı istintâkıyye netîcesinde maznûn aleyhimden isticvâbları icrâ' olunan Adapazarı'nın Karakalpak Mahallesi'nde sâkin kitâbcı otuz iki yaşında Hacı Ohannes veled Manuk ve kaza-yı mezkûrun Gülesin Mahallesi'nden sigortacı kırk iki yaşında Antranik veled Minas Gencyan ve Kuyumcu Mahallesi'nde sâkin demirci kırk altı yaşında Horan(?) veled Haçadur Yeremyan ve Bozik Mahallesi'nde sâkin silâhçı ve hırdavatçı kırk yaşında Hacı Mihran veled Hacı Artin Çizmeciyen ve Abdal Mahallesi'nde sâkin Ararat Oteli müste'ciri ve gazinocu altmış bir yaşında Kirkor veled Ohannes Kabyan ve İstanbul'da Galata'da Leblebici Sokağı'nda perukâr İzmitli otuz dokuz yaşında Artin veled Bogos Kılıcıyan(?) ve İzmit'in Bağçecik Karyesi'nde fuçucu kırk beş yaşında Karabet veled Ohannes Patukyan ve livâ-yı mezkûrun Aynalıkavak Mahallesi'nden hammâl kırk yedi yaşında Karabet veled Minas Papasyan ile firârî Adapazarı'nda balık tuzlayıcısı Kegam ve Rusyalı Kirkor Hallacyan ve Azardamad matbaasında yazıcı Jirar Bartom(?) ve İzmit'de istasyon karşısında kırâat-hâneci Gülinek(?), Ermeni milletinin en ziyâde Türkiye'de dûçâr-ı kahr ve tazyîk olduğu bahânesiyle memâlik-i Osmâniyye dâhiline hasr edilen mukarrerât-ı müteaddide netâyicinden olan harekât-ı ihtilâl-kâr-âne netîcesini ve Ermenistan eyâlâtı mukadderâtını Osmânî Hükûmeti avâkıbindan bi-t-tecrîd Ermeni istiklâl-i millîsinin hayyiz-i husûle îsâli efkâr-ı mel'anetkâr-ânesiyle teşekkül ve bu maksad-ı hâin-ânenin matbûât nutk ve kitâblarla propaganda

ve me'mûrîn-i saltanat-ı seniyyeye sû-i kasdler icrâ' ve muntazam çeteler teşkîliyle mahall-i münâsibeye isrâ ve ahvâl-i hâzıra-yı menviyyât-ı mesrûdeyi istihsâl emrinde vesîle ittihâz ederek ezmine ve emkine-i muhtelifede kıyâm-ı umûmîler çıkarılması esâsına müsteniden teşekkül eden Ermeni cem'iyetlerinin gaye-i maksûdî i'tibârıyla a'zâ-yı fa'âlesinden olarak işbu maksadın husûlî emrinde hafî ictimâ'lar akd ve birtakım mevâdd-ı infilâkiyye i'mâl ile esliha cem' ve tevzî' eylemek ve nezdlerinde hıfz eylemek ve bâdî-i emrde vuku' bulacak işâret üzerine isti'imâle müheyya bulunmak ve ahâlî nezdindeki silâh ve ceb-hâne ve mevâdd-ı müştaille ve eczâ-yı nâriyenin ol bâbdaki kanûn-ı muvakkat mûcibince ta'yîn olunan mehl zarfında teslîm olması ve aksî takdîrde yedlerinde bu gibi mevâdd zuhûr eden eşhâsı ordu aleyhinde harekât-ı hasm-âne ihzâr ve ihânet-i harbiyye îkâ' etmiş adolunarak ber-mûcib-i kanûn i'dâm olunacaklarına dâir her tarafda olduğu gibi Adapazarı Kaim-makamlığınca da umûm kurâ ve kasabâta vesâit-i münâsibe ile ihbâr-ı keyfiyyet ve muhtârân yedlerine ve kilîsa duvarlarına ve köşe başlarına i'lân varakaları tevdi' ve ta'lîk olunmasına rağmen eşhâs-ı merkume efkâr-ı mel'anetkâr-âneleri ilcâsıyla tedâbîr-i ma'deletkâr-âneyi şâmil olan ahkâm-ı mezkûre mûndericâtına havâleten sem' ve i'tibâr etmeyerek a'zâsından bulundukları komite emriyle ihzâr eyledikleri âlât-ı muhribeyi nezdlerinde ketm ve kısmen denize atmak sûretiyle imhâya teşebbüs eyledikleri ind-el isticvâb içlerinden Hacı Ohannes'in, firârı Bartoh'un(?) kendisine bomba getirib bir iki gün sonra alıb İzmit'e götürdüğünü ve Antranik'in kendi her ne kadar fırkaya mensûb ise de üç buçuk senedir fırkanın mevcûd olmadığına ve Demirci Horan'ın Bartoh'un(?) teklîfi üzerine i'mâl eylediği bombaları merkumun doldurduğuna ve İzmit ve Adapazarı'nda elde edilen bombaların kendi i'mâl-gerdesi idiğine ve taharrî sırasında atmış olduğu bombaları abdest-hânedan çıkarıb verdiği ve binâberîn âlât-ı muhribe-i mezkûrenin doğrudan doğruya sâni'i bulunduğuna ve Hacı Mihran'ın dahi kendisinin silâhcı olması hasebiyle ba'zı mavzer ve gra tüfeğini Otuz Bir Mart vak'a-i zâilesinden sonra fûrûht ettiğine ve diğer maznûn Kirkor'un ifâdesine rağmen fırkaya mensûb olmadığına ve taharrî sırasında Kirkor'un kuyuya sakladığı bombaları taharriye me'mûr olan me'mûrîne teslîm ve Kirkor Hallacyan'ın otele getirdiği sandıkda bomba olduğunu sonradan anlayarak kuyuya atdığına ve hükûmet tarafından vuku' bulan i'lânâtın Der-saâdet'e mahsûs ve münhasır olduğu zann ve Artin Mizoh(?) nâmında Hınçaklardan biri Gülinek'e(?) iki kavanoz ve bir sepet bomba getirdiğine ve Hammâl Karabet vâsıtasıyla denize atılmasını tavsiye eylediğine ve Karabet'in dahî Hammâl Karabet ile Kegam'ın getirdiği bombaları denize atarak imhâ eylediğine ve Sabâh Gülyan'ın riyâseti altında Köstence'de mûn'akid kongrede a'zâ sıfatıyla bulunmayıp bir iş zımnında tesâdüfen Köstence'ye gitdiğine ve Hammâl Karabet'in Artin'in beş altı sene evvel verdiği bombaları hânesindeki kömürlükde bir buçuk sene kadar unutduğuna ve bâlâda denize atmak üzere Fıçı Karabet'e bıraktığına dâir kısmen sarîhân ve kısmen te'vîlen vakî' olan ikrâr ve i'tirâfları ve yekdiğerine atf-ı cûrm eylemeleri ve İzmit ve Adapazarı'nda esliha cem' ve dercine me'mûr olan hey'et tarafından mevâdd-ı infilâkiyye-i mezkûrenin sûret-i

cem'ine ve maznûn-ı aleyhemin ifâdâtına ve be-tahassus hey'et-i ihtilâliyye rüesâsından Jirar Bartoh'un(?) ve Rusyalı Kirkor Hallacyan'ın bomba tevzi'ine me'mur olduğuna ve Gülinek'in(?) dahi Bartoh(?) tarafından bırakılmış olan bombaları tevzi' ile hizmet eylediğine dâir olan zabt varakaları mündericâtı gibi delâil ve emârât-ı kânûniyye ile rehîn-i sübût olmuş ve hareket vâkı'aları Kanûn-ı Cezânın – işbu bombaların maksad ve zamân-ı i'mâl ve hıfzı i'tibârıyla – elli sekizinci mâddesi muaddel ikinci zeyline muvâfık olarak mücâzât-ı terhîbiyyeyi müstelzim ef'âl cümlesinden görülmüş olduğundan Dîvân-ı Harb-i Örfî'ce muhâkemeleri icrâ' kılınmak üzere mevkuf ve firârî sâlif-ül-esamî eşhâsın cinâyetle lüzûm-ı muhâkemelerine ancak muhtell-üş-şuûr olduğu anlaşılan Mora Bağcıyan ve Hacı Nerses ve hüviyyeti ta'yîn edemeyen Kekenoz(?) oğlu Bogos haklarındaki tahkikatın şimdilik tefrîkine müttefikân karâr verildi. 28 Eylöl 331

(İmza)

(İmza)

(İmza)

(İmza)

----- ----- -----

Maznûn-ı aleyh: Adapazarı'nda Ararat Oteli müste'ciri altmış bir yaşında İzmitli Kirkor veled Ohannes Kabyan'ın zabt edilen ifâdesidir. 19 Ağustos 331

Seni ne için tutdular

Benim bu Mayıs ayında evimi silâh mes'elesi için taharrî etmişlerdi. Evde bir şey bulamadılar ancak ba'zı hürriyyet fedâkârlarının resmlerini buldular bunlar altı parçadan ibâretti. Bunun üzerine beni tahte-i hıfz Bolu'ya sevk edib habs etdiler iki ay kadar habsde kalmışdım Mayıs on yedisinde evimi aramışlardı. Temmuzun on birinde beni Bolu'dan tekrâr Adapazarı'na istediler ben de muhâkemem olacak zannıyla jandarmalar muhâfazasında Adapazarı'na geldim orada bana sende bomba varmış dediler ben de bir kuyuya saklamış olduğum elli beş bombayı çıkarıp hükûmete teslim etdim. Bu bombaların bende bulunmasına sebep ise bundan iki buçuk sene evvel otelime Kirkor Hallacyan nâmında İstanbul'dan birisi gelmiş idi bir hafta kadar otelde kalmışdı avdetinde birlikde getirdiği sandığı otele bıraktı ve beş on gün sonra gelib sandığı alacağım dedi. Seferberlik esnâsında hükûmet otelimi istedi bende orayı tahliye etdim bu miyânda işbu sandıkda ne var diye merâk ederek açdım içerisinde bomba olduğunu görmekliğim üzerine hemân korkarak mezkûr bombaları bir kuyuya atdım fakat bombaları hemân otelden kuyuya atmadım evvelâ dükkânıma götürdüm iki ay kadar orada durdu ne yapayım diye düşündüm ondan sonra kuyuya atdım. Kuyuya atdığım Şubat ile Mart arasında idi Nisan ayı içerisinde Kirkor Saadetyan isminde bir Ermeni (el-yevm asker evvelce Adapazarı'nda doğramacı) ile hasbihâl ederken başıma böyle bir felâket geldi bomba bırakmışlar bende onları mahv etmek üzere kuyuya atdım diye ihbâr etmiş idim merkum ben Bolu'da mevkuf iken esliha taharrî me'mûrlarına ma'lûmât vermiş bunun üzerine beni Bolu'dan celb etmişler ve bu işde bu yolda meydâna çıkmış maa-mâ-fih hükûmet ben Bolu'da habsde iken kimin silâhı ve bombası varsa teslim ederse cezâsı yoktur diye Adapazarı'nda i'ân etmiş fakat ben Bolu'da habsde olduğum için bu i'ândan tabîî bî-haber olarak hükûmetin bu emrini ifâ edememiş olduğumdan günü geçmiş ve kendiliğinden bombaları ihbâr etmemiş add olunarak beni buraya sevk etdiler işte size irâe ediyorum hey'et-i tahkikiyyenin gayr-i muvakkat tevkif müzekkiresiyle 31 Mayısda tevkif olunmuş idim.

Ifâdeni imzâ' eyle

Edeyim
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Maznûn-ı aleyh: Adapazarı'nda kömür pazarında demirci olub kırk altı yaşında Adapazarlı Horen veled Haçatur Yeremyan'ın zabt edilen ifâdesidir. 19 Ağustos 331

Seni ne için tutdular

Der-saâdet'den İbrahim Bey isminde bir me'mûr gelmiş idi silâhları toplayacakdı silâhımı istemek için beni de çağırmışdı. Mûmâ-ileyh ile kimin yanında silâh ve sâir mevâdd-ı infilâkiyye varsa getirib teslîm etsin teslîm eden mes'ûl olmayacaktır afv-ı şâhâne vardır dedi. Bende hemân mûmâ-ileyhin yanına gitdim nezdimde Otuz bir Mart Vak'asında birtakım mürtecilere karşı durmak için birtakım bombalar hazırlamışdım i'mâl etmiş idim. Size teslîm edeceğim o vakt ben bunları mahv etmemişdim şimdi mahv ettiğim mahallden çıkarıb size teslîm edeceğim dedim. İbrahim Bey peki oğlum dedi ve bana müsâade etdi ben de amele tedârik etdim. Babamın evinin abdest-hâne kuyusuna saklamışdım orayı kazdırdım çıkarıb kendisine teslîm etdim ondan sonra tevkif-hâneye gönderdiler

İfâdeni imzâ' eyle

Edeyim
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Maznûn-ı aleyh: Adapazarı'nda silâhcılık ve zerzevatcılık ile meşgul (Sultan Orhan Cami'-i Şerîfi civârında) kırk yaşında Adapazarlı Hacı Mihran veled Hacı Artin Çizmeciyan'ın zabt edilen ifâdesidir. 19 Ağustos 331

Seni ne için tutdular

Adapazarı'na bir me'mûr gelib bana hükûmet vâsıtasıyla memnû' silâhlardan ne kadarını kimlere satdın dediler hâl-bu-ki ben Otuz bir Mart Vak'asından sonra bu yolda esliha-i memnûa hiç satmadığımı söyledim.

O hâlde seni neye tutdular

Neye tuttuklarını bilmem

İfâdeni imzâ' eyle

Edeyim
(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Maznûn-ı aleyh: Adapazarı'nda Uzunçarşı'da kitâbcılık eden otuz iki yaşında Adapazarlı Hacı Ohannes veled Manuk Kabakyan'ın zabt edilen ifâdesidir. 19 Ağustos 331

Seni ne için tutdular

Benden silâh istemek için kilîsaya çağıldılar silâhın var mı dediler bir çiftem vardı onu da verdim dedim vesîkamı gösterdim sonra bize yardım etmek için bombalar hakkında bir ma'lûmâtın var mı dediler Pantuh nâmında bir propagandacı gelmiş idi Mart 31 Vak'asından beş on gün sonra yemek yemeğe merkumu evime da'vet etmişdim merkum gündüzden dükkânımda bir zembîl bırakmışdı akşam gelib birlikde gideriz demişdi sonra kendisi bi-z-zât gelemeyib eve ben gelirim diye haber göndermişdi merkumun zembîli kendisine lâzımdır diye alib evime götürdüm akşam kendisi geldi yemekden sonra yatmağa kalkışır iken bu zembîldeki ağırdır ve bakdığımda yuvarlak bir şey vardır diye kendisinden sorduğumda bunlar bombadır dedi. Ne için buraya getirdin dedimse de efkârım buraya getirmek değildir ama ne yapayım ki getirmişsin dedi. Ben yarın kaldırıyorum dedi ertesi sabah kendisi İzmit'e gidiyorum diye yola çıkmışdı bir kısmını alib gitmiş üst tarafını evde bırakmış ben de kalkdığımda işbu bir kısm bombayı gördüm ve kömürlüğe sakladım bir hafta kadar sonra kendisi avdet etdi. Eve geldi erkenden yatdı. Ertesi sabah ben bunları doldurdum alib götürüyorum dedi gece bizim evde doldurmuş. Sabahleyin cümlesini alib götürdü Adapazarı'ndaki me'mûrîn bana merkumun bombaları İzmit'e gece götürdüğünü sordularsa da ben o günlerde bir ferd-i âdî idim doğruca kime götürdüğünü bilmem fakat ben Hınçak Hey'et-i İdaresinde bulunduğum zaman (1911'de) İzmit'de Kirkor Kiragosyan ile muhâbere ederdik dedim. Ondan sorabilirsiniz dedim senden silâh yok mu diye sordular ben bende olan çiftelyi verdim dedim ve silâh olduğunu bildiğim Onnik Gülasaryan ile Antranik Kavalcıyan ve Atnaş Atnaşyan ki bunlarda birer martin ve son şahsda da bir mavzer vardı onu ihbâr etdim ve kendileriyle size teslîm etdim dedim. Ve bu teslîm keyfiyyetini bu adamları kandırarak sana cezâ' yokdur diye iğfâl ederek sakladıkları mahallden çıkartıb kendi yedleriyle ve birlikde hükûmete teslîm etmek sûretiyle vâki' olmuşdur.

İfâdeni imzâ' eyle

Edeyim

(İmza)

----- 80 ----- 82 -----

Maznûn-ı aleyh: İzmit'in Bağçecik karyesinde fıçıcı kırk beş yaşında Bağçecikli olup İzmit'de fıçıcılık yapan Karabet veled Ohannes Patukyan'ın zabt edilen ifâdesidir. 22 Ağustos 331

Seni ne için tutdular

Ben Gemlik'de sekiz aydan beri askerlik yapıyordum orada askere su fıçısı ve sâire yapıyordum. Telgrafla İzmit'den beni istemişler İzmit'e beni gönderdiler orada polis dâiresinde sende bomba varmış dediler ve aynı zamanda dükkânımı taharrî etmişler ben bu suâle karşı Karabet isminde birisi bana boş bombalar getirdi bunları ne yapayım dedi ben de bunlar gündüz işi değildir geceleyin ben çarşıda yatıyorum. Ben bunları gece denize atarım dedim ve denize atmışdım dedim ve polislere yerini gösterdim o gün beni Adapazarı'na esliha taharrî me'mûru İbrahim Bey'in yanına gönderdiler o da atdığı mahalden bombaları çıkar dedi İzmit'e geldik atığım mahalden üç bomba bulub çıkardık. Bundan dolayı beni tutub buraya gönderdiler bana bombaları getiren Karabet el-yevm mevkuf bulunan ve dükkânımın önünde hammâllık eden Karabet Papazyan idi. Kegam isminde bir balıkçı üç dâne daha getirmişdi. Onu da denize taş atar gibi atmışdım bu da üç seneden fazla oluyor Karabet'inki iki buçuk sene kadar oluyor.

Ifâdeni imzâ' eyle

Edeyim

(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Maznûn-ı aleyh: İzmit'in Döngel karyesinde mukîm hammâl kırk yedi yaşında Döngelli Karabet veled Minas Papazyan'ın zabt edilen ifâdesidir. 22 Ağustos 331

Seni niye tutdular.

Bundan beş altı sene evvelîsi birisi bana sepet derûnunda beş altı dâne bomba vermiş idi. Bunları bana Berber Artin vermişdi ki bu adamda burada el-yevm mevkufdur bu bombaları def et dedi ve iki guruh da hammâllık verdi ben bunları evime götürdüm orada kömürlük yanına asdım. Bir buçuk sene kadar orada unutmuşum sonra sepeti görerek bu sepetde ne var diye merâk etdim. Bakdım ki bombalardır. Bunları tekrâr aldım çarşıya gitdim Fıçıcı Karabet'in dükkânında oturdum.

Elbiselerimi orada değiştiriyordum Karabet'e bu bombaları def' edeceğiz denize atayım mı dedimse birâder bu gündüz işi değildir ben zâten burada yatıyorum deniz de yakındır ben akşam denize atarım dedi ben de oraya bırakarak evime avdet etdim. Bunun için beni buraya gönderdiler

İfâdeni imzâ' eyle

Edeyim

(İmza)

----- 80 ---- 83 -----

Maznûn-ı aleyh: Galata'da Leblebici Sokağı'nda perukarlık eden İzmitli 39 yaşında Artin veled Bogos Kılincyan'ın zabt edilen ifâdesidir. 22 Ağustos 331

Seni niye tutdular.

Otuz bir Mart Vak'asında İzmit'de istasyon karşısında kırâat-hâneci idim. O vukuât esnâsında Pantuh nâmında Hınçakyan cem'iyeti efrâdından birisi benim gazino direktörüm Gülbenk'e iki kavanoz ve bir sepet bomba bırakmış ben yalnız sepete bakdım bomba idi kavanozlara bakmadım akşam geldiğimde ben bunları odada gördüm nedir diye Gülbenk'e sordum Pantuh getirib bıraktı Kegam alacaktır dedi Kegam da orada idi Kegam'ı çağırırdı bunları kaldırı dedi Kegam kavanozları almış gitmiş bir sâat sonra geldiğimde sepetin orada bulunduğunu gördüm bunu neye götürmemiş Gülbenk'e sordum unutmuş olmalıdır dedi. Ben Hammâl Karabet'i çağır şu ikiliği de ver şunu denize atsin dedim. Sonra ne olduğunu bilmiyorum bir şeyde sormadım. Üç senedir de burada perukarlık yapıyorum.

Sen Hınçak mısın

Cem'iyet efrâdı benim kahveme devâm ederlerdi bana cem'iyete yazıl diye Reîs Kirkor Kiragosyan söyledi. Ben yazılmam fakat kahveme devâm edin dedim.

İfâdeni imzâ' eyle

Edeyim

(İmza)

----- 80 ---- 83 -----

Maznûn-ı aleyh: Adapazarı'nda Osmânlı sigorta acenti olub mahall-i mezkûrda Güleş Mahallesi'nde bir hânede mukîm kırk iki yaşında Adapazarlı Antranik veled Minas Gencyan'ın zabt edilen ifâdesidir. 22 Ağustos 331

Seni neye tutdular

Ben Nisan 22'den beri (331 senesi) Konya vilâyetinde Sultaniye kazâsında menfi idim. Telgraf ile istenildim 14 Temmuzda Adapazarı'na vâsıl oldum. Haziran 14'de Adapazarı'nda esliha toplanması için kanûn neşr edilmiş ben geldiğimde benden esliha istediler bende bir şey yoktur dedim. Burada kimlerde vardır dediler müsâade ediniz anlayayım dedim. Müsâade etdiler kilîsada Horen ile görüşdüm zâten me'mûrlarda Horen ile görüş demişlerdi bizi odada me'mûrlar kendi yanlarında Ermenice görüşdüler o da kendisinde ne varsa teslîm etmiş olduğunu ve başka bir şey bulunmadığını söyledi ben de polis komisere Horen'de başka bir şey yokmuş dedim. Buraya niye gönderdiklerini bilmem

İfâdeni imzâ' eyle

Edeyim

(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

İzmitli Kirkor veled Ohannes'in tekrâr zabt edilen ifâdesidir. 23 Ağustos 331

Sende bulunduğunu söylediğin hürriyet fedâkârlarının resmleri kimlerindir

Serop, Turkum, Kristapor, Vartan, Hayk, Kagik, Rupen, Aram, Arag'dır.

Bunlar nerelidir ve ne gibi hürriyetde fedâkârlık yapmışlardır

Bunlar Van Bitlis Samsunludur İstibdâd zamanında hürriyet için fedâkârlık yaparak ölmüşlerdir.

Sen hangi cem'iyetdesin

Taşnaksiyon cem'iyetine mensûbum

Horen, Hacı Mihran, Hacı Ohannes, Karabet Patukyan, Hammâl Karabet, Antranik Gencyan, Perukar Bogos hangi cem'iyete mensûbdurlar

Cümlesi Hınçakdırlar. Fakat inkılâbdan sonra çıkıp çıkmadıklarını bilmem

Kirkor Hallacyan kimdir

Kendisi Vanlıyım derdi. O vakt ben İstanbul'dan geliyorum demiş idi. Kendisi Taşnaksavaşan idi.

Kirkor Saadetyan kimdir

Adapazarlıdır doğramacıdır kendisi asker idi Adapazarı'nda deboyda bulunurdu bu da hürriyet zamanında Taşnaksavaşan idi.

Sen el'ân Taşnaksavaşan mısın

Üç dört sene kadar evvel kulübümüz kapandı ben de Taşnaksavaşanlık bilmem

Senin Kirkor Hallacyan ile münâsebetin bulunduğu cihetle hânen taharrî olunmuş ve birtakım evrâk-ı muzırre bulunması hasebiyle Bolu Divân-ı Harbisine i'zâm olunmuşsun ne diyeceksin

Hayır

Evvelce sen Taşnaksavaşan reîsi mi idin

Reîs gibi idim. Murahhas idim.

Kulübün diğer a'zâlarına da bu Kirkor Hallacyan'ın bomba tevzi' etdiğini söylemişsin kimlere tevzi' etmiş idi.

Hayır bana öyle söz söylemedi.

Kekenos oğlu Bogos kimdir

Adapazarı'nda değirmende çalışmış ben bilmem evvelce bomba ile o tutulmuş o vakt memleket içinde şüyû' buldu ben Bolu'ya henüz gitmemişdim on beş yirmi gün evvelisi idi.

Sen 31 Mayıs'da taht-ı tevkife alındığını ve Bolu'ya sevk olunduğunu ve esliha ve sâir mevâdd-ı infilâkiyenin teslim edilmesi hakkındaki kanûnun Adapazarı'nda i'lânı gününden bî-haber bulunduğunu söylüyorsun hâl-bu-ki bu kanûn 13 Nisan 331'de çıkmıştır tabîi sence ma'lûmdur Adapazarı'ndaki neşrini ise düşünmeğe bile lüzûm yoktur çünkü kanûn bir buçuk ay evvel çıkmıştır habsde olmak ma'zeret değildir çünkü sen habsde değil iken kanûn çıkmış ve Adapazarı'nın pâ-yı tahta olan karîbeti ajansların ve sâir evrâk-ı matbûanın her iki belde arasında hemân günü gününe teâtîsi senin bu kanûna vukufunu gösterir binâen aleyh işbu kanûna vâkıf olduğun hâlde neden hükûmete bu mevâdd-ı infilâkiyenin mevcûdiyyetini ve mahâllini

Kirkor Saadetyan'ın ihbârından evvel kendiliğinden ma'lûmât vermedin ve bundan dolayı maznûnsun ne diyeceksin

Bunlar ya'nî kanûnlar İstanbul'a mahsûsdur denildi burada muvakkat i'lân olunursa biz götürürüz teslim ederiz diye söylendi

Kim söyledi

Benim karakol-hâne karşısındaki tutduğum kahvede söylendi. Müşteriler söyledi.

İfâdeni imzâ' eyle

Edeyim

(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Kirkor veled Ohannes'in tekrâr zabt olunan ifâdesidir. 23 Ağustos 331

Sizin fırkanın reîsi kimdir

Jirar Bartoh'dur Azadamard Matbaasında yazıcı idi. Bartoh İstanbul hey'et-i merkeziyyesinde idi.

Adapazarı hey'et-i merkeziyyesi kimlerdi

Adapazarı'nda Kejonagan(?) nâm idâdî mektebi riyâziyye hocası Aretyon Atanasyan Adapazarı Düyûn-ı Umûmiyyesinde kâtib İstevan Margosyan Adapazarı'nın Surp Karabet Kilîsası sokağında tuhmcu Ardaşis Kehryan'dır. Bunlarla berâber çalıştık.

İfâdeni imzâ' eyle

Edeyim

(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Horen'in tekrâr zabt edilen ifâdesidir. 23 Ağustos 331

Sen hangi fırkadansın

Hiçbir fırkaya dâhil değilim fakat herkes beni Hınçakyan Fırkasından zanneder.

Bu bombaları kimin hesâbına i'mâl etmiş idin

Dükkânıma Pantuh nâmında birisi gelmişdi bana bomba i'mâlini teklîf etdi zâten 31 Mart Vak'ası tekmîl gazeteler vatanın müdâfaası için her dürlü yardıma mesâg gösteriyorlardı Pantuh'un teklîfi üzerine ben dökdüm san'atım dökmecilikdir ve Pantuh'a bunları câhil ellere verme teklîf etdim. Kendi yedimde kalmasını arz etdim. Boşları teslîm etdim. Doldurdu getirdi.

Nerede doldurmuş

Nerede doldurduğunu bilmem

Kirkor veled Ohannes hangi fırkadandır.

Taşnaksâğan olmalıdır zann ederim.

Hacı Mihran, Hacı Ohannes, Karabet Patukyan, Hammâl Karabet, Antranik Gencyan Perukar Bogos hangi fırkalardandır.

Hacı Mihran'ın hangi fırkadan olduğunu bilmem Hacı Ohannes Hınçak'dır Karabet Patukyan'ı tanımam Hammâl Karabet'i de tanımam. Antranik Gencyan Hınçak'dır Perukar Bogos'u da tanımam.

Sende kaç bomba çıktı

Tekmîl i'mâl ettiğim yetmiş dâne kadardı. Doldurulub evimde bulunan on altı kadardır. Yirmi altı kadar da boş vardı.

Diğerleri ne oldu

Pantuh İzmit'e götürüleceğim diye götürdü

Demek Adapazarı ve İzmit taraflarında isti'mâl edilecek bombalar senin i'mâllerindendir değil mi

İzmit'de ve Adapazarı'nda bulunub da aynı şekilde bulunan bombalar benim dükkânımda i'mâl olunmuşlardır.

Kirkor Hallacyan'ı tanır mısın

Hayır tanımam.

Balıkçı Kegam'ı bilir misin

Tanımam.

Sen bu bombaları hükûmete mektûb yazarak mı veyâ birisini tavsîf ederek mi ihbâr etdin ve-yâhûd seni hükûmete celb etdiler de isticvâb esnâsında mı ihbâr etdin söyle

Adapazarı Polis Komiseri Raşid Efendi Adapazarı'nda tevkif-hânede bulunduğum esnâda gardiyanlardan birisi vâsıtasıyla Raşid Efendi'ye söyleyeceğim vardır beni çağırsın diye haber gönderdim biraz sonra Raşid Efendi beni çağırıldı. Ona bu bombaları İbrahim Bey'e teslim edeceğim diye söyledim

Ne için habse girmiş idin

Silâh istenmiş idi. Silâhım yokdur dedim beni tevkif etdiler

Ne için senden sorulduğu vakt silâhım yoksa da bomba vardır dedin

Zâten bunları mahv edecektim kuyuya atmışdım o esnâda da korkmuşdum

O hâlde size silâh ve mevâdd-ı muhribenin teslimi için ta'yîn etdikleri müddet zarfında senin bi-t-tav' ve-l-rızâ işbu mevâdd-ı muhribeyi hükûmete teslim etmediğin anlaşıyor ne diyeceksin

Zâten i'lân olunduğu vakt bunlar ya'nî bombalar yedimde değildi onun için haber vermedim.

Yerini haber vere idin

Korkdum.

İfâdeni imzâ' eyle

Edeyim

(İmza)

----- ✎ ----- ✎ -----

**Fıçıçı Karabet Patukyan'ın tekrâr zabt edilen ifâdesidir.
23 Ağustos 331**

Sen hangi fırkadansın

Resmen bir fırkaya dâhil değilim meb'ûs intihâbında Hınçakyanlara re'yimi verdim yoksa bir fırkaya mensûb değilim

Kirkor veled Ohannes hangi fırkaya mensûbdur

Bilmem

Horen, Hacı Mihran, Hacı Ohannes Hammâl Karabet, Antranik Gencyan, Perukar Bogos hangi fırkaya mensûbdurlar.

Hangi fırkaya mensûb olduklarını bilmem

Kegam kimdir

Balık tuzlar İzmitlidir. Şimdi nerede olduğunu bilmem

Sen niye bu bombaları hükûmete evvelce haber verib meydâna çıkarmadın

Burada değildim Gemlik’de idim. Ben Kânûn-ı sâninin on birinde Gemlik’e askerliğe gitmişdim Temmuza kadar orada idim.

Ne için Gemlik hükûmetine veyâ zâbitine ma’lûmât vermedin

O aralık oralarda taharriyyât icrâ’ olunmuyordu.

Taharriyyât icrâ’ olunması ve hükûmetin bulması mı şartdır

Bir i’lân yapışmadı

Her memleketde i’lân olundu sen i’lânı mı bekliyordun

Kiminle görüşeceğim askerim.

Mâ-dâm ki meşguliyyetin vardır vazîfen vardır kanûn çıkdığı zaman haber verib bil’âhire vazîfenden dolayı duyamamazlıktan ve bundan mütevellid mes’uliyetden kurtulurdun

Ben duymadım.

Sen evvelce Dîvân-ı Harb-i Örfiye ne için celb edilmiş idin

Beni Hınçakyan diye getirmişlerdi.

Senin Sabah Gülyan’ın riyâseti altında Köstence’de mün’akid kongrede a’zâ sıfatıyla bulunarak ihtilâle karâr verdiğiniz ve oradan Der-saâdet’e yedinizdeki mevcûd bir vesîka ile avdet ederek İzmit’e azîmetle orada efkâr-ı fâsidenizi neşr ve ta’mîm eylediğin ve bu def’a dahi bombalarla der-dest edildiğin görülüyor. Ne diyeceksin

Ben iş için Köstence’ye gitmişdim bir gün meclise gitdim

Senin evvelki tahkikatdaki ifâdâtını okuyorum orada meclisin hitâmından sonra dahi dört beş gün kaldığını söylüyorsun İzmit murahhası nâmına Köstence’ye gitdiğini ve İzmit’de şu’be dağıldı dediğin hâlde şu’benin dağılmayıb el’ân muhâberâta devâm olunmakda bulunduğunu İstanbul Merkezi Riyâsetinden resmen ma’lûmât verilmekle tezâhür ediyor ve senin bu mes’eleden sonra tekrâr İstanbul’daki Hınçakyanların ictimâında mevcûd bulunarak İzmit murahhası sıfatıyla i’tâ-yı re’y eylediğin evvelki evrâk-ı tahkikiyye mûndericâtından tamâmen tezâhür ediyor ne diyeceksin

Ben tesâdüfen oraya gitdim meclisin bitdiği akşam hemân vapura bindim.

Senin şimdi söylediğin ifâdeyi evvelki Hınçakyanların tahkikatında verdiği ifâde tamâmen tekzîb ediyor ne diyeceksin

Tesâdüfen bulunduğum yanlış değildir buradaki meclisde ya'nî Hınçakyanların meclisinde bildiğimi söyledim ya'nî ihtilâle râzî olmadığımı söyledim. Zâten Köstence Meclisinin bir sıfat-ı resmiyesi yoktur.

İfâdeni imzâ' eyle

Edeyim

(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Hacı Mihran'ın tekrâr zabt olunan ifâdesidir. 25 Ağustos 331

Sen hangi fırkadansın

Hiçbir fırkaya mensûb değilim

Senin Hınçak Fırkasına dâhil olduğunu taht-ı tevkifte bulunan arkadaşlarından İzmitli Kirkor söylüyor ne diyeceksin

Yalandır.

Sen Sabah Gülyan'ı tanımaz mısın

Hayır, Adapazarı'na geldi gördüm

Kaç sene evvel geldi

Altı sene evvel geldi

Sen 31 Mart Vak'asından sonra silâh almadığını söylemişdin ondan evvel almadın mı

On beş aded gra ve martin tüfengi iki aded de mavzer tabancası almışdım.

Ne kadar evvel aldın

31 Mart Vak'asından iki ay evvel aldım.

Ne için aldın

Satmak için aldım o vaktler serbestdi

Kimlere satdın

İzmitli Garbis'e gra tûfengi, Adapazarı'nda Ağa Câmî'i karşısında
Kahveci Avadis'e gra tûfengi, Adapazarı'nda Komisyoncu Mihran
Jamgocyan'a gra tûfengi Adapazarı'nda çarşıda Kasab Mehrdad(?)
Deveciyan'a gra tûfengi, Âdem Pehlivanın oğlu Hakkı'ya tüccâr(?)
martini, Adapazarı'nın Kuyudibi'nde Terzi Mihran'a tüccâr martini satdım
İzmitli Garbis Manavlar Çarşı'da manavlık yapıyor. Mavzer
tabancalarından birini tütün kaçakçısı Setrak'a diğerini Ekmekçizâde'ye
satdım diğerleri hâtırimda değildir

**Sen bu tûfengleri 31 Mart Vak'asından evvel aldığını söylemişdin ne
vakt satdın**

Üç, dört ay zarfında satmışdım

**Bu tûfengleri satdığın eşhâsı esliha taharrî me'mûruna Adapazarı'na
geldiğinde gösterdin mi**

Göstermedim. Sordukları vakt söyledim

Niye kendiliğinden ihbâr etmedin

Olabilir getirmişler dedim

**Hâl-bu-ki sen bunu ihbâr etmemişsin o silâhlar hâmilinin yedinde
bulunmuş onlar da seni haber vermişler sonra seni çağırmişlar bu iş
meydâna çıkmış ne diyeceksin**

Hayır ben söyledim

**Yukarıda sordum şimdi yine tekrâr ederim sen celb edilmeden doğruca
gidib hükûmete ma'lûmât mı verdin yoksa siz çağırdıktan sonra mı
söyledin**

Hayır ben gitdim

**Hâl-bu-ki şimdi sana yukarıda suâl sorduğum müddetçe tûfengleri
satdığın eşhâsı esliha taharrî me'mûruna Adapazarı'na vürûdunda
gösterdin mi diye suâl tevcîh etdiğim zamân sen hayır göstermedim
sordukları vakt söyledim demişdin böyle iki satırda hemân tebdîl-i fikr
etmek neden neş'et ediyor söyle**

Anlamamışım

**Hâl-bu-ki Adapazarı'na üç sene mukaddem vürûd eden Sabah Gülyan
vâsıtasıyla siz birçok mavzer ve sâir esliha-i memnûa alarak ahâlîye
tevzi' etdiğiniz işbu silâhların hâmili bulunan kesânın oradaki müctemi'
hey'et muvâcehesinde vuku'-ı i'tirâfları ile sâbitdir ve bu bâbda yapılan
zabt varakasında imzâları vardır ne diyeceksin**

Hayır kat'iyyen iftirâdır.

**Zâten sen silâhları 31 Mart'dan evvel alarak birkaç ay zarfında satdım
diye vâki' müevvel ifâden de bu hâli irtikâb etdiğini gösteriyor ne
diyeceksin**

Hayır o vakt silâh satmak yasak değildi

Ifâdeni imzâ' eyle

Edeyim

(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Hacı Ohannes'in tekrâr zabt olunan ifâdesidir. 25 Ağustos 331

Sen hangi fırkadansın

Hınçakyan cem'iyetine mensûb idim.

Cem'iyetin nesi idin

Bir buçuk sene kadar ya'nî 1911'de hey'et-i idâre a'zâsı oldum.

Seninle birlikde kimler idârede a'zâ idi

Mihran Jamgocyan Ardaşis Burmahan, Agobcan(?) Kundayan, Antranik
Yemolyan(?) vardı.

Reîs kimdi

Mihran Jamgocyan idi.

Ne kadar riyâsetde bulundu

1912'ye kadar Balkan Muhârebesi i'lân olundu idâre-i örfiyye i'lân
olundu ondan sonra tekmîl kulûbler kapandı.

Bu adamlar necidir

Mihran Jamgocyan Adapazarı'nda komisyoncudur, Ardaşis Burmahan
Uzunçarşı'da kolacıdır, Agobcan Kundayan Uzunçarşı'da kavafdır,
Antranik Kemolyan(?) Sarrâf Tarakçıyan'ın yazıcısıdır

**Adapazarı'na me'mûrîn gelib silâh ve sâir mevâdd-ı muhribenin teslîmi
için i'lân edildiği zaman sen ne yaptın**

Bir çifttem vardı götürdüm vesîka verdiler

Bombaları haber verdin mi

Bombaların hepsi meydâna çıkdıktan sonra Polis Şevki beni çağırdı
sen de fırka adamısın bu çıkan bombalar için sordu ben de söyledim.

Bombalar meydâna çıkdıktan sonra tabîi onun müvezzileri de anlaşılmasıdır sen evvelce falân bomba tevzi' etdin mi falân da bomba bulunmalıdır gibi hükûmete hemân i'lân akabinde neye mürâcaat etmedin

Pantuh'un öyle bir şey yaptığına tesâdüfen ma'lûmât-dâr idim fakat kime götürdüğünü bilmediğim için bir diyemedim.

Sen Pantuh'u ihbâr ede idin neye etmedin

Pantuh altı sene evvel gitmişti

Anlaşıyor ki işbu bombalar Pantuh vâsıtasıyla tevzi' olunmuş ve Horen'in dükkânında i'mâl olunmuş senin hânende de doldurulmuştur ve bu cürmde üçünüz aynı vaz'ıyyetdesiniz ne diyeceksin

Ne söyledim ise söyledim.

Sen Balkan Muhârebesi esnâsında artık fırkanın dağıldığını söylemişdin sen resmen bir fırkanın hey'et-i idâresi a'zâsından olduğunu söylediğin ve bu işde tahmîl-i alâka-dâr eşhâsdan olduğun hâlde fırkanın vaz'ıyyetinden bi-haber gözükmekliğün bu işde ne kadar irtikâb-ı kizb etdiğini isbât eder çünkü fırkanın merkez idâresinde daha on ay evvel vermiş olduğu vesîkada Adapazarı şu'besinin el'ân mevcûd bulunduğunu ve bu şu'be ile berâber elli şu'benin mün'akid bulunduğunu ve hattâ bu şu'beler nâmına ahîren geçen sene Temmuzda İstanbul'da kongre yaptıklarını tafsîlen beyân ediyor ne diyeceksin

Doğrudur Temmuzda kongre yapıldı ve buraya birisi için vekâlet verildi. Fakat benim ma'lûmâtım yokdur Jamgocyan bana murahhas istediler birisini vekîl etdik diye seferberlik i'lânında söylemiş idi.

O hâlde şimdi sorduğum vakt fırka dağılmıştır diye ne için yalan söyledin

Kulübler kapanmış olmakla fırka dağılmıştır demek istedim.

O hâlde demek gizli ictimâlar oluyor değil midir

Hayır öyle bir şeyimiz yokdur

İfâdeni imzâ' eyle

Edeyim

(İmza)

----- ✎ ----- ✎ -----

Hacı Ohannes'in tekrâr zabt olunan ifâdesidir. 25 Ağustos 331

İzmitli Kirkor, Horen, Hacı Mihran Karabet Patukyan, Hammâl Karabet, Antranik Gencyan, Perukar Artin hangi fırkadandırılar

İzmitli Kirkor Taşnaksiyon idi. Horen eski Hınçak idi. Hacı Mihran Hınçakım derdi Karabet Patukyan'ı tanımam. Hammâl Karabet'i de tanımam. Antranik Gencyan Hınçakyandır Perukar Artin'i tanımam

İfâdeni imzâ' eyle

Edeyim

(İmza)

----- ۞ ----- ۞ -----

Antranik Gencyan'ın tekrâr zabt olunan ifâdesidir. 25 Ağustos 331

Sen hangi fırkadansın

Hınçakyan cem'iyyetine mensûb idim. Üç buçuk seneden beri fırka kalmadı.

Neden kalmadı

İdâre-i örfiyye i'lân olunduğunda ya'nî Balkan Muhârebesi esnâsında tekrâr idâre-i örfiyye i'lân olunduğu vakt men' etdiler kulübü kapadılar

Sonra tekrâr müsâade aldınız mı

Ne müsâade alındı ne de devâm edildi.

Hükûmet müsâade etdi mi

Mürâcaat olunmadı.

Demek böyle müsâadesiz olarak fırkanın müteşekkil bulunduğu ve ittihâz-ı karâr ettiği anlaşılırsa bunun gizli bir cem'iyyet olduğu ve bir fikr-i fâsid uğruna ictimâlar yapmış bulunduğu anlaşılır değil mi

Tabîî öyledir.

Fırkada mevkin ne idi

Bir şey değildim mensûb idim.

Sizin firkanın ve Adapazarı şu'besinin dağılmadığını ve el'ân muhâbere etmekde bulunduğunuzu tâbi' olduğunuz İstanbul Hey'et-i Merkeziyyesi bu bâbdaki muhâberâtda bulunan kulüblerin esâmisiyle ve resmen bir vesîka ile bildirmiştir. Ve hattâ geçen sene Temmuzda İstanbul'da yapılan kongreye murahhas gönderdiğinizizi söylemiştir zâten arkadaşlarınızdan mevkuf Hacı Ohannes dahi Adapazarı şu'besi nâmına geçen seneki İstanbul Kongresinde vekâleten re'y verildiğini i'tirâf ediyor bunlara karşı ne diyeceksin.

Benim ma'lûmâtım yokdur.

Sabah Gülyan'ı tanır mısın

Hürriyetden beş altı ay sonra geldi sonra o sene içinde bir daha geldi

Sen evvelce buraya Dîvân-ı Harb-i Örfiye geldin mi

Bir def'a geldim şifâhen ba'zı şeyler sordunuz tahliye etdiniz

Senin Sabah Gülyan'dan silâh aldığın anlatılıyor ne diyeceksin

Hayır yalandır

Senin Sabah Gülyan'dan elli aded kundaklı mavzer tûfengi ve pek çok Rus revolveri ve martin iştirâ' ederek ahâlîye tevzi' etdiğin işbu silâhın hammâlları tarafından esliha taharrî me'mûruna hey'et muvâcehesinde ihbâr edilmiş ve bu bâbda mevcûd bulunan kesân muvâcehesinde zabt varakası da tanzîm edilmiştir ne diyeceksin

Hayır yalandır. Bütün mevcûdiyyetimle redd ederim.

Sen böyle Adapazarı şu'besinin de dağıldığını redd etmişdin değil mi

Evet

Pantuh'u tanır mısın

Tanıırım Adapazarı'na geldi

Pantuh hangi cem'iyetdendir

O vakt Hınçak cem'iyeti teşekkül etmemiş idi fakat Hınçakyandır derlerdi

Pantuh ne vakt geldi

Hürriyet senesinde geldi

Sen cem'iyetin programını bilerek cem'iyete dâhil oldun değil mi

Evet kendime göre bilirim. İctihâdîma göre kabûl etdim.

İşbu cem'iyetin programında (ki sana o programı irâe ediyorum.) Ermeni milletinin en ziyâde Türkiye'de dûçâr-ı tazyîk olması hasebiyle Ermeni ihtilâlî sırf Türkiye'ye hasr edilecek, harekât-ı ihtilâl-kârâne sahnesi memâlik-i Osmâniyye olacak, Ermenistan mukadderâtı

Osmânî İmparatorluğu mukadderâtından tecrîd edilerek Ermeni milletinin, istiklâli elde edilecek ve bu maksad için matbûât, nutk ve kitâblar vâsıtasıyla propaganda terk-i müstebiddlerine, me'mûrin-i hafıyyesine hâinlere karşı terrör. Muntazam çete teşkilâtı takımlar teşkîli, husûsî âsî fırkaları teşkîli ve Türkiye'nin hâl-i harbde olması esnâsında fırsattan istifâde ederek meydâna çıkılması mündericdir sende bu cem'iyetdensin ne diyeceksin

Ben bu programı ilk def'a görüyorum bizim programda bu yoktur ve kabûl etmem

Bir insanın sözü mü mu'teberdir icrââtı mı şâyân-ı nazardır

İcrââtı şâyân-ı nazardır.

Sen bu programa vâkıf olmadığınızı ve cem'iyetin böyle bir programı olmadığını söylediğiniz hâlde yukarıdan beri saydığım Hınçak Fırkası programında münderic mevâddın harekât-ı ihtilâl-kârâne sahnesi memâlik-i Osmâniyye olacak kısmı tatbîk edilmiştir. Ve ihtilâl için lüzûm olan şeylerden matbûât vâsıtasıyla propaganda kısmı tamâmiyle icrâ' olunuyor işte Yeridasart Hayasdan ve sâir gazeteler mündericâtını sana okuyayım kitâblar vâsıtasıyla yapılan propaganda cihetine gelince o kitâblardan ba'zıları Van Hınçak cem'iyetinde der-dest edilmiştir onları da gösteriyorum. Türk me'mûrlarına karşı olan terrör ise geçen sene tatbîk edilmiş ve Tal'at Bey aleyhine irtikâb edilmiştir o da tabîi ma'lûmundur muntazam çete teşkilâtını ihtivâ eden ve husûsî âsî fırkaları teşkilâtı mübeyyin bulunan cihet ise irâe ediyorum bunlar Kilis, Van, Kadıköy ve sâir Hınçak kulüblerinin resmî defterleri mündericâtından müstebândır ki onları da sana gösteriyorum en son kalan kısım ki Türkiye'nin hâl-i harbde olduğu bir sırada fırsattan istifâde ederek meydâna çıkılmasıdır ki bu da tamâmen Van ve civârında tatbîk edilmiş ve diğer memleketde ise mavzer ve sâir tûfenglerle bombalar bulunmuştur. Binâen aleyh evvelce sana sormuş olduğum bir suâli tekrâr irâd ederek bir kimsenin sözüne mi bakılır icrââtına mı? Bir fırkanın programını bu değildir demesine mi bakılır yoksa programda münderic mevâddın aynen ve kâmilten tatbîkine mi bakılır işbu şerâite nazaran ve senin de Hınçak olduğunu i'tirâf etmene ve Adapazarı'nda mavzer tûfeği tevzî' ettiğini şâhidlerin vâkî' olan ifâdesiyle tutulan zabt varakasına nazaran ne diyeceğin var ise söyle

Biz de öyle program yoktur ve bu ta'dâd ettiğinizi tamâmiyle redd ederim

İfâdeni imzâ' eyle

Edeyim

(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Hammâl Karabet'in tekrâr zabt olunan ifâdesidir. 25 Ağustos 331

Sen hangi fırkadansın

Ben fırka bilmem

Senin Hınçak Fırkasından olduğunu arkadaşlarından Kirkor söylüyor ne diyeceksin

Hayır ben fırkaya dâhil değilim bir vakt İzmit'de Doktor Minmecyan(?) Agob seni Hınçak cem'iyetine yazayım dediyse de kabûl etmedim. Ben devlete hâdimim millet işine karışmam dedim

Sen bu bombaları mâ-dâm ki sadâkatın vardır ne için taşıdın

Def' et diye Berber Artin söyledi.

Ne için def' ediyordun hükûmete vere idin hükûmetin işine yaradı

Akl edemedim.

Bu def'a silâh toplamağa me'mûrlar gelib i'lân edildikde sen ne yaptın

Orada değildim Taraklı tarafında iş yapıyordum.

Kanûn çıktı hükûmet her ferdden ma'lûmât istiyor sen de böyle muzırr ve memnû' şeyleri nakl etmişsin nakl etdiğin mahalli gidib haber versen idin

Hükûmet çağırmadı

Hükûmet çağırdıktan sonra mı ma'lûmât verecekdin hükûmetin seni çağırması o işin meydâna çıkması demektir ki o vakt de senin ihbârına lüzûm kalmaz

Ben hükûmete gitmedim başkası ihbâr etmiş

O hâlde senin memleket dâhilinde bomba nakl etmek ve saklamak sûretiyle bir ihtilâle tasaddî etdiğin ve hükûmetin haberi olunca denize atarak cezâdan kurtulmak istediğin anlaşıyor ne diyeceksin

Ben Fıçı Karabet'e vermişdim

Sen bu bombaları bir buçuk sene âhûrunda sakladığını kendin i'tirâf ediyorsun

Kabâhatimdir ne yapayım unutmuşum

İnsan bu gibi mevâdd-ı muzırrayı kendi hayâtına taalluk edecek mühimm mes'eleyi unudur mu

Unutdum

İfâdeni imzâ' eyle

Edeyim

(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Perukar Artin'in tekrâr zabt edilen ifâdesidir. 25 Ağustos 331

Sen hangi fırkadansın

Bir fırkaya dâhil değilim bana yazıl diye Kirkor Kiragosyan söyledi ben yazılmadım.

Sen Pantuh'un senin dükkânına bomba bıraktığını ve senin de mahv ettiğini söylemişdin işbu bombaları Hammâl Karabet'e teslim etmene nazaran hükûmete ma'lûmât verdin mi

Karabet'e denize at dedim.

Ne için hükûmete haber vermedin ve hükûmete teslim etmedin hükûmetin bir işine yaradı

Denize at dedim.

Bu def'a esliha taharrî me'mûrları gelib i'lân etdikleri zaman ben Hammâl Karabet'e bomba vermişdim diye hükûmete mürâcaat etdin mi

Ben İzmit'de değildim İstanbul'da idim.

İşbu kanûn Nisan 13'de intişâr etmiştir senin İstanbul'da olmana nazaran burada haber vere idin

Fikrimden bile geçmedi

O hâlde senin Adapazarı'nda bomba ve sâir mevâdd-ı muhrîbe tevzî' eylediğin ve hükûmet i'lân ettiği hâlde mahallerini haber vermeyerek onları isti'mâl edebilmek için fırsat tehiyye eylemek istediğin anlaşılıyor ne diyeceksin

Ne haber vereyim unuttum hiç fikrimden bile geçmezdi

İfâdeni imzâ' eyle

Edeyim

(İmza)

----- ✂ ----- ✂ -----

Henüz elde edilemeyen ve celbi mümkün olamayan Murabağcıyan Hacı Nerses ile Kekenos oğlu Bogos ve rüfekasının tefrîki ve Kegam, Rusyalı Kirkor Hallacyan, Jirar Bartoh ve Gülbenk'in maznûniyyetleriyle berâber esâsı hakkındaki mütâlaaları istifsâr olunur. 25 Ağustos 331

*Mühür (Dîvân-ı Harbî Örfi)
(İmza)*

İşbu istintâk-nâme ve evrâk-ı müteferri'ası mütâlaa ve tedkik olunur

Ermeni komitesi hey'et-i ihtilâliyyesinden olub hânelerinde bomba zuhûr etdiği ihbâr olunan Kirkor ve Mihran ve diğer Artin Karabet ve diğer Karabet ve Hacı Ohannes ve Antranik ve Horen ile maznûniyyetleri istifsâr(?) olunan Rusyalı Kirkor Hallacyan ve Jirar Bartoh ve Kegam ve Gülbenk ve henüz elde edilemeyen ve binâen aleyh isticvâbları mümkün olamayan ve Kekenos oğlu Bogos ve şuûru muhtell olan Murabağcıyan Hacı Nerses ve rüfekası haklarında icrâ' kılınan tahkikât-ı istintâkıyye netîcesinde maznûn-ı aleyhimden isticvâbları icrâ' edilen Adapazarı'nın Karakalpak Mahallesi'nde sâkin kitâbcı otuz iki yaşında Hacı Ohannes veled Manuk ve kazâ-yı mezkûrun Güleş Mahallesi'nden sigortacı kırk iki yaşında Antranik veled Minas Gencyan ve Kuyumcu Mahallesi'nde demirci kırk altı yaşında Horen veled Haçatur Yeremyan ve Yüzik(?) Mahallesi'nde sâkin silâhcı ve zerzevatçı kırk yaşında Hacı Mihran veled Hacı Artin Çizmecıyan ve Abdal Mahallesi'nde sâkin Ararat Oteli müste'ciri altmış bir yaşında Kirkor veled Ohannes Kabyan ve İstanbul'da Galata'da Leblebici Sokağı'nda perukarlık eden İzmitli otuz dokuz yaşında Artin veled Bogos Kılincıyan ve İzmit'in Bağçecik karyesinde fıçıçı kırk beş yaşında Karabet veled Ohannes Patukyan ve livâ-yı mezkûrun Aynalıkavak Mahallesi'nden hammâl kırk yedi yaşında Hammâl Karabet veled Minas Papazyan ile firârda ve mahall-i ikametleri mechûl bulunmaları hasebiyle celb ve isticvâb olunamayan Adapazarı'nda balık tuzlayıcısı Kegam ve Rusyalı Kirkor Hallacyan Azadamad Matbaasında yazıcı Jirar Bartoh ve İzmit'de istasyon karşısında kırâat-hâneci Gülbenk Ermeni milletinin en ziyâde Türkiye'de dûçâr-ı tazyîk olduğu bahânesiyle Türkiye'ye hasr edilen harekât-ı ihtilâl-kâne netîcesini Ermenistan mukadderâtını Osmânlı Hükûmeti mukadderâtından tecrîd ederek Ermeni istiklâl-i millîsinin elde edilmesi efkâr-ı mel'anet-kârânesiyle teşekkül ve bu maksad-ı hâin-ânenin meydân-ı husûle çıkması emrinde matbûât ve nutk ve kitâblar vâsıtasıyla propaganda ve me'mûrîn-i Osmâniyyeye sû-i kasd icrâ' ve muntazam çeteler teşkîl ve ahvâl-i hâzırayı fırsat ittihâz ederek muhtelif mahallerde harekât-ı ihtilâl-kârâne çıkarılması esâsına müsteniden teşekkül eden cem'iyet-i fesâdiyyenin erkân-ı asliyye ve a'zâ-yı fa'âlesinden olarak işbu maksad-ı hâin-ânenin husûlû emrinde hafî ictimâlar akd ve birtakım mevâdd-ı

infilâkiyye i'mâl ile esliha cem' ve tevzi' eylemek ve ahâlî nezdindeki silâh ve ceb-hâne ve mevâdd-ı meşgale ve icrâ-yı nâriyenin ol bâbdaki kanûn-ı muvakkat mûcibince ta'yîn olunan mahall-i mühlet zarfında teslim olunması ve aksi takdîrde mevâdd-ı mezkûre sâhibi ordu aleyhine harekât-ı hasmâne ihzâr ve ihânet-i harbiyye îkâ' etmiş add olunarak ber-mûcib-i kanûn i'dâm olunacağına dâir her tarafda olduğu gibi Adapazarı Kaim-makamlığınca dahi umûm kurâ ve kasabalara münâdî vâsıtasıyla ihbâr-ı keyfiyyet ve muhtârların yedlerine ve kilîsa dîvârlarına ve köşe başlarına i'lân varakaları tevdi' ve ta'lîk olduğu hâlde ber-minvâl-i muharrer efkâr-ı mel'anet-kârâne maksadıyla kanûnun tedâbir-i ma'delet-kârâne cümlesinden olan ahkâmına havâle-i sem' ve i'tibâr etmeyerek ihzâr eyledikleri âlât-ı muhribeyi nezdlerinde ketm ve denize atmak sûretiyle imhâ ile hey'et-i ihtilâliyyeden olarak hükûmetin emniyyet-i dâhiliyyesini ihlâl tasaddî eyledikleri ind-el-istintâk maznûn-ı merkumundan Hacı Ohannes'in, Bartoh'un kendisine bomba getirib bir iki gün sonra alib İzmit'e götürdüğüne ve Antranik'in kendi her ne kadar fırkaya mensûb ise de üç buçuk senedir fırkanın mevcûd olmadığına ve Demirci Horen'in Bartoh'un teklîfi üzerine i'mâl eylediği bombaları merkumun doldurduğuna ve İzmit Adapazarı'nda elde edilen bombaların kendi i'mâl-gerdesi idiğine ve taharrî sırasında atmış olduğu abdest-hânedan çıkarib verdiği ve binâen aleyh âlât-ı muhribenin doğrudan doğruya âmili bulunduğuna ve Hacı Mihran'ın dahi kendisinin silâhçı olması hasebiyle ba'zı mavzer ve gra tûfengini Otuz bir Mart vak'a-i cinâiyyesinden sonra fûrûht etdiğine ve diğer maznûn Kirkor'un ifâdesine rağmen fırkaya mensûb olmadığına ve Kirkor'un taharrî sırasında kuyuya sakladığı bombaları taharrîye me'mûr olan zevâta teslim ve Kirkor Hallacyan'ın otele getirdiği sandık derûnunda bomba olduğunu sonradan anlayarak kuyuya atdığına ve hükûmet tarafından vuku' bulan i'lânâtın Der-saâdet'e mahsûs ve münhasır olduğunu zann ve Artin'in Pantuh nâmında Hınçaklardan biri gazino direktörü Gülbenk'e iki kavanoz ve bir sepet bomba getirdiğine ve Hammâl Karabet vâsıtasıyla denize atılmasını tavsiye eylediğine ve Karabet'in dahi Hammâl Karabet ile Kegam'ın getirdiği bombaları denize atarak imhâ etdiğine ve Sabah Gülyan'ın riyâseti altında Köstence'de mün'akid kongrede a'zâ sıfatıyla bulunmayıp Köstence'ye bir iş zımnında tesâdüfen gitdiğine ve Hammâl Karabet'in Artin'in beş altı sene evvel verdiği bombaları evinde kömürlükde bir buçuk sene kadar unuttuğuna ve bil'âhire denize atmak üzre Fıçı Karabet'e bıraktığına dâir kısmen tab'an ve kısmen müevvelen vâki' olan ikrâr ve i'tirâfları ve yek-dîgerine atf-ı cürm eylemeleri ve İzmit ile Adapazarı'nda esliha cem' ve dercine me'mûr olan hey'et tarafından mevâdd-ı infilâkiyyenin sûret-i cem'ine ve maznûn-ı aleyhimin ifâdâtına ve ale-l-husûs hey'et-i ihtilâliyye rüesâsından Jirar Bartoh'un ve Rusyalı Kirkor Hallacyan'ın bomba tevzi'ine me'mûr olduğuna ve Gülbenk'in dahi Pantuh tarafından bırakılmış olan bombaları tevzi' ile hidmet eylediğine ve sâireye dâir olan zabt varakaları mûndericâtı gibi

delâil ve emârât-ı kanûniyye ile anlaşılmış ve hareket-i vâkıaları Mülkiyye Cezâ Kanûnunun elli sekizinci mâddesinde ikinci zeyli hükmünü mültezem ef'âl-i cinâiyyeden bulunmuş olduğundan merkumunun ol vechle cinâyetle ithâmları ve muhtell-üş-şuûr olduğu anlaşılan Murabağcıyan(?) Hacı Nerses ile hüviyyeti anlaşılamayan Kekenos oğlu Bogos haklarındaki tahkikatın dahi lüzûm-ı tefrîkine karâr i'tâsı taleb ve iddiâsıyla evrâk-ı mevcûde Hey'et-i Tahkikiyye Riyâset-i âliyyesine takdîm olunur / 26 Eylül 331

*Mühür (Dîvân-ı Harb-î Örfî Müddeî-i Umûmiyyesi)
(İmza)*

----- ----- -----

KARAR

Ermeni komitesi hey'et-i ihtilâliyyesinden olub hânelerinde bomba zuhûr eylediği ihbâr olunan Kirkor ve Mihran Artin Karabet ve diğer Karabet ve Hacı Ohannes ve Antranik ve Horen ile maznûnileri istifsâr olunan Rusyalı Kirkor Hallacyan ve Jirar Bartoh ve Kegam ve Gülbenk'in ve henüz elde edilemeyen ve binâberîn isticvâbları mümkün olamayan Kekenos oğlu Bogos ve şuûru muhtell olan Murabağcıyan Hacı Nerses ve rûfekası haklarında icrâ' kılınan tahkikat-ı istintakiyye netîcesinde maznûn-ı aleyhimden isticvâbları icrâ' olunan Adapazarı'nın Karakalpak Mahallesi'nde sâkin kitâbcı otuz iki yaşında Hacı Ohannes veled Manuk ve kazâ-yı mezkûrun Güleş Mahallesi'nden sigortacı kırk iki yaşında Antranik veled Minas Gencyan ve Kuyumcu Mahallesi'nde sâkin demirci kırk altı yaşında Horen veled Haçatur Yeremyan ve Yüzik(?) Mahallesi'nde sâkin silâhcı ve zerzevatçı kırk yaşında Hacı Mihran veled Hacı Artin Çizmeciyan ve Abdal Mahallesi'nde sâkin Ararat Oteli müste'ciri ve gazinocu altmış bir yaşında Kirkor veled Ohannes Kabyan ve İstanbul'da Galata'da Leblebici Sokağı'nda perukar İzmitli otuz dokuz yaşında Artin veled Bogos Kılincyan ve İzmit'in Bağçecik karyesinde fıçıçı kırk beş yaşında Karabet veled Ohannes Patukyan ve livâ-i mezkûrun Aynalıkavak Mahallesi'nden hammâl kırk yedi yaşında Karabet veled Minas Papasyan ile firârî Adapazarı'nda balık tuzlayıcısı Kegam ve Rusyalı Kirkor Hallacyan ve Azardamad Matbaasında yazıcı Jirar Bartoh ve İzmit'de istasyon karşısında kırâat-hâneci Gülbenk'in, Ermeni milletinin en ziyâde Türkiye'de dūçâr-ı kahr ve tazyîk olduğu bahânesiyle memâlik-i Osmâniyye dâhiline hasr edilen ve mukarrerât-ı müteaddide netâyicinden olan harekât-ı ihtilâl-kârâne netîcesini ve Ermenistan eyâlâtı mukadderâtını Osmânlı Hükûmeti avâkıbından bi-l tecrîd Ermeni istiklâl-i millîsinin hayyiz-i husûle îsâli efkâr-ı mel'anet-kârânesiyle teşekkül ve bu maksad-ı hâin-ânenin matbûât-ı nutk ve kitâblarla propaganda ve me'mûrîn-i saltanat-ı seniyyeye sū-i kasdlar icrâ' ve muntazam çeteler teşkîliyle mahâl-i münâsebeye isrâ' ve ahvâl-i hâzırayı menviyât-ı(?) mesrûdeyi istihsâl-i emrinde vesile ittihâz ederek ezmine ve emkine-i muhtelifede kıyâm-ı umûmîler çıkarılması esâsına müsteniden teşekkül eden Ermeni cem'iyetlerinin gâye-i maksûdî i'tibâriyle a'zâ-yı fa'âlesinden olarak işbu maksadın husûlî emrinde hafî ictimâlar akd ve birtakım mevâdd-ı infilâkiyye i'mâl ile eslihâ cem' ve tevzî'i eylemek ve nezdlerinde hıfz eylemek ve badi-i emrde vuku' bulacak işâret üzerine isti'mâle müheyyâ bulunmak ve ahâlî nezdindeki silâh ve ceb-hâne ve mevâdd-ı müşta'ile ve eczâ-yı nârîyenin ol bâbdaki kanûn-ı muvakkat mûcibince ta'yîn olunan mehl zarfında teslim olması ve aksi takdirde yedlerinde bu gibi mevâdd zuhûr eden eşhâsı ordu aleyhinde harekât-ı hasmâne ihzâr ve ihânet-i harbiyye ikâ' etmiş add olunarak ber mûcib-i kanûn i'dâm olunacaklarına dâir her tarafda olduğu gibi Adapazarı Kaim-makâmlığınca da umûm kurâ ve kasabâta

vesâit-i münâsebe ile ihbâr-ı keyfiyyet ve muhtaran yedlerine ve kilîsa dîvârlarına ve köşe başlarına i'lân varakaları tevdi' ve ta'lîk olunmasına rağmen eşhâs-ı merkume efkâr-ı mel'anet-kârâneleri ilcâsıyla tedâbîr-i ma'delet-kârâne-yî şâmil olan ahkâm-ı mezkûre mündericâtına havâle-i sem' ve i'tibâr etmeyerek a'zâsından bulundukları komîte emriyle ihzâr eyledikleri âlât-ı muhribeyi nezdlerinde ketm ve kısmen denize atmak sûretiyle imhâya teşebbüs eyledikleri ind-el-isticvâb içlerinden Hacı Ohannes'in, firârî Bartoh'un kendisine bomba getirib bir iki gün sonra alib İzmit'e götürdüğünü ve Antranik'in kendi her ne kadar fırkaya mensûb ise de üç buçuk senedir fırkanın mevcûd olmadığına ve Demirci Horen'in Bartoh'un teklîfi üzerine i'mâl eylediği bombaları merkumun doldurduğuna ve İzmit ve Adapazarı'nda elde edilen bombaların kendi i'mâl-gerdesi idiğine ve taharrî sırasında atmış olduğu bombaları abdest-hâneden çıkarıp verdiğine ve binâberîn âlât-ı muhribe-i mezkûrenin doğrudan doğruya sâni'i bulunduğuna ve Hacı Mihran'ın dahi kendisinin silâhçı olması hasebiyle ba'zı mavzer ve gra tûfengini Otuz bir Mart vak'a-i zâilesinden sonra fûrûht etdiğine ve diğer maznûn Kirkor'un ifâdesine rağmen fırkaya mensûb olmadığına ve taharrî sırasında Kirkor'un kuyuya sakladığı bombaları taharrîye me'mûr olan me'mûrîne teslim ve Kirkor Hallacyan'ın otele getirdiği sandıkda bomba olduğunu sonradan anlayarak kuyuya atıldığını ve hükûmet tarafından vuku' bulan i'lânâtın Der-saâdet'e mahsûs ve münhasır olduğunu zann ve Artin'in Mebzuh(?) nâmında Hınçaklardan biri Gülbenk'e iki kavanoz ve bir sepet bomba getirdiğine ve Hammâl Karabet vâsıtasıyla denize atılmasını tavsiye eylediğine ve Karabet'in dahi Hammâl Karabet ile Kegam'ın getirdiği bombaları denize atarak imhâ etdiğine ve Sabah Gülyan'ın riyâseti altında Köstence'de mün'akid kongrede a'zâ sıfatıyla bulunmayıp bir iş zımında tesâdüfen Köstence'ye gittiğine ve Hammâl Karabet'in Artin'in beş altı sene evvel verdiği bombaları hânesindeki kömürlükde bir buçuk sene kadar unutduğuna ve bil'âhire denize atmak üzere Fıçı Karabet'e bıraktığına dâir kısmen sarîhan ve kısmen te'vîlen vâki' olan ikrâr ve i'tirâfları ve yek-dîgerine atf-ı cûrm eylemeleri ve İzmit ve Adapazarı'nda esliha cem' ve dercine me'mûr olan hey'et tarafından mevâdd-ı infilâkiyye-i mezkûrenin sûret-i cem'ine ve maznûn-ı aleyhemin ifâdâtına ve be-tahsîs hey'et-i ihtilâliyye rüesâsından Jirar Bartoh'un ve Rusyalı Kirkor Hallacyan'ın bomba tevzî'ine me'mûr olduğuna ve Gülbenk'in dahi Bartoh tarafından bırakılmış olan bombaları tevzî' ile hizmet eylediğine dâir olan zabt varakaları mündericâtı gibi delâil ve emârât-ı kanûniyye ile rehîn-i sübût olmuş ve hareket-i vâkıları Kanûn-ı Cezânın - işbu bombaların maksad ve zamân-ı i'mâl ve hıfzı i'tibâriyle - elli sekizinci mâddesi, muaddel ikinci zeyline muvâfık olarak mucâzât-ı terhîbiyyeyi müstelzim ef'âl cümlesinden görülmüş olduğundan Dîvân-ı Harb-i Örfice muhâkemeleri icrâ' kılınmak üzere mevkuf ve firârî sâlif-ül-esâmî eşhâsın cinâyetle lüzûm-ı muhâkemelerine ancak muhtell-üş-şuûr olduğu anlaşıla(n) Murabağcıyan Hacı Nerses ve hüviyyeti taayyün

edemeyen Kekenos oğlu Bogos haklarındaki tahkikatın şimdilik tefrîkine müttefikân karâr verildi

*28 Eylül 331
(Mühür)
(İmza)*

Maznûn-ı aleyhim merkumûnun ber-mûcib-i karâr icrâî muhâkemeleri talebiyle Divân-ı Harb-i Örfî Riyâset-i Aliyyesine takdîm

*29 minh
Mühür
(İmza)*

----- ----- -----

TUĞRA

(Abdûlmecid bin Mehmed Hân El-muzaffer dâimen)

El-Gazî

Ermeni hey'eti ihtilâliyyesinden olub hânelerinde sakladıkları bombaları müddet-i mehile zarfında hükûmete teslîm etmemek cürmüyle maznûn olan Adapazarı'nın Kuyumcu Mahallesi'nde sâkin Demirci Horen veled Haçadur Yeremyan ve Abdal Mahallesi'nde mukîm Ararat Oteli müste'ciri ve Gazinocu Kirkor veled Ohannes Kabyan ve İzmit'in Bağçecik karyesinden Fıçıçı Karabet veled Ohannes Patukyan Der-saâdet'im Dîvân-ı Harb-i Örfisinde icrâ' kılınan muhâkeme-i vicâhiyyelerinde maznûn-ı aleyhimden Horen'in bomba i'mâl ve hıfz eylediği ve Kirkor veled Ohannes ile Karabet veled Ohannes'in dahi hânelerinde bomba bulundurub hıfz eyledikleri ve müddet-i mehile zarfında hükûmete ihbâr ve teslîm etmedikleri sâbit olduğundan her üçünün fi'l-i mezkûrun fâili olmak üzere cinâyetle mücrimiyyetlerine ve Askerî Cezâ Kanûn-nâme-i hümâyûnuma müzeyyel bin üç yüz otuz bir senesi Nisanının on üçüncü günü târihli kanûn-ı muvakkatın ikinci mâddesine tevîkan i'dâmlarına karâr verildiği Dîvân-ı Harb-i mezkûrun tanzîm olunub huzûr-ı hümâyûn-ı şâhâneme arz ve takdîm kılınan mazbatada gösterilmiş olmağla mücibince irâde-i seniyye-i mülûk-ânem mehâbet-rîz sünûh ve sūdûr olmuşdur imdi sen ki umûr-ı harbiyyemiz nâzırı iftihar-ül-eâlî ve-l-eâzım muhtâr-ül-ekâbir ve-l-efâhim Enver Paşa dâme ulüvvuhû sen merkumûn haklarında lâhik olan hükmü icrâ etdiresin tahrîren fi-l-yevmi-s-sâlis min şehr-i Rebî-ül-âhir sene erbaa ve selâsîn ve selâse mie ve elf

----- ۞ ----- ۞ -----

Osmanlı Ordû-yı Hümâyûnu
Başkumandanlık Vekâleti
Şu'be
2
Numro
14584

5-6-331

Der-saâdet Merkez Kumandanlığına

Zeytinburnu Sanâyi' Mektebi talebesinden ve Ermeni milletinden olub fabrikanın tertîbât-ı dâhiliyye ve hâriciyyesini gösterir krokiyi* ahz ederken der-dest edilerek evrâkıyla maan makam-ı âlîlerine teslîm edildiği anlaşılan şahs hakkında gelen iki tahrîrât ve merbût raporları evrâk-ı asliyyesiyle birleştirilerek dîvân-ı harbe verilmesi ve dîvân-ı mezkûrdan verilecek hükm ve karârın inbâsı ricâ olunur.

Karâr-gâh-ı Umûmî
İstihbârât Şu'besi Müdîri
Erkân-ı Harb Binbaşı
İmzâ'

Mahâkim Şu'besine / 6 minh

Şahs-ı merkuma müteallik evrâkın 31 Temmuz 331 târih ve Mahâkim / 4352 numro ile Dîvân-ı Harb-i Örfî Riyâsetine irsâl edildiği kayden müstebân olmasına nazaran evrâk-ı mebhûs ile birleştirilerek netîcesi iş'âr kılınmak üzere dîvân-ı harb-i mezkûr riyâsetine tevdi' olunur/ 8 minh

Merkez Kumandanı
Kaim-makam
İmzâ'

Örfî
736

Birleştirilmek üzere / 10 Ağustos 331

----- ----- -----

* Adı geçen kroki için bkz. s. 741-742

İrâde-i seniyye : 6 Cümâd-el-âhire 1329;
22 Mayıs 1327
Madde 40: Muaddil* [1] Neşri : 20 Cümâd-el-âhire 1329;
4 Haziran 1327
Mebde-i mer'iyeti : Neşrinden altmış gün sonra

Hîn-i îka'-ı cürmde on üç yaşını ikmâl etmemiş olanlar kuvve-i mümeyyizeden mahrûm add olunub işledikleri cürmden mes'ûl olmazlar. Ancak cünha mahkemesi hükmüyle ve kendilerinden taahhüd-nâme alınmak sûretiyle ebeveyn veyâ velî ve vasîlerine teslîm ve-yâhûd nihâyet sinn-i rüşdünü tecâvüz etmeyecek bir müddetle berâ-yi terbiye ve tevkif bir ıslah-hâneye îsâl olunurlar. Ebeveyn veyâ velî veyâ vasîlerine bâ-taahhüd-nâme teslîm olunan çocuklar on beş yaşını ikmâl etmeksizin takayyüd ve nezârette teseyyüble bir cürm îka' etmelerine meydân verilir ise muhâfazasına me'mûr olanlardan bir liradan yüz liraya kadar cezâ-yi nakdî alınır.

Hîn-i îka'-ı cürmde on üç yaşını ikmâl etmiş olub da on beş yaşını itmâm etmemiş olanlar haklarında işledikleri cürmden dolayı ber-vech-i âtî cezâ ta'yîn olunur.

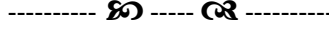
Eğer cürmü i'dâm veyâ müebbed kürek veyâ kal'a-bendlik veyâ nefy-i ebed cezâlarını müstelzim olan cinâyât kabîlinden ise ıslah-ı nefis için beş seneden on seneye kadar habs olunur ve eğer muvakkat kürek veyâ muvakkat kal'a-bendlik veyâ nefy-i muvakkat cezâlarını mûcib olan cerâimden ise kezâlik ıslah-ı nefis için cürmünün müstelzim olduğu cezâ müddetinin rûb'undan nihâyet-i sülûsü mikdârı müddete dek habs olunur ve bu iki sûretde dahi beş seneden yedi seneye kadar zabtiye nezâreti altına alınabilir ve eğer cürmü hukuk-ı medeniyyeden ıskât cezâsını mûcib ise kezâlik ıslah-ı nefis için altı aydan üç seneye kadar habs olunur. Eğer zikr olunan cezâların mâ-dûnunda bir cezâyı mûcib ise ol cezânın sülûs-i müddetini tecâvüz etmemek üzere bir müddet-i muayyene ile kezâlik ıslah-ı

* [1] 40 ncı madde-i asliyye:

"Hadd-i bulûğa vâsıl olmayan mücrim işlediği cürme müterettib olan cezâyı müstahak olmayıp kuvve-i mümeyyize eshâbından dahi olmadığı sûretde kefâlet-i kaviyyeye rabtla peder ve vâlidesine veyâ akrabasına teslîm olunur. Peder ve valîde ve akrabası taraflarından kefâlet-i kaviyye gösterilmediği halde dahi polis ma'rifetiyle ıslah-ı nefis zımında müddet-i münâsebeyle habs olunur. Ammâ ol mücrim nâ-bâliğ mürâhik bulunduğu yani fi'l ve amelinin netîcesi bir cürm olacağını fark ve temyiz ederek müteammiden ol cürmü işlemiş olduğu sûretde eğer cürmü i'dâm ya müebbed kürek veyâ kal'a-bendlik ya nefy-i ebed cezâlarını müstelzim olan cinâyet kabîlinden ise ıslah-ı nefis için 5 seneden 10 seneye kadar habs olunur ve eğer muvakkat kürek veya muvakkat kal'a-bendlik ya nefy-i muvakkat cezâlarını mûcib olan cerâimden ise kezâlik ıslah-ı nefis için cürmünün müstelzim olduğu cezâ müddetinin rub'undan nihâyet-i sülûsü mikdârı müddete dek habs olunur ve bu iki sûretde dahi 5 seneden 10 seneye dek zabtiye nezâreti altına alınabilir ve eğer cürm hukuk-ı medeniyyeden ıskât cezâsını mûcib ise kezâlik ıslah için 6 aydan 3 seneye kadar habs olunur ve eğer cürmü zikr olunan cezâların mâ-dûnunda bir cezâ-yı mûcib ise ol cezânın sülûs-i müddetini tecâvüz etmemek üzere bir müddet-i muayyene ile kezâlik ıslah için habs olunur."

nefs için habs olunur. Eğer mücâzât-ı nakdiyyeyi müstelzim ise nısfı tenzîl edilir.

Hîn-ı î'ka-ı cürmde on beş yaşını itmâm etmiş olub da on sekiz yaşını ikmâl etmemiş olanlar i'dâm veyâ müebbed kürek veyâ müebbed kal'a-bendlik veyâ müebbed nefy cezâlarını müstelzim olan ahvâlde ıslah-ı nefis için yedi seneden on beş seneye kadar habs olunur ve muvakkat kürek veyâ muvakkat kal'a-bendlik ve-yâhûd nefy-i muvakkat cezâlarını müstelzim ahvâlde kezâlik ıslah-ı nefis için mücâzât-ı asliyye müddetinin nısfından sülûsânı müddetine kadar habs olunur ve her iki sûretde dahi beş seneden on seneye kadar zabtiye nezâreti altına alınabilir ve eğer cürm zikr olunan cezâların mâ-dûnunda ise cezâ-yi aslinin rub'u ba'de-t-tenzîl habs cezâsı ta'yîn olunur.

Madde: 99

Büyük ve küçük me'mûrînden her kim olur ise olsun evâmîr-i devlet ve ahkâm-ı kavânîn ü nizâmâtın icrâsına ve her nev'i emvâl-i mürettebenin tahsiline muhâlefet için sarf-ı nüfûz ve kuvve-i müessire edecek ve etdirecek olur ise muvakkaten habs cezâsıyla mücâzât olunur ve eğer me'mûrların bu vechle hareketi âmirlerinin emriyle zarûrî ve mecbûrî vuku' bulmuş ise bu cezâ bu ma'kulelerin hakkında cârî olmayıp ibtidâ emr kimden zuhûr etmiş ise onun hakkında icrâ kılınır ve eğer bu misillü bir hareket daha ağır bir cinâyeti müeddî olur ise o ağır cinâyetin cezâsı hükm ve icrâ olunur.

Zeyl 1: İrâde-i seniyye : 26 Cümâd-el-âhire (1277(?))

Bu vechle sarf-ı nüfûz ve kuvve-i müessire edenler me'mûrînden değil ise bir seneden ziyâde olmamak üzere kezâlik habs cezâsıyla mücâzât olunur.

Zeyl 2: İrâde-i seniyye : 6 Cümâd-el-âhire 1329, 22 Mayıs 1327
Neşri : 20 Cümâd-el-âhire 1329, 4 Haziran 1327
Mebde-i mer'iyeti : Neşrinden altmış gün sonra

Her kim olursa olsun kolera ve sâir emrâz-ı sâriyyeden musâb veyâ vefeyât zuhûr eden hâne ve sâir mahallerin kordon altına alınmasına dâir cânib-i hükûmetden vuku bulan evâmîr ve icrââta fi'len mümânaat ederse

hareketinin derecesine göre bir aydan iki seneye kadar habs ile mücâzât olunur.

İrâde-i seniyye : 6 Cümâd-el-âhire 1329, 22 Mayıs 1327
Zeyl 3: Neşri : 20 Cümâd-el-âhire 1329, 4 Haziran 1327
Mebde-i mer'iyeti : Neşrinden altmış gün sonra

Âdâb ve ahlâk-ı umûmiyyeyi muhâfaza ve emn ü inzibâtı takrîr veyâ emrâz-ı sâriyyenin te'sîrini tahdîd etmek üzere devletce ittihâz olunub bâ-irâde-i seniyye neşr ve i'lân kılınan mukarrerâta riâyet etmeyenler bir liradan onbeş liraya kadar cezâ-yi nakdî ahz veyâ yirmi dört saatden bir aya kadar habs ile mücâzât olunurlar.

----- ----- -----

Madde: 128- İşbu mühr-i fekki ve sirkat ve mahv ve itlâf evrâk-ı cinâyetleri hıfz-ı evraka me'mûr olanlar üzerine ba'zı eşhâs tarafından cebr ve hücûm ile vuku bulduğu halde buna mütecâsir olanlar muvakkat kürek cezâsıyla mücâzât kılınır.

